

• ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
• ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
•
• Σ· γυμνασίου

• ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
• Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΣΤ. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1972

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

NEOEVHNIKA ANALOGAMATA

ZOPTEA
LEONIREZ KARL VON HEFNER

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Η. ΛΑΓΙΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΗΟΤΑΟΥ-ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΑΗ

1972
ΚΑΛ
ΝΕΑ
10^η ΕΠΑΙ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1972

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

NEOEVHNIKA ATAM3ΩNIA

ΖΩΙΖΩΣΙ ΤΖ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΤΑΜΩΝΙΑ ΖΩΛΑΦ ΤΑΠΙΛΙΟΥ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ι. ΡΗΤΟΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΑΚΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

Την ζωρία πόλεων, Ελληνικής & Αστυπάλαιας, Βασιλεύ, τον Καπτάνον Παύλον, σα δεσμόφυτον θεοφόρον καθέλει την φύσην του, αγράρη την ιδέαν της Ανθεπιστροφής, είπεις την ίδια μακριάν ΕΠΙ, καθώς το έβλαψε τον θεόν της εύλογης.

Μη σχεδόντων λεπτομήν ἐπι τοις πανεπιστημιακοῖς τούτοις οἰκητοῖς, πλούσιοις εἰς διάφορούς τους μακρινούς παράδοσεις, φρεσκάνην
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
ὅποις εἴκοσι πάλιν τοις πανεπιστημιακοῖς τούτοις Ελλήνικοι πολιτούμενοι τον δρυπάνιον, τὸν βρύσαντα καὶ τὸν γύρην.

Εὐχαριστῶν οὐδεμίας τοις πανεπιστημιακοῖς τοῦ Αθηνῶν διὰ την γενομένην ραισανήν στάσην τοις πανεπιστημιακοῖς τούτοις Ελλήνικοι πολιτούμενοι τον δρυπάνιον, τὸν βρύσαντα καὶ τὸν γύρην.

Θεορᾶς δηρ το να ανηκει το είσι το πρατηγιωνικόν αίμα τοις Πανεπιστημιού τογι Αθηνῶν είναι μισ Ιδιαίτερα διάτεριας μεταριζού, τῶν πανεπιστημιακῶν δοθεωντων δλαστάρο τοις κόσμοι. Γνωρίζοι δη διτή Ηπειρωτική πολιτοστική, κληρονομια τοις Επιρρετος τούτοις θεοῦ μετατής δημοσίευτης τιμῆς, αυναράγεται γει μεγάλος εύθυνος διά τοις άνθρωκοις εἰς αὐτόν. Κατα τὸ πρόσφετον εἰς Αμερικήν πεζιδισθι μαυρή εκείνης που πολλήσεις διετρέψει, ηγεμονίαν προς τοις Αθήναις καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστημιού τοῦτο διά τὸ πατερικόν κόρον καὶ τα ερδού, τά διποτε δη έπιγεισαν προσέβασι, μεταδιδειν εἰς τὴν θειαν ποσοτελέν μου.

Προσεφίλητα την ἀλιεύσιον τοις Πανεπιστημιού της Καλιφόρνιας δη Νέα Τορόν καὶ τοῦ Πανεπιστημιού τῆς Καλιφόρνιας πάρε τον "Άγιον Φραγκιστον". Ήξ αὔροτέλεις εἰς περιπτώσεις βασικούτην θεωτού προνεμούσιον, καὶ τούτο ἀπλός, διότι εἶπει Έπιλον καὶ διότι διρχότων δε Αθηνῶν.

Κατό την στιγμήν ταυτην, εἰς εἰκοσια τῆς ίδιας πηγασοτρόφεσσας, επιμινει νά εκδίω μερικές σκέψεις μου ἐπι τίνων εἰς τῶν μεγάλων

ΙΩΤΑΝΗ ΖΩΣΗ

ΖΩΤΟΛ ΖΩΣΗ

I. ΡΗΤΟΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΥΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸν λόγον τοῦτον ἔξεφώνησεν ὁ ἀείμνηστος Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Παῦλος εἰς ἔκταχτον δημοσίαν συνεδρίαν τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὴν 25 Μαρτίου 1954, καθ' ἣν ἐγένετο ἐπίσημος ἀναγόρευσις Αὐτοῦ ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας.

Μὲ συγκίνησιν ἴσταμαι ἐπὶ τοῦ πανεπιστημιακοῦ τούτου βήματος, πλουσίου εἰς ὅλως ἔξέχουσαν πνευματικὴν παράδοσιν, ἀρχομένην ἀπὸ εἴκοσι πέντε καὶ πλέον αἰώνων καὶ περιλαμβάνουσαν τρεῖς Ἑλληνικούς πολιτισμούς, τὸν ἀρχαῖον, τὸν βυζαντινὸν καὶ τὸν σύγχρονον.

Ἐυχαριστῶ θερμῶς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν γενομένην μοι σήμερον ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς στοργῆς μου καὶ τῶν προσπαθειῶν μου ὑπέρ τοῦ Λαοῦ μου.

Θεωρῶ ὅτι τὸ νὰ ἀνήκῃ τις εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν σῶμα τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι μία ἰδιαιτέρα διάκρισις μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων δόλοκλήρου τοῦ κόσμου. Γνωρίζω δὲ ὅτι ἡ μοναδικὴ πολιτιστικὴ κληρονομία τοῦ Ἰδρύματος τούτου, δομοῦ μετὰ τῆς ὑψίστης τιμῆς, συνεπάγεται καὶ μεγάλας εὐθύνας διὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς αὐτό. Κατὰ τὸ πρόσφατον εἰς Ἀμερικὴν ταξίδιόν μου ἡ σκέψις μου πολλάκις ἐστράφη εὐγνώμων πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο διὰ τὸ πνευματικὸν κῦρος καὶ τὰ ἐφόδια, τὰ ὅποια ἡ ἐντεῦθεν προέλευσίς μου ἔδιδεν εἰς τὴν ἔκει ἀποστολήν μου.

Προσεφώνησα τὴν δλομέλειαν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Columbia ἐν Νέᾳ Υόρκῃ καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καλιφορνίας παρὰ τὸν Ἀγιον Φραγκίσκον. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡσθάνθην ἐμαυτὸν προνομοιοῦχον, καὶ τοῦτο ἀπλῶς, διότι είμαι "Ελλην καὶ διότι ἡρχόμην ἐξ Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐδῶ συγκεντρώσεως, ἐπιθυμῶ νὰ ἐκθέσω μερικάς σκέψεις μου ἐπί τινων ἐκ τῶν μεγάλων

σημερινῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι αὐτῶν τοποθετήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

‘Η ἀνθρωπότης, ἡ ὅποια ταλαιπωρεῖται ἀπὸ ἀβεβαιότητα, ἀπὸ ἄσκοπον πόνον καὶ δυστυχίαν, ἀναμένει ἀκόμη πολλὰ ἀπὸ τὴν γε. νέτειραν τῆς ἵδε ας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ ἵδε δούσ.

“Ολοι αἰσθανόμεθα ὅτι διερχόμεθα σοβαρὰν κρίσιν. Φῆμαι πολέμου, ἀνησυχία, κοινωνικαὶ ταραχαὶ καὶ ἐπαναστάσεις εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου καθιστοῦν τὸν παγκόσμιον ὁρίζοντα ζοφερόν.

‘Η κρίσις ἐμφανίζεται ως κοινωνική, πολιτική, οἰκονομική. Εἰς τὸ βάθος ὅμως ἡ κρίσις εἶναι πνευματική.

‘Ο παλαιὸς ἥθικὸς καὶ πνευματικὸς ἡμῶν μανδύας δὲν εἶναι πλέον ἱκανὸς νὰ θερμάνῃ τὴν ἀνθρωπότητα. “Ολοι τὸ αἰσθανόμεθα. ‘Η καθυστέρησις τῆς πνευματικῆς καὶ ἥθικῆς ἡμῶν προόδου ἔναντι τῆς ψυλικῆς αὐξάνει διαρκῶς. Εἶναι ἡδη σήμερον τόσον μεγάλη, ὥστε τὸ οἰκοδόμημα τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων δὲν δύναται πλέον νὰ σταθῇ ἐπὶ μακρὸν ὅρθιον μὲ τὴν παλαιάν του ἀρχιτεκτονικήν. ‘Ο τοπικισμὸς τῶν στενῶν νοούμενων ἔθνικοτήτων, αἱ φυλετικαὶ διαφοραί, αἱ περιωρισμένης ἐκτάσεως οἰκονομικαὶ ἀντιλήψεις συνοδεύουμεναι εἰς τὴν παρατηρουμένην ἔλλειψιν ἐνότητος ἔπαισσαν νὰ ἀποτελοῦν ἱκανοποιητικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς δημοκρατικῆς κοινωνίας.

Τὸ Ἑλληνικὸν μήνυμα τῆς ἑλευθερίας, ζυμωθὲν ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ὡρίμασεν εἰς τὴν σημερινὴν μορφὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. ‘Ως ἀνέφερον ὅμως καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Καλιφορνίας, αἰσθάνομαι ὅτι ἡλθε πλέον ὁ καιρός, ὅτι ἡ ἀνάγκη μᾶς πιέζει, ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τῆς σήμερον, τῆς κρισίμου σήμερον, νὰ προσθέσωμεν κάτι καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἔργον τῶν ἀνθρώπων τοῦ παρελθόντος, νὰ προσθέσωμεν καὶ ἡμεῖς νέας ἀξίας εἰς τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν των.

‘Οφείλομεν νὰ παρουσιάσωμεν ἐμπνευσμένον τὸ μήνυμά μας, ὥστε νὰ διεγείρῃ καὶ πάλιν πρόδον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ νὰ καταστήσῃ ἐκ νέου τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν ζωγρόν καὶ κινοῦσαν δύναμιν.

Αλλά, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ πείσωμεν καὶ νὰ ἐμπνεύσωμεν, διὰ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν λύσιν τῆς σημερινῆς κρίσεως, δέον ἡ σκέψις ἡμῶν νὰ ὑψωθῇ θαρραλέα καὶ ἀνταξίᾳ τῆς ὑλικῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ εὕρῃ τὴν ὁρθὴν ἔξήγησιν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου ἐντὸς τοῦ ἄρτι ἀποκαλυφθέντος κόσμου τῆς δυνάμεως.

Εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν τῆς δυνάμεως μᾶς εἰσήγαγε τὸ μέγα κατόρθωμα τῆς διασεως τοῦ ἀτόμου.

Τὸ γεγονός τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἵσως ἀποδειχθῇ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς Γῆς. Ἡ Θεία Πρόνοια τὸ ἔστειλεν ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἦτο ἀναγκαῖον, διὰ νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀνάγκην νέας φιλοσοφικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς ζωῆς.

Μὲν θαυμασμὸν καὶ μὲν δέος πληροφορεῖται ἔξαφνα ὁ ἀνθρώπος ὅτι ὁ κόσμος τῆς ὕλης δὲν διακρίνεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς δυνάμεως καὶ ὅτι ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του μίαν τρομακτικὴν καὶ ἀπεριόριστον νέαν δύναμιν. Ἀπὸ αὐτὸν πλέον ἔξαρτᾶται νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν καταστροφὴν ἢ διὰ δημιουργίαν.

Εἰς ἡμᾶς, τοὺς πνευματικοὺς ἥγετας τῆς Ἑλλάδος, ἀνήκει τὸ προνόμιον νὰ μελετήσωμεν φιλοσοφικῶς τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἔξ αὐτοῦ ἀπορρέοντα ἐπίστης μεγάλα καὶ δύσκολα προβλήματα.

Ἄσ παραμερίσωμεν ἀπὸ τὴν σκέψιν μας τὸν κίνδυνον τῆς ἀτομικῆς βόμβας καὶ ἀς ἐργασθῶμεν, διὰ νὰ ἐκφράσωμεν τὸ φιλοσοφικὸν μήνυμα, τὸ ὅποιον ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου. Τὸ μήνυμα τοῦτο εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀγελματικὸν μονίας καὶ εἰρήνης.

Ἄπεκαλύφθη ὅτι ἡ ὕλη εἶναι καὶ δύναμις, ἡ δὲ δύναμις εἶναι καὶ ὕλη. Δὲν εἶναι τοῦτο μία ἀπόδειξις τῆς ἐνότητος ὅλων τῶν πραγμάτων, ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν;

Σᾶς προσκαλῶ νὰ εἰσέλθωμεν μὲν πίστιν εἰς ἓνα νέον ἀγῶνα.

Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν δέον νὰ λάβῃ θέσιν ἡγετικήν, ἀλλως δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ σταθῇ εἰς τὸ ὑψος τῆς κληρονομίας του, τῶν δυνατοτήτων του, τῆς πίστεως, τὴν ὅποιαν ἔχει σήμερον ὁ δυτικὸς κόσμος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως.

Τὸ πρᾶγμα ἔπειγει. Δὲν ὑπάρχει χρόνος δι' ἀναβολήν.

Τρομακτικὰ ἐρωτήματα ἴστανται ἀπηνῇ ἐνώπιον μας ἀναμέ-

νοντα ἀπάντησιν. Καὶ τὰ ἔρωτήματα αὐτὰ συνοψίζονται εἰς τὸ μέγα καὶ ὅγωνιῶδες πρόβλημα τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τῆς νέας ἐμφανίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Ἡ ὑλη διελύθη καὶ ἔγινε δύναμις, ἔγινεν ἐνέργεια. Πῶς θὰ κυβερνήσωμεν τὴν τρομακτικὴν αὐτὴν νέαν δύναμιν;

Οἱ σοφοὶ τῆς ἀνθρωπότητος μᾶς ὑπέδειξαν ἡδη, θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ὅτι ἡ ὑλη καὶ δύναμις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν οὐσίαν, μολονότι κατὰ τὴν μορφὴν διαφέρουν.

Ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι πλέον ἀλήθεια, τότε ποῦ νὰ τοποθετήσωμεν τὸν ἔαυτόν μας;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι δύσκολος. Εἶναι ζήτημα ἐμπνεύσεως, νέας ἀναγνωρίσεως τοῦ ἔαυτοῦ μας, νέας τοποθετήσεως τοῦ ἔαυτοῦ μας.

Μέχρι τοῦδε, παρὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς νουθεσίας τῆς Θρησκείας ἡμῶν, ἀπεκτήσαμεν διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν συνήθειαν νὰ ταυτίζωμεν τὸν ἔαυτόν μας μὲ μόνον τὸ ὄρατὸν μέρος ἡμῶν. Θεωροῦμεν δηλαδὴ τὸν ἔαυτόν μας ὅτι εἶναι αὐτό, τὸ ὄποιον βλέπομεν ζῶν ἐντὸς τοῦ ὄρατοῦ σύμπαντος. Τώρα δὲ τὴν ἐπιστήμην μᾶς ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὄλικὸν σύμπαν, καθὼς καὶ ἡ ὄλική μας ὑπαρξίας ἀποτελούμενα ἀπὸ ἄτομα δύνανται νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ μεταβληθοῦν εἰς δύναμιν.

Ἡ Θρησκεία ἀπὸ μακροτάτων αἰώνων μᾶς ἐφανέρωσε διὰ τῆς πίστεως τὴν δύναμιν ταύτην ὡς τὴν Θείαν παντοδυναμίαν. Ἡ ἐπιστήμη διὰ νέας δόδοῦ μᾶς προσέφερε τελευταίως καὶ ἄλλας πειστίκας ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρχεως τῆς ὑπερτάτης δυνάμεως καὶ ταυτοχρόνως περὶ τῆς ὑπάρχεως τῆς ἐνότητος τοῦ ἑνιαίου ὑλῆς καὶ δυνάμεως.

Παρέχει οὕτως ἡ ἐπιστήμη μεγίστην ὑπηρεσίαν καὶ ἐνίσχυσιν εἰς τὸ θρησκευτικὸν ἡμῶν συναίσθημα, ὅσον καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἡμῶν διανόησιν, διότι μᾶς βοηθεῖ νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῶν παλαιῶν προκαταλήψεων καὶ νὰ ταυτίσωμεν ἔαυτοὺς μὲ τὴν ὡλὴν πολαιών μένειν ἡ ν ἀλήθειαν καὶ οὐχὶ μὲ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας.

Λέγων τοῦτο, ἐννοῶ ὅτι δέον νὰ ταυτίσωμεν ἔαυτοὺς μετὰ τῆς ἀσφαλίας τοῦ δυνάμεως, ἥτις εἶναι αὐτὴ ἡ Θεία δύναμις, νὰ ἐγκαταλείψωμεν δὲ τὴν παλαιὰν ἐσφαλμένην ταύτισιν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ ὄρατὸν αὐτοῦ μέρος, πρᾶγμα τὸ ὄποιον ἀποτελεῖ τμῆμα μόνον τῆς ἀληθείας.

Ἐάν ἔξακολουθήσωμεν νὰ ταυτίζωμεν ἐαυτούς μὲ τμῆμα μόνον τῆς ἀληθείας, περιστέλλοντες οὕτω τοὺς δρίζοντάς μας, οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν νὰ πλησιάσωμεν τὴν λύσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ὡλοκληρωμένης ἀληθείας, δηλαδὴ τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἔννοια τοῦ σύμπαντος θὰ παραμείνῃ οὕτω δι’ ἡμᾶς διὰ παντὸς συγκεχυμένη, ἃν δχι κλειστὸν βιβλίον.

Αἱ σκέψεις αὐταὶ δὲν εἰναι τόσον ἐπαναστατικαὶ, ὅσον ἵσως φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως. Δὲν εἰναι ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπότης, κατὰ τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων πρόοδον αὐτῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καλεῖται νὰ ἀπορρίψῃ παραδεδεγμένας θεωρίας καὶ ἀρχάς.

Κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους πᾶσα ἔννοια, ἔστω καὶ ἀπλῶς δύοιαζουσα πρὸς τὴν σημερινὴν Χριστιανικὴν ἀγάπην, ἔθεωρεῖτο παραλογισμός. "Ο, τι ὅμως ἄλλοτε ἦτο ἀκατανόητον σήμερον εἴναι βασικὸς νόμος τῆς ζωῆς.

Κάτι ἀνάλογον συνέβη καὶ ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου. Μέχρι μόλις πρὸ 400 ἐτῶν ὁ ἀνθρωπός, ἀποδίδων εἰς τὸ σύμπαν τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ μορφήν, ἐπίστευεν ὅτι ἡ Γῆ εἰναι ἀκίνητος καὶ τὰ πάντα κινοῦνται περὶ αὐτῆν. Συνεπείᾳ τούτου πολλοὶ ὑπολογισμοὶ ὠδήγουν εἰς ἐσφαλμένας κατευθύνσεις καὶ πολλὰ προβλήματα ἔμεναν ἀλυτα. Ἐνεφανίσθησαν ὅμως ὁ Κοπέρνικος καὶ ὁ Γαλιλαῖος, ἀνέτρεψαν τὴν μέχρι τότε ἐσφαλμένην πίστιν τὴν βασιζομένην ἐπὶ τῶν ὁρατῶν, ἀποκάτεστησαν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἔδωσαν νέαν, πολὺ πλέον ἀληθῆ μορφὴν εἰς τὸ σύμπαν, καὶ αὐτομάτως προβλήματα προτιγουμένως δύσκολα καὶ ἀλυτα εύρον τὴν λύσιν των.

Οὔτω καὶ σήμερον ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει νὰ συλλόβῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὴν νέαν ἔννοιαν τοῦ κόσμου καὶ ἐπομένως τὴν νέαν ἐν αὐτῷ ἀποστολήν της πολὺ μεγαλυτέραν καὶ ἀπείρως εύρυτέρας εὐθύνης.

Ἡ νεαὶ σύλληψις τοῦ κόσμου θὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸ ύλικὸν καὶ τὸ ἄյλον εἰς ἐν νέον σύνολον, εἰς μίαν νέαν ἐνότητα ἀποκαλύπτουσαν τὴν ἀνέκαθεν τονιζομένην ὑπὸ τῆς Θρησκείας μας ἀλήθειαν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο διαγράφεται πρωταρχικὴ ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἑλλάδος, τῆς γενετείρας τῆς ἐλευθερίας. Διότι τότε μόνον ἡ ἐνότης θὰ ἀποβῇ συνειδητὴ ἔκφρασις τῆς ζωῆς, ὅταν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα θὰ ἔχῃ ἀφομοιώσει τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας.

Μόνον ὅταν ἡ ἐλευθερία θὰ μᾶς ἔχῃ καταστήσει τόσον ώρίμους, ὥστε νὰ ἔχωμεν βαθείαν ἐπίγνωσιν τῆς εὐθύνης μας ἀπέναντι τῆς ἐλευθερίας τοῦ πλησίον, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀξιοποιήσωμεν τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον θὰ λάβωμεν, ἀποδεχόμενοι τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ νέας μορφῆς τοῦ κόσμου. Μόνον τότε θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἑνώσωμεν ὅλοι ἔθελουσίως τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμά μας πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ κοινοῦ μεγάλου σκοποῦ.

Πιστεύω ὅτι ἡ ἑνότης είναι ἡ ἔννοια, ἐντὸς τῆς ὅποιας ὁ κόσμος θὰ εύρῃ τὴν νέαν του ἐρμηνείαν καὶ ὁ ἀνθρωπος τὴν ὄρθην θέσιν καὶ ἰσορροπίαν του.

Ἡ ἔννοια τῆς ἑνότητος ταύτης δὲν είναι μόνον ἀνάγκη, είναι ἡ πραγματικότης. Ἡ πτήγη τῆς σημερινῆς κακοδαιμονίας ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι, ταυτίζοντες ἑαυτούς μὲ μέρος μόνον τῆς ἀληθείας, ἡγνοήσαμεν τὴν ἀνάγκην τῆς ἑνότητος καὶ δὲν ἔνηρμονίσαμεν πρὸς αὔτην τὴν ζωὴν ἐπὶ τῆς Γῆς. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐλλειψις ἑνότητος ἔχει ἐπὶ τῆς καθόλου προοόδου τῆς ἀνθρωπότητος ἀρνητικήν ἐπιρροήν, τὴν σημασίαν τῆς ὅποιας ἐπαυξάνει ἡ σημερινὴ τεχνικὴ πρόοδος.

Ἐφθασεν ὅμως ὁ καιρός, καθ' ὃν δέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν πλέον τὴν ἑνότητα ὅλων τῶν πραγμάτων, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. "Ἐχοντες οὕτως ἐπίγνωσιν τῆς δυνάμεως μας καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τοὺς φανταστικοὺς φόβους, τοὺς ὅποιους μᾶς προκαλεῖ ἡ ἐσφαλμένη ἔννοια, τὴν ὅποιαν ἀπεδίδομεν εἰς τὴν ύλικὴν ἡμῶν ὑπαρξίαν, δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν μὲ νέας, ἀπείρως μεγαλυτέρας δυνατότητας διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς καλυτέρας αὔριον.

Τί είναι ὅμως αὐτὴ ἡ αὔριον; Είναι ὀλόκληρον τὸ πρὸ ἡμῶν μέλλον, δηλαδὴ ἡ νέα δημιουργημένη ἀνθρωπότης.

Ἡ ποιότης, ἡ κανονικὴ λειτουργία καὶ ἐπομένως ἡ εύτυχία μιᾶς δημοκρατικῆς κοινωνίας δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τὰς δυνατότητας τῆς ἡγεσίας της. Ἡ ποιότης δὲ τῆς ἡγεσίας ἔχαρταται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἀγωγὴν καὶ τὸ ἡθικὸν καὶ πνευματικὸν ἐπίπεδον τῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια τὴν ἀπαρτίζουν.

Δημιουργία μιᾶς καλυτέρας αὔριον σημαίνει νὰ προετοιμάσωμεν διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν συνθήκας καλυτέρας τῶν σημερινῶν, καὶ ἐπὶ πλέον νὰ τὰ καταστήσωμεν ἱκανὰ νὰ ἀξιοποιήσουν καὶ νὰ βελτιώσουν τὰς συνθήκας αὐτάς. Νὰ καλλιεργήσωμεν δηλαδὴ μὲ φρόνησιν καὶ ἀγά-

πην τὸ ὑλικόν, τὸ ὅποιον θὰ ἀποτελέσῃ τὴν πεφωτισμένην δημοκρα-
πικήν ἡγεσίαν τῆς καλυτέρας αύριανῆς κοινωνίας.

Γνωρίζομεν ὅλοι ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ κόσμῳ
διαγράφεται πνευματική καὶ οὐχὶ ὑλική, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ τιμήν
διὰ τὴν πατρίδα μας καὶ δι' ἡμᾶς.

Ἐχόντες πρὸ διθαλμῶν τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς προσπαθείας μας,
δυνάμεθα πλέον μὲ εὐρεῖαν καὶ θαρραλέαν σκέψιν καὶ μὲ ὑγιαῖς ἔμπνευ-
σιν νὰ χαράξωμεν τὰς νέας βελτιώμενας γραμμὰς τῆς παιδείας, τὰς
ὅποιας καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν πρῶτοι ἡμεῖς ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ
λίκινῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ νέα συγχρονισμένη παιδεία πρέπει νὰ κατευθύνῃ τὰ τέκνα ἡμῶν
εἰς τὴν ἀντίληψιν δύο κυρίως ἀρχῶν : πρῶτον ὅτι ἡ ἐν ὁ της εἰναι
τὸ ὄργανον, τὸ ὅποιον βοηθεῖ ἡμᾶς νὰ λύσωμεν τὴν φαινομενικήν διά-
στασιν μεταξὺ τοῦ δρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου, μεταξὺ τῆς
ὕλης καὶ τῆς δυνάμεως, μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καθὼς
ἐπίσης καὶ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι πράγματι ὁ ἀνθρωπός εἶναι τέκνον
τοῦ Θεοῦ. Δεύτερον ὅτι τὰ τέκνα ἡμῶν, ἀφοῦ συνειδητοποιήσουν
τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς δυνάμεως, ἡ ὅποια ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἐνό-
τητα, δέον νὰ διαχθοῦν τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης των ἀπέναντι τῆς δυνάμεως ταύτης. "Οταν ἡ νεότης ἀντιληφθῇ καὶ
πιστεύσῃ ὅτι εἷμεθα μέρος τῆς δυνάμεως, τότε δέον ἐπίσης νὰ μάθῃ
νὰ μεταχειρίζεται ταύτην ἐποικοδομητικῶς διὰ θετικῆς καὶ δημιουρ-
γικῆς σκέψεως, διὰ θετικῶν καὶ δημιουργικῶν αἰσθημάτων, καθὼς
καὶ θετικῶν καὶ δημιουργικῶν πράξεων.

Ἡ νεότης δέον νὰ ἐμποτισθῇ ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι ὁ μόνος τρόπος
χρησιμοποιήσεως τῆς δυνάμεως αὐτῆς εἶναι ὁ δημιουργικός, καὶ ὅτι
ἀλλοία χρῆσις ἐπαναφέρει ἡμᾶς εἰς τὴν προηγουμένην ἐσφαλμένην
ταύτισιν ἡμῶν μὲ μόνον τὸ ὑλικὸν τμῆμα τῆς ἀληθείας καὶ οὐχὶ μὲ
τὴν ὠλοκληρωμένην ἀλήθειαν ὅτι ἀλλοία χρῆσις ἀποτελεῖ ἀσέβειαν
πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσαν Θείαν δύναμιν, ἐπομένως πρὸς τὸν
Θεόν, πλῆγμα πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνότητος καὶ καθαρὰν ζημίαν
δι' ἑαυτούς καὶ διὰ τοὺς συνανθρώπους ἡμῶν.

Ίδού τὸ ἔργον ὑμῶν τῶν μελῶν καὶ συνεργατῶν τοῦ Πανεπι-
στημάτου τῶν Ἀθηνῶν, τῶν φορέων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Είναι δὲ χαρακτηριστικὸν καὶ ἐνθαρρυντικὸν τὸ ὅτι καὶ ἡ ἐπιστή-
μη μὲ τὴν ἀσύλληπτον πρόοδον αὐτῆς, μὲ τὰς τολμηρὰς νέας ἀνα-

καλύψεις της καταλήγει πάντοτε εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς
ἡμῶν θρησκείας. Ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητος καὶ τῆς δημιουργίας εἴ-
ναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης, τῆς ταπεινο-
φροσύνης, τῆς ἀπαλλαγῆς ἐνὸς ἑκάστου ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ
ἐγώ του.

Ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν εἶναι πνευματική. Ἡλθε
πλέον δὲ καιρὸς νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ τῆς Ἀγίας
Γραφῆς, «Ἄναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου», ἡ πραγμα-
τικὴ ἔννοια τοῦ ὅποιου εἶναι ἡ συνειδητὴ ἀνύψωσις πρὸς προϋ-
πάντησιν τοῦ πενεύματος τοῦ Θεοῦ.

Ίδου δὲ εὐθύνη, ίδου δὲ μεγάλη καὶ εὐγενής ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔρ-
γον ὑμῶν, τῶν διδασκάλων καὶ σπουδαστῶν.

Εὔχομαι δὲ Θεός νὰ φωτίζῃ πάντοτε τὰ βήματά σας.

2. ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΣΤΗΝ ΠΝΥΚΑ

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδα «Αἰδών» τὴν 13 Νοεμβρίου 1838
μὲ τὸ ἀκόλουθον χρονικόν: «Κατὰ τὴν 7 Ὁκτωβρίου ὁ στρατηγὸς
Θ. Κολοκοτρώνης, σύμβουλος ἐν ἐνεργείᾳ, ἐπισκεφθεὶς τὸ Ἑλληνι-
κὸν Γυμνάσιον τῆς καθέδρας ἡκροάσθη μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τὸν
πεπαιδευμένον Γυμνασιάρχην κ. Γεννάδιον παραδίδοντα. Ἐνθουσια-
σθεὶς καὶ ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴν θέαν τοσούτων μαθητῶν
εἶπε πρὸς τὸν Γεννάδιον, τὴν ὄποιαν συνέλαβεν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ὀμι-
λήσῃ, εἰ δυνατόν, καὶ ὁ ἕδιος πρὸς τοὺς νέους μαθητάς. Τὴν πρότα-
σιν του αὐτὴν ἀπεδέχθη δ. κ. Γυμνασιάρχης μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐχα-
ρίστησιν καὶ προσδιώρισε τὴν 10 ὥραν τῆς ἐπιστήσης ὡς ἡμέρας
ἔορτασίμου. Ἀλλὰ τὸ πλήθος τῶν μαθητῶν καὶ ἡ στενότης τοῦ Γυ-
μνασίου παρεκίνησε τοὺς διδασκάλους νὰ ἔξελθωσιν εἰς τὴν Πυύκα,
ώς μέρος εὑρύχωρον καὶ μεμακρισμένον ὄπωσιν. Τὴν ἐπαύριον δύο
ἀπεσταλμένοι μαθηταὶ ἐπροσκάλεσαν ἀπὸ τῆς οἰκίας του τὸν στρατη-
γὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὴν Πυύκα. Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν ἤγνοον
μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς τὴν περίστασιν ταῦτην. «Αμα ἡ φήμη
διεδόθη, συνέρρευσε πλήθος διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ τάξεων ἄν-
θρωποι. Ὁ δὲ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης περιτριγυρισμένος καὶ ἀπὸ
τοὺς μαθητὰς καὶ ἀπὸ τούτους ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς Πυύκας ὡμί-
λησε τὸν ἀκόλουθον λόγον, τοῦ ὄποιου ἐγγυώμεθα τὸ ἀκριβές, καθ'
ὅσον δυνάμεθα νὰ ἐνθυμηθῶμεν».

.Ταΐδιά μου !

Εις τὸν τόπο τοῦτο, ὅπού ἔγω πατῶ σήμερα, ἐπατοῦσαν καὶ ἐδημηγοροῦσαν τὸν παλαιὸν καιρὸν ἀνδρες σοφοί, καὶ ἀνδρες μὲ τοὺς ὅποιους δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ συγκριθῶ καὶ οὕτε νὰ φθάσω τὰ ἕχη των. Ἐγὼ ἐπιθυμοῦσα νὰ σᾶς ἴδω, παιδιά μου, εἰς τὴν μεγάλη δόξα τῶν προπατόρων μας, καὶ ἔρχομαι νὰ σᾶς εἰπῶ, ὅσα εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἀγῶνος μας καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ ὑστερα ἀπ' αὐτὸν ὁ ἴδιος ἐπαρατήρησα, καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ κάμωμε συμπερασμοὺς καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν εύτυχίαν σας, μολονότι ὁ Θεός μόνος ἡξεύρει τὰ μέλλοντα. Καὶ διὰ τοὺς παλαιοὺς "Ελληνας, ὅποιας γνώσεις εἶχαν καὶ ποιά δόξα καὶ τιμὴν ἔχαιραν κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη τοῦ καιροῦ των, ὅποιους ἥρωας, στρατηγούς, πολιτικούς εἶχαν, διὰ ταῦτα σᾶς λέγουν καθ' ἡμέραν οἱ διδάσκαλοί σας καὶ οἱ πεπαιδευμένοι μας. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀρκετός. Σᾶς λέγω μόνον πώς ἤταν σοφοί, καὶ ἀπὸ ἑδῶ ἐπῆραν καὶ ἐδανείσθησαν τὰ ἄλλα ἔθνη τὴν σοφίαν των.

Εις τὸν τόπον, τὸν ὅποιον κατοικοῦμε, ἐκατοικοῦσαν οἱ παλαιοὶ "Ελληνες, ἀπὸ τοὺς ὅποιους καὶ ἡμεῖς καταγόμεθα καὶ ἐλάβαμε τὸ ὄνομα τοῦτο. Αὔτοὶ διέφεραν ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν θρησκείαν, διότι ἐπροσκυνοῦσαν τές πέτρες καὶ τὰ ξύλα. Ἀφοῦ ὑστερα ἥλθε στὸν κόσμο ὁ Χριστός, οἱ λαοὶ ὅλοι ἐπίστευσαν εἰς τὸ Εὐαγγέλιο του, καὶ ἐπαυσαν νὰ λατρεύουν τὰ εἴδωλα. Δὲν ἐπῆρε μαζί του οὕτε σοφοὺς οὕτε προκομιμένους, ἀλλ' ἀπλοῦς ἀνθρώπους, χωρικοὺς καὶ ψαράδες, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἔμαθαν ὅλες τές γλῶσσες τοῦ κόσμου, οἱ ὅποιοι, μολονότι ὅπου καὶ ἀν ἔβρισκαν ἐναντιότητες καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ τύραννοι τοὺς κατέτρεχαν. δὲν ἡμπόρεσε κανένας νὰ τοὺς κάμη τίποτα. Αὔτοὶ ἐστερέωσαν τὴν πίστιν.

Οἱ παλαιοὶ "Ελληνες, οἱ πρόγονοί μας, ἐπεσαν εἰς τὴν διχόνοιαν καὶ ἐτρώγονταν μεταξύ τους, καὶ ἔτσι ἐλαβαν καιρὸν πρῶτα οἱ Ρωμαῖοι, ἐπειτα ἄλλοι βάρβαροι καὶ τοὺς ὑπόταξαν. "Υστερα ἥλθαν οἱ Μουσουλμάνοι καὶ ἔκαμαν ὅ,τι ἡμποροῦσαν, διὰ νὰ ἀλλάξῃ ὁ λαὸς τὴν πίστιν του. "Εκοψαν γλῶσσες εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατο νὰ τὸ κατορθώσουν. Τὸν ἔναν ἐκοπταν, ὁ ἄλλος τὸ σταυρό του ἔκαμε. Σὰν εἶδε τοῦτο ὁ σουλτάνος, διόρισε ἔνα βιτσερὲ (ἀντιβασιλέα), ἔναν πατριάρχη, καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν ἔξουσία τῆς ἐκκλησίας. Αὔτος καὶ ὁ λοιπὸς κλῆρος ἔκαμαν ὅ,τι τοὺς ἔλεγε

δ σουλτάνος. "Υστερόν ἔγιναν οἱ κοτζαμπάσηδες (προεστοὶ) εἰς ὅλα τὰ μέρη. Ἡ τρίτη τάξις, οἱ ἔμπτοροι καὶ οἱ προκομμένοι, τὸ καλύτερο μέρος τῶν πολιτῶν, μὴν ὑποφέροντες τὸν ζυγὸν ἔφευγαν, καὶ οἱ γραμματισμένοι ἐπῆραν καὶ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν πατρίδα των, καὶ ἔτσι ὁ λαός, ὅστις στερημένος ἀπὸ τὰ μέσα τῆς προκοπῆς, ἐκατήντησεν εἰς ἀθλίαν κατάσταση, καὶ αὐτὴν αὔξαινε κάθε ἡμέρα χειρότερα· διότι, ἂν εὐρίσκετο μεταξὺ τοῦ λαοῦ κανεῖς μὲν ὀλίγην μάθησῃ, τὸν ἐλάμβανε ὁ κλῆρος, ὅστις ἔχαιρε προνόμια, ἢ ἐσύρετο ἀπὸ τὸν ἔμπτορο τῆς Εύρωπης ὡς βοηθός του ἢ ἔγινετο γραμματικὸς τοῦ προεστοῦ. Καὶ μερικοὶ μὴν ὑποφέροντες τὴν τυραννίαν τοῦ Τούρκου καὶ βλέποντας τές δόξεις καὶ τές ἡδονές ὃποι ἀνελάμβαναν αὐτοί, ἄφηναν τὴν πίστη τους καὶ ἔγινοντο Μουσουλμάνοι. Καὶ τοιούτοτρόπως κάθε ἡμέρα ὁ λαός ἐλίγνευε καὶ ἐπτώχαινε.

Εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχισμένη κατάσταση μερικοὶ ἀπὸ τοὺς φυγάδες γραμματισμένους ἐμετάφραζαν καὶ ἔστελναν εἰς τὴν Ἑλλάδα βιβλία· καὶ εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ χρωστοῦμε εύγνωμοσύνη, διότι εὐθὺς ὃποι κανένας ἀνθρωπος ἀπὸ τὸ λαὸν ἐμάνθανε τὰ κοινὰ γράμματα, ἐδιάβαζεν αὐτὰ τὰ βιβλία καὶ ἐβλεπε ποίους εἴχαμε προγόνους, τί ἔκαμεν δὲ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης καὶ ἄλλοι πολλοὶ παλαιοί μας, καὶ ἐβλέπαμε καὶ εἰς ποίαν κατάσταση εὑρισκόμεθα τότε. "Οθεν μᾶς ἥλθεν εἰς τὸ νοῦν νὰ τοὺς μιμηθοῦμε καὶ νὰ γίνουμε εὔτυχεστεροι. Καὶ ἔτσι ἔγινε καὶ ἐπροόδευσεν ἡ Ἐταιρεία.

"Οταν ἀποφασίσαμε νὰ κάμωμε τὴν Ἐπανάσταση, δὲν ἐσυλλογισθήκαμε οὔτε πόσοι εἴμεθα οὔτε πώς δὲν ἔχομε ἄρματα οὔτε ὅτι οἱ Τούρκοι ἐβαστοῦσαν τὰ κάστρα καὶ τὰς πόλεις οὔτε κανένας φρόνιμος μᾶς εἶπε « ποῦ πᾶτε ἐδῶ νὰ πολεμήσετε μὲ σιταροκάραβα βατσέλα », ἀλλὰ ὡς μία βροχὴ ἔπεισε εἰς ὅλους μας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας, καὶ δῆλοι, καὶ ὁ κλῆρός μας καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ πεπαιδευμένοι καὶ οἱ ἔμπτοροι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι ἐσυμφωνήσαμε εἰς αὐτὸν τὸ σκοπὸν καὶ ἐκάμαμε τὴν Ἐπανάσταση.

Εἰς τὸν πρῶτο χρόνο τῆς Ἐπαναστάσεως εἴχαμε μεγάλη ὁμονοια καὶ ὅλοι ἐτρέχαμε σύμφωνοι. 'Ο ἐνας ἐπῆγεν εἰς τὸν πόλεμο, ὁ ἀδελφός του ἔφερνε ξύλα, ἡ γυναίκα του ἔζύμωνε, τὸ παιδί του ἐκουβαλοῦσε ψωμὶ καὶ μπαρουτόβολα εἰς τὸ στρατόπεδον· καὶ ἐάν αὐτὴ ἡ ὁμόνοια ἐβαστοῦσε ἀκόμη δύο χρόνους, ἥθελαμε κυριεύσει καὶ τὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Μακεδονία, καὶ ἵσως ἐφθάναμε καὶ ἔως

τὴν Κωνσταντινούπολη. Τόσον τρομάζαμε τοὺς Τούρκους, ὅπου ἄκουσγαν "Ἐλληνα καὶ ἔφευγαν χίλια μίλια μακρά. Ἐκατὸν Ἐλληνες ἔβαζαν πέντε χιλιάδες ἐμπρός, καὶ ἕνα καράβι μιὰν ἀρμάδα. Ἀλλὰ δὲν ἔβάσταξεν. Ἡθαν μερικοὶ καὶ ἥθελησαν νὰ γένουν μπαρμπέρηδες εἰς τοῦ κασίδι τὸ κεφάλι. Μᾶς πονοῦσε τὸ μπαρμπέρισμά τους. Μὰ τί νὰ κάμωμε; Εἴχαμε καὶ αὐτουνῶν τὴν ἀνάγκη. Ἀπὸ τότε ἥρχισεν ἡ διχόνοια καὶ ἔχαθη ἡ πρώτη προθυμία καὶ ὁμόνοια. Καὶ ὅταν ἔλεγες τὸν Κώστα νὰ δώσῃ χρήματα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους ἡ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πόλεμο, τοῦτος ἐπρόβαλλε τὸν Γιάννη. Καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κανεὶς δὲν ἥθελε οὔτε νὰ συνδράμῃ οὔτε νὰ πολεμήσῃ. Καὶ τοῦτο ἐγίνετο, ἐπειδὴ δὲν εἶχαμε ἔνα ἀρχηγὸ καὶ μίαν κεφαλή. Ἀλλὰ ἔνας ἐμπαινε πρόεδρος ἔξι μῆνες, ἐστικώνετο ὁ ἄλλος καὶ τὸν ἔριχνε καὶ ἐκάθετο αὐτὸς ἄλλους τόσους, καὶ ἔτσι ὁ ἔνας ἥθελε τοῦτο καὶ ἄλλος τὸ ἄλλο. "Ισως ὅλοι ἥθελαμε τὸ καλό· πλὴν καθένας κατὰ τὴ γνώμη του. "Οταν προστάζουνε πολλοί, ποτὲ τὸ σπίτι δὲν εἶχαμε οὔτε τελειώνει. Ὁ ἔνας λέγει ὅτι ἡ πόρτα πρέπει νὰ βλέπῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸ μέρος, ὁ ἄλλος εἰς τὸ ἀντικρινὸ καὶ ὁ ἄλλος εἰς τὸν βορέα, σὰν νὰ ἥτον τὸ σπίτι εἰς τὸν ἀραμπά καὶ νὰ γυρίζῃ καθὼς λέγει ὁ καθένας. Μὲ τοῦτο τὸν τρόπο δὲν κτίζεται ποτὲ τὸ σπίτι, ἀλλὰ πρέπει νὰ είναι ἔνας ἀρχιτέκτων, ὅπου νὰ προστάζῃ πῶς θὰ γενῇ. Παρομοίως καὶ ἡμεῖς ἔχρειαζόμεθα ἔναν ἀρχηγὸ καὶ ἔναν ἀρχιτέκτονα, ὅστις νὰ προστάζῃ καὶ οἱ ἄλλοι νὰ ὑπακούουν καὶ νὰ ἀκολουθοῦν. 'Αλλ' ἐπειδὴ εἰμέθα εἰς τέτοια κατάσταση ἔξ αἰτίας τῆς διχονοίας, μᾶς ἔπεσε ἡ Τουρκιὰ ἐπάνω μας καὶ κοντέψαμε νὰ χαθοῦμε, καὶ εἰς τοὺς στερινοὺς ἐπτά χρόνους δὲν κατορθώσαμε μεγάλα πράγματα.

Εἰς αὐτὴ τὴν κατάσταση ἔρχεται ὁ βασιλεύς, τὰ πράγματα ἡσυχάζουν καὶ τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ γεωργία καὶ οἱ τέχνες ἀρχίζουν νὰ προσδεύουν καὶ μάλιστα ἡ παιδεία. Αὐτὴ ἡ μάθησις θὰ μᾶς αὐξήσῃ καὶ θὰ μᾶς εύτυχήσῃ. 'Αλλὰ διὰ νὰ αὐξήσωμεν, χρείαζεται καὶ ἡ στερέωσις τῆς πολιτείας μας, ἡ ὁποία γίνεται μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Θρόνου. 'Ο βασιλεύς μας είναι νέος καὶ συμμορφώνεται μὲ τὸν τόπο μας· δὲν είναι προσωρινός, ἀλλ' ἡ βασιλεία του είναι διαδοχική καὶ θὰ περάσῃ εἰς τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν του, καὶ μὲ αὐτὸν καὶ σεῖς καὶ τὰ παιδιά σας θὰ ζήσετε. Πρέπει νὰ φυλάξετε τὴν πίστη σας καὶ νὰ τὴν στερεώσετε, διότι, ὅταν

ἐπιάσαμε τὰ ἄρματα, εἴπαμε πρῶτα ὑπέρ πίστεως καὶ ἔπειτα ὑπέρ πατρίδος. "Ολα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἔχουν καὶ φυλάττουν μιὰ θρησκεία. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἐβραῖοι, οἱ ὅποιοι κατατρέχοντο καὶ μισοῦντο καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστην τους.

Νὰ μὴν ἔχετε πολυτέλεια, νὰ μὴν πηγαίνετε εἰς τοὺς καφενέδες καὶ τὰ μπιλιάρδα. Νὰ δοθῆτε εἰς τὰς σπουδάς σας, καὶ καλύτερα νὰ κοπιάσετε ὀλίγον, δύο καὶ τρεῖς χρόνους, καὶ νὰ ζήσετε ἐλεύθεροι εἰς τὸ ἐπίλοιπο τῆς ζωῆς σας, παρὰ νὰ περάσετε τέσσαρους πέντε χρόνους τὴν νεότητά σας, καὶ νὰ μείνετε ἀγράμματοι. Νὰ σκλαβωθῆτε εἰς τὰ γράμματά σας. Νὰ ἀκούετε τὰς συμβουλὰς τῶν διδασκάλων καὶ γεροντοτέρων, καί, κατὰ τὴν παροιμία, μύρια ἥξευρε καὶ χίλια μάθαινε. Ἡ προκοπή σας καὶ ἡ μάθησή σας νὰ μὴν γίνη σκεπάρνι μόνο διὰ τὸ ἀτομό σας, ἀλλὰ νὰ κοιτάζῃ τὸ καλὸ τῆς κοινότητος, καὶ μέσα εἰς τὸ καλὸ αὐτὸν εὑρίσκεται καὶ τὸ δικό σας.

Ἐγώ, παιδιά μου, κατὰ κακή μου τύχη, ἔξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, ἔμεινα ἀγράμματος καὶ διὰ τοῦτο σᾶς ζητῶ συγχώρηση, διότι δὲν διατέλεσα καθὼς οἱ διάσκαλοί σας. Σᾶς εἴπα ὅσα ὁ ἴδιος εἶδα, ἤκουσα καὶ ἐγνώρισα, διὰ νὰ ὀφεληθῆτε ἀπὸ τὰ ἀπερασμένα καὶ ἀπὸ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς διχονοίας, τὴν ὅποιαν νὰ ἀποστρέφεσθε, καὶ νὰ ἔχετε ὁμόνοια. Ἐμᾶς μὴ μᾶς τηράτε πλέον. Τὸ ἔργο μας καὶ ὁ καιρός μας ἐπέρασε. Καὶ οἵ ἡμέραι τῆς γενεᾶς, ἡ ὅποια σᾶς ἀνοιξε τὸ δρόμο, θέλουν μετ' ὀλίγον περάσει. Τὴν ἡμέρα τῆς ζωῆς μας θέλει διαδεχθῆ ἡ νύκτα τοῦ θανάτου μας, καθὼς τὴν ἡμέραν τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων θέλει διαδεχθῆ ἡ νύκτα καὶ ἡ αὔριανή ἡμέρα. Εἰς ἐσᾶς μένει νὰ ισάσετε καὶ νὰ στολίσετε τὸν τόπο, ὃπού ἡμεῖς ἐλευθερώσαμε· καί, διὰ νὰ γίνη τοῦτο, πρέπει νὰ ἔχετε ὡς θεμέλια τῆς πολιτείας τὴν ὁμόνοια, τὴν θρησκεία, τὴν καλλιέργεια τοῦ Θρόνου καὶ τὴν φρόνιμον ἐλευθερία.

Τελειώνω τὸ λόγο μου. Ζήτω ὁ Βασιλεύς μας "Οθων ! Ζήτω οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι ! Ζήτω ἡ Ἑλληνικὴ Νεολαία !

3. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ ΕΙΣ ΠΑΥΛΟΝ ΜΕΛΑΝ

Ἐξεφωνήθη τῇ 23 Ὁκτωβρίου 1904 ἐν τῷ Α' Νεκροταφείῳ
Ἀθηνῶν, τελουμένου μνημοσύνου ὑπὸ τῶν φοιτητῶν ὑπέρ ἀναπαύ-
σεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἡρωικοῦ μακεδονομάχου Παύλου Μελᾶ.

Δὲν μὲν ἀναβιβάζει ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἐπιθυμία
νὰ σπείσω καὶ ἔγώ τὸ δάκρυ μου ἐπὶ τῷ ἡρωϊκῷ θανάτῳ φίλου
ἀγαπητοῦ καὶ στρατιώτου γενναίου, ὃσον καὶ ἀν θεωρῶ μεγάλην
τὴν ἀπώλειαν τοῦ νεαροῦ προμάχου τῆς πατρίδος, οὐ ἀπὸ μακρῶν
ἔτῶν ἐγγύθεν παρηκολούθησα καὶ ἐγνώρισα τὴν ἀκοίμητον φιλοπα-
τρίαν καὶ τὴν ἀμετρον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφοσίωσιν, ἵερὰν κληρονο-
μίαν τοῦ πατρικοῦ του οἴκου.

Ἄν τοῦτο μόνον ἥθελον ἡ ἀν τοῦτο μοι ἀνετίθετο, θὰ προετί-
μων νὰ σιγήσω, διὰ νὰ μὴ πνίξωσι τὴν φωνήν μου τὰ δάκρυα μου,
ἀναπολοῦντος ὅτι ἔσθεσε διὰ παντὸς ὁ θάνατος τὸ μειδίαμα τὸ γλυκύ
τοῦ ὥραιού καὶ θαρραλέου τέκνου τῆς Ἡπείρου, μειδίαμα, ὅπερ ἀνέ-
βαινεν ὀκόμη γλυκύτερον εἰς τὰ χείλη του, ὁσάκις ὅμιλει περὶ πατρίδος.

Ἄλλα μὲν ἀναβιβάζει ἀδακρυν ἐπὶ τοῦτο τὸ βῆμα, ὅπερ ἐστόλι-
σαν μὲν νεκράνθεμα αἱ χεῖρές σας αἱ νεανικαί, ἡ φωνὴ ὑμῶν ἡ ἐπιτακτική,
ῶ φιλόπατρις Νεολαία τοῦ Πανεπιστημίου· ἐπειδὴ ἐνταῦθα δὲν ἐπι-
τρέπεται νὰ θρηνήσωμεν, ἀλλ’ ἐπιβάλλεται νὰ στεφανώσωμεν μὲν
παριλίσσιον δάφνην ἔκεινον, ὅστις διὰ τοῦ αἵματός του προώριστο
νὰ ποτίσῃ ἀνὰ τὰς μακεδονικὰς δειράδας τὰς δάφνας, αἵτινες θὰ κο-
σμήσωσι μίαν ἡμέραν τὰ μέτωπα τῶν ἀμυντόρων τῆς Ἑλληνικῆς
ἰδέας ἐν Μακεδονίᾳ.

Τὴν πολυπαθῆ πατρίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν στολίζει ἡ πορ-
φύρα ἡ βασίλειος τοῦ μεγάλου ἐκδικητοῦ τῆς Ἑλλάδος, τοῦ στήσαν-
τος νικηφόρον τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν Σού-
σων καὶ τῶν Ἐκβατάνων, ἀλλὰ καλύπτει ὁ νεκρώσιμος μανδύας, ὃν
μελαίνει καθ’ ἡμέραν ἀσπλάγχνως καὶ βαρβάρως χυνόμενον ἄδικον
αἷμα.

Εἰς τὴν σκοτίαν ἐκείνην τῆς ἐρημώσεως, εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην
δολοφονικὴν ἀποβαράθρωσιν παντὸς ὅτι ἐλληνικὸν ἐν τῇ γενετείρᾳ
τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὰ σεσωρευμένα ἐρείπια ναῶν κατεδαφισθέν-
των, εἰς τὴν τέφραν οἰκιῶν πυρποληθεισῶν, εἰς τὰ κρητσφύγετα τῶν
διωκομένων, εἰς τοὺς πενθοῦντας οἴκους τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὄρφα-

νῶν μυρίων θυμάτων, εἰς τοὺς τάφους σφαγιασθέντων Ἱερέων, εἰς τὰ βάθρα ληστρικῶν ἐρημουμένων σχολείων, εἰς τὰ κελλία ὀγρίως λαφυραγωγουμένων μονῶν ἥλθε νᾶ φέρη παρηγορίαν, ἐνθάρρυνσιν, ἐλπίδα καὶ φῶς ἔξ ἀκτίνων ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀπὸ τοῦ Ὑμηττοῦ ὁ στρατιώτης τοῦ καθήκοντος, ὁ ἐργάτης τῆς ἑλληνικῆς ἴδεας. Καὶ ὁ ἀβρὸς νεανίας, ὁ γεννηθεὶς ἐπὶ κλίνης τριχάπτων ἐν Μασσαλίᾳ, ἔπεισ μαχόμενος μὲ τὴν στολὴν ἄρματολοῦ λεβέντη καὶ μὲ τὸ ὄνομα τῆς Ἐλλάδος ὡς ὑστερινή του διαθήκην ἔκει, ὅπου ἔκαλει αὐτὸν τὸ καθῆκον, ἔκει ὅπου καλεῖ τὸ καθῆκον πάντα Ἐλληνα.

Τοιοῦτοι θάνατοι εἶναι λουτρὸν παλιγγενεσίας δι' ὀλόκληρα ἔθνη. Καὶ ἐνῷ ἡμεῖς ἔδω, ἀποθαυμάζοντες τὸν ἡρωισμὸν τοῦ πεσόντος, ἀναγνωρίζοντες τὸ μέγεθος τῆς προσωπικῆς του θυσίας, σχεδὸν μεθυστόκενοι ὑπὸ τοῦ νέκταρος τοῦ πατριωτισμοῦ, ὅπερ ἐνέχουσεν διαγέληεις, διαποιητικός του θάνατος εἰς τὴν χέρσον τῶν καρδιῶν μας, στρέφομεν ὅλοι πλέον τοὺς ὄφθαλμούς ὡς ἀπὸ συνθήματος ἀναμενομένου εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν ἀόρατον, εἰς τὴν ὑπὸ πολλῶν λησμονημένην Μακεδονίαν, δι' αὐτοὺς τοὺς ταλαιπωρουμένους Μακεδόνας διθάνατος τοῦ εὐγενοῦς στρατιώτου ἐπ' αὔτῶν τῶν μακεδονικῶν πεδίων εἶναι ἀναθάρρησις καὶ παρηγορία, εἶναι ἀπαρχὴ νέων ἀγώνων, εἶναι ἀνατολὴ νέων ἐλπίδων. Δύνανται πλέον νὰ σκεφθῶσιν, ὅτι ὑπάρχει ἀλληλεγγύη μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Μακεδονίας, ἀλληλεγγύη σφραγιζομένη διὰ τοῦ ἐκλεκτοτάτου αἵματος, ὅπερ εἶχε νὰ προσφέρῃ ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, διαλητικὸς στρατός, ἡ νεολαία τῆς πατρίδος.

Τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου Μελᾶ θὰ περιβάλλῃ ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς χώραις ἡ αὐτὴ ἔκεινη ποιητικὴ αἴγλη, ἡν ἐσκόρπισεν ἡ δημώδης μούσα περὶ τὸ ὄνομα τῶν παλαιῶν ἄρματολῶν. 'Ο δὲ ναΐσκος, ἐνῷ θηγίσκων ἔξήνεγκε τὴν αἰώνιαν του κατάραν κατὰ τῶν θελόντων ληστρικῶν νὰ μεταβάλωσι τὸ ἐν Μακεδονίᾳ ἔθνολογικὸν καθεστώς, θὰ γίνη μνημεῖον ἀμα τοῦ ἥρωος καὶ μορμολύκειον τῶν ληστῶν ὡς ποτε δι Βουνὸς τοῦ Λέοντος ἔκεινος, πρὸ τοῦ ὅποιου διήρχοντο ἔντρομοι οἱ Βούλγαροι.

Πρὸ τοιούτου θανάτου, τοιαῦτα ἐπαγγελλομένου καὶ παρασκευάζοντος, δὲν ἡδύνατο νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος ἰδιαζόντως ἡ ἀκαδημαϊκὴ νεότης. Πρὸς τοιούτου νεκροῦ τὴν μνήμην ὑπέλαβε δικαίως, ὅτι συνδέει αὐτὴν, εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον, ἄρρηκτος δεσμός. 'Ησθάνθητε σεῖς πρῶτοι, οἱ νεανίαι, τὴν σημασίαν τῆς θυσίας τοῦ νεανίου. 'Ἐνέβαλε

κέντρον εἰς τὰς ψυχὰς ὑμῶν πρώτων, τῶν στρατιωτῶν τῆς αὔριον, τὸ μαρτύριον τοῦ στρατιώτου. ‘Υμᾶς τοὺς φοιτῶντας εἰς τὸ ἔθνικὸν καθίδρυμα, ἐν ᾧ παρίσταται τὸ Ἱερὸν ἕαρ τῆς Ἑλλάδος συμπάσης, τῆς Ἑλλάδος τῆς ἔνιαίας, τῆς Ἑλλάδος τῆς μεγάλης, ἣν δὲν περιορίζει ὁ “Ολυμπος καὶ ἡ Μαλέα, δὲν διέλαθε καὶ δὲν ἤδυνατο νὰ διαλάθῃ ἡ πρὸς τὴν μεγάλην Ἑλλάδα ἀφοσίωσις τοῦ στρατιώτου τοῦ βασιλέως, ὅστις ἀπέθανεν ὡς στρατιώτης τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἣν ἀπὸ τῶν παιδικῶν του ἡμερῶν ἀναπαρίστανον εἰς αὐτὸν αἱ παραδόσεις τοῦ ἡπειρωτικοῦ του οἴκου καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Γεροστάθη τοῦ θείου του. ‘Υπὸ τοιαύτην δ’ ἔποψιν ὁ Παῦλος Μελᾶς ὑπῆρχε συμφοιτητής σας ἐν τῷ πανελληνίῳ διδακτηρίῳ, δσον καὶ σεῖς θέλετε νὰ δείξητε, ὅτι θὰ ἀναδειχθῆτε ἐν τῷ μέλλοντι ἀντάξιοι συστρατιῶται τοῦ φιλοπάτριδος νεκροῦ.

Αὐτὰς τὰς πατριωτικὰς συγκινήσεις νομίζω, ὅτι διαγινώσκω εἰς τὴν ὡχρότητα τοῦ προσώπου σας.

Αὐτούς τοὺς εὐγενεῖς παλμούς νομίζω, ὅτι ἀκούω ταύτην τὴν ὥραν λακτίζοντας τὰ νεανικά σας στήθη.

Καὶ εἰς τὸν νεκρώσιμον βόμβον τῶν δισχιλίων σας στομάτων νομίζω, ὅτι ἀναγνωρίζω, ὃ ἀκαδημαϊκοὶ πολίται τοῦ πανελληνίου καθιδρύματος τῶν Μουσῶν, τὴν εὐχὴν καὶ τὸν ὄρκον δισχιλίων στρατιωτῶν τῆς αὔριον, οἵτινες ἐδῶ, ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τούτῳ, ὅπου ὑψοῦνται τὰ μαυσωλεῖα τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀλγούσιν ὑποκάρδιον μὴ δυνάμενοι νὰ ἀσπασθῶσιν εὐλαβῶς τὸ μέτωπον τοῦ στρατιώτου θανόντος ὑπὲρ πατρίδος, εἰς ὃν δὲν ἐπεφυλάσσετο ν’ ἀναπαυθῇ ἐγγὺς ἐκείνων νικηφόρως, ἀλλ’ ὅστις ἀπέπρωτο νὰ πέσῃ μακράν, ὀνειροπόλος λυτρωτής τῶν δεδουλωμένων.

Κομίσατε τοὺς στεφάνους σας εἰς τὴν ἀριστοτόκον μητέρα τοῦ ἥρωος, τὴν δίκην ἀρχαίας Λακαίνης ὑπερήφανον ἐπὶ τῷ θανάτῳ του. Κομίσατε τοὺς στεφάνους σας εἰς τὴν ἀρρενωπὴν σύντροφον τῶν πατριωτικῶν του ὀνείρων, τὴν εὐγενῆ χήραν τοῦ μάρτυρος. ‘Η δὲ σεμνή σας ἐπιμυημόσυνος τελετὴ ὡς χρησιμεύσῃ ὡς βάπτισμα ἀναγνωρίσεως τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόντων, ὡς ἀρραβών μέλλοντος εύτυχεστέρου, ὡς σιωπηρὰ καὶ σοβαρὰ καθομολόγησις ὄρκου ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου.

Μόνον τότε θὰ ἔχῃ ἀξίαν τὸ δάκρυ σας. Μόνον τότε θὰ ἀποβῶσι βαρυσήμαντοι οἱ στέφανοί σας. Μόνον τότε εἰς ἐκεῖνον, ὃν θρηνεῖ μεθ’.

ύμῶν καὶ θαυμάζει τὸ ἔθνος ὅλον τὸ Ἑλληνικόν, θὰ ὑπάρξῃ ἐλαφρά
ἡ καλύψασα τὸν πολύτιμόν του νεκρὸν Μακεδονικὴ γῆ.

Ἐφημερίς «Ἐμπρὸς» 24 Ὁκτωβρίου 1904

Συπρίδων Λάζαρος

4. ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1942 ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὴν αἱθουσαν αὐτήν, ἐπὶ δεκάδας ἑτῶν, μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, λόγιοι καὶ φιλόμουσοι προσήρχοντο κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἀναπολήσουν, νὰ τιμήσουν καὶ νὰ ἐορτάσουν. Εύτυχές, ὑπερήφανον ἐγέμιζε τὸ πλῆθος τοὺς δρόμους τοῦ ἀστεως. Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου, συμβολίζουσα τὴν αἰώνιαν ἔνωσιν τῆς ἀρχαίας μὲ τὴν νεωτέραν δόξαν, ἐκυμάτιζεν ἡ γαλανόλευκος.

Καὶ ἐφέτος, πιστοὶ εἰς τὰς παλαιὰς ἔθνικὰς παραδόσεις, συνήλθομεν ἐπὶ τὸ αὐτό, διὰ νὰ ἀναπολήσωμεν, ὅχι ὅμως καὶ νὰ ἐορτάσωμεν. Πένθος βαρύ, πένθος ζοφερὸν ἀπλώνεται ὑπὲρ τὴν Ἑλληνίδα γῆν. Τοῦ πολέμου ὁ σίδηρος ἡφάνισε τὰς πόλεις, ἐμάρανε τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄνθη. Χῶραι ἑλληνικά, ποτισμέναι μὲ τὸ τίμιον αἷμα καὶ μὲ τὰ δάκρυα γενεῶν ὀλοκλήρων, εύρισκονται δέσμιαι. Μυριόστομος ἀπὸ παντοῦ ἀκούεται ὁ στόνος τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ πόνου. Καὶ ὅμως συνήλθομεν, διότι

ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον
ἢ Ἐλευθερία ὁλόρθη
πλανᾶται·

ἡ δόξα καλύπτει μὲ τὰ πτερά της τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὅρη· εἰς τὰ λιπόσαρκα στήθη τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐκάμφθη ἡ ψυχή, δὲν ἔξελιπτεν ἡ ἐλπίς καὶ τὸ θάρρος.

Εἰς τὴν αἱθουσαν αὐτήν, ὅπου ἐπὶ δεκάδας ἑτῶν ἡκούσθησαν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐλπίδος τὰ μηνύματα, μακρὰ καὶ ἀτελεύτητος παρελαύνει σήμερον ἡ ἐνδοξος χορεία τῶν ἡρώων. Τοῦ Μαραθῶνος τὰ τρόπαια, τῆς Σαλαμίνος τὰ ξύλινα συντρίμματα, τοῦ Ἀκροῖνοῦ καὶ τοῦ Κλειδίου τὰ ἀνδραγαθήματα, ἀδελφωμένα μὲ τοὺς ἡρωισμοὺς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Δερβενακίων, είναι καὶ παραμένουν τὰ σύμβολα τῆς πίστεως, είναι οἱ ἐνδοξοι σταθμοὶ τῶν μακρῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀγώνων. Καὶ ἀπὸ κάτω ἡ δόξα ἀγκαλιάζει

τὰ πεδία τῶν νεωτέρων ἡρωϊσμῶν : ἐδῶ τὸ Κιλκίς, ἐκεῖ ἡ Δοϊράνη· καί, μακρότερον ὀκόμη, ἡ Πίνδος μὲ τὰ χιονισμένα ἡπειρωτικὰ βουνά.

Πρὸ τῶν Ἱερῶν τούτων εἰκόνων, πρὸ τῶν παλαιῶν καὶ νέων μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας, ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ συντετριμένη καὶ αἰμάσσουσα καλεῖται νὰ ἀναπολήσῃ καὶ νὰ προσευχηθῇ. 'Ο ψίθυρος τῶν χειλέων, δύ πόνος, δύ ὅποιος σφίγγει τὸν ὑπνον τῶν ἀνθρώπων, ἀς μὴ ταράξῃ τὰς καρδίας τῶν ἡρώων. Καὶ μόνον σεῖς, τῶν ὅποίων τὰ στήθη γεμίζει καὶ ἀναταράσσει ἡ συγκίνησις καὶ τὸ πένθος, σιωπηλά, μὲ τὴν καρδίαν καθαρὰν καὶ τὸ πνεῦμα ἐλεύθερον, ὅρθιοι προσευχῆτε.

"Ἄσ είναι Ἱερὸν τὸ χῶμα, ποὺ κρύπτει τῶν μαρτύρων τοὺς τάφους. "Ἄσ είναι ἀνθισμένα τὰ δένδρα, ποὺ σκιάζουν τὴν γῆν τὴν ποτισμένην μὲ τὸ αἷμά των. 'Η ἄνοιξις καὶ τὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν ἀς φέρουν εἰς τὰ ἀλβανικὰ βουνὰ τὸν χαιρετισμὸν τῆς γλυκυτάτης μακρινῆς πατρίδος. Δύναμιν καὶ ἐλπίδα ἀς δίδῃ δ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ κομμένα χέρια καὶ μὲ τὰ κομμένα πόδια, εἰς τὰς πενθούσας μητέρας, εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά.

Καὶ ἀφοῦ καθίσωμεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ προσευχῆθωμεν πρὸ τῶν σεπτῶν μορφῶν τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἡρώων, ἀς ἐνθυμηθῶμεν. Τὸ στιβαρὸν τῆς Ἰστορίας χέρι θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ. Καὶ τότε ἀπλετον, ἀνέσπερον θὰ γεννηθῇ μέσα εἰς τὴν ψυχήν μας τὸ φῶς. Τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τὸ φῶς τῆς πίστης εἰς τὸν ωραῖον καὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ τότε θὰ πεισθῶμεν ὅτι τοῦ "Ἐθνους οἵ ἀγῶνες ἐθεμελίωσαν καὶ ἔχάραξαν τὸν μαρτυρικὸν δρόμον πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀληθείαν.

"Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, προάγγελος νέας περιόδου τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἀποτελεῖ πολύμορφον ἱστορικὸν φαινόμενον. 'Αλλ' αἱ γενεσιούργοι δυνάμεις, οἱ παράγοντες, τὰ μακρὰ στάδια τῆς παρασκευῆς τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεών του, μορφαὶ πολύπλευροι καὶ πολυσύνθετοι καθ' ἑαυτάς, καταλήγουν εἰς μίαν θεμελιώδη ἀρχὴν καὶ δημιουργὸν δύναμιν : τὴν ἀστορικὴν συνείδησιν τοῦ "Ἐθνους. Δύο μεγάλα ρεύματα ιδεῶν συγγενῶν καὶ παραλλήλων ἀπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀφετηρίας ὀρμώμενα ἐμπνέουν καὶ γονιμοποιοῦν δύο παραλλήλους κόσμους. Τὸ ἔν χύνεται εἰς τὰ βουνά καὶ τὰς πεδιάδας, φωτίζει τὰς ταπεινὰς καλύβας καὶ γίνεται θρυλός καὶ γίνεται τραγούδι τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης. Τὸ ἄλλο μὲ

τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώσεως τὰ εὐρήματα κατευθύνει τοὺς πόθους καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, καταφεύγει εἰς τὰ ταπεινὰ ἔργαστήρια τῆς παιδείας καὶ γίνεται ἡ δέ α.

Ίδέα καὶ θρύλος, σπουδὴ τοῦ παρελθόντος καὶ τραγούδι, εἶναι αἱ ἔξωτερικαὶ μορφαὶ — μορφαὶ σεπταί, εἴτε ἀντιλαλοῦν εἰς τὰ φαράγγια καὶ τὰ δάση εἴτε προδίδοντα τὸν μόχθον τοῦ γραφείου — εἶναι αἱ ἔξωτερικαὶ μορφαὶ τῶν μυχίων πόθων τοῦ Ἐθνους. Καί, ἐὰν εἰς τὸν μόχθον τοῦ γραφείου ἀδελφώνωνται τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου αἱ παραδόσεις, εἰς τοὺς θρύλους καὶ τὰ τραγούδια θαμπή ἡ ἀνάμνησις τοῦ λαοῦ ἔχει διατηρήσει τῶν ἀνδρειωμένων καὶ τῶν γιγάντων τοὺς μύθους, ἐνῷ ζωντανὴ ἀντιθέτως παραμένει εἰς τὴν ψυχήν του τῆς αὐτοκρατορίας ἡ αἴγλη.

Ἡ Βυζαντινὴ ἴδεα εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ἡ δουλεία, ἀσφαλῶς δὲ παλαιότερα τῆς δευτέρας ἀλώσεως. Διότι καὶ πρὸ τοῦ 1453, ὅτε τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀνάλογος κύκλος παραδόσεων καὶ ἴδεῶν εἶχε γεννηθῆ περὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κυρίως ὅμως μετὰ τὴν δευτέραν ἄλωσιν ἡ λαϊκὴ ψυχὴ χρησιμοποιοῦσα πολλὰ παλαιότερα στοιχεῖα καὶ ἐφευρίσκουσα νέα σύμβολα περιέλαβε μὲ τὸν θρυλικὸν τύπον τοὺς παλμοὺς καὶ ἔπλασε τὸν κύκλον τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων.

Οἱ ἀρχικοὶ πυρῆνες, περὶ τοὺς ὅποιούς ἐστράφη ἡ λαϊκὴ φαντασία, εἶχον ὡς ἀντικείμενον τὸν τελευταῖον Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, τὸν Κωνσταντίνον τὸν Παλαιολόγον, τὴν θεοφύλακτον πόλιν τοῦ Βοσπόρου καὶ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, σύμβολα σεπτά καὶ θρυλικὰ τῶν ἔθνικῶν ὁνείρων.

Μακρὰ προεργασία τοῦ χρησμοῦ καὶ τοῦ θρύλου εἶχον παρασκευάσει τὰ πλαίσια. Τὰ βιβλία τῶν ἀστρολόγων, αἱ ὄράσεις, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ αἱ γλυπταὶ παραστάσεις τῶν ἀρχαίων μνημείων προέλεγον τὰ «ἔσχατα τῆς πόλεως». Μελαγχολικαὶ προβλέψεις τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὅποιούς συνέχει ὁ φόβος. Σπέρματα ἀπαισιοδοξίας καὶ συγχρόνως σπέρματα μελλοντικῶν ἐλπίδων :

Καὶ πάλιν ἔξεις, Ἐπτάλοφε, τὸ κράτος,
λέγει ὁ χρησμός.

Τὸν νεκρὸν ἥδη καὶ πᾶσι λελησμένον
οἴδασι πολλοί, καν μηδεὶς τοῦτον βλέπῃ.

Ποιος ήτο δε νεκρός, δε λησμονημένος δεπ' ὅλους, ποιος ήτο δε ἀόρατος νεκρός; Ἀνήρ ἀνώνυμος, λίαν ἀπέριττος καὶ πενιχρός, σκεῦος τῆς ἐκλογῆς. "Οταν οἱ κατακτηταὶ θὰ καταλάβουν τὴν θεοφύλακτον, δταν θὰ φθάσουν μέχρι τοῦ κίονος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἄγγελος Κυρίου «φέρων ρομφαίαν παραδώσει (αὐτῷ) τὴν βασιλείαν σὺν τῇ ρομφαίᾳ καὶ ἔρει αὔτῷ: λάβε τὴν ρομφαίαν ταύτην καὶ ἐκδίκησον λαὸν Κυρίου». Καὶ τότε οἱ "Ελληνες θὰ ἐκδιώξουν τὸν κατακτητὴν «ἄχρις ὅρίων Περσίας, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Μονοδενδρίῳ».

'Ανήρ ἀνώνυμος, λίαν ἀπέριττος καὶ πενιχρός. 'Η ἡρωϊκὴ μορφὴ τοῦ Κωνσταντίνου, στρατιώτοις ἀπλοῦ καὶ ἀπερίττου, ἐνετάχθη εἰς τοὺς παλαιοτέρους θρύλους. Τὴν λαϊκὴν ψυχὴν συνετάραξεν ἡ τύχη τοῦ αὐτοκράτορος. 'Η ιστορία ἀμφιβάλλει. 'Ο σύγχρονος Φρατζῆς καὶ ὁ Nicolo Barbaro ἐκφράζουν δισταγμούς περὶ τοῦ θανάτου του, 'Αρμένιος δὲ μοναχὸς τοῦ IE' αἰῶνος μαρτυρεῖ ὅτι ἔφυγεν ἐπὶ φραγκικοῦ πλοίου.

'Η φήμη ἥρπασεν εἰς τὰ πτερά της τὰς ἀμφιβολίας τῶν συγχρόνων, περιῆλθε τὴν κουρσεμένην χώραν, ἔχαμήλωσεν εἰς τὰς ταπεινὰς καλύβας, ὅπου ἐπεκράτει ἡ ἑλπὶς καὶ ὁ φόβος, καὶ οὕτως ἐγεννήθη ὁ πανελλήνιος θρῦλος τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ, «ποὺ καρτερεῖ τὴν ὕρα νά 'ρθη ὁ ἄγγελος πάλι νὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ».

Καὶ μέσα εἰς τὴν βασίλισσαν τῶν πόλεων, ἀθάνατον, μνημεῖον τῆς τέχνης, προσκύνημα τῆς Χριστιανοσύνης, ἡ 'Αγία Σοφία, συγκεντρώνει τὰς σκέψεις καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνθρώπων. Νοεροὶ προσκυνηταί, πρὸς αὐτὴν στρέφονται ἀδιάκοπα οἱ σκλάβοι. "Ἄσ ἔμεινεν ἀλειτούργητος, ἀς ἔμειναν βωβὰ τὰ σήμαντρά της. Εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δούλων ἀκούεται ἀκόμη ἡ ἀρμονία τῆς μακρινῆς καμπάνας. Καὶ γίνεται δε ναός, ναὸς καὶ τέμενος τοῦ "Ἐθνους. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 'Αναστάσεως τοῦ ἔτους 1522, διηγεῖται ὁ ταπεινὸς καὶ ἀνώνυμος χρονογράφος, οἱ δερβίσηδες ἥλθον εἰς τὰ προαύλια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖ «ῆκουσαν ψαλμωδίαν καὶ εἶδον καὶ φῶς μέγα ἐν τῷ ναῷ». 'Ο θυμὸς ἐγέμισε τὰ στήθη των καὶ, ὅτε ἀνεζήτησαν παντοῦ, διὰ νὰ ἴδουν μήπως ἡ χαρμόσυνος φωνὴ ἀνεπέμπτετο ἀπὸ ἀνθρώπινα χείλη, «εὔθυνς ἔξελιπτε καὶ τὸ φῶς καὶ ἡ ψαλμωδία». Δὲν ήτο φωνὴ ἀνθρώπων, ἡ ὅποια ἔξενισε τοὺς ἀφελεῖς δερβίσηδες κατὰ τὴν νύκτα τῆς 'Αναστάσεως τοῦ 1522. Τὸ φῶς δὲν τὸ εἶχεν ἀνάψει χέρι ἀνθρώπινον. 'Ητο

ἡ ὑπερκόσμιος φωνὴ τῶν ἀγγέλων· καὶ τὸ φῶς, τὸ ὄποιον κατηύγαζε τοὺς θόλους, ἥτο οὐράνιον. Καὶ ἀπὸ τότε, ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους, ἡ θρυλικὴ ἐκκλησία :

μὲ τὰ τρακόσια σήμαντρα κι ἔξήντα δυὸς καμπάνες

ἐλίκνιζε τὰ παιδικὰ ὄνειρα καὶ τὰς ἀνδρικὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλληνικῶν γενεῶν.

Ἐνῷ δὲ ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων ἐξέπεμπε πρὸς τὰς ἐσχατιὰς τῆς Ἑλληνικῆς γῆς τοὺς θρύλους τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ καὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας τοὺς κάμπους, ἀπὸ τὰ μετερίζια τοῦ Εὐφράτου ὁ Διγενής Ἀκρίτας, ποὺ τὸν εἶχε ἡ Ρωμιοσύνη :

κι ἀπ’ τὰ θρονιὰ τὰ ρήγικα,
πιὸ ἀπάνου, ἀπάνου ἀπ’ τὰ παλάτια,
στοὺς βασιλιάδες βασιλιά,

κατέκτα τοῦ Πανελλήνιου τὰς ψυχὰς κι ἐγίνετο τὸ σύμβολον τῆς ἀνδρείας. ‘Ο στίχος μετουσίωνε τοὺς Ἑλλήνικούς ἀγῶνας. “Ἡρως καὶ σύντροφος, μορφὴ ἐπικὴ ὁ Διγενής παρίστατο εἰς τὴν χαρὰν τοῦ γάμου καὶ τῆς τάβλας, παρίστατο εἰς τὸ δοκίμιν καὶ τὸ κοῦρσος, κατέβαινεν εἰς τῶν νηπίών τὸ προσκέφαλον κι ἐγίνετο νανούρισμα :

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, ὅμορφε διωματάρη,
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῆς καὶ γιὰ ν' ἀργοῖς πυνήσης,
νὰ μεγαλώστης, νὰ γενῆς μεγάλο πταλικάρι,
νὰ χτενιστῆς, νὰ διαρινιστῆς, νὰ στολιστῆς, ν' ἀλλάξης,
νὰ καλλικέψῃς τ' ἄλογο, ποὺ περπατεῖ καὶ δρέμει.
μὲ τὰ σελοχαλίναρα τὰ χρυσοκεντημένα,
μὲ τ' ἀστηρία πέταλα καὶ μὲ τὰ φταρμιστήρια,.
ποὺ στέκει καὶ χιλιμιντρᾶ στὸ πέργερο δεμένο,
νὰ πάγης εἰς τὸν πόλεμο νὰ λιοντοπολεμήσῃς
μ' οὐλους σου τοὺς ἀκράνηδες, μ' οὐλους τοὺς στρατολάτες.
Κι εἰς ὅποιο πόλεμο βρεθῆς, νὰ βγῆς κεφαλιωμένος,
νὰ πάρῃς χάρες καὶ χαρές, χῶρες, χωριὰ καὶ κάστρα.

‘Ο βουρκωμένος ὁ Εὐφράτης τὰ κύματά του στέλλει ν' ἀπαντήσουν τοῦ Πηνειοῦ τὰ θιλωμένα τὰ νερά. Τῆς Λυκανδοῦ, τῆς Ποδαν-

δοῦ, τῆς Ἀναβάρζου τὰ κοντάρια εἰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου τ' ἀκροβράχια ἀντιλαλοῦν. Δὲν εἶναι τὸ Βυζάντιον ὁ τόπος τοῦ μυστικισμοῦ, δὲν εἶναι μόνον τῶν προλήψεων ἡ χώρα. Εἰς τοῦ Χαρσιανοῦ τοὺς κάμπους, εἰς τοῦ Ἀντιτάρους τὰς κλεισούρας, στὰ κονταροχτυπήματα μὲ τὰ φαριὰ τὰ μαῦρα τ' Ἀρμουροπούλια κι οἱ Σκληροί, οἱ Ξάντινοι, οἱ Πορφύρηδες μάχονται καὶ κουρσεύουν. Εἰς τὸν τουρκοκρατούμενον Ἐλληνισμόν, ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τοῦ Ταινάρου, ὁ Διγενής, ἀθάνατος, παρέχει τὸ ὑπόδειγμα καὶ τὸ ἡρωϊκὸν στοιχεῖον. Κλέφτες καὶ ἀπελάται ἀδελφώνονται, ἀκρίται καὶ ἄρματολοί γεννήματα πολέμων καὶ ὄγώνων, τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς σκλαβιᾶς τὰ σύμβολα τὰ ἡρωϊκὰ ἐνσαρκώνουν. Καί, ὅπως εἰς τ' ἀπόμακρα τῆς Καππαδοκίας ἄκρα τὸ λαϊκὸν τραγούδι περιέβαλε πρόσωπα ιστορικά καὶ γεγονότα, οὕτω κι ἀπ' τοῦ Κισσάβου τὰ βουνά ἔξεπήδησαν σὰν γάργαρα νερά τὰ ιλέφτικα τραγούδια.

Τὸ ἀδιάκοπον τοῦ στίχου σμίλευμα, ἡ ἀναζήτησις τῶν ἀνωτέρων μορφῶν ἐκφράσεως, δλόκληρος ἡ ἀθόρυβος ἐργασία τοῦ ὄγνωστου ποιητοῦ, πλὴν τῆς ἔθνικῆς παραδόσεως, ἐδημιούργησαν καὶ παράδοσιν πνευματικήν. Ἀπ' αὐτὴν θὰ ἀντλήσουν ἀργότερα αἱ νεώτεραι φιλολογικαὶ γενεαί.

Εύλογημένα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐπότισαν τὰ νάματα τῆς λαϊκῆς μούσης. Τὸ ρεῦμα τῆς λαϊκῆς παραδόσεως θὰ παράσχῃ εἰς τὸν Ἐλληνισμὸν ὅχι μόνον τὰς πνευματικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν διατήρησιν, ὅχι μόνον τὰ ἡρωϊκὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἀντίδρασιν, ἀλλὰ καὶ τὰ σπέρματα τῆς μελλοντικῆς πνευματικῆς του δράσεως.

Οἱ ἀντίλαλος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ σπανίως φθάνει μέχρι τοῦ ταττεινοῦ ἐργαστηρίου τῆς μαθήσεως καὶ τῆς μελέτης. Οἱ πνευματικὸς δυϊσμὸς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἐλληνισμοῦ μετοχετεύεται εἰς τὸν νεώτερον βίον τοῦ Ἐθνους. Παραλλήλως δηλαδὴ πρὸς τὴν λαϊκὴν πνευματικήν παράδοσιν συνεχίζεται ἡ λογία προσπάθεια, τῆς ὅποιας αἱ ρίζαι ρίπτονται βαθύτατα εἰς τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους.

Η δουλεία εὗρε τὸν Βυζαντινὸν κόσμον εἰς μεγάλην πνευματικὴν ταραχήν. Δύο διακεκριμένα ρεύματα ἴδεων ἀναταράσσουν τὴν Ἑλληνικὴν σκέψιν. Εἰς μάτην ὑπὸ τὰς δογματικὰς συζητήσεις, ὑπὸ τὰ ἄζυμα καὶ ἔνζυμα, ὑπὸ τοὺς Βαρλααμίτας καὶ τοὺς Παλαμιστὰς ζητοῦν νὰ κρύψουν βαθυτέρας ἀντιθέσεις. Η ὀρθόδοξος, ἡ δύσκαμπτος

ἀνατολική σοφία, εύρισκεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ ἀναγεννώμενον πνεῦμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ζείδωρος αὔρα τοῦ Ταῦγέτου πνέει ύπεράνω τῆς Ἐπταλόφου. Ἐπὶ αἰῶνας ἡ εὐρωπαϊκή Ἑλλὰς ἔμενε κλεισμένη εἰς τὰ στενὰ πλαίσια τοῦ ἀσιατικοῦ δόγματος.

Μακαρισμένος, ἐσύ, ποὺ μελέτησες
νὰ τὸν ὁρθώσῃς ἀπάνου στοὺς ὄμους σου
τὸ συντριμμένο ναὸ τῶν Ἑλλήνων.

Μακαρισμένος ὁ σοφὸς τοῦ Μιστρᾶ : «Ἐσμὲν γάρ οὖν, ὃν ἡγεῖσθε καὶ βασιλεύετε, Ἑλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ», λέγει ὁ Γεμιστός. Καὶ ἀποκρίνεται ὁ Σχολάριος : «Ἐλλην ὃν τὴν φωνήν, οὐκ ἄν ποτε φαίην Ἑλλην εἶναι... εἴ τις ἔροιτό μοι, τίς είμι, ἀποκρινοῦμαι, χριστιανός...».

Οἱ δύο ἀντίθετοι κόσμοι συναντῶνται μόνον εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἐθνους. Καὶ ἐνῷ ὁ Χριστιανός, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἀνατολικῆς ὁρθοδοξίας, συνεβιβάσθη καὶ ἔκλινε προστατευτικὰ πρὸς τὸ σκλαβωμένον γένος, ὁ Ἑλλην ἀνυπότακτος, ἐλεύθερος ἡκολούθησε τὸν δρόμον τῆς ξενιτιᾶς. Εἰς τὴν μαρτυρικήν του περιπλάνησιν, εἰς τὴν διασπορὰν εἰς χώρας ξένας καὶ ἀξένους ἡγωνίσθη, ἐκήρυξεν, ἐνεθουσίασε καὶ τελικῶς ἐκάμφθη. Δὲν ἡθέλησε νὰ μείνῃ ἀπλοῦς πνευματικὸς ἐκπρόσωπος. Πιστὸς εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν ἡκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἡ δποία συνίστατο εἰς τὴν συνενόησιν μετὰ τῆς Δύσεως καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς Δύσεως ἀπελευθέρωσιν τῶν ύποδούλων ἐδαφῶν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς Ἀναγεννήσεως κινεῖται ἐντὸς εὐρυτέρων πλαισίων τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς.

Μορφὴ οἰκουμενική καὶ ἐπιβλητική, ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν δισταγμῶν τῆς Ἀγίας Ἔδρας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ύποψίας καὶ τῆς ἐπιφυλακτικότητος εἰς τὸ συνέδριον τῆς Μαντούης, εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Νυρεμβέργην ἐκπέμπει τὸ κήρυγμα τῆς σταυροφορίας. Ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις, ὁ Μιχαήλ Μάρουλλος Ταρχανιώτης ἵκετεύουν τὸν νικητὴν τῆς Νεαπόλεως, τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν Η', νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν

τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἣς στιγμῆς, ἔλεγε τῷ 1525 ὁ Λάσκαρις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον τὸν Α', ἀφ' ἣς στιγμῆς ἐλαβον γνῶσιν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου, ἀπομακρυνθεὶς τῆς πατρίδος μου ἐνεκα τῆς τυραννίας τῶν ἀπίστων Μωαμεθανῶν, δὲν ἔπουσα νὰ κηρύσσω καὶ νὰ ἀναζητῶ τὰ μέσα, διὰ νὰ ἐπιανέλθω εἰς αὐτὴν μὲ τὴν ἴδιαν ἐλευθερίαν, τὴν ὅποιαν εἶχον ἀλλοτε γνωρίσει. Σήμερον ἡ προσοχὴ τῶν φυγάδων στρέφεται πρὸς τὸν Φερδινάνδον τὸν Καθολικόν, αὔριον θὰ στραφῇ πρὸς τὸν Μαξιμιλιανὸν τὸν Α', πρὸς τὸν Κάρολον τὸν Ε', αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ βασιλέα τῆς Ἰσπανίας.

Ἄγωνες τραχεῖς, πικρίαι καὶ δοκιμασίαι ἀναμένουν τὸν Βησσαρίωνα, τὸν Ἰανὸν Λάσκαριν, τὸν Μᾶρκον Μουσοῦρον καὶ ὄλόκληρον τὴν πλειάδα τῶν Ἑλλήνων λογίων. Οἱ πόθοις καὶ ἡ νοσταλγία τῆς μακρινῆς πατρίδος βασανίζει τὰς ψυχάς των. Οἱ θεοὶ τοῦ Ὁλύμπου, πρόσωπα μυθικὰ καὶ ιστορικά, ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις ἐμπνέουν τοὺς ποιητάς : vox diversa sonat. Ἄλλ' ἡ φωνή των παρηλλαγμένη καὶ ἀγνώριστος ὑπὸ τὸ ψυχρὸν ἀρχαϊκὸν ἡ λατινικὸν περίβλημα ἀπηχεῖ τὸ παράπονον τοῦ σκλαβωμένου Ἐθνους.

Καὶ ἥλθε τὸ χάσμα χάσμα εἰς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Περίοδος σκοτεινή, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ ἔλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἀπὸ δημογραφικῆς καὶ ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως εἴχεν ἀρχίσει νὰ κάμπτεται. Οἱ θεσμὸς τοῦ παιδομαζώματος, βαρύβαρος φόρος τοῦ αἵματος, ἐμάρσινε τὰς ἔλληνικὰς γενεάς. Αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις διὰ τῆς διασπορᾶς καὶ τῆς μεταναστεύσεως ἔμειναν χωρὶς παράδοσιν καὶ χωρὶς συνοχήν. Καὶ ὅτε κατὰ τὰ τέλη τοῦ IZ', καὶ κυρίως κατὰ τὸν IH' αἰῶνα, αἱ ζωτικαὶ δυνάμεις ἀναδύουσαι ἐκ τῶν μυχίων τοῦ ἔθνους ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ ἀντιδροῦν, τὰ πράγματα εἶχον τελείως μεταβληθῆ. Οἱ ἀξων τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς εἴχε μετατεθῆ ἐκ τῆς Ρώμης, τῆς Βενετίας καὶ τῶν Παρισίων εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὴν Μόσχαν. Καὶ τότε οἱ "Ἐλληνες ἐνεθυμήθησαν καὶ πάλιν τοὺς παλαιοὺς χρησμούς. Τὰ ξανθὰ γένη, ἀλλοτε ἔχθρικὰ καὶ ἀντίπαλα, ἔγιναν σύμμαχα. Φιλόπατρις ποιητής, ὁ Μυρέων Ματθαῖος, ἔγραφε τῷ 1618 :

'Ἐλπίζομεν εἰς τὰ ξανθὰ γένη νὰ μᾶς γλιτώσουν,
νὰ 'λθοῦν ἀπὸ τὸν Μόσχοβον νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν.

‘Ο δέ ποιητής - λαός ἐνσαρκώνων τὰς προσδοκίας τοῦ έθνους ἔτραγούδησε δειλά καὶ σιγαλά :

‘Αιόμη τούτ’ τὴν ἄνοιξη,
ραγιάδες, ραγιάδες,
καημένη Ρούμελη,

ὅσο νὰ ἔρθῃ ὁ Μόσχοβος,
ραγιάδες, ραγιάδες,
νὰ φέρη τὸ σεφέρι
Μοριά καὶ Ρούμελη.

‘Η ἀνατολικὴ πολιτικὴ τοῦ μεγάλου διμοδόξου κράτους δὲν ἀφησε ξένους τοὺς “Ἐλληνας λογίους. ‘Ἐνῷ ὁ Βολταῖρος ἀνέμενε τὴν ἀναστασιν τῶν ἀρχαίων θεῶν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσόνος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἀφιέρωνεν εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴν Β’ ἀρχαιοπρεπεῖς φύδας. ‘Ο ‘Ιωαννίτης λόγιος Ἀθανάσιος Ψαλίδας ἔγραψε πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν : «ταῖς σαῖς ἀκτίσι καὶ ἡ ‘Ἐλλάς, ἡ τὸ πάλαι μὲν ἔνδοξος καὶ εὐδαιμών διὰ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἀρην, νῦν δὲ ἀδόξος καὶ δυστυχῆς διὰ τὸν τῶν βαρβάρων θλίβοντα καὶ ἐπιβαρύνοντα ζυγόν, ψυχρὰ οὖσα, θερμαίνεσθαι ἥρξατο...». ‘Ανάλογα ἔγραφον καὶ πρὸς πρίγκηπα Γρηγόριον Ποτέμκιν οἱ Θεοσσαλοὶ συγγραφεῖς τῆς Νεωτερικῆς Γεωγραφίας, ὁ ἱερομόναχος Δανιὴλ καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς. Γενικῶς δὲ σημαντικὴ πνευματικὴ δραστηριότης παρατηρεῖται εἰς τὰς ἐλληνικὰς παροικίας τῆς διμοδόξου αὐτοκρατορίας.

‘Η ύπὸ τοῦ «ἐλληνικοῦ σχεδίου» τοῦ 1781 προβλεπομένη ἀνασύστασις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ύπὸ τὸν πρίγκηπα Κωνσταντίνον, ὁ γάμος τῆς Ζωῆς - Σοφίας, θυγατρὸς τοῦ δεσπότου τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ Παλαιολόγου, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Ἰβάν τοῦ Γ’ παρεῖχον εἰς τοὺς ἀτυχεῖς “Ἐλληνας τὴν ἐλπίδα τῆς πραγματοποιήσεως τῆς βυζαντινῆς ἰδέας.

‘Εποχὴ παρασκευῆς καὶ ὡριμότητος τὰ τέλη τοῦ ΙΗ’ καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ΙΘ’ αἰῶνος. ‘Η Γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχε παρασκευάσει τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. ‘Εμπνευσμένος ὁραματιστῆς ὁ Ρήγας ἀπομακρύνεται φαινομενικῶς τῆς βυζαντινῆς ἰδέας, τὴν ὅποιαν ὑποτάσσει εἰς τὰς φιλελευθέρας ἀρχὰς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώ-

που καὶ τοῦ πολίτου. Καὶ ὅμως οὐδεμίᾳ ἄλλῃ μορφὴ κατώρθωσε τόσον ἐπιτυχῶς, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ νεωτέρου πνεύματος, νὰ συγκεράσῃ δύο παλαιάς παραδόσεις. Μορφὴ λογίου, μορφὴ λαϊκοῦ ψάλτου τῆς ἑλευθερίας, ὁ Ρήγας συνέδεσε τὰ δύο διεστῶτα ρεύματα, ἔκλεισε μέσα εἰς τὴν ψυχήν του καὶ τὴν ἰδέαν καὶ τὸ τραγούδι.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν ἰδέαν. "Οτε ἐν μέσῳ γενικῆς συγκινήσεως ἐνεκρίνετο τὸ 980ν ἄρθρον τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, διὰ τοῦ ὃποίου ἐδηλοῦτο ὅτι «αἱ πολιτικαὶ καὶ ἐγκληματικαὶ διαδικασίαι βάσιν ἔχουσι τοὺς νόμους τῶν ἀειμνήστων Χριστιανῶν ἡμῶν αὐτοκρατόρων», αἱ ψυχαὶ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους ἐστρέφοντο πρὸς τὸ ἐνδοξὸν παρελθόν. Καὶ ἀργότερα "Ἑλληνες πρόκριτοι ἔξελθόντες εἰς ἀναζήτησιν βασιλέως ἐπεσκέπτοντο τὸ Landuijh, ἀσημον καὶ ὁμιχλώδη κωμόπολιν τῆς Ἀγγλίας, ὅπου εἶχον προσφάτως ἀνευρεθῆ ὁι τάφοι τῶν τελευταίων Παλαιολόγων. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ εἰρηνικοὶ πολῖται, οἱ ὃποιοι ἐκοιμῶντο τὸν αἰώνιον ὑπνον εἰς τοὺς τάφους τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Landuijh, οὐδεμίαν ρανίδα αὐτοκρατορικοῦ αἵματος εἶχον εἰς τὰς φλέβας των. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν ἔχει σημασίαν. Τὸ διάβημα τοῦ "Ἐθνους, ἀναζήτοῦντος εἰς τὰς μακρινὰς χώρας τοῦ βορρᾶ τοὺς ἐπιζῶντας νομίμους συνεχιστὰς τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, δεικνύει εὐγλώττως καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἰδέας τῶν συγχρόνων.

Καὶ ὁ ἴστορικός, ἔρμηνευτής τοῦ παρελθόντος, τῶν φυλῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων γνώστης, θὰ σταματήσῃ εἰς τὰ πετάγματα τοῦ χρόνου, καὶ μὲ τὸν ἐνδοξὸν τῆς ἴστορίας πέπλον θὰ καλύψῃ τὰς πτυχὰς τῆς γῆς. Θὰ φέρῃ ἀργά, βαριά τὰ βήματά του πρὸς τὸν Ἱερὸν Βράχον, εἰς τοῦ Ταύγετου τ' ἀντερέισματα μὲ τοῦ Μιστρᾶ τὰ ἐρείπια, εἰς τὸ Μεσολόγγι, τῆς Πίνδου θ' ἀντικρίση τοὺς πολιούς κροτάφους καὶ κάτω, μακριά, τὴν Ροδόπην ποὺ

ξέφωτη στυλώνει τὴν κορφὴ τῆς
μεσουρανίς . . .

Τῆς γῆς αὐτῆς τὸ ἱερὸν χῶμα τὸ ἄγιασεν ὁ στίχος· τὸ ἔθαψε τὸ αἷμα τῶν ἡρώων, τὸ κάθε πετραδόκι τῆς ἀνιστορεῖ τὰ περασμένα μεγαλεῖα. Σήμερα κουρασμένη χώρα κύπτει καὶ πάλιν πρὸ τῆς βίας καὶ τῆς δυστυχίας.

Καὶ ὁ ἱστορικός, τῶν ἔρχομένων ὁραματιστής, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ὀνείρων πλάστης, θὰ σταματήσῃ εἰς τὰ πετάγματα τοῦ χρόνου. Εἴπεν ὁ σοφός : «τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ξένην ἐπίδρασιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνορθώνεται· διότι ἡ βία τοῦ κατακτητοῦ εἶναι πρόσκαιρος καὶ τὸ πνεῦμα ἀτίδιον» (H. Taine).

Αθάνατον τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἰώνων ἀγῶνες, αἰώνων τὸ ἔθρεψαν δοκιμασίαι. Κι ἂν πρὸς στιγμὴν ἐκάμφη, κι ἂν ἐκλονίσθη καὶ ἐλύγισεν, ἀδάμαστον καὶ πάλιν θὰ ἀνορθωθῇ. Αὔριον τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης, καράβια πρωτοτάξιδα θὰ φέρουν εἰς τὰ μακρινὰ ἀκρογιάλια. «Εμποροί καὶ ταξιδευτάδες τῆς Ἀνατολῆς θὰ φέρουν τὰ ἀρώματα τὰ ἔξωτικά. Θά φέρουν καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τὰ δῶρα, τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ κήρυγμα :

«Ἄσ σταματήσουν τὰ δάκρυα τῶν σκλάβων.

«΄Ηχός, γλυκύτατος ήχός» ἀκούεται.

Δὲν εἰν’ ἀηδόνι κρητικό, ποὺ παίρνει τὴ λαλιά του σὲ ψηλοὺς βράχους κι ἄγριους...

Εἶναι τοῦ ποιητῆ ἡ φωνή, εἶναι ὁ χρησμὸς ὁ Ἱερὸς βγαλμένος ἀπ’ τὰ τρίσβαθα τοῦ Ἐθνους. Εἶναι μαζὶ καὶ προσευχὴ καὶ προφητεία :

Ki ἂν πέσαμε σὲ πέσιμο πρωτάκουστο
καὶ σὲ γκρεμὸ κατρακυλήσαμε,
ποὺ πιὸ βαθὺ καμιὰ φυλὴ δὲν εἶδ’ ὡς τώρα,
εἶναι γιατὶ μὲ τῶν καιρῶν τὸ πλήρωμα
ὅμοια βαθὺν ἔν’ ἀνέβασμα μᾶς μέλλεται
πρὸς ὑψη ούρανοφόρα.

Διον. Α. Ζακυθηνὸς

II. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ — ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

1. ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΓΛΥΚΟΦΙΛΟΥΣΑ

Ἄσ εἰσδύη μία μόνη ἀκτὶς ἡλίου, ἅμα τῇ ἀνατολῇ, διὰ τοῦ θαμβοῦ φεγγίτου εἰς τὸν πενιχρὸν θάλαμον μὲ τοὺς τέσσαρας τοίχους ἀσβεστωμένους λευκούς, μὲ μίαν ψάθαν καὶ ἐπ’ αὐτῆς μικρὸν ἀμαυρὸν κιλιμάκι στρωμένα ἐπὶ τοῦ πατάριατος, μὲ δύο προσκεφαλάδες ἀκουμβημένας σύρριζα εἰς τοὺς τοίχους, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς γωνίας τοῦ πυρός, ὅπου τέσσαρες ἥηροι δαυλοὶ καὶ δύο μεγάλα ξύλα ὁρθὰ καίουσι καὶ βρέμουσιν ἐπὶ τῆς ἐστίας.

Τοιοῦτος νὰ εἴναι ὁ χειμερινὸς θάλαμος, ἔχων τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμάς, συνεχόμενος μὲ ἄλλον βορεινὸν θαλαμίσκον, ὅστις νὰ εἴναι συγχρόνως δῶμα^{καὶ} ἡλιακῶτὸν καὶ υπερῶν. Κατεσκευασμένος μὲ πλίνθους, μὲ ξυλοτοίχους, στεγασμένος μὲ ξύλα καὶ μὲ κεράμους, ἀφάτνωτος, ἀνώροφος, εὐήλιος, ἀθέρμαστος, εὐήνεμος, σχεδὸν ὑπαίθριος, μὲ τὸ μόνον ὑψηλὸν καὶ πλατύ παράθυρον, τὸ ἀπᾶξδον εἰς δόλον τὸν ρυθμὸν τοῦ κτιρίου καί, χάριν πολυτελείας, μὲ πηχυαίαν ὑαλον, διὰ ν’ ἀπολαύῃ τις ὄρθιος, εἰς τὰ βασίλεια τοῦ βορρᾶ, τὴν μεγάλην θέαν καὶ τὴν μεγάλην πάλην. Τοιαύτη θὰ ἦτο, χωρὶς νὰ παραβῶ τὴν δεκάτην Ἐντολήν, ἡ μόνη φιλοκτημοσύνη μου καὶ ἡ μόνη μου πλεονεξία.

Ο οἰκίσκος νὰ εἴναι κτισμένος ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ, ἐπὶ τοῦ μόνου ὑψηλοῦ βράχου, τοῦ προσφιλοῦς εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου. Ἔκει ἀπλοῦται ἀτελείωτον τὸ πέλαγος, ἀνὰ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν ἀπὸ ἀκτῆς ἔως ἀκτῆς καὶ ἀπὸ κόλπου ἔως κόλπου, καὶ χαμηλώνει ὁ οὔρανὸς εἰς τὴν μίαν ἄκραν, τὴν ἀπωτέραν, διὰ νὰ περιπτυχθῇ ἐγγύτερον τὴν ἐσχατιὰν τῶν θαλασσῶν, ὁ σάπφειρος φιλῶν τὸν σμάραγδον, τὸ βαθύχλωρον ἀντασπαζόμενον τὸ γλαυκόν. Φυσᾶ ὁ Καικίας, κατερχόμενος ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Θράκης καὶ ὁ βορρᾶς παγερὸς ἀποσπάται μυριοπτέρυγος ἀπὸ τὸν νεφελοσκεπῆ καὶ χιονοστέφανον Ἀθω καὶ ὁ Ἀργέστης ριγηλὸς κατεβαίνει ἀπὸ τὸν γεραρὸν Ολυμπον· φρίσσει τὸ κῦμα εἰς τὴν ἐπαφὴν τῆς ψυχρᾶς πνοῆς, φρικιᾶ ὁ πορφυροῦς πόντος ἀπὸ τὴν κρα-

ταιάν αὔραν, ρυτιδοῦται ἡ θάλασσα ἀπὸ τὴν ἀγγεπάλληλον ραγδαίαν ριπήν, ἀγριαίνει τὸ πέλαγος, ὡρύεται μανιωδῶς ἡ καταιγίς, ρήγνυται τὸ κῦμα εἰς τοὺς σκληροὺς αἰχμηροὺς βράχους. Συννεφοῦται ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὰς μαύρας κάπτας τῶν θυελλῶν τὰς σωρευομένας ἐπάνω του, φαεινὸς στῦλος προκύπτει ἐν ἀκαρεῖ ἐν μέσῳ ἀχανοῦς κυκεῶνος στροβίλων· ἰδού, ἡ ἀκτὶς θὰ διώξῃ τὸ ἔρεβος, ἡ γαλήνη θὰ ἔξωσῃ τὸν τυφῶνα. 'Ο φαεινὸς στῦλος ἥτο σίφων τρομακτικός, σχεδὸν ὑπερφυὲς θέαμα, τὸ ὄποιον ἐρρίζωσεν ἐν ριπῇ ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκορφώθη ἔως εἰς τὸν οὐρανόν.

'Ο σίφων ἔξερράγη, ραγδαῖος ὅμβρος ἔλουσε καταπληκτικῶς τὴν γῆν καὶ τοὺς αἴγιαλούς, ὁ ἄνεμος συνεμαζεύθη εἰς τὰ ἄντρα καὶ τὰς ἀγκάλας, ἡ Σκοτεινὴ Σπηλιὰ ἡχεῖ παρατεταμένως, μυστηριωδῶς ἀπὸ τὴν κοπεῖσαν κολοβὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, ἀπὸ ἀπειλὴν νέας μανίας λυσσωδεστέρας τῆς πρώτης, ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐν τῇ σιωπῇ συνωμοσίας τῶν στοιχείων. Τὸ Κακόρρεμα ἀντηχεῖ διακεκομένως ἀπὸ τὴν δάνειον ἴαχὴν τῆς λαίλαπτος, ἀπὸ τὴν καταρρακτώδη κάθοδον τοῦ χειμάρρου. 'Η Νηρηὶς ἀνῆλθεν ἀπὸ τὸ ὑποβρύχιον ἄντρον της, ἀνέβη εἰς τὸ ἀπάτητον ὕψος τοῦ αἰχμηροῦ βραχώδους προβλῆτος καὶ ἀτρωτος αὐτὴ ἀπὸ τὸν ὅμβρον καὶ τὸν ἄνεμον θεωρεῖ μειδιῶσα τὴν πάλην τῶν στοιχείων. 'Ο Τρίτων, κολυμβῶν κάτω εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου, ἀνίσχει τὴν κεφαλὴν ἔξω τοῦ κύματος. 'Ο ταῦρος τοῦ Θεοδόση, ὁ μονόκερως, ὁ φιλέρημος καὶ μελαγχολικός, καταβὰς πρὸ μικροῦ, διὰ νὰ κάμη τὸν συνήθη περίπτατόν του κάτω εἰς τὸ βαθὺ ρεῦμα, τὸ κατερχόμενον δι' ἐλιγμῶν καὶ βράχων καὶ καταρρακτῶν εἰς τὸν Μικρὸν Γιαλόν, ἔξέβαλεν ἔνα θρηνώδη μυκηθμόν, εἴτα ἔμεινεν ἔξηπλωμένος, ἀπαθής, ἀκίνητος, δεχόμενος ἐπὶ τῶν νώτων ὅλον τὸν κρύον λουτῆρα τῆς καταιγίδος. 'Εὰν ἔβλεπε τι, ἔβλεπε τὰς ἀσπρομαύρας καλικατζούνας, μεγάλα θαλάσσια ὅρνεα, τὰ ὄποια ἐπὶ τῶν ἀνεχόντων μέσω τοῦ κύματος σκοπέλων, εἰς ἀπόστασιν ὁργυιῶν τινων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, πολλοὶ ἔξέλαβον μακρόθεν ὡς γυναῖκας ἀνασκουμπωμένας καὶ ἀσπρομαυροβιολούσας, αἵτινες ἡσχολοῦντο νὰ βγάλουν πεταλίδας κύπτουσαι ἐπὶ τῶν βράχων. 'Αλλ' ἥτο ἀδιάφορος καὶ πρὸς τὸ θέαμα τοῦτο, ὡς καὶ πρὸς ὅλα τὰ λοιπά.

Δύο γίδες τοῦ Στάθη τοῦ Μπόζα εἶχον λείψει τὴν πρωΐαν ἐκείνην ἀπὸ τὸν μικρὸν αἰπόλον. Εἶχαν ἐκπέσει ἀποπλανηθεῖσαι καὶ

είχαν βραχωθῆ κάτω εἰς τὴν στενὴν πετρώδη κόγχην, τὴν σχηματιζομένην κατέμπροσθεν καὶ ὑποκάτω ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Βῆμα τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλούστης. Ἡ κόγχη ἐκείνη ἦτο καὶ δὲν ἦτο ἐσοχή, ἦτο καὶ δὲν ἦτο σπήλαιον. Σπήλαιον ἀστεγὲς καὶ ἐσοχὴ στεγανή. Ἡ ωρεῖτο ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, ἔχασκεν ἄνωθεν τοῦ πόντου. Κάτω βράχος, χιλίων ἑκατογχείρων ἀγκάλισμα, κρημνὸς μόνον εἰς νυκτερίδας καὶ εἰς γλαῦκας βατός. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου τὸ κῦμα, πολλῶν ὅργυιῶν βόλισμα, φωκῶν κολύμβημα καὶ καρχαριῶν. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βάλῃ τις εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι ἡδύνατο ἄνθρωπος νὰ καταβῇ εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην αἰώραν, διὰ νὰ ἀνασύρῃ τὰς ἀποπλανηθείσας.

Αἱ δύο βραχωμέναι αἴγες, συνηθισμέναι ν' ἀναρριχῶνται εἰς ὅλους τοὺς κρημνούς, ν' ἀναπτηδῶσιν ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ χαλάσματα, εἰς ὅλους τοὺς ρέποντας καὶ καταρρέοντας τοίχους, δὲν εἶχον ἐννοήσει ὅτι ἔπεσαν εἰς παγίδα, τὴν ὁποίαν ὁ δαίμων τῆς ἀβύσσου εἶχε στήσει δι' αὐτάς. Ἡσθάνοντο καὶ αὐταί, ὡς ἄλογα κτήνη ὁποὺ ἥσαν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γλιτώσουν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἥσαν βραχωμέναι.

Ἄφοῦ ἔφαγαν εἰς μίαν ὥραν ὅλην τὴν κάππαριν καὶ ὅλα τὰ κρίταμα καὶ τὰς ἀρμυρήθρας, ὅσαι ἥσαν φυτρωμέναι ἐκεῖ, ἔβλεπαν καλῶς ὅτι, διὰ νὰ ξαναβοσκήσουν, ἔπρεπε νὰ περιμένουν ἔβδομάδας ἢ μῆνας τινας, ἐωσοῦ ἔσωσι τηναφυτρώσουν πάλιν ἄλλη κάππαρις καὶ ἄλλα κρίταμα. Τοῦτο τὸ ἔπαθαν, διὰ νὰ ἔχουν τὴν κακήν συνήθειαν νὰ μὴ ζητοῦν ποτὲ τὴν ἄδειαν τοῦ αἰπόλου εἰς ὅλας τὰς κινήσεις των καὶ τὰ σκιρτήματά των. Καὶ διὰ νὰ μάθουν ἄλλην φοράν, ἃν ἐπιθυμούσαν ν' ἀρμυρίσουν, νὰ εύρισκουν ἄλλον δρόμον, διὰ νὰ καταβαίνουν κάτω εἰς τὴν ἄμμον τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἀλλὰ τώρα ἦτο πολὺ ἀμφίβολον ἃν θὰ ἐγλίτωναν, διὰ νὰ βάλουν γνῶσιν δι' ἄλλοτε.

Ἐπάνω εἰς τὸν βράχον ἦτο κτισμένον τὸ παρεκκλήσιον μαστιζόμενον ἀπὸ θυέλλας καὶ λαίλαπας, λικνιζόμενον ἀπὸ τὸ ἀειτάραχον καὶ πολύρροιβδον κῦμα, ναναριζόμενον ἀπὸ τὰ ἄσματα, τὰ ὁποία ὁ ἄνεμος ἔψαλλε δι' αὐτὸν εἰς τοὺς σκληροὺς βράχους καὶ εἰς τὰ ἡχώδη ἄντρα. Οἱ τέσσαρες τοίχοι ἴσταντο ἀκόμη ἀρραγεῖς, πετροθεμελιωμένοι, σώζοντες μικρὸν ἐπίχρισμα ἀπὸ παλαιοῦ καιροῦ περὶ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν γωνίαν, χορταριασμένοι καὶ μαυροπράσινοι περὶ τὴν βορειοανατολικήν.

‘Η στέγη φέρουσα ἀκόμα ὀλίγας κεράμους καὶ πλάκας ἐστηρίζετο ἐπὶ δοκοῦ μὲ πολλὰς ἀκτῖνας ἐκ σκληρᾶς καστανέας. ‘Ολόγυρα εἰς τοὺς τοίχους, ὑψηλὰ ὅνω τῶν ὑπερθύρων καὶ ὑπὸ τὰ γεῖσα τῆς στέγης, ὡραῖα μικρὰ πινάκια παλαιῶν χρόνων ἥσαν ἐγκολλημένα σχηματίζοντα μέγαν σταυρὸν ἐπὶ τῆς χιθάδος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος πρὸς ἀνατολάς, μετὰ ὑποποδίου εἰς σχῆμα ἀνεστραμμένου Τ ἐκ πέντε ἀλλών πινακίων, καὶ ὅλους δύο σταυρούς δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ὑπερθεν τῶν δύο παραθύρων τοῦ χοροῦ, καὶ τέταρτον σταυρὸν ὅνωθεν τῆς φλιτσῆς τῆς εἰσόδου δυσμόθεν.

Τὰ ὡραῖα παλαιὰ πιστάκια ἥσαν ὅλα χρωματιστά, γαλάζια καὶ ὑποπράσινα καὶ κιτρινωτὰ κοιλιά λευκά, μὲ κλαδόκια καὶ μὲ λούλουδα καὶ μὲ ἀνθρωπάκια καὶ μὲ πουλιά, φιλοκάλως καὶ κομψῶς διατεθειμένα, στίλβοντα εἰς τὸν ἥλιον, χάρμα τῶν ὄφθαλμῶν, κειμήλια ὑψηλὰ κείμενα, στερεὰ βαλμένα εἰς τὰς κόγχας των, ἀφελῆ ἀναθήματα, λείψανα παλαιῶν χρόνων, περισώσματα ἀρπαγῶν καὶ δηώσεων παντοίων, ὀλιγώτερον, φεῦ! ἀσφαλῆ ἀπὸ τῆς νεωτέρας ἀρχαιολογικῆς καὶ ἀρχαιοκαπηλικῆς μανίας. Καὶ ὁ ἀπλοῦς οὗτος στολισμὸς παρεῖχε μεγάλην χάριν, μεμειγμένην μὲ ἄρρητον τρυφερὸν θέλγητρον, εἰς τὸ μικρὸν βραχοφυτευμένον παρεκκλήσιον, ἐμπνέων εἰς τὸν ἐπισκέπτην μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ διασκελίσῃ τὸ κατώφλιον, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πενιχρὸν ναΐσκον, νὰ ἀνάψῃ κηρίον, νὰ κάμη τὸν σταυρὸν του καὶ ν' ἀσπασθῇ εὐλαβῶς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλούσης, τῆς ζωγραφισμένης παρειὰν μὲ παρειὰν μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ὑπερθέου Βρέφους της.

Καὶ πάλι κίνησα νὰ ρθῶ, Χριστέ μου, στὴν αὐλή σου,
νὰ σκύψω στὰ κατώφλια σου τὰ τρισαγαπημένα,
ὅπου μὲ πόθο ἀχόρταγο τὰ λαχταρεῖ ἡ ψυχή μου,

καὶ, ὃν δὲν ἦτο ἄλλως ποιουάσχολος ἀπὸ τὴν βιοτικὴν τύρβην (ἄλλα διὰ νὰ εἴναι τοιοῦτος εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην ἀκτήν, ἔπρεπε νὰ εἴναι ζωέμπορος ταξιδεύων διὰ ν' ἀγοράσῃ ἔριφια), νὰ σταθῇ ν' ἀκούσῃ τὰς Μεγάλας “Ωρας καὶ τὸν ‘Ἐσπερινὸν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγένων ψαλλόμενα ἀπὸ τὸν μπάρμπ’ ‘Αναγνώστην τὸν Παρθένην, τὸν μόνον βοηθὸν τοῦ παπα - Μπεφάνη, εἰς ὅλας τὰς λειτουργίας, ὃσας ἐτέλει ἐκεῖνος τὰς ἡμέρας ταύτας ἐξ εὐχῆς καὶ ταξίματος κατὰ προτίμησιν, εἰς τὸ μικρὸν παρεκκλήσιον.

‘Η σάρκα μου ἀναγάλλιασε σιμά σου κι ἡ καρδιά μου.
Τὸ χελιδόνι ηὔρε φωλιὰ καὶ τὸ τρυγόνι σκέπτη
νὰ βάλουν τὰ πουλάκια τους, τὰ δόλια νὰ πλαγιάσουν,
στὸν Ἱερό σου τὸ βωμό, ἀθάνατε Χριστέ μου.

Καὶ ὁ εὔσεβὴς προσκυνητής θὰ εὕρισκε μεγάλην γλύκαν καὶ παρηγορίαν ἀπὸ τὶς πίκρες τοῦ κόσμου εἰς τὸ νὰ θεωρῇ μόνον τὴν πενιχράν κανδήλαν καίουσαν ἐμπρὸς εἰς τὴν ὥραίαν εἰκόνα, τὴν ζωγραφισμένην ἀπὸ τὸν μακαρίτην Ἀθανάσιον τὸν Κεφαλᾶν, Ἡπειρώτην, ἄνδρα ἀγωνιστήν, εὐπαίδευτον, πολύγλωσσον, ὥροιογοποιὸν καὶ ζωγράφον, ὅστις ὅμως ὅλην τὴν ζωήν του ὑπῆρξε δημοδιδάσκαλος γ' τάξεως, καὶ ἀπέθανεν ὑπερενενηκοντούτης μὲ τὴν τριακοντάδραχμον σύνταξίν του.

Ἡ ὥραία μικρὰ εἰκών, μὲ τὸ ὀχρὸν πρόσωπον τῆς Παναγίας, ἐνούμενον κατὰ παρειὰν μὲ τὸ λευκὸν καὶ ἔνθεον πρόσωπον τοῦ λατρευτοῦ Βρέφους της, εἶχεν ἄφατον γλυκύτητα καὶ ἦτο καλλίστη ἔκφρασις τῆς μητρικῆς στοργῆς, τῆς γεννωμένης ὡς ἐκ πικρᾶς ρίζης γλυκέος καρποῦ, εὐθὺς μὲ τὰς ὥδινας τοῦ τοκετοῦ, καὶ συναυξανομένης μὲ τῆς ἀνατροφῆς τοὺς κόπους καὶ τὰς μερίμνας.

Καὶ ὁ φιλακόλουθος πιστὸς δὲν θὰ ὑστέρει τῆς ἀμοιβῆς διὰ τὴν εὔσεβῆ προσέλευσιν.

Κάλλιο μιὰ μέρα στὴ δική σ' αὐλή, παρὰ χιλιάδες·
στὸν ἵσκιο ὃς εἴμαι τοῦ ναοῦ σὰν παραπεταμένος
καλύτερα, παρὰ νὰ ζῶ σ' ἀμαρτωλῶν λημέρια.

Δεξιὰ ἐπὶ τοῦ τέμπλου, ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Προδρόμου. Ἀριστερὰ ἡ Παναγία ἡ Γλυκοφιλοῦσα, ἡ προστάτις τῶν μητέρων, καὶ ὁ Ἀγιος Στυλιανός, ὁ φίλος καὶ φρουρὸς τῶν νηπίων.

Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου ὑπῆρχον ἀκόμη ὅλιγοι Ἀγιοι ζωγραφισμένοι ἀπὸ παλαιοῦ καιροῦ. Ἄλλων ἦσαν ἐφθαρμένα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ στέρνα, ἄλλων ἀσβεστωμένα τὰ σκέλη καὶ οἱ πόδες, ἀπὸ ἀτελεῖς ἀποπείρας ἐπιχρίσεως ἢ στολισμοῦ ὑπὸ ἀμαθῶν εὐλαβῶν γυναικῶν. Ἡσαν ὁ Ἀγιος Ἐλευθέριος, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν ἐγκύων, καὶ ἡ Ἀγία Μαρίνα, ἡ προστάτις τῶν ὥδινουσῶν. Είτα ἦσαν ὁ Ἀγιος Γεώργιος καὶ ὁ Ἀγιος Δημήτριος μὲ

τὰ χαντζάρια των, μὲ τὰς ἀσπίδας, τοὺς θώρακάς των καὶ τὴν ἄλλην πανοπλίαν των. Καὶ ἡ Ἀγία Βαρβάρα καὶ ἡ Ἀγία Κυριακὴ μὲ τοὺς σταυρούς καὶ μὲ τοὺς κλάδους τῶν φοινίκων εἰς τὰς χεῖρας. Ὅσαν καὶ οἱ Ὅσιοι μὲ τὰ κουκούλια, μὲ τὰς λευκὰς γενειάδας των, μὲ τὰ κομβοσχοίνια καὶ τοὺς ἐρυθρούς σταυρούς των, ὁ Ὅσιος Ἀντώνιος καὶ Εὐθύμιος καὶ Σάββας.

Ἡτοῦ ἔκει καὶ ὁ Ὅσιος Ποιμήν, ὁ ἀσκητής, μὲ τὸ λόγιόν του: «Ο Ποιμήν τέκνα οὐκ ἐγέννησε» καὶ μὲ τὴν ἀπάντησίν του εἰς τὸν ἀνθύπατον, προκειμένου περὶ ζωῆς ἢ θανάτου τοῦ ἀθώου ἀνεψιοῦ του: «Εἰ μὲν εὔρεις ἔνοχον, κόλασον αὐτόν, εἰ δὲ ἀθῶν, ὡς θέλεις πρᾶξον». Ἡτοῦ καὶ αὐτὸς ἔκει, προστάτης οὐδέν τιττον καὶ φρουρὸς τῶν ἀκάκων καὶ τῶν παιδίων. Ἡτοῦ καὶ ὁ Ὅσιος Μωϋσῆς, ὁ Αἰθίοψ, «ἄνθρωπος ὄψιν καὶ θεός τὴν καρδίαν». Μωϋσῆς δεύτερος εἶχε χαράξει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὅταν διεκολύμβησε δίς καὶ χιαστὶ τὸν Νεῖλον κρατῶν ἐπὶ τῶν ὁδόντων τὴν μάχαιραν μὲ σκοπὸν νὰ φονεύσῃ τὸν ἔχθρόν του, καὶ μὴ ἐπιτυχών αὐτὸν ἐπανέπλευσε κρατῶν δύο κριούς ζωντανούς διὰ τῶν ρωμαλέων βραχιόνων του ὑπεράνω τοῦ ρεύματος. Καὶ ὁ λήσταρχος ἔγινεν ἄγιος, καὶ ὑπῆγε νὰ εὔρῃ τὸν ἄλλον παλαιὸν ὁμότεχνόν του, ἔκεινον τὸν ὄποιον, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, εἶχε θηλάσει ποτὲ εἰς τὴν ἔρημον, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγήν, ἐν καιρῷ τῆς βρεφοκτονίας, ἡ Παναγία.

Δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν θύραν ἴστατο παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου ἡ Ἀγία Ἀναστασία ἡ φαρμακολύτρια κρατοῦσα μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὸ μικρὸν της ληκύθιον, τὸ περιέχον τὰ λυτήρια ὄλων τῶν μαγγανειῶν καὶ τῶν ἐπωδῶν καὶ τῶν φίλτρων, ὡς νὰ προσέφερεν εἰς τὰς εὐσεβεῖς προσκυνήτριας καὶ νὰ ἔλεγεν: «Ἐλάτε, ἐγὼ εἴμαι ποὺ χαλνῶ τὰ μάγια». Τὸ παρεκκλήσιον ἔώρταζε, τῇ 26ῃ Δεκεμβρίου, τὴν Σύναξιν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἥτοι τὰ Ἐπιλόχια.

Κάτωθεν τῆς εἰκόνος, ἐπὶ λευκῆς μεταξούφοις ποδιᾶς, ἐφαίνοντο ἀνηρτημένα παιδάκια, καὶ μόνον παιδάκια, ἀσημένια, ἔξαιρέσει ἐνὸς μόνου ἀργυροῦ· τεμαχίου, τὸ ὄποιον ἔφερεν ἄλλο σχῆμα, ζώου, ὁμοίου σχεδίου μὲ ἄρνα κερασφόρον ἢ μὲ ἔριφον. Ἐπί τινος ἀφράκτου ἔμαριόν εἰς τὸν ἀριστερὸν τοίχον ἔβλεπε τις διάφορα ἀντικείμενα, οίον στεφάνους ἀνδρογύνων (νεκρῶν ἵσως ἀνδρογύνων) τυλιγμένους ἐντὸς λευκῆς σκέπης, τεμάχια βαπτιστικῶν καὶ κου-

κουλίων ἀπὸ τὸ βάπτισμα βρεφῶν, ὡς καὶ γυμνὰ κόκκαλα, ἀκόμη καὶ τρυφερὰ λευκὰ κρανία μικρῶν παιδίων.

Τὰ παιδάκια τὰ ἀνηρτημένα ἐπὶ τῆς λευκῆς ποδιᾶς ἥσαν ὅμοιώματα μικρῶν παιδίων ταχθέντα ἀπὸ τὰς μητέρας, ὅταν τὰ μικρὰ των ἥσαν ἄρρωστα, εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Γλυκοφιλοῦσαν, τὴν μητέρα τοῦ Θείου Βρέφους, καὶ προσφερθέντα εἰς τὸν ναόν της μετὰ τὴν ἴασιν τῶν ἀρρώστων. Τὸ δόμοιώματα τοῦ μικροῦ ζώου ἦτο καὶ αὐτὸς βεβαίως ἀπὸ τάξιμον. Καὶ οἱ στέφανοι τῶν ἀνδρογύνων ἥσαν ἀφελῆ ἀποθέματα καὶ μνημόσυνα ἀτυχῶν συνοικεσίων, γενόμενα ὑπὸ τῆς μητρός, ἥτις ἐπέζησεν, ἔρημη καὶ ἄχαρη, εἰς ἀνάμνησιν θυγατρός, ἥτις ἀπέθανεν ἵσως λεχώ εὐθὺς μετὰ τὸν πρῶτον τοκετόν, ἀφιερώματα καὶ ταῦτα εἰς τὴν προστάτιδα τῶν λεχῶν, τὴν Παναγίαν τὴν Γλυκοφιλοῦσαν. Καὶ τὰ τεμάχια τῶν βαπτιστικῶν καὶ κουκουλίων ἥσαν καὶ ταῦτα ἐνθύμια παιδίων ἀποθανόντων εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὰ λευκὰ κόκκαλα καὶ τὰ κρανία τὰ τρυφερὰ ἥσαν ἀσπιλὰ λείψανα παιδίων, τὰ ὅποια εἶχεν εὐδοκήσει νὰ καλέσῃ ἐνωρὶς εἰς τὸν Παράδεισον, πλησίον τοῦ "Υἱοῦ της εἰπόντος: «Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά», ἡ Παναγία ἡ Γλυκοφιλοῦσα.

Τὰ στέφανα τοῦ γάμου καὶ τὰ βαπτιστικὰ κουκούλια τοῦ μικροῦ παιδιοῦ τὰ εἶχε φέρει εἰς τὸν ναίσκον ἡ θεὶα - Ἀρετώ, ἡ Χρονιάρα, ἡ ἀφιλοκερδής νεωκόρος καὶ πρόθυμος διακοσμήτρια ὅλων τῶν ἔξωκλησίων. Ἡρχετο τακτικά, δύο φορὰς τὴν ἑβδομάδα, ἀπὸ τὸ καλυβάκι της, τὸ ὅποιον ἀπετίχειν ἡμίσεις ὥρας δρόμον ἀπὸ τὴν ἔρημον ἀκτήν, ἥρχετο, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Παναγίαν τὴν Γλυκοφιλοῦσαν καὶ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους καὶ τὸν Ἀγιον Νικόλαον καὶ ὅλα τὰ παρεκκλήσια τὰ κτισμένα ἐπάνω εἰς τοὺς ἀγρίους μονήρεις βράχους, διὰ ν' ἀνάψῃ τὰ κανδήλια καὶ νὰ προσευχηθῇ εἰς τοὺς Ἀγίους. Ἔκατοικοῦσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός της τοῦ συχωρεμένου εἰς τὸν ἔξοχικὸν οἰκίσκον, σιμὰ εἰς τὸ Πυργί, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην, ἀνάμεσα εἰς τὸ Κακόρεμα καὶ εἰς τὸ Μεγάλο Όρμανι. Εἶχε τὴν μικρὰν περιοχήν της μὲ τὸν ἔλαιιῶνα, τὴν ἄμπελον, τοὺς μικροὺς κήπους καὶ τὸν ἀγρὸν καὶ ἀπ' ἐκεῖ οἰκονομοῦσε τὸ καθημερινόν της κι ἔζοῦσε αὐτὴ καὶ τὰ ἐγγόνια της, υἱοὶ τοῦ μεγάλου υἱοῦ της, ὁ πρῶτος εἰκοσαετής, ὁ δεύτερος δεκαεπταετής, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν.

Οι γονεῖς των είχον ἀποθάνει νέοι πρὸ δεκαπενταετίας καὶ πλέον. Ἡ μάμη των αὐτὴν τοὺς ἀνέθρεψεν, αὐτὴ τοὺς εἶχεν ἀναστήσει, αὐτὴν ἐγνώριζαν μητέρα. Ἡ θειὰ - Ἀρετὼ ἡτο καλὴ χριστιανὴ καὶ δὲν εἶχε κάμει κακὸ εἰς καμμίαν γειτόνισσαν, καὶ ὅμως ὑπέφερε πιολάς δυστυχίας εἰς τὴν ζωήν της. Ὁ χάρος τὴν εἶχε κατατρέξει, καί, ᾧ δὲν εἶχε καὶ τὰ δύο ἐγγόνια της, θὰ ἥτον ἔρημη εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὅμως εἰς ὅλα ἔλεγε «Δόξα σοι ὁ Θεός». Εἶχε καὶ μίαν κόρην, τὴν Ἀλεξανδρώ, τὴν ὅποιαν εἶχεν ὑπανδρεύσει πρὸ τριῶν ἔτῶν, νέαν εἴκοσιν ἔτῶν, μὲ τὸν Κωνσταντή τὸν Ντάναν. Καὶ εἰς αὐτὴν εἶχε δώσει καλὰ μαθήματα καὶ τὴν ἔκαμε νὰ είναι ἀπὸ πιολάς συνομηλίκους τῆς φρονιμωτέρα. Τῆς ἔδιδε συμβουλάς, ἐκ τῶν ὅποιων θὰ ἡδύνατο νὰ ὠφεληθῇ, ἐὰν ἐπέζη ἐκείνη. «Ζήσης, χρονίσης, θυγατέρα, τῆς ἔλεγε, ποτέ σου νὰ μὴ ζηλέψης τὸ ξένο στολίδι, νὰ μὴν πῆς κακὸ γιὰ τὴ γειτόνισσα, νὰ μὴν κοιτάζῃς τί κάνει ἡ πλαγινή σου, νὰ μὴ βάλῃς μαναφούκια, νὰ μὴ ξευχηθῇς, νὰ μὴ βλαστη- μήσῃς».

Καὶ ἄλλα ἀκόμη τῆς ἔλεγε. Πλὴν ἐκείνη, ἡ πτωχή, δὲν εἶχε τύχην νὰ ζήσῃ, διὰ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ὅλας τὰς καλὰς ταύτας συμβουλάς. Προχθὲς ἀκόμη τὸ παρθενικὸν ἄνθος εἶχεν ἀνοίξει ἐρυθρόν. Χθὲς ἔγινε νῦμφη, τὴν ἄλλην ἡμέραν μήτηρ, λεχώ, νεκρά... Καὶ ἀφοῦ ἀπέθανεν ἐκείνη, δέκα ἡμέρων λεχώ, ἀπέθανε καὶ τὸ παιδίον, δώδεκαήμερον. Ἀφοῦ ἔβαπτίσθη, ἡ θειὰ - Ἀρετὼ ἔλαβε τὰ στέφανα τοῦ γάμου, ἔκοψε τὸ μέρος ἀπὸ τοὺς «φωτεινοὺς χιτῶνας» καὶ τὰ «κουκούλια ἀγαλλιάσεως» τοῦ μικροῦ καὶ τὰ ἔφερεν ἀφιέρωμα εἰς τὸν ναΐσκον τῆς Παναγίας. Ἔλαβε καὶ τὴν μεταξωτὴν χρυσοκέντητον νυμφικὴν στολὴν τῆς ἀμοιρῆς καὶ τὴν προσέφερεν ὅλην εἰς τὸν παπα-Μπεφάνην, τὸν συνήθη ἱερουργὸν τοῦ παρεκκλησίου.

Καὶ τὸ μὲν κόκκινον ἐκ μεταξωτῆς σκέπτης ὑποκάμισον μὲ τὴν τραχηλιὰν καὶ τὰ μανίκια κεντητὰ ἐκ χρυσοῦ τὸ ἔκαμε στιχάριον, διὰ νὰ τὸ φορῇ ὁ ἵερες ποδῆρες, ὅταν προσφέρῃ τὰς λογικὰς θυσίας. Τὸ δὲ ποδογύρι τοῦ φουστανίου, ὀλόχρυσον, τρεῖς σπιθαμὰς παρὰ δύο δάκτυλα πλαστύ, μὲ ἀδράς ἐκ χρυσοῦ κλάρας καὶ μὲ ἄνθη, τὸ ἔκαμεν ἐπιτραχηλιον, διὰ νὰ τὸ φορῇ ὁ λειτουργὸς τὰς καλὰς ἡμέρας. Τὴν δὲ χρυσῆν ζώνην μὲ τὰ ἀργυρᾶ, τορνευτὰ καὶ ἀμυγδαλωτὰ τσαπτράκια τὴν ἔκαμε περιζώνιον, διὰ νὰ τὸ ζώνεται ὁ ἱεροφάντης περὶ τὴν ὁσφύν του. Καὶ τὰ χρυσοῦφαντα προμά-

νικα, τοῦ βαθουσικλιοῦ, τὰ ἀναδιπλωμένα περὶ τὰς ὠλένας τῶν νυμφῶν, τὰ ἔκαμε ἐπιμάνικα, διὰ νὰ συστέλλῃ ὁ θύτης τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν του, ὅταν ἐν φόβῳ ἔμελλε νὰ προσφέρῃ τὰ ἄγια. Καὶ τὸ ὥραῖον πολύπτυχον φόρεμα, τὸ χαρένιο, μὲ τὸ γλυκὺ βυσσινὶ χρῶμα καὶ τὸ ὅποιον ἔκαμεν νερὰ - νερὰ εἰς τὸ βλέμμα, τὸ ἔκαμε φαιλόνιον, διὰ νὰ σκέπη τὸ Ἱερεὺς τὰ νῶτα καὶ τὸ στέρνον του, ὅταν ἴσταται ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ θυσιαστηρίου.

Καὶ ὅλην αὐτὴν τὴν ἀλλαξίαν τῶν Ἱερῶν ἀμφίων τὴν εἶχε προσφέρει εἰς τὸν παπτα -Μπεφάνην, τὸν συχνὸν λειτουργὸν καὶ σχεδὸν ἐφημέριον τοῦ μικροῦ βορειοῦ παρεκκλησίου. Καὶ δύο φοράς τὴν ἑβδομάδα ἔπαιρνε τὸ ραβδάκι τῆς εἰς τὴν δεξιὰν χείρα καὶ τὸ καλαθάκι τῆς εἰς τὸν ἀγκῶνα τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ ὅδηγοῦσα καὶ μίαν ἀμνάδα καὶ μίαν αἴγα, τὰς ὅποιας ἔβοσκεν ἡ ἴδια, κατήρχετο εἰς τὸ Μεγάλο Ὁρμάνι καὶ ἔφθανεν εἰς τὴν κρημνώδη θαλασσόπληκτον ἀκτὴν κι ἐπήγαινε ν' ἀνάψη τὰ κανδήλια τῆς Πλαναγίας τῆς Γλυκοφιλούστης.

Εἶχε σιγήσει ὁ φοβερὸς τυφῶν καὶ εἶχε κοπάσει ἡ λαῖλαψ καὶ ἡ θάλασσα ἔβραζεν ἀκόμη μὲ ύπόκωφον βοὴν δεχομένη τὰ χωματόχροα καὶ θολὰ ρεύματα τῶν χειμάρρων καὶ ὁ ἀσπιλος πόντος εἶχε μιανθῇ ἀπὸ τῆς γῆς τὰς Ὂλας. 'Ο τίλιος εἶχε φανῆ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ ούρανοῦ, τὰ σύννεφα εἶχαν συμμαζευθῆ εἰς μίαν ὅλην γωνίαν. 'Ο ταῦρος τοῦ Θεοδόση, ὁ φιλέρημος, μὲ τὸ ἐν κέρατον (εἶχε χάσει τὸ ἄλλο πρὸ ἐτῶν, ὅταν ἦτο νέος ἀκόμη, εἰς μάχην μὲ ἄλλον ταῦρον) ἔξηκολούθει νὰ βλέπῃ τὰς καλικατζούνας, αἵτινες εἶχον κατέλθει πρὸ ὀλίγου, τίς οἶδεν ἀπὸ ποιάν ἀνήλιον σπηλιάν, ἀπὸ τὰ ὑψη τῶν φοβερῶν ἀλιπτλήκτων βράχων καὶ ἔκαμναν ὡς νὰ ἔβουτοῦσαν τὰ ράφη ἐπιπόλης τοῦ κύματος καὶ ἐτίναζαν τὰ πτερά, διὰ νὰ στεγνώσουν, καὶ πάλιν ἔκαμναν ὡς διὰ νὰ βουτήξουν. Τέλος ἔβούτηξαν ὅλαι ἐν σώματι καὶ ἀνελθοῦσαι εἰς τὸ κύμα ἥρχισαν νὰ πλέωσι κανονικῶς, ὡς μικρὸς στοίσκος τελείως ὡργανισμένος, ἥγουμένης μιᾶς, εἴτα δευτέρων ἐρχομένων δύο καὶ ἀκολουθουσῶν τῶν λοιπῶν, δέκα ἡ δώδεκα, δύο μόνον ούραγῶν ἐπομένων. 'Ο ταῦρος ἀφῆκε μακρὸν μυκηθμόν, ἐσηκώθη καὶ αύτός, ἐτίναξε τὰ μέλη καὶ στραφεὶς ἥρχισε ν' ἀνέρχεται τὸ ρεῦμα ἐπιστρέφων εἰς τὴν στάνην τοῦ Θεοδόση, ὡς ἔκαμνε καθημερινῶς, ὅταν δὲν εἶχεν ἐργασίαν.

Αἱ αἰγεῖς τοῦ Στάθη Μπόζα, αἴτινες εἶχον καταυλισθῆ, ἐνόσῳ διήρκει ἡ καταιγίς, ὑποκάτω εἰς τὸ μέγα Κιόσκι, τὸ σωζόμενον ἀκόμη, τοῦ παλαιοῦ ἔρήμου χωρίου, ὅπου τὸ πάλαι συνήρχοντο ὅλοι οἱ προεστοὶ καὶ ἔβουλεύοντο περὶ τῶν κοινῶν, ἐξῆλθον καὶ αὐταί, διὰ νὰ βοσκήσωσιν, ἀμα ἡ καταιγίς ἔπαισε. Καὶ δύο ἔξ αὐτῶν εἶχον ξεκαμπίσει καὶ εἶχον ἀπομακρυνθῆ καὶ κατέβησαν ἀπὸ ἕνα ὑψηλὸν κυρτὸν βράχον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν μικρὰν κόγχην, κάτωθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλούστης, ὅποθεν ἀρχίζει ὁ φοβερὸς κάθετος κρημνὸς εἰς τὴν θάλασσαν, διακοσίων ὀργυιῶν ὑψος, κι ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐβόσκησαν ὅλα τὰ κρίταμα ὅσα ηὔραν, ἐβραχώθησαν κι ἔμειναν, μὴ δυνάμεναι πλέον ν' ἀναβῶσιν. Ἐβραχώθησαν καθὼς βραχώνεται ἡ μεγάλη χονδρὴ ἀπετουνιά μὲ τὸ μέγα ἄγκιστρον καὶ μὲ τὸ γενναῖον δόλωμα εἰς τὸ θαλάμι, κάτω εἰς τὸν πυθμένα, εἰς τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη, ἀνάμεσα εἰς βράχους ριζωμένους καὶ εἰς φύκη καὶ δστρακα. Καὶ τὸ μὲν δόλωμα τὸ ἔφαγεν ὁ πελώριος ὄρφος ἢ σμέρνα, ἡ παρδαλὴ καὶ μαυρειδερή, ἡ ἀντιπαθής καὶ ἄπιαστη, τὸ ἄγκιστρον ἐβραχώθη κάτω εἰς τὸ θαλάμι καὶ δὲν βγαίνει πλέον, ἡ δὲ ἀπετουνιά τραβᾶται καὶ τεντώνεται καὶ κόπτεται καὶ ὁ ψαρᾶς μένει μὲ δυὸ πήχεις σπάγγον εἰς τὴν χεῖρα.

‘Ομοίως καὶ ὁ Στάθης ὁ Μπόζας, ὁ βοσκός, ἔμεινε μὲ τὸ μικρὸν κοπάδι του κολοβὸν καὶ ἀκρωτηριασμένον, ἀμα ἔχασε τὰς δύο αἴγας, τὰς ὅποιας ἔβλεπεν, ἰστάμενος ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου, κρατῶν τὴν ὑψηλὴν μαγκούραν του, καὶ ὁ ἵσκιος του ἐπιπτε μακρὸς ἐμπτρός του καὶ ἡ κεφαλὴ του ἐφαίνετο πέραν, εἰς μεγάλην ἔξοχὴν τοῦ βράχου, μόλις διακρινομένη καὶ χανομένη, καθόσον ὁ ἥλιος ἔχαμήλωνεν δλονὲν εἰς τὴν δύσιν. Τὰς ἔβλεπε φυλακωμένας εἰς τὴν φοβερὰν πτυχὴν τοῦ κρημνοῦ, παρὰ τρίχα εἰς αὐτὸ τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, καὶ τὰς ἐκάλει εἰς μάτην διὰ τῶν καταληπτῶν εἰς ἐκείνας συνθηματικῶν μονοσυλλάβων:

—“Αἱ, ἄι! ὅ! Ψαρή! ὥ, χώ, Στέρφα!

Εἰς μάτην, ἡ Ψαρή καὶ ἡ Στέρφα εἶχαν καθίσει ἀδρανεῖς, ἀνάλγητοι, ἀναίσθητοι καὶ οὐδ' ἀπήντων διὰ βελασμοῦ εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ βοσκοῦ.

Καὶ ὁ Στάθης ἔκυπτε πρὸς τὴν ἀβύσσον, ἀφειδῶν τῆς ἴδιας ψυχῆς του, περιφρονῶν τὸν Ἰλιγγόν, προκαλῶν τὴν σκοτοδίνην, διὰ νὰ τὰς ἴδῃ καλύτερον. Καὶ τὰ δύο ζωντανὰ πράγματα ἴσταντο

καὶ ἐκάθηντο καὶ ἔκαμππιτον τὰ γόνατα ἐπὶ τῆς στενῆς προβολῆς τοῦ βράχου, καὶ μόνον ἡ μία, ἡ Ψαρή, ἀπήντησε τέλος διὰ παραπονετικοῦ βελάσματος εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ κυρίου της.

‘Η ἄλλη, ἡ Στέρφα, οὕτε φωνὴν ἔξεβαλεν οὕτε κίνημα ἔκαμεν οὕτε ἐσκέπτετο τι περὶ ὅλης τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων.

— Δὲν μὲν μέλει διὰ τὴ Στέρφα, εἴπε τέλος στενάζων ὁ βοσκός. Τὴν Ψαρή ἀς ἡμποροῦσα νὰ γλιτώσω!...

‘Ο μπάρμπ’ ‘Αναγνώστης ὁ Παρθένης, ὅστις εἶχε φθάσει ἀρτίως κι ἐκάθητο ἐπὶ τῆς πεζούλας ἔξωθεν τοῦ ναΐσκου τῆς Παναγίας περιμένων νὰ ἔλθῃ ὁ παπα -Μπεφάνης, διὰ νὰ διαβάσῃ τὸν ‘Εσπερινόν — ἥτο δὲ τότε ἡ ἡμέρα τοῦ ‘Αγίου Στεφάνου, τρίτη ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων — ἐπρότεινε γνώμην, ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρουν λεπτόν, ἀλλὰ γερὸν σχοινί, νὰ κάμουν θηλειὰν τεχνικὰ εἰς τὴν ἄκρην καὶ νὰ τὸ ρίψουν κάτω, διὰ νὰ τραβήξουν τὰς δύο αἰγας. ‘Η θειὰ Ἀρετώ, ἡ Χρονιάρα, εἴπε νὰ κατεβάσουν διὰ σχοινίου μεγάλην ὑπερμεγέθη κοφίναν καὶ νὰ σείσουν τὸ σχοινίον τοιούτῳ τρόπῳ, ὡστε νὰ εἰναι ἐλπῖς νὰ ἔμβῃ τέλος ἡ μία γίδα πρῶτον, εἴτα ἡ ἄλλη μέσα εἰς τὴν κοφίναν, καὶ οὕτω νὰ τὰς ἀνασύρουν τὴν μίαν μετά τὴν ἄλλην. ‘Η θειὰ Ἀρετώ διηγεῖτο ὅτι παρόμοιόν τι εἶχε συμβῇ καὶ εἰς τὸν παππούν της πρὸ ἔξηντα χρόνων καὶ ὅτι τὸ μέσον τοῦτο ἐπέτυχε τότε.

‘Ο Κωνσταντής ὁ Περηφανάκιας, συνάδελφος τοῦ Στάθη, ἔξέφερε γνώμην, ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρουν μέγα χονδρὸν ἄγκιστρον ὡσὰν ἀρπάγην, νὰ τὸ δέσουν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ σχοινίου καὶ εἰς τὸ ἄγκιστρον ἐπάνω νὰ περάσουν κλαδιὰ καὶ χόρτα καὶ βλαστάρι καὶ διὰ τοῦ δολώματος τούτου νὰ ἐφελκύσουν τὰς δύο αἰγας, ὡστε, ἐνῷ αὔται θὰ ἐμασοῦσαν τὴν ὀρεκτικὴν τρυφεράν βοσκήν, τὸ δξὺ ἀκονημένον ἄγκιστρον θὰ ἥτο πιθανὸν νὰ χωθῇ μέσα εἰς τὸ κατωσάγωνον τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης γίδας καὶ τότε αίματωμένας μέν, ἀλλὰ σωσμένας θὰ τὰς ἐτραβοῦσαν ἐπάνω.

— Δὲν εἰναι προκοπή, εἴπεν ἀποφασιστικῶς ὁ Στάθης ὁ Μπόζας. ἔλα νὰ μὲ καλουμάρετε κάτω, νὰ ἴδω τί θὰ κάμω...

‘Η θειὰ -Ἀρετώ ἥρχισε νὰ κάμνῃ πολλούς σταυρούς, ἔξιστα μένη διὰ τὸν τολμηρὸν λόγον τοῦ βοσκοῦ.

— Ποῦ νὰ σὲ κατεβάσουν, γιέ μ’, Στάθη μ’, ἔλεγε· πῶς νὰ σὲ κατέβάσουν! Ποῦ θὰ πᾶς; ποῦ θὰ πατήσῃς;

‘Ο μπάρμπ’ ’Αναγνώστης ό Παρθένης ἔτανύσθη ἀκουμβῶν εἰς τὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίτσας, εἰς τὸ πρωστήλιον, καὶ ἀφῆκε παρατεταμένον θορυβῶδες χάσμημα, ἥνωμένον μετὰ στεναγμοῦ.

Ο Κωνσταντής ό Περηφανάκιας ἤρχισεν εὐγλώττως νὰ ἀποτρέπῃ τὸν Στάθην τὸν Μπόζαν.

— Δὲ βολεῖ, νὰ σ’ πῶ, Στάθ’, ὅπ’ λέει οὐ λόους, τάχα, νὰ ποῦμε. Γλέπτ’ κεῖ δὰ κάτ’ εἰν’ οἱ γίδις στριμουμένες κι οἱ δυό, τοῦ λόου σ’ ποῦ θὰ πατήστης νὰ το’ δέστης, νὰ το’ ἀνεβάστης ἀπάν’;

Τὴν στιγμὴν ἕκεινην ἔφθασε καὶ ὁ παπα - Μπεφάνης μὲ τὴν λευκήν του γενειάδα, μὲ τὸ κοντὸν τρίχινον ράσον του καὶ μὲ τὸ μαῦρον σάλι του περὶ τὸν λαιμόν. Ἐμαθε τὸ συμβάν, ἤκουσε τὸ σχέδιον τοῦ Στάθη κι ἔσεισε τὴν κεφαλήν.

— Ἀποκοτιά, εἶπε, ἀποκοτιά.

— Ἀποκοτιά, μαθέ, ἐπανέλαβε καὶ ἡ θειὰ τὸ Ἀρετώ. Συγχρόνως δὲ κατέβη εἰς τὸν νοῦν της μία ἴδεα.

— Ἀμή σὰν τὸ ἀποφασίστης, γιέ μ’, κάμε τὸ σταυρό σ’ καὶ τάξει πίποτε στὴν Παναγιὰ νὰ σὲ φυλάξῃ.

— Ἐταξα ἑγώ μέσα μου, εἶπεν ό Στάθης· ἔταξα νὰ τῆς τὴν πάγω ἀσημένια τὴν μιὰ γίδα, σὰν τὴ γλιτώσω, τὴν Ψαρή. Τὴν Ψαρή ἄς γλίτωνα!

‘Ο Ἱερεὺς ἔκαμε διφορούμενον νεῦμα.

— Δὲν εἶναι πρέπον, εἶπε, νὰ παρακινοῦμεν τοὺς ἄλλους νὰ τάζουν... Τὸ τάξιμον εἶναι προαιρετικόν... «Οση πέφυκεν ἡ προαιρεσίσι», ποὺ λέει καὶ τὸ τροπάρι... .Μὰ ἄς εἶναι... ἂν ἥθελε νὰ κάμη καμιὰ λειτουργία...

Εἴτα ἐπανέλαβε:

— Καὶ τὸ καλύτερο ποὺ ἔχει νὰ τάξῃ κι αὐτὸς κι ὅλοι τους εἶναι νὰ μὴν ἀφήνουν τὰ γίδια τους νὰ μπαίνουν μέσα εἰς τὰ ξωκλήσια.. .Νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι καὶ νὰ ἔχουν περισσότερον σέβας. Νὰ μὴν πατοῦν τὰ ξένα κτήματα μὲ τὰ κοπάδια τους καὶ τρώγουν τὶς ἐλιές καὶ τὰ θηλιάσματα τῶν χριστιανῶν. Αὐτὰ πρέπει νὰ τάξη.

— Τάζω, εἶπεν ό Στάθης.

— Καλά, νάχης τὴν εὐχή... Τώρα, ἂν σὲ καλουμάρουν, ἔχε θάρρος.

— ‘Η εὐχή σ’, παπά μ’.

‘Εφαίνετο ἀποφασισμένον, ὅτι ό Στάθης θὰ κατεβιβίζετο διὰ

σχοινίου είς τὸν βράχον, διὰ νὰ ζητήσῃ τὰς δύο χαμένας αἰγάς του.
Μόνον ὁ Περηφανάκιας ἔλαβε πάλιν τὸν λόγον.

— Νὰ σ' δρίσου, ἀπ' λέει οὐ λόους, παπά μ', νὰ σ' πῶ, Στάθη μ',
αὐτό, τὶ λογάτε, εἶναι, ἀπού 'πε κι ἡ ἀιοσύνη τ', ἀπ' λέει κι ἡ θειὰ
τ' Ἀρετώ, μιγάλ' ἀπουκουτιά. "Ενα πάτ' μα εἶναι κειδά μέσα, ἐν'
ἀπλόχερο χοῦμα κι δυὸ δάχτ' λα κουτρόνι, ποῦ θὰ πατήσ', πῶς θὰ
πιάσ' το' γίδις νὰ το' δέσ', ἀπ' λέει οὐ λόους, νὰ σ' δρίσου, παπά μ';

— Ἐγώ δὲν τὸν παρακινῶ νὰ κατέβῃ, εἴπεν ὁ Ἱερεὺς . . . Εἰς πρά-
γματα τόσον λεπτά, ὅπου ἀποβλέπουν τὴν ζωὴν καὶ τὸ συμφέ-
ρον τοῦ ἀνθρώπου, κανεὶς δὲν πρέπει ν' ἀναγκάζῃ τὸν ἄλλον. 'Ο
ἴδιος θὰ δώσῃ λόγον.

— Κι λέσ, παπά μ', σὰν πάθω τίποτα, θὰ πάω κολασμένος; Ἡρώ-
τησεν ὁ Στάθης.

— Αὐτὸς ὁ Θεὸς τὸ ξέρει, εἴπεν ὁ Ἱερεὺς. 'Εσεῖς, οἱ πλιότεροι, εἴσθε
ἀλιθάνιστοι. Δὲν ζυγώνετε σ' ἔκκλησία!

— Κάθε κακὸ φεύγει· ἐψιθύρισεν ὁ μπάρμπ' — Ἀναγνώστης ὁ
Παρθένης, ὅστις εἶχε σηκωθῆ ἀπὸ τὴν πεζούλαν καὶ ἴστατο στηρίζο-
μενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναΐσκου.

— Κανεὶς σας δὲν ήρθε νὰ ἔξομολογηθῇ αὐτὲς τὶς ἡμέρες. "Αχ!
οἱ γονεῖς σας δὲν ήσαν τέτοιοι. . . "Αχ! οἱ παλιοί, οἱ παλιοί!

— Οἱ παλιοί, οἱ πρωτινοί, ήταν ἀνθρώποι, εἴπεν ἐπιβεβαιωτικῶς
ἡ θειὰ τὸ Ἀρετώ.

— Ἐγώ δὲν εἴμαι καὶ τόσον φευγάτος ἀπ' τὰ θεῖα, παπά, εἴπε παρα-
πονετικῶς ὁ Στάθης.

— "Εσύ ἔχεις κάποια μικρὴ διαφορά. . . Μὰ ἀκόμα, ἀκόμα. . .

— "Εχουμε ταμένα μαζὶ μὲ τὸν Κωνσταντὴ τὸν "Αγγουρο νὰ ξα-
νακτίσουμε καὶ τὴν ἔκκλησίτσα τ' 'Αι - Παντελέήμονα. . . Τὴν εἶχε
όνειρέψει τοῦ Κωνσταντῆ ἡ γυναίκα.

— "Αμπτοτε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς ἀξιώσῃ, εἴπεν ὁ Ἱερεὺς.

— Μακάρι, ἀξιός ὁ μισθός σας, εἴπε καὶ ἡ θειὰ τὸ Ἀρετώ.

— Ο 'Αγκούτσας δὲν ήτο ίδιοκτήτης ποιμνίων, οὔτε γεωργός, οὔτε
κὰν βοσκός, οὔτε οἰκίαν εἶχεν, οὔτε φαμιλιάν, τίποτε. "Ητο πλά-
νης, ἀστεγος. Πότε ἔδούλευε μὲ ἡμεροκάματον σιμὰ εἰς τοὺς κολ-
λήγας, τοὺς καλλιεργητάς, πότε ἔμβαινε παραγιὸς εἰς τοὺς βο-
σκούς, διὰ νὰ φυλάγη τὰς αἰγάς. Τὸν περισσότερον καιρὸν ἐγύριζεν

ἀπὸ μάνδραν εἰς μάνδραν, ἀπὸ καλύβι εἰς καλύβι, ἀπὸ κατάμερον εἰς κατάμερον, χωρὶς ἐργασίαν, καὶ τοῦ ἔδιδαν οἱ ποιμένες ξυνόγαλα κι ἔτρωγε.

Κάποτε τοῦ ἔλεγαν:

— Δὲν πᾶς, καημένες Ἀγκούτσα, νὰ βγάλῃς τίποτε πεταλίδες κάτω στὸ γιαλὸ ἥ τίποτε καβουράκια κάτω στὸ ρέμα μέσα;

Τοῦτο ἦτο ἀσφαλὲς σημεῖον ὅτι τὸν ἔδιωχναν. Ὁ Ἀγκούτσας τὸ ἐκαταλάβαινε κι ἔφευγε.

— Καλὰ ποὺ μοῦ τὸ θύμισες, ἔλεγε.

— Κι ἥτανε μεγάλο πρᾶγμα νὰ τὸ θυμηθῆς;

— Ὁχι· μὰ κάνει ζέστη· τόση ζέστη.

Καὶ θὰ ἦτο μόνον Μάρτιος· πλὴν ὁ Ἀγκούτσας δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὴν ζέστην.

Ἐλεγεν ὅτι τοῦ κάκου, ἀδύνατον ἦτο νὰ κάμη τις δουλειὰ τὸ καλοκαίρι. Κι ὅλος ὁ καιρός, ἐκτὸς ὀλίγων ἐβδομάδων μοιρασμένων σποραδικῶς εἰς τρεῖς ἥ τέσσαρας μῆνας, ἥτον καλοκαίρι.

Ἐφευγε λοιπὸν ἀπὸ κάθε στάνην, ὅποθεν τὸν ἔστελλαν νὰ βγάλῃ πεταλίδες. Καὶ δὲν ἐπήγαινε μὲν νὰ βγάλῃ πεταλίδες, ἀλλ’ ἐπήγαινε εἰς ἄλλην στάνην, εἰς ἄλλο κατάμερον.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνέβη ὁ Ἀγκούτσας νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Στάθην τὸν Μπόζαν. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἐνθυμήθη, ἥλθε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Εὗρε δὲ τὴν ὁμάδα τῶν ἐπτὰ ἥ ὀκτὼ ἀνθρώπων ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναϊσκού τῆς Παναγίας, ἀκριβῶς καθ’ ἥν στιγμὴν ἥ θειὰ τὸ Ἀρετώ νύχετο εἰς τὸν Στάθην νὰ εἰναι ἀξιος ὁ μισθός του.

— Τί τρέχει; ἥρωτησεν ὁ Ἀγκούτσας.

‘Ο Περηφανάκιας, τοῦ ὅποίου ἥ γλωσσα ἦτο καταληπτὴ εἰς τὸν Ἀγκούτσαν, τοῦ διηγήθη ἐν ὀλίγοις τὰ τρέχοντα.

‘Ο Ἀγκούτσας μὲ τὸ ἥλιοκαές καὶ ρικινὸν πρόσωπον, μὲ τὰ πυκνὰ ἀκτένιστα μαλλιά, ἔμεινε σύνοφρυς ἐπὶ ὀλίγα δευτερόλεπτα καὶ εἶτα εἴπε:

— Τί μ’ δίνεις, Στάθη, νὰ κατιβῶ ἔγώ νὰ τοῦ ἀνεβάσω;

— Θὰ κατεβῶ ἔγώ, ἀπήντησεν ὁ Στάθης.

— Τοῦ λόου σ’, Στάθη, ἔεις γ’ ναΐκα καὶ πιδιά... Ἀφσε νὰ κατιβῶ ἔγώ, ἀπ’ δὲν ἔχου σ’ οὐν ἥλιο μοῖρα.

‘Ο Στάθης ἐσιώπα.

— Νὰ μ’ δώσης ἐμένα τὴν μιὰ γίδα, τὴν Ψαρή, κι νὰ μὲ καλουμά-

ρετε κάτ', νὰ κατιθῶ νὰ το' ἀνεβάσου.

— Τὴν Ψαρὴ ἔγώ τὴν ἔταξα στὴν Παναγία, ἀπήντησεν ὁ Στάθης.

‘Ο ’Αγκούτσας ἔδειξεν ὅτι δὲν ἐνόει.

— Τὴν ἔταξα ἀσημένια, ἀπήντησεν ὁ Στάθης. ‘Η Ψαρὴ ἐμένα μ' χρειάζεται.

‘Ο ’Αγκούτσας ἔμεινεν ἐπὶ ὄλιγας στιγμὰς σύννους.

— “Ἄσ εἰναι, μ' δίνεις τὴ Στέρφα... Καλή ’ναι κι ἡ Στέρφα ...” Α δὲ βρῶ νὰ τὴν πουλήσω νὰ κάμω χαρτοσ’ λίκι, τὴν ξεφαντώνουμε κανένα μεσ’ μέρι μὲ τὴν παρέα ἔδω.

— Θὰ κατεβῶ ἔγώ, ἀπήντησεν ἰσχυρογνώμων ὁ Στάθης. ‘Ελατε, παιδιά, νὰ μὴ χασομεροῦμε.

“Ἐφεραν μακρὸν σχοινίον δέκα ὄργυιῶν.” Εδεσαν τὴν μίαν ἄκρην εἰς μέγαν κορμὸν πελωρίου σχοίνου, θάλλοντος δίπλα εἰς τὸ παρεκκλήσιον. ‘Ο Στάθης ἔλαβε τὴν ἄλλην ἄκρην, ἔκαμε θηλειὰν κι ἔδειθη μοναχός του ὑπὸ τὰς μασχάλας.

Τρεῖς ἄνδρες, ὁ Περηφανάκιας, ὁ ἄλλος βοσκός, ὅστις ἦτο ὁ Ντάνας, ὁ συμπέθερος τῆς θειά ’Αρετῶς, καὶ ὁ ’Αγκούτσας, ὅστις δὲν ἔμνησικάκει διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προσφορᾶς του, κρατοῦντες σφιγκτὰ τὸ σχοινίον ἐκαλουμάρισαν σιγά - σιγά τὸν Στάθη εἰς τὸ ἥλιγγιῶδες κενόν, εἰς τὸν τρομακτικὸν κρημνόν, εἰς τὴν αἰώραν τῆς ἀβύσσου.

‘Ο Στάθης εἶχεν ὡχριάσει κατ' ἀρχάς. “Ἐκαμε τρεῖς σταυροὺς καὶ ἥλθεν εἰς τὴν ὅψιν του. Κατέβαινε κάτω ταλαντεύμενος, προσπαθῶν νὰ ψαύῃ μὲ τὰς χειράς καὶ μὲ τοὺς πόδας τὸν βράχον.

Μίαν φοράν ἔκτυπησε τὸ δεξιὸν πλευρόν, ὅχι πολὺ σφοδρῶς, κατὰ τοῦ βράχου.

— ’Αγάλια - ἀγάλια! μαλακά, παιδιά: ἐκέλευεν ὁ ’Αγκούτσας. Λάσκα, λάσκα, καλούμα!

— Ποῦ ἔμαθες πῶς μιλοῦν οἱ καραβάδες, διαόλ’ ’Αγκούτσα; εἴπεν ὁ Περηφανάκιας.

— Σιώπα, μὴ βλαστημάς, λάσκα, λάσκα.

‘Ο Στάθης κατέβαινεν εἰς τὸ κενόν σφίγγων τοὺς ὀδόντας, ἀνοιγοκλείων τὰ ὅμματα, κρατούμενος σφικτὰ ἀπὸ τὸ σχοινίον. Δὲν ἐφαίνετο νὰ ἔδειλίσασε.

— Κοίταξέ τονε πῶς κατεβαίνει, εἴπεν ὁ Ντάνας, σὰ νύφη καμα-

ρωμένη.

Τέλος, δ Στάθης ἐπάτησεν ἐπὶ τῆς ἐσοχῆς τοῦ βράχου.

Ἐκάθισε καλῶς, συνεμαζεύθη μὲ τὰ δύο σκέλη περιβάδην ἐπὶ τῆς Ψαρῆς, ἥτις ἐβέλασεν ἄμα τὸν εἶδεν. Ἐλυσε τὴν θηλειάν ἀπὸ τὰς μασχάλας του, ἔδεσε καλὰ τὴν Ψαρήν περὶ τὸ στέρνον καὶ ὑπὸ τοὺς προσθίους πόδας. Ἐκαμε σημεῖον, καὶ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνωθεν τοῦ βράχου ἤρχισαν νὰ ἀνασύρωσι σιγά - σιγὰ τὴν Ψαρήν.

Μετὰ δέκα λεπτὰ τῆς ὡρας κατῆλθε πάλιν κενὸν τὸ σχοινίον.

‘Ο Στάθης ἔδεσε τὴν Στέρφαν, καὶ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνέσυραν αὐτήν.

‘Η Στέρφα τότε μόνον ἐδοκίμασε νὰ ἐκβάλῃ βελασμόν, ὅταν ἤρχισε νὰ ταλαντεύεται εἰς τὸ κενὸν μὲ τὸ σχοινίον.

‘Ο Στάθης ἔμεινε μοναχός του ἐπὶ δέκα λεπτὰ τῆς ὡρας, χωρὶς τὴν Ψαρήν καὶ χωρὶς τὴν Στέρφαν.

Κατὰ τὰ δέκα ταῦτα λεπτὰ ὑπέφερε φοβερῶς. ‘Ο Ἰλιγγος ἤρχισε νὰ τὸν καταλαμβάνῃ. ‘Ἐκλειε τὰ ὅμματα, διὰ νὰ μὴ ζαλίζεται. ‘Εσφιγγε τὰ δόντια. ‘Ἐλεγε τὸ «Πάτερ ήμῶν», τὸ «Θεοτόκε Παρθένε», καὶ δύο ἀκόμη προσευχάς, ὅσας ἤξευρε.

‘Ο ἄνεμος, δ σφοδρὸς ἄνεμος τοῦ μεγάλου κενοῦ καὶ τοῦ πελάγους, ἐφύσα μετὰ βοῆς εἰς τὰ δώτα του. ‘Ανέπνεε δυνατά, ἤσθμαινε, καὶ ἡ καρδία του ἔπαλλε σφοδρῶς.

Τέλος ἐφάνη τὸ σχοινίον.

‘Ο Στάθης τὸ ἔδραξε πεταχτά, ἐδέθη σπασμωδικῶς, ἐσφίχθη. ‘Εξέχασε νὰ σείσῃ τὸ σχοινίον, διὰ νὰ δώσῃ σημεῖον εἰς τοὺς ἄνδρας.

Πλὴν ἐκεῖνοι ἤσθάνθησαν τὸ βάρος καὶ ἤρχισαν νὰ τραβοῦν.

‘Ο Στάθης ἀνέπεμψεν ἔνθερμον, ἐσχάτην προσευχὴν ὀγωνίας, ἐκρατήθη μὲ τρεμούσας χεῖρας ἀπὸ τὸ σχοινίον καὶ ἀφέθη εἰς τὸ κενόν.

‘Εταλαντεύετο σφοδρῶς. ‘Ο ἄνεμος εἶχε δυναμώσει. ‘Εκτύπησε δύο ἡ τρεῖς φοράς τὴν κεφαλήν, τοὺς ὄμους καὶ τοὺς πόδας εἰς τὸν βράχον.

“Οταν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ βράχου, εἶχε ξεπιάσει ἥδη τὰς χεῖρας ἀπὸ τὸ σχοινίον. ‘Ητο λιπόθυμος καὶ μόλις ἀναπνέων.

Οἱ ἄνδρες τὸν ἔλυσαν, τὸν ἐπλάγιασαν ὑπὸ τὸ σχοῖνον, τοῦ ἔδωκαν νὰ πίη ρούμι καὶ τὸν ἔβρεξαν μὲ νερό.

Εύτυχῶς δὲν ἐβράδυνε νὰ συνέλθη.

‘Η Ψαρή ἥτο ἐκεῖ καὶ τὸν ἔζεσταινε μὲ τὴν πνοήν της.

‘Η Στέρφα ἴστατο δλίγον παραπέρα καὶ ἐκοίταζεν ἡλιθίως.

‘Η θειά - Ἀρετώ ἔθαύμαζε καὶ ἔλεγεν ἀκόμη:

— Τί ἀποκοτιά! Τί ἀποκοτιά!

‘Ο ιερεὺς βοηθούμενος ἀπὸ τὸν μπάρμπ’ - Ἀναγνώστη τὸν Παρθένην εἶχε ψάλει τὴν μικρὰν παράκλησιν ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Γλυκοφιλούστης.

‘Ο Περηφανάκιας ἔλεγε:

— Νὰ σᾶς δρίσου, βρὲ πιδιά, πουτέ μ’ δὲν εἴδια τέτοιου πρᾶμα, ἀπ’ λέει οὐ λόους. Κακή δ’λειά, νὰ σᾶς πῶ, βρὲ πιδιά!

‘Ο Ἀγκούτσας ἐκοίταζε μετὰ πόθου τὴν Στέρφαν.

— Ἀξιζεν, ἀξιζεν, εἴπε μέσα του· θὰ τ’ νε ξεφαντώναμε μιὰ χαρά!

‘Ο Ντάνας εἶπε:

— Κι εἴδατε πῶς κατέβαινε, σὰν καμαρωμένη νύφη. Κι τώρα ζαλίστηκε τὸ παιδί· δὲν πειράζει, περαστικὰ νά ’ναι.

“Οταν συνῆλθεν ὁ Στάθης, ἕκαμε τὸν σταυρὸν του, ἐστράφη πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ εἶπε:

— Τώρα τὴν Ψαρή τὴν ἔταξα ἀσημένια στὴν Παναγία καὶ θὰ τὴν δώσω... Μὰ ώς τόσο ἔνα κατσικάκι, ποὺ μοῦ βρίσκεται ἀκόμα ἀπ’ τὰ πρῶτα γεννητούρια, ἀξίζετε, θὰ σᾶς τὸ θυσιάσω. Ἐλάτε, παιδιά, πᾶμε στὸ μαντρὶ νὰ σᾶς φιλέψω.

‘Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

2. ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ

Εἰς τὸ Μανιάκι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν δὲν ἀπέμεινεν οὕτε ἔνας ζωντανός. ‘Ο ἥλιος προβάλλων ἀπὸ τὰς χιόνιας τῶν βουνῶν τοὺς ἔχαιρέτισεν ὄρθιους ὅλους, ἐφώτισε τὰς λευκὰς φουστανέλλας, ἔχαίδευε τὰς μαύρας κόμας των ὀπήστραψεν εἰς τοὺς φλογερούς των ὄφθαλμούς, κατωπτρίσθη εἰς τὸν χάλυβα τῶν σπαθιῶν των, ἔχρυσωσε τῶν ἀρμάτων των τὰς λαβάς. Καὶ τώρα δύων ἐκεῖ κάτω, μέσα εἰς τὸ πέλαγος, τοὺς ἀποχαι-

ρετίζει λυπημένος νεκρούς, σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα, καὶ χάνεται ἄργα - ἄργα, ὡς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν ὅμιλον, ὅπερ σβῆνον θέλει ἀκόμη νὰ ρίψῃ τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους. "Ολην τὴν ἡμέραν ἀσιτοὶ καὶ ἀποτοὶ ἐπάλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, κατήσχυναν τὴν βροχὴν τῶν μύδρων, ἔχλεύασαν τὴν ὄρμὴν τῆς ρομφαίας καὶ τῆς λόγχης τὴν βίαν. Καὶ ἀφοῦ ἔφαγαν τὴν μπαρούτην μὲ τὴν φούχταν, ἀφοῦ καὶ τὸ ἔσχατον σπυρὶ τῆς ἑσώθη μέσα εἰς τὶς παλάσκες των, ἀφοῦ ἐρραγίσθη καὶ τοῦ τελευταῖος ὅπλου των ἡ κάννη, ἀφοῦ καὶ τὸ ὕστατον γιαταγάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἐπεσαν χαμαί· ἄψυχοι ναί, ἥττημένοι ὅχι. Κι ἐν τῷ μέσῳ των ὁ Παπαφλέσσας, ὁ πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν καὶ τελευταῖος σταματήσας, πελιδνός, ξαπλωμένος, μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους κρατεῖ ἀκόμη τὸ θραυσμένον τμῆμα, αἷμοστάζον, μὲ σφικτὰ δάκτυλα ἐν σπασμῷ.

Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται ἐν καλπασμῷ ἵππων καὶ κλαγγῇ. Ξιφῶν, ἐν ἦχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων βοῆ, ἐνῷ τὰ μπαϊράκια του ἀναπεπταμένα φρίσσουν εἰς τὸν ἄνεμον τῆς ἐσπέρας καὶ τὰ μισοφέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ καθαροῦ ὄριζοντος τῆς δύσεως. Μυρμηκιᾷ ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ πρανῆ ὁ συρφετὸς καὶ βαρύ ἀκούεται τὸ βῆμά του. Ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐκ τοῦ λύθρου γῆς οἱ "Αραβες βαδίζουν ἐπιμόχθως, τῶν ἀλόγων τὰ πέταλα γλιστροῦν. 'Αλλ' ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ νίκῃ εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ μετὰ τὸν φόβον ἥδονή, ὡστε φέρει αὐτοὺς ταχεῖς πρὸς τὸν ἀνήφορον, ταχεῖς φέρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ράχιν. "Ηδη ὁ ἀρχηγός των ἔφθασεν εἰς τὴν ὀφρὺν τοῦ λόφου, ἀνέβη κι ἐπ' αὐτῆς ἐστάθη, περιέφερε τὸ βλέμμα, ἐκοίταξε τὸ κοκκινίσαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἰδε κύκλῳ τοὺς πεσόντας. Καὶ μ' ἀνοικτὸν τὸ ὅμιλον, ἔκπληκτος ἀναμετρᾷ τοὺς ὑψηλοὺς κορμούς των, τὰ εὐρέα στέρνα των καὶ τοὺς βραχίονάς των τοὺς νευρώδεις, τὰς ὥραίας των μορφάς, τὰ μέτωπά των τὰ ἀγέρωχα. Καὶ ἐπὶ τὴν τραχεῖαν ὅψιν του, ὡς νέφος τι διέρχεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἐλαφρῶς, ἀδιόρατος παλμὸς συσπᾷ τὰ χείλη του.

— Κρῖμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες.

Καὶ βλέπει, βλέπει γύρω, βλέπει θαυμάζων, βλέπει ἀπορῶν, ώσάν νὰ μὴ πιστεύῃ πώς ἔχάθησαν τοιοῦτοι ἄνδρες, δτὶ κείτονται ὀναίσθητοι καὶ δὲν κοιμῶνται μόνον, διὰ νὰ ξυπνήσουν πάλιν φοβερώτεροι, πώς καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ὑπῆρξεν ισχυρότερος αὐτῶν.

— Ποιός εἶναι ὁ Παπαφλέσσας;

Οἱ ὀδηγοὶ του ἔσπευσαν, προσέδραμον, ἔδειξαν τὸ πτῶμα διάβροχον, περιρρεόμενον ἐκ τοῦ ἰδρῶτος τοῦ ἀγῶνος, κατερρακωμένον τὰ φορέματα, μαῦρον ἀπὸ τοῦ καπνοῦ.

— Σηκῶστε τον, μωρέ, πάρτε τον... Πάρτε τον... πλύντε τον...

Πλύντε τὸ παλικάρι...

Δύο ἄνδρες ἔλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν, τὸν ἥγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τοὺς πόδας του κι ἐβάδισαν διευθυνόμενοι πρὸς παραρρέουσαν πηγήν. Ἐκεī τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, ἔξετριψαν τὸν πηλὸν καὶ τὸν ἰδρῶτα, τὸν ἐκαθάρισαν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς ἀσβόλης, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἰχώρος, τὸν ἔσπογγισαν, διευθέτησαν τὰ ξεσχισμένα του ἐνδύματα κι ἐγύρισαν ὅπιστα φέροντές τον.

Οἱ ἄνδρες κρατοῦντες ἐκατέρωθεν αὐτὸν ὤδευσαν πρὸς τὸ δειχθὲν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν ρίζαν του, τὸν ὑψωσαν καὶ τὸν ἀκούμβησαν, τὸν ἐστέρεωσαν ἐπὶ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, τὸν ἰσορρόπησαν, ὡσανεὶ ζῶντα. Ἔπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καὶ τὸν ἀφῆκαν μόνον βασταζόμενον διὰ τῆς ἴδιας του δυνάμεως.

Τὸ πτῶμα ἐναπέμεινεν ἀκίνητον, εὐθύ, στηρίζον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τὴν ράχιν, τὸν θώρακα προτεταμένον καὶ κρεμάμενα τὰ χέρια μὲ ἀναπόσπαστον τὸ τμῆμα τοῦ σπασμένου χατζαριοῦ, τὰ σκέλη διεστῶτα, ὑψηλὰ τὴν κεφαλήν. Τότε ὁ Ἰμπραΐμης πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἵσταται καὶ προσβλέπει σιγηλὸς ἐπὶ μακρὸν τὸ ἀπνουν πτῶμα τοῦ ἀντιπάλου· καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἥτις ἀνέτελλε τὴν ὁραν ἐκείνην αἵματόχρους, ώσει βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ λύθρου τοῦ χυθέντος κατὰ τὴν μάχην, ὑπὸ τοὺς σειομένους κλάδους, οἵτινες ἀνέφρισσον πενθίμως, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὅρθιον νεκρόν.

«Φιλολογικὰ Ἐργα», τ. Β'.

Μιχαὴλ Μητσάκης

3. ΝΑΥΑΓΙΑ

Μόλις ἀράξαμε στὴ Στένη, ὁ καπετάν Ξυρίχης πῆρε τὴ βάρκα κι ἔτρεξε στὸ τηλεγραφεῖο. Δυὸς ἡμέρες τώρα δὲν ἥβρεσκε ἡσυχία. Τριάντα μίλια ἔξω ἀπὸ τὸ Μπουγάζι ἀντάμωσε τὸν «'Αρχάγγελο», τὸ μπάρκο του, ποὺ ἦταν μέσα κυβερνήτης καὶ γραμματικὸς τὰ δυὸς του ἀδέρφια. Δὲν πρόφτασαν νὰ καλοχαιρετηθοῦν, νὰ εἰποῦν γιὰ τὸ φορτίο καὶ τὸ ναῦλο τους καὶ τοὺς χώρισε ὁ χιονιάς. Κατόρθωσε τέλος νὰ ὀρθοπλωρίσῃ τὸ δικό μας καὶ ὀλάκερο ἡμερονύχτι θαλασσοδαρθήκαμε στ' ἀνοιχτά. Μὰ ὅταν μπῆκε στὸ Βόσπορο, ρώτησε ὅλους τοὺς βαρκάρηδες, τοὺς πιλότους, ἀκόμη τοὺς κουμπάρους καὶ τὶς κουμπάρες ἀλλὰ τίποτε δὲν ἔμαθε γιὰ τὸν «'Αρχάγγελο». Τί νὰ ἔγινε; Φυλάχτηκε πουθενά; Πρόφτασε νὰ ὀρθοπλωρίσῃ κι ἐκεῖνος ἦ ἔπεσε ἀπάνω στοὺς βράχους; Κι ἂν τσακίστηκε τὸ μπάρκο, σώθηκαν τουλάχιστον τ' ἀδέρφια του; «Ολο τέτοια συλλογίζεται κι ἔχει συγνεφωμένο τὸ μέτωπο, τρέμουλο ἔχει στὴν καρδιά.

«Οταν ἔφτασε στὸ τηλεγραφεῖο, ξέχασε μιὰ στιγμὴ τὸν πόνο του ἐμπρὸς στὸν πόνο τῶν ἄλλονῶν. Κάτω στὴν αὔλή, ἀπάνω στὶς σαρακωμένες σκάλες καὶ παραπάνω στ' ἀσάρωτα πατώματα κόσμος σὰν αὐτὸν ἀνήσυχος γυναῖκες, ἄντρες, παιδιὰ πρόσμεναν νὰ μάθουν ἀπὸ τὸ σύρμα τὴν τύχη τῶν δικῶν τους. Κι ἐκεῖνο σώριαζε μὲ τὴν ταρναριστὴ φωνή του ἀκατάπαυστα θλίψη. Ὁνόμαζε πνιγμούς, μετροῦσε θανάτους, ἔλεγε ναυάγια, περιουσίας χαμούς, συνέπαιρνε χαρὲς κι ἐλπίδες σὰν δρόλαπας. Καὶ κάθε λίγο ἀπάνω στὰ πατώματα, στὶς σκάλες κάτω καὶ παρακάτω στὴν αὔλὴ θρῆνοι ἀκούονταν, κορμιὰ ἔπεφταν λιπόθυμα, φωτιὰ κυλοῦσε τὸ δάκρυ.

«Ο καπετάν Ξυρίχης δὲ μποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ περισσότερο τὸ βάσανο. Βιαζότανε νὰ μάθῃ καὶ τὴ δική του μοίρα. «Εσπρωξε τὸν κόσμο ζερβόδεξα, ἀνέβηκε δυὸς - δυὸς τὰ σκαλιά, ἔφτασε μὲ κόπτο στὴ θυρίδα καὶ ρώτησε μὲ ὀλότρεμη φωνή:

— Γιὰ τὸν «'Αρχάγγελο»... τὸ μπάρκο... μὴν ἀκούσατε τίποτα;

— Τίποτα· τοῦ ἀπαντᾶξερὰ ὁ τηλεγραφητής.

— Τίποτα! πῶς εἶναι δυνατό; ξαναρωτάει. «'Αρχάγγελο» τὸ λέν· ἔχει φιγούρα δέλφινα... ἔχει στὸ μεσανὸ κατάρτι κόφα. Σπετσιώτικο χτίσιμο.

Καὶ κολλάει περίεργα τὰ μάτια στοῦ ὑπαλλήλου τὸ πρόσωπο,

αύτιάζεται τοὺς κρότους ποὺ βγάζει ξερούς, συγκρατητούς, σὰν δοντοχτύπημα κρυωμένου, ἡ μηχανή. Τὰ σωθικά του λαχταροῦν, φεύγουν τὰ σανίδια ἀπὸ τὰ πόδια του· ἔτοιμος νὰ λιποθυμήσῃ. Μὰ δὲν τὴν παραιτᾶ τὴ θέση του. Τέλος σηκώνει ἐκεῖνος τὰ μάτια, τὸν καλοκοιτάζει μιὰ στιγμὴ καὶ λέει μὲ φωνὴ ἀδιάφορη:

— Ναι... « Ἐρχάγγελος ». Χάθηκε στὸ τάδε μέρος τῆς Ρούμελης· κόπτηκε στὰ δυό· ἡ πρύμνη του ρίχτηκε στοὺς βράχους μὲ δυὸ παιδιὰ μέσα... Τὰ παιδιὰ εἶναι ζωντανά.

Ζωντανά! Ἀναστυλώνεται ὁ καπτεάνιος στὰ πόδια του.

— Τὰ δύναματα; λέει μὲ φωνὴ σὰν χάδι· δὲ μποροῦμε τάχα νὰ μάθουμε τὰ δύναματα;

— Πέτρος καὶ Γιάννης.

Δόξα σοι ὁ Θεός! Πέτρος καὶ Γιάννης εἶναι τ' ἀδέρφια του. Ζωντανὰ λοιπὸν καὶ τὰ δυό. Ζωντανὰ ἐκεῖνα, θρύμματα τὸ ὄλοκαίνουργο σκαφίδι! Πάλι δόξα σοι ὁ Θεός! Φτιάνουν ἄλλο μεγαλύτερο καὶ ὁμορφότερο. Φιλεύει ἀνοιχτόκαρδος πέντε πούρα τὸν ὑπάλληλο· δίνει ἔνα μετζίτι κέρασμα στὸν ὑπηρέτη· παρηγορεῖ γλυκομίλητος τὰ θλιμμένα πρόσωπα: — Δὲν εἶναι τίποτα· ὅλοι καλὰ εἶναι· ὅλα καλά!

— Ποιᾶς ἡλικίας τάχα νὰ εἶναι τὰ παιδιά; ρωτάει πάλι.

‘Ο ὑπάλληλος σκουντουφλιάζει· Μὰ τὸν παρασκότισε! Γύρω ἀκούνται φωνὲς ἀνυπόμονες· σπρώχνει ὁ ἔνας τὸν ἄλλον· θέλουν νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ θυρίδα. “Εμαθε πώς ζοῦν τ' ἀδέρφια του· δὲν τοῦ φτάνει; Εἶναι κι ἄλλοι ποὺ λαχταροῦν γιὰ τοὺς δικούς των. ”Ας μάθουν κι ἐκεῖνοι κατιτί! Μὰ ἐκεῖνος δὲν ἀφήνει τὴ θέση του.

— Ποιᾶς ἡλικίας τάχα; ξαναρωτᾶ.

— Δέκα δώδεκα χρονῶν.

Πάλι ἀπελπισία. Τ' ἀδέρφια του δὲν εἶναι τόσο μικρά. Εἶναι ἀπὸ εἴκοσι πέντε κι ἀπάνω. Σκουντούφλης κατεβαίνει τὶς σκάλες, βγαίνει ἀπὸ τὴν αὐλή, παίρνει τὸ βαπτοράκι καὶ φτάνει στὰ Θεραπειά. ‘Απὸ κεῖ μ’ ἔν’ ὄλογο φτάνει στὸν ‘Αι - Γιώργη, παίρνει τὴν ἀκρογιαλιά. Τὰ μάτια του ὁμπρίζουν. ‘Ο ἥλιος παιγνιδίζει ἀκόμη σὲ ζαφειρένιο οὐράνο. ‘Η θάλασσα λίμνη ἀπλώνεται ὡς τὰ οὐρανοθέμελα. ‘Η γῆ ἀνθοσπαρμένη μοσχοβιολᾶ. Μὰ ἡ ἀκρογιαλιὰ μοιάζει μὲ νεκροταφεῖο. Κάθε βράχος καὶ νεκροκρέβατο. Καράβια κομματιασμένα, βαρκοῦλες μισο-σπασμένες, σχοινιά, κατάρτια, φιγούρες, πανιά, εἰκονίσματα, παδέλες, πιάτα, λιβανιστήρια, πυξίδες, χρυσόξυλα. Καὶ μαζὶ χέρια, πόδια,

κορμιά δίχως κεφάλια, κεφάλια δίχως κορμιά, ἄδεια καύκαλα, τρίχες χωμένες στὶς σκισμάδες, μυαλά στουπιασμένα στὴν πέτρα. "Ενα τρεχαντηράκι ὁμορφοφτιασμένο, ἄγγελος, πρόβαινε μὲ πανιὰ καὶ ξάρτια, λὲς κι ὀρμένιζε ἀνάερα. Καὶ ὅμως ἦταν καρφωμένο στὸ βράχο, σφιλιασμένο τόσο καλὰ στὴν πέτρα, ποὺ οὐδὲ νερὸ οὐδ' ἄνεμος μποροῦσε νὰ περάσῃ. Κι ἔνα σκυλὶ στὴν πρύμνη δεμένο γύριζε μάτια φωτιές, δάγκωνε τὴν ἀλυσίδα του καὶ τὸ νερὸ κοιτάζοντας ἀλίχταγε κι ἀλίχταγε, σὰν νὰ τὸ ἔθριζε, ποὺ χάλασε τ' ὁμορφοκάραβο.

"Εκαμε ἀκόμη μερικὰ βήματα ὁ καπετάν Ξυρίχης καὶ ἀξαφνα βρέθηκε μπρὸς στὸ μπάρκο του. "Επρεπε νὰ εἴναι δικό του ξύλο, γιὰ νὰ τὸ γνωρίσῃ. Οὔτε κατάρτια οὔτε πανιὰ οὔτε σκαφίδι ἀπόμενε πλιά. Μονάχα ἡ πρύμνη του, κι ἐκείνη ξεσκλισμένη, κρατιότανε σὲ δυὸ χάλαρα. Καὶ γύρωθέ της πικρὴ νεκροπομπή, ἄλλα ξύλα σκορπισμένα, κουπιά καὶ ἄρμενα· ἄλλες καρίνες φαγωμένες· ἄλλα ποδόσταμα καὶ σωτρόπια καὶ σταύρωσες. Κι ἀκόμη γύρωθέ της ἄλλη πικρότερη συνοδεία! Βλέπει τὸ ναύκληρο νεκρὸ στὸ πλάγιο· βλέπει τοὺς ναῦτες πέρα δῶθε σκορπισμένους, ἄλλους κολλιτσίδα ἀπάνω στὰ κοτρόνια, ἄλλους μισοσκεπασμένους μὲ τὸν ἄμμο, ἄλλους παιχνίδι τοῦ νεροῦ, δαρμὸς καὶ φτύμα του. Κι ἀπάνω στὰ τουμπανιασμένα κουφάρια, στὰ πρόσωπα τὰ χασκογέλαστα τὰ ὅρνια καλοκαθισμένα βύθιζαν τὸ ράμφος στὴ νεκρὴ σάρκα καὶ στὸν κρότο του πέταξαν κράζοντας, σὰν νὰ διαμαρτύρονταν ποὺ τὰ ἐνοχλοῦσε στὸ πλούσιο φαγοπότι.

'Αρχίζει τώρα φριχτότερο τοῦ καπετάνιου τὸ βάσανο. 'Εκεῖνα τὰ κουφάρια δείχνουν πώς κοντὰ βρίσκονται καὶ τὰ δικά του. Θέλει νὰ δράμη, νὰ ψάχη ὀλούθε, μὰ δὲν τολμᾶ. Κάτι μέσα του τὸν κρατεῖ, τὰ πόδια του καρφώνει στ' ἀχνάρια τους. Τέλος πάει καὶ ψαχουλεύει. Βρίσκει ἀσούσουμα καὶ τ' ἀδέρφια του. Τὸ ἔνα κείτεται μὲ τὸ κεφάλι συψαλιασμένο, τὸ ἄλλο ἔχει καὶ τὰ δύο πόδια κομμένα στὰ γόνατα. "Αν δὲν τοῦ τὸ 'λεγε ἡ ψυχή, βέβαια δὲ θὰ τὰ γνώριζαν τὰ μάτια του, ὅπως καὶ τὸ μπάρκο. 'Αλλὰ τοῦ τὸ εἶπε καὶ τὰ καλογνώρισε. Καὶ τότε τὰ μάτια του στέρεψαν· οὔτε δάκρυα βγάζουν οὔτε σπαρταροῦν. Τὴ θάλασσα μόνο κοιτάζουν πεισμωμένα. "Αξαφνα ὁ γρόθος σηκώνεται καὶ πέφτει μὲ δρμή, ποὺ λὲς τρόμαξε καὶ πισωπάτησε ἑκείνη φοβισμένη.

"Ἐπειτα σκύφτει καὶ γλυκοφίλει τ' ἀδέρφια του. Χαϊδεύει τους τὰ

χτυπημένα κορμιά ἀνάλαφρα, σὰν νὰ φοβᾶται μήν τὰ ξυπνήσῃ· κάτι τοὺς ψιθυρίζει μυστικὰ στ' αὐτί, θὲς παρηγοριά, θὲς μακρινὴν ὑπόσχεστη. "Επειτα μὲ τὸ λάζο ἀρχίζει καὶ σκάφτει τὸν τάφο τους. Παιδεύτηκε κάπου μιὰ ὥρα στὸν ἄμμο. Τὸν ἄνοιξε καλά· ἀπίθωσε πρῶτα τ' ἀδέρφια, ἔπειτα τὸ ναύκληρο, κατόπιν τοὺς ναῦτες, κύλησε ἐπάνω πέτρες καὶ χάλαρα. "Επειτα ἔπιασε πάλι τὴ στράτα του κι ἔφτασε στὰ Θεραπειά. Βρίσκει τὸ βαπτόρι, ἔφτασε πάλι στὸ μπάρ-
κο του.

— "Ετοιμα; ρωτᾶ τὸ γραμματικό.

— "Ετοιμα.

— Βίρα ἄγκουρα!

Ο καπετάν Ξυρίχης, ἀμίλητος, ἔπιασε τὴ θέση του στὸ κάσαρο κι ἔξακολουθήσαμε τὸ ταξίδι.

«Λόγια τῆς πλώρης»

Ανδρέας Καρκαβίτσας

4. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Τὸ ἄγαλμα (Ἐλευσίς)

Αναφέρεται σὲ κολοσσαῖο ἄγαλμα ἀπὸ τὰ Προπύλαια τῆς Ἐλευ-
σίνος. Κοινῶς λέγεται ἄγαλμα τῆς Δῆμητρος, στὴν πραγματικότητα
ὅμως πρόκειται γιὰ «κυστοφόρο». Τὸ ἄγαλμα αὐτὸν βρισκόταν σ'
ἔνα ἀλώνι κοντὰ στὸ Τελεστήριο καὶ μετακομίστηκε τὸ 1801 στὴν
Αγγλία, δημοσιεύθηκε στὸν πρόδρομο τῆς Πανεπιστημιακῆς Βιβλιο-
θήκης τοῦ Καΐμπριτζ.

Σ' ἔνα ἀλώνι στὴ Λεψίνα, ἦταν ἔνα μαρμαρένιο ἄγαλμα, ποὺ
προστάτευε τὸ χωριὸ καὶ μὲ τὴ βοήθεια του πήγαιναν πάντα καλὰ
τὰ γεννήματα. Κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰ τὸ πάρῃ, ὅποιος δοκίμαζε
νὰ τὸ κουνήσῃ ἀπὸ κεῖ ποὺ ἦταν στημένο, τοῦ κοβότανε τὸ χέρι.
Μιὰ φορὰ τὸ πῆραν Φράγκοι καὶ τὸ τράβηξαν ὡς τὸ γιαλὸ καὶ ἤθε-
λαν νὰ τὸ φορτώσουν, ἀλλὰ τὴ νύχτα γύρισε μοναχό του στὴ θέση
του.

"Ηξεραν δλοι πώς, ἐν τὸ ἔβαναν σὲ καράβι νὰ τὸ πᾶν ἀλλοῦ,
τὸ καράβι θὰ βούλιαζε. "Οιμως κατόρθωσαν νὰ τὸ πάρουν οἱ Ἕγγλέ-
ζοι στὰ 1801, ἀφοῦ ἔδωκαν πολλὰ χρήματα στοὺς Τούρκους. Τὴν
παραπομὴν τῆς ἡμέρας ποὺ ἤθελε νὰ τὸ πάρουν, ἔνα βόιδι ἔκοψε τὸ

ζυγό, ἔχούμησε καταπάνω στὸ μάρμαρο καὶ τὸ χτύπησε μὲ τὰ κέρατά του κι ἀπὸ κεῖ ἀπολύθη μουγκρίζοντας στὸν κάμπο. Οἱ χωριανοὶ κατάλαβαν πῶς θὰ τοὺς ἔβρῃ μεγάλο κακὸ, ἀν τὸ ἀφήσουν, καὶ δὲν ἥθελαν κι ἔλεγαν πῶς θὰ καταστραφοῦν τὰ γεννήματά τους. Ἀλλὰ οἱ Ἐγγλέζοι τοὺς ἔπεισαν πῶς δὲ θὰ πάθουν τίποτα· καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ ἔβαλαν τὸν παπά μὲ τὸ πετραχήλι καὶ πρῶτος μὲ τὴν ἀξίνα ἔσκαψε τὸ χῶμα ποὺ ἦταν γύρω στὸ μάρμαρο. Τὸ στήκωσαν λοιπόν, τὸ φόρτωσαν στὸ καράβι τους καὶ τὸ πῆγαν στὴν Ἀγγλία κι ἐκεῖ τὸ βαλαν σ' ἑνα μουσεῖο. Τὸ καράβι ὅμως ποὺ τὸ φόρτωσαν πραγματικῶς ἔπεισε ὅξω κι ἔχάθηκε.

Τὸν ἄλλο χρόνο ἦταν καλὴ σοδειὰ καὶ οἱ χωριάτες ἐπίστεψαν πῶς τὸ ἄγαλμα θὰ γυρίσῃ πάλι. «Υστερα ἥρθαν δύστυχοι χρόνοι καὶ εἶδαν πῶς αὐτὸς ἦταν, γιατὶ ἀφησαν νὰ τοὺς πάρουν τὸ ἄγαλμα.

β) Τὸ Πετροκάραβο (Πόρος)

Παραδόσεις γιὰ «μαρμαρώματα» ὑπάρχουν πολλές. Δημοτικὰ τραγούδια περιγράφουν ἀγώνα δρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ ἥρωος Γιάννη, ὃπου ὁ θητὸς ἥττᾶται. Συγγενῆς φαίνεται καὶ ὁ ἀρχαῖος μύθος γιὰ τὴν κυνηγῷ "Αργη, ἡ ὄποια κυνηγώντας ἔνα ἐλάφι εἴπε δτὶ θὰ τὸ φτάσῃ, ἀκόμα κι ἀν αὐτὸς τρέξῃ τόσο γρήγορα ὅσο ὁ Ἡλιος. 'Ο Ἡλιος θύμωσε γι' αὐτὸς καὶ τὴν μεταμόρφωσε σὲ ἐλάφι.

Αντίκρυ στὸν κάβο Μπίστη τοῦ Πόρου καὶ στὸν Καβαλάρη τῶν Μεθάνων εἴν' ἑνα ξερονήσι μοναχικὸ καὶ ἔρημο, τὸ Πετροκάραβο. Αὐτὸς ἔναν καιρὸ ἦταν μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μπτρατσέρες τοῦ κόσμου.

Ήταν ὀγλήγορη καὶ πέρναγε ὅλα τ' ἄλλα καράβια. Καππετάνιο εἶχε μιὰ Νεράιδα, ποὺ τὴν ἔχασε ἡ μεγάλη της περηφάνια. Γιατὶ δὲν τὴν ἔσωνε ποὺ ἦταν ἡ πρώτη στὴ θάλασσα, μόν' ἥθελησε νὰ γίνη καὶ ἡ πρώτη τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ γι' αὐτὸς βάλθηκε νὰ περάσῃ καὶ τὸ φεγγάρι κι ὅρκίστηκε «ἡ τὸ τὸ φεγγάρι θὰ περάσω ἡ θὰ χαθῶ».

Καὶ μιὰ βραδιὰ ἡ Νεράιδα, ἀφοῦ ἐτοίμασε τὸ καράβι της, λέει στὸ φεγγάρι: «Ἐλα νὰ ἴδοῦμε σήμερα ποιὸς θὰ γίνη ὁ ἀφέντης τῆς θάλασσας». Τὸ φεγγάρι τραβοῦσε ἥσυχα τὸ δρόμο του, καὶ ἡ Νεράιδα ἐπάσχιζε νὰ τὸ φτάσῃ. Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες ἐπάλευε, ὅσο

ποὺ εἶδε τ' ἄσπιρα τῆς πανιὰ νὰ γίνουν κουρέλια. Ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ τὴν υπεροπή της ἀρχισε νὰ βρίζῃ καὶ νὰ καταριέται τῇ μάνα της. Τότε σηκώνεται μεγάλη θαλασσοταραχὴ κι ἔνα ἀστροπελέκι ἐπέτρωσε τὸ καράβι.

"Ἄν τύχη καὶ ζυγώση κανεὶς ἔκει καὶ βάλη τ' αὐτὶ του σὲ μιὰ τρύπα, ποὺ εἴναι στὴ μέση στὸ Πετροκάραβο, ἀκούει κάτι σὰν φωνές, σὰν μοιρολόγια· ἔκει λὲν πώς ἥταν ἡ κάμερα τῆς Νεράιδας. Καὶ πολλὰ καράβια, ὅταν περάσουν ἀπὸ κεῖ νῦχτα καὶ κάνη μεγάλη φουρτούνα, βλέπουν μπροστὰ στὴν πλώρη ἔνα μεγάλο κόκκινο φῶς τρεμουλιαστό· μερικοὶ μάλιστα ἀλαφροῖσκιωτοι βλέπουν καὶ μιὰ γυναίκα μὲ κάτασπρα ντυμένη νὰ κρατῇ αὐτὸ τὸ φῶς στὸ δεξὶ της χέρι.

γ) 'Ο δράκοντας τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (Καλάβρυτα)]

Προτοῦ νὰ γίνη τὸ μοναστήρι τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἥταν ὁ τόπος ἄγριος, κι ἔβοσκε ἔκει τὰ γίδια του ἔνα κορίτσι ἀπὸ 'να χωριὸ ἔκει κοντά. Τὸ κορίτσι αὐτὸ ἥταν πολὺ καλὸ καὶ θεοφοβούμενο καὶ μὲ τὴ χάρη τῆς Παναγίας ἀγιασε καὶ τὸ λὲν ἄγια Κόρη. "Ἐνα μεσημέρι ποὺ καθόταν ἔκει ποὺ εἴναι ἡ ἐκκλησία τῶν Ἅγιών Πάντων, βλέπει ἔνα ἀπὸ τὰ τραγιά της, καὶ ἔκόπη ἀπὸ τ' ἄλλα καὶ προχώρησε στὸ γκρεμό, κεῖ ποὺ φαινότανε ἡ τρούπα μιᾶς σπηλιᾶς, μπῆκε μέσα, ὕστερα βγῆκε μὲ τὸ γένι του βρεμένο καὶ ἥρθε καὶ στάθη μπροστά της. Δὲν ἔδωσε καμιὰ προσοχή, ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ ἄλλο μεσημέρι τὸ τραγὶ ἔκαμε τὸ ἴδιο, καὶ τρίτη φορὰ καὶ πάλι τὸ ἴδιο.

"Ἐγινε τότε περίεργη καὶ τὸ ἀκολούθησε. Καὶ μπῆκε μέσα στὴ σπηλιά, ποὺ ἥταν ὅλη κρυμμένη ἀπὸ τὰ βάτα καὶ τοὺς κισσούς καὶ τ' ἄλλα φυτά, κι ἔκει βλέπει μιὰ βρύση νὰ βγαίνη ἀπὸ τὸ βράχο καὶ ψηλὰ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ποὺ τὴν ἔχει ἰστορισμένη μὲ μαστίχα ὁ Εύαγγελιστὴς Λουκᾶς. Καὶ ἀκουσε νὰ τῆς φωνάζῃ ἡ χάρη της καὶ νὰ τῆς λέη πώς θὰ ῥθοῦν δυὸ καλογέροι (καὶ εἶπε τὰ ὀνόματά τους) καὶ νὰ τοὺς δείξῃ σ' αὐτοὺς τὴν εἰκόνα, νὰ χτίσουν μοναστήρι.

"Ἐβγῆκε ἡ ἄγια Κόρη καὶ τραγυματικῶς σὲ λίγο εἶδε τοὺς δυὸ καλογέρους, κι ἡσαν οἱ ἄγιοι, πόχτισαν τὸ μοναστήρι, τοὺς εἶπε τί εἶδε καὶ τοὺς ὁδήγησε καὶ πῆγαν καὶ πῆραν τὴν εἰκόνα. Καὶ ἐσκέφτηκαν νὰ βάλουν φωτιὰ νὰ κάψουν αὐτὸν τὸν λόγγο καὶ νὰ καθαρί-

σουν τὸ σπήλαιο. Ἀλλὰ μέσα βαθιὰ στὸ σπήλαιο, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα τὸ μεγάλο βαγένι τοῦ μοναστηριοῦ, ἥταν ἔνας φοβερὸς δράκοντας. Αὔτος, ὅταν ἄναψε ἡ φωτιά, πῆγε νὰ βγῆ, μόν' ἀπὸ τὴν εἰκόνα, ποὺ τὴν κρατοῦσαν οἱ ἄγιοι, βγῆκε μιὰ ἀστραπὴ καὶ τὸν ἔκαψε καὶ τὸν ἔκαμε στάχτη. Καὶ μόνο λίγα κόκκαλα του ἔμειναν καὶ τὰ εἶχαν στὸ μοναστήρι, ὅσο ποὺ ἔγινε ἡ μεγάλη φωτιά, ποὺ ἔκαψε τὸ μοναστήρι, πᾶνε πολλὰ χρόνια τώρα, καὶ τὰ ἔκαψε κι αὐτά.

δ) Διονύσιος (Κόκκινον τοῦ Δήμου Ἀκραιφνίου τῶν Θηβῶν)

Ἡ χαριτωμένη αὐτὴ παράδοση εἶναι ἀκραιφνῶς ἐλληνική, ἀν καὶ ἀνάλογες ὑπάρχουν καὶ σὲ ἄλλους λαούς· θὰ ἔχουν ὡς κοινὴ πηγὴ κάποιον ἀρχαῖον ἐλληνικὸν μύθο. Ὁ Διονύσιος τῆς παραδόσεως εἶναι ὁ θεὸς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ κρασιοῦ Διονύσου, καὶ ἡ Ἀξιά, δηλαδὴ ἡ Νάξος, ἥταν ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ κέντρα τῆς λατρείας του. Τὴν ἡθικὴ διδασκαλία γιὰ τὸ ἀποτελέσματα τοῦ κρασιοῦ ἐπαναλαμβάνουν πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς.

"Οταν ὁ Διονύσιος ἥταν ἀκόμη μικρός, ἐταξίδευε γιὰ νὰ πάῃ στὴν Ἀξιά. Ἔπειδὴ ἥταν πολὺς ὁ δρόμος, ἀπόστασε καὶ κάθισε σ' ἔνα κοτρόνι γιὰ νὰ ἔκουραστῇ. Ἐκεῖ ποὺ κοίταζε πέρα δῶθε, βλέπει μπρὸς στὰ πόδια του νὰ φυτρώνη ἔνα βοτάνι, ποὺ τοῦ ἐφάνη τόσο πολὺ ὅμορφο, ὥστε ἀποφάσισε νὰ τὸ πάρη μαζί του καὶ νὰ τὸ ματαφυτέψῃ. Τὸ ξερίζωσε τὸ λοιπὸν καὶ τὸ κουβαλοῦσε μαζί του. Ἀλλὰ ὁ ἥλιος ἔκαιγε πολὺ καὶ φοβήθη μὴν ξεραθῆ, προτοῦ νὰ φτάσῃ στὴν Ἀξιά. Ἐκεῖ βρῆκε ἔνα κόκκαλο πουλιοῦ, τὸ βαλε τὸ βοτάνι μέσα καὶ τράβηξε τὸ δρόμο του. Ἀλλὰ στὰ εὐλογημένα χέρια του τὸ βοτάνι τόσο γρήγορα μεγάλωσε, ποὺ ἔβγαινε κι ἀποπάνω κι ἀποκάτω ἀπὸ τὸ κόκκαλο. Ἐφοβήθη πάλι μὴν ξεραθῆ καὶ συλλογιζότανε τί νὰ κάμη. Τότε βρῆκε ἔνα κόκκαλο λιονταριοῦ, ποὺ ἥταν χονδρύτερο ἀπὸ τοῦ πουλιοῦ τὸ κόκκαλο, καὶ σ' αὐτὸ ἔχωσε τὸ κόκκαλο τοῦ πουλιοῦ μὲ τὸ βοτάνι. Σὲ λίγο μεγάλωσε καὶ ἔβγαινε ὅξω καὶ ἀπὸ τοῦ λιονταριοῦ τὸ κόκκαλο. Βρῆκε μιὰ γαϊδουροκοκκαλο ποὺ ἥταν μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτό, κι ἔχωσε μέσα τοῦ πουλιοῦ καὶ τοῦ λιονταριοῦ τὸ κόκκαλο κι ἔτσι ἔφτασε στὴν Ἀξιά.

"Οταν θέλησε νὰ φυτέψῃ τὸ βοτάνι, ἐπαρατήρησε πώς οἱ ρί-

ζεις του ήσαν κολλημένες στά κόκκαλα, καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τὸ βγάλῃ χωρὶς νὰ χαλάσῃ τὶς ρίζες· τὸ ἐφύτεψε λοιπὸν ὅπως ήταν. Σὲ λίγο φύτρωσε τὸ βοτάνι καὶ πρόκοψε κι ἔγινε ἀμπέλι κι ἔβγαλε σταφύλια. 'Απ' αὐτὰ ἔφτιασε τὸ πρῶτο κρασὶ καὶ ἔδωκε στοὺς ἀνθρώπους νὰ πιοῦν. Καὶ ὡ τοῦ θαύματος! "Οταν οἱ ἀνθρωποι ἔπιναν, στὴν ἀρχὴ κελαθδοῦσαν σὰν τὰ πουλιά· ὅταν ἔπιναν περισσότερο, γινόνταν δυνατοὶ σὰ λιοντάρια, κι ὅταν ἀκόμη περισσότερο ἔπιναν, γινόνταν σὰν τὰ γαϊδούρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Παραδόσεις», τόμ. Α'.

III. ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΧΡΟΝΙΚΑ

I. ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἀρτῃ

Τελειώνοντας δέ πόλεμος, συνάχτηκαν καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν χωριῶν τῆς Ἀρτας καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι καὶ μιλήσανε πῶς θὰ βαστάξουν αὐτὸν τὸν μεγάλον ὁχτρό, ὅπου τὰν πνιμένος ὅλος αὐτὸς ὁ τόπος ἀπὸ τὰ Γιάννινα, Ἀρτα, Πρέβεζα, Σούλι, ὅλο αὐτὸν τὸ καυκὶ πλῆθος Τουρκιὰ καὶ πασάδες καὶ ὅλο νέοι κουβαλιόνταν ἀπ' οὐλα τὰ μέρη τῆς Τουρκιᾶς καὶ Ἀρβανιτιᾶς ἔξαιτίας τοῦ Ἀλήπασα τὴν πολιορκία. Καὶ ὑστερα γεννήθη καὶ τὸ δικό μας τὸ Ἑλληνικὸν κι ἐμεῖς τὸ πηγαίναμε σκεπασμένο, ὅτι δουλεύομε διὰ τὸν Ἀλήπασα, τὸν ἀφέντη μας, νὰ τὸν σώσωμε, ὅτι ἀδίκως τὸν κατατρέχει ὁ Σουλτάνος Αὔτα βγαίναμε νὰ ἐλκύζωμε τοὺς Τούρκους Ἀρβανίτες, τὸ κόμμα τοῦ Ἀλήπασα, νὰ τοὺς ἔχωμε φίλους αὐτούς, νὰ μᾶς βοηθήσουνε κι αὐτῆνοι, ὅτι ἡμαστε δλίγοι καὶ οἱ Τούρκοι πλῆθος.

Ἄφοῦ συνάχτηκαν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ νοικοκυραῖγοι, μιλήσαμε νά είναι αὐτὸν τὸ μυστήριον κρυφό, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἀλήπασα νὰ τοὺς λέμε συντρόφους διὰ τὸν σωμὸν τοῦ Ἀλήπασα. Ἄφοῦ μιλήσαμε δι' αὐτό, εἴπαμε καὶ μὲ τί μέσα θὰ βαστήσουμεν τὸν πόλεμον. Καὶ δὲν εἰχαμεν οὕτε ὅπλα οἱ περισσότεροι οὕτε τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ὅλοι. Ἀποφάσισαν οἱ νοικοκυραῖγοι ὅτι ἡ τυραγνία τῶν Τούρκων — τὴν δοκιμάσαμεν τόσα χρόνια, δὲν ὑποφέρονταν πλέον. Καὶ δι' αὐτήν τὴν τυραγνία, ὅπού δὲν ὁρίζαμεν οὕτε βιὸν οὕτε τιμὴ οὕτε ζωὴ (ξέραμεν κι ὅτ' ἡμασταν δλίγοι καὶ χωρὶς τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου) ἀποφασίσαμεν νὰ σηκώσωμεν ἄρματα ἐναντίον αὐτῆς τῆς τυραγνίας. Εἴτε θάνατος εἴτε λευτεριά. Τώρα ὅπού ἀρχίσαμεν, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν καὶ νὰ θυσιάσωμεν καὶ τὸ βιόν μας εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ σ' ἔκείνους ὅπού δὲν ἔχουν τὸν τρόπον, νὰ τοὺς ζωτροφίζωμεν καὶ νὰ κάνουν καὶ ἔκεινοι τὰ χρέη τους διὰ τὴν πατρίδα. Τότε σύστησαν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τιμίους καὶ πρόβλεπταν διὰ τ' ἀναγκαῖα καὶ δὲν καρτεροῦσαν οἱ ἄνθρωποι. Ἀπὸ κείνους πάλε ὅποιος εἶχε τὸν τρόπον τοὺς ἔδινε καὶ τὸ δικόν του καὶ πολέμαγε καὶ διὰ τὴν λευτεριάν του πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἦταν τὸ ἵδιον,

Καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα ἦταν σὲ ὅλη τὴν πατρίδα, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ σύστημα πορέψαμε δυὸ χρόνια. Τηρᾶτε τὸ ἱστορικὸν ἐκείνου τοῦ καιροῦ πόσο προβοδέψαμε, πόση ἀρμονίαν εἶχαμε, πόση ὁμόνοια καὶ ἀδελφοσύνη.

Μάχη τῆς Σφακτηρίας ('Απρίλιος 1825)

Σὲ δυὸ μέρες εἰδαμε καρσὶ εἰς τὴν Μοθώνη καὶ Σφαχτηρία ὡς ἑκατὸν τριάντα κομμάτια καράβια τούρκικα τοῦ Σουλτάνου, τοῦ Μπραΐμη, τῶν Ἀλτζερίων καὶ τῶν ἀλλοιουνῶν ὀτζακιῶν. Σὲ δυὸ ἥμέρες ἤρθε κι ὁ Μιαούλης μὲ τὰ ἐλληνικὰ ὡς τριάντα κομμάτια· καὶ ἦταν καρσὶ εἰς τὰ τούρκικα· καὶ φαίνονταν τὰ ἐλληνικὰ σὰν φελοῦκες μπρὸς εἰς τὰ τούρκικα. Τότε σὰν ἤρθε ὁ στόλος τοῦ Μπραΐμη, στέλνει ἔναν Τούρκο ἀπ' ὅξω τὸ κάστρο νὰ μιλήσουμε. Βγήκαμε ἀπὸ τὸ κάστρο διορισμένοι ὁ Μπεζαντές Μαυρομιχάλης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες, ὁ Γιατράκος ἀπὸ τοὺς Πελοποννήσιους, ἐγὼ ἀπὸ τοὺς Ρουμελιῶτες. Τοῦ λέμε τοῦ Τούρκου: «Τί ὁρίζεις; — Ό πασάς μ' ἔστειλε ν' ἀφήσετε τὸ κάστρο νὰ φύγετε, νὰ μὴ χαθῆτε. — Δὲν πρέπει ὁ πασάς, τοῦ εἴπαμε, νὰ μᾶς λυπᾶται τόσο· ἂς κοπιάσῃ νὰ τὸ πάρη μὲ πόλεμον κι ὅταν μᾶς κυργέψῃ, φαίνεται ἡ ἐσπλαγχνία του. Καὶ σύρε εἰς τὴν δουλειά σου».

"Εφυγε ὁ Τούρκος. Βλέπομε ἀπὸ τὰ καράβια ἔρχονται πλῆθος φελοῦκες κι ἔμπαιναν ἀσκέρια καὶ τὰ πήγαιναν εἰς τὰ καράβια. Εἰς τὴν Σφαχτηρία τὸ νησὶ εἶχαμε ἔξι κομμάτια κανόνια καὶ φύλαγαν τὸ στόμιον τοῦ λιμανιοῦ καὶ καμπόσους ἀνθρώπους ἐκεῖ ἀπάνου. "Οταν οἱ φελοῦκες τελείωσαν τ' ἀσκέρι τὸ τούρκικον, τό βαλαν εἰς τὰ καράβια τους. Τότε βλέπομεν τὰ καράβια πλησιάζουν, ὅσα εἶχαν τ' ἀσκέρι, κοντὰ εἰς τὸ νησὶ κι Ἀβαρίνους.

"Οσοι ἦταν εἰς τὸ νησὶ γυρεύουν δύναμιν — γύρευε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὁ ὑπουργὸς νὰ βγῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου εἰς τὸ νησὶ, διπού 'ταν κι αὐτός, καὶ νὰ πάρω κι ἐκείνους ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους, νὰ πᾶμε ὅλοι στὸ νησὶ νὰ δυναμώσουμε ἐκείνη τὴν θέσιν. 'Ακούγοντας αὐτὸ ὅσ' ἦταν εἰς τὸ κάστρο, πῶς θὰ πάγω μὲ τὸ σῶμα μου εἰς τὸ νησὶ, δὲν θέλησαν· ἀν βγῶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, βγαίνουν κι ἐκείνοι. Καὶ γράφει ὁ φρούραρχος ὅτι ἐμένα δὲν μ' ἀφήνουν ἀπὸ τὸ κάστρο νὰ βγῶ. Τότε βγάλαμεν τὸν Τζόκρη καὶ τὸν Σταύρο Σαΐνη

μὲ καμπόσους καὶ πῆγαν εἰς τὸ νησί· κι ἔστειλε κι ὁ Χατζηχρῆστος καμπόσους δικούς του ἀπὸ τοὺς Ἀβαρίνους.

Τότε τὰ καράβια τὰ τούρκικα βαροῦσγαν ἐκείνους εἰς τὸ νησὶ μὲ τὰ κανόνια· δὲν τοὺς ἔδωσαν καιρὸν νὰ ὀχυρωθοῦνε· καὶ ἦταν εἰς τὸ σιάδι. Οἱ φελοῦκες πλῆθος μὲ τ' ἀσκέρια τὰ τούρκικα κάμανε ντισμπάρκο ἀπάνου εἰς τὸ νησί. Αὐτῆνοι πολλοί, οἱ ἐδικοί μας ἀδύνατοι — καὶ κάτι δλίγοι γλίτωσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας κατὰ τὸ μέρος τοῦ Ἀβαρίνου. Ρίχνονταν εἰς τὴν θάλασσα κι ὅσοι μέναν χωρὶς νὰ πνιγοῦνε ἐκεῖνοι γλίτωσαν. Χάθηκαν ἐκεῖ κεφαλές, ὁ Τζαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαΐνης, ὁ Σίμος καὶ ἄλλοι πολλοί.

Εἰς τὸν ᾥδιον καιρὸν πῆγε κι ὁ Μπραίμης μ' ὅλες τὶς δύναμες καὶ πολέμαγε τοὺς Ἀβαρίνους μὲ κανόνια καὶ υπουρφέκια καὶ τὰ καράβια του τοῦ πελάγου. Τότε βγήκαμεν κι ἐμεῖς ἀπὸ τὸ κάστρο ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὰ χαρακώματά τους, τοὺς πολεμήσαμεν γενναίως. Βλέποντας αὐτὸν οἱ Τούρκοι τοῦ νησιοῦ, μᾶς βαροῦσαν μὲ τὰ κανόνια τὰ δικά μας, ὅπού 'χαμεν εἰς τὸ νησί· μᾶς βαροῦσαν ἀπὸ τὶς πλάτες κι ἦφεραν κι ἀσκέρια ἀπ' τὸ νησὶ ἐναντίον μας· καὶ δυναμώθηκαν καλὰ οἱ Τούρκοι. Σκοτώσαμεν δλίγους· κι ἀπὸ μᾶς σκοτώθηκαν καμπόσοι καὶ πληγώθηκαν. Μᾶς ἀφάνισαν τὰ κανόνια. Μπήκαμεν πίσου εἰς τὸ κάστρο. 'Ο Μπραίμης πῆρε καὶ τοὺς Ἀβαρίνους μὲ συνθῆκες· κι ἄλλοι φύγαν μὲ γιρούσι, κι ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι σκοτώθηκαν καὶ πληγώθηκαν. Πῆρε καὶ σκλάβους τὸν Χατζηχρῆστον, τὸν δεσπότη Μοθώνης ὅπού 'ταν ἐκεῖ· κι ἐκεῖνον ὅπού 'χα κεφαλή εἰς τοὺς ἀνθρώπους μου τὸν πλήγωσαν καὶ τὸν πιάσανε· καὶ τὸν πῆγαν εἰς τὸ Μισίρι. Στάθη τέσσερα χρόνια ἐκεῖ κι ὀλίγον καιρὸν ἔχει ὅπού 'ρθε. Τὸν λένε Στάμον Βελέτζα.

Εἰς τὸ νησὶ ἀπάνου ἦταν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος· μπῆκε εἰς τὸ καράβι τοῦ Τζαμαδοῦ, μπῆκε κι ὁ Σαχτούρης μέσα, ὁ φρούραρχος τοῦ Νιόκαστρου, καὶ πολεμώντας μ' ὅλα τὰ καράβια τῶν Τούρκων σώθηκαν μὲ μεγάλον κίντυνδ καὶ μ' ἀπερίγραφη γενναιότητα· ὅπού 'δειξαν αὐτῆνοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ καραβιοῦ. "Άλλο ἦταν νὰ τὸ βλέπῃ ὁ ἄνθρωπος κι ἄλλο νὰ τὸ λέγη. Σώθηκαν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ δίνοντάς τους ἀντρεία πολλή.

Αὐτῆνη ἡ μέρα, ἀδελφοὶ ἀναγνῶστες, ἦταν πολὺ φαρμακερή διὰ τὴν πατρίδα, ὅπού 'χασε τόσα παλικάρια καὶ σημαντικούς ἄν-

τρες, στεριανούς καὶ θαλασσινούς· διὰ ὅλη τὴν πατρίδα ἦταν φαρμάκι ἐκείνη ἡ μέρα καὶ διὰ μᾶς πεθαμός, ὅτι χάσαμεν τοὺς συντρόφους μας.

Εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης (13 Ιουνίου 1825)

Εἰς τοὺς Μύλους τ' Ἀναπλιοῦ ἦταν γιομάτο ζαΐρέδες καὶ πολεμοφόδια, ὅπού χαν πάρει τὰ καράβια μας πρέζες, ὅπού τὰ πόγαιναν τοῦ Μπραΐμη, καὶ ἦταν ὅλα ἐκεῖ νὰ χρησιμέψουν διὰ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Πελοπόννησος, ὅπού θὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους. Κι οἱ Τούρκοι ἔρχονταν εἰς τοὺς Μύλους νὰ πάρουν τοὺς ζαΐρέδες τους καὶ πολεμοφόδια τους ὀπίσου, ὅπού τοὺς πῆραν τὰ καράβια μας.

Τότε ἐπιασα τοὺς Μύλους καὶ ἐφκιασα ταμπούρια κι ἔκλεισα τοὺς Μύλους μέσα. Τὸν τοῖχο τὸν ἔχτισα ώς μέσα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἀσφάλισα καλὰ ὅλο μὲ μασγάλια. Ἐπιασα καὶ τὴν κούλια ὅπού ναι πλησίον στοὺς Μύλους, καὶ τὴν τρύπησα ἀπὸ πάνου εἰς τὸ πάτωμα καὶ εἰς τὸ κατώγι. Ἐκοψα καὶ νερὸ ἀπὸ τὸ μυλαύλακον καὶ τὸ πέρασα εἰς τὴν κούλια κάτου ἀπὸ τὴν γῆ, νά χωμεν νερό, ὅτι παλαβώσαμε ἀπὸ νερὸ εἰς τὸ Νιόκαστρον.

Ἀφοῦ ἐφκιασα αὐτά, ἐφκιασα καὶ ταράτζα εἰς τὰ κεραμίδια τῆς κούλιας, καὶ τὴν ἄλλη κούλια τὴν συγύρισα καλὰ νὰ δεχτῶ τὸν ἀφέντη μου τὸν Μπραΐμη, ὅπού θελε εἰς τὸ Νιόκαστρο νὰ μὲ πάρη μαζί του, ὅτι μ' ἥβρε νηστικὸν καὶ διψασμένον. Συγυρίστηκα εἰς τοὺς Μύλους κι ἐφόδιασα τὶς κούλιες ἀπ' οὐλα τ' ἀναγκαῖα, καὶ κρέας καὶ κρασὶ καὶ ρακί, — καὶ τώρα θέλει ίδει ντουφέκι ἑλληνικόν !

Εἰς τὴν Καλαμάτα δὲ Μπραΐμης ἔσμιξε μὲ τὸν Ντερνύ, τὸν ναύαρχον τῆς Ιαλλίας, κι ἐφαγαν εἰς τὴν φρεγάδα του· κι ἔνας τράβηξε τῆς στεριᾶς κι ἄλλος τοῦ πελάσου καὶ εἶπαν νὰ σμίξουν εἰς τοὺς Μύλους. Καὶ ἥρθε δὲ ναύαρχος Ντερνύς πρωτύτερα. Τίγγα καὶ τόκαμα βίζιτα καὶ μοῦ εἶπε ὅτι ἔγω δὲν θὰ μπορέσω νὰ πολεμήσω τὸν Μπραΐμη. Τοῦ εἶπα : « Τέτοιες συνθῆκες δὲν ἔκαμα, ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὸ Νιόκαστρο· ὅτι δὲν εἶχα ζαΐρὲ ἐκεῖ καὶ θὰ τὸν πολεμήσουμεν ἔδω, νά ειμαστε καὶ τὰ δυὸ μέρη χορτάτα ».

Δυνάμωσα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καλά, νὰ πολεμήσουμεν ἐκεῖ ὅσο νὰ λιώσουμε. « Οτι, ἀν μᾶς πάρη αὐτὴν τὴν θέσιν, πάγει καὶ τ' Ἀνάπλι... »

Ἐκεῖ ὅπου ἕφκιανα τὶς θέσες εἰς τοὺς Μύλους, ἥρθε ὁ Ντερνὺς νὰ μὲ ἰδῇ. Μοῦ λέγει : « Τί κάνεις αὐτοῦ ; Αὔτες οἱ θέσες εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμον θὰ κάμετε μὲ τὸν Μπραΐμη αὐτοῦ ; — Τοῦ λέγω, εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσες κι ἐμεῖς, ὅμως εἶναι δυνατὸς ὁ Θεός, ὅποὺ μᾶς προστατεύει· καὶ θὰ δείξουμεν τὴν τύχη μας σ' αὐτὲς τὶς θέσες τὶς ἀδύνατες. Κι ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τὸ πλῆθος τοῦ Μπραΐμη, παρηγορίομαστε μ' ἔναν τρόπον, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τοὺς "Ἐλληνες πάντοτε ὀλίγους. "Οτι ἀρχὴ καὶ τέλος, παλαιόθεν καὶ ὡς τώρα, ὅλα τὰ θερία πολεμοῦν νὰ μᾶς φᾶνε καὶ δὲν μποροῦνε· τρῶνε ἀπὸ μᾶς καὶ μένει καὶ μαγιά. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν· κι ὅταν κάνουν αὐτήν τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορὲς χάνουν καὶ πολλὲς κερδαίνουν. "Η θέση, ὅπού εἴμαστε σήμερα ἐδῶ, εἶναι τοιούτη· καὶ θὰ ἴδούμεν τὴν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μὲ τοὺς δυνατούς. — Τρὲ μπιέν » λέγει κι ἀναχώρησε ὁ ναύαρχος.

'Απάντησις τοῦ ἀγωνιστοῦ εἰς τὸν 'Ειδὲν

'Ο Μακρυγιάννης ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Βαυαρούς διὰ τὸ ζήτημα τῆς βαθμολογίας τῶν ἀγωνιστῶν.

Τότε τοῦ λέγω : « Ἐγὼ κι ἀπλὸς στρατιώτη νὰ μὲ βάλετε στρέγω διὰ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας μου. "Ομως ἐδῶ δουλεύει ἀδικία· καὶ δὲν εἶναι δικές σας γνῶσες αὐτές, εἶναι ἀλλουσῶν· καὶ δὲν θὰ πᾶμεν καλά ». Ἐγὼ τό εἶπα ἀπαθής. "Ο φίλος μου ὁ Αιντέκ ἐπειράχτη καὶ μόκρινε μὲ πολὺ φαρμάκι. « "Ο, τι σᾶς λένε, αὐτὸ θὰ κάμετε, καὶ γνῶμες δὲν μπορεῖτε νὰ δώσετε, ὅτι ὁ Μπαυαρία ἔχει τριάντα χιλιάδες μπαγενέτα καὶ φέρνει ἐδῶ καὶ σᾶς ὑποτάξει ». Τότε βρέθηκα εἰς θέση δεινή· νὰ μήν μιλήσω δὲν μποροῦσα, ὅτι ἀδικιόταν οἱ ἀγωνισταὶ καὶ βραβεύονταν οἱ κόλακες. Τοῦ λέγω : « Δυστυχία μας τῶν κατημένων ! Κακὰ καὶ ψυχρὰ θὰ πᾶμεν. Ἐγὼ σοῦ μίλησα ἀλλιῶς κι ἐσὺ μοῦ ἀπαντεῖς διαφορετικὰ μὲ μπαγενέτα. Σᾶς λέγω, ὡς φίλος, νὰ πασκίσετε καὶ τὸν Βασιλέα κι ἐσᾶς ν' ἀγαποῦμεν, κι ὅχι νὰ σᾶς φοβόμαστε. "Οτι τὸν κιοτὴ χίλιες φορὲς νὰ τὸν ἔβρης κιοτὴ καὶ ..··· τὸν χτυπῆς, πάγει καλά· μιὰ νὰ σὲ χτυπήσῃ, δὲν σὲ φοβᾶται πλειν. Κι αὐτήν ἡ πατρίδα δὲν λευτερώθη μὲ παραμύθια, λευτερώθη μ' αἵματα καὶ θυσίες· κι ἀπὸ αὐτὰ ἔγινε βασίλειον — κι ὅχι νὰ βραβεύωνται ὀλοένα οἱ κόλακες κι οἱ ἀγωνισταὶ νὰ ἀδικιῶνται. "Οτι, ὅταν σκο-

τώνονταν οι ἀγωνισταί, αὐτῆνοι κοιμόνταν. Κι δόσο ἀγαπῶ τὴν πατριδά μου δὲν ἀγαπῶ ἄλλο τίποτας. Νὰ 'ρθῇ ἔνας νὰ μοῦ εἰπῆ ὅτι θὰ πάγη ὁμπρὸς ἡ πατρίδα, στρέγομαι νὰ μοῦ βγάλη καὶ τὰ δυό μου μάτια. "Οτι, ἀν είμαι στραβός καὶ ἡ πατρίδα μου είναι καλά, μὲ θρέφει· ἀν ἡ πατρίδα μου είναι ἀχαμνά, δέκα μάτια νά χω, στραβός θὰ νά είμαι. "Οτι σ' αὐτήν θὰ ζήσω, δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ πάγω ἄλλου. — Μοῦ λέγει, τὸν βασιλέα δὲν τὸν ἀγαπᾶς; — "Οχι τοῦ λέγω· δὲν ξέρω ψέματα. "Οταν χαθῇ ἡ πατρίδα μου, οὔτε αὐτὸς μ' ἔχει ύπτικογόν του οὔτε ἐγὼ βασιλέα. Καὶ δι' αὐτὸ χρειάζεται δικαιοσύνη ἀπὸ σᾶς κι ὅχι φοβέρες μὲ μπαγενέτες ».

Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη «Ἀπομνημονεύματα»

2. ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ

(Καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Τερτσέτην)

α) Ὁ Κολοκοτρώνης ἐναντίον τοῦ Ἰμπραήμ

Πολλοὶ ἐφώναζαν τότε καὶ ἡ ἴδια ἡ Κυβέρνηση μὲ ἔγραφε νὰ συστήσω γενικὸ στρατόπεδο καὶ νὰ κάμω ἔνα γενικὸ πόλεμο. Αὔτοὶ ὅμως δὲν ἤξευραν τὴν κατάστασή μας, διότι οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πιάσει τὸ κέντρο καὶ δὲν μᾶς ἀφήκαν ποτέ νὰ συγκεντρωθοῦμε δέκα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες νὰ ἀντιπαραταχθοῦμε εἰς τὸν ἔχθρο. Κάθε ἐπαρχία ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὑπεράσπισή της. "Επειτα ὁ τόπος εἶχε ἐρημωθῆ, ὁ πόλεμος δὲν ἀφήνε νὰ καλλεργῆται, ψωμὶ δὲν ἐβρίσκαμε, ἡ Κυβέρνηση ἥτον μόνο διὰ τὸ ὄνομα, διότι δὲν εἶχε καὶ ἔκείνη καὶ δὲν μᾶς ἔστελνε, μόνο μὲ ἀστάχυα, ψάρι καὶ μὲ κρέας ἐζούσαμε εἴκοσι καὶ τριάντα ἡμέρες. Καὶ ἀν ἐκάμναμε καὶ ἔνα γενικὸ πόλεμο καὶ ἔχάνοντο τέσσερες ἥ πέντε χιλιάδες, ἥτο ἀδύνατο νὰ μεταμαζεύσω στράτευμα, ἐνῶ, ἐὰν ἔχάνοντο καὶ δέκα - δεκαπέντε χιλιάδες παλιαραπάδες, ἐφερνεν ἄλλους ὁ Ἰμπραήμ.

Εἰς αὐτὴ τὴν περίσταση οἱ τσοπάνηδες μᾶς ἐβοήθησαν πολύ, διατὶ ὅλο μὲ τὰ ζωντανὰ τοῦ κόσμου ἐβασιτέο στρατόπεδο. Εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀκροβολιστικοὺς πολέμους ὅλοι εύδοκίμησαν, ὅλοι, πλὴν κατ' ἔξοχὴν ὁ Ἀντωνάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Κορέλας ἀπὸ τὸ Ἀρ-

κουδόρεμα, ό παπα - Δημήτρης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτισι· ἐσκότωναν πότε εἴκοσι, πότε τριάντα, σαράντα, πενήντα. Εἰς δλες τὲς ἐπαρχίες ἀπαντοῦσε ἀντίσταση. Οἱ Ἀρκαδινοὶ καὶ οἱ Κοντοβουνίσιοι καὶ ὅλοι οἱ Μεσσήνιοι ἐπήγαιναν εἰς τὰ Μοθωκόρωνα καὶ τοὺς ἑκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐσκότωναν καὶ τοὺς ἐπαιρυναν πότε εἴκοσι, πότε τριάντα, σαράντα μουλάρια, καὶ ἔτσι ἐζοῦσαν, διατὶ μισθὸν οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπῆραν, παρὰ ἀπὸ τὰ τούρκικα λάφυρα ἐζοῦσαν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπήγαιναν εἰς ἓνα βουνό, ἐρχόντανε οἱ Τούρκοι, ἔφευγαν καὶ ἐπήγαιναν εἰς ἄλλο βουνό· ὅλα αὐτὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ 1826.

Ἐπειδὴ τοῦ ἔχαλασσα τοὺς μύλους τοῦ Ἰμπραΐμη, δὲν εἶχε πλέον πᾶς νὰ ἔχῃ ζωοτροφίες. Ἀνοιξε δρόμο ἀπὸ τὰ Μοθωκόρωνα ἕως τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἀπὸ τὴν Μεσσηνία ἔστελνε φορτηγὰ μὲ ζωοτροφίες, ἐπιασε εἰς τοῦ Ἰσαρι καὶ ἔκαμε στρατόπεδο. Ἀφοῦ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐφοδίασε διὰ κάμποσο καιρὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἀφῆκε καὶ πέντε χιλιάδες φρουρά, αὐτὸς ἐσύναχθηκε εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ἀφοῦ ἔμαθα ἀπὸ ζωντανούς Ἀράπηδες, ποὺ ἐπιαναν οἱ Ἐλληνες, ὅτι δὲν ἔτοιμαζεται, διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴ Γαστούνη καὶ νὰ ὑπάγη εἰς τὸ Μισολόγγι, ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ τοὺς ἔδιδα γνώμη μὲ δυὸ γράμματά μου, ὅτι νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἀδεια νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Γαστούνη ἢ ἄλλον νὰ στείλουν διὰ νὰ σηκώσουν ὅλες τὲς ζωοτροφίες, διποὺ εύρισκοντο εἰς τὴν Γαστούνη, καὶ νὰ τὲς ἐμβάσουν εἰς τὸ Μισολόγγι, καὶ ἀν ἥθελαν μὲ ἀκούσει, δ Θεός ἥξεύρει πᾶς ἥθελε γυρίσουν τὰ πράγματα, διατὶ τὸ Μισολόγγι δὲν ἥθελε πέσει ἔχοντας ζωοτροφίες. Εἶχαν καιρὸν εἴκοσι ἡμέρες τοὺς ἔδωσα τὴν εἰδηση πρωτύτερα. Ἐφοδίασε τὰ τρία φρούρια μὲ στρατεύματα καὶ ζωοτροφίες, καὶ ἐκίνησε διὰ τὴν Γαστούνη. Οἱ Γαστουναῖοι, ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνὰ καὶ ἄλλοι ἐκλείσθηκαν εἰς τὸ Χλομούτσι· ἀπὸ τὲς ζωοτροφίες ἄλλες ἔκαψε καὶ ἄλλες ἐβάσταξε καὶ τές ἐπῆρε στὸ Μισολόγγι.

β) Ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου

Τὴν ἡμέραν τῶν Βαίων ἔκαμαν γιουρούσι στὸ Μισολόγγι οἱ ἥρωες τοῦ Μισολογγιοῦ, σὲ τόσες χιλιάδες ἀσκέρι, σὲ τόσα κανόνια, χαντάκια, καβαλαριά· ἐγλίτωσαν δυὸ χιλιάδες καὶ τὸ γυναικόπαιδο ἔγινε θύμα. Μᾶς ἥλθε ἡ εἰδηση Μεγάλη Τετράδη, εἰς τὸ

δειλινό, πού είχε παύσει ή Συνέλευση καὶ εἰμεθα εἰς κάτι ἵσκιους. Μᾶς ἤλθε εἰδηση, ὅτι τὸ Μισολόγγι ἔχαθη. Ἐτσι ἐβόλαμε τὰ μαῦρα ὅλοι, μίστῃ ὥρα ἐστάθη σιωπὴ ποὺ δὲν ἔκρινε κανένας, ἀλλ' ἐμέτρας καθένας μὲ τὸ νοῦ του τὸν ἀφανισμό μας. Βλέποντας ἔγω τῇ σιωπῇ ἐσηκωθῆκα εἰς τὸ πόδι καὶ τοὺς ὄμιλησα λόγια, διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν. Τοὺς εἶπα ὅτι τὸ Μισολόγγι ἔχαθη ἐνδόξως καὶ θὰ μείνη αἰῶνας αἰώνων ἡ ἀνδρεία. Ἐὰν βάλωμε τὰ μαῦρα καὶ ὀκνεύσωμε, θὰ πάρωμε τὸ ἀνάθεμα καὶ θὰ πάρωμε τὸ ἀμάρτημα τῶν ἀδυνάτων ὅλων. Μὲ ἀπεκρίθηκαν : « Τί νὰ κάμωμε τώρα, Κολοκοτρώνη ; ». « Τί νὰ κάμωμε ; » τοὺς λέγω. « Τὴν αὐγὴν νὰ κάμωμε συνέλευση, νὰ ἀποφασίσωμε κυβέρνηση, πέντε, ἕξι, ὀκτὼ ἄτομα, διὰ νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ νὰ διαλέξωμε καὶ ἄτομα νὰ ἀποφασίσουν νὰ ἀνταποκρίνωνται μὲ τὰ ἔξωτερικὰ (ποὺ τότε ἦτο περασμένος καὶ ὁ μινίστρος Κάνιγγ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη)· ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως διὰ τὰ ἔξωτερικὰ νὰ δίδη λόγο εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ εἰς τὸ λαό, καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ σκορπίσωμε εἰς τές ἐπαρχίες καὶ νὰ πιάσωμε γενικῶς τὰ ἄρματα, ώς τὰ πρωτοπιάσαμε εἰς τὴν Ἐπανάσταση ».

Θ. Κολοκοτρώνη, « Ἀπομνημονεύματα »

3. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΑ

Ἄπὸ τὰ μέσα Φεβρουαρίου 1826 ἄρχισαν πολλὲς φαμελιές νὰ ὑστεροῦνται τὸ ψωμί. Μία Μεσολογγίτισσα, Βαρβάρηνα ὀνομάζετο, ἥτις περιέθαλπεν ἀσθενῆ καὶ τὸν αὐτάδελφόν μου Μῆτρον, ἐτελείωσε τὴν θροφήν της καὶ μυστικά, μαζὶ μὲ ἄλλες δύο φαμελιές Μεσολογγίτικες, ἔσφαξαν ἔνα γαϊδουράκι, πωλάρι, καὶ τὸ ἔφαγαν.

Τές ηῦρα, ὅποὺ ἔτρωγαν ἐρώτησα ποῦ ηῦραν τὸ κρέας καὶ τρόμαξεν ἡ ψυχή μου, ὅταν ἀκουσα ὅτι ἥτον γαϊδούρι.

Μία συνδροφιὰ στρατιωτῶν Κραβαρίτῶν εἶχεν ἔναν σκύλον καὶ κρυφὰ καὶ αὐτοὶ τὸν ἔσφαξαν καὶ τὸν μαγείρευσαν. Ἐμαθητεύθη καὶ τοῦτο.

‘Ημέραν παρ’ ἡμέραν αὐξάνουσα ἡ πείνα, ἔπεισε καὶ ἡ πρόληψις κι ὅλα τοῦ νὰ τρώγουν ἀκάθαρτα καὶ ἄρχισαν ἀναφανδόν πλέον νὰ σφάζουν ὅλογα, μουλάρια καὶ γαϊδούρια καὶ ἀκόμη νὰ τὰ πωλοῦν μία λίρα τὴν ὄκα οἱ ἴδιοκτῆται των — καὶ ποῦ νὰ προφθάσουν ;

Τρεῖς ἡμέρες ἐπέρασαν καὶ ἐτελίωσαν καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα.

Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου οἱ στρατιῶται εἶχαν ἀπὸ 2 - 3 ὄκ. ἀλεύρι ἔκαστος καὶ ἄλλοι καθόλου.

Ἐδιορίσθη μία Ἐπιτροπὴ νὰ παρατηρήσῃ εἰς ὅλας τὰς οἰκίας, κκὶ εἰς τὰ κιβώτια ἀκόμη τῶν οἰκογενειῶν, καὶ ὅ,τι ἀλεύρι εὔρεθῇ νὰ τὸ συγάξῃ, διὰ νὰ διανεμηθῇ κατ' ἄνδρα εἰς ὅλους, στρατιώτας καὶ πολίτας, μικρούς καὶ μεγάλους, ὥστε νὰ σώσωμεν τὴν τροφὴν ὅλοι Ἰσια.

Ἐξετάσασα κατὰ σειρὰν ὅλας τὰς οἰκίας, μόλις ηὗρεν 600 ὄκαδες· καὶ ἔως 600 ἄλλες ὄκαδες, ὅπου εἶχαν αἱ εὔρεθεῖσαι σάκκινες, 1200. Τοῦτο τὸ ἀλεύρι ἐμοιράσθη μὲ ἐν φιλτζ' ἀνι ὡς μέτρον. Ἐμοιρασαν καὶ ἀπὸ ἐν φιλτζιάνι κουκιά. Ἀρχισαν λοιπὸν νὰ σμίγουν ἐτοῦτο τὸ ὀλίγον κουκί καὶ ἀλεύρι εἰς τὴν τέντζερην καὶ βάνουν μέσα καὶ καβούρους στουμπίζοντές τους.

Ο συνεργάτης τοῦ Κου Γ. Μενεσθέα, τυπογράφου, καθήμενος εἰς τὴν οἰκίαν μας ἔσφαξε καὶ ἔφαγε μίαν γάταν καὶ ἔβαλεν τὸν ψυχογιὸν τοῦ Στορνάρη καὶ ἐσκότωσαν ἄλλην μίαν. Τοῦτος ὑπέμνησεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ πράξουν τὸ ἴδιον καὶ εἰς ὅλιγες ἡμέρες γάτα δὲν ἔμεινεν.

Ο Ἄγιομαυρίτης ἰατρὸς Π. Στεφανίτσης ἐμαγείρευσε τὸν σκύλον του μὲ λάδι, ἀπὸ τὸ ὅποιον εἴχαμεν ἀρκετόν, καὶ ἐπταινοῦσε τὸ φαγί του ὅτι ἦτον τὸ πλέον νοστιμώτερον.

Ἀρχίσαμεν περὶ τὰς 15 Μαρτίου τές πικραλῆθρες, χορτάρι τῆς θαλάσσης· τὸ ἔβράζαμεν πέντε φορές, ἔως ὅτου ἔβγαινεν ἡ πικράδα, καὶ τὸ ἐτρώγαμεν μὲ ξίδι καὶ λάδι ὥσταν σαλάτα, ἀλλὰ καὶ μὲ ζουμὶ ἀπὸ καβούρους ἀνακατωμένον καὶ τοῦτο.

Ἐδόθησαν καὶ εἰς τοὺς ποντικούς, πλὴν ἦτον εύτυχής ὅστις ἔδύνατο νὰ πιάσῃ ἔναν. Βατράχους δὲν εἴχαμεν, κατὰ δυστυχίαν.

Απὸ τὴν Ἑλλειψιν τῆς θροφῆς αὔξαναν αἱ ἀσθένειαι, πονόστομος καὶ ἀρθρῖτις.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εύρισκόμασθον, ὅταν μᾶς ἔφθασεν τὸ γράμμα τῶν ἀπεσταλμένων μας εἰς Ναύπλον, συσταῖνον νὰ βαστάξωμεν 12 ἡμέρες καὶ νὰ φάγωμεν ἐν ἀνάγκῃ ἔνας τὸν ἄλλον.

Μὲ αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐπολέμησαν οἱ ἀθάνατοι τῆς Κλείσοβας 13 ὥρες.

Νικολάου Κασομούλη, «Ἐν υμήματα Στρατιωτικά»

4. Η ΠΕΝΙΑ ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

“Ο, τη λέγει ό ‘Ηρόδοτος περὶ τῆς Ἐλλάδος, ἀρμόζει κάλλιστα καὶ ἐπὶ τοῦ Κοραῆ, ὅστις ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἔσχε πάντοτε ἀδιάζευκτον σύντροφον τὴν πενίαν — « θηρίον βαρύτατον » ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν ὁ Μένανδρος.

’Ολίγον πρὶν ἀπάρη ἐκ Σμύρνης, παρεκάλεσε τὸν Πρωτοψάλτην νὰ πωλήσῃ ἔπιπλά τινα καὶ σκεύη, ἐλπίζων ὅτι τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως ἀργύριον θὰ ἐπήρκει εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ χρείας. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1872, μικρὸν μετά τὸν κατάπλουν εἰς Λιβόρνον, ἔγραφε κατεπειγόντως πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην :

« Σοῦ ἐνθυμίζω νὰ ἐπιμεληθῆς τὴν πώλησιν ἐκείνων τῶν ὄλιγων πραγμάτων, διὰ νὰ μὲ στείλης χωρὶς ἀναβολὴν τὰ ἐξ αὐτῶν συναχθησόμενα ἀργύρια ».

‘Ο Πρωτοψάλτης προσκόπτων εἰς ἐμπόδια, δὲν ἥδυνατο νὰ ἐκτελέσῃ ρᾳδίως τοῦ φίλου τὴν ἐντολήν.

« Πίστευσόν μοι (ἔγραφεν ὁ Κοραῆς) ὅτι, ὅταν ἥλθεν ἡ πόστα καὶ δὲν ἔλαβα τὰ ἐλπιζόμενα, ἡγανάκτησα μεγάλως μάλιστα, διότι ἐπρόσμενον αὐτὰ τὰ ὄλιγα ἀργύρια, διὰ νὰ ἀγοράσω μερικὰ ἀναγκαιότατα βιβλία, χωρὶς τῶν ὅποιων είναι ἀδύνατον νὰ ὑπάγω ἐμπρός ».

Καὶ πάλιν :

« Οσα εἶδη ἴδικά μου ἔμειναν εἰς χεῖράς σου, κάμε τρόπον (νὰ ζῆς) νὰ τὰ πωλήσῃς τὸ γρηγορώτερον· τὸ νὰ προσμένῃς περισσότερον είναι ἀνωφελές· εἰπὲ τοῦ ἀδελφοῦ μου νὰ σοῦ δώσῃ καὶ μερικὰ ὑποκάμισα παλαιά, διὰ νὰ πωλήσῃς καὶ αὐτά ».

Ἐπὶ πᾶσιν ἐδέετο ὁ Κοραῆς τοῦ Πρωτοψάλτου νὰ πωλήσῃ ὅπερ ἀφῆκεν αὐτῷ ὡρολόγιον, προσέτι δὲ καὶ σιδηροῦν τι κιβώτιον.

« Ἐλπίζω νὰ μὲ γράψῃς μὲ πρῶτον, ὅτι ἐπώλησας τὸ ὡρολόγιον καὶ τὸ σιδηροῦν κιβώτιον· ἂν δὲν τὸ ἔκαμες, μὴ βραδύνης νὰ τὸ κάμης, διότι εἴμαι γυμνὸς ἀκόμη ἀπὸ βιβλία καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. “Αν είναι ἀδύνατον νὰ πωλήσῃς εύθὺς τὸ ὡρολόγιον, παρακάλεσον τὸν ἔξαδελφόν μου Κ. Διαμαντῆν νὰ σὲ δανείσῃ 50 γρόσια, λαβὼν ἐνέχυρον πρὸς ὡραν τὸ ὡρολόγιον, καὶ πέμψων αὐτὰ χωρὶς ἀναβολὴν ».

‘Ο ύπὸ τῆς πενίας πάσχων Κοραῆς, πρὸς ἀποφυγὴν ἔξόδων ἀπέστελλε τὰ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην γράμματα ούχι διὰ τα-

χυδρομείου, ἀλλὰ διὰ φίλων· ὁ δὲ Πρωτοψάλτης λαμβάνων τὰς ἐπιστολὰς κατόπιν ἑορτῆς ἡσχαλλε καὶ ἡγωνίᾳ ἐπὶ τῇ βραδύτητι τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐν τοῖς γράμμασι περιεγράφοντο τὰ τότε μεγάλα πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ συμβάντα.

« Νὰ μὴν αἰτιᾶσαι (ἀποκρίνεται ὁ Κοραῆς) μήτε Γάλλους μήτε Μαλτέζους, ἀλλὰ τὴν κατάρατον πενίαν, « ἡς οὐδὲν πέφυκεν ζῶον ἔξωλέστερον ». Παρακαλεῖ δὲ τὸν Πρωτοψάλτην « νὰ γράφῃ εἰς χάρτην τῆς πόστας χάριν οίκονομίας καὶ ἂν δὲν τὸν ἔχῃ, νὰ τὸν ζητῇ ἀπὸ τὸν Δόμινον (Κεῦνον) ».

Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐν Μομπελλιέ διατριβῆς του ἡγωνίζετο ὁ Κοραῆς πρὸς τὴν ἔνδειαν.

« Προσπαλαίω μὲ δύο φοβερούς καὶ ρωμαλέους ἔχθρούς, τὴν πενίαν καὶ τὸν κόπους τῶν μαθημάτων· καὶ ποιος ; ὅχι κανένας Ἡρακλῆς, ἀλλ' ἄνθρωπος λεπτῆς καὶ νοστήρας κράσεως. Σὲ βεβαιώνω, ἀδελφέ, ὅτι καὶ ὁ πέρυσι καὶ ὁ ἐφέτος πυρετός μου δὲν εἶχεν ἄλλην αἰτίαν παρὰ τὴν ἀπορίαν μου καὶ τὴν καθημερινὴν μέριμναν τῆς αὔριον καὶ τὸν φόβον νὰ μὴ μὲ λείψωσι τὰ ἀναγκαῖα· εἰς τὴν τελευταίαν μου νόσον εύρεθην μὲ 5 μόνον γρόσια ».

Καὶ αὕθις :

« Εύρισκομαι κατὰ τὸ παρὸν καλά, ἂν εἴναι δυνατὸν νὰ εύρισκεται καλά, ὅστις εύρισκεται εἰς ἀναργυρίαν. Μήν ἐρωτᾶς, ἀδελφέ, πόσην στενοχωρίαν ἐδοκίμασα καὶ δοκιμάζω. Τὸ διὰ τί δὲν ἔγινα σφάγιον τῶν ἀλλεπαλλήλων μου συμφορῶν, εἰς ἄλλο δὲν τὸ ἀποδίδω, πάρεξ εἰς μίαν ἔξαίρετον πρόνοιαν, τὴν ὅποιαν ἔχει ὁ Θεός δι' ἐμέ, δὲν ἡξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν ». Εἶπε καὶ ὁ Σχίλλερος ἢ ὁ Γκαΐτε, δὲν ἐνθυμούμεθα καλῶς ὅπότερος, ὅτι « καὶ ὁ ὑγιής ἄνθρωπος, ἀπορῶν χρημάτων, εἴναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἄρρωστος ».

‘Αλλὰ τί ἔγινε τὸ κακόμοιρον τοῦ Κοραῆ ὡρολόγιον ; “Ετη ἐπὶ ἔτεσι παρῆλθον, ἀλλ' ὅμως ἔμενεν ἀπρατον.

« Εἶδα (ἔγραφε πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην) καὶ τὰ ὅσα ἐδοκίμασας; διὰ τὸ ὡρολόγιον, ὅσα εἶπας τὸν μεσίτην, ὅσα σὲ εἶπεν ὁ μεσίτης, τὸν κόπους τοῦ ὡρολογᾶ, διὰ νὰ τὸ καθαρίσῃ, τοὺς ἴδικούς σου, διὰ νὰ τὸ μεταφέρῃς ἀπὸ τοῦ ὡρολογᾶ εἰς τὸν μεσίτην καὶ ἀπὸ τοῦ μεσίτου εἰς τὸν ὡρολογᾶν· βάσανα μεγάλα καὶ φοβερά, διὰ τὰ ὅποια ὅμως δὲν συμπάσχω, μήτε σὲ λυποῦμαι παντάπασιν, ὅτι εἴναι ἐκούσια καὶ δὲν δύνασαι νὰ αἰτιαθῆς μήτε θεὸν μήτε τύχην. ’Αφοῦ

τὸ ἔλαβες εἰς χεῖρας αὐτὸ τὸ ἀτυχὲς ὡρολόγιον, τὸ ἐνόμισας θησαυρόν, σὲ ἐφάνη, δὲν ἦξεύρω πῶς, πολυτελέστερον λίθων τιμίων, καὶ ἀπεφάσισας νὰ κερδίσῃς ἀπ' αὐτὸ δύο ἥ τριῶν ἐτῶν ζωτροφίαν μου. Θαυμάζω ὅτι δὲν εύρεθη ἀκόμη τις νὰ σὲ δώσῃ τούλαχιστον χίλια γρόσια».

Χαλεπῶς καὶ περιλύπτως μνημονεύει ἑκάστοτε τὰ χρέη του ὁ Κοραῆς λέγων ὅτι « ἑορτὴν ἑορτῶν καὶ πανήγυριν πανηγύρεων θέλει εἶναι πρὸς αὐτὸν ἥ ημέρα, καθ' ἥν θέλει ἀξιώσει αὐτὸν ὁ Θεὸς νὰ πληρώσῃ τὰς ὄφειλάς του ».

Ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡναγκάσθη νὰ πωλήσῃ ἰκανὴν τῶν βιβλίων του μερίδα, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης.

« Ἡναγκάσθην (λέγει) νὰ πωλήσω μέρος τῶν βιβλίων μου, διὰ νὰ μὴ λιμοκτονηθῶ. Εἰς αὐτὸν τὸν φρικώδη χειμῶνα (ἐπὶ τοῦ 1796) ἔχασα τὰ δύο τριτημόρια τοῦ αἴματός μου ἀπὸ τὰς αἵμορροῖδας, πολλάκις δὲ ἐλιποθύμησα. Ἐλευθερωθεὶς καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶχον χρείαν καὶ περισσοτέρας τροφῆς καὶ περισσοτέρας ἀναπαύσεως τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, διὰ νὰ ἀναλάβω τὰς δυνάμεις μου· ἥ τροφή μου ἐστάθη πολλάκις μία οὐγγία ἄρτου καθ' ημέραν, ἐπειδὴ ἡ λίτρα τοῦ ἄρτου ἐπωλήθη ἔως εἰκοσι γρόσια ».

Κατὰ τὸ ἀρχαῖον ρητὸν « οὐδὲν ἀθλιώτερον ἀπόρου γέροντος »· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ καὶ ἐν τῷ γήρᾳ ἐμαστίζετο δεινῶς ὁ Κοραῆς ὑπὸ τοῦ στυγεροῦ τῆς πενίας δαίμονος. Ἐπὶ τοῦ 1824 ἡναγκάσθη πάλιν νὰ ἐκποιήσῃ μέρος τῶν βιβλίων του, ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πολλαπλᾶς αὐτοῦ χρείας.

« Μήν ἀμφιβάλλης (ἔγραφε τῇ 7ῃ Νοεμβρίου 1824 πρὸς τὸν φίλον του Ρώταν) ὅτι κανεὶς ἐκ τῶν ἐδῶ ὀλίγων πιστῶν φίλων μου, ἀνέγνωριζε τὴν κατάστασίν μου, δὲν ἤθελε μὲν ἀνασύρειν πάραυτα ἀπὸ τὴν ὅποιαν βασανίζομαι γέενναν ἡμέρας καὶ νυκτός. Δὲν σὲ λέγω παραμύθια· ἴδού τί μὲ συνέβη ταύτας τὰς ἡμέρας! Ἔνας ὅπὸ τοὺς εἰρημένους φίλους μου, ὁ τυπογράφος Διδότος, νέος χαριτωμένος, ἐμαθε, δὲν ἦξεύρω πόθεν, ὅτι πωλῶ μέρος τῆς βιβλιοθήκης μου. Χωρὶς νὰ μὲ φανερώσῃ τίποτε περὶ τούτου, ἥρχισε νὰ μὲ προσφέρῃ δάνεια, ἀντὶ ἔχω χρείαν· βλέπων ὅτι δὲν τὰ ἐδεχόμην, μοῦ ἐπρόβαλε νὰ ἀγοράσῃ τὴν βιβλιοθήκην μου, μὲ συνθήκην νὰ μὴ τὴν παραλάβῃ ἥ μετὰ τὸν θάνατόν μου. Τὸν εὐχαριστησα ἀπὸ ψυχῆς λέγων ὅτι δὲν κατήντησα ἀκόμη εἰς τόσην ἀνάγκην ».

Τοῦ Κοραῆ αἱ ἀνάγκαι ἡσαν ἀληθῶς δεινόταται καὶ κατεπείγουσαι, ὁ μέγας ὅμως ἀνὴρ εἶχεν ἐκάστοτε ἐν διανοίᾳ τὸ παλαιὸν παράγγελμα « σοφοὶ συγκρύπτουσιν οἰκείας βλάβας », τὴν φοβερὰν δὲ χρηματικὴν αὐτοῦ ὀπορίαν ἐφύλασσεν ἐπομένως ἀπόρρητον. Ἡτο δὲ οὐ μόνον ἀξιοπρεπής ἐν τῇ πενίᾳ του· θὰ ἔστεργε μᾶλλον νὰ διαφθαρῇ ὑπὸ λιμοῦ ἢ νὰ ἀφαιρεθῇ ἔστω καὶ κατ’ ἐλάχιστον τὴν ἥθικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν καὶ αὐτεξουσιότητα.

« Δὲν λυποῦμαι ὅτι εἴμαι πιτωχὸς (ἔλεγε)· σπαράσσει μόνον τὴν καρδίαν μου ὁ φόβος μήπως ἡ πενία ἀρπάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν μου ».

Οὔδεμίαν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην, ἀπεδέχετο συνεισφοράν.

« Εὐεργεσίαν δέχομαι μετ’ εὐχαριστίας, ἐπειδὴ εἴμαι ὀκόμη εἰς κατάστασιν νὰ ἀντευεργετήσω· ἐλεημοσύνην δὲν ἔλαβα ἀκόμη ἀπὸ κανένα. Ἔγραψα ἀποκρινόμενος εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα ὅτι δὲν δέχομαι τὴν κατ’ ἔτος τῶν 500 ταλίρων βοήθειαν ».

« Οτε ἔμαθεν ὅτι ὁ Κοντόσταυλος καὶ ὁ Ρώτας προέτρεψαν τοὺς ἄλλους Χίους νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ :

« Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς (ἀνήγγειλε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κοραῆς) νὰ παύσητε νὰ ἐνοχλῆτε τοὺς συμπολίτας δι’ ἐμέ ».

Ἐνίοτε φιλότιμοί τινες καὶ φιλοπάτριδες Χῖοι ἀπέστειλαν αὐτομάτως πρὸς τὸν Κοραῆν μικρὰ χρηματικὰ βιοθήματα· οὗτος δέ, ἵνα μὴ λυπήσῃ τοὺς εὔπροσαιρέτους καὶ εὔπροθύμους φίλους καὶ συμπολίτας, δὲν ἀπετποιεῖτο μὲν τὰς ἀποστελλομένας χορηγίας, ἀλλ’ ἀνταπέστελλε παραχρῆμα πρὸς τοὺς χορηγοὺς βιβλία (ἐκ τῶν ὑπ’ αὐτοῦ ἐκδεδομένων) ἵστης ἀξίας πρὸς τὴν προσφοράν.

« Οἱ Σεκιάραι καὶ Ἀργένται (ἔγραφε) μ’ ἔστειλαν 150 φρ. ὡς ἐτήσιον μὴ ζητοῦντες τίποτε. Ἀλλ’ ὅμως ἔκρινα δικαιότερον νὰ τοὺς πληρώσω καὶ αὐτοὺς εἰς τόσους Ξενοκράτας, καὶ τοὺς ἐπλήρωσα. Ἐπιθυμοῦσα νὰ συνεργήσω περισσότερον εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος· ἀλλ’ ἡ ἔλλειψις πόρων μὲ ψήνει καὶ μὲ τηγανίζει καὶ ἔχει δεμένας τὰς χεῖράς μου μὲ βαρείας καὶ ὀδυνηρὰς ἀλυσίδας ».

« Ή πενία μου, τὴν ὅποιαν βλέπω ὅτι γνωρίζεις, (ἔγραφεν ὁ γδοικοντούτης πρὸς τὸν Καποδίστριαν) δὲν μὲ καταισχύνει, ἐπειδὴ δὲν ἔγεννήθη οὕτ’ ἀπ’ ἀργίαν οὕτ’ ἀπ’ ἀσωτίαν, ἀλλ’ ἀπὸ περιστάσεις ἀπροσδοκήτους· μὲ θλίβει ὅμως, διότι μ’ ἐμποδίζει νὰ συνεισφέρω καὶ ἔγὼ ὅσον ἐπιθυμῶ εἰς τὰς πολλὰς χρείας τῆς πατρίδος. Μ’ ὅλον τοῦτο δὲν ἔλειψα νὰ πέμψω δῶρα τινὰ εἰς τὴν ἐν Ναυπλίᾳ φιλαν-

θρωπον δύνομαζομένην ἔταιρείαν, ἥτις δὲν μ' ἐφιλανθρωπεύθη ούδε κάνει μὲ μίαν ἀπόκρισιν».

‘Οπόσον ἐπὶ τέλους συνησθάνετο ὁ Κοραῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς πενίας, γίνεται δῆλον ἔξι ὅσων ἔγραφεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τὰς Ἐπικτήτου διατριβάς:

«Ἄν ἀμφιβάλλῃ τις ὅτι ἔχει καὶ ἡ πενία τὴν μεγαλοπρέπειάν της, ἃς ἐρωτήσῃ τὸ λογικόν του, τίνα κρίνει μεγαλοπρεπέστερον τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον πέμποντα δωρεὰν εἰς τὸν Φωκίωνα ἑκατὸν τάλαντα ἢ τὸν ἀποστρεφόμενον τὴν δωρεὰν ταύτην Φωκίωνα».

Απὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1825 μέχρι τῆς τελευτῆς του ὁ Κοραῆς ἐπορίσατο τὸν βίον ἔξι ἑτησίου δανείου ἐπὶ τόκῳ 6 % τεθέντων ἐνεχύρων τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν ἐκδόσεών του. Ἐπὶ τῷ εὐφήμῳ ὀνόματι δανείου (ἴνα μὴ προσβληθῇ ἡ φιλοτιμία τοῦ σεβαστοῦ γέροντος) ἐτέλεσαν τὸν ἔρανον τοῦτον πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Ζαννῆς Βλαστὸς ἀνὰ φράγκα 600 κατ' ἕτος, ὁ Ἰάκωβος Ρώτας ἀνὰ 500, ὁ ἐν Τεργέστῃ Ἀμβρόσιος Στεφάνου Ράλλης ἀνὰ 300, ὁ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος ἀνὰ 300 καὶ πέντε ἡ ἔξι ἄλλοι Χίοι ἀνὰ ὀλιγώτερα ποσά. Οἱ μὲν Κοραῆς ἐνόμιζεν ὅτι ἐλάμβανε τὰ χρήματα ὡς δάνειον ἐπὶ ὑποθήκη τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐκδόσεών του, ἀλλ' οἱ γενναῖοι τῶν χρημάτων δοτῆρες ἔγιγνωσκον ὅτι τιμὴν καὶ δόξαν περιεποίουν πρὸς ἑαυτούς, τιμῶντες οὕτω τῆς Χίου τὸ καύχημα, τὸν μεγαλόφωνον καὶ μεγαλόφρονα κήρυκα καὶ ὑπέρμαχον τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

«Ἀδαμάντιος Κοραῆς»

Διονύσιος Θερειανός

5. Ο ΤΟΡΠΙΛΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΣ»

Εἶχε ροδίσει γιὰ καλὰ ἡ αύγή, ὅταν τὸ ἱερὸ πλοϊο ζύγωνε στὴν Τῆνο γιὰ τὸ μεγάλο γιορτάσι. ‘Ο αύγουστιάτικος ἥλιος, πού ’κανε τ’ ὀλόστρωτο Αίγαιο ν’ ἀντιφέγγη τεράστιο πετράδι παραμυθιοῦ, ἔβαφε τριανταφυλλόχρυση τὴ σπαθάτη σιλουέτα του. ‘Η πολιτεία εἶχε ξυπνήσει. Ἀπὸ τὰ μαγαζάκια τῆς προκυμαίας εἶχε σηκωθῆ κιόλας ἡ βουή τοῦ πανηγυριοῦ. Οἱ καμπάνες χτυποῦσαν χαρμόσυνα, τὰ περιστέρια πετοῦσαν πάνω ἀπ’ τὰ λουλουδισμένα περιβόλια καὶ τὶς στέγες, ἀνθρωποι χαρούμενοι κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους. Τὸ πλοϊο ἔγραφε γοργά κομψὸ τόξο καὶ φουντάρησε στὸ λι-

μάνι ἀπέξω, πεντακόσια πενήντα μέτρα μακριὰ ἀπὸ τὸ πράσινο φανάρι τῆς μπούκας.

Κάθε καράβι ἔχει τὴ μοίρα του. Ποιός θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ βάλῃ μὲ τὸ νοῦ του πώς αὐτὸ ἐδῶ, σκαρωμένο στὴν Ἀμερικὴ γιὰ λογαριασμὸ τῶν Κινέζων, ποὺ τὸ ὑθελαν σχολὴ πυροβολικοῦ, θὰ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὰ μακρινὰ νερὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ μὲ τὸ ἔξωτικὸ ὄνομα « Φέι-Χούνγκ », γιὰ νά ’ρθη μιὰ μέρα νὰ βρῇ τάφο ἰστορικὸ στὸ βυθὸ τοῦ Αἰγαίου, σαβανωμένο μὲ τὴ γαλανόλευκη τῶν Ἐλλήνων, μ’ ἔνα μυθολογικὸ μᾶς ὄνομα στὴν πρύμνη του ; Μὰ καὶ ποιός ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς « Ἐλλῆς », ποὺ ἤταν ἀραγμένη στὸν Ἀδάμη τῆς Μήλου, θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ φαντασθῇ, ὅταν ὁ στόλαρχος πρόσταξε τὸ καράβι νὰ φύγῃ αὐτὴ τὴ νύχτα γιὰ τὴν Τῆνο, γιὰ τὸ πανηγύρι, πώς τὸ ταξίδι αὐτὸ θά ’τανε τὸ τελευταῖο τῆς καί, γιὰ μερικούς, καὶ τὸ δικό τους ;

Εἶχανε βγῆ ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Μήλου στὴ μιὰ μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Ἀπόλυτη μπονάτσα. Ἔπλεαν μὲ εἴκοσι μίλια σὲ θάλασσα γυαλί, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μετρήστης τ’ ἀστρα ποὺ καθρέφτιζε. Καὶ ἤταν ὅλα τόσο ἥσυχα, τόσο γλυκά, ποὺ ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦτες νὰ ρωτιοῦνται γιατὶ νὰ εἶναι τὸ καράβι σὲ πολεμικὴ ἔγερση. Αὔτὴ δὲν ἤτανε νύχτα γιὰ σκληρὰ ἔργα πολέμου, ἀλλὰ γι’ ἀγάπη.

Ἐλαφρὸς λίβας ἄρχει σε νὰ φυσάῃ καὶ νὰ τυλίγῃ τὶς μορφὲς μὲ χλιαρὸ λάδι, ἀμα φουντάρησαν στὴν Τῆνο. Ἡ ὥρα ἤταν ἔξι καὶ μισή. « Ενα σάλπισμα εὔθυμο ἀντιλάλησε : Πρόσταγμα νὰ γίνη « ἀνάτασι σημαιῶν ». Τὸ πλοϊο φόρεσε μεμιᾶς τὸ φαιδρὸ τρίγωνο τοῦ μεγάλου σημαιοστολισμοῦ του. Στὰ σκοινιά, ποὺ ἤτανε τὰ σήματα, εἶχανε ράψει καὶ τὶς λεγόμενες « ὁριζόντιες σημαῖες ἀναγνωρίσεως », προορισμένες νὰ δείχνουν ἀπὸ μακριὰ στ’ ἀεροπλάνα τὴν ἑθνικότητα τοῦ καραβιοῦ.

Στὴν προκυμαίᾳ καὶ γύρω ἀπ’ τὸ ναὸ τῆς Μεγαλόχαρης ἡ κίνηση τώρα δυναμώνει. Οἱ ἄπειροι πραματευτάδες ἄρχισαν νὰ ζουζουνίζουν σὰ σφῆκες ἀνάμεσα στοὺς πανηγυριῶτες. Καὶ τί δὲν πουλοῦσαν ! Σταυρούς, κομπολόγια, χαρτοκόφτες, κοντυλοφόρους ἀπὸ τ’ Ἀγιονόρος, εἰκονίσματα, φυλαχτά, κανατάκια, ξυλογλυπτική, ξυλολεπτουργική, νταντέλες, βεντάλιες, σουτιέν, νυχτικίες, βραχιόλια, μαντίλια, ὅ,τι μπορεῖ νὰ ζαλίσῃ τὶς γυναικοῦλες τῶν πανηγυριῶν. Κοντὰ στοὺς ἐμποράκηδες, μέσα στὰ πλήθη, ἀπατεῶνες καὶ λωπο-

δύτες, ἀρσενικοί καὶ θηλυκοί, προσπαθοῦν νὰ πασάρουν τὰ ψεύτικα δαχτυλίδια τους ἢ νὰ σουφρώσουν τὸ πορτοφόλι τῶν πιστῶν.

Ἡ πιὸ γελαστὴ ἀτμόσφαιρα βασίλευε στὴν «Ἐλλη» αὐτὴ τὴ στιγμή. Εἶχε λυθῆ στὸ ταξίδι τὸ πολυθρύλητο ζήτημα ποιοὶ ναῦτες θὰ σχημάτιζαν τὸ τιμητικὸ ἄγημα (ἐπρεπε νὰ εῖναι σαράντα), ποὺ θὰ συνόδευε τὴν καθιερωμένη λιτανεία. Καὶ τώρα εἶχαν κατεβῆ στὸ πρυμναῖο ὑπόφραγμα μαζὶ μὲ τοὺς ὀκτὼ εὔσεβεῖς ὑπαξιωματικοὺς ποὺ εἴχανε ζήτησει μόνοι τους ἀπὸ τὸν κυβερνήτη νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ κρατοῦν ἐκ περιτροπῆς τὴν εἰκόνα τῆς Παρθένας στὴν περιφορά της. Ζυρίζονταν, πλέονταν, ἀλλαζαν τὶς στολές τους, γυάλιζαν τὰ κουμπιά τους μὲ ἀστεῖα πειράγματα καὶ τραγούδια. Κι αὐτὸς ὁ ζῆλος τοὺς γλίτωσε, γιατί, ἀν ἦτανε στὸ κατάστρωμα, μπορεῖ νὰ εἴχανε τύχη διαφορετική. Οἱ ἄλλοι ναῦτες ἔπλεναν καὶ καθάριζαν τὸ καράβι.

Ἡταν ἡ ὥρα ἐφτὰ παρὰ τέταρτο, ποὺ ἀκούστηκε νὰ βουίζῃ κινητήρας ἀεροπλάνου στὸν ἀέρα. Μιὰ ἵταλικὴ ἀεράκατος, ποὺ εἴχανε σβήσει τὰ ἔθνικὰ χρώματά της, ζύγωσε τὴν «Ἐλλη». Ἐρχόταν ἀπὸ ἀνατολικὴ διεύθυνση πετώντας σὲ 1000 μέτρα ὑψος. Στὴ στιγμὴ βρέθηκαν στὴ θέση τους οἱ ὁμοχειρίες τῶν πυροβόλων. Ὁ ὑπαξιωματικὸς πυροβολητὴς πῆρε διαταγὴ νὰ παρακολουθῇ τὸ ἀεροσκάφος μὲ τὴν ὁμοχειρία τοῦ πρώτου πυροβόλου «Τέρνυ». Τὴν ἴδια διαταγὴ πῆρε καὶ ὁ ἀρχικελευστὴς πυροβολητὴς μὲ τὴν ὁμοχειρία τῶν πυροβόλων «Σκόντα».

Ἡ ἀεράκατος ἔκαμε δυὸ μεγάλες βόλτες πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τὰ πλήθη, ποὺ ἐτοιμάζονταν γιὰ τὴ λιτανεία, θαρρώντας πῶς ἥταν ἐλληνικό, χαιρετοῦσαν ἀπὸ τὴν προκυμαία, τὰ δρομάκια, τὰ μπαλκονάκια μὲ καπέλα καὶ μαντίλια. Τὸ ἀεροσκάφος, περνώντας ἀπὸ τὴν «Ἐλλη» σὲ κάποια ἀπόσταση, τράβηξε μὲ κατεύθυνση τὸ Σκίρωνα ἐλαττώνοντας δόλενα τὸ ὑψος του.

Κανένας δὲν ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο τὴ σημασία ποὺ εἴχε. Ἀπὸ κανενὸς τὸ νοῦ δὲν πέρασε, ὅτι ἡ ἀεράκατος ἐρχότανε νὰ κάμη ἀναγνώριση, νὰ δώσῃ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπικείμενη θανάσιμη ἐπίθεση. Καὶ ἡ προετοιμασία γιὰ τὴ λιτανεία ἔξακολουθοῦσε στὸ καράβι — ἐτοιμασία ἔξόδου καὶ καθαρισμῶν. Οἱ ναῦτες στὸ πρυμναῖο ὑπόφραγμα παραλάβαιναν τώρα τὸν ὄπλισμό τους.

Ἡτανε πιὰ ἡ ὥρα 8 καὶ εἴκοσι πέντε. Στὸ κατάστρωμα βρισκό-

ταν δ σημαιοφόρος τῆς βάρδιας (τετραωρίας), δύπαξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, δ « σκοπός κλίμακος », δ ἀγγελιαφόρος, οἱ ἄντρες τῶν ὅμοχειριῶν, μερικοὶ ἄντρες τοῦ ἀγήματος, ποὺ εἶχαν ἐτοιμαστῇ, καὶ δ ἀνθυποπλοίαρχος Κυριαζόπουλος περιστοιχισμένος ἀπὸ ύπαξιωματικούς.

Τὸν εἶχαν ζυγώσει γιὰ νὰ τὸν ρωτήσουν :

— Θὰ βγῆτε, θὰ πᾶτε στὴ Μεγαλόχαρη ;

— Γιατί ρωτᾶτε ; εἶπεν δ ἀξιωματικός.

— Γιὰ νὰ σᾶς δώσουμε ν' ἀνάψετε καὶ γιὰ μᾶς ἐνα κερί, κύριε ἀνθυποπλοίαρχε.

Δὲν εἶχε προλάβει ν' ἀποκριθῆ, ποὺ ἀκούστηκε ἀπὸ τὴ γέφυρα τοῦ καραβιοῦ ὃπου στέκονταν οἱ σῆματωροί, μιὰ δυνατὴ φωνή :

— Τορπίλη δεξιά ! . . .

Καὶ σύγχρονα τὶς τελευταῖς συλλαβές σκέπταζε δαιμονισμένος πάταγος καὶ βουὴ ἀπὸ τρομερὴ ἔκρηξη.

Τράνταγμα φριχτό, σεισμὸς ἀλλόκοτος ἔσεισε τὸ καράβι, ποὺ νόμιζες πώς θὰ διαλυθῆ, πώς θὰ ξεκολλήσουν τὰ σίδερά του καὶ τ' ἀτσάλια καὶ θὰ φύγουν στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Σύγκορμο ἀναπτήδησε δυὸ μέτρα ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὰν νὰ τὸ σήκωσε γιγάντια δύναμη. Κι ἀπὸ τὰ σπλάχνα του, ἀνοιγμένα μεμιᾶς ἀπὸ τεράστια ὑπερπίεση, τινάχτηκαν μ' ἀπαίσιο οὔρλιασμα, μούγκρισμα καὶ φύσημα λαβωμένου μεγαθήριου, σὲ ὕψος μεγάλο φλόγες, ἀτμοί, σίδερα, σωλῆνες κομματιασμένοι καὶ στριμμένοι, ρουμπινέτα, σύρματα, μπροῦντζοι παραμορφωμένοι καὶ σάρκες ἀνθρώπινες, ξεσκισμένες, καρβουνιασμένες. Καὶ τὸ καράβι κατάπεσε πάλι στὰ γερά μὲ καινούριο τράνταγμα κι ἀναπαλμό, ποὺ κράτησε λίγες στιγμές.

Ο ἀνθυποπλοίαρχος Κυριαζόπουλος, ποὺ βρισκόταν στὸ ἄλλο πλευρὸ τοῦ καραβιοῦ ἀπ' αὐτὸ πού 'σκασε ἡ τορπίλα, τινάχτηκε ψηλὰ στὸν ἀέρα. Κι ὅταν ἔπεσε πάλι στὸ κατάστρωμα μὲ τὰ σπλάχνα του τρανταγμένα, εἶδε ὅλους τοὺς ύπαξιωματικοὺς ποὺ κουβέντιαζε μαζί τους λίγα δευτερόλεπτα πρίν, στρωμένους κάτω νὰ βογγοῦν ματωμένοι.

Μ' ὅλο τὸν πόνο ποὺ νιώθει στὰ σωθικά του, σηκώνεται, ζυγώνει νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Βαριὰ πληγωμένοι. Νεκρὸς ὅμως δ Παπανικολάου, παραμορφωμένος. Μιὰ σιδερένια πόρτα ὀλάκερη ξεκόλησε ἡ ἔκρηξη ἀπὸ τὴ θέση της, τὴν εἶχε ρίξει ἀπάνω του μ' ἀφάνταστη ὁρμὴ καὶ τὸν εἶχε συντρίψει.

"Άλλοι τρεῖς νεκροὶ κείτονταν στὸ ἀντικρινὸ πλευρὸ τοῦ καρυβιοῦ, ποὺ 'σκασε ἡ τορπίλα. 'Απ' ὅλα τὰ μέρη ἀκούγονταν βογγητὰ καὶ φωνές. Οἱ ὑπαξιωματικοὶ, ᾔχω ἀπὸ τοὺς ἀσυρματιστές, ἥταν ὅλοι λαβωμένοι, καὶ οἱ περισσότεροι σοβαρά. Οἱ ναῦτες ἀπὸ τὸ πρυμναῖο ὑπόφραγμα τρέχαντε πάνω κάτω νὰ τοὺς περιμαζέψουν, νὰ τοὺς φροντίσουν. "Ητανε πάνω ἀπὸ τριάντα. "Οσοι βρέθηκαν κοντὰ στὴν ἔκρηξη πάθανε τρομερὰ ἐγκαύματα, καψαλίστηκαν, ἀλείφτηκαν πετρέλαια, μοιάζαν μὲ ἀνθρώπους ἄλλης φυλῆς.

Οἱ λίγοι ναῦτες ποὺ εἶχαν ἀνεβῆ ἀπ' τὸ πρυμναῖο ὑπόφραγμα ἔτοιμοι γιὰ τὴ λιτανεία, οἱ σηματωροὶ ἀπὸ τὴ γέφυρα, ὁ ὑπαξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, ὁ « σκοπὸς κλίμακος », οἱ ἄνδρες τῶν δμοχειρῶν, ὅσοι βρέθηκαν στὸ κατάστρωμα, ἔγιναν ἀνάρπαστοι. Μωλωπισμένοι, λαβωμένοι, ματωμένοι βρέθηκαν στὴ θάλασσα σ' ἀρκετὴ ἀπόσταση γύρω ἀπὸ τὸ καράβι, τραγικοὶ κι ἀπρόοπτοι ναυαγοί, νὰ φωνάζουν βοήθεια. Κι ὅσοι τοὺς ἄκουγαν κι ὅσοι πρόφταιναν κι ὅσοι μποροῦσαν ἔτρεχαν στὰ « ἐνθέμια » κι ἄρπαζαν σωσίβια καὶ τοὺς πετοῦσαν. Γιατὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἥτανε καὶ πολλοί, ποὺ κολυμποῦσαν λαβωμένοι, τσουρουφλισμένοι, μὲ πόνους ἀβάσταχτους.

Μέσα στὸ κύτος ἄλλη θύελλα. Στὰ καμαράκια τῶν ἀξιωματικῶν μπροστὰ στὴν πλώρη, γυαλικὰ συντρίβονταν, λάμπες σπάζανε, λαβομάνοι πέφτανε, ντουλάπες ἀναποδογυρίζονταν, τὰ φῶτα σβήνανε, οἱ ἀνθρωποί μένανε στὸ σκοτάδι.

Οὕτε τρία λεπτὰ δὲν εἶχανε περάσει ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκρηξη, ποὺ ἀκούστηκε δεύτερος τρομερὸς κρότος. Κι ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ δυτικοῦ λιμενοβραχίονα, ποὺ σάλεψαν κι ἔφυγαν οἱ μολόπετρές του σὲ φάρδος τριάμισι μέτρα, σηκώθηκε ἀπίστευτη κολόνα, πάνω ἀπὸ ἔβδομήντα μέτρα, σίφουνας θεόρατος ἀπὸ νερά, τσιμέντα, πέτρες, πλάκες, χαλίκια, κομμάτια τοῦ ρημαγμένου μόλου ποὺ τινάχτηκαν μακριὰ κατὰ τὴν πολιτεία κι ἔπεφταν ὀλοῦθε στὸ λιμάνι καὶ στὰ σπίτια καὶ τσάκιζαν κεραμίδια, κάγκελα μπαλκονιῶν καὶ τὶς γλάστρες μὲ τὰ φλογάτα γεράνια ποὺ τὰ στόλιζαν.

'Ο κυβερνήτης κι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς « Ἑλλης » φαντάστηκαν πῶς μπομπάρδιζε ἀπὸ πολὺ ψηλὰ ἵταλικὸ ἀεροπλάνο. 'Απὸ τὶς βάρκες ὅμως ποὺ πήγαιναν μὲ γλήγορο κουπτὶ νὰ βοηθήσουν ν' ἀνασυρθοῦν οἱ ναῦτες ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὲ λίγο ἀκούστηκαν φωνές :

— Τορπίλα !... Τορπίλα !...

Ήταν ή τρίτη. Κρότος δυνατός άκούστηκε. Και μιά κολόνα νερό, καπνὸς καὶ τρίμματα βράχων, τινάχτηκε πάνω ἀπὸ σαράντα πέντε μέτρα, κοντὰ στὸ πράσινο φανάρι τῆς μπούκας, ἀπὸ μιὰ ὑφαλο. Αὐτὴ ξεσκέπασε τὸ ἴστορικὸ στίγμα τοῦ Μουσσολίνι. Ἐμοιαζὲ ή τρίτη τούτη κολόνα, σὰν νὰ τὴ φύσηξε ἀπὸ τὴ ράχη τῆς ὑπερφυσική, τιτανική φάλαινα. Στριφογύρισε στὸν ἀέρα κι ἔσπασε τέλος καὶ κατάπεσε, σκορπίστηκε ἵριδίζοντας στὸν αὐγούστιατικὸν ἥλιο.

Τὰ τζάμια τῶν σπιτιῶν πέφτανε μὲ πάταγο. Τὰ μαγαζὶα τῆς παραλίας κλείνανε χτυπώντας βιαστικὰ τὶς πόρτες. Μιὰ γυναικούλα μεσόκοπη, καταγωγῆς ἀρμένικης, ποὺ περνοῦσε κοντὰ στὸ δυτικὸ μόλο, σωριάστηκε στὸν τόπο ἀπὸ συγκοπή. Μιὰ βουερή, πάνδημη συναυλία τρομάρας γέμισε τὸν ἀέρα τοῦ νησιοῦ, ὅπου κυριαρχοῦσαν οἱ φάλτσες γυναικεῖς ὁξυφωνίες. Κι ὅλοι φεῦγαν ἀλαφιασμένοι, ξεφρενιασμένοι, κοπάδια, ποὺ τὰ σαλαγοῦσε φοβερὸς καὶ ἄγριος βοσκὸς — ὁ πανικός. Σκαρφάλωναν σὰν κατσίκια στοὺς λόφους ποὺ στεφανώνουν τὴν πολιτεία. "Αλλοι — κι ἡτανε κάμποσοι — ἄντρες, γυναικεῖς, παιδιά, φτάσανε τρέχοντας σ' ἀπίστευτα λίγη ὥρα ὡς χύτη τὴν πίσω μεριὰ τοῦ νησιοῦ, κατὰ τὸ φράγκικο μοναστήρι.

Οἱ τρομαγμένες γυναικοῦλες ἴστοροῦσαν πώς ἡτανε τὸ καράβι γεμάτο τορπίλες, ποὺ τρελάθηκαν καὶ φεύγανε μονάχες τους καὶ χτυποῦσαν ὅπου λάχη, γιατί, λέγανε, ἡ ἐμαρτία περίσσεψε κι ἤθελε ἡ Παναγιὰ νὰ μᾶς παιδέψῃ. Μὰ ὁ μεγάλος, ὁ πραγματικὸς φόβος τῶν ἀνθρώπων πού 'φευγαν ἡταν μὴν ἐπαιρνε φωτιὰ ἡ μπαρουτοθήκη τοῦ καραβιοῦ. «Καὶ τότε — χουχουλίζονταν τὰ φοβισμένα πλήθη — ἄχ, Βαγγελίστρα μου!...».

Σπύρος Μελάς

6. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940 - 41

α) Αἱ μεγάλαι δυσχέρειαι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ

Προηγεῖται ἡ ἐξιστόρησις τῶν πολεμικῶν γεγονότων ἀπὸ τῆς 28ης Ὁκτωβρίου μέχρι τῆς 13ης Νοεμβρίου 1940, ὅτε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἀπωθῆσει τοὺς εἰσβολεῖς μέχρι τῶν συνόρων.

Αἱ ἀνωτέρω ἐπιτυχίαι τῶν ἡμετέρων δυνάμεων εἰς τὴν ὁρεινὴν περιοχὴν Πίνδου είναι τοσοῦτο μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι καθ' ὅσον

έπρόκειτο περὶ μονάδων μόλις ἐπιστρατευθεισῶν καὶ ριπτομένων εἰς τὸν ἄγωνα, λόγω τοῦ ἐπείγοντος τῆς καταστάσεως, μὲν ἐλλιπῆ μεταγωγικά καὶ συνεπῶς μὲν ἀνεπαρκῆ ἐφοδιασμὸν εἰς πυρομαχικά καὶ τρόφιμα. Ἐξαιρετικαὶ δυσχέρειαι παρουσιάσθησαν κατὰ τὰς ἐν Πίνδῳ ἐπιχειρήσεις διὰ τὸν εἰς πυρομαχικά καὶ τρόφιμα ἀνεφοδιασμὸν τῶν ἐκεῖ μαχομένων ἐλληνικῶν δυνάμεων. Αὐτοκίνητα διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν ἡδύναντο νά προωθηθῶσι μόνον μέχρι Νεστορίου (πρὸς Βορρᾶν), μέχρι Δούτσικου (πρὸς ἀνατολάς), μέχρι Μετσόβου (πρὸς νότον), ἀλλὰ αἱ ὅδοι πρὸς Νεστόριον καὶ πρὸς Δούτσικον, καρροποίητοι καὶ ἀνευ καταστρώματος, κατέστησαν μὲν τὰς πρώτας βροχὰς τοῦ Νοεμβρίου ἄβατοι εἰς τροχόν.

Ἐξ ἀλλου, ἐπειδὴ ἡ ὁρεινὴ περιοχὴ τῆς Πίνδου εἶναι πτωχὴ εἰς πόρους καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰταλοὶ εἰσβαλόντες ἔξήντλησαν καὶ τοὺς ὄλιγους διατιθεμένους ἐπιτοπίους πόρους, ἐγεννᾶτο μὲ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων ζήτημα ἀνεφοδιασμοῦ καὶ αὐτῶν τούτων τῶν κατοίκων. Διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν μαχομένων στρατευμάτων ἔχρησιμοποιήθησαν ἔκτακτα μέτρα, ὡργανώθησαν ἐφοδιοπομπαὶ ἐκ χωρικῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς προσερχομένων μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ἐγένετο ἐπίσης μερική τις χρησιμοποίησις ἀεροπλάνων διὰ τοὺς ἀνεφοδιασμούς, ἥτις ὅμως ὑπῆρξε λίαν περιωρισμένη, ἐλλείψει ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ καταλλήλων ἀεροπλάνων καὶ λόγω ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν.

β) Ο θαυμασμὸς τῶν Γερμανῶν διὰ τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν

Προηγεῖται ἡ ἔξιστόρησις τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν δύχυρώσεων τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ 6ης μέχρι 9ης Απριλίου 1941.

Κατὰ τὰς τετραήμερους ταύτας ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ πρὸς Βουλγαρίαν μέτωπον αἱ ὀλιγάριθμοι ἐλληνικαὶ δυνάμεις, καίτοι στερούμεναι παντελῶς ἀεροπορίας καὶ συγχρόνων πολεμικῶν μέσων, ἥγωνισθησαν γενναίως, μετ' ἀφθάστου ἡρωισμοῦ καὶ πρωτοφανοῦς αὐτοθυσίας, ἐναντίον ἔχθροῦ πολλαπλασίως πολυαριθμοτέρου, διαθέτοντος ὅπλα καὶ λοιπά πολεμικὰ μέσα ἀσυγκρίτως ἴσχυρότερα καὶ πολυαριθμότερα, καὶ προεκάλεσαν εἰς αὐτὸν σημαντικωτάτας ἀπωλείας εἰς ἄνδρας καὶ ὑλικόν. Ἐκ πληροφοριῶν ‘Ελλήνων ἀξω-

ματικῶν αἰχμαλώτων, ὁδηγηθέντων ἐν ἀρχῇ εἰς νότιον Βουλγαρίαν καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν Ἐλληνικὴν Μακεδονίαν, χωρικῶν παραμεθορίων χωρίων, ὅπου ἐνεταφιάσθησαν φονευθέντες Γερμανοί, ἐξ ἀκριτομυθιῶν διαφόρων Γερμανῶν καὶ ἐκ πληροφοριῶν διαφόρων ξένων ραδιοφωνικῶν σταθμῶν, καθ' ἡς μέγιστος ἀριθμὸς τραυματιῶν μετεφέρθη εἰς νοσοκομεῖα ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἀνω τῶν δύο χιλιάδων νεκρῶν ἐνεταφιάσθησαν μόνον εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ βουλγαρικοῦ χωρίου Πετριτσίου, δύναται νὰ ἔξαχθῃ ὡς ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἀπωλειῶν τοῦ ἔχθροῦ εἰς νεκρούς καὶ τραυματίας θὰ ἀνῆλθεν εἰς δεκαπέντε περίπου χιλιάδας. Παρὰ τὰ ἡμέτερα πενιχρὰ ἀντιαεροπορικὰ μέσα ὁ ἔχθρος ἀπώλεσε περὶ τὰ δεκαεπτά ἀεροπλάνα. "Οσον ἀφορᾶ εἰς τὰ καταστραφέντα ἔχθρικὰ ἄρματα, ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπακριβῶς νὰ ὑπολογισθῶσιν. Ἀρκετὰ τούτων ἀνετράπησαν ἐξ ὑπονομεύσεων τοῦ ἐδάφους καὶ πολλὰ ἐβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀντιαρματικῶν πυροβόλων τῶν πυροβολείων, τῶν ὀχυρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ πυροβολικοῦ παντὸς διαμετρήματος. Οσάκις παρουσιάσθησαν ἄρματα ἐν προχωρήσει ἔναντι πυροβολείων καὶ ὀχυρῶν, ἔξηναγκάσθησαν εἰς ἀναστροφὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἀρκετὰ τούτων κατεστράφησαν.

Τὴν ἀνδρείαν, τὴν μαχητικότητα καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὡς καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἡμετέρας ὀχυρώσεως ἔξεπιμησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοί. Παραθέτω σχετικάς τινας κρίσεις αὐτῶν: Τὴν 9ην ὥραν τῆς 10ης Ἀπριλίου 1941 προσῆλθε Γερμανὸς συνταγματάρχης, ἵνα παραλάβῃ τὸ ὀχυρὸν Παλιουριῶνες. Γερμανικὸν τάγμα εἶχε παραταχθῆ πρὸ τοῦ ὀχυροῦ. Ὁ Γερμανὸς συνταγματάρχης προσεφώνησε διὰ διερμηνέως τὸν διοικητὴν τοῦ ὀχυροῦ καὶ συνεχάρη τὴν φρουρὰν τοῦ ὀχυροῦ ἐκφράσας τὸν θαυμασμὸν του διὰ τὴν ἀντίστασίν της. Προσέθεσεν ὅτι τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εἶναι ὑπερήφανα ἔχοντα τοιούτους ἀντιπάλους. Μεθ' ὁ παραλαβὼν τὸν διοικητὴν τοῦ ὀχυροῦ τὸν ὠδήγησε πρὸ τοῦ γερμανικοῦ τάγματος πρὸς ἐπιθεώρησίν του ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπὶ πλέον ὁ Γερμανὸς συνταγματάρχης διέταξεν, ὅπως ἡ γερμανικὴ σημαία ἀνυψωθῇ ἐπὶ τοῦ ὀχυροῦ μόνον μετά τὴν ἀναχώρησιν τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ. Τὴν 10ην Ἀπριλίου 1941 ὁ Γερμανὸς ἀξιωματικός, ὁ ἐντεταλμένος νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ρούπελ, κατόπιν τῆς γενικῆς συνθηκολογήσεως τῶν δυνάμεων Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀφοῦ συνε-

χάρη τὸν διοικητὴν τοῦ ὁχυροῦ, διεβίβασεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰ συγχρητήρια τῆς διοικήσεώς του καὶ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ ὁχυροῦ καὶ ἐτόνισεν ὅτι διὰ τοὺς Γερμανούς ἀποτελεῖ τιμὴν καὶ ὑπερηφάνειαν, ὅτι εἶχον ὡς ἀντίπαλον ἔνα τόσον ἡρωϊκὸν στρατόν. «Οσον ἀφορᾶ εἰς τὴν ἡμετέραν ὁχύρωσιν, ἀνέφερεν ὅτι αὕτη ἐκρίθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνωτέρα τῆς ὁχυρώσεως τῆς γραμμῆς Μ αζι 1 ον διότι τῆς ὁχυρώσεως τῆς γραμμῆς Ζ ι γ κ φ ρ ι δ. Τὰ ἀνωτέρω συγχρητήρια διὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ Ροῦπελ καὶ ὁ θαυμασμὸς διὰ τὴν ὁχύρωσίν μας διετυπώθησαν βραδύτερον εἰς Σέρρας καὶ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Ροῦπελ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ συνταγματάρχου, τοῦ διοικήσαντος τὰ κατὰ τοῦ Ροῦπελ ἐπιτεθέντα γερμανικὰ στρατεύματα.

‘Ο Γερμανὸς διοικητὴς τῆς 72ας μεραρχίας, ὁμιλῶν μὲ τὸν διοικητὴν τῆς ὁμάδος μεραρχιῶν ἀντιστράτηγον Δέδεν, ἔξεφρασεν ἀνεπιφύλακτον θαυμασμὸν διὰ τὴν μαχητικότητα τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὁχυρώσεως. Προσέθεσεν ὅτι ἐπολέμησεν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλ’ ὅτι οὐδαμοῦ συνήντησε τόσον ἀποτελεσματικὴν καὶ φθοροποιὸν ἀντίστασιν, ὅπως εἰς τὴν ‘Ἐλλάδα. Ἐπεδείχθη προσέτι εἰς τὸ ἀντιστράτηγον Δέδεν ἡ ἔκθεσις τῆς 72ας μεραρχίας, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἀνεγράφετο ὅτι ἡ ὁχυρωμένη Ἑλληνικὴ τοποθεσία, λόγω ἀρίστης χρησιμοποιήσεως τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπιτυχοῦς ἐκτελέσεως, ὑπερείχεν εἰς ἀμυντικὴν ἀξίαν τῆς ὁχυρώσεως τῆς γραμμῆς Μαζινό καὶ ὅτι ἡ κατ’ αὐτῆς ἐπίθεσις προσέκρουσεν εἰς πολὺ μεγαλυτέρας δυσκολίας.

‘Ο ἐπιτελάρχης τοῦ 5ου γερμανικοῦ σώματος στρατοῦ εἶπε τὰ ἔξης εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Δέδεν : «Ἐπολεμήσατε θαυμάσια : τὸ πυροβολικόν σας ἦτο ὑπέροχον, αἱ πλαγιοφυλάξεις ἀποτελεσματικῶταται. Μόλις μετεκινεῖτο ἔστω καὶ μία ὁμάς μάχης, ἐδέχετο ἐπιτυχῆ βιολήν. “Αν τὰ βλήματά σας δὲν εἶχον κατὰ τὰ 3/5 ἀφλογιστίας, οὐδὲν ἀπὸ τὰ μετασχόντα εἰς τὸν ἀγῶνα τμήματά μας θὰ ἐσώζετο ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην τοῦ πυρός ». “Οταν δὲ ὁ αὐτὸς ἐπιτελάρχης ἐπληροφορήθη πόσον ἀσθενὲς πυροβολικὸν διετίθετο εἰς τὴν γραμμὴν τῶν ὁχυρῶν, ἀπήντησεν : «Εἰσθε ἀξιέπαινοι, διότι ἐπροξενήσατε ἐντύπωσιν μεγάλης ἴσχύος καὶ μεγίστης ἀφθονίας μέσων, ἡ ὅποια ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς γερμανικῆς διοικήσεως ».

Γερμανὸς ἀξιωματικὸς τῆς ἀεροπορίας ἐδήλωσεν εἰς τὸν ἀντι-στρατηγὸν Δέδεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ὁ πρῶτος στρατός, εἰς τὸν δόπιον τὰ ἀεροπλάνα καθέτου ἔφορμήσεως «Στούκας» δὲν ἔνεστειραν πανικόν. «Οἱ στρατιῶται σας ἀντὶ νὰ φεύγουν ἀλλόφρονες, ὅπως ἐγένετο εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Πολωνίαν, μᾶς ἐπυροβόλουν ἀπὸ τὰς θέσεις των», προσέθεσεν ὁ Γερμανὸς ἀεροπόρος.

Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1942 ἀφίκοντο εἰς Ἀθήνας ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Σνάϊντερ καὶ ὁ Ἱερμανὸς ταγματάρχης Τεοκάρι, βραδύτερον δὲ ὁ συνταγματάρχης Στράιμπερ. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ καὶ εἶχον ἀποσταλῆ μετ' ἄλλων ἀξιωματικῶν εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν διὰ τὴν μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν ὀχυρώσεων. Εἰς συνομιλίας, ἃς οὕτοι ἔσχον μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Στρίμπερ, ὑπαρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου ἐν τῷ γενικῷ στρατηγείῳ, ἔξεφράσθησαν λίαν ἐπαινετικῶς τόσον διὰ τὴν ἡμετέραν ὀχύρωσιν, ὃσον καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἀμύνης. Ἐξῆραν ἰδιαιτέρως τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα ὀχυρώσεως, τὴν θαυμασίαν ἐκλογὴν τῶν θέσεων, τὴν ἀρίστην ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν τελείαν, ὡς εἶπον, προσαρμογὴν τῶν ὀχυρώσεων καὶ τῶν πυρῶν εἰς τὸ ἔδαφος. «Οἱ στρατηγὸς Σνάϊντερ ἔχαρακτήρισε τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα ὀχυρώσεως ὡς ἀποτελοῦν χρυσοῦν μέσον ὅρον μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ συστήματος καὶ τῶν συστημάτων ἄλλων κρατῶν καὶ ὡς καταλληλότατον δι' ὀρεινὰ ἐδάφη, ὡς τὰ ἡμέτερα. Ἐπειγῆσαν τὰ ἀνωτέρω ὁ στρατηγὸς Σνάϊντερ εἴπεν ὅτι ἡ γαλλικὴ ὀχύρωσις ἔχαρακτηρίζετο ὑπὸ ὑπερβολικῆς καλύψεως, ὑπερβολικῆς φροντίδος διὰ τὴν ἀνεσιν καὶ εὐζωίαν τοῦ προσωπικοῦ καὶ ὑπὸ ποστήτος ὄπλισμοῦ δυσαναλόγως μικρᾶς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ὑπογείων ἐκσκαφῶν τῶν ὀχυρῶν καὶ τὰ διατεθέντα χρηματικὰ μέσα. Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ ὀχύρωσις τῶν ἄλλων κρατῶν ἔχαρακτηρίζετο ὑπὸ ἀνεπαρκοῦς φροντίδος διὰ τὴν ζωὴν τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἐξ ἄλλου ὑπὸ δυσαναλόγως μεγάλης πυκνότητος ὄπλισμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ἔργων. Τὰ Ἑλληνικὰ ὀχυρά ἔχαρακτήρισεν ὡς παρέχοντα ἐπαρκῆ κάλυψιν, ἐπαρκῆ φροντίδα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ προσωπικοῦ, πυκνότητα δὲ ὄπλισμοῦ ἀνάλογον πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν ἔργων. Προσέθεσε δὲ ὅτι, καίτοι ἡ Ἑλληνικὴ ὀχύρωσις εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ ἀποκρούσῃ βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ἐν τούτοις ἀπεδείχθη ἴσχυρά καὶ διὰ τὰ γερμανικὰ μέσα καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐπί-

σκεψιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὸ ἑλληνικὰ ὄχυρά, παρετήρησεν ὅτι πολλὰ ἔργα εἶχον δεχθῆ πλείστας βόμβας ἀεροπλάνων καὶ βλήματα πυροβολικοῦ μὲ μόνον ἀποτέλεσμα ἀποφλοίωσίν τινα καὶ ἐλαφρὰς ρωγμάς, αἵτινες κατ' οὐδὲν παρημπόδιζον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των. Ἐπίσης ὅτι τὰ ἔργα, ἃ τινα εἶχον δεχθῆ ἐκ τοῦ σύνεγγυς βοιλὴν βαρέων πυροβόλων εύθυτενοῦς τροχιᾶς, εἶχον ὑποστῆ βεβαίως ζημίας εἰς τὰ φατνώματα, ἀλλὰ κάλλιστα ἡδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀντικαθισταμένων τῶν ἐκτὸς μάχης ἀνδρῶν καὶ τοῦ βλαβέντος ὅπλισμοῦ. Ὁμόφωνος ὑπῆρξεν ἡ γνώμη πάντων τῶν Γερμανῶν ἀξιωματικῶν ὅτι ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς δὲν θὰ ἐπετύγχανε διάσπασιν τῆς τοποθεσίας.

‘Ο στρατηγὸς Σνάϊντερ ἔξῆρεν ἐπίσης τὴν προσαρμογὴν τῆς ὄχυρώσεως πρὸς τὰς νεωτάτας ὄχυρωματικὰς καὶ τακτικὰς ἴδεας καὶ τὸ ἐπιθετικὸν πνεῦμα ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς ἀμύνης, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ παθητικὸν πνεῦμα, ὅπερ διεῖπε τὰς ὄχυρώσεις ἀλλων κρατῶν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀμύνης των. Ἰδιαιτέρως ἐπήνεσε τὴν ὑπαρξιν εἰς τινα σημεῖα χαρακωμάτων καὶ συγκοινωνιῶν πρὸς αὐτά, καὶ τὴν ὑπαρξιν πλειόνων ἔξόδων, ἐπιτρεπουσῶν τὴν ἐν εὔθετῷ χρόνῳ εἰς τὸ κατάλληλον σημεῖον ἔξοδον τμημάτων πρὸς ἐνέργειαν ἀντεπιθέσεων ἐναντίον τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄχυροῦ ἐπικαθήσαντος ἔχθροῦ ἢ πρὸς συγκράτησιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐφεδρικῶν ὄπλων καὶ τμημάτων διὰ τοὺς ἀνωτέρω σκοπούς. Ταῦτα, ὡς εἴπεν ὁ Γερμανὸς στρατηγός, ἀπετέλεσαν ἕκπληξιν διὰ τοὺς ἐπιτεθέντας. ‘Ο Γερμανὸς συνταγματάρχης Στράϊμπερ ἐδήλωσεν ἐπίσης ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἐνεργείας ὑπῆρξεν ἡ πλέον συγχρονισμένη τακτικὴ ἀντίληψις, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν ἄμυναν τῶν ὄχυρών, δι’ ἣν ἐξέφρασε τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἕκπληξίν του.

‘Ἐντύπωσιν ἐπίσης ἐνεποίησεν εἰς τοὺς Γερμανούς τὸ λίαν περιωρισμένον τῆς δαπάνης ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γενομένην ἔργασίαν. ‘Ο συνταγματάρχης Στράϊμπερ εἴπεν ὅτι δι’ αὐτὸν ἀποτελεῖ αἰνιγμα τὸ πῶς μὲ τόσον ὀλίγα μέσα καὶ μὲ τὰς ὑπαρξάσας πάστης φύσεως δυσχερείας ἐπετεύχθη ἐν σχετικῷ βραχεῖ χρόνῳ ἡ γενομένη ὄχυρωσις.

‘Η τεχνητὴ ἀπόκρυψις, εἰς ὅσα ἔργα εἶχεν αὕτη συντελεσθῆ, ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Γερμανῶν, ἐπιτυχεστάτη. ‘Ο στρατηγὸς Σνάϊντερ ἐδήλωσεν ὅτι εἰς διάφορα σημεῖα ἐδέησε νὰ φθάσουν οἱ Γερ-

μανοί στρατιώται εἰς ἀπόστασιν δλίγων μόλις δεκάδων μέτρων, διὰ νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν ὑπαρξίν θυρίδος βαλλούσης αὐτούς.

Οι Γερμανοί άξιωματικοί έζήτησαν έπιμόνως νά πληροφορηθοῦν ἀν τὰ ἑλληνικὰ ὁχυρά διέθετον ὅπλα εἰδικοῦ τύπου. "Οταν ἐπληροφορήθησαν τὸ ἀντίθετον, ἔξεφράσθησαν ἔτι μᾶλλον ἐπαινετῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὁχυρώσεως, χρησιμοποιησάοης τὰ συνήθη ὅπλα τοῦ στρατοῦ ἐκστρατείας. 'Εξεπλάγησαν δ' ἔτι περισσότερον, ὅταν ἐπληροφορήθησαν ὅτι τὰ πολυβολεῖα προσεφέροντο διὰ τὴν χρησιμοποίησιν οίουδήποτε τύπου πυροβόλου ἐκ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ὅτι πλεῖστα πυροβολεῖα προσεφέροντο διὰ τὴν χρησιμοποίησιν δύο τύπων πυροβόλων, διαφερόντων πολὺ ἀπ' ἄλλήλων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι πεδινοῦ καὶ ὁρειβατικοῦ πυροβόλου.

Τέλος δέ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα διατηρήσεως τῆς μυστικότητος, οἱ Γερμανοὶ ἐδήλωσαν ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν εἰχον ἐπιτύχει πληροφορίας ἐπὶ τῶν ὄχυρῶν μας.

Αλέξανδρος Παπάγος

IV. ΜΕΛΕΤΑΙ — ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ — ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

1. Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΚΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

Τὴν ποίησιν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων ἡ κοινὴ συνείδησις ἀποδίδει εἰς ἓνα ἀπρόσωπον καὶ ἀνώνυμον ποιητήν, τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ ἡ δημώδης ποίησις θεωρεῖται ὅχι μόνον κτῆμα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ δημιούργημα αὐτοῦ· οὕτω δὲ μόνον, ὃν θεωρήσωμεν δῆλον. δημιούργημα τοῦ λαοῦ τὴν δημοτικὴν ποίησιν, καθίσταται εὐεξήγητον πᾶς ἐν αὐτῇ συναισθανόμεθα παλλομένην τὴν καρδίαν, ἐκδηλουμένους τοὺς μυχίους πάθους, διατυπούμενον ἀκίβδηλον τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ. Διότι τίς ἄλλος θά εἶχε ποτὲ τὴν δύναμιν νὰ συγκεντρώσῃ τὰ συναισθήματα καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἔθνους σύμπαντος εἰς μίαν ἐστίαν ἀκτινοβολοῦσαν πιστὸν ὁμοίωμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ἐπιφαίνονται βεβαίως ἐνίστε εἰς ἡ καὶ πλείστες δαιμόνιοι ἀνδρες, οἵτινες αἱρόμενοι ὑπὲρ τὸ πάτριον ἔδαφος γίνονται ἔξαγγελοι καὶ ὑποφῆται ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἰδεωδῶν ἀπροσίτων εἰς τὸ πολὺ πλῆθος, διὰ τῶν δεσμῶν δέ, δι’ ὧν ἔξακολουθοῦν νὰ συνδέωνται ἀρρήκτως πρὸς τὸ ἔθνος των, ἀποβαίνουν σὺν τῷ χρόνῳ τροφεῖς καὶ διδάσκαλοι αὐτοῦ καὶ ἀνασύρουν αὐτοὶ μέχρι τοῦ ὑψους, ἐφ' οὖν ἴστανται, καὶ οὕτω τὸ ἔθνος ἐγκολποῦται τὰ ἰδεώδη τοῦ δαιμονίου ἀνδρὸς καὶ λαμβάνει συνείδησιν αὐτῶν ὡς ἴδιων, τότε δ’ ἐκεῖνος ἀνακηρύσσεται διερμηνεὺς τῶν ἔθνικῶν ἰδεωδῶν. Μακάρια τὰ ἔθνη, τὰ δόποια ηὔμοιρησαν νὰ γεννήσουν τοιούτους μεγαλοφυεῖς ποιητάς! Οὕτως ὁ "Ομηρος, διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς ἓν μόνον, ἀλλ’ ἐνδεικτικώτατον παράδειγμα, ὁ ποιητής ὁ ἐκπροσωπῶν ἐν ἀρχῇ τὴν διανόησιν μικρᾶς ἐπιλέκτου μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τῆς τάξεως τῶν ἀριστέων, ἔγινε σὺν τῷ χρόνῳ, προαγομένου τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ποιητής διοκλήτου τοῦ ἔθνους. Ἄλλ’ οἱ μεγάλοι οὗτοι ποιηταί, ὅταν δημιουργοῦν τὸ ἔργον των, ἀσθενεστάτην ἔχουν ἐπαφὴν πρὸς τὸν λαόν, εἰναι σχεδὸν κεχωρισμένοι αὐτοῦ καὶ μόλις διακρίνονται εἰς τοὺς στίχους των ἀμυδρόταται ἀπηχήσεις τῆς ἔθνικῆς ψυχῆς· μόνον δ’ ὅταν; προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁγκωθῆ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν διανόησιν τοῦ λαοῦ, εἰς ὑστερωτέραν περίοδον ἀναπτύξεως, ὁ λαὸς δια-

πλάσσεται οὕτως, ώστε νὰ εἰσδέχεται καὶ διασπείρη τὴν ἀνταύγειαν τῆς αἰγλῆς τοῦ ποιητοῦ. Ἡ δημοτικὴ ποίησις τούναντίον οὔτε προάγει οὔτε μεταβάλλει τὸν λαόν, δὲν ἔξυψώνει, δὲν ἔξωραΐζει αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲν ἡττον προβάλλει εἰκόνα αὐτοῦ ἀπαράμιλλον κατοπτρίζουσα πιστὸν ἴνδαλμα τῆς ἔθνικῆς ψυχῆς.

Διὰ τίνος θαυμασίας δυνάμεως γίνεται τοῦτο κατορθωτὸν καὶ εἰς τίνα πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν συντέλειαν ἔργου τόσον μεγάλης ἐπιβολῆς; Δυνάμεθα δρά γε νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ποιητὴς τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων εἶναι αὐτὸς ὁ λαός, ἐν συνεργασίᾳ κατὰ τρόπον ἀκατάληπτον φιλοτεχνήσας τὴν ποίησιν αὐτοῦ, ἢ ὁφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἄνθρωποι κοινοὶ καὶ ἀσῆμοι, οὐδὲν ἔχοντες ἰδιάζον γνώρισμα, τὸ ἔξαιρον αὐτοὺς ὑπὲρ τοὺς πολλούς, ἀπειργάσθησαν ἰδίᾳ ἔκαστος ἐν ἣ ἔστω καὶ πλείονα τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, χωρὶς ν' ἀποτυπώσουν εἰς αὐτὰ τὴν σφραγῖδα τῆς ἰδίας αὐτῶν προσωπικότητος, χωρὶς νὰ διασπάσουν τὴν ἐνότητα καὶ δύοιομορφίαν τῆς δημοτικῆς ποίησεως, ἀλλ' ἐν τούτοις μετ' ἵστης ἀριστοτεχνικῆς δεξιότητος διαγράψαντες εἰς τὰ ἔργα των τοὺς χαράκτηρας, ἐκφράσαντες τὰ πάθη καὶ προσδώσαντες μόρφῳ συγκεκριμένην εἰς τὰ ὄνειρα τοῦ λαοῦ;

Κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ ἔξετάσωμεν ὅσον ἔνεστι διὰ βραχυτάτων τὸ ζήτημα τοῦτο, νὰ προσπαθήσωμεν δηλ. νὰ εύρωμεν πόθεν ἀναβλύζουν οἱ κρουνοὶ τῆς δημάδους ποίησεως καὶ νὰ διακρίνωμεν ποῦ προπάντων ἔγκειται ἢ ἀρετὴ αὐτῆς.

'Εκ τῶν προτέρων δυνάμεθα νὰ κηρύξωμεν ὡς δόγμα ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι ὁ λαός, ὡς λαός, ὡς σύνολον, εἶναι ἀνίκανος νὰ συνθέσῃ ποίημα. Ἡ διαδικτὴ ποίησις εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον. Παρουσιάζουν μὲν αἱ λογοτεχνίαι πολλῶν ἔθνῶν παράδειγμα ἔργων προελθόντων ἐκ κοινῆς συνεργασίας, ἀλλ' εἶναι ταῦτα ἔξαιρέσεις, ἐλέγχουσαι παρέκκλισιν ἀπὸ κανόνων ἀπαραβάτων τῆς ποιητικῆς δημιουργίας, γεννήματα ἀνάγκης τινὸς ἢ περιστάσεων ἀσχέτων πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δικαιοῦνται νὰ προβάλλουν ἀξιώσεις ἔργων τέχνης.

Πῶς δὲ γεννῶνται τὰ δημοτικὰ ἀσματα; Εἴς τῶν πολλῶν, ἔχων τὸ χάρισμα τῆς στιχουργικῆς δεξιότητος καὶ τὸ μουσικὸν αἰσθημα ἀνεπτυγμένον, ὑπείκων εἰς ἐσωτερικὴν ὥθησιν, ἐν στιγμῇ

ἔξαρσεως συνθέτει τὸ ἄσμα, ταυτοχρόνως ἔξευρίσκων τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέλος ἢ προσαρμόζων εἰς γνωστά. Τὸ ἄσμα τοῦτο εὔκόλως παραλαμβάνει ἄλλος τῆς αὐτῆς μορφώσεως καὶ ἐπαναλαμβάνει, ὅταν διατελῇ εἰς παρομοίαν ψυχικὴν διάθεσιν, διότι διαβλέπει ἐν αὐτῷ ἀποτύπωσιν τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων του, ἐπιφέρων ἐνίστει εἰς αὐτὸν ἀσημάντους μεταβολάς, διὰ ν' ἀποκτήσῃ πληρεστέραν τὴν συμφωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἴδια συναισθήματα. Οὕτω δ' ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διαδιδόμενον καθίσταται κοινὸν κτῆμα· ἔκαστος τραγουδιστής ἰδιοποιεῖται αὐτὸν τρόπον τινὰ ἀνεπιγνώστως, τὸ ἰδιοποιεῖται ἀπλούστατα καὶ φυσικώτατα, καθόσον φέρεται ἀδέσποτον, καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, καθόσον εύρισκει ἐν αὐτῷ τὰ πάντα γνώριμα, οὐδὲν δὲ ξένον ἢ ἀνώτερον τῶν ἴδιων νοημάτων καὶ συναισθημάτων, ἢ καὶ ἀν εύρη τι τυχὸν ἀλλότριον ἢ ἀπρόσιτον εἰς αὐτόν, τὸ μεταβάλλει ἢ τὸ ἀποβάλλει.

Εἶναι δὲ ἀδέσποτον τὸ τραγούδι, διότι ὁ πρῶτος δημιουργὸς αὐτοῦ δὲν κατείχετο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ἀμοιρῶν φιλολογικῆς φιλοδοξίας τὸ ἐποίησε, διότι τοῦ τὸ ἐπέβαλεν ἀνάγκη τῆς καρδίας του. Καὶ ἡδύνατο, ως ὁ τραγουδιστής τοῦ Γκαΐτε, νὰ εἴπῃ : « τραγουδῶ καθὼς κελαδεῖ τὸ πουλί, ποὺ φωλιάζει στὰ κλαριά· τὸ τραγούδι, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα μου, εἶναι πλούσια ἀμοιβή μου ». 'Ο δ' ἐπαναλαμβάνων τὸ ἄσμα, ἰδιοποιούμενος αὐτόν, κυρίως εἰπεῖν, δὲν σφετερίζεται ξένον πλοῦτον, ἀλλὰ μᾶλλον κάμνει χρῆσιν κοινοῦ κτήματος. Διότι ὁ ποιητής καὶ τὰ συστατικὰ τοῦ ἄσματος καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἔξωτερικῆς διαπλάσεως αὐτῶν παραλαμβάνει ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου τῶν παραστάσεων, τῶν γνώσεων, τῶν ἐμπειριῶν, καὶ συναρμολογῶν σποράδην κεχυμένα ὑλικά, ἀφομοιῶν καὶ ἀναχωνεύων αὐτὰ δημιουργεῖ, προσθέτων ἀσήμαντά τινα μόρια εἰς τὸν ἐθνικὸν θησαυρὸν τῶν παραδεδομένων, ὅταν κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως του διασκευάζῃ ἢ μεταπλάση τὰ εἰλημμένα ἢ καὶ πλουτίζῃ αὐτὰ.

Μεταβολὰς ἐπιφέρουν, ως εἴπομεν, καὶ οἱ ἐπαναλαμβάνοντες τὸ ἄσμα, μέχρις ὅτου λάβῃ τοῦτο τὴν τελειωτικὴν διάπλασιν· αὐτοῦ, ὅθεν εὐλόγως δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ λαὸς ἀπεργάζεται τὴν ὄριστικὴν μορφὴν τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. 'Αλλ' αἱ μεταβολαὶ αὗται ἔχουν χαρακτήρα οὐσιωδῶς ἀρνητικόν, συνιστάμεναι εἰς διορθώσεις, ἀφαιρέσεις ἢ ἐναρμογάς. Οὕτω δὲ ὁ λαὸς παρουσιάζεται ὅχι ως

παραγωγὸς δύναμις, ἀλλ’ ὡς φθαρτική, πάντοτε εἰσδεχόμενος καὶ οὐδέποτε δίδων, διότι ἡ κυριωτάτη συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν δημώδη ποίησιν εἶναι ἡ ἀποκάθαρσις αὐτῆς ἀπὸ τῶν μὴ δμογενῶν στοιχείων. Ἡ παραγωγὴ εἶναι κλῆρος τῶν ὀλίγων, οἱ ὄποιοι ὡς δημιουργοὶ χωρίζονται ἀπὸ τὸν μὴ παραγωγὸν λαὸν καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς αὐτόν, ἃν καὶ ἔξερχωνται ἐκ τῶν σπλάγχνων του.

Πολλῷ μείζων εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ποίησιν, διατηροῦσα τὸν ἀρνητικὸν χαρακτῆρα αὐτῆς πάντοτε εἰς δύο περιπτώσεις. Πρῶτον μὲν ὅταν παραλαμβάνῃ ἔργα τῆς τεχνικῆς ποιήσεως, ἔξερχόμενα τῆς περιοχῆς τῶν συνήθων αὐτῷ παραστάσεων, ἄσματα ἀνώτερα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἡττὸν τῆς ἀντιλήψεώς του. ‘Ο λόγος, δι’ ὅν παραλαμβάνει τοιαῦτα ἄσματα, εἶναι τὸ μέλος αὐτῶν. ‘Ελκυόμενος ὑπὸ τῆς μουσικῆς προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ εὔληπτα καὶ τὰ διὰ τῶν στίχων ἐκφραζόμενα νοήματα, ποὺ μὲν παραλείπων τὰ παντελῶς ἀκατάληπτα, ποὺ δὲ ἀπλοποιῶν καὶ ὅχι σπανίως παρανοῶν καὶ διαφθείρων οὕτως, ὥστε συμβαίνει ἐνίστε μόνον ὅρθιον ν’ ἀπομένῃ τὸ μέλος, οἱ δὲ στίχοι νὰ ἐπέχουν θέσιν ἐπουσιώδους ἐπικουρήματος τῆς μουσικῆς μεταβαλλόμενοι εἰς ἀδιανόητα τερετίσματα.

Δευτέρα δὲ περίπτωσις, ἀντίθετος ὅλως, παρουσιάζεται, ὅταν τὸ ἄσμα εἶναι ἔργον ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, ὑστεροῦντος εἰς στιχουργικὴν δεξιότητα καὶ εἰς σαφήνειαν ἐκδηλώσεως τῶν συναισθημάτων. Διαδίδεται μὲν τὸ ἄσμα, ὅταν δὲν στερῆται ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ πάντες οἱ ἐπαναλαμβάνοντες φιλοτιμοῦνται νὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν του διορθώνοντες καὶ περικοσμοῦντες αὐτό. Ἀν δὲ καὶ μεθ’ ὅλας τὰς συντελεσθείσας μεταβολὰς ἐναπολειφθοῦν πλημμέλεισι, ἔχουν συνείδησιν τῆς ἀτελείας τοῦ ἄσματος οἱ τραγουδοῦντες καὶ δμολογοῦν ὅτι δὲν ἔλαβε τὴν τελειωτικὴν διάπλασιν αὐτοῦ. Φίλος καθηγητής, ἀκούσας πιοτὲ ἐν Τήνῳ τοιοῦτον ἄξεστον καὶ ἀκατάσκευον ἄσμα, ἔλαβε περιέργον ἔξήγησιν τῆς ἀπορίας του: « Ἀκόμα δὲν τὸ ταιριασαν οἱ κοπέλλες τὸ τραγούδι· θὰ τὸ ταιριάσουν τὸν ἄλλο χρόνο ». ὅτι δηλαδὴ μόλις τὸ ἐπόμενον ἔτος θὰ λάβη τὸ τραγούδι τὴν δριστικήν του διατύπωσιν.

Πλὴν τῶν ἄσμάτων, ὅσα ὁ λαὸς ἐνστερνίζεται καὶ θεωρεῖ κτῆμα

του, εἰς τὴν δημώδη ποίησιν καταλέγονται καὶ ἄσματα εἰς στενωτάτην περιοχὴν κυκλοφορούμενα, διερμηνεύοντα δὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰ φρονήματα ἡ πληροῦντα ἀνάγκας μικρᾶς ὁμάδος, ἐλαχίστου μορίου τοῦ ὅλου ἔθνους. Τὸ λοιπὸν ἔθνος ἐνδέχεται νὰ εἶναι ξένον ἡ ἀδιάφορον πρὸς τὰς ἀνάγκας, ὥν τὴν πλήρωσιν ζητοῦν, νὰ μὴ συμμερίζεται τὰς ἰδέας, τὰς ὅποιας ἐκφράζουν, ἀλλ’ ὁμως, ὡς οἰκεῖα πρὸς τὴν διανόησιν τοῦ λαοῦ καὶ συντεθειμένα κατὰ τοὺς ὄρους τῆς δημώδους ποιήσεως, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χωρισθοῦν τῶν κατ’ ἔξοχὴν δημοτικῶν ἄσμάτων. Τοιαῦτα λ.χ. εἶναι τὰ ἐργατικὰ ἄσματα, τὰ διὰ τοῦ ρυθμοῦ ἐπιβοηθοῦντα εἰς ταχυτέραν συντέλεσιν τῆς ἐργασίας εἰς τινα ἐπιτηδεύμαστα καὶ κανονίζοντα τὴν τάξιν αὐτῆς, τὰ ἐπιχώρια, τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἄσματα, εἰς τὰ ὅποια δυνάμεθα νὰ τάξωμεν καὶ στασιωτικὰ ἡ φατριαστικά, ἄσματα συνήθως ἐφήμερα καὶ θυησιγενῆ, ἀλλὰ μὴ ἀμοιροῦντα ἀξίας, ὅταν συμπέσῃ δὲ ποιητής αὐτῶν, ἀνθρωπος τοῦ λαοῦ, νὰ ἐκφράσῃ σθεναρῶς τὰ συναισθήματα τῆς λαϊκῆς ὁμάδος, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνήκει . . .

Διότι τὸ κυριώτερον γνώρισμα τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος εἶναι ἡ συμφωνία αὐτοῦ πρὸς τὴν διανόησιν τῶν πολλῶν. Οὐδὲν πρέπει νὰ περιέχῃ τὸ ὑπερεξέχον τοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου τῆς μορφώσεως, οὐδὲ τὸ μαρτυροῦν τὴν παρέμβασιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ποιητοῦ, προσωπικότητος χωριστῆς καὶ ἀνωτέρας. 'Ο ποιητής τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος πρέπει νὰ εἶναι εἰς τῶν πολλῶν, δυσδιακρίτως συγχεόμενος εἰς τὸ ἀνώνυμον πλήθος. 'Αλλὰ τούτου δεδομένου, πῶς ἔξηγεῖται τὸ κάλλος καὶ ἡ δύναμις τῆς δημοτικῆς ποιήσεως; Πῶς τὰ ἔργα ἀπαιδεύτων καὶ ἀμορφώτων ἀνομολογοῦνται πολλάκις ὑπέρτερα τῶν δημιουργημάτων καλλιτεχνῶν τοῦ λόγου, οἵτινες τὸ ποιητικὸν χάρισμα αὐτῶν ἐκαλλιέργησαν καὶ ἐνίσχυσαν διὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς μορφώσεως; Ποιὸν τὸ μυστήριον τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς;

'Η ὑπεροχὴ τῆς δημώδους ποιήσεως ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκφαινομένην ἐν αὐτῇ ἐπλότητα καὶ ἀλήθειαν. "Εχει τὸ ἀνεπιτήδευτον καὶ τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀρετὴν, ἡ ὅποια ἐν ἀλλῃ περιοχῇ τῆς τέχνης, ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ ἡ ἐν τῇ προρραφαπλικῇ, καταθέλγει τοὺς λεπτοὺς τεχνοκρίτας. 'Εκ τῶν ἀμέσων καὶ διαυγεστάτων πηγῶν τῆς γλώσσης ἡ δημώδης ποίησις ἀντλεῖ φραστικὴν δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἔγγυτερον δὲ προκειμένη εἰς τὴν φύσιν δέχεται ἀκραιφνεστέραν τὴν ἀπὸ ταύτης ἐντύπωσιν. Οὐδὲν ἐν αὐτῇ τὸ ψευδές ἡ

τὸ περίτεχνον. Ἡ μὲν παρατήρησις τῶν πραγμάτων τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου εἶναι ἐπλῆ, ἀλλ' ἀκριβής, ἡ δὲ ἔκφρασις τῶν παθῶν ἀπερικόσμητος, ἀλλὰ βαθεῖα καὶ ἀληθινή.

Οταν μεγάλα γεγονότα, ὅταν δειναὶ συμφοραὶ ἥ ἀπροσδόκητοι εὔτυχιαὶ γεννοῦν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου πάθη σφοδρά, ὅταν ἔξαιρετική τις περίστασις ἐπιφέρῃ ὑπερεκχείλισιν προσωπικῶν συναισθημάτων, ἥ εἰλικρινής καὶ ἀπέριττος ἐκδήλωσις αὐτῶν συγκινεῖ ἰσχυρῶς. Ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων ἀναπληρώνει τὴν ἐλλείπουσαν τέχνην· ἥ δὲ προσπάθεια ἐντονωτέρας ἐκδηλώσεως αὐτῶν διὰ τῶν ἀτελῶν μέσων, τὰ δόποια ἡμπορεῖ νὰ διαθέσῃ πρωτογενής καὶ ἄμορφος τέχνη, ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, ἐνίστε μάλιστα συμβαίνει νὰ φέρῃ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἀπὸ τὸν Θρῆνον τῆς Κωνσταντιούπόλεως, τὸν ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Γεωργιλᾶν, τὸν δόπιον πάντως συνέθεος σύγχρονος τῆς ἡλώσεως λόγιος στιχουργός, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους θρήνους τῶν συγχρόνων, τοὺς δόποίους ἀνεῦρον εἰς κώδικας βιβλιοθηκῶν καὶ ἔφερον εἰς φῶς ὁ Σπ. Λάμπρος, ὁ Κρουμπάχερ, ὁ Ροῦσος καὶ ἄλλοι, πολλῷ ἀνώτερον καὶ ἔκφραστικώτερον εἶναι τὸ δημοτικὸν ἄσμα, τὸ ἀρχόμενον μὲ τὴν ὀδυνηρὰν κραυγὴν τῆς ἀπογνώσεως:

Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν την, πῆραν τὴ Σαλονίκη,
πῆραν καὶ τὴν Ἄγια Σοφιὰ, τὸ μέγα μοναστήρι!

καὶ τελειῶνον μὲ τὴν ἔξαγγελίαν τῆς θείας ὑποσχέσεως περὶ πληρώσεως τῶν ἐλπίδων τοῦ δυσμοίρου ἔθνους

Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλε δικά σας εἶναι.

Τοιαῦτα δημιουργήματα ἔχουν ἐν ἑαυτοῖς τὴν δύναμιν νὰ ἐπιζήσουν τοῦ ποιητοῦ αὐτῶν, καὶ ἐπὶ γενεὰς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδιδόμενα νὰ συγκλονοῦν τὰς ψυχάς.

Ομοίας συγκινήσεις μόνον μεγάλοι ποιηταὶ δύνανται νὰ προκαλέσουν δυσκόλως δὲ ἥ τέχνη καὶ δοκιμωτάτων ποιητῶν παρέχει ἀποτελέσματα, δόποια δι' ὅπλῶν μέσων ἐπιτυγχάνει ἀνεπιγνώστως ὁ λαϊκὸς ποιητής.

«Λαογραφικὰ Σύμμεικτα»

Ν. Γ. Πολέτης

2. ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Οδς νῦν ὑμεῖς ζηλώσαντες καὶ τὸ εὑδαιμον τὸ
ἔλευθερον, τὸ δ' ἔλευθερον τὸ εὐψυχον κρίναν-
τες, μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικούς κινδύνους.

Θουκυδ. II 43

‘Υπάρχει τάχα κανένας λόγος, γιὰ νὰ μιλήσῃ κανεὶς σήμερα γιὰ τὸ νόημα τῆς ἔλευθερίας, σὲ στιγμὲς ποὺ αὐτὴ πιὰ δὲν εἶναι μιὰ λαχτάρα καὶ μιὰ νοσταλγία στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας, σὲ στιγμὲς ποὺ ἡ παρουσία τῆς εἶναι ὀλοφάνερη ἀνάμεσά μας; Σὲ κάθε μας βῆμα τώρα συναντοῦμε τὴν ἔλευθερία, περπατεῖ ἐπάνω στὴν ἀφανισμένη μας γῆ, ἔρχεται πρὸς ἐμᾶς ὀλοζώντανη, χεροπιαστή. Μποροῦμε νὰ βάλωμε τὸ δάχτυλό μας στὸν τύπο τῶν ἥλων τοῦ φριχτοῦ μαρτυρίου τῆς, τὰ μάτια μας τὰ θαμπώνει ἡ ὀλόφεγγη ὅψη τῆς. Τὴν ἀκοή μας τὴν καταπλημμυρίζει ἡ κλαγγὴ τῶν ὄπλων ποὺ κρατοῦν τὰ ὄσα αὐτὴ ἐμψυχώνει ἀντρειωμένα χέρια.

‘Ο, τι ἔζούσαμε ὡς ὄραμα μακρινὸ μέσα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῶν σπιτιῶν, ποὺ ἐπυρπολοῦσε μέσα στὶς πολιτεῖες ὁ τύραννος, μέσα ἀπὸ τὶς τριζοβιοῦσες πύρινες γλῶσσες ποὺ ἀναδίνονταν ἀπὸ τὴ λεηλατημένη μας ὑπαιθρο, ἔξεπρόβαλε πιὰ σὲ ὀλοζώντανη θεοφάνεια ἐμπρός μας. Μποροῦμε τώρα μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ νὰ τὴ γνωρίσωμε καὶ νὰ τὴν ἀναγνωρίσωμε ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ καὶ τὸ βιαστικό τῆς τὸ περπάτημα. Δὲν τὴν ἀντικρίζομε πιὰ ὡσὰν εἰκόνα, ἀλλὰ ὡσὰν σύλληψη τοῦ νοῦ, ἀλλὰ αὐτοπρόσωπη, βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὸ μαρτύριο τῶν παιδιῶν τῆς, στολισμένη μὲ αἱματόβρεχτη πορφύρα. Ἐμέτρητοι θάνατοι, ἀλλοὶ λαμπροπερίχυτοι ἀπὸ τὴ φεγγοβιολὴ τῆς δόξας καὶ τῆς νίκης, ἀλλοὶ ἀργοί, μακρόσυρτοι μέσα στὸν παιδειμὸ τοῦ φριχτοῦ βασανισμοῦ τῆς φυλακῆς, τῆς πείνας, τῆς ἀρρώστιας καὶ τῆς ἐγκατάλειψης, πνιγμένοι μέσα στὴ στυγνὴ σιωπὴ τῆς ἥττας καὶ τοῦ ἔξολοθρεμοῦ, τὴν ξανάστησαν ἀθάνατη καὶ ἀκατάλυτη ἐπάνω στὰ χώματα τῆς ἐλληνικῆς γῆς.

Εἶναι ἡ ἴδια αὐτὴ, ποὺ ἔχαιρετισαν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῆς νίκης στὴ Σαλαμίνα, στὶς Πλαταιές, στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴν Πίνδο, οἱ ἰαχὲς τῶν ἄγνωστων μαχητῶν στὰ βουνὰ καὶ στὰ πέλαγα καὶ στοὺς αἰθέρες, εἶναι ἡ ἴδια αὐτὴ ποὺ ὄραματίστηκαν ὅσοι ὑποχρεώθηκαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ θάνατο στημένοι ἐμπρός στοὺς γυμνοὺς τοῖ-

χους ἀβοήθητοι, ἀνυπεράσπιστοι, χωρὶς ἐλπίδα λυτρωμοῦ, χωρὶς τὴ δυνατότητα γιὰ ἀντίσταση.

Καὶ ὅμως σήμερα εἶναι ὁ ἔρμόδιος καιρὸς γιὰ νὰ συγκεντρώσωμε τὸ πνεῦμα μας στὴ θέση της, προσπαθώντας νὰ κερδίσωμε μιὰ γνήσια ἐνατένιστή της. Λίγες μέσα στὴν ἱστορία τῶν αἰώνων εἶναι οἱ μεγάλες στιγμές, λίγες φορὲς ἔρχεται ἡ ἐλευθερία σὲ αὐτοπρόσωπη ἐμφάνισῃ, πολὺ σπάνια γίνεται ἀληθινὸ βίωμα.

‘Να πάρχουν ἐποχὲς ποὺ δὲν εἶχαν τὴν εύτυχία νὰ τὴν ἰδοῦν κατὰ πρόσωπο, ἄλλες τὴ βλέπουν ἐλλειπτικὰ, ἄλλες μέσα ἀπὸ τὸ θαυματένιο κρύσταλλο τοῦ νοῦ, ἄλλες τὴν ἔξαναφέρνουν στὴν ἐνόραση μὲ τὴν ἱστορικὴ μνήμη κι ἄλλες χρησιμοποιοῦν τὸ δελεασμὸ τῆς φαντασίας καὶ τὴ μαγεία τῆς τέχνης, γιὰ νὰ μᾶς δώσουν κάποιαν ἔξικονιστική τῆς ἀναπαράστασῃ. Οὔτε ἡ ἐπάνω στὴν καλλιτεχνικὴ μαγγανεία στηριγμένη ἐνόραση οὔτε ἡ κίνηση τοῦ ἀφαιρετικοῦ στοχασμοῦ μπορεῖ νὰ μᾶς κάμη προσιτῇ τὴν ἐλευθερία.

‘Αλήθεια εἶναι πὼς οἱ φιλόσοφοι ἔβαλαν τὸ νοῦ τους σὲ μεγάλο κόπο καὶ πολλὰ εἶπαν καὶ ἔγραψαν σχετικὰ μὲ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας. Τὸ ἐκπληκτικὸ ὅμως εἶναι πὼς πολλὲς φορὲς προσπαθώντας νὰ ἀποδείξουν τὴν ὑπαρξὴν τῆς ἐκατάφεραν νὰ ἀποδείξουν τὸ ἀντίθετο. Αύτὸ μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε πὼς ἡ ἐλευθερία εἶναι μιὰ πραγματικότητα, ποὺ ἡ τὴ ζοῦμε ἡ δὲν τὴ ζοῦμε. Δὲν πρέπει νὰ τὴ λογαριάσωμε ὡσὰν κάτι, ποὺ τὸ εύρισκει ὁ ἀνθρωπος ἔξω ἀπὸ τὸν ἔσαυτό του, ὅπως κάθε ἄλλο ἀντικείμενο. Πρέπει νὰ τὴν πάρωμε ὡσὰν κάτι, ποὺ πραγματώνεται μέσα στὸ βαθύτατο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς στρῶμα. Εἶναι κάτι ποὺ φυτρώνει μέσα στὴ ρίζα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, κάτι ποὺ μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ταυτιστῇ μὲ τὴν εὐψυχία μας.

‘Η ἐλευθερία δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡσὰν κτῆμα, ποὺ θὰ τὸ συναντήσωμε ἔξω ἀπὸ τὸν ἔσαυτό μας· αὐτὴ ἔρχεται ἡ δὲν ἔρχεται σὲ μᾶς ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας, γιατὶ εἶναι τρόπος ζωῆς καὶ ἀγώνισμα. Δὲν ἔχει κανένα νόημα νὰ ζητήσωμε ἀπὸ ἔναν ἄλλο ἀνθρωπό νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐλευθερία μας, ὅπως θὰ τοῦ ἥταν εύκολο νὰ μᾶς δωρίσῃ ἔνα ἀπὸ τὰ στὴν κατοχή του ὑλικὰ ἀγαθά.

‘Ἐπάνω στὴ γῆ ἔζησαν ἀπειράριθμοι σκλάβοι, ποὺ πολλὲς φορὲς ἔζητησαν ἀπὸ τοὺς ἀφέντες τους τὴν ἐλευθερία. Κι ἐπάνω στὴ γῆ ἔζησαν πολλοὶ ἀφέντες, ποὺ στάθηκαν πρόθυμοι νὰ τοὺς κάμουν

αύτή τη δωρεά. Παρ' ὅλο τοῦτο ὅμως ἡ δουλεία δὲν καταλύθηκε, γιατί ἐκεῖνοι ποὺ ἐπῆραν τὴν ἐλευθερία, τὴν ἐπῆραν ωσάν δωρημένο κτῆμα καὶ ὅχι ωσάν ἀγώνισμα. Κι αὐτὸ ἔγινε, γιατί, σχετικά μὲ τὸν ἑσωτερικὸ ἄνθρωπο, ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι κάτι τὸ εἰσερχόμενο, ἀλλὰ κάτι τὸ ἔξερχόμενο. Ἐξαρτᾶται ἀπόλυτα ἀπὸ τὴ μορφολογία τοῦ ψυχικοῦ μας εἶναι. Αὐτὸ ἥθελε νὰ εἰπῇ ὁ Θουκυδίδης χαρακτηρίζοντας τὸν ἐλεύθερο ὡς εὔψυχο, ἔξαρτημένο δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἑσώτατη μορφολογικὴ ύφη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

"Ἄς μὴ λησμονᾶμε ὅτι ἡ ψυχὴ γιὰ τοὺς "Ελληνες δὲν σημαίνει ἐνα κάποιο ἐπένθετο στοιχεῖο, ποὺ ἔρχεται νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τὴν ἐντελέχεια ὀλόκληρου τοῦ ἀνθρώπου θεωρημένου στὴ συνολικότητά του. Γιὰ τοὺς παλαιοὺς "Ελληνες ἡ διαστήρηση τῆς ἐλευθερίας ἐθεωρήθηκε συνδυασμένη μὲ τὴν προθυμία γιὰ διακινδύνευση καὶ ἀνάληψη πολεμικῆς εὐθύνης καὶ ἡ πιὸ ταιριαστὴ παρακέλευση γιὰ κείνους, ποὺ ἥθελαν νὰ μείνουν ἐλεύθεροι ἥταν: « μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους ».

'Ἀλλητινὰ ποτὲ δὲν θὰ εἴμαστε δικαιολογημένοι νὰ εἰποῦμε ὅτι αὐτὸς ἡ ἐκεῖνος ὁ ἀνθρωπος, τοῦτο ἡ ἐκεῖνο τὸ περιστατικὸ ἐστάθηκε ἡ αἰτία, γιὰ νὰ πέσωμε στὴ σκλαβιά. Γινόμαστε δοῦλοι ἡ ἐλεύθεροι μόνο ἔξαιτίας μας, καὶ ἂν πρέπει νὰ ζητηθῆ κάποιος ὑπεύθυνος γιὰ τὴ δούλωσή μας, αὐτὸς εἶναι ὁ ἕαυτός μας.

'Ἐσυνηθίσαμε νὰ παραδεχόμαστε ωσάν αὐτονότο ἀξίωμα τὴν ἀπόφανση πὺ λέει ὅτι « ὁ ἀνθρωπος γεννιέται ἐλεύθερος ». "Αν καλοεξετάσωμε ὅμως τὰ πράγματα, θὰ εύροῦμε ὅτι ἡ δοξασία αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀναδρομικὴ πρὸς τὰ πίσω τοποθέτηση ἐνὸς ὑστερογέννητου γεγονότος. 'Ο ἀνθρωπος δὲν γεννιέται, ἀλλὰ γίνεται ὑστερα ἀπὸ ἀδιάκοπο σκληρὸ ἀγώνα ἐλεύθερος. Συμφωνότερο μὲ τὰ πράγματα θὰ ἥτανε, ἂν ἐλέγαμε ὅτι « οἱ ἀνθρωποι ἐρχόμενοι στὸν κόσμο μοιάζουν μὲ δεσμῶτες όλυσοδεμένους μέσα σὲ σκοτεινὸ σπήλαιο ». 'Ο καθένας μας χρεωστεῖ σπάζοντας τὰ δεσμά του νὰ γίνη ἐλεύθερος, καί, μόνο ἂν συνεχίζῃ κάθε στιγμὴ αὐτή του τὴν προσπάθεια, θὰ κατορθώσῃ νὰ κρατηθῆ στὴν περιοχὴ τῆς ἐλευθερίας. Σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ζωῆς του εἶναι ὁ ἀνθρωπος ὑποκείμενος στὴ δούλωση. Τὸ νὰ γίνη κανεὶς δοῦλος δὲν σημαίνει μόνο νὰ χάσῃ τὴν πολιτικὴ του ἐλευθερία, καὶ δὲν πιστοποιεῖται ἡ δούλωση ἀπὸ τὴν τυπικὴ πράξη τῆς κατάλυσης ἐνὸς ἔθνους ἢ ἐνὸς πολιτικοῦ καθεστῶτος. Ση-

μαίνει πώς έστέρεψαν οι πηγές τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἀγωνιστικότητας, πώς ἡ ψυχὴ ἔχασε τὴν ἐγρήγορσή της.

Οἱ ἀγώνας εἶναι διαρκῆς, γιατὶ σὲ κάθε μᾶς βῆμα παραμονεύει τὸ πολύμορφο τέρας τῆς σκλαβιᾶς, γιὰ νὰ μᾶς ξαναδουλώσῃ. Καὶ τὶς περισσότερες φορὲς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντέχει στὸν πειρασμό, χαλαρώνει τὴν ἀγωνιστικότητὰ του καὶ ζῆ μέσα στὴ φαντασίωση μιᾶς ψευδοελευθερίας.

Τὸν περισσότερο καιρὸν ὁ ἄνθρωπος ὑποκύπτοντας ἀσυνείδητα σὲ κάθε λογῆς δουλεία χάνει τὸ ἀληθινὸν βίωμα τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτὸν μόνο σὲ ἀγωνιστικές ἐποχές, ὅπως ἡ τωρινή, γίνεται βολετὸν νὰ ὑψωθοῦν τὰ ἀνθρώπινα μάτια στὴν ἐνατένιστη τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας, ὅπως τὴν εἶδε καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ 21 καὶ τὴν ἐτραγούδησε μὲ τὸν μεγαλόστομο "Υμνο τοῦ Σολωμοῦ". Οἱ γενεές, ὃσες ἥρθαν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπαναστατικὴ γενεὰ τοῦ 21, κάθε φορὰ ποὺ αἰσθάνονταν νὰ ἀδυνατίζη τὸ βίωμα τῆς ἐλευθερίας μέσα τους, ἔξαναγύριζαν στὴν ἐποχὴ ἑκείνη. Καὶ θὰ ἔρθουν ἔπειτα ἀπὸ ἔμμας πολλὲς γενεές, ποὺ θὰ ἔχαναγυρίσουν, γιὰ νὰ θερμάνουν τὴν ψυχὴ τους μὲ ὅ, τι ἔμεῖς ζοῦμε στὶς ήμέρες αὐτές.

Τὸ νὰ κρατηθῇ κανεὶς στὴν περιοχὴ τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἐπίπονο ἀγώνισμα. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐλευθερία μᾶς, ἡ ζωὴ μᾶς εἶναι πάντοτε πεσμένη σὲ φανερὴ ἢ σὲ λανθάνουσα κρίση καὶ μέσα στὰ βάθη τοῦ εἶναι μᾶς παραμονεύει παίρνοντας χίλιες δυὸς μορφές ἡ σκλαβιὰ ἔτοιμη νὰ μᾶς τραβήξῃ στὸ σκοτεινό της βασίλειο. "Οταν μᾶς λείψῃ τὸ θάρρος καὶ ἡ θεληματικότητα, χάνομε τὸ ἀληθινό της βίωμα καὶ ζοῦμε μὲ τὴ φαντασίωσὴ τῆς πέφτοντας πραγματικὰ στὴν ἀνελευθερία. Μπορεῖ τότε νὰ κραυγάζωμε καὶ νὰ χειρονομοῦμε γιὰ τὴν ἐλευθερία, χωρὶς ὅμως νὰ ζοῦμε τὸ νόημά της. Τότε πιὰ εἶναι τού ἀπὸ ζωντανὸ βίωμα ξεπέφτει σὲ κραυγὴ, σὲ μορφασμὸ καὶ γίνεται χωρὶς νόημα γλωσσικὴ ἄρθρωση καὶ ἀδειανὸ φώνημα.

Δὲν εἶναι καθόλου περίεργο σὲ μιὰ τέτοια παρακμὴ οἱ πιὸ ἀνελεύθεροι νὰ ξεπροβάλλουν διαλαλητὲς καὶ ἀπολογητές της. Αὐτὸν ὅμως δὲν θὰ μᾶς ξαφνιάσῃ καθόλου, ἀν σκεφτοῦμε πώς πίσω ἀπὸ τὸ φῶς ἀκολουθεῖ πάντα ἡ σκιά . . .

Ἡ πραγματικότητα, ὅπως τὴν ἐζήσαμε τὶς τελευταῖς δεκαετήριδες, μᾶς ἔδειξε πώς ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ τρέφουν μέσα στὴν

ψυχή τους ἀκατασίγαστη νοσταλγία ὅχι γιὰ Ἐλευθερία, ἀλλὰ γιὰ σκλαβιά. Ἡ πιὸ ἔντονη μέριμνά τους εἶναι νὰ εύρουν κάποιο εἴδωλο, γιὰ νὰ τὸ προσκυνήσουν, ἔναν ἀφέντη, γιὰ νὰ τὸν στήσουν ἐπάνω στὸ κεφάλι τους. Διαλέγουν πάντοτε τὸν πιὸ ἀνελεύθερο μεταξύ τους, ἔναν ἀνθρωπό, ποὺ ἡ ψυχή του εἶναι γεμάτη ἀπὸ φόβους, ἀπὸ σφαδα-
σμούς καὶ ἀπὸ δόδύνες, καὶ αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του περνᾶ ἀπὸ τὸν τρά-
χηλό τους τὰ δεσμὰ τῆς πιὸ φριχτῆς καὶ σκοτεινῆς σκλαβιᾶς. Ἄλλοι
πάλι ἄνθρωποι δὲν ἔχουν καμιὰ δυσκολία νὰ θεωρήσουν ἀντάλ-
λαγμα ἰσάξιο μὲ τὴν Ἐλευθερία τους τὴν ύλική τους εύδαιμονία.

Μιὰ τέτοια νοοτροπία ἀντιμετωπίζοντας ὁ ἴστορικὸς τῶν ἀρ-
χαίων Ἀθηνῶν διεκήρυξε πῶς γιὰ ἀληθινὴ εύδαιμονία ἀξίζει νὰ λογα-
ριαστῇ μόνο ἡ Ἐλευθερία. Προϋπόθεση γιὰ τὴν Ἐλευθερία δὲν εἶναι ὁ ὑ-
λικὸς εύδαιμονισμός, ἀλλὰ στὴν ἀληθινὴ εύδαιμονία μονάχα ἡ Ἐλευθε-
ρία μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ. Αὐτὴ φτερουγίζει πιὸ ἐπάνω ἀπὸ τὰ
δεσμὰ τοῦ ύλικοῦ χορτασμοῦ καὶ ἡ οὔσια τῆς στέκει στὸ ὅτι οὕτε δε-
σμεύεται οὕτε κιβδηλεύεται. Μένει ἐλευθερία καθαρή, χωρὶς νὰ ἐπι-
δέχεται κανέναν ἄλλο προσδιορισμό, χωρὶς νὰ ὑποτάσσεται στὴν
ἔξυπηρέτηση καμιᾶς ἄλλης σκοπιμότητας. Οὕτε στὴ γνώση οὕτε
στὴν ἐπιστήμη ἐμπρὸς χάνει τὸ κυριαρχικὸ της ἀξίωμα.

Τὰ γεγονότα ποὺ διαδραματίστηκαν στὰ τελευταῖα χρόνια πα-
ρουσίασαν τὴν τεχνικοποιημένη γνώση καὶ ἐπιστήμη ὡσὰν ὅργανα,
ποὺ ἐρχόντανε νὰ ἔξυπηρετήσουν τὶς πιὸ βάρβαρες καὶ ἀντιανθρώ-
πινες ἐπιδιωξεις. Ἡ δουλεία στὸν παλαιὸ κόσμο ἥταν σὲ θέση νὰ
σκοτώνῃ μόνο τὸ σῶμα· ἡ μὲν ἐπιστημονικὸ ἔξοπλισμὸ ἀρματωμένη
ἀνελευθερία τῆς πρόσφατης ἐποχῆς εἶχε προχωρήσει τόσο πολύ, ὡστε
ἐστάθηκε ἱκανὴ νὰ διαφθείρῃ τὶς ψυχές καὶ νὰ σκοτώνῃ τὸ πνεῦμα.
Αὐτὴ ἥταν, ποὺ ἔκαμε νὰ ἔπεστη ὁ ἀνθρωπός σὲ αὐτόματη μηχανὴ
χωρὶς πρωτοβουλία, χωρὶς ἀτομικὴ σκέψη, ἐπαναλαμβάνοντας τὰ
ὅσα ἔλεγαν οἱ ἔξουσιαστές του σὰν πλάκα γραμμοφώνου.

Κάτω ἀπὸ τὸν ἐπηρεασμό της ἡ ἀνθρώπινη πολιτεία, ποὺ ὁ
λόγος τῆς ὑπαρξής της εἶναι ἡ διασφάλιση τῆς ἐλευθερίας τῶν με-
λῶν της, μεταμορφώθηκε σὲ σατανικὴ μηχανὴ καταδούλωσης.

Ἐνάντια στὸ ἀκαταμέτρητο ἔκεινο κύμα τῆς ἀνελευθερίας, ποὺ
εἶχε δαμάσει ἑκατομμύρια ἀνθρώπινες ψυχές, ὄρθιώθηκε ὁ Ἑλληνικὸς
λαός καὶ ἔδωκε τὴ μάχη του. "Οταν ἐπῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ μπῆ στὸν
ἄγωνα, δὲν εἶχε πίσω του οὕτε τοὺς ὀτέρους ὡκεανοὺς ἐνὸς ὀλόκλη-

ρου γήινου ήμισφαιρίου, ὅπως οἱ Ἀγγλοσάξονες, οὔτε τὴν ἀνθρωποπλημύρα καὶ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ρωσικῆς γῆς, οὔτε τὴν τεχνοκρατικὴν ὄργάνωση τῶν ἀντιπάλων του.

Σύμφωνα μὲ τὴν παρακέλευση τῶν προγόνων του εἶδε τὴν εὐδαιμονία του στὴν ἐλευθερία του, καὶ αὐτὴν πάλι τὴν ἐστήριξε στὴν εὐψυχία του. Ἀνέλαβε τὸν πολεμικὸν κίνδυνο ἀπὸ δικῆς του πρωτοβουλία, ἀντιστάθηκε ἐπάνω στὴ στενὴ λωρίδα τῆς πατρικῆς γῆς, ἀγωνίστηκε μὲ ἀπέραντη καρτερία καὶ ἀναδείχτηκε, πρῶτος αὐτός, νικητής, δείχνοντας καὶ στοὺς ἄλλους σύμμαχους λαοὺς ὅτι τὰ πόδια τοῦ σιδερόφραχτου γιγάντιου ἀντιπάλου ἦταν φτιασμένα ἀπὸ ἄργιλο. Γι' αὐτὸν ἀξίζει στὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων ὁ πρῶτος νικητήριος στέφανος.

Περ. «Νέα Έστία» 1945

Κωνσταντῖνος Δ. Γεωργούλης

3. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ποῖον είναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας «πνευματικὴ ζωὴ;» Κατὰ τὴν γνώμην μου, πνευματικὴ ζωὴ είναι τὸ ἕδιον ἀκριβῶς πρᾶγμα, ὅτι ὁνομάζομεν πολιτισμόν, ἐφ' ὃσον οὔτος θεωρεῖται ὅχι καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀντικειμενικῶς, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀποψιν τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὅποιον είναι φορεὺς καὶ ἐργάτης τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἀν πολιτισμὸς είναι τὸ σύνολον τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς τὰ ὅποια πραγματοποιοῦνται καὶ λαμβάνουν μορφὴν διάφοροι ἀξίαι, ἀξίαι ἡθικαὶ π.χ. θρησκευτικαί, αἰσθητικαί, γνωστικαί, οἰκονομικαί, δυναστικαὶ κλπ., πνευματικὴ ζωὴ είναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ δημιουργία καὶ πραγματοποίησις τῶν ἀξιῶν ἐντὸς τοῦ ὑποκειμένου καὶ διὰ μέσου τοῦ ὑποκειμένου.

Πολιτισμὸς είναι τὸ προϊόν, ὁ σκοπὸς τῆς πνευματικῆς τῆς ζωῆς, πνευματικὴ ζωὴ είναι τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἀπὸ τὰ ὅποια γεννᾶται καὶ ἀποκρυσταλλοῦται ὁ πολιτισμός.

'Ο πολιτισμὸς δύναται νὰ νιηθῇ ὡς ἐνα συγκρότημα ἀντικειμενικόν, ἀνεξάρτητον τοῦ ἀτόμου, ἀποτετελεσμένον εἰς ὡρισμένην στιγμὴν ὅχι τόσον ὡς περιεχόμενον (ἀφοῦ τὸ περιεχόμενό του μεταβάλλεται διαρκῶς), ἀλλ' ὡς μορφὴ καὶ ὡς ἰδέα είναι ἄλλως τε προϊόν λογικῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ τὴν ἀμεσον πραγματικότητα. Τούναντίον

ἡ πνευματικὴ ζωὴ δὲν νοεῖται χωρὶς τὸ ὑποκείμενον ποὺ τὴν ζῆ, εἰ-ναι κάτι, ποὺ εὑρίσκεται εἰς διαρκῆ κίνησιν, ροήν, μεταβολήν, ἐξέλι-ξιν· εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ πραγματικότης, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀμεσον ἐποπτείαν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς αὐτοπαρατηροσίας.

Σαφέστερος γίνομαι, ἀν, ἀντὶ τῆς καθολικῆς ἐννοίας «πολιτισμός», φέρω ως παράδειγμα ἔνα ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοῦ στοιχείων. Εἰς τὴν θρησκείαν π.χ. ἔχομεν ἔνα σύνολον πεποιθήσεων, γνώσεων, παραδόσεων, τύπων, θήθικῶν κανόνων, ἔσωτερικῶν συμβόλων κ.τ.τ. Θρησκευτικὴ ζωὴ ὅμως εἶναι ὅλος ὁ κόσμος τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀτόμου, ποὺ ἀναδημιουργεῖ μέσα του τὰς πεποιθήσεις καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ σύμβολα καὶ συλλαμβάνει ἔσωτερικῶς τὸ νόημά των. Τὴν αὐτὴν διαφορὰν δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν μεταξύ πολιτείας καὶ πολιτικῆς ζωῆς, τέχνης καὶ ζωῆς καλλιτεχνικῆς κ.ο.κ.

‘Ως ἄμεσος πραγματικότης ἡ πνευματική ζωὴ νοεῖται, κυρίως εἰπεῖν, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν χρονικῶν ὅριών τῆς ὑπάρχεις αὐτοῦ, τοῦ παρόντος. ‘Η ζωὴ, εἴτε φυσιολογική εἴτε πνευματική εἶναι, ὑπάρχει πάντοτε εἰς ἓνα συγκεκριμένον ὅργανισμόν, δόποιος ζῆται. ἔφερεν γρόνον αὐτὸς ζῆται.

Αφ' ἔτερου ὅμως ὡς ζωὴ τοῦ πνεύματος, ὡς ζωὴ δηλαδὴ ἀξιῶν, ἔχει χαρακτῆρα ἔξοχως κοινωνικὸν καὶ ὑπερπηδῶντα τὰ ὄρια τοῦ παρόντος. Διότι τὸ ἄτομον, καθ' ἐαυτὸ λαμβανόμενον, δὲν ἔχει μέσα του ἐξ ἀρχῆς ἀξίας πνευματικάς, ἀλλὰ τάσεις καὶ ροπὰς πρὸς ἀξίας· δὲν ἔχει π.χ. θρησκευτικάς ἀξίας, ἀλλὰ θρησκευτικὸν αἴσθημα, δὲν ἔχει αἰσθητικάς ἀξίας, ἀλλὰ καλαίσθηματα. Τὸ ἄτομον, ὡς φορεὺς πνευματικῆς ζωῆς, εἶναι μία σύνθεσις ἀπὸ δύο διαφορετικῆς προελεύσεως στοιχεῖα: ἀπὸ τὸ περιβάλλον μὲ τὸ ιπλῆθος τῶν περιεχομένων καὶ ἀξιῶν τῆς κοινωνίας, ἀξιῶν θεωρητικῶν, πρακτικῶν, αἰσθητικῶν, θρησκευτικῶν κ.τ.λ., καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιοφυΐαν του τὴν ψυχικήν — τὸ πνευματικόν του ἐγώ — σύνθεσις σχισταθερά καὶ παραμόνιμος, ἀλλὰ διαφράγματος ἀλλοιουμένη καὶ ἀναινεούμενη εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, ὅπως καὶ εἰς τὰς γενικάς της κατευθύνσεις καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς πραγματοποίησεώς της. Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἐπαφὴ αὐτῆς καὶ σύνθεσις τῆς ἰδίας πνευματικῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἀτομικῶν ροπῶν καὶ τάσεων πρὸς τὰς ἀξίας τῆς κοινωνίας ἀπαρτίζει τὴν πνευματικὴν ζωὴν.

‘Η ἐπαφὴ αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ είναι διαφορωτάτης φύσεως· νὰ είναι παθητικὴ ἀφομοίωσις τῶν κοινωνιῶν ἀξιῶν ἢ συνδυαστικὴ διαφόρων τάσεων ἐνέργεια ἢ ἐκλεκτικὴ μεταξὺ τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν, δυνατὸν ὅμως καὶ νὰ είναι ἔχθρική, νὰ καταλήξῃ εἰς πάλην, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον ἀποδεχόμενον πολλὰς ἢ ὀλίγας ἀπὸ τὰς ἀξίας τῆς κοινωνίας, τὰς τροποποιεῖ ἢ δημιουργεῖ τελείως νέας, τὰς ὁποίας κατορθώνει βαθμηδὸν νὰ ἐπιβάλῃ καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς ἑξαιρετικὰς προσωπικότητας τῆς Ἰστορίας καὶ τοῦ πνεύματος. Οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἀν είναι ἡ ἐπαφὴ αὐτὴ διὰ τὸ ἄτομον, θὰ διηγήσῃ πάντοτε εἰς νέαν δημιουργίαν ἀξιῶν, νέαν ἀκόμη καὶ εἰς περίπτωσιν παθητικῆς ἀποδοχῆς τῶν παραδεδομένων. Διότι καὶ τότε γίνεται ἀνάπλασις τῶν ἀξιῶν τῆς κοινωνίας καὶ προσαρμογὴ τούτων πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας καὶ ἰκανότητας τοῦ ἀτόμου· μόνον κατόπιν τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῆς γίνονται αὗται κτῆμα τοῦ ἀτόμου καὶ μέρος τῆς ζωῆς του.

‘Ἄσ ἀναφέρω καὶ ἐδῶ συγκεκριμένον παράδειγμα. ‘Η θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποὺ τὸ ἔμφυτον θρησκευτικὸν αἰσθήμα ἀποκτᾶ συνείδησιν ἑαυτοῦ ἐρχόμενον εἰς ἐπαφὴν πρὸς ὥρισμένας θρησκευτικὰς ἀξίας τοῦ περιβάλλοντός του, π.χ. πρὸς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ συνηθείας τῶν γονέων του. ’Αναλόγως τῶν ἀτομικῶν του ροπῶν, ἀναγκῶν καὶ ἰκανοτήτων θὰ ἀφομοιώσῃ ἐξ αὐτῶν περισσότερα ἢ ὀλιγάτερα, ταῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, θὰ προσθέσῃ ἢ θὰ ἀφαιρέσῃ ἄλλα, θὰ ἐπιφέρῃ μεταβολάς, θὰ ἐπιβάλῃ εἰς ἄλλα τὸν χαρακτῆρα, ποὺ ἔχουν αἱ ἀτομικαὶ θρησκευτικαὶ ἀνάγκαι (πανθεϊστικὸν π.χ. ἢ μυστικοπαθῆ ἢ αἰσθητικὸν ἢ ἥθικὸν ἢ τελετόφιλον καὶ φιλακόλουθον κλπ.), ὡστε ν’ ἀποτελέσῃ τὴν προσωπικήν του θρησκευτικὴν ζωήν, ἢ ὅποια θὰ είναι προσωπικοῦ αὐστηρῶς χαρακτῆρος, καὶ ἀν ἀκόμη δὲν περιέχῃ κανένα πρωτότυπον, κυρίως εἰπεῖν, στοιχεῖον. Μεταξὺ τῶν ἑκατομμυρίων χριστιανῶν ὀλίγοι είναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν πρωτότυπους ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ αἰσθήματα, ἄλλα, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀτομικῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἰς κάθε χριστιανὸν ἀντιστοιχεῖ καὶ μία ἴδιαιτέρα μορφὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Οἰαδήποτε καὶ ἀν είναι τὰ προιόντα τῆς συνθέσεως αὐτῆς εἰς κάθε ἀτομον, δι’ ἡμᾶς είναι ἀρκετὴ ἢ διαπίστωσις, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ σήμερον προϋποθέτει ἀπαραιτήτως ἀξίας ἔξω τοῦ ἀτόμου κει-

μένας, ἀξίας, ποὺ εἰσδέχεται τὸ ἄτομον ἀπὸ τὸ κοινωνικόν του περιβάλλον. Αἱ ἀξίαι δ' αὐταὶ δὲν προσφέρουν μόνον κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ἄτόμων τὸ περιεχόμενον τῆς ἄτομικῆς πνευματικῆς των ζωῆς, ίκανοποίησιν τῶν πνευματικῶν των ροπῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν τῶν πόθων αὔτῶν καὶ τὴν κατεύθυνσιν ἐπηρεάζουν — καὶ τὸ σπουδαιότερον, μόνον διὰ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὰς ἔξω τοῦ ἄτόμου πνευματικὰς ἀξίας λαμβάνει τὸ ἄτομον ἐπίγνωσιν καὶ συνείδησιν τῆς ὑπάρχεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν πνευματικῶν του ἀναγκῶν. Τὸ θρησκευτικὸν αἰσθήμα π.χ. εἶναι ἔμφυτον εἰς τὸ ἄτομον, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου· ἀλλὰ ζήτημα εἶναι, ἀν., χωρὶς τὴν ἐπαφὴν πρὸς ὡρισμένας ἀντικειμενικὰς (ἀντικειμενικὰς μὲ τὴν ἔννοιαν ἔχω τοῦ ἄτόμου κειμένας) θρησκευτικὰς ἀξίας, θὰ ἐλάμβανε τὸ ἄτομον συνείδησιν τῆς ὑπάρχεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ θρησκευτικοῦ του αἰσθήματος.

Ἐντεῦθεν ἔξιγγεῖται, ὅτι ὁμιλοῦμεν περὶ πνευματικῆς ζωῆς ὅχι μόνον ἐνὸς ἄτόμου, ἀλλὰ καὶ ἐνὸς ἔθνους, μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως, μιᾶς ἐποχῆς κλπ. — καὶ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἄτομον προσπαθοῦμεν νὰ συλλάβωμεν ἐντὸς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς φυλῆς καὶ τῶν χρόνων του. Γίνεται δὲ τοῦτο, διότι μεταξὺ τῶν ἄτόμων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς ἐνότητος, ἐνότητος φυλετικῆς ἢ ταξικῆς ἢ χρονικῆς, παρατηροῦνται ἀναλογίαι καταπληκτικαὶ καὶ κοινὰ χαρακτηριστικὰ εἰς τὴν πνευματικήν των ζωῆν, ὀφειλόμενα εἰς τὸ ὅτι κοινὰ εἶναι καὶ τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἔνα ἔκαστον ἄτομον ἥντλησεν ἀπὸ τὸ περιβάλλον του διὰ τὴν πνευματικήν του ζωῆν, ὅμοιαι δὲ καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς ὑπάρχεως, ποὺ ἐπηρεάζουν τὰς πνευματικὰς τῶν ἄτόμων ροπάς. Πνευματικὴ δὲ ζωὴ μιᾶς ἐποχῆς δὲν σημαίνει τὸ ἀθροίσμα τῶν πνευματικῶν ζωῶν τῶν ἄτόμων δλων, ποὺ ζοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτήν· εἶναι τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά, τὰ κοινὰ περιεχόμενα, αἱ κοιναὶ κατευθύνσεις, ὁ κοινὸς ρυθμός, ποὺ παρατηροῦνται εἰς τὴν πνευματικήν ζωῆν τῆς μεγίστης πλειονότητος τῶν ἄτόμων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἄλλα δὲν ἔχει μόνον κοινωνικὰς προϋποθέσεις ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἄτόμου. "Αν καὶ κατ'" ούσιαν εἶναι φαινόμενον σύγχρονον, ἔχει χαρακτῆρα ἵστορικον. Διότι αἱ ἀξίαι, πρὸς τὰς ὅποιας ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν τὸ ἄτομον, διὰ νὰ ζήσῃ τὴν πνευματικήν του ζωῆν, εἶναι καρπὸς τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἄλλων ἄτόμων ἢ ὁμάδων

προϋπαρξάντων ἢ συγχρόνων μὲν, ὅλλα καρπὸς προγενέστερος. Αἱ ἀξίαι ὅλωστε τοῦ πολιτισμοῦ μας παρουσιάζονται εἰς τὴν πραγματικότητα πάντοτε ὡς περιεχόμενα ὥρισμένου ἱστορικοῦ περιβλήματος, συνυφασμέναι δηλαδὴ μὲ ὥρισμένας τοπικάς καὶ χρονικάς συνθήκας τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ποὺ τὰς ἐδημιούργησαν. Καθ' ἑαυτὰς οὐδέποτε τὰς συναντῶμεν, πλὴν μόνον εἰς τὴν λογικήν ἀφαιρεσιν. Κατὰ ταῦτα πινευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι νοητή, παρὰ μόνον ὡς ἐπαφὴ πρὸς τὴν πινευματικὴν ζωὴν τοῦ παρελθόντος — τοῦ μακρινοῦ ἢ τοῦ ἀμέσου παρελθόντος, ἀδιάφορον πάντως τοῦ παρελθόντος — καὶ ἔχει βαθεῖαν ἔννοιαν τὸ ἀπόφθεγμα δτὶ « πολιτισμὸς σημαίνει συναναστροφὴν μὲ τοὺς νεκρούς ».

‘Η ἐπαφὴ αὕτη πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ παρελθόντος,
ἢ ὅποια, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της ὡς ζωῆς, ἔχει πάντοτε τὸν χαρακτῆρα
τοῦ ἀτομικοῦ καὶ ἐπικαίρου, εἶναι δυνατή, μόνον ἐφ’ ὅσον αἱ ἀξίαι,
τὰς ὅποιας πραγματοποιοῦν δι’ ἔαυτοὺς τὸ ἄτομον ἢ ἡ κοινωνία
τοῦ παρελθόντος, ἔξωτερικέυονται εἰς ὥρισμένα ὑλικὰ ἀντικείμενα ἢ
αἰσθητὰ φαινόμενα, ἐφ’ ὅσον λαμβάνουν ὥρισμένην ἀντικειμενικῶς
αἰσθητὴν μορφὴν.

Αἱ μορφαὶ ἀποτελοῦν τὸ ύλικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ ὅποιου διενεργεῖται καὶ δρᾶ ἡ πνευματική ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ γνῶσις τούτων προκαλεῖ καὶ εἰς τὸ ἄτομον, ποὺ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν παρωχημένων γενεῶν, τὰ αὐτὰ ψυχικὰ φαινόμενα (ἢ περίπου τὰ αὐτά), ποὺ ἐπροκάλεσαν τότε τὴν γένεσιν καὶ δημιουργίαν τῶν μορφῶν. "Ενας καλλιεργημένος ἄγρος π.χ. ἡ ἔνα ἄγαλμα εἶναι ἀντικείμενα ύλικὰ, ἀλλ' ἡ αἰσθησις τούτων ἐπιτρέπει εἰς τὴν ψυχήν μου ν' ἀναπλάσῃ τὰς αὐτὰς ψυχικάς λειτουργίας, ποὺ ὠδήγησαν τὸν γεωργὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἄγρου ἢ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀγάλματος, καὶ νὰ ζήσῃ ἐκ νέου τὰς ἀξίας τῆς ὡφελιμότητος ἢ ὡραιότητος, ποὺ ἔξεφράσθησαν διὰ τοῦ λίθου ἢ τῆς γῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καὶ ὁ καλλιεργημένος ἄγρος καὶ τὸ ἄγαλμα ἀποτελοῦν μορφάς.

«Φιλολογία καὶ Ζωὴ», 1931

Ιωάννης Συκουτρῆς

4. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀνήκει σὲ μιὰ εὐρύτερη μελέτη τοῦ Δραγούμη γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμό, γραμμένη τὸ 1913, μετὰ τὸ τέλος τῶν δύο Βαλκανικῶν πολέμων.

Ζεσκέπασε τὴ δημοτικὴ παράδοση καὶ πρόσωπο μὲ πρόσωπο θὰ ἀντικρίστης γυμνὴ τὴν ψυχὴ σου.

Ἐπειτα, καλλιεργώντας τὴν παράδοση αὐτὴ καὶ ἀνεβαίνοντας κατὰ τὶς ρίζες καὶ προσέχοντας καὶ τὴ γύρω σου φύση, θὰ προβλέψης τοὺς νέους δρόμους ποὺ δύνασαι νὰ ἀνοίξῃς, τὸν πολιτισμὸ ποὺ μπορεῖς μὲ τὸ ἔθνος σου νὰ δημιουργήσῃς.

Τὸ χωριὸ καὶ οἱ γυναῖκες πρῶτα - πρῶτα μποροῦν νὰ σοῦ δείξουν καθαρότερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸ μονοπάτι, γιὰ νὰ ἀνηφορίστης κατὰ τὶς ρίζες του. Στὸ χωριὸ βρίσκεις τὴ βάση τοῦ ἀνθρώπου τῆς φυλῆς σου, γιατὶ εἶναι κάτι πλαστύτερο ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ ὅχι ἀκόμα ἔθνικὴ κοινωνία, μολονότι ἀρχὴ ταύτης.

Καὶ στὶς πολιτείες, στὸ λαὸ μπορεῖς νὰ μελετήσῃς τὴ ζωὴ τῆς φυλῆς σου, γιατὶ δὲ μολεύτηκε ὀλότελα ἀπὸ ξενισμοὺς καὶ σχολαστικισμούς. "Οσο γιὰ τὶς ὅποιες γυναῖκες, καὶ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πολιτείας, αὐτὲς παντοῦ, μὲ τὸ νὰ μένουν πιότερο στὸ σπίτι παρὰ στὴν ἀγορὰ καὶ νὰ μὴ διαβάζουν ἐφημερίδες καὶ γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ἐσωτερικές, αἰσθαντικές, θρησκευτικές ἀπὸ τὸν ἄντρα, φυλάγουν πιστότερα τὴν παράδοση ἀπὸ τοὺς ἄντρες, ποὺ τὴν παραμορφώνουν ἀπὸ ἔξωτρικὲς ἐπιρροές καὶ ἀπὸ λογική.

Χνάρια τῆς παράδοσης θὰ σοῦ δώσουν τὰ νησιώτικα καὶ τὰ ἄλλα κεντήματα καὶ ὑφάσματα, τὰ τραγούδια καὶ οἱ χοροί, οἱ παροιμίες, ποὺ καθρεφτίζουν τὴν πείρα καὶ τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὰ παραμύθια, ὡς καὶ οἱ προλήψεις, οἱ ἱστορικές, προφορικές παραδόσεις, τὰ συνήθια, τὸ σπίτι μὲ ὅ,τι βρίσκεται μέσα.

"Ολα αὐτὰ σοῦ φανερώνονται μὲ τὴ λαϊκὴ γλώσσα, καὶ χωρὶς αὐτὴν εἶναι σὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν, γιατὶ μόνο μὲ δαύτη μποροῦν καὶ μεταδίδονται πιστὰ ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά. Καὶ ὁ χορὸς δίχως τραγούδι δὲ στέκεται, καὶ τὸ τραγούδι δίχως ποίημα καὶ τὸ ποίημα χωρὶς γλώσσα, καὶ τὸ φάσιμο ἡ μάνα μὲ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ μὲ λόγια θὰ τὸ διδάξῃ τῆς κόρης της, καὶ κάθε ὅργανο γιὰ τὸ φάσιμο καὶ τὸ κέντημα καὶ ὅλα τὰ σκεύη

τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ ὅ,τι περιτριγυρίζει τὸν ἀνθρωπό στὴν καθημερινή του ζωὴν ἔχει δνομα. Ζερίζωσε τὴ λαϊκή σου γλώσσα καὶ θὰ χάστης τὴν ψυχή σου. Μονάχα κάτι κληρονομίες ἀσύνειδες θὰ ἀπομένουν μέσα σου, ποὺ θὰ ξεπροβάλλουν ἄξαφνα, γιὰ νὰ δείχνουν στοὺς ξένους πῶς δὲν εἰσαι ὀλότελα δικός τους, καὶ θὰ εἰσαι χωρὶς πατρίδα, ὡσπου μὲ τὴν ἐπιγαμία τὰ παιδιά σου καὶ τὰ ἑγγόνια σου νὰ ριζώσουν σ' ἄλλη πατρίδα καὶ νὰ ἔξωτερικεύσουν τὴν ψυχή τους σ' ἄλλη γλώσσα. Μὲ τὸ νὰ μὴ γίνεται νὰ ξεφορτωθοῦμε ὀλότελα τὴ γλώσσα μας τὴ λαϊκή, ὅσο τουλάχιστο ζοῦμε στὸν τόπο μας, συνεχίζομε τὴν ψυχὴ τοῦ έθνους μας σ' ὅλα τὰ ἔνα ἥ τὰ παλιὰ ποὺ φορτωνόμαστε.

Πήγαινε λοιπὸν στὰ δημοτικὰ τραγούδια, στὴ δημοτικὴ τέχνη καὶ στὴ χωριάτικη καὶ τὴ λαϊκὴ ζωὴ, γιὰ νὰ βρης τὴ γλώσσα σου καὶ τὴν ψυχή σου, καὶ μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια, ἀν ἔχης ὄρμὴ μέσα σου καὶ φύσημα, θὰ πλάστης ὅ,τι θέλεις, παράδοση καὶ πολιτισμὸ καὶ ἀλήθεια καὶ φιλοσοφία.

'Απὸ τοὺς σκοποὺς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ μπορεῖς νὰ προβλέψῃς πῶς θὰ εἶναι ἥ Ἑλληνικὴ μουσική. 'Απὸ τὶς ἐκκλησίες, τὰ ἀρχοντόσπιτα καὶ τὰ χωριάτικα σπίτια θὰ προμαντέψῃς τὴν ἀρχιτεκτονική. 'Απὸ τὶς εἰκόνες καὶ τὶς τοιχογραφίες καὶ τὰ μωσαϊκὰ τὴ ζωγραφική. 'Απὸ τὰ κεντήματα τῶν χωριῶν τὴν ποικιλτική. 'Απὸ τοὺς στίχους τῶν τραγουδιῶν, ἀπὸ τὰ παραμύθια καὶ τὶς παροιμίες καὶ τὶς ὁμιλίες θὰ μαντέψῃς τὴ γλώσσα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ λογοτεχνία. "Ετοι καὶ τὰ ἄλλα. Καὶ ἀμα γνωριστῆς μ' αὐτά, ποὺ πάσκισαν αἰῶνες τώρα οἱ γραμματισμένοι σου πατριῶτες νὰ σ' ἀποξενώσουν, τότε προσέχοντας καὶ τὴ φύση θὰ ὠριμάστης, γιὰ νὰ πλάστης κι ἐσύ κάτι πρωτότυπο καί, ἀν ἔχης πνοή — ὅπως ἔχεις —, θὰ δημιουργήσης τὸν πολιτισμό σου. Θὰ προσέξης καὶ τὴ γύρω σου πλάστη, γιατὶ ἔτοι ὅχι μόνο θὰ νιώστης καλύτερα τὶς ρίζες τῆς ζωῆς σου, τὴ φύτρα σου, μὰ καὶ θὰ ἐνωθῆς μαζί της, γιὰ νὰ γεννήστης τελειότερα πράγματα.

*Έχεις χρέος νὰ τὰ μελετήσῃς αὐτά, γιατὶ εἶναι ὅλα δικά σου καὶ ἀρκετὰ πιὰ τὰ περιφρόνησες ὡς τώρα μὲ τὸ νὰ ἔχουν κοντέψει νὰ σὲ πείσουν πῶς εἶναι ἀσχῆμα, κατώτερα καὶ γιὰ πέταμα. 'Απὸ τὸν ἐαυτό σου θὰ ἀρχίζης πάντα, δὲν ἔχεις καὶ τίποτε ἄλλο δικό σου καὶ

τόσο πολύτιμο. Μαθαίνοντας πούθε ἔρχεσαι, ξέρεις καὶ ποῦ εἶναι ὁ δρόμος νὰ πᾶς. Καὶ σὰν τὰ μάθης αὐτά, θὰ εἶσαι ἀνθρωπος.

Οὔτε σὰν τὸν ἀρχαῖο οὔτε σὰν τὸν πιὸ ἀρχαῖο οὔτε σὰν τὸ βυζαντινὸ οὔτε καὶ σὰν τὸν εὐρωπαϊκό, τὸ συγκαιρινό, θὰ εἶναι ὁ νέος ἑλληνικὸς πολιτισμός. Κάτι ἄλλο θὰ εἶναι, ποὺ θὰ κλῆ καὶ πολλὰ ἀνατολίτικα στοιχεῖα. Καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς πατρίδας, τῆς φυλῆς, ἀνάμεσα σ' Ἀνατολὴ καὶ σὲ Δύση, τὸ λέει πώς ὁ πολιτισμός, ποὺ θὰ γεννηθῇ ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες, θὰ γίνῃ ἀναγκαστικὰ διαφορετικὸς ἀπὸ τὸ δυτικό, καὶ μ' ὅλα τὰ ξένα ἢ τὰ παλιὰ στοιχεῖα, ποὺ θά' χῃ πάρει, θὰ εἶναι ἑλληνικότατος.

Καὶ ἵσως ἡ μόνη δυνατή του πίστη θὰ εἶναι ἡ ἑθνική. 'Απ' αὐτὴν συνεπάρμένο τὸ ἔθνος θὰ ὀνθίστη.

Εἶναι ὁ καιρὸς της τώρα, καὶ τὸ ἔχουν νιώσει πάλι πρῶτοι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους λαοὺς καὶ συνειδητότερα οἱ "Ἐλληνες. Καὶ τὸ ἄνθος τοῦ ἔθνους, τὸ ὥραῖο, θὰ εἶναι ἔργο ἀνθρώπινο καὶ ἀνθρωπιστικό. Δὲ γύρεψε τὸ ἔθνος, ἀπὸ τότε ποὺ παρουσιάστηκε στὸν κόσμο, πολιτικὲς καταχτήσεις· οἱ πολεμικὲς του προσπάθειες ἤταν σχεδὸν πάντα ταιριασμένες μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς του ἀνεξαρτησίας, ἐπάσκισε ὅμως μὲ τὴν ὑπεροχή του τὴν ψυχικὴν νὰ ἔξανθρωπίσῃ τοὺς ἀνθρώπους. "Ισως καὶ νὰ μὴν ἐπάσκισε κιόλα, ἀλλ' ἀπλὰ τὸ ἔκανε. Τὸ παράδειγμα τῶν "Ἐλλήνων ἐσκλάβωσε τὸν κόσμο. Σὰν ἀνθρώπινο γένητημα ὁ πολιτισμὸς ἔχει μέσα καὶ τὴν πατρίδα κοντὰ στὰ ἄλλα ἀνθρώπινα αἰσθήματα, τὸν ἔρωτα, τὴν ἀγάπη, τὸ θάνατο, τὴν φύση, μὰ ὑψώνει τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ πάνω ἀπ' τὶς ὅποιες πατρίδες. Τοῦ πολιτισμοῦ τὰ κύρια παρακλάδια λογαριάζονται οἱ τέχνες, οἱ ἐπιστῆμες, οἱ φιλοσοφίες, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἡθική. Καὶ ὅλα αὐτὰ μαζὶ ἡ τὸ καθένα ξέχωρα ὑψώνουν τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὶς πατρίδες, ὅσο καὶ νὰ βρίσκωνται θεμελιωμένα ὅλα σὲ κάποια πατρίδα, σὰν παρακλάδια τοῦ κάθε πολιτισμοῦ, ποὺ καὶ αὐτὸς ἔχει πατρίδα. Γιὰ νὰ γεννηθῇ πολιτισμὸς χρειάζεται τόπος, χρόνος καὶ ἀνθρώποι μαζωμένοι καὶ συνθέμενοι σὲ ἔθνος. Οἱ πολιτισμοὶ γεννιοῦνται ὁ καθένας σὲ κάποια πατρίδα, σὲ κάποια ἐποχὴ καὶ σὲ κάποιο ἔθνος. "Εξω ἀπ' αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ πολιτισμός. "Οσο γιὰ τὸν κοσμοπολιτισμὸ εἶναι τὸ ἀποσταμένο ἀποστόρι τοῦ κάθε πολιτισμοῦ. Τὴ θρησκεία τὴ δική του, τὴν πρωτινή, δὲν μπόρεσε τὸ ἔθνος νὰ μὴ γενικέψῃ στοὺς

ἀνθρώπους, ἐπῆγε ἀρκετὰ μακριά, μὰ ὅχι παντοῦ, ἀλλά, ὅταν προσέχοντας κάθε ψυχική ἐκδήλωση παρατήρησε στὴν Ἰουδαία μιὰ θρησκεία ἀνθρώπινη, τὴν πῆρε, τὴν μεταμόρφωσε καὶ τὴν ἔκανε δεχτὴ στὸν κόσμο, γιατὶ τῆς ἔδωσε τὴν ἐκφραστὴν. Αὕτη ἦταν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ ἴδιοφυΐα ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, νὰ μπορῇ νὰ ἐκφράζῃ ὅ, τι οἱ ἀνθρώποι μισούντων, νὰ ἀνθρωπίζῃ, νὰ δίνη μορφὴ στὰ ἀσύνειδα, νὰ τραβᾶ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν θησαυρῶν τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὰ πλούτη τοῦ ἀσύνειδου καὶ νὰ φέρνῃ στὸ φῶς ὅσα μποροῦσε περισσότερα, κάνοντάς τα συνειδητὰ ἢ δίνοντάς τους νοητή μορφή. 'Η ἀξιοσύνη του ἦταν καὶ εἶναι νὰ βοηθῇ τὴν ἀνθρωπότητα, γιὰ νὰ ἐκφρασθῇ. "Αν ἡ νέα θρησκεία εἶναι τὸ ἔθνος, τὴν ἐκφραστὴ της, τὴν μορφή της πάλι οἱ "Ἐλληνες θὰ τὴ βροῦνε καὶ θὰ φανερώσουν ἔτσι στὸν κόσμο τὴν ἀληθινὴ ἔθνολατρεία, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καλλιέργεια τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ὁμαδικῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πολιτισμὸς δὲν εἶναι μόνο κοινότητα σκέψης, αἰσθησης καὶ θέλησης, παρὰ καὶ βάση, γιὰ νὰ ύψωθῇ ἐπάνω τὸ ἀνώτερο εἶδος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἔξαιρετοι ἀνθοί, οἱ μεγάλοι ἄντρες σὲ κάθε λογῆς ἀνθρώπινη ἰκανότητα. "Εχει τὴν ἀξιοσύνη ὁ πολιτισμὸς νὰ πλάσῃ τοὺς ἔξαιρετοις ἀνθρώπους, ποὺ περιέχουν καὶ ἀντιπροσωπεύουν ὅλες τὶς ἴδιότητες καὶ ἰκανότητες τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἔθνους ποὺ τοὺς γέννησε.

«Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς»

*Ιων, Δραγούμης

5. ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Ἐν Παρισίοις, 5 Σεπτεμβρίου 1821

Φίλοι οἱ ὁμογενεῖς,

Ἡ δικαιοτάτη κατὰ τοῦ τυράννου μας ἐπανάστασις καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ ἔως τὴν ὥραν ταύτην ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνες σας ἔδειξαν εἰς τοὺς φωτισμένους λαοὺς τῆς Εύρωπης, ὅτι ἡ πολυχρόνιος τυραννία δὲν ἰσχυσε νὰ ἔξαλείψῃ ὀλότελα ἀπὸ τὰς ψυχάς μας τὰ προγονικὰ γενναῖα φρονήματα, ὡς ἀδίκως τινὲς ἔξ αυτῶν μᾶς ὠνείδιζαν καὶ δὲν ἔπαισαν ἀκόμη νὰ μᾶς ὀνειδίζωσι. Μήν ἔχοντες πλέον νὰ κατηγορῶσιν ὡς ἀνάνδρους τοὺς Γραικούς, τοὺς κακολογοῦν τώρα ὡς

ἀποστάτας καὶ βόσκονται μὲ τὴν ἀπάνθρωπον ἐλπίδα νὰ μᾶς ἴδωσιν ἡ πάλιν ἔξαναδεμένους εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ τυράννου ἡ ἀπωλεσμένους ἀπὸ ἐμφύλιον πόλεμον διὰ τὴν ἀδυναμίαν πῶς νὰ κυβερνηθῶμεν μὲ νόμους δικαίους αὐτόνομοι. Τὸ πρῶτον εἶναι ματαία καὶ ἀνόητος ἐλπίς, ἐπειδὴ ἀπεφασίσατε γενναίως νὰ μὴ παραδώσετε πλέον παρὰ νεκρὰ τὰ σώματά σας εἰς τοὺς τυράννους. Σᾶς ἔμεινε τώρα νὰ ματαιώσετε καὶ τὴν δευτέραν ἐλπίδα τῶν ἔχθρῶν· τὸ δόποιον δὲν ἀμφιβάλλω δτὶ θέλετε κατορθώσειν, ἀν καὶ πολλὰ δυσκολώτερον τοῦ πρώτου.

Τὴν δυσκολίαν ταύτην συγχωρήσατέ με, φίλοι ὁμογενεῖς, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος νὰ σᾶς παραστήσω χωρὶς περιπλοκάς, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ μέσα ἵκανὰ νὰ τὴν νικήσωμεν. Χωρὶς τῆς νίκης ταύτης, αἱ πρότεραι νῆκαι ἀντὶ δόξης θέλουν μᾶς προξενήσειν καταισχύνην. Πολεμοῦντες τοὺς Τούρκους ἐπολεμήσατε τοὺς ὄποίους καὶ ἄλλοι ἐπολέμησαν καὶ ἐνίκησαν ἀρχύτερά σας. Ἡ ἀπόκτησις τῆς ἐλευθερίας εἶναι βέβαια μέγα καὶ ἀξιέπαινον ἔργον· δὲν εἶναι ὅμως σπάνιον. Ἡ φυλακή τῆς εἶναι τὸ μέγιστον καὶ σπανιώτατον κατόρθωμα, εἰς τὸ δόποιον δὲν ἀρκεῖ ὁ πρόσκαιρος κατὰ τῶν τυράννων πόλεμος, ἄλλα χρειάζεται νὰ πολεμῇ τις ἀκαταπαύστως τὰ πολὺ τυραννικώτερα πάθη τῆς ψυχῆς του, διὰ νὰ τὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἄγιον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν νόμων ζυγόν. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει ἀρκετά, ὅτι εἰς κανὲν ἔθνος δὲν ἔλειψαν ποτὲ Μιλτιάδαι, Θεμιστοκλεῖς καὶ Λεωνίδαι, τῶν δόποίων τὰ ἡρωϊκὰ ἔργα ἀνενεώσατε πρὸ μικροῦ· ἔξεναντίας παντοῦ καὶ πάντοτε οἱ Αριστεῖδαι καὶ Φωκίωνες ἐφάνησαν σπανιώτατοι. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὰ ἔθνη ἵσχυσαν ν' ἀποκτήσωσιν, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἀπόκτησις αὐτῆς δὲν χρειάζεται πολλάκις πλὴν μόνην ἀνδρείαν· καὶ ὁ ἔνθουσιασμός της εὔκολα ἀνάπτεται εἰς καθενὸς τὴν ψυχήν, ἀν ἡ φύσις, πάλιν τὸ λέγω, δὲν τὸν ἐπλασεν ὀλότελα ἀνδράποδον· ἀλλ' ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν φυλάξῃ, ἔχει χρείαν φρονήσεως συνωδευμένης μὲ τὰς ἄλλας ὅλας ἀρετάς, καὶ ἔξαιρέτως τὴν βασίλισσαν αὐτῶν δικαιοσύνην.

"Ιδετε, φίλοι οἱ ὁμογενεῖς, τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν προγόνων μας καὶ τοὺς ἐμιμήθητε τόσον λαμπρά, ὡστε μὲ δίκαιον ἐμπορεῖ καθεὶς ἀπὸ τοὺς νέους ἀγωνιστὰς τῆς Ἑλλάδος νὰ καυχᾶται τοῦ λοιποῦ φωνάζων :

"Ταύτης τοι γενεῖς τε καὶ αἷματος εῦχομαι εἶναι".

‘Αλλ’ ίδετε καὶ τὰς διχονοίας τῶν, διὰ τὰς ὅποιας δὲν ἴσχυσαν νὰ φυλάξωσι μέχρι τέλους τὴν ἐλευθερίαν. Ἀν ἀληθῶς τὴν ἀγαπᾶτε προθυμήθητε, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ ! νὰ μὴ τὰς μιηθῆτε, ἀλλὰ νὰ συνδεθῆτε σφιγκτά μὲ τὸν Ἱερὸν δεσμὸν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, διὰ νὰ ἀξιωθῆτε νὰ καυχᾶσθε καὶ τὸ πολὺ ἐνδοξότερον καύχημα τοῦτο :

«*Ημεῖς τε πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἴναι*».

Ναί ! φίλοι ὁμογενεῖς, σᾶς ὑπόσχομαι χωρὶς φόβον νὰ ψευσθῶ ὅτι ἡ ὁμόνοια θέλει σᾶς καταστήσειν ἀληθῶς «μέγ' ἀμείνονας» καὶ πολὺ εὔδαιμονεστέρους τῶν προγόνων μας.

Πραγματικὴ ἐλευθερία

‘Η ἐλευθερία, διὰ νὰ ἔξηγήσωμεν καὶ αὐτῆς τὴν ἀληθῆ σημασίαν, ἡ ἐλευθερία, λέγω, τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ πράσσῃ ἀνεμποδίστως ὅχι ὁ, τι θέλει, ἀλλ’ ὁ, τι συγχωροῦν οἱ νόμοι. Διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῆς οἱ πρόγονοί μας δὲν ἤρκεσαν νὰ τὴν φυλάξωσι πολὺν καιρόν, ἀφοῦ μὲ τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀγῶνας πων ὀλίγοι αὐτοὶ τὸν ἀριθμὸν ἐδίωξαν πολλὰς βαρβάρων μυριάδας, οἱ ὄποιοι ἔζήτουν νὰ τοὺς δουλώσωσι. Διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῆς δὲν ἐδυνήθησαν οὔτε πόλις μὲ πόλιν οὔτε πολίτης μὲ πολίτην νὰ συνδεθῶσι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμόνοιαν, ἥτις τοὺς ἔκαμε νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ τῶν τυράννων. Μόλις ἐδίωξαν τὸν ὑπερήφανον δεσπότην τῆς Ἀσίας κι ἔζήτησαν νὰ δεσπόσωσιν αὐτοὶ πολῖται συμπολίτας, πόλεις ἄλλας ὁμογενεῖς πόλεις. Διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτῆς αἱ δύο τάξεις τῶν πολιτῶν, οἱ ἐπίσημοι καὶ οἱ δημοτικοί, δὲν ἤθελησαν νὰ πιστεύσωσιν ὅτι τῆς ἐλευθερίας ἡ φυλακὴ δὲν είγαι ἀσφαλής, ἀν δὲν φυλάσσεται ἐντάμα καὶ ἀπὸ τὰς δύο. Οἱ ἐπίσημοι ἤθελον μόνοι αὐτοὶ νὰ δεσπόζωσιν ὅλιγαρχικῶς τὴν πολιτείαν καὶ πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἔφθασαν εἰς τόσην πλεονεξίαν, ὡστε ἐμβαίνοντες εἰς πολιτικὰ ἀξιώματα ἐτόλμων νὰ ὀμυνύσωσι τὸν ἀνομον καὶ ἀναίσχυντον δρκον, νὰ μεταχειρίζωνται ὡς ἔχθρούς, ποίους ; ὅχι τοὺς βαρβάρους τυράννους τῆς Ἀσίας, ὡς ἤθελε φυσικὰ τὸ συλλογισθῆ πᾶς ἔνας, ἀλλὰ τοὺς δημοτικούς, ἥγουν τοὺς συμπολίτας, τοὺς ἀδελπᾶς ἔνας. Οἱ δημοτικοὶ πάλιν, ὅταν ὑπερίσχυαν εἰς τὴν πολιτείαν,

ἔπιναν τὸ γλυκύτατον τῆς ἐλευθερίας ποτήριον· ἀλλὰ μὴ γνωρίζοντες τί πρᾶγμα εἶναι ἡ ἐλευθερία, τὴν ἔπιναν ἄκρατον, ἔχοντες κακοὺς κεραστάς, τοὺς καταράτους δημαγωγούς, ἔως ἐμεθύοντο κι ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ τῆς πατρίδος των τύραννοι, πράσσοντες τὰς αὐτὰς πλεονεξίας, τὰς αὐτὰς ἀδικίας, διὰ τὰς ὅποιας ἐκατηγόρουν τοὺς ὀλιγαρχικούς. Καὶ τὸ κακὸν δὲν ἔμενεν ἔως αὐτοῦ· ἡ ἄκρατος ἐλευθερία ἐφθειρεγ ὅλων τῶν πολιτῶν τὰ ἥθη, διότι μὲ πρόφασιν αὐτῆς οὔτε γυνή, λέγει ὁ Πλάτων, ἐσεβάζετο τὸν ἄνδρα οὔτε τέκνα τοὺς γονεῖς οὔτε μαθηταὶ τοὺς διδασκάλους οὔτε νέοι τοὺς γέροντας οὔτε αὐτὰ πλέον τὰ κτήνη (προσθέτε) ἐφοβοῦντο τοὺς ἀνθρώπους.

Ἄπο τοιαύτην ἄνομον ἐλευθερίαν, ὅταν μεθυσθῇ ἡ πόλις, δὲν εἰναι πλέον πολιτικὴ κοινωνία, ἀλλὰ γίνεται κοινωνία ληστῶν ἡ μᾶλλον ἀγρίων θηρίων, τὰ ὅποια χωρὶς αἰσθησιν ἀμοιβαίς ἀγάπης, χωρὶς φροντίδα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος δαγκάνονται, σπαράσσονται, τρώγονται ἀμοιβαίως, ἔως νὰ ἔξολοθρευθῶσιν ὀλότελα.

Ἐξεναντίας ἀληθινὴν ἐλευθερίαν τότε μόνον ἔχει ὁ πολίτης, ὅταν τὴν μεταχειρίζεται μὲ τρόπον, ὡστε νὰ μὴν ἐμποδίζῃ ἄλλου συμπολίτου κανενὸς ἐλευθερίαν· καὶ τότε μόνον ἐμπορεῖ νὰ τὴν φυλάξῃ, ὅταν σεβάζεται καὶ τοὺς συμπολίτας του ὡς ἐλευθέρους. Ἡ ἄκρατος ἐλευθερία εύρισκεται εἰς τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως· καὶ διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς πολέμους καὶ τὰς εἰς ἀλλήλους ἀδικίας, ὅσας ἡ τοιαύτη ἐλευθερία γεννᾷ, ἐνώθησαν οἱ ἀνθρωποι εἰς πολιτικὰς κοινωνίας καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ θυσιάσῃ μικρὸν καθένας μέρος τῆς ἄκρατου ἐλευθερίας, διὰ νὰ φυλάξῃ τὸ ὑπόλοιπον μὲ εἰρήνην. Διὰ τοῦτο ὧνόμασαν προσφύεστατα τὴν δικαιοσύνην θυγατέρα τῆς ἀνάγκης καὶ μητέρα τῆς εἰρήνης.

Καθήκοντα τῆς μέσης τάξεως τῶν πολιτῶν

Ὦ νέοι τοῦ Γένους, τοὺς ὅποίους ἐπαράβαλαν μὲ τὴν ἔαρινὴν ὥραν τοῦ ἔτους, διότι καὶ ἀληθῶς τῆς ἡλικίας σας τὸ ἄνθος ὁμοιάζει τὸ ἀνθηρὸν ἔαρ. Ἀλλὰ τὰ ἄνθη ὑπόσχονται καὶ καρπούς, καὶ τούτους ἀπαιτεῖ, τούτους ἐλπίζει ἀπὸ σᾶς ἡ ἐρημωθεῖσα ἀπὸ τὸν ἄγριον τύραννον πατρίδι σας. Μὴ ματαιώσετε λοιπὸν τὴν ἐλλιμδα τῆς.

« Ὡ παῖδες Ἐλλίρων, ἵτε,
ἔλευθεροῦτε πατρίδ', ἔλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναικας, θεῶν τε πατρῷων ἔδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπέρ πάντων ὁ ἀγών».

Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς νέους, ὅσοι ἔως τώρα ἐδράμετε εἰς τὴν ἔλευθερίαν τῆς πατρίδος, οὐδ' ἐφοβήθητε νὰ κενώσετε τὰς φλέβας σας ἀπὸ τὸ ἄιμα, διὰ νὰ ἐκδικήσετε ὅσα αἱματα ἀθώων ἔχουσε καὶ χύνει καθ' ἡμέραν ὁ παράνομος καὶ ἀνανδρος τύραννος τῆς Ἐλλάδος! Τιμὴν καὶ δόξαν ἔχετε νὰ λάβετε καὶ σεῖς, ὃ νέοι, οἱ σήμερον μιμούμενοι καὶ ὅσοι μέλλετε νὰ μιμηθῆτε τὰ ἡρωϊκὰ ἀνδραγαθήματα τῶν εὐγενῶν ὁμηλίκων σας, τόσον ἐνδοξότερα τῶν Μαραθωνίων καὶ Σαλαμινίων ἀνδραγαθημάτων, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν ἐδίωκαν ἀπὸ ἔλευθέραν Ἐλλάδα ἔξωθεν ἐρχομένους δεσπότας νὰ τὴν δουλώσωσιν, ἐσεῖς δὲ ἀγωνίζεσθε νὰ διώξετε βαρβάρους ριζωμένους πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς αὐτὴν καὶ κατατρώγοντας τὰ σπλάγχνα της. Οἱ ἔως τῆς ὥρας ταύτης ἀγῶνες σας εἶναι λαμπροί· τὸ ἔλευθερωθὲν μέρος τῆς Ἐλλάδος ἐγεύθη τοὺς ἐλπιζομένους ἀπὸ τὴν ἡλικίαν σας γλυκεῖς καρπούς καὶ καυχᾶται ἡ πατρίς σας καὶ μητρὶς εἰς τὴν γένυντσιν τοιούτων τέκνων.

Αλλὰ σᾶς μένουν ἄλλοι ἀσυγκρίτως ἐνδοξότεροι τούτων ἀγῶνες, ὃ γενναῖα τέκνα τῆς Ἐλλάδος. Διὰ τῶν παρόντων ἡλευθερώσαστε τὴν Ἐλλάδα· τῶν δὲ νέων ἀγώνων σκοπὸν πρέπει νὰ προβάλετε τὴν φυλακὴν τῆς ἔλευθερίας, φυλακὴν δύσκολον καὶ διὰ τοῦτο προσοχῆς πολλῆς ἀξίαν. Οἱ πρότεροί σας ἀγῶνες ἐκαθάρισαν τὸ ἐδαφός τῆς Ἐλλάδος ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ τυράννου· σᾶς μένει τώρα ὁ μέγας ἀγών νὰ τὴν καθαρίσετε καὶ ἀπὸ τὸν μολυσμὸν τῆς ἀδικίας του, βάλλοντες εἰς τόπον αὐτῆς τὴν δικαιοσύνην, τὴν μητέρα τῆς εἰρήνης, ἀν ἀγαπᾶτε νὰ φυλάξετε τὴν πατρίδα σας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, πολὺ πλέον ἐναντίους τῆς ἔλευθερίας παρὰ τοὺς ἔξωτερικούς. « Χαλεποὶ γάρ πόλεμοι ἀδελφῶν ».

Οσοι μάλιστα ἀπὸ σᾶς ἐγνωρίσατε τὴν φωτισμένην Εύρώπην, ἐποτίσθητε μὲ τῆς φιλοσοφίας της τὰ μαθήματα καὶ ἴδετε ὅσα ἀγαθά ἀπολαύουν οἱ εύνοιούμενοι αὐτῆς λαοὶ καὶ ὅσα ἐλπίζουν ὀκόμη ν' ἀπολαύσωσι διὰ τὴν καθ' ἡμέραν τελειοποίησιν τῆς Πολιτικῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν κυριωτάτην ταύτην τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ἐπι-

στήμην τοῦ Σωκράτους, χρεωστεῖτε σήμερον νὰ καταγίνεσθε· αὐτῆς τὰ περὶ δικαιοσύνης μαθήματα νὰ διδάσκετε καὶ εἰς τὰς καθημερινὰς τῶν πολιτῶν ἀναστροφὰς καὶ συνελεύσεις καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων, ἐάν τινες ἀπὸ σᾶς ἔχετε διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. "Ολούς τοὺς πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος πολίτας πρέπει νὰ πληροφορήσετε, ὅτι ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ συζῆῃ εἰρηνικῶς καὶ εὐδαιμόνιως μὲ τοὺς δμοίους του χωρὶς δικαιοσύνην, ἐπιθυμεῖ πρᾶγμα ἀδύνατον. Εἰς ὅλων τὰς ψυχὰς πρέπει νὰ φυτεύσετε τὸ μῖσος τῆς ἀδικίας...

"Ἐπέκεινα νὰ προχωρήσω, ὡς φίλη μου πατρίς, μ' ἐμποδίζει τὴν ὥραν ταύτην ὁ γεννηθεὶς εἰς τὴν ψυχήν μου σεισμός, ὅστις καὶ τὴν χεῖρά μου παραλύει καὶ τοὺς ὄφθαλμούς μου σκοτίζει μὲ τὰ δάκρυα. 'Ἐξωρίσθην ἑκούσιος ἀπὸ τοὺς κόλπους σου, μὴν ὑποφέρων νὰ σὲ βλέπω καθημέραν σπαρασσομένην ἀπὸ τὰς ἀνομίας τῶν βαρβάρων. Εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ὀδυνηρᾶς μου ζωῆς ἀκούω παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ὅτι ἔξηνθησε καὶ πάλιν ἡ ἀπὸ τοὺς τυράννους καταμαραμένη σου ἐλευθερία. Μὴ δυνάμενος ν' ἀκούσω ἡ νὰ ἴδω πλέον καὶ τοὺς καρπούς της διὰ τὴν μετ' ὀλίγον μέλλουσαν ἔξορίαν μου ἀπὸ τὸν βίον, τοὺς εὔχομαι πολλούς καὶ καλούς εἰς ὅλα σου τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς μου! Χαῖρε, φίλη μου πατρίς!"

«Ἐλληνικὴ Βιβλιοθήκη» τ. ΙΙ", 1821.

Αδαμάντιος Κοραῆς

6. Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ 1821 ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΝ

Κατὰ τὰ τέλευταῖα ἰδίως ἔτη κατέβλήθη ἴδιαιτέρα προσπάθεια, ἵνα ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 θεωρηθῇ ὡς τὸ ἔργον οὐχὶ ὀλοκλήρου τοῦ κακοπαθοῦντος ἔθνους, ἀλλὰ τῶν προκρίτων μεγάλων γαιοκτημόνων, οἵ διποῖοι διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ ἔνικοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς κράτος ἀνεξάρτητον ἐπεδίωξαν νὰ διατηρήσουν καὶ ἐδραιώσουν τὴν ἀρχήν των.

"Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ὑπῆρξε προϊὸν τῆς ὁμαδικῆς συνεργασίας τῶν ἀπανταχοῦ 'Ἐλλήνων, τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου, ὡς διεκήρυξε τοῦτο ἡ περισσότερον παντὸς ἀλλου ἐκπροσωποῦσα τὴν θέ-

λησιν αύτοῦ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου διὰ τῆς ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1822 προκηρύξεώς της:

«Ο κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικάς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς, εἶναι πόλεμος ἑθνικός, πόλεμος Ἱερός, τοῦ ὅποιου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς, τὰ δόποια τὴν σήμερον δλοι οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εύρωπης τὰ χαίρουσι.»

Δὲν εἶναι τὸ ἔπαθλον μέρος τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ τὸ τίμημα τῶν θυσιῶν μερίδος τῶν Ἑλλήνων ἡ κτηθεῖσα ἐλευθερία. Ἄλλα ἔνιαῖς ἦτο δό πόθος, ἔνιαία ἡ ἐλπίς, ἔνιαῖος δὲ ἀγώνων τοῦ ἔθνους, ὃπως εἶναι ἔνιαία καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ὑπόστασις. Ἡ φυλὴ δλόκληρος εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἔξεγέρσεως, ἡ φυλὴ δλόκληρος ἡγωνίσθη μὲ τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς ὁδόντας διὰ τὴν πατρίδα καὶ τῆς φυλῆς δλοκλήρου τὸ ψυχικὸν σθένος καὶ αἱ θυσίαι ἔξησφάλισαν τὸ πρῶτον σκήνωμα τῆς ἑθνικῆς ἐλευθερίας. "Ολοὶ οἱ Ἑλληνες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ ἐδάφους Ἑλληνικοῦ καὶ οἱ Ἑλληνες οἱ ἐν διασπορᾷ εἰς δλα τὰ σημεῖα τοῦ ὄριζοντος, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ τῆς Συρίας μέχρι τῆς Βενετίας καὶ τῆς Τεργέστης, ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας καὶ τῶν Παραδουναβίων ἥγεμονιῶν μέχρι τῆς Αιγύπτου, εἶναι οἱ αὐτούργοι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς τῶν χωρίων, μοναχοὶ τῶν μονῶν, ἀγρόται δουλοπάροικοι δι' ἐπαχθοῦς ἐργασίας καὶ τοῦ ἴδρωτος τοῦ προσώπου κερδίζοντες τὸν ἄρτον των, ναυτιλλόμενοι διὰ τῆς πάλης πρὸς τὴν ἀγριότητα τῆς θαλάσσης πλουτήσαντες, ἔμποροι ἀνταλλάξαντες τὸ εὔκρατες κλῖμα τῆς πατρίδος πρὸς τὸ τραχὺ καὶ ἀξενον κλῖμα ξένων χωρῶν, ἵνα δώσουν διέξοδον εἰς τὴν περισσεύουσαν δραστηριότητά των, ταπεινοὶ τοῦ γένους διδάσκαλοι, οἱ φρουροὶ τῆς ἐννόμου τάξεως καὶ ἀσφαλείας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρματολοί, οἱ κλέφται τῶν δρέων καὶ οἱ πειραταὶ τῆς θαλάσσης: δλοι αύτοὶ εἶναι οἱ πρωτεργάται τῆς ἑθνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἡ καταπληκτικὴ διάδοσις τοῦ μυστηρίου τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τῆς ὅποιας πυκνοὶ οἱ πλόκαμοι ἔξηπλώθησαν εἰς δλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, εἰς δλους τοὺς τόπους, ἔνθα δύμαδικῶς ἢ διεσπαρμένοι ἔζων "Ἑλληνες, ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν τῆς

Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τῶν μοναχῶν τῶν μονῶν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τοῦ Ἅγιου Ὁρους, ἀπὸ τῶν ἐμπόρων τῆς Ρωσίας, τῆς Βεσσαραβίας, τῆς Τεργέστης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀπὸ τῶν ἀγροτῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀριστοκρατίας τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν.

«Ἡγεμόνες καὶ πατριάρχαι — παρατηρεῖ ὁ πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως καὶ ἐκ τῶν αὐθεντικώτερων ἴστοριῶν τῆς ἐπαναστάσεως Ἀμβρόσιος Φραντζῆς — μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι καὶ ἡγούμενοι μοναστηρίων καὶ Ἱερομόναχοι καὶ πρεσβύτεροι καὶ μοναχοὶ καὶ ὀπλοὶ δόκιμοι, ἄρχοντες, προεστῶτες, ἔμποροι, τεχνῖται, βιομήχανοι μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ποιμενικοῦ ὑπηρέτου ἐπερίμεναν τὴν στιγμὴν τῆς ἀποστασίας καὶ τῆς καταστροφῆς ὅλων τῶν Τούρκων...».

Μαρτυροῦν περὶ τούτου ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ αἱ ἀνήκουστοι θυσίαι, εἰς τὰς ὅποιας ὑπεβλήθη κατὰ τὴν διάρκειάν του τὸ ἔθνος δλόκληρον, ἀνεξαρτήτως τόπου καὶ κοινωνικῆς τάξεως, πρὸς ἔξαγοράν τῆς ἐλευθερίας του.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἔνεκα ἀντιξόων περιστάσεων δὲν ἐπεξετάθη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, κατὰ τὰ ἐσχεδιασμένα, πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἀλλὰ παρέμεινε μέχρι τέλους ἐντοπισμένη εἰς μικρὸν μόνον τμῆμα αὐτῆς: Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος, τὸ ἐν τέταρτον μόνον τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, τὰ δὲ τρία τέταρτα ἔμειναν μέχρι τέλους ἀμέτοχα αὐτοῦ. Ἡ συνωμοσία ὅμως τοῦ ἔθνους ὑπῆρξε γενικὴ καὶ ὅχι μερική. Ἐνέχονται εἰς αὐτὴν οἱ Ἀσιᾶται καὶ οἱ Εύρωπαιοι Ἕλληνες, οἱ ἔξεγερθέντες καὶ οἱ μὴ ἔξεγερθέντες: ὅλα τὰ τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς προσφέρουν τὰ ὀλοκαυτώματά των εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος: ἡ Θράκη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἡ Μακεδονία τὴν Νάουσαν, τὸ Ἀγιον Ὁρος, τὴν Κασσάνδραν καὶ τὰ Μαδεμοχώρια· ἡ Ἡπειρος τὸ Σούλι, τὸ Συράκον καὶ τοὺς Καλαρύτας· ἡ Θεσσαλία τὸν Ἀσπροπόταμον καὶ τὴν Μαγνησίαν· ἡ Στερεά Ἑλλὰς τὸ Μεσολόγγι, τὴν Ἀλαμάναν καὶ τὴν Γραβιάν· ἡ

Πελοπόννησος τὸ Μανιάκι, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Σφακτηρίαν καὶ τὰ Δερβενάκια· ἡ Μ. Ἀσία τὰς Κυδωνίας, τὰ Μοσχονήσια καὶ τὴν Σμύρνην· τὸ Αίγαιον πέλαγος τὴν Χίον, τὰ Ψαρὰ καὶ τὴν Κάσον ἡ ἀνατολικὴ Μεσόγειος τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην.

Ἐγκαταμειγνύουν τὸ αἷμά των μετὰ τοῦ αἵματος τῶν μαχτὶς τῶν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος οἱ πρόσφυγες τοῦ Σουλίου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν καὶ οἱ ὑπὸ ξένην προστασίαν Ἐπτανήσιοι εἰς τὸ Πέτα, τὰς Ἀθήνας, τὸ Μεσολόγγι καὶ τὰς Πάτρας. Ἀνθαμιλλῶνται εἰς ἀγριότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς παρομαρτούστης δυστυχίας αἱ σφαγαὶ καὶ δηρώσεις τῆς Ναούσης, τῆς Χίου, τῶν Ψαρῶν, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰς σφαγὰς καὶ τὰς δηρώσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Κῶ καὶ τῆς Κύπρου.

Συναντῶνται εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας οἱ αἰχμάλωτοι τῆς ἐντεῦθεν καὶ τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους Ἑλλάδος καὶ συνενώνουν τὰ δάκρυα τοῦ κοινοῦ πόνου καὶ τῆς κοινῆς νοσταλγίας, ὅπερις ἄλλοτε οἱ αἰχμάλωτοι υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ παρὰ τὰς ὅχθας τῶν ποταμῶν τῆς Βαθυλῶνος.

Εἰς τὰς κοινὰς δὲ θυσίας εἰς αἷμα προστίθενται καὶ αἱ κοιναὶ θυσίαι εἰς χρῆμα τοῦ ἐπαναστατημένου, τοῦ ἐμπορευομένου ἐν τῇ ἀλιδοσπῆ καὶ τοῦ ὑπὸ ξένην προστασίαν Ἑλληνος.

Ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι ἡ Ἐκκλησία μαζὶ μὲ τοὺς πολυαρίθμους μάρτυράς της προσφέρει 800 ὁκάδας ἀργύρου ἐκ τῶν Ἱερῶν σκευῶν τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν· οἱ πρόκριτοι τῆς "Υδρας τῶν Σπετεῶν καὶ τῶν Ψαρῶν διαθέτουν ἐξ ἴδιων διὰ τὸν ἔξοπλισμὸν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πλοίων των 20 ἑκατομμύρια περίπου παλαιῶν δραχμῶν κατὰ τὴν γενομένην ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν των μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ ἀγῶνος, ἐκτὸς τῶν πληρωθέντων ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως· οἱ προεστῶτες τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων διατρέφουν ἐξ ἴδιων κατὰ τὰ πρῶτα βῆματα τοῦ ἀγῶνος τοὺς μαχητὰς καὶ ἐνισχύουν οἰκονομικῶς τὸν ἀγῶνα διὰ τῶν προαιρετικῶν εἰσφορῶν καὶ τῆς ἐγγραφῆς των εἰς ἀναγκαστικὰ δάνεια· οἱ χειρώνακτες καὶ οἱ ἀγρόται, αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανὰ μετέχουν τῶν ἀναγκαστικῶν

συνεισφορῶν τοῦ ἐνὸς γροσίου κατ' ἄτομον. Ἀλλὰ καὶ οἱ μακρὰν τῆς ἐπαναστατημένης Ἐλλάδος Ἐλληνες δὲν ὑστεροῦν εἰς θυσίας: Οἱ ὑπὸ ξένην προστασίαν Ἐπτανήσιοι διαθέτουν γενναῖα ποσά πρὸς ἔνισχυσιν τοῦ ἀγῶνος, αἱ δὲ θυσίαι των πρὸς ἀνεφοδιασμὸν τῆς λιμωττούσης φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ὑπερβαίνουν τὰ δρια τῆς ὀπλῆς φιλανθρωπίας· οἱ δὲ ὁμογενεῖς τῆς Ἰταλίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας, οἱ ἐμπόροι τῆς Χίου — πρόσφυγες τῆς Χίου, τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῶν Ψαρῶν — δὲν παύουν νὰ ἔνισχύουν οἰκονομικῶς τὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀποστολῆς τροφίμων, ἔνδυμάτων, φαρμάκων, διὰ τῆς ἀγορᾶς πυρπολικῶν καὶ τῆς ἔξαγορᾶς αἷχμαλώτων.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ πρωτοβουλία πρὸς ἔναρξιν καὶ διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος συνδέεται πρὸς εὐάριθμα καὶ ὠρισμένα μόνον πρόσωπα, τὰ δποία δυνάμεθα νὰ κατονομάσωμεν, καθ' ἐαυτὸ δὲν ἔχει ἀξίαν. Κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς ὑπάρχουν εἰς τὰ ἔθνη, παρὰ τὰς ἀφανεῖς καὶ ἀγνώστους μᾶζας, καὶ οἱ πνευματικοὶ ἡγέται αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ ἡγέται καὶ αἱ ἀφανεῖς μᾶζαι εἶναι προϊὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, εἶναι σάρξ ἐκ τῆς σαρκὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Οἱ πνευματικοὶ ἡγέται τοῦ ἔθνους, εἴτε ἐκ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς καὶ τοῦ κύρους των εἴτε ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων καὶ τῆς τύχης ἀντλοῦντες τὴν ἴδιότητα ταύτην, εἶναι πλῶς ἐκπρόσωποι καὶ σημαιοφόροι ὠρισμένων διαθέσεων καὶ τάσεων, τῶν δποίων φορεὺς εἶναι ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Ἡ δὲ ἀποστολή των συνίσταται εἰς τὸ νὰ συγκεντρώνουν, ὀργανώνουν καὶ κατευθύνουν πρὸς τὰ ἐμπρὸς τούς ἀσυστηματοποιήτους παράγοντας τοῦ ἔθνους, ἀφυπνίζουν καὶ ἐμψυχώνουν τὰς διαχύτους καὶ λανθανούσας δυνάμεις αὐτοῦ.

Ἡ δύναμις δέ, ἡ δποία συνεῖχε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἐλληνας διὰ δεσμῶν ἀλύτων, παρώθησεν εἰς τὴν ἀπόφασιν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, ὥπλισε τοὺς φανεροὺς καὶ ἀφανεῖς ἐργάτας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς τὴν προθυμίαν εἰς θυσίας καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν ἐν ταῖς δοκιμασίαις καὶ ταῖς συμφοραῖς, ὑπῆρξε τὸ φρόνημα τὸ ἐθνικόν. Ἡ δρθόδοξος δηλ. διδασκαλία, ἡ συνεχῶς καταβαίνουσα ἐκ τοῦ Ὁρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ τὸ κάλλιστον τῶν φωνημάτων, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἡ συνεχῶς καταβαίνουσα ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος, πρὸ παντὸς δὲ ἡ συνείδησις τοῦ ἐθνικοῦ προορισμοῦ, ἡ δποία δὲν ἔξελιπτε

μετά τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλ' ἐπέζησε καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν δουλείαν ὡς ἀνάμνησις τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ὡς ἐλπῖς περὶ ταχείας πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἔθνους.

Ἡ δύναμις, κατὰ ταῦτα, ἡ ὅποια συνεῖχε τοὺς ἔξεγερθέντας κατὰ τὸ 1821 Ἑλληνας, δὲν ὑπῆρξεν ὑλικῆς φύσεως, τ.ε. τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἡ ἐκ τούτων προερχομένη καὶ διατηρουμένη ἀντίθεσις πρὸς ἀλλήλας καὶ τὴν κυρίαρχον δύναμιν, ἀλλὰ ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως, τ.ε. Ἰδέας. Ἡ συνεκτικὴ δὲ δύναμις τῶν ἰδεῶν εἶναι περισσότερον ἴσχυρὰ καὶ ἀδιάλυτος παρὰ ἡ τῶν ὑλικῶν συμφέροντων. Διότι, ἐνῷ αἱ ἰδέαι εἶναι κοινὸν κτῆμα πάντων εἰς κοινὴν ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν ὁτρύνουσαι καὶ ἐμψυχοῦσαι, τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ τούναντίον εἶναι ἀνίσως διανεμημένα καὶ οὐχὶ σπανίως προκαλοῦν ἔριδα μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἀφορμῆς τῆς κτήσεως αὐτῶν. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὅτι λαοὶ καὶ κράτη, παρὰ τοῖς ὅποιοις κοινὰ ἰδεώδη συνέχουν τοὺς ἀπαρτίζοντας αὐτὰ πολίτας, προάγονται ταχέως εἰς εύρωστίαν ἥθικὴν καὶ ἀκμὴν ὑλικὴν καὶ ἔξυψοῦνται εἰς σημασίαν παγκόσμιον ὑπὲρ τῆς ἰδίας ὑπάρχεως καὶ τῆς προσαγωγῆς τοῦ κοινοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ δύναμιν ἐργαζόμενα. Τούναντίον δὲ λαοὶ καὶ κράτη, τὰ ὅποια ὑφίστανται χάριν τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, ἐλλείπει δὲ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἀπὸ τῶν ὑπηκόων των, φέρουν ἐν ἑαυτοῖς τὰ σπέρματα τῆς διαλύσεως καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως.

Προσεπικυροῦν τὴν ὀλίθιειαν ταύτην ἡ ταχεῖα παρακμὴ τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνος, τῆς ὅποιας χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὑπῆρξε θρησκεία πτωχὴ εἰς ἰδεώδη καὶ στοιχεῖα ἥθικὰ καὶ ἡ ἔλλειψις αὐταπαρνήσεως καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς παρὰ τοῖς ὑπηκόοις τῆς καὶ ἡ διάλυσις ἡ ἀπορρόφησις ὑπὸ τοῦ κράτους τῶν συσταθεισῶν κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀποικιῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν, ἐν ταῖς ὅποιαις οὐδὲν ὑψηλότερον ἰδεῶδες συνεῖχε τοὺς ἐταίρους παρὰ τὸ ὑλικὸν συμφέρον καὶ ἡ πλεονεξία.

Περιοδ. «Ἐλληνικὴ Δημιουργία», 1948.

Νικόλαος Βλάχος

7. ΤΟ ΠΑΣΧΑ

‘Αναστάσεως ἡμέρα, καὶ λαμπρυνθῶμεν... Πάσχα τὸ τερπνόν· Πάσχα Κυρίου· Πάσχα πανσεβάσμιον ἡμῖν ἀνέτειλε· Πάσχα, ἐν γαρ ἄλλήλους περιπτεξώμεθα. Ω Πάσχα, λύτρον λύπης! Πάσχα ἅμωμον· Πάσχα μέγα· Πάσχα, τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῆξαν· Πάσχα πάντας ἀγιάζεν πιστούς...’.

Διὰ τοιούτων στιχηρῶν, ἔξ ὧν ἀναπέμπεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις ἀνεκλάλητος, ἡ Ἐκκλησία ὑμεῖ καὶ πανηγυρίζει τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Ή λέξις «Πάσχα» ἐπενεργεῖ μαγικώτατα ἐπὶ τῶν δσίων ὑμνογράφων καὶ λησμονοῦσιν ἐπὶ βραχὺ τὸ αὔστηρὸν καὶ μελαγχολικὸν κάλλος, ὅπερ χαρακτηρίζει τὰς ἐμπνεύσεις των πρὸ τῆς ἀπαλῆς καὶ λυρικῆς, ὡς εἰπεῖν, ὁ ρμονίας, ἥτις αὐτόματος διαχέεται ἀπὸ τῶν ἰερῶν αὐτῶν φορμίγγων ἐπὶ τῷ τρισμεγίστῳ ἀγγέλματι. Ή Ἐκκλησία ἀποβάλλουσα τὴν πένθιμον περιβολὴν ἐνδύεται λευκὴν καὶ φεγγοβόλον στολήν, ὡς ἀν ἀντανακλᾶ ἐπ’ αὐτῆς ἡ λευκότης καὶ ἡ λάμψις τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἀποκυλίσαντος τὸν λίθον τοῦ μνημείου.

Τὰ ἀνήλια βάθη, οἱ ζοφεροὶ θόλοι τῶν χριστιανικῶν ναῶν διαγάζονται ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἀνεσπέρου φωτός, καὶ τὰ ἀνθη τὰ εὔσομα καὶ δροσόντα, ἀτινα ἀπὸ τῶν λειμώνων καὶ τῶν κήπων μετηνέχθησαν, ὅπως στολίσωσι τὴν ἐπιτάφιον σινδόνα τοῦ Σωτῆρος, τηροῦσιν ἔτι τῆς ραδινῆς των χάριτος, τῶν κοσμικῶν των θελγάτρων τὰ ἵχνη ἐν τῇ τεθολωμένῃ ὑπὸ τοῦ λιβάνου ἀτμοσφαίρᾳ τῶν ναῶν. Καὶ ἡ Ἐκκλησία καταπέμπει τὴν εὐχὴν αὐτῆς τὴν ἀναστάσιμον κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν γλώσσῃ ἀλλοίᾳ ἢ τῇ συνήθει· ἐν γλώσσῃ πλήρει παιδικῶν, θὰ ἐλέγομεν, σκιρτημάτων καὶ παιδικῆς συγκαταβάσεως. Εἰς τὴν μεγάλην εὐωχίαν τῆς· Ἀναστάσεως προσκαλεῖ πάντας, παρόντας καὶ ἀπόντας, νηστεύσαντας καὶ μὴ νηστεύσαντας, πιστούς καὶ ὀπίστους καὶ τοὺς φέροντας ἔνδυμα γάμου καὶ τοὺς ἀγοραίον περιβαλλομένους ἴματιον. Ω, μέθη τῆς Νύμφης ἐπὶ τῇ ἀνακτήσει τοῦ Νυμφίου! Ω, μέθη τρισαγία καὶ ἀνερμήνευτος!

Τὴν ὑψηλὴν ταύτην μέθην συναισθάνεται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὡς οὐδεὶς ὄλλος λαός. Οὐδεμία ἄλλη χριστιανική ἔορτὴ κατέχει παρ’ αὐτῷ τὴν θέσιν τῆς ἔορτῆς τοῦ Πάσχα. Οἱ Δυτι-

κοὶ ἔχουσι τὰ Χριστούγεννα. Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν Ἀνάστασιν. Αὕτη εἰναι ἡ βασίλισσα τῶν ἑορτῶν, ἡ πανήγυρις τῶν πανηγύρεων ἡμῶν. Οἱ Δυτικοὶ ἑορτάζουσι τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἐν πλούτῳ τρυφερῶν καὶ ώραίων ἐθίμων, ἐν οἰκογενειακῇ συνενώσει καὶ τέρψει ἀνθρώπων ἀπὸ καιροῦ συνῳκειωμένων πρὸς τὸν πολιτισμόν.

Ἄλλὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἡ Λαμπρὴ ἀνατέλλει καὶ δύει ἐν θορυβώδει διαχύσει καὶ ὑπερτάτῃ ἀγαλλιάσει ἀνθρώπων, οἵτινες εἰς τὰς φλέβας των τηροῦσιν ἔτι ρανίδας τίνας τοῦ αἵματος τῶν ἀγρίων καὶ ἀτιθάσων καὶ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἐλευθερίας βαυκαλωμένων πατέρων μας. Ἀρματολικαὶ συνήθειαι, ὀγρία ποίησις πληροῦσιν ἐκείνην. Βαρὺς χειμὼν ἐπικάθηται τῆς φύσεως, γογγύζει δὲ βορρᾶς καὶ πίπτουσιν αἱ χιόνες καὶ τὰ καλὰ Χριστούγεννα συσπειροῦνται πέριξ τῆς σπινθηροβιολούστης ἐστίας.

Ἄλλὰ πόσον διάφορον εἰκόνα παριστᾷ ἡ φύσις παρ' ἡμῖν, ὅταν οἱ κώδωνες τῶν ἑκκλησιῶν ἔξαγγέλλουσι χαρμοσύνως τὴν Ἀνάστασιν! Τὸ ἔαρ συνεορτάζει μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ φύσις συναγάλλεται μετὰ τῆς πίστεως. Οἱ θύμοι τῶν ὄρέων μοσχοβιοῦσιν, ὁ σμαράγδινος μανδύας τῶν πεδιάδων ἀνακινεῖται ἡρέμα ὑπὸ τῆς ζεφυρίτιδος αὔρας καὶ στίλβει διακέντητος ἐκ λευκανθέμων, αἱ εὐώδιαι τῶν ἐσπεριδοειδῶν βυθίζουσι τὰς ψυχὰς εἰς μυστικὰς ἐκστάσεις, τὰ ρόδα τὰ ἐφήμερα, τὰ αἰώνια ρόδα, ξανθά, λευκά, ὡχρά, πορφυρᾶ, διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου.

Ἡ ἄνοιξις, ὡς ἄλλη μυροφόρος, ὡς τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας ἀδελφῆ, κηρύσσει διὰ μυρίων στομάτων ὅτι «ἔώρακε τὸν Κύριον». Δεῦτε, ἔξέλθωμεν τῶν σκοτεινῶν θόλων τῶν ναῶν, οἵτινες δὲν ἀφήνουσι τὴν χαράν μας νὰ ἐκραγῇ ἀκράτητος. Δεῦτε, ὑμνήσωμεν τὸν Κύριον ὑπὸ τὸν σαπφείρινον καὶ ἀστερόεντα θόλον τοῦ οὐρανοῦ καὶ λάβωμεν τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερον καὶ ἀναμείνωμεν τὰ πρῶτα μειδιάματα τῆς κροκοπέπλου. Ἡοῦς.

Τοιαύτην ὥραν ὁ Κύριος ἀνέστη «ζωὴν τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι χαρισάμενος». Εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ, ὃς χαρίσῃ ζωὴν ζωῆς! Χριστὸς Ἀνέστη! Συναθροισθῶμεν πέριξ τοῦ ὀβελισθέντος ἀμυνοῦ καὶ συνοδεύσωμεν τὴν ὅπτησιν αὐτοῦ, ἐντέχνως στρεφομένου ἐπὶ τῆς ἀνθρακιᾶς, διὰ τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων.

Ἡ πυρῖτις ἔστω τὸ σύμβολον τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὸ φίλημα ἔστω τὸ σύμβολον τῆς ἀγάπης. Δὲν ἐννοοῦμεν τὴν

λάμψιν τῆς Ἀναστάσεως ἀνευ τῆς γλώσσης τοῦ τρομπονίου καὶ ἡ ἀγάπη χωρὶς φιλήματος εἶναι τὸ ἄνθος ἀνευ ἀρώματος.

Οὕτως ὑποδέχεται καὶ οὔτως ἀντιλαμβάνεται τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ό ‘Ἐλληνικὸς λαός. Αὐτὰ τὰ ὄνόματα, δι’ ὧν ἐκδηλοῦται τὸ Πάσχα, χρησιμεύουσιν, ὅπως ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἔξαριστιν εἰς κόσμους ὀνείρων, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἑορτῇ.

“Οταν λέγη «Ἀνάστασις» ό ‘Ἐλληνικὸς λαός, κρυφία τις χορδὴ ἀναπαλλομένη εἰς μυχιαίτατα τῆς καρδίας του ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ γένους τὴν ἀνάστασιν, καὶ ό Χριστὸς καὶ ἡ πατρὶς συναντῶνται ἐν αὐτῷ ἵσο παθεῖς καὶ ἵσο θεοι. Καὶ ὅταν λέγη «ἀγάπη» ό ‘Ἐλληνικὸς λαός, ἐκφωνεῖ τὴν γλυκυτάτην τῶν λέξεων, ἥτις κατ’ ἔξοχὴν τονιζομένη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἀνακηρυσσομένη ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἀποστόλου Παύλου παρέμεινεν ἐν τῇ γλώσσῃ του κατ’ ἔξοχὴν περιπαθὲς καὶ ἐγκάρδιον ρῆμα, δι’ οὐ ἐκφράζει πᾶσαν στοργὴν καὶ πάντα ἔρωτα καὶ πᾶσαν ἀφοσίωσιν.

Καὶ νομίζει τις ὅτι ό ἡμέτερος λαός κατ’ ἔξοχὴν ἥσθανθη καὶ ἀπεδέχθη καὶ ἐπραγματοποίησε τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης, ὡς φέρεται ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου: «*H* ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη οὐ περιπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαιρεῖ δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέργει, πάντα ἐλπίζει, πάντα πιστεύει, πάντα ὑπομένει».

Εὐνόητον δὲ ὅτι, ὅπως λάβῃ τις ὄγην ἰδέαν περὶ τοῦ τρόπου, καθ’ ὃν προσδεχόμεθα, κατανοοῦμεν καὶ ἑορτάζομεν τὴν Ἀνάστασιν, δέον νὰ εύρεθῇ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς σήμερον μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἔνθα, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ό βίος δὲν δύναται νὰ παράσχῃ τοιαύτας ἀπολαύσεις. Ἀληθῆς καὶ ἀνόθευτος Λαμπρή ἀνατέλλει διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν πόλεων, τῶν κωμοπόλεων, τῶν χωρίων, ὅσον διασώζονται καθαρώτερον καὶ ἐκδηλοῦνται ἐμφανέστερον τοῦ ἔθνικοῦ βίου τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα.

Ἐκεῖ γλυκύταται παραδόσεις, ἐκεῖ αἱ Ἐλληνικώταται συνήθειαι, ἡ χριστιανικωτέρα πίστις καὶ ἡ εὐαγγελικωτέρα χαρὰ συνενοῦνται καὶ ἀναφαίνονται ἐπὶ πάντων καὶ ὑπὸ πάντων ἀκολουθοῦνται ἀπροσποιήτως καὶ ἀπερίττως. Ἐκεῖ καὶ ἄκων τις καθίσταται χριστιανὸς καὶ ἐορτάζει τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀγάπην.

‘Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ

Εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην μάχην ποὺ ὅρχισε, μάχην ἡ ὅποια μᾶς ἐπεβλήθη, ἔχει σπουδαίαν ἀποστολὴν ἡ γυναίκα, ἡ Ἑλληνίς. Ἐνῷ πολεμοῦν οἱ ἀνδρες ἐπάνω εἰς τὰ βουνά - ὅσοι ἀνδρες ἔχουν τὴν τύχην νὰ φέρουν ὅπλα - καὶ στέλλουν ἐδῶ ἀνδραγαθήματα καὶ προελάσεις καὶ νίκας, αἱ γυναῖκες μποροῦν ἀπ' ἐδῶ μὲ τὴν ψυχραιμίαν, τὸ θάρρος καὶ τὴν πνοήν των νὰ κρατοῦν τὸν ἄγῶνα. Χθὲς ἀκόμη αἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου ἔδωσαν κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸ θάρρος καὶ τὴν πνοήν. Ἔδωσαν τὴν ζωὴν καὶ τὰ χέρια των.

Οταν ἡ 8η μεραρχία διετάχθη νὰ προελάσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ ὥρισμένας διαβάσεις «ἔστω καὶ χωρὶς ἐφοδιοπομπάς», μαζὶ μὲ τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιὰ ἐβγῆκαν ἀπὸ τὰ σπίτια των αἱ γυναῖκες καὶ ἔφεραν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὁρέων τὰ πυροβόλα, τὰ πυρομαχικά, τὰς ὄβιδας.

Ἐν ὥρᾳ μάχης. Γυναῖκες τῆς Πίνδου πρέπει νὰ γίνουν τώρα ὅλαι αἱ Ἑλληνίδες. Δὲν θὰ χρειασθῇ νὰ μεταφέρουν κανόνια καὶ δὲν θὰ κληθοῦν νὰ ἀνεβοῦν εἰς τὰ βουνά. Εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωριά καὶ τὰ σπίτια των ἀκόμη αἱ Ἑλληνίδες διαχειρίζονται τόσον μέγα μέρος τῆς μάχης, ὡστε αὐταὶ μόναι ἡμποροῦν νὰ μᾶς δώσουν τὴν νίκην. Διότι μὲ τὸ θάρρος των ἀγωνίζεται καὶ ὁ σύζυγος καὶ τὸ παιδί. Μὲ τὸ θάρρος των κρατιέται τὸ σπίτι. Μὲ τὸ θάρρος των στέκει ἡ κοινωνία. Κληρονόμοι μεγάλων παραδόσεων καὶ μεγάλων παραδειγμάτων, αἱ Ἑλληνίδες καλοῦνται τὴν στιγμὴν αὐτήν, τὴν σημαντικωτέραν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, νὰ γράψουν μαζὶ μὲ τὰ ὄνόματα τῶν ἡρώων μας τὰ ἴδικά των.

Καλοῦνται νὰ ἐνθυμηθοῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τόσες γυναῖκες, ποὺ ἔγαλούχησαν τὴν αἰώνιαν τῆς δόξαν. Τὶς γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν, ποὺ ἔδιναν μὲ τὸ «τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς» – αὐτὴν ἦ ἐπ' αὐτῆς – τὴν ἀσπίδα εἰς τὰ παιδιά των. Τὴν Τελέσιλλαν, ποὺ ἐφόρεσεν εἰς τὸ Ἀργος τὸ κράνος καὶ ἐπολέμησεν ὡς ἀνδρας. Τὰς ἑλληνίδας τῶν Συρακουσῶν, ποὺ προσέφεραν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα των ὅλα των τὰ κοσμήματα καὶ ὅλα των τὰ κειμήλια διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων πολέμου.

Νὰ ἐνθύμηθοῦν ἔπειτα τὶς ἡρωίδες τοῦ ἄγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας: τὴν Μαρούλαν τῆς Λήμνου, ἡ ὅποια, ἀμα εἶδε νεκρὸν τὸν πατέ-

ρα της, ἐπῆρε τὸ σπαθί του καὶ ὡδήγησε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν νίκην. Τὴν Μαρίαν τὴν Συγκλητικὴν ἀπὸ τὴν Κύπρον, ἡ ὅποια, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Λευκωσίας ὀδηγούμενη μὲ ἄλλας παρθένους εἰς τὴν δουλείαν, ἔβαλεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην φωτιὰ καὶ ἐτίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸ πλοῖον. Τὶς Σουλιώτισσες, ποὺ ἐτραγούδησαν εἰς τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου τὸ κύκνειον ἄσμὰ των καὶ ἐπεσαν μαζὶ μὲ τὰ παιδιά των εἰς τοὺς κρημνούς. Τὴν Μόσχω Τζαφέλλα, ἡ ὅποια, ὅταν ὁ Ἀλῆς πασᾶς τὴν ἥπειλησε πώς, ὅν δὲν ἀλλαξιποιστήσῃ, θὰ ψήσῃ τὸ παιδί της, τὸν Φῶτον, τοῦ ἀπήντησε : «Νὰ μοῦ στείλης κι ἐμένα ἔνα κομμάτι νὰ φάω. Ἐγὼ είμαι νέα καὶ θὰ κάνω κι ἄλλα παιδιά».

Γυναῖκες τῆς ἀρχαιότητος, τῆς Σπάρτης, τῶν Συρακουσῶν καὶ τοῦ Ἀργούς, γυναῖκες τῆς νέας Ἑλλάδος, τοῦ Σουλίου, τῆς Πάργας καὶ τοῦ Ζαλόγγου, γυναῖκες σημεριναί, αἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου, ὅλες μαζὶ, πνοὴ καὶ χάρις καὶ δύναμις καὶ ψυχὴ τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, ἃς παρασύρουν τώρα εἰς μίαν πελωρίαν διαδήλωσιν διὰ τὴν πατρίδα ὅλες τίς Ἑλληνίδες. "Ἄς ἐννοήσουν ὅλαι ὅτι ἐκλήθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας, ὅτι είναι ἐπιστρατευμένη ἡ ψυχὴ των, ἡ καρτερία των, τὰ χέρια των, τὸ μειδίαμά των. "Οτι καὶ αὐτὸ ἀκόμη ἀποτελεῖ πυρομαχικόν. "Οτι καὶ αὐτὸ κρατεῖ ἔνα σπίτι! Είναι τὸ παιδί εἰς τὸ μέτωπον; Θὰ γυρίσῃ μὲ τὸ καλό. Περνοῦν οἱ δολοφόνοι ἀπὸ ψηλά; "Η Παναγία θὰ μᾶς φυλάῃ. Καὶ θάρρος καὶ ὑψηλὰ τὰ μέτωπα καὶ ἵσια τὰ κορμιά. Καὶ δουλειά. Νοσοκομεῖα, πρῶται βοήθειαι, συσσίτια, πλέξιμο, οὔτε μιὰ ὥρα χαμένη οὔτε μιὰ στιγμὴ οὔτε μιὰ σκέψις, ποὺ νὰ μὴν είναι "Ἐ λληνική." Ετσι, ὅταν οἱ ἄνδρες νικοῦν εἰς τὰ σύνορα καὶ ἐντεῦθεν τῶν συνόρων νικοῦν οἱ γυναῖκες, ἡ "Ἐ λληνική ση.

"Αρθρα τοῦ πολέμου 1940-41.

Γεώργιος Α. Βλάχος

9. Η ΤΕΛΕΤΗ

"Ἐφέτος δὲν θὰ παραταχθῇ ἀπὸ τῶν Ἀνακτόρων μέχρι τῆς Μητροπόλεως ὁ στρατός· δὲν θὰ ἔχῃ τὸ γενικὸν πρόσταγμα λάμπων εἰς χρυσὸν καὶ παράσημα ὁ ἐφιππός στρατηγός. Δὲν θὰ ἐκχυθῇ ὁ λαὸς εἰς τοὺς δρόμους, δὲν θὰ ἀκουσθοῦν ἑορταστικοὶ οἱ κώδωνες,

τοῦ ναοῦ, δὲν θὰ ἀντηχήσουν τὰ πυροβόλα. Ἐφέτος θὰ γίνη στὰ χιόνια ἡ τελετή. Ἐκεῖ, εἰς τὰς κορυφάς, τὰ ὑψώματα, εἰς τοὺς παγωμένους κρημνούς, ἔχει ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα παραταχθῆ ὁ στρατός. Ἐκεῖ ὁ στρατηγὸς ἔχει σταθῆ, ἐκεῖ ἔχει στηθῆ βαρύν, σκυθρωπὸν τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν τὸ χαρμόσυνον πυροβόλον. Ἐκεῖ θὰ κατεβοῦν ἀπὸ τοὺς θόλους τοῦ οὐρανοῦ μὲ τῶν ὄγίων τὰ ὠσαννὰ καὶ τῶν ἀγγέλων τὰ φτερουγίσματα αἱ εὐχαὶ τοῦ Ὑψίστου. Ἐκεῖ ἔχει ἐκχυθῆ ὁ λαός. Ὄπου κορυφή, ὅπου δρόμος, ὅπου στενωπός, ὅπου πλαγιὰ στέκει ὅρθια μία σύζυγος, μία ἀδελφή, μία μητέρα. Σκιαὶ κρατοῦν γύρω τὰ ἔξαπτέρυγα, ὅππασίαι καίουν λιθανωτόν, τὰ ἀστρα ἔχουν κατεβῆ χαμηλά, διὰ νὰ γίνουν κανδῆλαι, καὶ πλῆθος λάμπουν μέσα εἰς τὶς πέτρες, στοὺς βράχους, στὰ παγωμένα κλαδιὰ τῶν ἐλάτων τὰ ὄλόχρυσα εἰκονίσματα. Ψάλται τῶν βουνῶν ὁ ἀντίλαλος, χορὸς ἡ χιονοθύελλα, τῆς Παρθένου τὰ δάκρυα σταλακτίται. Ἐκεῖ θὰ γίνη ἡ τελετή.

Μία ἥλη ἵππικοῦ, ὅπως εἰς τὴν ἀσφαλτὸν ἄλλοτε, θὰ καλπάσῃ τώρα διὰ μέσου τῶν χαραδρῶν, διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν ναὸν τοὺς νεκρούς τῶν πολέμων. Θὰ κατέβουν ἀπὸ τ' ἄλογά των οἱ ἀρχαῖοι ἵππεις μὲ τὰς ἀσπίδας καὶ μὲ τὰ δόρατα οἱ Μακεδόνες, σταυροφόροι οἱ Βυζαντινοί μὲ τὰ λάβαρά των, μὲ τὶς μπάλες, τὰ καριοφίλια καὶ τοὺς δασύλογούς οἱ ἀγωνισταί, μὲ αἵματωμένα ἀκόμη τὰ στήθη των οἱ χθεσινοί μας νεκροί. Καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων θερμή, εὔλαβής, τρομακτική, μυριόστομος θὰ ὑψωθῇ πρὸς τὸν Θεόν ἡ εὐχή:

«Θεέ, Σύ, ὁ ὄποιος ἐδημιούργησες τὸν κόσμον αὐτόν, ὁ ὄποιος ἔχάραξες τῶν ἡλίων τοὺς κύκλους καὶ τῶν ἀστρῶν τὰς τροχιὰς καὶ κρατεῖς εἰς τὴν παλάμην Σου χρυσῆν κόνιν τὸν Γαλαξίαν, εἰς τοῦ ὄποιού τὸ πρόσταγμα αἱ ὑφήλιοι ὑπακούουν, τοῦ ὄποιού τὸ μειδίαμα εἶναι γαλήνη τῶν θαλασσῶν, πλοῦτος τῆς γῆς καὶ σεισμὸς ἡ ὁργή

»Θεέ, Σύ, τὸν ὄποιον, διὰ νὰ συλλάβουν ἐν νῷ, διεμοίρασσαν εἰς χιλίους θεούς οἱ ἀρχαῖοι, πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ ὄποιού ἐγονυπετήσαμεν ἡμεῖς πρῶτοι καὶ ὑψώσαμεν εἰς τὴν δόξαν Σου τοὺς πρώτους ναούς· Σύ, ὁ ὄποιος ὁρίζεις τὸν βίον τῶν πλανητῶν καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἐντόμων, ὁ ὄποιος δημιουργεῖς τοὺς χειμῶνας καὶ τὰς ἀνοίξεις, τὰς ἡλιολούστους ἡμέρας καὶ τοὺς βαρεῖς κεραυνούς, ὁ ὄποιος μεταβάλλεις τὰ ὅρη εἰς ἄμμους, εἰς πεδιάδας τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν καὶ ἀνοίγεις μὲ τὴν πνοήν Σου τῶν ἀνθέων τὰ πέταλα καὶ ἔχυπνάς

τὰ πτηνὰ καὶ ἀποκοιμίζεις τὰ βρέφη· Σύ, δὲ ἔξω περάτων καὶ χρόνου καὶ λογισμοῦ, στρέψε πρὸς ἡμᾶς τὴν θέλησίν Σου προστάτιδα· εὐλόγησον τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ δικαίου· χαλύβδωσον τὰς ψυχὰς καὶ τὰς λόγχας των· ὀδήγησον τοὺς στρατούς των διὰ μέσου πετρῶν καὶ κρημνῶν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς δάφνης.

»Γωνία γῆς, δράξ ἀνθρώπων, δανεισθέντες ἔνα σπινθῆρα τοῦ θείου φωτός Σου, διὰ νὰ διαλύσωμεν τὰς νύκτας τοῦ σκότους καὶ νὰ φωτίσωμεν τοὺς ἀνθρώπους, μεταδώσαντες εἰς τὸν κόσμον ὅ,τι ἐκ Σοῦ ἐκπορεύεται, λάμψιν, γράμματα, τέχνας, σοφίαν καὶ τοῦ Ἐσταυρωμένου τὰς ἐντολάς, ζῶμεν ἐδῶ μηδένα ὑποβλέποντες, κατ' οὐδενὸς στρατεύμενοι, οὐδένα ὄχλοῦντες.

»Καὶ μᾶς ἔξυπνησαν οἱ σταυρωταὶ τοῦ Υἱοῦ Σου, οἱ προχθὲς σπιλώσαντες δι’ αἵμάτων τὴν φάτνην Του, οἱ ὑβρισταὶ τῆς Παρθένου, μὲ δολοφόνον ἐγχειρίδιον εἰς τὰ χέρια, λησταὶ τῆς πατρίδος μας, κλέπται τῆς τιμῆς μας, ὑβρισταὶ τῶν δούλων μας, καὶ μᾶς ἔφεραν ὑπερασπιστὰς τοῦ μόνου πλούτου μας, τῶν ’Ιδεῶν, ἐδῶ εἰς τὰ χιόνια. Κάμε λοιπόν, Θεέ, νὰ νικήσωμεν. Δῶσε ἐντολὴν εἰς τὴν αὔριον, τὴν ὁποίαν Σὺ θὰ ἀνατείλης, νὰ νικήσῃ ἡ Ἑλλὰς καὶ νὰ κατατροπώσῃ τοὺς στρατούς τῶν κακούργων καὶ νὰ στήσῃ μεταξὺ τῶν θαλασσῶν καὶ αὐτῆς τὴν θέλησίν Σου, τεῖχος ἀσάλευτον...»

Τότε μητέρες, σύζυγοι, ἀδελφαί, ὀπτασίαι, σκιαί, ἵππεις ἀρχαῖοι, Μακεδόνες, Βυζαντινοί, ἀγωνισταί, λάβαρα καὶ ἀσπίδες, αἵματωμένα σπαθιὰ καὶ ξεσχισμέναι σημαῖαι θὰ γονυπετήσουν εὐλαβῶς καὶ θὰ κλίνουν ἐπάνω στὸ χιόνι. Καὶ ὅπισω ἀπὸ κάποιο ὑψωμα θὰ ἀνατείλῃ ὡχρὰ ἡ αὐγή, καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐνῷ ἡ τελετὴ θὰ διαλύεται καὶ θὰ γίνωνται τὰ ὅπλα ἀτμοί καὶ οἱ ἀνθρωποι ὅνειρα, θὰ ἀκουσθῇ, διὰ νὰ ἀντιλαλήσῃ ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνὸν καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν ἡχώ της εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ πρώτη φωνὴ τοῦ Ἑλληνος στρατιώτου τοῦ 1941 :

«Μὲ τὴν βούθειαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος, πρὸς τὴν Δόξαν, Ἐμπρός!».

Καὶ χιλιάδων ναῶν οἱ κώδωνες κρυμμένοι ὅπισω ἀπὸ τὰ σύννεφα θὰ ἀπαντήσουν.

»Αρθρα τοῦ πολέμου 1940-41.

Γεώργιος Α. Βλάχος

10. ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

‘Απόσπασμα ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ μακεδονομάχου Παύλου Μελᾶ πρὸς τὴν γυναικά του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

Γαβρέσι, 6 Μαρτίου 1904

Τὸ ἀπόγευμα περὶ τὰς 5 μ.μ. κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Κώτα συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ δωμάτιόν μας 12 προύχοντες. Εἰς αὐτοὺς ζωηρότατά, εὐγλωττότατα καὶ πειστικώτατα—μετέφραζεν ὁ Πύρζας—ώμιλησε μακεδονικά ὁ Κώτας. Τοὺς εἶπε πολλά, ἀλλὰ περιορίζομαι νὰ σοῦ εἰπῶ ὅτι ἡσαν ὅλα σύμφωνα μὲ τὰς ἴδεας μας, ὃ δὲ τόνος τῆς φωνῆς του καὶ τὸ ὑφος του ἐδείκνυον ὅτι τὰ ἔλεγεν εἰλικρινῶς. “Ολοὶ οἱ προύχοντες ἐνθουσιάσθησαν καὶ συνεφώνησαν μὲ τὸν Κώταν. Μετὰ τὸν Κώταν τοὺς ώμιλησεν ὁ Ἀλέκος (Κοντούλης) μὲ τὴν συνήθη βαθεῖὰν του λογικήν καὶ φρόνησιν, ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλοι τοὺς ώμιλησαν πολὺ ώραῖα εἰς τρόπον, ὥστε ν’ αὐξήσουν τὸν ἐνθουσιασμόν των.

Ἐγωϊστικῶς φερόμενος θὰ σοῦ κάμω μίαν μικρὰν περιληψιν τοῦ λόγου, τὸν ὃποῖον ἔξεφώνησα πρὸ τῆς μακεδονικῆς αὐτῆς βουλῆς. Διὰ νὰ γνωρίζῃς ὑπὸ ποιὸν πνεῦμα δύμιλῶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μας:

«Ἄδελφοί, ἡμεῖς ποὺ ἤλθαμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ σᾶς βοηθήσωμεν, ἐφέραμεν μαζί μας μόνον ἀγάπην, πατριωτισμὸν καὶ παλικαριά: μὲ αὐτὰ μόνον καὶ μὲ τὰ ὅπλα, ποὺ θὰ σᾶς φέρωμεν, ἂν τὰ θελήσετε, θὰ σᾶς βοηθήσωμεν νὰ ὑπερασπισθῆτε κατὰ τῶν ἀτιμιῶν τῶν Βουλγάρων, καὶ ἂν εἴναι ἀνάγκη, καὶ κατὰ τῶν ἀτιμιῶν τῶν Τούρκων.

»“Ημεῖς δὲν θὰ βιάσωμεν νὰ μᾶς ἀκολουθήσετε, ὅπως σᾶς ἔκαμαν οἱ Βούλγαροι. Αὔτοι σᾶς ἀνάγκαζαν νὰ πωλῆτε καὶ τὰ βόδια σας, γιὰ νὰ τοὺς δώσετε χρήματα δι’ ὅπλα. Ἄλλὰ ἀφοῦ ἐπαιριναν τὰ χρήματά σας, ὅχι μόνον ὅπλα δὲν σᾶς ἔδιδαν, ἀλλὰ τὸ καλοκαίρι διὰ τῆς βίας σᾶς ἐστήκωσαν μόνον καὶ μόνον, διὰ νὰ δείξουν εἰς τὴν Εύρωπην ὅτι ἡ Μακεδονία εἴναι βουλγαρική καὶ ὀλόκληρος ἐπανεστάτησε· καί, ἀφοῦ ἔκαμαν ἔτσι τὸ κέφι τους, ἀφησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἔκαψαν τὰ χωριά σας.

»“Ημεῖς ὅπλα θὰ δώσωμεν δωρεὰν εἰς ὅσους μᾶς ζητήσουν. Ἄλλὰ καὶ ἔκείνους, ποὺ δὲν θὰ μᾶς ζητήσουν, θὰ τοὺς ἀγαπῶμεν καὶ θὰ τοὺς προστατεύωμεν.

»'Ημεῖς δὲν θὰ βγάλωμεν μάτια οὔτε αύτιά θὰ κόψωμεν οὔτε θὰ κρεμάσωμεν κανένας ἀλλά, ἐνας ἴδικός μας ἄμα δολοφονήται, ἀμέσως θὰ σκοτώνωμεν ἔναν ἔνοχον ἔχθρον. Δὲν θὰ κρυπτώμεθα, ὅπως οἱ ὅτιμοι Σαράφωφ, Τσακαλάρωφ, καὶ λοιποί. Ἀλλὰ θὰ πολεμοῦμε στῆθος μὲ στῆθος, καὶ πρῶτα θὰ πέφτωμεν ἡμεῖς καὶ ἔπειτα σεῖς.

»'Η πολιτική μας ἐφέτος εἶναι ἡ ἔξτης: Πρέπει νὰ ἐμποδίσωμεν τοὺς Βουλγάρους νὰ κάμουν πάλιν κακουργήματα καὶ τὴν ἴδιαν περσινὴν ψευδοεπανάστασιν. Διότι ὁ κόσμος ὅλος κοντεύει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐδῶ μέσα μόνον Βούλγαροι εἶναι. Αὐτὸ πρέπει νὰ γίνη ἐφέτος, καὶ τοῦ χρόνου ἐργαζόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν κλπ. κλπ.».

Βεβαίως αὐτὸς ὁ πολιτικὸς λόγος δὲν εἶχεν ἀξιώσεις ἀλλὰ λεγόμενος μὲ τόνον καὶ εἰλικρίνειαν δὲν ἥμπτορει παρὰ νὰ τοὺς ἔκαμεν ἐντύπωσιν. 'Η συνάθροισις διελύθη καὶ ἀπεκομίσαμεν ἀμφοτέρωθεν λαμπράς ἐντυπώσεις. Σὲ βεβαιῶ ὅτι θὰ ἥθελα νὰ παρευρίσκεσθαι εἰς τὴν συνάθροισιν αὐτήν.

«Ολοι οι προύχοντες (δύμιλοιν ὅλοι κάλλιστα τὰ Ἑλληνικὰ) ἐκάθοντο κάτω σταυροπόδι ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος τοῦ δωματίου· ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡμεῖς ἐπίστηση σταυροπόδι. 'Ο Κώτας μὲ τὴν φανταστικὴν στολὴν του, γονατιστὸς ἐνώπιον των τοὺς ὡμιλοῦσε μὲ πολὺν ἐνθουσιασμὸν καὶ πολλὴν διπλωματίαν διὰ τὰ διάφορα ζητήματά μας. 'Οταν δὲ ἔφθασεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἔκαμε τὴν ἔξτης εύφυεστάτην παραβολήν :

»'Ημεῖς οἱ Μακεδόνες, διὰ ν' ἀποκτήσωμεν ἐλευθερίαν, ἔχομεν δύο δρόμους ν' ἀκολουθήσωμεν· ἐκλέξατε σεῖς ποιὸν θέλετε· ὁ ἔνας πηγαίνει εἰς τὴν Βουλγαρίαν· εἶναι δρόμος ποὺ βαστᾶ 30 ἡμέρας καὶ εἶναι γεμάτος ἀγκάθια, ποὺ θὰ μᾶς γδάρουν ὥσπου νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ. 'Ο ἄλλος πηγαίνει εἰς τὴν Ἐλλάδα εἰς 3 ἡμέρας καὶ εἶναι ὡραῖος καὶ καθαρός».

V. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑΙ – ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Μετά τὸ θάνατο τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητοῦ ἀνέλαβαν νὰ τακτοποιήσουν τὰ ἀνέκδοτα χειρόγραφά του καὶ νὰ ἐκδώσουν τὰ «*Απαντά*» του οἱ φίλοι καὶ μαθηταὶ του Κάρολος Μάνεσις, Γεράσιμος Μαρκορᾶς, Πέτρος Κουαρτάνος καὶ Ἰάκωβος Πολυλῆς. ‘Ο τελευταῖος ἔγραψε τὰ περίφημα «*Προλεγόμενα*», τὴν καλύτερη ἔως σήμερα κριτικὴ μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ.

Παραθέτομε τὰ κεφάλαια 14 καὶ 15, στὰ ὅποια ἀναλύεται τὸ πειρεχόμενο καὶ ἡ ποιητικὴ μορφὴ τῶν «*Ἐλεύθερων Πολιορκημένων*».

14.

“Οσο ἀνέβαινε εἰς τὸ φῶς τῆς ἴδεας, τόσο σοβαρότερα αἰσθάνετο τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς τέχνης του· ὅθεν ὁ Σολωμὸς θὰ συναριθμῆται μὲ τοὺς ὄλιγους ποιητάδες, οἱ ὅποιοι εἶδαν ὅτι ὑψηλοτάτην ἐντολὴν ἔχει ἡ ποιητικὴ καὶ ἡθέλησαν νὰ τὴν ἐκπληρώσουν· τὸ ἡθέλησαν ἔξοχως ὁ Δάντης καὶ ὁ Σχίλλερ, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο εἰς τὸ σοβαρὸ περιεχόμενο κάποτε ἔθυσίασαν τὸ καθαρὸ κάλλος τῆς πλαστικῆς μορφῆς. ‘Απὸ παρόμοιαν ὑψηλὴν ἴδεα τῆς τέχνης ἀναχωροῦσε, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ποιητικότατος τῶν *Ἐλλήνων φιλοσόφων*, ὅταν ἔξοριζε ἀπὸ τὴν Πολιτεία του τοὺς ποιητάδες, ἐνόσω ἡ τέχνη του ἔτεινε νὰ ὑποδουλώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ πάθη, ἀντὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσία τοῦ ποιητικοῦ ἔργου ὁ Σολωμὸς ἔβλεπε καθαρὰ καὶ ἀσάλευτα ἐπίστευε ὅτι ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ ποιήματος πρέπει νὰ είναι ἡ νίκη τοῦ λόγου ἀπάνου εἰς τὴ δύναμη τῶν αἰσθήσεων· θρίαμβος ἀληθινός, διότι οὔτε θὰ στηρίζεται εἰς τὴν στωικὴν ἀπάθειαν, οὔτε θὰ ἀναπταύεται (μολονότι ὅχι ριζικῶς ἀντίθετο) εἰς τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν θείαν θέληση, ἀλλὰ θὰ πηγάζῃ εἰς τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἔβγῃ νικητὴς μέσ’ ἀπὸ τοὺς πλέον γλυκούς πειρασμοὺς τῆς καρδίας, ἀπὸ τὸν πλέον τρομερὸν ἀγώνα μὲ τὴν τυφλὴν ὄργη τῶν ἀνελευθέρων ἔχθρῶν τοῦ φωτός.

«Ἡ ψυχὴ, λέγει ὁ Σχίλλερ, τόσο περισσότερο ἐκτείνεται μέσα της. ὅσο περισσότερος περιορισμοὺς εύρισκει ἔξω της. Διωγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ ὀχυρώματα, δσα δύνανται νὰ δώσουν μίαν φυσικὴν προστασία τοῦ αἰσθητικοῦ ἄνθρωπου, προσφεύγομε εἰς τὸν ἀκαταμάχητο

πύργο τῆς ἡθικῆς μας ἐλευθερίας, καὶ ἀποχτοῦμε μίαν ἀπόλυτη καὶ ἄπειρη ἀσφάλεια, ἐνῶ ἀφήνουμε ἔνα ἀπλῶς σχετικὸν καὶ προσωρινὸν ὑπεράσπισμα μέσα εἰς τὸ πεδίον τῶν φαινομένων. Ἀλλὰ μάλιστα γιὰ τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ μᾶς πλακώσῃ τούτη ἡ φυσικὴ βία, ὅπως ἀναγκασθοῦμε νὰ ζητήσουμε βοήθεια εἰς τὴν ἡθικὴ μας φύση, δὲν ἡμποροῦμε νὰ φθάσουμε εἰς τούτη τὴν ὑψηλὴ συναίσθηση τῆς ἐλευθερίας μὲ ἄλλο παρὰ μὲ τὸ πάθος. Ἡ κοινὴ ψυχὴ μένει ἀπλῶς εἰς τοῦτο τὸ πάθος· καὶ μέσα εἰς τὸ ὑψος τοῦ πάθους ποτὲ δὲν αἰσθάνεται ἄλλο τι παρὰ τὸν τρόμο· μία αὐτόνομη ψυχὴ ἔξι ἐναντίας μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν τὸ πάθος σπρώχνεται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν συναίσθηση τῆς ἀκρας ἐνεργείας, καὶ ἀπὸ κάθε φοβερὸν ὀντικείμενο ἥξεύρει νὰ γεννήσῃ ἔνα ὑψηλό.

Τέτοια ἦταν ἡ θέση, εἰς τὴν ὃποίαν ἔσταινε ὁ Σολωμὸς τοὺς Ἐλεύθερους πολιορκημένους, ποίημα, εἰς τὸ ὃποῖον ἔπρεπε νὰ φανῆ ἀκέραιος ὁ ἄνθρωπος· τὸ ὑψος τῆς ψυχῆς καὶ ἐνταυτῷ τὰ φυσικὰ αἰσθήματα εἰς ὅλη τους τὴν σφοδρότητα. Αὐτὸν τὸ σέβας πρὸς ὅλα τὰ ιδιώματα τοῦ θείου πλάσματος ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴν νὰ μὴ θυσιάζῃ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ νὰ θέσῃ ὅλα εἰς μίαν ἀρμονικὴν ἴσοζυγίαν· νὰ παραστήσῃ πλαστικῶς τὰ παντοειδῆ ἀνθρώπινα ὄρμήματα, αἰσθήματα, φρονήματα καὶ πάθη· τὸν ἔρωτα, τὴν μητρικὴν ἀγάπην, τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς δόξας, τὴν φιλοζωία, τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσης, τὴν ὥρα ὅποιον θανάτου σκιὰ τὰ σκεπάζει τῶν ἀγωνιζομένων· καὶ σύγχρονα νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος ὅμπροστά εἰς ὅλα τὰ ἔξωτερικὰ ἐνάντια.

Αὐτὴ ἡ αὐτονομία ἔπρεπε νὰ φανῇ ὅμοια, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ μορφή, εἰς τὸν ἀνδρικὸν καὶ εἰς τὸν γυναικείον χαραχτήρα· καὶ ὡς κορυφὴ τοῦ ἡθικοῦ αὐτοῦ μεγαλείου ἐφαίνετο εἰς τὸ ποίημα μία τῶν γυναικῶν, τῆς ὃποίας ὁ ποιητὴς ἔδινε ἔνα πνεύμα φιλέρευνο, διψασμένο νὰ ἐννοήσῃ τι ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ παντός. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν μυστικὴ διάθεση τῆς γυναικὸς πιάνεται ὁ Πειρασμὸς ὅπως τὴν κάμη νὰ ξεκλίνῃ ἀπὸ τὴν θέση, εἰς τὴν ὃποίαν αὐτὴ ὑψώθηκε καὶ βασιτέται μὲ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστάδες. Ἐνῶ, εἰς τέσ τέστερινὲς ὥρες, οἱ γυναῖκες κάθονται περιλύπτες καὶ σιωπηλές, ξάφνου ἡ Μάρθα σκάει τὰ γέλια. Τότε μιὰ ἄλλη τῆς λέει : «Τί κάνεις, ὡς καρδιογνώστρα; ἐσύ, διποὺ δὲν σὲ εἰδάμε νὰ καλοκαρδίζεται οὕτε εἰς τὸν καιρὸ τῆς εύτυχίας καὶ τῆς δόξας, τώρα γελᾶς, ἐνῶ ἔχάσαμε τὰ πάντα;» Καὶ ἡ Μάρθα :

«Εις ἐκείνη τὴν στιγμὴν ἐπαρουσιάσθηκε εἰς τὸ πνεῦμα μου ὁ Πειρασμὸς καὶ μοῦ ἔταξε νὰ μοῦ ξεσκεπάσῃ τὰ ἄπειρα μυστήρια τῆς πλάστης, ἀνὴρ ἕστεργαν^ν ἀφήσω τοῦτο τὸ χῶμα. Τοῦτο ἔκανε ὁ Πειρασμός, κι ἐγὼ ἐκδίκηση τοῦ πῆρα».

Ως ἀντίθετον εἰς τὴν οὐρανικὴν γαλήνην, ὅπου ὑψώσει τοὺς Πολιορκημένους, ὡστε ὅλα τους τὰ ἔργα, τὰ λόγια, οἱ στοχασμοὶ παραμοιάζονται μὲ τὸ ὀραῖοτερο καὶ τερπνότερο γέννημα τῆς φύσης (Σχεδ. Γ', Ἀποσπ. 2, 1–3), φαίνεται ἡ χαρὰ τοῦ δυνατοῦ βαρβάρου, ὃποὺ μὲ ἀπονητὴ σκληρότητα περιπαίζει τὴν ἀδυναμία τῶν Πολιορκημένων (Σχεδ. Β', Ἀπόσπ. 3) καὶ μὲ τὸ πολεμικὸν ὅργανον ἀναγαλλιάζει ἡ ψυχὴ του εἰς τὸν τερπνότατον ἀέρα, ἐπειδὴ εἶναι βέβαιος ὅτι γλήγορα θὰ κάμη δική του τὴν χαριτωμένη ἐκείνη γῆ· ἐπειτα (Σχεδ. Γ', Ἀπόσπ. 5) καταφρονεῖ τόσον τὴν ἀντίστασή τους, ὡστε δὲν εύρισκει εἰς τὴν ἀγρια φαντασία του ἄλλα παραδείγματα νὰ τὴν εἰκονίσῃ, παρὰ τὰ πλέον οὐτιδανὰ ἐνεργήματα τοῦ ζωικοῦ κόσμου· ἄλλα τέλος ταπεινωμένος ἀδημονεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ καταβάλῃ τὴν ἀνδρεία τους, καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Ἐλεύθεροι θριαμβεύον μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἔχθρῶν τους.

15.

Μὲ τὸ ἀρχέτυπο νόημα τοῦ ποιήματος ἐπλάσθηκε καὶ ἀνάλογη μορφή, εἰς τὴν ὥποιαν ὁ Σολωμὸς ἔδείχνετο διαφορετικός, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὅπως εἶχε φανῆ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του. Ὁμπρὸς εἰς τόσο ὑψος θεωρούμενα αὐτὰ ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπλὰ δοκίμια, εἰς τὰ ὥποια ἐγυμνάσθηκαν οἱ πολλές ποιητικές δύναμες του, ὅπως καθεμία φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρο τῆς τελειότητος.

Ο λυρικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν δύο "Υμνων, ἡ πολύμορφη καὶ σφιδρὴ ἔκφραστη τοῦ πάθους εἰς τὸν Λάμπρο, ἡ πρὸς τὸ μυστηριῶδες κλίση εἰς τὴν Μοναχή, ἡ ρομαντικὴ καὶ ἀνατολικὴ ζωηρότης, μὲ τὴν ὥποιαν θεοποιεῖται εἰς τὸν Κρητικὸν τὸ αἰσθημα τῆς ἀγάπης, ἡ φανταστικότατη πικρὴ εἰρωνία εἰς τέσ Σάτιρες καὶ εἰς τὰ Ἐπιγράμματα, ἢταν ὅργανα ποιητικά, τὰ ὥποια ἔπρεπε νὰ ξαναφανοῦν σεμνοπρεπέστατα εἰς τὸ ποίημα, καὶ ὡσὰν πνευματοποιημένα νὰ συμπνέουν ὅλα εἰς τὴν μόρφωση του. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἵσως ἀρκετὰ εἰς τὰ εύρισκόμενα ἀποσπάσματα τοῦ ποιήματος καὶ εἰς

τὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς· καθὼς εἶναι βέβαιον ὅτι χάρις εἰς τὴν φύση τῆς γλώσσας ὁ ποιητής ἐδυνήθηκε νὰ ἔντυσῃ μὲν ὀμηρικό, δηλαδὴ ἀπλούστατο καὶ φυσικὸν ὑφος, ἐλεύθερο ἀπὸ τοὺς περιεργασμένους τύπους, τὴν πνευματικότατην οὐσία. Εἰς αὐτὸν εὔρηκεν ἀρμόδιον καὶ τὸν στίχο ἡ ρυθμική του δύναμη, ἡ ὅποια καὶ αὐτή, ἀντηχητική εἰς τοὺς δύο "Υμηνούς, ἐνεργητική κατ' ἔξοχήν εἰς τὸν Λάμπρο, μελωδική καὶ σχεδὸν μουσικοειδής εἰς τὸν Κρητικό, ἔφθασε τὸ ἄκρο τῆς ἀρμονίας εἰς αὐτὰ τὰ ὑστερα ποιήματά του.

Εἶχε δεῖξει τὴν ἐπιδειξιότητά του εἰς τὰ διάφορα ὅμοιοκατάληχτα μέτρα καὶ τὸ ἀνομοιοκατάληχτο ἐνδεκασύλλαβο· μέτρα τὰ ὅποια, ἀν δὲν τὰ εἴχε εύρει εἰς τὴν Ἰταλικὴ στιχουργία, ἥθελε βέβαια τὰ ἐφεύρει· τόσο τὰ θέλει ἡ φύση τῆς γλώσσας μας καὶ τόσο φαίνεται πρωτότυπος εἰς αὐτὰ ὁ Ἑλληνικὸς ρυθμός, μάλιστα εἰς τὸν Λάμπρο, ὃπου τὸ ὀχτάστιχο ἀποχτᾶ ἔνα βάρος, τὸ ὅποιο δὲν ἔχει εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ποιητάδες, ἐπειδὴ ὁ χαραχτήρας αὐτῆς τῆς στροφῆς γενικῶς εἶναι μία ἐλαφρὴ τερπνότης, καθὼς ἡ χαρμόσυνη ἀρμονία εἰς τὰ τρία ὀχτάστιχα τοῦ Λάμπρου (Απόσπ. 21). Εἰς τὸν Κρητικό καὶ εἰς τὸ Β' Σχεδίασμα τῶν 'Ἐλεύθερων Πολιορκημένων ἐμεταχειρίστηκε τὸν ὅμοιοκατάληχτον δεκαπεντασύλλαβον στίχον εἰς τρόπον, ὡστε αὐτὰ τὰ ἀτελῆ δοκίμια θέλει μείνουν εἰς τὴν γλώσσα ὡς ἀξιόλογο παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ μέτρου. Καὶ ἐνῷ (τὸ ἔτος 1844) ἡταν ἡδη ἀρκετὰ προχωρημένος εἰς τοὺς 'Ἐλεύθερους Πολιορκημένους, ἀποφάσισε νὰ μεταβάλῃ τὸ ποίημα εἰς ἀνομοιοκατάληχτους στίχους, μέτρο τὸ ὅποιο εἶχε ἔως τότε διστάσει νὰ παραδεχθῇ, φοβούμενος μὴ καταντήσῃ μονότονο εἰς διεξοδικὸ ποίημα. Καὶ τωόντι ἡ ὅμοιοκαταληξία, ἀντὶ νὰ εἶναι μία δυσκολία γιὰ τὸν ποιητή, μὲ τὴν πολυμορφία της μάλιστα τὸν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ αὔξηση μέσα εἰς τὸ στίχο τὴν ἀρμονία, ὡστε αὐτὴ νὰ βασιτείται μοναχή της, δίχως τὸ βοήθημα αὐτοῦ τοῦ ἥχου, τὸν ὅποιον ὁ Μίλτων ὀνόμασε «κουδούνισμα», ὡς ἀνάξιον τῆς ὑψηλῆς στιχουργίας.

Μὲ τὸ ἀνομοιοκατάληχτο μέτρο ἐπιχείρησε ὁ Σολωμός καὶ μίαν ἀναμόρφωση τῆς προσωδίας του. Εἰς ὅλα τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του καὶ εἰς τὰ δύο πρῶτα σχεδιάσματα τῶν 'Ἐλεύθερων Πολιορκημένων ἐμεταχειρίσθηκε συχνὰ τὴν συναίρεση τῶν διφθόγγων τῆς ὁμιλουμένης (ια, εει, αει, κλπ.) καὶ τὴν συνεκφώνηση τῶν συναπαντουμένων φωνηέντων· χρήση κανονικότατη, μὲ τὴν ὅποιαν ὁ στιχουργὸς

δύναται νὰ ἔκτείνη τὸν περιορισμένον ἥχο, μάλιστα εἰς τὰ ὀλιγοσύλλαβα μέτρα· ὅχι ἵταλισμός, ως ἄλλοι εἴπαν· διότι ἡ συναίρεση τῶν διφθόγγων μας δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται βιασμένη, εἰμὴ ἐὰν τῆς ἐφαρμόσουμε, ἀντὶ τῆς σημερινῆς προφορᾶς, τὴν ἀρχαία, δηλαδὴ τὴν πατροπαράδοτη εἰς τὰ σχολεῖα· καὶ ἡ συνεκφώνηση ἢ συνίζηση εἶναι σύμφωνη καὶ αὐτή μὲ τοὺς νόμους τῆς προφορᾶς καὶ τῆς ἀκουστικῆς, γνωστή εἰς τοὺς παλαιούς, εἰς τὴν δημοτικὴν ποίηση τῶν Βυζαντινῶν καὶ εἰς τοὺς αὐτοδίδαχτους στιχουργούς τῶν ἑθνικῶν ἀσμάτων.

Παρατηροῦμεν ὁμοίως ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀπόφυγε τὴν διαίρεση καὶ τὴν χασμωδία, δύο ἐλαττώματα, τὰ ὅποια παραλύουν τὸν ρυθμὸν τοῦ στίχου, καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια μόνος μεταξὺ τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητάδων ἐφυλάχθηκε ὁ Βηλαρᾶς, ἔξοχως εἰς τὸ καλύτερό του στιχούργημα, τὴν μετάφραση τῆς Βατραχομυιομαχίας. Μολονότι, ως ἐσημείωσα, ἡ προσωδία τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὰ ἀρχαιότερα ποιήματά του εἶναι κανονικότατη, ὅμως αὐτὸς αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ τεντώσῃ ἐντελέστατα τὴν ρυθμικὴν χορδὴν, ὡστε καθαρότατος νὰ ἔβγη ὁ ἥχος, καὶ σύμφωνος μὲ τὸ ἀποσταλαγμένον ὑφος τοῦ λόγου, ὑποτάχθηκε αὐτοθέλητα εἰς αὐστηρότατον κανόνα, νὰ ἀποφύγῃ δηλαδή, ὅσο τὸ δυνατόν, τὴν συναίρεσην καὶ μάλιστα τὴν συνεκφώνησην δίχως νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν διαίρεσην καὶ εἰς χασμωδίαν. Καὶ βέβαια εἰς τέτοιαν ἐντέλειαν τῆς στιγουρχικῆς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, εἰμὴ ὅποιος λάβῃ ἀπὸ τὴν φύση τὸ δῶρον αὐτὸν τῆς ἀρμονίας (οὔσιαστικὸ μέρος τοῦ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ) καὶ γυμνάσῃ τὴν δύναμη του ἐμψυχωμένος ἀπὸ τὸν ἄκρον ζῆλον τῆς τέχνης.

Εἰς τὰ ὀλίγα εὐρισκόμενα ἀνομοιοκατάληχτα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων, ὅπου ὁ Σολωμὸς ἐφάρμοσε τὸ νέο προσωδιακὸ σύστημά του, φαίνεται πῶς ἀπὸ τὴν τεχνικὴν πλοκὴν τῶν συμφώνων καὶ τῶν φωνηέντων, πῶς ἀπὸ τέσσερας διαφορετικές φωνές καὶ τόνους μέσα εἰς κάθε στίχο, καὶ ἀπὸ τοὺς διαφορετικούς ρυθμούς τοῦ κάθε στίχου, μορφώνεται ἡ ἀρμονία τῆς κάθε σειρᾶς, σύμφωνα μὲ τὴν φύση τοῦ ποιητικοῦ νοήματος εἰς ὅλους τοὺς βαθμούς, ἀπὸ τὴν σοβαρότερη ἔως τὴν τρυφερώτερη διάθεση τῆς ψυχῆς. Ἐνῶ εἰς αὐτὰ ὅλα φαίνεται λαμπρὰ ὁ πλαστικὸς νοῦς καὶ ἡ πλούσια φαντασία τοῦ Σολωμοῦ, φαίνεται ἄλλο τόσο ἡ ἐλαστικότης τῆς ἀπλῆς, ἡ ὅποια εἶναι δεχτικὴ τέτοιας ἀρμονίας, ἀν ὅρθα ἐννοθεοῦν καὶ πιστὰ τηρηθοῦν οἱ νόμοι τῆς εἰς τοὺς γραμματικοὺς καὶ προφορικοὺς τύπους.

Άλλα ἔτι εἰς τὸ ἔργο του τὸν ἐβοήθουσε τὸ πνεῦμα τῆς ὁμιλουμένης, τὸν ἐδυσκόλευε ὅμως ἡ λεκτικὴ ὑλη, τὴν ὅποιαν δὲν εἶχε ὀλην πρόχειρην, οὔτε ἥταν δυνατὸν νὰ τὴν ἔχῃ· ὅ, τι ἀπάνθισε ἀπὸ ἐθνικὰ τραγούδια καὶ παροιμίες δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀρκέσῃ εἰς τὰ πολυειδῆ λεπτὰ ζητήματα, τὰ ὅποια καθημερινῶς τοῦ ἐπαρουσίαζε ἡ ἄκρα καλαισθησία του. Τὸ πλοῦτος μιᾶς γλώσσας φαίνεται, ὅταν τὸ ξεσκεπάστη τὸ φωτισμένο μάτι τῶν συγγραφέων καὶ τὸ θέση εἰς τὸ ἀληθινό του φῶς· ὅθεν μακαριστὸς θὲν νὰ είναι, ἀν γεννηθῇ εἰς τὸ ἐθνος ἔνας ἄλλος Σολωμός, ὅταν οἱ λόγιοι, σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν γλώσσα, ἀρχίσουν νὰ ξεθάψουν τοὺς ἀμελημένους θησαυρούς της.

Ιάκωβος Πολυλάξ

2. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ἐάν ἐπιλάθωμαί σου, 'Ιερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἔάν σου μή σου μνησθῶ...

Νοσταλγία τῆς ἡρεμης χαρᾶς τῶν ξέγνοιαστων παιδικῶν χρόνων, ποὺ ἐπέρασαν καὶ ἔσβησαν εἰς ἓνα ὡραῖο Ἑλληνικὸν νησί, φωτίζει τὸν λογοτεχνικόν του δρόμον. 'Ο Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε θρῆσκος, ὑπῆρξεν ἄνθρωπος μὲ γνῶσιν καὶ μὲ κρίσιν καὶ μὲ παίδευσιν πολλήν, ὑπῆρξε δεινὸς τεχνίτης τοῦ λόγου. Εἶχε τὸ χάρισμα ἔμφυτον νὰ διηγῆται τερπνά. Εἶχε καὶ φαντασίαν καὶ δύναμιν ἐκφράσεως παραστατικῆς. 'Ητο συγγραφεύς. 'Αλλ' ἦτο πρὸ παντὸς βαθύς, βασανισμένος νοσταλγός.

'Οδυσσεύς, πρὸς τὸν ὅποιον οἱ θεοὶ ἡρνήθησαν καλοὺς ἀνέμους. 'Ο καπνὸς ὁ ἀναθρώσκων ἀπὸ πάτριον στέγην δὲν θ' ἀπαλύνῃ ποτὲ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρήμου ναύτου. Καὶ ποτὲ τὰ γαλανὰ ἐδάφη δὲν θὰ ὑψώσουν τοὺς φιλικούς κώνους των ἐμπρὸς εἰς τὰ ὑγρά του μάτια. 'Υπάρχει εἰς τὰ ἔργα του ἓνα νησί. 'Η Σκίαθος. 'Άλλα τὸ νησί του, τὴν Σκίαθον τὴν ἴδικήν του, δὲν τὴν λείχουν τὰ κύματα τοῦ ὀλμυροῦ πόντου. Θάλασσα ἄλλη, ἀσύλληπτος, φανταστική, περιβάλλει τὴν θερμήν του γῆν, ὅπου τὸ χῶμα γελᾷ, τὰ δένδρα ὁμιλοῦν, οἱ σπηλιές μύρονται, τὰ λουλούδια ἀστράφτουν καὶ οἱ ἄνθρωποι είναι τοῦ

Θεοῦ γνήσια τέκνα. Ὁ τόπος του εἶναι ὁ πρωτόπλαστος κόσμος, ὃπου ἔνα παιδί ἄνοιξε φαιδρά τὰ μάτια του πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἔχάρη, ὃπου ἀνέπνευσεν ἡδονικὰ τὸν δροσερὸν ἀέρα, ἐθώπευσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα καὶ εὐλόγησεν Ἐκεῖνον, ποὺ τοῦ ἔχάρισε τὴν ὑπαρξίν.

Νέος ἔφυγεν ἀπὸ τὸ νησί του. Τὸν ἔσυρεν ἡ ἀγάπη τῆς σπουδῆς πρὸς ἄλλα ἐδάφη. Ἐμελέτησεν. Εἰργάσθη. Ἐξετιμήθη. Τοῦ ἐδόθη εὔκαιρία νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ ἔμφυτα προσόντα του. Καὶ ἐγνώρισε τὴν πλῆξιν τῆς ἀναληθοῦς δημιουργίας, ὅταν ἡ φαντασία εύρισκη πάντοτε τρόπον νὰ ούριοδρομῇ εἰς τὸ κενόν. Ἔγραψε τοὺς «Ἐμπόρους τῶν Ἐθνῶν», μυθιστόρημα μὲ ὀλίγην Βενετίαν καὶ ὀλιγωτέραν Ἐλλάδα, μὲ στιλέτα, πνιγμούς, καταποντισμούς, ἔρωτας, μίση καὶ πελάγη. Ἀλλ’ αὐτὸς ἦταν ἔνα ξέσπασμα, μιὰ κραυγὴ. Καὶ ἀμέσως ὁ τόνος καταπίπτει. Ὑπῆρχεν ἀγνότης εἰς τοῦ νέου τὴν ψυχήν, ὑπῆρχαν πόθοι, πόνοι. Ἀσυνειδήτως ἀκόμη, ἀσυναίσθητα, ὁ καλὸς ἀέρας τῆς πατρίδος του ἀρχίζει νὰ ἐπιδρᾷ ἐπάνω του. Ἐννοεῖ τὸ ἀνωφελὲς τῆς ἀκρίτου συγγραφῆς, τὸ ἀσκοπὸν τῆς διαγραφῆς μιᾶς οἰασδήποτε ὑποθέσεως μὲ ἀρχὴν καὶ τέλος, κοινῆς ἡ παράξενης. Νιώθει ὅτι ζῆι εἰς ἔνα τόπον, ὡς μέλος ώρισμένου ἔθνους, ώρισμένης κοινωνίας. Κρίνει, σκέπτεται, μορφώνει ἀντιλήψεις, βλέπει ιστορίαν. Αἰσθάνεται ὅτι ὑπάρχει ἡ πρᾶξις, καὶ ὅτι, φυσικά, εἰς αὐτὸν ἀπόκειται νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἔδαφος τῆς δράσεως.

Καὶ συγγράφει τὴν «Γυφτοπούλαιν». Πλέγμα συμβόλου καὶ δράματος ζωντανοῦ. Ὁ μυθιστοριογράφος παλαίει πρὸς τὸν ὡμὸν κριτὴν τῶν πραγμάτων. Τὸ ἔργον γεννᾶται ὡς σύμβολον, ἐκτυλίσσεται ὁ μῦθος καὶ κλείνει ἀπότομα μὲ τὴν σφραγίδα ἀλληγορίας ψυχρᾶς. Ὑπάρχουν στιγμὲς ποὺ ἡ φαντασία, ὁρμητική, θραύει τὰ δεσμά της. Ὁ μῦθος τότε κυριαρχεῖ, τὸ σύμβολον χάνεται. Ἀλλ’ ὁ ποιητὴς παλαίει. Ἀγωνίζεται ἀγῶνα σκληρὸν πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτόν του. Ἄσκει ὡμήν αὐτοκριτικήν. Τὸ ἔργον, καθὼς διασώζεται, ὅπως ἔγραφη, εἰς σειρὰν ἐπιφυλλίδων ἡμερησίας ἐφημερίδος, χωρὶς συνολικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ περατωθέντος δημιουργήματος νὰ ἐναρμονίσῃ τὸ ὑφος καὶ νὰ ρυθμίσῃ ἐπιμελέστερα τὴν ὑλην, ἐμφανίζεται ὡς μαρτύριον ἀψευδές τῶν ἐσωτερικῶν σκέψεων καὶ αἰσθημάτων τοῦ ποιητοῦ, τοῦ δεινοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἀγῶνος.

Πρὸς τὴν Πόλιν τῶν ἔθνικῶν ὀνείρων ἀποβλέπει διὰ τῆς συγ-

γραφῆς του ὁ λογοτέχνης. Θέλει νὰ θερμάνῃ τὸ ἴδεῶδες, ποὺ ἀρχίζει νὰ ξεψυχᾶ εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν συγχρόνων του, τῶν ὅποιών οἱ ἄριστοι τρέπονται πρὸς ἄκαιρον λατρείαν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θαύματος. Καὶ προσωποποιεῖ τὴν ἀφηρημένην σκέψιν του εἰς δύο συμβολικὰ πλάσματα, ἀλλὰ καὶ ζωντανὰ ὅντα: τὸν Γεμιστὸν καὶ τὴν Ἀιμό, τὴν γυφτοπούλαν. Δευτερεύοντα σύμβολα ἐκφράζονται μέσα ἀπὸ πρόσωπα ἄλλα. Πότε ὁ μῆθος χωρεῖ ἀβίαστα, πότε τὸ σύμβολον νικᾷ. Ἡ «Γυφτοπούλα» εἶναι ἡ δοκιμασία ἡ σκληρὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

‘Αλλ’ ἡ δοκιμασία, εἰς τὴν ὅποιαν ἑκθύμως καὶ ἔξι ἰδίας προαιρέσεως ὑποβάλλεται ὁ ἀνθρωπος, εἶναι καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς ὄριστικῆς του νίκης. Μετὰ τὴν «Γυφτοπούλαν» ὁ Παπαδιαμάντης ἀλλάζει. Νέοι δρίζοντες ἀνοίγονται εἰς τὰ δλοκάθαρα μάτια του. Ἀρχίζει ὁ μακρὺς τώρα καὶ στρωτὸς δρόμος, ὁ δρόμος ὁ καλός, ποὺ τὸ τέρμα του χάνεται εἰς τοὺς ἀπεράντους κόλπους τοῦ οὐρανοῦ. Χρυσίζει ἐκεὶ ἡ ἀλήθεια, αὐγὴ γλυκιὰ νέας ἀνύχτωτης ἥμερας.

‘Απλὸς πέφτει στὴν ψυχήν του ὁ λόγος ὁ λυτρωτικός. ‘Οχι ἀπὸ τὰ σύμβολα εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ’ ἀπὸ τὰ πράγματα πρὸς τὰς ἰδέας. Καὶ ἡ μνήμη του φέγγει. Ἡ ἥρεμη ζωὴ εἰρηνικοῦ χωριοῦ, κουρνιασμένου θερμὰ στὴ στοργική ἀγκαλιὰ νησιοῦ χαρούμενου, ἡ ζωὴ ἡ λουσμένη ἀπὸ τὸ φῶς ἀγνῆς παιδιάτικης καρδιᾶς λαμπυρίζει ἀδιάκοπα μπροστὰ εἰς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του. Εκείνο ποὺ ποθεῖς ὑπάρχει πάντα. Γίνε μόνον ἄξιος νὰ τὸ ψάξης καὶ νὰ τὸ βρῆς.

Ματαία ἡ ψυχρὰ προσπάθεια νὰ γίνη τὸ σύμβολον πραγματικότης. ‘Ο Παπαδιαμάντης λυτρώνεται, ὅταν κατανοῇ ὅτι ἡ πραγματικότης δύναται νὰ ὑψωθῇ εἰς ἀξίαν συμβόλου. Δὲν μᾶς ἔπειταξεν ἀκριτὸν σπορέως χέρι εἰς ἐρήμους αὐχμηράς. Ήμποροῦμε νὰ βλαστήσουμε καὶ νὰ προσφέρουμε καρπούς ἐκεὶ ποὺ σπαρθήκαμε.

Μουχρώνει ἀτμόσφαιρα νοσταλγικὴ τὶς γαληνὲς κοιλάδες. Καὶ ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται νὰ ὑψώνεται μέσα ἀπ’ τὰ στήθη του βαθιὰ ἡ εὐχαριστία. Δὲν ὑπῆρξεν ἀπόκληρος αὐτός, ὅπως δὲν εἶναι ἀπόπαιδο κανείς. Κάποτε εἶχεν ἀνοίξει μάτια ἀγνὰ πρὸς ἀνέφελους κόσμους. ‘Ἄσ κοιτάξῃ τοὺς κόσμους αὐτοὺς σταθερώτερα καὶ μὲ πρόθεσιν πάναγνον, καὶ ἰδού ὁ λυτρωμός του.

Καὶ ἀρχίζει τὴν σειρὰν τῶν ἥθιογραφικῶν διηγημάτων του.

‘Ηθογραφίες ; Πλάνη ! Είναι διηγήσεις μελωδικαί, πού ίστοροῦν για μιὰ ζωή, πού ύπαρχει καὶ ὅμως μένει ἀσύλληπτη, γιὰ μιὰ ζωή, πού τέρμα καὶ ὅρια δὲν ἔχει, ὅπως ὁ ἄπειρος κόσμος ὁ ἡθικός. ‘Η ἐνατένισις τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ ὀράματος είναι ἡ μεγαλυτέρα εύτυχία. Πᾶς νὰ τὸ συλλάβῃ, πῶς νὰ τὸ ἀποκρυσταλλώσῃ, πῶς νὰ τὸ διηγῆθῃ ; Αἰσθάνεται ἐμπρὸς εἰς τὸ ὄραμα αὐτὸν νὰ γίνεται καλύτερος. ‘Αλλὰ τρυγᾶ καὶ τὴν πικρίαν τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ τῶν φυσικῶν δεσμῶν τὸν πόνον. ‘Ο πόνος είναι ἰσχυρός, ἐπίμονος. Βασανίζει τὸν ἔρημον ὁνειροπόλον. ‘Εμπρὸς εἰς τὸ ἄφθαστον, ἀσύλληπτον ὁνειρόν του, ἡ ἴδια του ἀδυναμία, ἀδυναμία κάθε ἀνθρώπου γίνεται οἰκτρῶς αἰσθητή. Νιώθει πολλές φορὲς νὰ κατατρύχεται ἀπὸ πυρίνην δίψαν, ἡ δύοια φλέγει καὶ σπαράσσει τὸ εἶναι του ὀλόκληρον. Καὶ τότε βλασφημεῖ ὡς πένθιμος ὁ δοιπόρος, χαμένος εἰς ἔρημος σιωπηλάς («‘Η Φόνισσα»). ‘Η δυστυχία τοῦ ἀνθρώπινου σαρκίου πνίγει τὴν θεϊκήν του συνείδησιν.

‘Αλλ’ ὁ συλλογισμὸς τὸν ἐπαναφέρει εἰς τὸ ἔργον του : «Τὸ ἐπ’ ἐμοὶ, ἐνόσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράφω μετ’ ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἐλληνικὰ ἔθη. ‘Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, ‘Ιερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μή σου μνησθῶ». («Λαμπριάτικος Ψάλτης»).

Καὶ προσπαθεῖ νὰ ζήσῃ, μέσα εἰς τὰ ἔργα του, τὸ ὁνειρον κόσμου ἀγαθοῦ. Συνήντησεν ἀνθρώπους καὶ εἰδε πάθη καὶ πόνους καὶ κακίας καὶ μίση. ‘Αλλ’ ὅσο ζυγώνει μὲ ἀγνήν ψυχὴν καὶ ἥρεμον σκέψιν τὸν πλησίον του, ἡ κακὴ ὅψις τῆς ζωῆς χάνεται καὶ προβάλλει ἐνώπιόν του ὁ ἀνθρωπὸς ὡς πλάσμα τοῦ Θεοῦ. Είναι ἀγαθὰ τὰ πρόσωπα τῶν ἔργων του, καθ’ ὅσον ἡ ἐνατένισις τῆς ζωῆς γίνεται ἰσχυροτέρα, τὰ πάθη σβήνουν τὰ μίση διαλύονται. ‘Η νοσταλγία φωτεινῶν ἡμερῶν τυλίγει μὲ τὴν γαλανήν της ἀτμόσφαιραν τὰ ἐπίγεια πλάσματα. Οἱ γειτόνισσες, καὶ ὅταν κουτσομπολεύουν, ἔχουν προθέσεις ἀγαθάς. ‘Υπερβολὴ είναι ὁ λόγος των, ποτὲ κακία. Οἱ Ἱερεῖς είναι σεβάσμιοι γέροντες καὶ τρυφεροὶ οἰκογενειάρχαι, ἀνθρωποί θρῆσκοι ἐρμηνεύοντες μὲ ὑφος ἀπλοῦν τὰ ρήματα τῆς θεϊκῆς σοφίας. Καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ πάθος τῆς φιλοχρηματίας τοὺς καταλαμβάνῃ («‘Εξοχική Λαμπρή»), γοργὰ πάλιν ἀποκτοῦν συνείδησιν τῶν πρά-

ξεών των καὶ ὑφίστανται τὸν δι' αὐτοθυσίας καθαρμόν. Καὶ εἶναι οἱ γυναῖκες τίμιες καὶ καλές καὶ οἱ ἔρωτες ἀγνοί, μεγάλοι.

“Αν ἡ νοσταλγία του δὲν ἀπέβλεπε ρητῶς πρὸς ὠρισμένην ζωὴν ὡρισμένου νησιοῦ, ἔστω καὶ ἂν ἡ ζωὴ αὐτὴ ἐκτείνεται καὶ ἀπλώνει, ἂν ἡ νοσταλγία του ἥτο δυνατὸν νὰ μετατραπῇ εἰς πόθον, πόθον ὀδράματος θεϊκοῦ, ὁ δόποιος ν' ἀγκαλιάσῃ μὲ δύναμιν καὶ τὰ τωρινά, ὅπως καὶ τὰ περασμένα, καὶ τοὺς ἔγγυς τόπους, ὅπως καὶ τ' ἀπόμακρα νησιά, τότε διαμάντης θὰ ἔδιδε μὲ τὸ ἔργον του δεῖγμα καὶ σύμβολον ποιήσεως ὑψηλῆς. ‘Αλλ’ ἡ ὡμὴ πραγματικότης τῆς καθημερινῆς ζωῆς τὸν νικᾷ. Ἡ ποιητική του δύναμις εἶναι ἀπέναντί της ἀνίσχυρος.

Οι τύποι τῶν ἀθηναϊκῶν του διηγημάτων εἶναι τόσον ξένοι πρὸς τὰ πρόσωπα τοῦ πράσινου νησιοῦ! Τοὺς ἀντικρίζει μὲ βλέμμα σκώπτου καὶ εἴρωνος, χωρὶς συγκατάβασιν, κάποτε ὡς σατιρικὸς παρὰ ὡς διηγηματογράφος. Ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς ζυγώσῃ μὲ ἀπόλυτον καλοσύνην καὶ νὰ τοὺς κοιτάξῃ ὡς ὅντα ἀνθρώπινα, μὲ ἀδυναμίας καὶ πάθη, ἀλλὰ καὶ μὲ σφραγίδα θεϊκῆς καταγωγῆς εἰς τὰ μέτωπα. Τοὺς ίδίους τύπους, ἀν τοὺς είχεν ίδει ἐκεῖ ὅπου ἔχάρη τὸ φῶς τοῦ κόσμου, θὰ τοὺς περιέβαλλε μὲ ἐνδύματα φωτεινά, θὰ τοὺς ἐθώπευε μὲ τὸ γλυκὺ καὶ πρᾶον βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δόποιος μὲ ἥσυχον καρδίαν συγχωρεῖ, διότι ἀνεγνώρισεν εἰς τὸ κακὸν πρόσκαιρον ἀπλῶς τῶν ἀνθρώπων πλάνην.

‘Αλλ’ εἶναι ἀνόμοιος, διότι εἶναι μόνον νοσταλγός.

Νοσταλγὸς ἀκόμη καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν του αἰσθημα. Εἶναι πράγματι θρῆσκος. Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἀνθρωπός, ὁ δόποιος ἐκ βάθους συνειδήσεως ἀναζητεῖ τὸν Θεόν τὸν ζῶντα καὶ πιστεύει. Εἶναι διανοιαὶ τῶν ἐρημοκλησιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν ὀλονυκτιῶν σὲ ταπεινὰ ἔξωκλήσια, διατητός τῶν ἔξωτερικῶν συμβόλων τῆς λατρείας τῆς χριστιανικῆς. Ποτὲ δὲν θὰ ἐγίνετο διὰ λογικῆς σκέψεως κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ἔξοχου κοινωνιολογικῆς ὑποθήκης ὅπως ὁ Τολστόι. ‘Αλλὰ καὶ ποτὲ δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ καταλήξῃ εἰς κελεύσματα ἐνθουσιώδους πίστεως, ὡς ὁ Δοστογιέφσκυ, ὁ ἀποδεχόμενος ἀπολύτως ὅτι θὰ ἐκινούσαμε καὶ τὰ βουνὰ ἀκόμα, ἀν μᾶς ἔφλεγε πίστις τελεία.

‘Ο Παπαδιαμάντης δὲν ταράσσεται ἀπὸ τέτοιες σκέψεις. Ζῆ

μὲ τοὺς μύθους μόνον τοὺς θρησκευτικούς, ζῆι μὲ τὰς ἀπλᾶς τῶν ὀρθοδόξων τελετὰς καὶ ἀναζητεῖ γαλήνην εἰς τὴν ἀφελῆ πίστιν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν βλέπει παντοῦ τόπους προσευχῆς. Ἀναζητεῖ καὶ μέσα εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκκλησάκια ἔρημικὰ καὶ παρακολουθεῖ τὰς ὀλονυκτίας τοῦ παρὰ τὸν Παλαιὸν Στρατῶνα ναΐσκου τοῦ Ἅγιου Ἐλισσαίου καὶ ψάλλει ὡς ψάλτης. Ἡ νοσταλγία ἡ ἰσχυρὰ θολώνει τὴν σκέψιν του. Τέρπεται τόσον ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὰς ἀφελεῖς τῶν ταπεινῶν δοξασίας καὶ τόσον τὸν πειράζει ὁ «παράσιτος νεωτερισμός», ὥστε δὲν προσέχει οὔτε ἀν αἱ ἀντιλήψεις του συμφωνοῦν μὲ τὰ δόγματα τῆς θρησκείας ποὺ λατρεύει. «Παντοῦ παρουσιάζονται Ρωμιοὶ διὰ συζήτησιν περὶ τοῦ ἀν ύπάρχουν στοιχειά. Ἔγω εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀν εἶχα ἔχουσίαν, θὰ ἔθετα φίμωτρον» («Ἡ Πεποικιλμένη»).

“Ετσι, ὅπως είναι, εἰργάσθη μὲ αἴσθημα ἑλληνικὸν καὶ μὲ ἔθνικὴν πεποιθησιν. Ἐλλην γνήσιος καὶ συγγραφεὺς ἰσχυρός, ἔχαρισε σελίδας ἔξοχου ἀγνότητος καὶ ἡθικῆς ρώμης, ἐνῷ ὁ ἴδιος ἐτήκετο ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν ἀπόκοσμου νησιοῦ, λουσμένου σὲ γαλάζιο φῶς, ὅπου οἱ κάμποι δόμιλοῦν καὶ οἱ σπηλιές μοιρολογοῦνε, ὅπου τὰ λουλούδια, τὰ δένδρα, τὰ πουλιά σκορποῦν τὴν εύφροσύνην καὶ ὅπου οἱ ἀνθρωποι είναι τοῦ Θεοῦ τὰ γνήσια τέκνα.

«Ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ ἔργο του»

Φῶτος Πολίτης

3. ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Καὶ πρῶτον ἡ φυσιογνωμία τοῦ ποιητοῦ. Μία μορφή, ὡς ν' ἀνέθορεν ἀπὸ κάποιον πίνακα τοῦ Γκρέκο. Μορφὴ ἰσχνή, ἀσκητική, χαρακτηριστικὴ τοῦ παθητικοῦ «ἡθικοῦ», τῆς μυστικοπαθείας, τῆς βαθείας ἴδανικότητος, αἱ ὅποιαι ἀποτελοῦν τὸ διακριτικὸν τῆς σχολῆς τῆς Σεβίλλης. Θὰ ἔλεγα ὁ καρδινάλιος Gaspar de Guiroga τοῦ Δομενίκου Θεοτοκοπούλου χωρὶς τὴν μακρὰν γενειάδα. Τὸ πρόσωπον, τὸ ὅποιον σκεπάζει ἡ πυκνὴ δασύτης, ποὺ τὴν λευκαίνουν τώρα πυκνὰ ἀργυρᾶ νήματα, φωτίζουν δύο κατάμαυροι πυρώδεις ὄφθαλμοι, ἐκλάμποντες τὴν νόησιν καὶ τὴν ἔμπνευσιν, ὡς ἀπὸ τὰ βάθη μιᾶς πολυύχου ψυχῆς, ἐνὸς θαυμαστοῦ ἐσωτέρου ἀντικα-

τοπτρισμοῦ αἰγλήνετος καὶ ἀστραπτεροῦ. Θὰ ἔλεγα αὐτὸς ὁ Δομένικος Θεοτοκόπουλος εἰς τὴν εἰκόνα, τὴν κοινῶς θεωρουμένην ὡς τὴν αὐτοπροσωπογραφίαν του.

Καὶ ἡ πνευματικὴ φυσιογνωμία σύμφωνος καὶ ἐναρμονισμένη πρὸς τὴν φυσικὴν ἐμφάνισιν. Αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔχαρακτήρισε τὸ ἔργον του τὸ πολύμορφον, τὸ πολυστόχαστον, τὸ παθητικόν, τὸ πολύηχον, τὸ ἄπειρον εἰς τοὺς στίχους τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» :

Στὸ δάσος ἔστησα τοῦ πόθου ὅλα τὰ ξόβεργα
κι ἔπιασα τὰ πιὸ γνώριμα πουλιά καὶ τὰ πιὸ ξένα,
κι ἐκεῖνα, ποὺ ὅλο κελαθδοῦν, καὶ τὰ βουβά
καὶ τ' ἄσπρα καὶ τὰ κίτρινα καὶ τὰ σμαλτοχυμένα,
κι ὅσα τικροδαγκώνουν καὶ τὰ πιὸ ἀπαλά,
καὶ τὰ πουλιά, ποὺ σέρνονται σὰ λαβωμένα χάμου,
καὶ τ' ἄλλα μὲ τ' ἀνήσυχα πλατιὰ φτερά.
Καὶ σ' ἄλλο δάσος τ' ἄφησα, μὲς στὴν καρδιά μου.

Ποῦ νὰ εὔρῃ τις λέξεις καὶ εἰκόνας περισσότερον ὑποβλητικάς, διὰ νὰ προσθέσῃ τι τὸ χαρακτηριστικώτερον; Θὰ εἴπω ὅτι παραβάλλω τὸν Παλαμᾶν πρὸς λυρικόν τινα Κύκλωπα σωρεύοντα, διὰ ν' ἀποτελέσῃ τὸ ἀρχιτεκτόνημά του, ὁγκολίθους, τοὺς ὅποιούς πολλάκις δὲν εὔρε καιρὸν νὰ λαξεύσῃ ἢ νὰ λειάνῃ, ἀλλὰ καὶ πέτρας στιλπνὰ ἐπεξιργασμένας ὡς πολυτίμους λίθους, μάρμαρα λεῖα ὡς ἀρχαίου ναοῦ, μετόπας, ὅπου ἡ δύναμις τῆς ἐμπνεύσεως ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ἀρμονίαν τῆς ἐκτελέσεως, κάτι τὸ μεγαλοπρεπές, κάτι τὸ ἐπιβλητικόν, ποὺ γεννᾷ συγχρόνως τὴν συγκίνησιν τῆς τρυφερότητος, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ θαυμαστοῦ.

Τὸν συγκρίνω ἀκόμη πρὸς ὑπέροχον σαλπιστήν, τοῦ ὅποιού ἡ πολύηχος πνοὴ τονίζει ρυθμούς, τώρα γλυκυτάτης μελωδίας, τώρα προφητικῆς δυνάμεως βαρυβρόμου, τώρα νοητικῆς μυστικοπαθείας, ποὺ ὁ ἀκούων χρειάζεται νὰ βυθισθῇ εἰς βαθεῖαν ἔρευναν, διὰ νὰ τὴν συλλάβῃ, τώρα ἔξαρσεως ἀετείου μέχρι τοῦ νὰ χάνωνται οἱ ρυθμοὶ μέσα εἰς τὴν θύελλαν τῶν νεφῶν. Τὸν παραβάλλω ἀκόμη πρὸς ζωγράφον, ὅστις θὰ ἔξεφραζε μὲ τὰς ποικιλωτέρας τῶν ἀποχρώσεων τὸν ψυχικὸν ὄραματισμόν, τὴν ἔσωτερικὴν φαντασίωσιν, τὸ κατατίθον αὐτὸν πῦρ τῆς χλιδῆς τῶν νοητικῶν χρωμάτων.

“Ηρως τῆς σκέψεως. Ἀθλητὴς τῆς νοήσεως. Ἐχων κάτι φυσι-

κῆς δυνάμεως. Κυβερνήτης τῶν ρυθμῶν. Κατ' ἔξοχήν "Ελλην ποιητής καὶ ὅμως κοσμοπολίτης. Ζητήσας καὶ εύρων νέαν ἐκφρασιν εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν νόησιν ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ἀποτελεῖ ἀληθινὴν δόξαν διὰ τὴν Ἐλλάδα. Εἶναι εἰς ἑκ τῶν ἐκπροσωπευτικῶν ἐκείνων τύπων, οἱ ὄποιοι πλουτίζουν τὴν ἡθικὴν κληρονομίαν ἐνὸς ἔθνους. "Ισως κανεὶς ἄλλος σύγχρονος "Ελλην, ἀφ' ὅτου ἡ 'Ελλάς ἀνέστη εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἀνταποκρίνεται περισσότερον εἰς τὸν δρισμὸν τοῦ "Εμερσον : «Ἐκεῖνος εἶναι μεγάλος, ὁ ὄποιος εἶναι φυσικὸς καὶ ποτὲ δὲν ἐνθυμίζει τοὺς ἄλλους», καὶ ἐνσαρκώνει τὸ βαθύτατον ἐκεῖνο τοῦ ἴδιου : «Ὑπάρχουν προσωπικότητες ποὺ μὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς πράξεις των (θὰ προσέθετα μὲ τὸ ἔργον καὶ τὴν ἔμπνευσίν των) ἀπαντοῦν εἰς ἐρωτήματα, ποὺ δὲν ἔχει δύναμιν νὰ τοῖς ἀπευθύνῃ κανεῖς».

'Ο ποιητής ἐπλάτυνε πράγματι τὴν νεοελληνικὴν νόησιν. 'Ανενέωτε τοὺς χρυσοῦς δεσμούς, οἱ ὄποιοι μᾶς συνδέουν πρὸς τὴν ἔμπνευσιν τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων. "Ψωσε τὴν αἰωνίαν ἐλληνικὴν γλῶσσαν μέχρι τοῦ ἀπείρου καὶ τὴν ἀνεβάπτισεν εἰς τὰ γάργαρα νερὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀληθείας. "Υπῆρξεν ὑπέρτερος ὅχι μόνον τῆς γενεᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐποχῆς του, καὶ θὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, τὸ ὄποιον θὰ ἀκροασθῇ μὲ ἐντονωτέραν τὴν χαράν καὶ διαυγεστέραν τὴν ἀπόλαυσιν τὸ γλυκὺν ἡ βαθύηχον μέλος τῶν ρυθμῶν του. 'Ηρμήνευσε τὴν νεοελληνικὴν ψυχὴν ὅχι ὡς ητσιδά τινα τῆς διανοητικῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὡς ἐν κύμα βαθυτάραχον καὶ μυριόχρωμον τοῦ ὥκεανοῦ τῆς παγκοσμίου διανοήσεως.

Θαυμαστής εἰλικρινής φέρω πρὸς τὸν ποιητὴν τὸν χαιρετισμόν κάποιου, ὅστις εἶδε τὴν αὐγὴν τῆς δόξης του καὶ πανηγυρίζει μὲ συγκίνησιν τὸ μεσουράνισμα τοῦ ἥλιου της.

«Δώδεκα ἄρθρα γιὰ τὸν Παλαμᾶ».

Δημήτριος Κακλαμᾶνος

4. ΤΟ ΧΡΥΣΕΛΕΦΑΝΤΙΝΟΝ ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΔΙΟΣ ΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΝ

Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὁλυμπίαν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς περιγραφὰς συγγραφέων, ἵδιως τοῦ Παυσανίου,

καὶ ἀπὸ νομίσματα τῶν Ἡλείων, τὰ δόποια εἰκονίζουν ἢ τὸ ὅλον ἢ τὴν κεφαλήν του μόνην. Ἐπίδρασις αὐτοῦ φαίνεται νὰ ύπάρχῃ καὶ εἰς ὄλιγα ἄλλα ἔργα, ἐσχάτως δ' ἀνεκοινώθη ὅτι ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Κυρήνην πραγματικὸν μαρμάρινον ἀντίγραφον. Ἡ σχέσις ὅμως τούτου μὲ τὸ πρωτότυπον τοῦ Φειδίου ἀκόμη δὲν ἔξηκριβώθη ἐπαρκῶς.

‘Ο θεός ἐκάθητο εἰς θρόνον καὶ ἔβασταζεν, ὥπως ἡ Παρθένος, εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν Νίκην, τὴν ἄλλην δ' ἐστήριζεν εἰς ἀετοφόρον σκῆπτρον· τὸ χρυσοῦν ἴματίον του, τὸ δόποιον ἄφηνε γυμνὸν μέγα μέρος τοῦ ἀνω σώματος, ἐποικίλλετο μὲ ζώδια καὶ κρίνους, ἡ κόμη καὶ τὰ πέδιλα ἡσαν ἐπίσης χρυσᾶ, τὸ δὲ σκῆπτρον συνέκειτο ἀπὸ διάφορα μέταλλα. Ἡ νίκη ἦτο φυσικὰ πάλιν χρυσελεφαντίνη, ὁ δὲ θρόνος ἀπὸ χρυσόν, ἐλέφαντα, ἔβενον καὶ πολυτίμους λίθους κι ἐκοσμεῖτο μὲ πολυαρίθμους γλυπτὰς ἥγραπτὰς μορφὰς καὶ παραστάσεις. Αἱ ζωγραφίαι εύρισκοντο εἰς πίνακας, οἱ δόποιοι ἔκλειον τὰ μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ θρόνου κενὰ καὶ ἡσαν ἔργα τοῦ Παναίνου, παρίστανον δὲ τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀτλαντα, τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν, τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Σαλαμῖνα κρατοῦσαν εἰς τὴν χεῖρα ἀκροστόλιον πλοίοιν, τὸν Λοκρὸν Αἴαντα καὶ τὴν Κασσάνδραν, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν δεσμώτην Προμηθέα, τὸν Ἀχιλλέα ὑποστηρίζοντα τὴν ἀποθηνήσκουσαν Πεινθεσίλειαν, τὴν δόποιάν ὁ ἕδιος ἐπλήγωσεν κ.ἄ.

Γλυπταὶ ἡσαν πλὴν πολλῶν Νικῶν, Χαρίτων, Όρων, Σφιγγῶν κ.ἄ. αἱ παραστάσεις τοῦ φόνου τῶν τέκνων τῆς Νιόβης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, τῶν Ἀμαζονομαχιῶν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως καὶ τῆς ἀναδυομένης ἀπὸ τὴν θάλασσαν Ἀφροδίτης, τὴν δόποίαν ὑπεδέχοντο οἱ Ὁλύμπιοι θεοί· ἡ τελευταία παραστασις εύρισκετο εἰς τὸ βάθρον τοῦ θρόνου, τὸ δόποιον ἦτο ἀπὸ μελανὸν ἔλευσινιακὸν μάρμαρον, αἱ μορφαὶ ὅμως ἡσαν χρυσοῖ καὶ προσηλωμέναι εἰς τὸν λίθον, εἰς τὰ ἄκρα δὲ τῆς παραστάσεως εἰκονίζοντο πάλιν — ὥπως δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον παράστασιν τοῦ βάθρου τῆς Παρθένου—ὅ Ἡλιος ἐπὶ ἄρματος καὶ ἡ Σελήνη ἐπὶ ἵππου.

Τὸ μέγεθος τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς δὲν είναι ἀκριβῶς γνωστόν, ὑπολογίζεται ὅμως ὅτι ὅμοιον μὲ τὴν βάσιν ἦτο μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν Παρθένον κατά ἓν ἢ δύο μέτρα καὶ ὅτι κατελάμβανεν δλόκλητρον τὸ πλάτος καὶ τὸ ὑψος τῆς μεσαίας ὑποστάσεως τοῦ σηκοῦ, εἰς τὸ βάθος τῆς δόποίας ἦτο ἰδρυμένον· διὰ τοῦτο ἐγεννᾶτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐὰν ἀνηγγείρετο ὁ καθήμενος θεός, ἡ κεφαλή του θὰ ἀπεστέγαζε τὸν

ναόν, καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέτυχεν ὡς πρὸς τὰ μέτρα τοῦ ἀγάλματος. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα παρεδέχθη πιθανώτατα κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ἡλείων, οἱ δοποῖοι ἐπιθυμοῦσαν, φαίνεται, νὰ ὑπερβάλουν καθ' ὅλα τὴν Παρθένον τῆς Ἀκροπόλεως, ἀν καὶ ὁ ναὸς δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ κολοσσὸν τοιούτων διαστάσεων.

“Οπως εἰς τὸν Παρθενῶνα, ἔχώρισεν ὁ Φειδίας μὲ φράγματα καὶ εἰς τὴν Ὁλυμπίαν ἔνα τετράγωνον χῶρον πρὸ τοῦ ἀγάλματος καὶ ἔστρωσεν αὐτὸν μὲ τὸν ἴδιον μελανὸν ἐλευσινιακὸν λίθον, ἀπὸ τὸν δοποῖον ἦτο καὶ τὸ βάθρον, δομοίως δ' ἔφραξε καὶ τὰ εἰς τὰ πλάγια τοῦ βάθρου μετακιόνια· οἱ ἐπισκέπται ὅμως ἡδύναντο νὰ παρατηρήσουν τὸ ἄγαλμα ὅχι μόνον ἀπὸ τὸ τμῆμα τῆς μεσαίας ὑποστάσεως, τὸ δοποῖον ἔμενεν ἐλεύθερον μεταξὺ τῆς εἰσόδου καὶ τοῦ περιφράκτου τετραγώνου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄνω πάτωμα τῶν πλαγίων στοῶν, αἱ δοποῖαι εἴπομεν ὅτι ἡσαν διώροφοι, ἔφερον δ' εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον κλίμακες εύρισκόμεναι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν εἰσοδον.

‘Ως πρὸς τὴν ὅψιν τοῦ Διός, διηγεῖται ὁ Στράβων, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ Φειδίας ὑπὸ τοῦ Παναίνου κατὰ ποιὸν παράδειγμα ἐσκέπτετο νὰ πλάσῃ τὸν Θεόν, ἀνέφερε τοὺς περιφήμους στίχους τῆς Ἰλιάδος :

ἢ, καὶ κνανέησιν ἐπ' ὁφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.

“Ἄλλος συγγραφεύς, ὁ Δίων Χρυσόστομος, ἔξαίρει τὸ ἱερεμον καὶ πρᾶον καὶ σεμνὸν τοῦ Διός τῆς Ὁλυμπίας· ὅσον δὲ εἴναι δυνατὸν νὰ κρίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ μνημεῖα, ὅπως τὰ νομίσματα, πραγματικῶς συνεδυάζετο εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην τὸ ἀπειρον μεγαλεῖον τοῦ βασιλέως τοῦ κόσμου, τὸ δοποῖον τόσον παραστατικὰ ἐκφράζουν οἱ δόμηρικοι στίχοι, μὲ τὴν ἀγαθότητα καὶ μειλιχιότητα τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ μὲ τὴν ὑπερτάτην εὐγένειαν, ἡ δοποία δύναται νὰ κοσμήσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ ἀνθρωπίνου προσώπου.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἔργου ἦτο τεραστία. Ἐφαίνετο ὡς ἀληθινὴ ἀποκάλυψις τῆς μορφῆς τοῦ ὑπάτου θεοῦ — μορφῆς πολὺ καθαρωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας, παρ' ὅσον ἐνεδείκνυον αὐτὴν οἱ πολαιοὶ μῦθοι, ἀνυψώνετο δ' οὕτω καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα τοῦ θεατοῦ καὶ ἐγίνετο καθαρώτερον. Ὁ αὐτὸς Δίων Χρυσόστομος

λέγει ότι οἱ ἰδόντες τὸ ἄγαλμα τῆς Ὀλυμπίας δὲν ἡδύναντο πλέον νὰ φαντασθοῦν τὸν θεὸν κατ' ἄλλον τρόπον, τὴν ἰδέαν δὲ τῆς ἀποκαλύψεως διετύπωσεν ὁ Θεσσαλονικεὺς ποιητὴς Φίλιππος εἰς τὸ ἐπίγραμμα:

"Ἡ θεὸς ἥλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων,

Φειδία, ἦ σύ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος.

‘Ομοίως καὶ ἄλλα πολλὰ χωρία ἀρχαίων ρητόρων, ἴστορικῶν κ. ἀ. μαρτυροῦν περὶ τῶν συναισθημάτων θαυμασμοῦ καὶ καταπλήξεως, ἄλλὰ καὶ εὐφροσύνης, τὰ δποία διήγειρεν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν θεωμένων αὐτὸν ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου.

Τὸ ἄγαλμα ἦτο προδήλως τὸ ὠριμώτατον καὶ τελειότατον δημιουργημα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου καὶ εἰς αὐτὸν ἐπραγματοποιήθησαν ὅλαι αἱ προσπάθειαι, τὰς ὅποιας ἡ τέχνη εἶχε κάμε! ἔως τότε, διὰ ν' ἀποδώσῃ τὸ ἀπόλυτον ἀξίωμα τῶν οὐρανίων θεῶν. Μετὰ τὸν Φειδίαν ὁ τύπος τοῦ Διὸς μετεβλήθη, ἀλλ' ἡ ἀρχαιότης ποτέ, ὡς φαίνεται, δὲν ἐγνώρισεν ἄλλην εἰκόνα θεοῦ, ἡ ὅποια ν' ἀνυψώνη τόσον τὸν θεατὴν καὶ νὰ καταλαμβάνῃ καὶ γεμίζῃ τόσον δλοκληρωτικὰ τὴν ψυχὴν του. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ὀμιλοῦν περὶ αὐτοῦ μὲ τόσον ἐνθουσιασμόν, εἴναι ὅλοι μεταγενέστεροι καὶ ἔγραφον εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὅποιους ἡ ἐλληνικὴ τέχνη ἔβαινε πλέον πρὸς τὴν δύσιν της, ἐπομένως ἐγνώριζον ἐξ ὅψεως ἢ ἐξ ἀκοῆς ὅλα τὰ μεγαλύτερα ἀριστουργήματα αὐτῆς· ἀλλ' εἰς κανὲν δὲν ἀποδίδουν τὴν βαθεῖαν καὶ ίσχυρὰν ἐντύπωσιν τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας. Καὶ αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Παρθενῶνος, ἡ ὅποια ἦτο ἄλλως ἐφάμιλλος τοῦ Διὸς καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν λαμπρότητα, ἦτο φαίνεται κατωτέρα ἀπ' αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ἐκφρασιν τῆς θειότητος.

«Ιστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης»

Χρῆστος Τσούντας

5. Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ

‘Ο Γκρέκο είναι παροξυστής. Ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν καλλιτεχνῶν ποὺ δὲν ἐνεργοῦν παρὰ μόνο στὸν πυρετὸ καὶ δὲν δημιουργοῦν παρὰ μόνο ἄν χαλάσουν. Ἔλληνας στὴν Ἀναγένηση μὲ μεσαιωνικὴ ψυχολογία ἔσπασε τὴν κλασσικὴ παράδοση ποὺ συνταυτίζει τὴν ἡρεμία μὲ τὸ ὠραῖο. Χωρὶς τὴν κίνηση, χωρὶς τὴ δύναμη ποὺ μετατοπίζει, ποὺ καταστρέφει καὶ πλάττει, τὸ ὠραῖο γι'

αύτὸν εἶναι ἀνύπαρκτο. Ὁραῖο θεωρεῖ τὸ γίγνεσθαι. Τὸ θεῖο γιὰ τὸν Γκρέκο εἶναι δράμα σχημάτων καὶ χρωμάτων. Οἱ οὐρανοὶ του εἶναι συννεφιασμένοι. Οἱ ἄγγελοι του παίρνουν γωνιώδεις καὶ συστροφικὲς κινήσεις. Τὰ φτερὰ καὶ τὰ φορέματά τους δέρνουν τὸν αἰθέρα καὶ τὸν ἀγέρα. Τὰ σύνυνεφά του δὲν ταξιδεύουν. Στέκουν. Χάνουν τὴν εὔτυχία τους στὸ διάστημα, τὴν συγγένειά τους μὲ τὸν ἀχνὸν καὶ τὸν καπνό. Ὁ Γκρέκο δὲν τὰ ἀνέχεται παρὰ στερεοποιημένα σὲ κάτι σὰν ὑφασμα καὶ σὰν μέταλλο, ὅγκους ποὺ κρύβουν τὸ γαλάζιο αἰθέρα ἢ ἀπότομα σχίζονται, γιὰ ν' ἀφήσουν διέξοδο σὲ οὐράνια πρόσωπα.

Καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἔργου ἀκολουθεῖ κι αὐτὸ τὴν ὅρασιν τοῦ ζωγράφου. Ἡ ὅρθια στενόμακρη ὁθόνη εἶναι ἐκείνη ποὺ προτίμησεν ὁ μυστικιστής, γιὰ ν' ἀναπτύξῃ τὴν σύνθεσή του σύμφωνα μὲ τὴν κάθετο, τὴν ἀγαπητή του γραμμή, καὶ μὲ τὸ θρησκευτικό της νόημα. Ἡ Πεντηκοστή, ἡ Σταύρωση, τὸ Βάπτισμα, ἡ Ἀνάσταση τοῦ Μουσείου τοῦ Πράντο, ἡ Ἀνάληψη τοῦ Τολέδο, καὶ τὰ πέντε αὐτὰ ἔργα του, συνθεμένα στὸ ὅρθιο σχῆμα, ἔγιναν στὸ νόημα τῆς καθέτου. Ἀνεβαίνουν. Στὴν Ἀνάσταση ἡ κάθετος γίνεται πραγματικὰ ὅργανο τοῦ θριάμβου. Νά τον ποὺ ἀνεβαίνει στὸν ἀέρα ὁ θριαμβευτής μὲ τὸ γυμνό του ὑψωμένο σὲ ἄψογή κατακόρυφο, ἐνῶ ἀπὸ κάτω ἀλλη ἀντίθετη γραμμὴ γκρεμίζει στὴν ἀβύσσο τὸ ἀναποδογυρισμένο σῶμα τοῦ Ρωμαίου φρουροῦ. Οἱ ἴδιες θρησκευτικές ἴδεις δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐκφρασθοῦν ἀπὸ τὸν Τίτσιάνο παρὰ στὴ διάσταση τοῦ πλάτους.

Δύο εἶναι οἱ κόσμοι τῆς ζωγραφικῆς: ἡ Φλωρεντία κι ἡ Βενετία. Ἡ μιὰ βλέπει τὸν κόσμο σὲ περιγράμματα, ἡ ἄλλη σὲ χρωματισμένες ἐπιφάνειες. Ὁ Γκρέκο ἀνήκει στὸ δεύτερο κόσμο. Ἄν δὲν ὑπῆρχε, θὰ τὸν ἔφτιανε. Θὰ ἥταν λάθος νὰ τὸν κρίνουμε μὲ τὰ μέτρα ποὺ ἐφαρμόζουμε σὲ ὅσους ὄραματίστηκαν καὶ σχεδίασαν κατ' εὐθείαν μὲ τὴ γραμμή, στοὺς μεγάλους διανοητικοὺς τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ρώμης. Τὸ πνεῦμα του τὸν ἐβίαζε νὰ διαλύσῃ τὶς μορφὲς τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ρώμης, ἀκόμη καὶ τὶς χρωματικὲς ἀξίες τῶν δασκάλων του Βενετοτιάνων καὶ νὰ παρουσιάσῃ κι αὐτὴν ἀκόμα τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Τίτσιάνο, σὰν κάτι σταματημένο, δημιουργώντας ἀπέναντί της τὸ γίγνεσθαι τῆς ζωγραφικῆς του, τὴ δυναμικὴ καὶ θερμὴ τέχνη.

‘Ο Γκρέκο άνήκει κατ’ ἔξοχὴν στὴν κατηγορία τῶν ζωγράφων ποὺ σχεδιάζουν μὲ τὸ χρῶμα, ἐπειδὴ ἡ ὄρασή τους προσολαμβάνει πρῶτα αὐτό, πρὶν ίδῃ τὸ σχέδιο. Τὴν ὁμολογία τοῦ κολορίστα τὴν ἔκαμε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτηση τοῦ Παχέκο, ἃν τὸ κύριο στὴ ζωγραφική εἶναι τὸ χρῶμα ἢ τὸ σχέδιο ! «Τὸ κύριο εἶναι τὸ χρῶμα», ἀπάντησε.

Τὴν ἀρχή του τὴν βλέπουμε πράγματι στὰ ἔργα του. Γιὰ νὰ ζωγραφίσῃ τὸ «Διεμερίσαντο τὰ ἴματιά μου» στὸ Ἐσπόλιο τοῦ Τολέδο, συνέλαβεν ἀμέσως τὸ θέμα σὲ χρῶμα, στὴ μεγάλη κηλίδα τῆς βύσσινης πορφύρας τοῦ Χριστοῦ. Σ’ αὐτὴ τὴν χρωματιστὴ ἰδέα ὄραματιστήκε τὸ «Μαρτύριο», καὶ σὰ συνέπειές της σχεδίασε τὶς μορφές. Μὰ κι ὅταν βρεθοῦμε μπροστὰ στὴν «Ταφὴ τοῦ κόμητος τοῦ Ὁργκάζ», ποὺ εἶναι καθαυτὸ ἔνας ἀθλος τῆς γραμμῆς, πάλι τὸ χρῶμα εἰν’ ἕκεινο ποὺ μᾶς κρατεῖ πρῶτα ἀπ’ ὅλα προσηλωμένους.

Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο μᾶς ἐμφανίζεται ἀμέσως μὲ τοὺς ἔξαισιους τεφροὺς τόνους τῆς ἐνδυμασίας τοῦ καλόγερου ἀριστερὰ καὶ τοῦ ἐφημέριου δεξιά, σὰ διυὸ γεροὺς χρωματικοὺς στύλους, ποὺ στηρίζουν τὴν σύνθεση δλόκληρη. Εἶναι οἱ τεφροὶ τόνοι τοῦ Γκρέκο. Κανένας δὲν τοὺς ἔφτασε. Βγῆκαν ἀκηλίδωτοι ἀπὸ τὴν μυστηριώδη παλέτα του καὶ λάμπουν σὰν τὸν δλάργυρον ἀφρὸ τῆς στάχτης ποὺ κάθεται στὸ κάρβουνο, ὅταν δὲν τὸν τάραξε κανένα φύσημα καὶ ἀκινητεῖ ὥρα πολλὴ ἀπάνω ἀπὸ τὴ σβησμένη φωτιά.

Τὸ γνήσια ζωγραφικὸ ποὺ κυριαρχεῖ στὴ μεγάλη συμφωνίᾳ τοῦ Ὁργκάζ, εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λαμπρότατα καὶ πρωτόφαντα μαῦρα τῆς ἐνδυμασίας τῶν Τολεδάνων, οἱ μελωδίες τῶν τεφρῶν τόνων. Ζεκινοῦν ἀπὸ τὶς δυὸ μορφὲς τῶν Ἱερωμένων κι ἀνεβαίνουν στὰ σύνυφα τὰ κρεμάμενα ἀπάνω ἀπὸ τὶς είκοσιτέσσερες κεφαλὲς τῶν ἐκστατικῶν ἵδαλγῶν, ὡσπου γίνονται χιόνι, μόλις φτάσουν ψιλὰ στὸ κορυφαῖο σημεῖο τῆς γκλόριας, στὸ Χριστό, στὴν πιγή τοῦ φωτός. Μ’ αὐτὰ τὰ λόγια προσπαθῶ νὰ δώσω μιὰ ἰδέα τῆς συμφωνίας τῆς «Ταφῆς τοῦ Ὁργκάζ» καὶ νὰ δείξω πῶς τὸ ἔργο, τὸ δίκαια ξακουσμένο γιὰ τὰ σχήματά του, εἶναι κυρίως μιὰ μεγάλη συμφωνίᾳ τῶν φαιῶν, τῶν ἀργυροκύανων τόνων τοῦ Γκρέκο. ‘Ως τὴ στιγμὴ ἕκείνη κανένας ἀπ’ τοὺς δασκάλους του Βενετσάνους δὲν εἶχε βγάλει ἀπ’ τὸ στοιχεῖο τοῦ χρώματος τέτοιες δυνατότητες.

Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1938.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

IV. ΕΠΙΣΤΗΜΗ — ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1. ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙ

‘Η μουσική γεννᾶ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τὴν συναίσθησιν τῆς ἀγροικίας τοῦ κόσμου τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος. ’Ανάλογον ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἐπάνω εἰς τὴν ψυχὴν ἡ ἐπίσκεψις τῶν κατακομβῶν. ‘Η κάθοδος εἰς τοὺς τόπους αὐτοὺς τῆς λατρείας τῶν πρώτων Χριστιανῶν εἶναι δι’ ἐμὲ σὰν μία κατάβασις εἰς τὸν καταποντισμένον κόσμον τῶν ὁνείρων, τῶν προαισθήσεων καὶ τῶν νοσταλγιῶν τῆς ἐφηβικῆς μου ἡλικίας. ’Η ἐκκλησία τῶν κατακομβῶν ἐγείρεται διὰ μιᾶς ἀπὸ τὸν τάφον τῶν αἰώνων, ἡ ἐκκλησία τῆς στρατείας καὶ τῶν διωγμῶν, οἱ αἰώνες τῆς κλασσικῆς θρησκευτικότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Νεκρική σιγὴ βασιλεύει μέσα εἰς τὰ ὑπόγεια σκότη. ’Απὸ τὴν σιγὴν αὐτὴν ἔξωρμησεν ἡ νέα θρησκεία, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμον. Πρὸ τῆς δρμῆς τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πινεύματος κατέρρευσαν ναοί καὶ ἀνάκτορα καὶ ἡγεμόνες. Σπανίως ἡ ψυχὴ ἐθριάμβευσε τόσον ἐμφανῶς κατὰ τὸν ἄνισον αὐτὸν ἀγῶνα μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰδωλολατρίας. Διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὅχι αἱ ἀποδείξεις τῆς λογικῆς, ἀλλ᾽ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς πίστεως φέρει τὴν νίκην.

Αἱ κατακόμβαι, αἱ ὑπόγειοι αὔται στοσὶ τῶν τριάντα χιλιομέτρων, ὅπου αἰσθάνεται κανεὶς τὴν πνοὴν τόσων ἀθώων νεκρῶν, εἶναι κλασσική ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς ἴδεας ἐπὶ τῆς ύλικῆς βίας.

Περιφέρομαι μὲ συγκίνησιν ἀνὰ τοὺς πολυδαιδάλους διαδρόμους τῶν λαβυρίνθων αὐτῶν. Οἱ τοῖχοί των ἀποτελοῦνται ἀπὸ τάφους μαρτύρων. ’Η λακωνική συντομία τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν χαρίζει πτερὰ εἰς τὴν φαντασίαν καὶ αἱ παραστάσεις, ποὺ κοσμοῦν τοὺς τάφους αὐτοὺς καὶ τοὺς μυστικοὺς βωμούς, συμβολίζουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς νέας ψυχῆς καὶ ἔγιναν ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς νέας τέχνης. Τὸ ἄγιον πλανᾶται μέσα εἰς τὴν σιγὴν αὐτήν, τὴν ὅποιαν φωτίζουν δειλὰ τὰ εὐλαβικὰ κηρία τῶν ἐπισκεπτῶν. Διότι ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὰς κατακόμβας εἶναι πολὺ βαθυτέρα ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν, ποὺ γεννᾶ τὸ ύψος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν μεγάλων ναῶν τῆς Χριστιανούνης, διὰ τῶν ὅποιων ἡθέλησαν νὰ ἐκφράσουν οἱ δημιουργοί των τὸ βίωμα τοῦ ὑπεραισθητοῦ καὶ τὸ μυστήριον τῆς θεότητος.

Ἐδῶ συναρπάζει τὴν ψυχὴν ἡ αἰσθησις μιᾶς ἄλλης πραγματικότηος, ποὺ κρύπτεται ὅπισθεν τῆς αἰσθητῆς. Καὶ ὁ ἀνθρωπὸς μετατίθεται εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ὅπου τὸ ὑπεραισθητὸν ἀναμειγνύεται μὲ τὰ ὑλικὰ ἀντικείμενα καὶ ὅπου δεσπόζει τὸ βίωμα τῶν δύο κόσμων, εἰς τοὺς ὅποιους ἀνήκομεν.

Κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς εἰδωλολατρικῆς Ρώμης, ἡ ἀσημότης τῶν στοῶν τῶν κατακομβῶν συγκεντρώνει τὴν ψυχὴν εἰς τὴν βαθυτέραν της φύσιν, εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὑπάρξεως τῆς.

“Οταν δὲν ἔχωμεν νὰ ἀντιτάξωμεν τίποτε εἰς τὸν χρόνον, ὁ ἀνθρωπὸς γίνεται διαιτητὴς μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων ἐντυπώσεων, ποὺ ρέουν μαζὶ μὲ τὸν χρόνον. Ἡ ζωὴ μεταβάλλεται εἰς ἀπλῆν ροήν τῶν φαινομένων καὶ ἡ πραγματικότης προσλαμβάνει κάτι τὸ φανταστικόν, διότι κινεῖται ἀπλῶς μεταξὺ ὑπάρξεως καὶ ἀνυπαρξίας. “Ο, τι χθὲς ἔθεωρεῖτο καινοφανὲς ὑπερενικᾶται τὴν ἐπομένην, ὁ χρόνος διαλύεται εἰς κάθ’ ἕκαστον ὀσυναρτήτους στιγμάς, ἡ ἀλήθεια καταπίπτει εἰς φευγαλέας δοξασίας τῆς στιγμῆς. Ἡ ἀλητινή, ἡ οὐσιώδης ζωὴ ἔξαφανίζεται καὶ ὁ, τι ὑπολείπεται εἶναι ἡ θέλησις πρὸς τὴν ζωήν, πόθος, ποὺ παραμένει διαρκῶς ἀνικανοποίητος. “Ολα μεταβάλλονται εἰς σκιάς, ποὺ καταδιώκουν ἡ μία τὴν ἄλλην. Διότι σκοπεῖ, ποὺ δὲν καθαγιάζονται ὀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ αἰωνίου, δὲν εἶναι ἐν τέλει παρὰ μόνον μέσα. Καὶ χρόνοι, τῶν ὅποιων καθεδρικὸς ναὸς εἶναι τὸ κατάστημα τῶν νεωτερισμῶν, ἔχασαν τὸν καθαγιασμόν, ποὺ ἔξασφαλίζει τὴν συγκέντρωσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ζωῆς. Διότι δεικνύουν ὅτι ἔσβησε μέσα των ἡ νοσταλγία πρὸς τὸ ἀπόλυτον, ἀφοῦ ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ ὥκεανοῦ τῶν σχετικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς.

‘Ο ἀνθρωπὸς ἔξουσιάζει τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ζωήν, ἐφ’ ὅσον τὸ κέντρον τῆς βαρύτητός του κεῖται μέσα εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, τὸν πνευματικόν. Τότε ἀποκτᾷ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν ἑαυτόν του καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὁ ὅποιος εἶναι ἡ μόνη πραγματικὴ πηγὴ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. ‘Ο πόθος ἐκείνος πρὸς τὸ ἀπόλυτον καὶ ὁ σεβασμὸς αὐτὸς ἡγραν τὴν κλασικήν των ἔκφρασιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῶν κατακομβῶν.

«Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις».

Νικόλαος Λούβαρης

2. ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝΤΑ ΤΟΥΣ ΣΕΙΣΜΟΥΣ

Οἱ σεισμοὶ ἔξαγγέλλονται συνήθως δι’ ὑπογείων βρόμων ἀκουομένων μικρὸν τινὰ χρόνον πρὸ αὐτῶν ἢ συγχρόνως ἢ μετ’ αὐτούς. Διάφορος δὲ ὁ τρόπος, καθ’ ὃν ἀκούονται· καὶ ὅτε μὲν ὁμοιάζουσι πρὸς ψόφους τρικυμιώδους ἀνέμου, ὅτε πρὸς ἥχον ταρασσομένων ὀλύσεων ἢ πρὸς ταραχὴν ὁμαξῶν φορτηγῶν συρομένων ἐπὶ λιθοστρώτου, ὅτε δὲ πρὸς τὸν ἥχον πολλῶν τυμπάνων ἢ συνεχῶν βροντῶν. Ἀλλοτε πάλιν οἱ ὑπόγειοι βρόμοι ἀκούονται, ὡς ἂν ὑπὸ τὴν γῆν συντρίβηται πλῆθος ὑαλίνων ἄγγειων ἢ ὡς ἂν ἐκκενῶνται διὰ μιᾶς πολλὰ τηλεβόλα ἢ νὰ κτυπᾷ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ μέγα τι πτηνὸν ἢ νὰ ἀκούηται ὁ ψόφος πυρκαϊᾶς τινος ἢ ὁ συριγμὸς σιδηροροδρομικῆς ἀτμομηχανῆς. Ζητεῖ λοιπὸν ἡ φύσις νὰ ἔξαγγείλῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς δι’ ὅλων τῶν γνωστῶν αὐτῷ ἥχων.

Πάντες δὲ οἱ παντοειδεῖς οὗτοι βρόμοι ἀρκούντως ἔξηγοῦσι τὴν φρίκην τὴν καταλαμβάνουσαν τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ κίνδυνος ἐκ τοῦ σεισμοῦ.

Οὐτι δὲ κυρίως καταφοβίζει τὸν ἀνθρωπὸν καὶ ἀφαιρεῖ ἀπ’ αὐτοῦ πᾶσαν δύναμιν, εἴναι ὅτι αἰσθάνεται ἐαυτὸν ὡς μὴ ἐν ἀσφαλείᾳ εύρισκόμενον, διότι τὸ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔδαφος, ὅπερ θεωρεῖ στερεὸν καὶ ἀκίνητον, βλέπει αὐτὸν μεταβεβλημένον εἰς εὐκίνητον μᾶζαν ὁμοίαν πρὸς τὸ ὕδωρ, εἰς ἔκαστον δ’ αὐτοῦ βῆμα φοβεῖται μήπως διαρραγῇ τὸ ἔδαφος καὶ καταπίῃ αὐτόν. Ἀν δὲ τυγχάνῃ ἀμαθής, ἀποδίδει πάντα ταῦτα εἰς ἐκδίκησιν τῆς Θείας Προνοίας.

Οἱ βρόμοι οὗτοι ἀκούονται ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων. Γιγνώσκουσι δ’ ἐκ πείρας οἱ κάτοικοι τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ὅτι ἰσχυρότερον οἱ βρόμοι ἀκούονται ἐκ τῶν ιαθέων φρεάτων, μετασίδονται δὲ ταχύτατα καὶ ἀπώτατα οὗτοι, διότι ταχύτατοι εἴναι οἱ κραδασμοὶ τοῦ ἔδαφους καὶ διότι τάχιον τὰ στερεὰ σώματα μεταφέρουσι τοὺς ἥχους ἢ ὁ ἀήρ. Αἰτία δὲ τῶν βρόμων τούτων εἴναι, πολὺ πιθανόν, ὅτι μέρη τοῦ στερεοῦ τῆς γῆς φλοιοῦ διαρρήγνυνται ἢ προστρίβονται ἢ κάμπτονται.

Πλὴν τῶν ὑπογείων βρόμων, παρακολουθούντων πάντοτε τοὺς σεισμούς, γίνονται ἐνίστε συγχρόνως καὶ ὁμίχλαι τινὲς καὶ σφοδροὶ ἀνεμοὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταί. Ἀλλαχοῦ παρετηρήθη πάλιν νηνεμία μεγίστη καὶ μολυβδόχρους οὔρανός.

Τὰ φαινόμενα ὅμως ταῦτα δὲν ἐπιβεβαιοῦνται ἐπιοτημονικῶς, ἀν ἔχωσι σχέσιν πρὸς τοὺς σεισμούς, καὶ ἐπομένως εἰκασίαι περὶ τῆς συνεργίας τούτων ὑπάρχουσιν, ὡς κατωτέρω θέλομεν καταδεῖξει. Τούναντίον πείθεται τις, ὅτι ταῦτα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν, διότι σεισμοὶ ἐγένοντο ὑπὸ καταιγίδων συνοδευόμενοι, ἄλλοι δὲ ἐν καιρῷ εὐδίῳ καὶ ἐν ἡρέμῳ ἀτμοσφαίρᾳ.

Κατὰ σεισμὸν τῆς Χίου τῆς 22ας Μαρτίου 1881 ὁ οὐρανὸς ἦτο πλήρης νεφῶν ὑπὸ ἀστραπῶν διασχιζομένων, ἔπνεε δὲ ἀνεμος νότιος καὶ τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυε θερμοκρασίαν 20 βαθμῶν. "Οτε κατὰ τὸ ἔτος 1783 σεισμὸς μὲν μέγας κατέστρεψε τὴν Καλαβρίαν, τὸ δὲ ἐν Ἰσλανδίᾳ ἡφαίστειον δεινὴν ἐπαθεν ἔκρηξιν κατὰ τὸν Ἱούνιον τοῦ ἔτους τούτου, διμίχλη παχυτάτη ἐκάλυψε σχεδὸν ὄλοκληρον τὴν Εύρωπην, τὴν Β. Ἀφρικήν καὶ μικρὸν μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ὥκεανὸν μέχρι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Πρὸ πάντων δὲ ἡ διμίχλη αὕτη ἦτο πυκνοτάτη ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ, καὶ ἴδιας μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας, ἐνθα φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ ὑψος μέγιστον, διότι εἶχε καλύψει καὶ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τῶν Ἀλπεων. Τὸ αὐτὸν φαινόμενον παρετηρήθη καὶ κατὰ τὸ 1831, ὅτε ἐγεννήθη ἡ νῆσος Ἰουλία πλησίον τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸν μηνοθέντα σεισμὸν τῆς Καλαβρίας ὁ ἥλιος ἀνέτειλε τεθολωμένος.

Κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἐν Ζακύνθῳ σεισμοῦ τῆς 30ης Ἰανουαρίου 1893 ὁ καιρὸς ἦτο ὡραῖος, αὔρα θαλασσία ἡσύχως ἔπνεε καὶ ἡ σελήνη λάμπουσα ἀνέτειλε. Μόνον αἱ συχναὶ τῶν ἀλεκτόρων φωναί, αἱ ἀσυνήθεις τῶν κυνῶν ὑλακαὶ καὶ δύο μικροὶ συντιναγμοὶ ἔφερον τοὺς κατοίκους τῆς νήσου εἰς ἀπόγνωσιν, ὑποπτευθέντας ὅτι ἐπίκειται μεγάλη καταστροφή.

Μόνα δὲ τὰ ἐπὶ σεισμῶν γινόμενα ἔκάστοτε ἀναφυσήματα ἀέρων καὶ ἀτμῶν, βορβόρων καὶ ὑδάτων εὑρίσκονται ἐν αἰτιώδει λόγῳ πρὸς τοὺς σεισμούς, διότι διαρρηγνυμένου τοῦ ἐδάφους ἀνοίγεται συγκοινωνία μεταξὺ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου καὶ τῶν βαθυτέρων αὐτοῦ μερῶν.

Πολλοὶ διηγοῦνται, ὅτι εἰς τινας σεισμούς, ὡς π.χ. εἰς τὸν Μεστηνίας τοῦ 1886, παρετηρήθησαν καὶ φλόγες ἀναφυσώμεναι ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἄλλοι δὲ ἀναφέρουσιν, ὅτι είδον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ συγκλονισμοῦ ἀναλάμψεις ὁμοίας πρὸς ἀστραπάς. Περὶ τῶν φαινομένων τούτων πολλοὶ ἀμφιβάλλουσι, διότι ἐν τῇ ταρα-

χῇ ἐκλαμβάνουσί τινες ἄλλα φαινόμενα ὡς φλόγας. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπίθανον, ὅτι φλόγες δυνατὸν νὰ ἀναφυσῶνται οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἡφαιστειογενεῖς σεισμούς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς τεκτονικούς, διότι ρήγματα σχηματίζονται εἰς μέγα διήκοντα βόρθος, ἐν ᾧ ἀέρια συμπεπτυκνωμένα ἔγκλείονται.

Κατά τινας παρατηρήσεις, οὐχὶ ὅμως καὶ λίαν ἀξιοπίστους, λέγεται, ὅτι καὶ τὰ ζῷα πρὸ τοῦ σεισμοῦ καταλαμβάνονται ὑπὸ ζωηρᾶς τινος ἀνησυχίας. Εἰς τινας δὲ χώρας, ἐν αἷς οἱ σεισμοὶ εἶναι ἀσυνήθεις, δίδουσιν οἱ κάτοικοι μεγάλην προσοχὴν εἰς τὰς κινήσεις τῶν κατοικιδίων ζώων, ὅπως προφυλάσσωνται ὑπὸ μελλόντων νὰ ἐπέλθωσι κραδασμῶν τοῦ ἐδάφους.

Παρ’ ἡμῖν σύνηθες φαινόμενον κατὰ τοὺς σεισμοὺς εἶναι οἱ ὡρυγμοὶ τῶν κυνῶν. Πολὺ πρὸ τοῦ σεισμοῦ τῆς Καλαβρίας (1783) κύνες καὶ δονοὶ ἐγένοντο περίφοβοι, περιτρέχοντες ὡρυόμενοι καὶ ὀγκώμενοι. Ἱπποι, βόες καὶ ἡμίονοι ἔτρεμον τύπτοντες διὰ τῶν ποδῶν τὴν γῆν καὶ ὑψοῦντες τὰ δῶτα, ὡς νὰ ἥκουν μακρόθεν ἔκτακτόν τι. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὅλως ἀπίθανον, ὅτι τῶν ἴσχυρῶν τοῦ ἐδάφους κραδασμῶν προηγοῦνται τρόμοι τινὲς ἀσθενεῖς, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οὗτοι γίνονται αἰσθητοὶ ὑπὸ τῆς λεπτῆς ζώων τινῶν αἰσθήσεως, ἥτις προκαλεῖ ἐν αὐτοῖς τὴν παρατηρηθεῖσαν ἀνησυχίαν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι τὰ ζῷα καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς καταστροφῆς, ὅπως καὶ οἱ ἀνθρωποι.

Λέγεται ὅτι οἱ σεισμοὶ ἐπιδρῶσιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ τῶν λαῶν χαρακτῆρος, π.χ. τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Ἰσπανῶν, ὃν αἱ χῶραι εἰς διηγεκῆ εύρισκονται χορόν. Ἰσως εἰς τὸν ὑποχθόνιον τοῦτον χορὸν καὶ εἰς τὸ γλυκὺ κλῖμα καὶ τὴν θαυμασίαν φύσιν πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὸν εὔθυμον τῶν Ζακυνθίων χαρακτῆρα, οἵτινες, ἀν καὶ ἡ ἀγαπητὴ αὐτῶν πόλις εἶχε μεταβληθῆ τὸ 1893 εἰς ἐρείπια, δὲν ἐλησμόνουν καὶ τὰς εὐφυολογίας αὐτῶν καὶ ἀστειότητας.

« Γεωλογία »

Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος

3. ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ

‘Η Ἀττικὴ κειμένη περὶ τὸν 38ον παράλληλον, ἐπὶ τῆς βορείου εὐκράτου ζώνης, μετέχει πολλῶν ἐκ τῶν κλιματολογικῶν πλεονεκτημάτων, δι’ ὃν ἐπροικίσθησαν αἱ γλαυκὶ ὅσον καὶ χαρίεσσαι τῆς Μεσογείου ἀκταὶ· περιβαλλομένη ὑπὸ καθαρᾶς καὶ διαυγοῦς ἀτμοσφαίρας, τὴν ὁποίαν περιλούει ἡ βαλσαμώδης τῆς θάλασσης αὔρα καὶ ἀρωματίζει τῶν ἀνθοσπάρτων βουνῶν ἡ εὐώδης ἀναπνοή, ἀκτινοβολεῖ αἰώνιας τῆς μεσημβρινῆς καλλονῆς τὴν θέλγουσαν χάριν. ‘Η φιλομειδής κοὶ γελόεσσα φύσις αὐτῆς ἐμπνέει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν χαρὰν καὶ ὥθετι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωηρότητα, ἢν γεννᾷ τῆς φυσικῆς φαιδρότητος ἡ ἐπίδρασις.

‘Η Ἀττικὴ εἶναι ἡ χώρα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἡλίου, ὁ τόπος τῆς αἰθρίας καὶ τοῦ αἰθέρος. Ἐναγκαλιζομένη ὑπὸ τῶν θερμῶν ἀκτίνων περιφλεγοῦς ἡλίου, κολυμβῶσα ἐντὸς πλημμύρας διαχύτου φωτὸς ἀπαστράπτει ἐντὸς τοῦ ἐκπάγλου κάλλους φωταυγοῦς αἰθέρος· ὑπὸ τὸ αἰώνιον μειδίαμα γλυκείας καὶ ἐπεράστου φύσεως ἔξωραίζεται ἔξαισίως, ἐμφανιζομένη πάντοτε ἐν τῇ αἴγλῃ ἕορτασίμου στολῆς, ὡσεὶ ἔτοιμος διὰ πανήγυριν! . . .

‘Η διαύγεια τοῦ ἀέρος, ἡ πλημμύρα τοῦ φωτός, ἡ αἰθρία τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν χρωμάτων, ἡ εὐκρίνεια καὶ ἡ λεπτότης τῶν γραμμῶν, ἡ ζωηρὰ ἀλλ’ ἀρμονικὴ ἀντίθεσις τῶν σκιῶν πρὸς τὸ φῶς προσδίδουσιν εἰς τὰ τοπία αὐτῆς λαμπρότητα, ζωὴν καὶ χάριν σπανίας ὠραιότητος. Τὰ πάντα ἐν αὐτῇ εἶναι φωτεινά, διαφανῆ, ἐλαφρά, εὐκρινῆ, αἰθέρια· τίποτε τὸ σκοτεινόν, τὸ θολόν, τὸ βαρύ, τὸ συγκεχυμένον. Ἀπὸ τοῦ Σουνίου ἐφαίνετο ἡ Ἀθηνᾶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς ἀπόστασιν δὲ δλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἔξερχόμενοι, ἐντὸς μιᾶς τὸ πολὺ ὡρας, νομίζομεν ὅτι θὰ ἀνέλθωμεν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος!

Πάντα τὰ διαγράμματα παρουσιάζονται εἰς εὐκρινεῖς καὶ ὠρισμένας γραμμάς οὕτως, ὡστε αἱ μορφαὶ τῶν τοπίων νὰ ὑποπίπτωσιν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ παρατηρητοῦ, οὐχὶ διὰ συγκεχυμένων καμπύλων, ὡς συμβαίνει ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ’ ἐν ὀξυτάτῃ διαυγείᾳ. ‘Ἐνεκα τούτου πάντα τὰ ἀντικείμενα φαίνονται μετατοπιζόμενα πολὺ πλησίον· ὁ ‘Υμηττὸς φαίνεται τόσον ἐγγύς, ὡστε οἱ ξένοι, οἱ μὴ συνειθισμένοι εἰς τὴν ὄπτικὴν ταύτην ἀπάτην, νομίζουσιν

ὅτι δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ διὰ πρωϊοῦ περιπάτου. Τὰ χρώματα ἐν Ἀθήναις δὲν τρέπονται ἔνεκα τῆς ὑγρότητος τοῦ ἀέρος πρὸς τὸ φαιὸν κυανοῦν, ἀλλ' ἐμφανίζονται ἐν τελείᾳ καθαρότητι. Ἰδιαιτέραν ὅλως ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ ὥραιότης καὶ ἡ λαμπτηδῶν τῶν κυανῶν τοῦ οὐρανοῦ χρωμάτων, ἀτινα εἰσδύουσι βαθέως μέχρι τοῦ ὁρίζοντος, χωρὶς νὰ μεταβάλλωνται πλησίον αὐτοῦ, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, εἰς τὸ λευκοειδὲς φαιόν.

Τοῦτο εἶναι αίτια μεγάλως συντελοῦσα εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς πολυτελείας τῶν χρωμάτων τῶν ἐλληνικῶν τοπίων· διότι ὅλα τὰ ἀντικείμενα φαίνονται ὥραιότατα, συνεπείᾳ τῆς βαθύτητος τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ περιβάλλοντος. Ἐφ' ὅσον τὸ λαμπρὸν τούτο κυανοῦν στίλθει μεταξὺ τῶν στύλων ἐλληνικοῦ ναοῦ ἢ διὰ μέσου τῶν αἰώρουμένων κορυφῶν τῶν φοινίκων, αἰσθάνεται τις ἐαυτὸν μεταφερόμενον εἰς τὸν μαγευτικὸν τῆς Ἀνατολῆς κόσμον καὶ λησμονεῖ ὑπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτὴν τοῦ φωτὸς καὶ τὸν πλοῦτον τῶν χρωμάτων ὅτι ἡ χώρα αὗτη στερεῖται ἀκριβῶς ἐκείνου, ὅπερ ἐν τῇ νεφελώδει ἀτμοσφαίρᾳ τῆς Γερμανίας συντηρεῖ τὸ κυριώτερον αὐτῆς κόσμημα, τὴν πλουσίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ βλάστησιν (Νάουμαν Πάρτσ).

Μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὁ Φίλιπσον γράφων περὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῶν χρωμάτων τῆς Ἑλλάδος λέγει: «'Υπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ ἡλίου τὰ χρώματα τῆς χώρας περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους λάμπουσι μετὰ τόσης μεγαλοπρεπείας, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ τὰ παραστήσω, ἵδιως κατὰ τὰς πρωϊνὰς καὶ τὰς ἐσπερινὰς ωρας, ἐνῷ κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ἡ ἀτμόσφαιρα θιλοῦται ὑπὸ τῆς ἀχλύος καὶ καθίσταται ἀδιαφανής. Ἰδίως περὶ τὴν ἐσπέραν πᾶσα γραμμὴ τῶν τοπίων φαίνεται ἔξι ἀπωτάτης ἀποστάσεως ἐν τοιαύτῃ ὀξύτητι, ὡς νὰ ἔχῃ κοπῆ διὰ μαχαίρας, καὶ πᾶσα ἀπόχρωσις ἢ παραλλαγὴ τοῦ ἐδάφους φαίνεται ὑπέρλαμπρος, εἴναι εἰκὼν ἀσυλλήπτου φανταστικότητος, ποικιλίας χρωματισμοῦ καὶ ὀξύτητος. Εἰς τοῦτο συντελεῖ ὅτι κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὸ παίγνιον τῶν χρωμάτων παραλλάσσει διαρκῶς».

‘Αλλ' ἐν Ἀττικῇ καὶ αὐταὶ αἱ φαλακραὶ πέτραι τῶν ἀφύτων ὄρεων περιβάλλονται διὰ χρωμάτων καταπληκτικῆς πολυτελείας. Τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος πεφημισμένην ὅψιν τοῦ Ὅμητοῦ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὁ Βούρσιαν τάσσει μεταξὺ τῶν ὥραιοτέρων φυσικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια δύναται τις νὰ ἴδῃ.

‘Ολόκληρα τὰ περὶ τὰς Ἀθήνας ὅρη, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ δύῃ ὁ ἥλιος, περιβάλλονται δι’ ὡραιοτάτου ἐρυθρορροδίνου χρώματος, ὅπερ βαθυμηδὸν μεταπίπτει διὰ ποικιλωτάτων ἀποχρώσεων εἰς τὸ βαθύτατον ἴῶδες· μόνον ὁ τὸ θέαμα τοῦτο ἀπολαύσας ἔννοεῖ ἐντελῶς τὸ τοῦ Ὁριδίου: περὶ τῶν πορφυροχρόων κλιτύων τοῦ πάντοτε ἀνθηροῦ ‘Υμηττοῦ.

Καλλιτεχνικὴ καὶ εὐπλαστος, πολυποίκιλος καὶ ἀρμονικὴ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ εἶναι πάντοτε καθ’ ὅλας αὔτῆς τὰς διευθύνσεις ἡ Ἀττικὴ. Ἔκαστος λόφος της ἀνοίγει περικαλλεῖς ὁρίζοντας· ἔκαστη πτυχὴ τοῦ ἀττικοῦ ἐδάφους ἀποκαλύπτει ποικίλας μαγευτικὰς εἰκόνας· ἔκαστον βῆμα ἐπ’ αὔτῆς φέρει εἰς νέα θελκτικὰ πανοράματα.

Πρὸς μεσημβρίαν βλέπομεν ὑπὸ μορφὴν μεγαλοπρεποῦς ποταμοῦ μαρμαίρουσαν τὴν γλαυκὴν ταινίαν τοῦ Σαρωνικοῦ, πλαισιοῦσαν ὡς κρυστάλλινον ἐνετικὸν πλαίσιον τὰς ἀκτὰς τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιᾶς· ἐντὸς δὲ τῶν κυανολεύκων τοῦ κόλπου κυμάτων φαίνονται κολυμβῶσαι ἡ Σαλαμίς καὶ ἡ Αἴγινα, ἐνῷ περιατέρω ἐκ τῶν γαλανῶν τοῦ πελάγους κυμάτων ἀναδύονται ἀμυδρῶς πολλαὶ ἄλλαι ποικίλαι τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος καὶ τὴν χροιὰν περικαλλεῖς νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Εἰς τὸ βάθος ὑψοῦνται ἀποτόμως ὑπὲρ τὴν θάλασσαν κοσμοῦντα τὸν ὁρίζοντα τὰ κυανοβαφῆ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου· κλείουσι καλλιτεχνικῶς εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἀπόστασιν τὸ διάστημα, καὶ ἀναπταύουσιν εὐαρέστως τοῦ θεατοῦ τὸ βλέμμα, ὅπως μὴ χάνηται βυθιζόμενον εἰς τὸ ἀπειρον.

‘Υπὸ τὰς καλλιτεχνικὰς κορυφογραμμὰς καὶ τὰς ἀρμονικὰς μορφὰς τῆς Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ ‘Υμηττοῦ, ὑπὸ τὰς ποῦ μὲν δασοσκεπτεῖς καὶ θαλεράς, ποῦ δὲ γυμνὰς καὶ ιοχρόους κλιτύας τῶν ὡραίων τούτων ὁρέων, ὡς παρὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς πλαίσιον κολοσσιαίς περικαλλοῦς εἰκονογραφίας, φαίνονται διεσπαρμένα τὰ θαλερὰ τῆς Κηφισίας, τοῦ Αμαρουσίου, τοῦ Χαλανδρίου, τῶν Ἀχαρνῶν καὶ ἄλλα χωρία· ὅπισθεν δὲ καὶ ὑπεράνω τῶν χαμηλῶν ὁροσειρῶν τοῦ Αἰγάλεω καὶ τοῦ Κορυδαλλοῦ ὁρθοῦται ὑπερήφανος φέρων τὴν χιονόλευκον χειμερινὴν αὐτοῦ περιβολὴν ὁ Κιθαιρών· στίλβει ζωηρῶς ὑπὸ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῆς φευγούσης αὐγῆς, ἀκτινοβολεῖ ροδοδάκτυλος καὶ κροκόπεπλος, ὡς ἡ Ἡώς, ὑπὸ τὰς θωπείας τῶν πρώτων τοῦ ἥλιου ἀκτίνων.

Αλλά τὸ ἔμφυτον τῶν ἀττικῶν τοπίων γόγτρον ἔξωραίζουσι μετ' ἀπεριγράπτου χάριτος οἱ ποικιλόχροες τῆς ἀτμοσφαίρας φωτισμοί, ἡ λαμπτηδῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἥλιου καὶ τῆς σελήνης, ἡ φωταύγεια τῶν πολυχρόων τοῦ ἀστρου τῆς ἡμέρας δύσεων, καὶ μάλιστα ἡ γοητεύουσα τῶν ἀστροχιτώνων καὶ σεληνοφεγγῶν νυκτῶν καλλονή. Υπὸ τὴν χρυσαυγὴν ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν καὶ τὸ βαθυκύανον τοῦ βελουδίνου οὐρανοῦ χρῶμα, τὰ ἥρεμα τοῦ Σαρωνικοῦ νερά ποικίλλουσι καὶ χαράσσουσι, ὡς παμμέγιστον τοπογραφικὸν χάρτην ἀπειράριθμοι μικροὶ ρύακες, ποῦ μὲν γλαυκοὶ ἢ πράσινοι, ποῦ δὲ λευκοὶ ἢ κίτρινοι· ἀνήκουσιν εἰς ὅλας τὰ βαθυδιάς τῆς θαλασσίας χρωστικῆς κλίμακος καὶ φέρουσιν ὅλους τοὺς τόνους αὔτῆς· παράλληλοι καὶ κάθετοι, εὐθύγραμμοι καὶ καμπύλοι, διαρκῶς μεταμορφούμενοι καὶ βαθυηδὸν μεταχρωματιζόμενοι προσδίδουσιν εἰς τὸ αἰώνιον τῆς θαλάσσης μειδίαμα τὴν καλλιτεχνικὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων τὸ θέλγητρον.

Υπὸ τὸ νυκτερινὸν τῆς ἀνατελλούσης σελήνης φέγγος τὰ ἐλαφρὰ τοῦ Σαρωνικοῦ κύματα στίλβουσιν, ὡς ἀπέραντον μωσαϊκὸν ἐκ πολυχρόων πολυτίμων λίθων· ἀπειράριθμοι σάπφειροι, σμάραγδοι, ἀμέθυστοι καὶ λαμπαδάμαντες ἀκτινοβολοῦσι, κυμαινόμενοι ἐπὶ τῆς ψηφιδωτῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης· ὅλοκληρος δὲ ὁ Σαρωνικὸς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δύσεως τοῦ ἥλιου λαμβάνων βαθυηδὸν τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις τῆς ἐρυθρᾶς κλίμακος παρουσιάζει ὅψιν φλεγομένης θαλάσσης, περιφλεγοῦς ὡκεανοῦ.

Καὶ ὅταν αἱ τελευταῖαι τοῦ φεύγοντος ἀστρου τῆς ἡμέρας ἀκτίνες ἐκλείψωσι, καὶ ὅταν καὶ αὐτὸ τὸ ἀμυδρὸν τοῦ λυκόφωτος γλυκὺ φέγγος σθεσθῇ, ἡ ἀπειρος τοῦ ἐνάστρου οὐρανοῦ φωταψία, ὅστις κατάσπαρτος ἐξ ἀπείρων ἡλιακῶν κόσμων ἐκπέμπει ποικιλοχρόους σπινθηρισμούς, μαγεύει τὸ ὅμμα· πρὸ τῆς θέας τοιούτου οὐρανοῦ, ὑπὸ τὰς ἀβρὰς θωπείας δροσερᾶς αὔρας ἢ τὴν εύχάριστον θερμοκρασίαν ἔηρᾶς καὶ νηνέμου ἀτμοσφαίρας, αἱ ἀττικαὶ νύκτες προσλαμβάνουσιν ἔκτακτον γοητείαν καὶ ἀπεριγραπτὸν μεγαλεῖον· τὸ μαγευτικὸν θέλγητρον τῶν τοιούτων νυκτῶν, πανταχόθεν ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰσδύον, θέλγει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἦτις μεθύσκουσα ἐξ ἡδονῆς πτερυγίζει θριαμβευτικῶς πρὸς τὰ ἴδεωδη ὕψη καὶ φέρεται μετέωρος ἐν ἐνθουσιασμῷ πρὸς ἄλλους κόσμους! Οὐδὲν μεγαλοπρεπέστερον μιᾶς θερινῆς ἀττικῆς νυκτός, ὅταν ὁ τοπικὸς ἄνεμος ἐλαφρὰ πνέων φέρῃ

βαλσαμώδη αύραν, οἱ δὲ ἀστέρεις ἐκπέμπωσι φῶς, ὅπερ σπανίως φαίνεται εἰς ἄλλα κλίματα.

Καὶ ἡ τοιαύτη χώρα δικαίως ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἀκτινοβόλου παρθένου, τῆς προσωποποιούσης τὴν διαύγειαν τοῦ αἰθρίου ἀέρος, τῆς γλαυκώπιδος τοῦ Διὸς κόρης, τῆς θεᾶς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς λάμψεως, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δρόσου, τῆς σκέψεως καὶ τῶν τεχνῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἀγραυλος καὶ Πάνδροσος Ἀθηνᾶ, ἡς τὸ ἀστραπηβόλον βλέμμα ὑπῆρξε τόσον ἔξαιρετικῶς εὔμενές καὶ τὸ φαιδρὸν μειδίαμα τόσον ἐκτάτως γλυκὺ πρὸς τὴν Ἀττικήν, ἐγένετο τὸ εῖδωλον τῆς ἀθηναϊκῆς λατρείας, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς δεσποζούσης ἐν Ἀττικῇ φυλῆς, συμβολίζουσα τὴν φύσιν, εἰκονίζουσα τὸ κλῖμα καὶ παριστῶσα αὐτὸ τοῦτο τὸ δαιμόνιον καὶ τὴν δημιουργὸν δύναμιν τοῦ τόπου· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, ἐν τῷ μέσω ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, χρυσῆς βροχῆς καὶ φωτεινῶν ἀκτίνων ἔξελθούσα σεμνὴ καὶ φωτοβόλος θεότης, ἡ ὑπενθυμίζουσα τὴν ἀναλαμπήν καὶ τὸν κατοπτρισμὸν τῶν χρυσῶν τοῦ Σαρωνικοῦ κυμάτων Τριτογένεια, ἡ ἐν τῇ πυρακτούσῃ τῶν γλαυκῶν ὀφθαλμῶν της ἀκτινοβολίᾳ ἐκδηλοῦσα τὴν τραχύτητα τοῦ θερινοῦ τῆς Ἀττικῆς καύσωνος καὶ τὴν φωτοβόλον λαμπρότητα τοῦ γλαυκοῦ τῆς Ἀττικῆς οὐρανοῦ, ἐπολιτογραφήθη ἐν Ἀττικῇ γενομένη Ἀθηναία ἦ Ἀθηνᾶ.

“Ηρκει νὰ στρέψωσι τὰ βλέμματα αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει παντοδυνάμου ἔγχωρίου θεότητος πρὸς τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς πατρίδος των, διὰ νὰ ἀνακαλύψωσιν εἰς τὰς ζωτικὰς δυνάμεις καὶ τὰ προτερήματα ταύτης τὰς ἴδιότητας καὶ τὰς ἀρετὰς ἐκείνης ἥρκει νὰ ἀτενίσωσι τὴν Ἀττικήν, εἰς τὴν φύσιν τῆς ὁποίας ἀπέδιδον τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν τῆς φυλῆς των, διὰ νὰ αἰσθανθῶσι τὴν Παλλάδα πανταχοῦ παροῦσαν, ἐν τῇ λάμψει τοῦ φωτός, ἐν τῇ διαυγείᾳ τοῦ ἀέρος, ἐν τῇ στίλβῃ τοῦ γλαυκοῦ οὐρανοῦ, ἐν τῇ εὐκρινείᾳ καὶ τῇ λεπτότητι τῶν γραμμῶν τοῦ ὁρίζοντος, ἐν τῇ δροσερότητι καὶ τῇ καλλονῇ τῆς ὅλης φύσεως τῆς χώρας των.

“Τὸ κλῖμα τῆς Ἐλλάδος», τ. Β’

Δημήτριος; Αἰγινάτης

σωληνοτό φεπό γάλα το απικάττεται γεφτάσιον οδόντοντος πρώτην ορθή

4. Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Α' — Τὰ δημόσια ἔργα

α') 'Η περὶ τῶν δημοσίων ἔργων ἀντίληψις τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων. Σήμερον ὁμιλοῦντες περὶ δημοσίων ἔργων πόλεως τινος ἀποβλέπομεν πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου ρυμοτομίαν, εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ὁδῶν, τὴν ὕδρευσιν, τὴν ἐγκατάστασιν δικτύου ὄχετῶν, τὸν φωτισμὸν κλπ. Τοιαύτη ἡτο περίπου ἡ ρωμαϊκὴ ἀντίληψις, μέχρι δέ τινος ἀκόμη καὶ ἡ τῆς 'Ελληνιστικῆς περιόδου, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ἡ τῶν κλασσικῶν χρόνων, καθ' οὓς ἀπέβλεπον πρὸ παντὸς εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, ίδιᾳ διὰ ναῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἀναθημάτων. Ἐντεῦθεν δύο τινά :

'Η πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἐστερεῖτο σχεδίου καὶ ρυμοτομίας· ὑπὲρ στρώσεως καὶ φωτισμοῦ τῶν ὁδῶν ἐλάχιστα ἐδαπάνα· αὐτὴ ἡ ὕδρευσις ἡτο ἀνεπαρκής· πολλοὺς δ' αἰδνας ἀπὸ τοῦ Περικλέους ἡ cloaca maxima ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ρώμην προγόνων ἡμῶν. Ταῦτα ἔξηγοῦσιν ἐν μέρει τὰς φοβερὰς φθοράς, ἃς ἐπήνεγκον οἱ λοιμοὶ ἐπὶ πληθυσμοῦ ἀγοντος κατὰ τ' ἄλλα λίαν ὑγιεινὴν δίαιταν.

Τούναντίον τὰ εἰς θρησκευτικοδιακοσμητικὰ μημεῖα δαπανηθέντα — ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ σύνολον τῶν προοόδων — ὑπερηκόντισαν πάσας τοιαύτης φύσεως νεωτέρας δαπάνας συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Γ' χάριν τῶν Παρισίων.

β') 'Η πολιτικὴ τοῦ Περικλέους. Αἱ δαπάναι αὗται συνδυάζονται δικαίως πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Περικλέους, διότι καὶ ἡ πρωτοβουλία τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἀνήκει εἰς αὐτὸν καὶ ἡ πραγματοποίησίς της ἐν τοῖς κυριωτέροις σημείοις εἰς αὐτὸν ὀφείλεται· ἀπὸ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μέχρι τοῦ ρήτορος Λυκούργου, ἔξαιρέσει τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τοῦ Ἐρεχθίου, ὃν ἡ ἀνέγερσις ἀποτελεῖ ἄμεσον συνέχισιν τῆς πολιτικῆς του, ὀλίγα μεγάλα ἔργα συνετελέσθησαν.

Αἱ σποραδικαὶ καὶ τηματικαὶ πληροφορίαι, ἃς δίδουσιν αἱ ἐπιγραφαί, δὲν ἐπιτρέπουντι ν' ἀποφανθῶμεν μετ' ἀσφαλείας περὶ

τοῦ συνόλου τῶν ὑπὸ τοῦ Περικλέους δαπανηθέντων. Ταῦτα ὑπολογίζονται κοινῶς μεταξὺ 6–8 χιλιάδων ταλάντων.

Αλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν τὸν πρῶτον ἀριθμόν, πάλιν εὔρισκό μεθα πρὸ δαπάνης, ἥτις ἴσοδυναμεῖ πρὸς 200 – 300 ἑκατομμύρια προπολεμικῶν δραχμῶν καὶ ἥτις φαίνεται ἔτι μᾶλλον ὑπέρογκος, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὰ τακτικὰ ἐνιαύσια ἔσοδα τῶν Ἀθηναίων πρὸ τῆς αὐξήσεως τοῦ φόρου τῶν συμμάχων περιεστρέφοντο περὶ τὰ χίλια τάλαντα.

γ') Κρίσεις περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους. Τοιαῦται δαπάναι, μὴ ἀμέσως παραγωγικαὶ καὶ ὑπερβαίνουσαι τὸ ἔξαπλάσιον τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ, μόνον ἐν ἀπολύτῳ μοναρχίᾳ θὰ ἡδύναντο νὰ πραγματοποιῶνται ἀνευ ἀντιδράσεως. "Οντως δ' ἀπέτελεσαν τὸ ἔδαφος, ὅπερ οἱ διαδεχθέντες τὸν Κίμωνα ὀλιγαρχικοὶ ἔξελεξαν, ὅπως πολεμήσωσι τὸν Περικλέα. Περίττον νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα τὰς περιπτείας πάλης βιαιοτάτης, ἢς θύματα ἔπεσαν καὶ τινες τῶν περὶ τὸν Περικλέα νικητῶν καὶ ἢς αἱ λεπτομέρειαι εὑρηται ἐν πάσῃ, διπωσδήποτε πλήρει, Ἑλληνικῇ ἴστορίᾳ. 'Απὸ δημοσιονομικῆς ἀπόψεως δύο τινὰ κυρίως προσάπτονται εἰς τοι' Περικλέα: α) ὅτι χρήματα καταβαλλόμενα ὑπὸ τῶν συμμάχων πρὸς ἔθνικοὺς ἀγῶνας κατηνάλισκεν εἰς δαπάνας πολυτελείας καὶ εἰς τὸ καλλωπίζειν τὸ "Ἀστυ «ώσπερ ἀλαζόνα γυναῖκα», β) ὅτι ὑπῆρξεν εἰσηγητὴς τοῦ πολιτειακοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐπιχειρῶν ἔργα οὐχὶ διότι ἔκρινε ταῦτα χρήσιμα, ἀλλ' ὅπως παράσχῃ ἔργασίαν εἰς πολίτας, ὃν ἄλλοι μὲν ἔγκατέλειπον τοὺς ἀγρούς, ἄλλοι δὲ κακῶς ἐθισθέντες ἔπαυσαν ὅντες «σώφρονες καὶ αὐτουργοί» καὶ ἤξιωσαν τοῦ λοιποῦ νὰ ζῶσιν εἰς βάρος τῆς πολιτείας.

'Αρχόμενοι δπὸ τοῦ δευτέρου τούτου σημείου παρατηροῦμεν ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐκ τῶν ἀγρῶν μετανάστευσιν, ὅτι αὗτη ὠφείλετο ἐν μέρει τούλαχιστον εἰς ἄλλους, γενικωτέρους, πλουτολογικοὺς λόγους, ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει θῆτας, τοὺς προλεταρίους τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅτι ἡ περὶ συντηρήσεως αὐτῶν μέριμνα ἐπεβάλλετο, διότι ἡ τάξις αὕτη εἶχεν ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι μάχης ἐπιδοθῆ εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐτρέφετο ἀπὸ τῶν πολέμων· ὅθεν κλειομένης δριστικῆς εἰρήνης τῇ ἡτο ἀδύνατον νὰ ἔξειρη μόνη καὶ ἀμέσως τὰ πρὸς τὸ ζῆν. 'Αφ' ἐτέρου, ἀν σὺν τῷ χρόνῳ οἱ φιλόποιοι καὶ ὑπερήφανοι Σαλαμινο-

μάχοι μετεβλήθησαν εἰς ὄχλον πολυπράγμονα καὶ ἀργόν, τοῦτο ὁφείλεται εἰς τὰς μισθοφορίας καὶ τὰς διανομάς, αἵτινες εἴθισαν αὐτούς νὰ ζῶσιν ἐν ἀργίᾳ· τὰ δημόσια ἔργα τούναντίον ἔτρεπον τὸν λαὸν πρὸς τὴν ἔργασίαν, καθιστῶντα μάλιστα αὐτὸν εἰδικὸν εἰς τέχνας, αἵτινες ἡδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι βραδύτερον. Τὸ μόνον, λοιπόν, ὑπολειπόμενον ἔκ τῆς δευτέρας κατηγορίας εἶναι ὅτι ἡ ἐγκαίνιασθεῖσα πολιτικὴ ἔξωκείωσε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τὴν ἀντιληψιν ὅτι ἡ πολιτεία ὥφειλε νὰ μὴ ἀφήσῃ αὐτὸν νὰ λιμώττωσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται χρονολογουμένη ἀπὸ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, οὗσα δὲ συμφυής πρὸς τὴν κρατοῦσαν δόξαν περὶ τῶν καθηκόντων τῆς πολιτείας, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντιστάθμισμα τῶν ὑπερόγκων ταύτης δικαιωμάτων.

Ἡ πρώτη κατηγορία εἶναι σοβαρωτέρα· παρ’ ὅσα ἔλεγεν ὁ Περικλῆς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔξασφαλίζοντες τοὺς συμμάχους ἀπὸ τῶν κινδύνων, δι’ οὓς οὔτοι κατέβαλλον τοὺς φόρους, εἴχον τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτωσι τὰ καταβαλλόμενα χρήματα κατὰ τὸ δοκοῦν, παραμένει ἀληθὲς ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν χρημάτων διάθεσις καθιστῶσα ἀπτότερον τὸ γεγονός ὅτι οἱ σύμμαχοι εἴχον καὶ οὔσιαν μετατραπῆ εἰς ὑποτελεῖς, ἐψύχρανε τούτους καὶ ὑπῆρξεν ἐν τῶν αἵτιων τῆς ἔξεγέρσεως αὐτῶν. Προσθετέον δ’ ὅμως, ὅτι μικρὰ σχετικῶς ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ· πολλῷ μᾶλλον πιεστική ἐφάνη εἰς τοὺς συμμάχους ἡ ὑποχρέωσις νὰ δικάζωνται ἐν Ἀθήναις, καὶ ἴδια ἡ αὔξησις τῆς φορολογίας ἐπὶ Κλέωνος· ὅρθῶς δ’ ὁ Στήβενσον παρατηρεῖ ὅτι ὁ Περικλῆς ἔξηγόρασε τὴν πρὸς τὰ δημόσια ἔργα ἄκραν αὐτοῦ ἐλευθεριότητα διὰ τῆς συνέσεως, ἥτις ἐκράτησεν ἐν τῇ λοιπῇ αὐτοῦ διοικήσει καὶ ἥτις τῷ ἐπέτρεψε, καίτοι ἀνεσχημάτισε τὸν θησαυρόν, νὰ μὴ προβῇ εἰς αὐξήσεις τοῦ φόρου, πιθανῶς δὲ καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τοῦτον.

’Αλλὰ τέλος καὶ ἀν δεχθῆ τις ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων τοῦ Περικλέους ἐπῆλθε πολιτική τις ζημία, πάντως αὕτη δὲν ἴσοφαρίζει τὴν ὥφέλειαν, ἥτις προέκυψε κατ’ ἀρχὰς μὲν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, αἰῶνας δ’ ὕστερον ὑπὲρ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἐκ μνημείων, ἀτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ Παλλάδιον τοῦ Ἐλληνισμοῦ. ’Ο Περικλῆς ἀνεδείχθη καλὸς προφήτης, ὅτε ἔλεγεν ὅτι « δόξα ἀίδιος » θὰ προκύψῃ ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων διὰ τὴν πόλιν.

Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν μνημείων ἐπήγασαν ἀμεσῶ-

τερα ώφελήματα. Πολὺ ταχέως ἡ ἐπίσκεψις τῶν Ἀθηνῶν ἐθεωρήθη ὡς ἀπαραίτητος εἰς πάντα μεμορφωμένον Ἑλληνα, ἐκ δὲ τῆς συρροῆς τόσων ξένων ἐν τῷ "Αστει ἐπορίζοντο πλεῖστα κέρδη καὶ δημόσιον καὶ ἴδιωται.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν περὶ τὰ δημόσια ἔργα διχογνωμίαν, κλίνομεν μᾶλλον πρὸς τὸ μέρος τοῦ Περικλέους. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην ἔχομεν καὶ δι' ἄλλον λόγον: Φρονοῦμεν πράγματι ὅτι, ὅπως κρίνῃ τις περὶ ὡρισμένης πολιτικῆς, πρέπει πρῶτον νὰ ἔξετάσῃ ταύτην μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τούτου τεθέντος είναι ἀναμφισβήτητον ὅτι, ὁσάκις ἡ ἴδεα τῆς πολιτείας συγχέεται πρὸς τὴν τῆς πόλεως (τοῦτο δὲ συνέβη οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τὴν Ἀναγέννησιν), ἡ τοπικιστικὴ χροιά, ἣν λαμβάνει ὁ πατριωτισμός, προσδίδει εἰς τὰς δαπάνας τὰς τεινούσας πρὸς καλλωπισμὸν καὶ ἀνάδειξιν τῆς πόλεως χαρακτῆρα πατριωτικοῦ καθήκοντος, ὃν δὲν ἔχουσι σήμερον αὗται.

Διὰ τὸν Ἀθηναῖον, ὅπως μετέπειτα διὰ τὸν Φλωρεντίνον καὶ τὸν Βενετόν, τὸ νὰ είναι ἡ πόλις του «καλὴ καὶ μεγάλη» ἢτο ζήτημα ἑθνικῆς φιλοτιμίας· ὁ δὲ θρησκευτικὸς χαρακτήρ, ὃν κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, είχον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ οἰκοδομαί, συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ χαλαρῶνται καὶ αἱ ἀντιρρήσεις τῶν συντηρητικωτέρων.

Β' — Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου

α') Ἔξελιξις τῶν λαυρεωτικῶν προσόδων. Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, μόναι δύο ἄλλαι Ἐλληνίδες πόλεις ἐκαρπώθησαν σπουδαῖα ἔσοδα ἐκ τοῦ ὑπεδάφους αὐτῶν, ἡ Σίφνος δηλαδὴ καὶ ἡ Θάσος, καὶ ὅτι δι' ἀμφοτέρας ἡ πηγὴ αὕτη πλούτου ὑπῆρξε παροδική. Τούναντίον κατὰ τοὺς ἀπασχολοῦντας ἡμᾶς Ε' καὶ Δ' αἰῶνας τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου διεδραμάτισαν μονιμώτερόν πως παράγοντα τῆς ἀθηναϊκῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ σημασία ὑπέστη πολλὰς διακυμάνσεις.

Ως γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, τὸ Λαύριον ἔλαβε σπουδαιότητα μόνον ἀπὸ τοῦ 483, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως πλουσιωτάτων μεταλλείων ἐν Μαρωνείᾳ. Ἡ περίνοια τοῦ Θεμιστοκλέους, πείσαντος

τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ διανέμωνται αἱ πρόσοδοι μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ διατίθενται ὑπὲρ τοῦ στόλου, συνετέλεσεν ὡστε ἡ ἀνακάλυψις αὕτη νὰ ἔχῃ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ πρῶται μετὰ τὸ 483 ἀποδόσεις, ἀναμφισβήτως μεγάλαι, δὲν εἶναι γνωσταὶ μετ' ἀκριβείας.

‘Υπελογίσθη ὅτι τὸ δημόσιον ἐκαρποῦτο 100 ἔως 50 τάλαντα κατ' ἔτος· πιθανὸν τὸ ἔσοδον νὰ διεκυμάνθη μεταξὺ τῶν δύο τούτων ποσῶν μὲ τάσιν πρὸς ἐλάττωσιν. Μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος παρετηρήθη πράγματι χαλάρωσίς τις τῆς παραγωγῆς· ἀλλ' αὕτη φαίνεται τι μικρὸν ἀπέναντι τῆς συμφορᾶς, ἥτις παρ' ἀπάσας τὰς ὁχυρώσεις ἐν Σουνίῳ, Θορικῷ καὶ Ἀναφλύστῳ προέκυψεν ἐκ τοῦ Πελοπονησιακοῦ πολέμου.

‘Η ἐκμετάλλευσις τῶν ἀργυρείων ἐγένετο διὰ κατωτέρου ποιοῦ ἀνδραπόδων, ἀτινα ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις δούλους ἐπασχον πολλά· διὰ τοῦτο δέ, εὐθὺς ὡς ἐγκατέστη ὁ ἔχθρος ἐν Δεκελείᾳ, κατέφυγον Ἰλαδὸν πρὸς τοὺς συμμάχους· ἥ δ' ἀπορία ἀργύρου, εἰς ἣν περιῆλθον οἱ Ἀθηναῖοι, δύναται νὰ κριθῇ ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ μὲν τὸ 407 ἔκοψαν χρυσᾶ, κατὰ δὲ τὸ 406 ὑπόχαλκα νομίσματα.

‘Ο μαρασμὸς οὗτος παρετάθη πέρα τῶν προκαλεσάντων αὐτὸν αἵτινα· ὅτε δὲ τὸ 355 ὁ Ξενοφῶν προσεπάθει ἐν εἰδικῇ συγγραφῇ νὰ ἔξειρῃ νέας διὰ τὴν πατρίδα του προσόδους, ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὸν «θησαυρὸν χθονός», ὃν εἶχεν ὑμνήσει ὁ Αἰσχύλος, καὶ ἐκ τούτου κυρίως ἤλπισε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς πατρίδος. ‘Ως ἀναπτύσσεται ἐν ἐπιμέτρῳ Γ', ἐν ᾧ τὰ ἐν τοῖς «Πόροις» προτεινόμενα ἐκτίθενται καὶ συζητοῦνται ἐν πλάτει, αἱ ἐλπίδες αὕται ἡσαν ὑπερβολικαί, ἀλλὰ δὲν ἐστεροῦντο παντελῶς βάσεως. Πράγματι τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου, ἢν δὲν ἡσαν ἀνεξάντλητα, ὡς ἐφόροι νέας διὰ τὴν πατρίδα του προσόδους ἐπιδεκτικὰ πλουσίας ἀποδόσεως· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ἡ μετ' ὀλίγον ἐκδηλωθεῖσα ἀναβίωσις τῆς παραγωγῆς, ἥ πιστοποιούμενη ὑπὸ τῶν πολυαριθμων «μεταλλικῶν λόγων» τῶν ἐτῶν 345 - 323 καὶ τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν σχηματισθεισῶν μεγάλων περιουσιῶν ὑπὸ ἀνδρῶν συνδεομένων πρὸς τὸ Λαύριον· ὁ Ἀρνταγιόν ὑποθέτει μάλιστα ὅτι ἡ ἐπὶ Λυκούργου αὐξῆσις τῶν δημοσίων προσόδων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεθοδικωτέρας ταύτης τοῦ Λαυρίου ἐκμεταλλεύσεως.

β') Βεβαίωσις τῆς ἐκ τοῦ Λαυρίου προσόδου.
 'Ο Μπέκκ, καὶ μετ' αὐτὸν πολλοὶ συγγραφεῖς, βασιζόμενοι εἰς χωρίον τι περισσότερον ὑπὸ τοῦ Σουίδα, εἰκάζουσιν ὅτι, ὅπως βραδύτερον ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις τὸ κράτος εἰσέπραττεν ὠρισμένον ποσὸν τοῦ ἔξαγομένου μετάλλου.

'Ο Αρνταγιόν ὅμως δὲν παραδέχεται τὴν γνώμην ταύτην, διότι α') πάντα τὰ ἄλλα κείμενα δεικνύουσιν ὅτι ἐγίνετο ἐκχώρησις ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος, β') ἡ θεωρία αὗτη ὑποθέτει ἔλεγχον τῆς παραγωγῆς, ἀρχὴ δὲ παραπλησία πρὸς τοὺς Ρωμαίους procuratores τῶν μεταλλείων δὲν ἀπαντᾷ ἐν Ἀθήναις, γ') τὸ ποσοστὸν 1/24, καθ' ἐαυτὸν πολὺ εὔτελές, δὲν ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ Λαυρίου πράγματι ἐπὶ τῇ βάσει τούτου, ὅπως εἰσπραχθῶσιν 100 τάλαντα ἐντὸς ἔτους, θὰ ἀπητεῖτο παραγωγὴ 2.400 ταλάντων, ἤτοι 62.000 χιλιογράμμων ἀργύρου. Τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ταύτην δὲ είμινηστος Ν. Γ. Πολίτης ἐνίσχυσε μεγάλως παρατηρήσας : «Οτι δισθωτής ἐτέλει τὴν εἰκοστήν τετάρτην, ὡς παραδέχεται δ Γίλβερτ, μοὶ φαίνεται ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐμισθοῦντο τὰ μέταλλα ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, οἱ πωληταὶ ἐπώλουν τὰ μέταλλα μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἐνώπιον τῆς βουλῆς καὶ κατεκυροῦντο, ὡς εἰκός, εἰς τὸν πλειοδοτήσαντα.

«Οθεν δὲν ἦτο δυνατὸς δισμὸς ἐκ τῶν προτέρων τοῦ αὐτοῦ τιμήματος, τῆς εἰκοστῆς τετάρτης, ὡς κανονικοῦ μισθώματος, διότι τοῦτο διαγκαίως ἦτο διάφορον κατὰ λόγον τοῦ εἰς ἀργυρον πλούτου τοῦ μισθουμένου χωρίου. Ἀλλὰ τὸ τέλος ἐτάσσετο εἰς τὰς καινοτομίας ὡν ἄδηλος ἐκ τῶν προτέρων ἡ παραγωγὴ, σαφῶς δέ, νομίζω, δηλοῦνται τὸ πρᾶγμα παρὰ Σουίδα· αὗται δ' αἱ καινοτομίαι εἰναι πιθανῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγόμενα συγκεχωρημένα μέταλλα».

'Ο Μπόστφορν διατυποὶ γνώμην, ἥτις συμβιβάζει τὰς δύο θεωρίας, καθ' ὃσον δέχεται ὅτι οἱ μισθωταὶ ἐκτὸς καθωρισμένου ἐνιαυσίως ποσοῦ κατέβαλλον καὶ φόρον κυμαινόμενον ἀναλόγως τῆς παραγωγῆς. Τὸ πρᾶγμα θεωρητικῶς δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ προκειμένου περὶ Ἀττικῆς ἡ θεωρία χρήζει κρεισσόνων ἀποδείξεων. Δυνατὸν πρὸς τούτοις τὸ χωρίον τοῦ Σουίδα νὰ ἔξηγηθῇ καὶ ἄλλως. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Μπέκκ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον διλίγα ἀληθῶς μεταλλεῖα ἀνήκοντα εἰς ίδιωτας, διὰ ταῦτα δ' ἐνδε-

χόμενον νὰ ἔκρατει φορολογίαν ἐπὶ τοῦ παραγομένου μεταλλεύματος, δόποτε καὶ δυνατὸν αὕτη ν' ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσοστόν, περὶ οὗ διμιλεῖ ὁ τιμέτερος λεξικογράφος, ἡτοι εἰς τι πλέον τῶν 4 %.

γ') Ή κεφαλαιώδης σημασία τοῦ μεταλλικοῦ παράγοντος. 'Υπεμνήσθη ἀνωτέρω ὅτι χάρις εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Μαρωνείας οἱ Ἀθηναῖοι ἡδυνήθησαν νὰ ναυπηγήσωσι τὸν στόλον, ὅστις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐν Σαλαμῖνι, καὶ ὑπεδείχθη ὅτι ἡ περὶ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ Δ' αἰῶνος δημοσιονομική αὐτῶν ἀνάρρωσις ἀποδίδεται ὑπό τινων⁶ ἐν μέρει εἰς ἀναβίωσιν τῆς λαυρεωτικῆς βιομηχανίας, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ξενοφῶντος, περὶ ὧν ἐπίστης ώμιλήσαμεν. Δυστυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας, πρὶν ἢ τὰ σχέδια τῶν «Πόρων» ἐφαρμοσθῶσιν ἐν Ἀττικῇ, ἐπραγματοποίει ταῦτα ἐπὶ ἄλλου ἔδαφους οὐχὶ βραδέως καὶ μερικῶς, ἀλλ' ἀμέσως καὶ εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ὁ μέγας αὐτῶν ἀντίπαλος.

'Η Μακεδονία ἀνέκαθεν εἶχε μεταλλεῖα. 'Ο βασιλεὺς αὐτῆς Ἀλέξανδρος Α' (498—458 π.Χ.) φέρεται ώς ἀπολαμβάνων ἐκ τῶν περὶ τὴν Πρασιάδα μεταλλείων ἐν τάλαντον ἀργύρου καθ' ἡμέραν. 'Η δὲ φήμη τῶν πλουσίων χρυσωρυχείων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας πτάρεσυρε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα δεκακισχιλίους Ἀθηναίους εἰς περιπετίας, ὃν εἶναι γνωστὸν τὸ οἰκτρὸν τέλος. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν ἡμπόδισε τὸν Φίλιππον, εἴτε ἴδια πρωτοβουλία εἴτε κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀναδιοργανώσαντος τὰ οἰκονομικὰ τῆς Μακεδονίας Ἀθηναίου Καλλιστράτου, νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν τοιαύτην πολιτικήν καὶ νὰ πορισθῇ ἐξ αὐτῆς τὰ διὰ τὰ μεγαλεπήβολα αύτοῦ σχέδια ἀναγκαῖα μέσα. 'Ιδού πῶς συνοψίζει τὰ πράγματα ὁ Διόδωρος: «Παρελθὼν ἐπὶ πόλιν Κρηνίδας, ταύτην μὲν ἐπαυξήσας οἰκητόρων πλήθει μετωνόμασε Φιλίππους, τὰ δὲ κατὰ τὴν πόλιν χρύσεια μέταλλα παντελῶς ὅντα λιτὰ καὶ ἀδοξα ταῖς κατασκευαῖς ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξησεν, ὥστε δύνασθαι φέρειν αὐτῷ πρόσοδον πλεῖον ἢ ταλάντων χιλίων. 'Εκ δὲ τούτων ταχὺ σωρεύσας πλοῦτον αἱεὶ μᾶλλον διὰ τὴν εὐπορίαν τῶν χρημάτων εἰς ὑπεροχὴν μεγάλην ἥγαγε τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν· νόμισμα γάρ χρυσοῦν κόψας, τὸ προσαγορευθὲν ἀπ' ἐκείνου Φιλίππειον, μισθοφόρων τε δύναμιν ἀξιόλογον συνεστήσατο καὶ τῶν Ἐλλήνων πολλοὺς διὰ τούτου προετρέψατο προδότας γενέσθαι τῶν πατρίων».

Ούτω, ἐνῷ τὰ λαυρεωτικά μεταλλεῖα τοσοῦτον συνετέλεσαν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ὀδηγούσης ἡγεμονίας, τὰ Μακεδονικά καθίστανται εἰς τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς ὁριστικῆς αὐτῆς καταρρεύσεως. Ἐξ οὗσου ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἥσκησεν δὲ ἐκ τῶν μετάλλων πλοῦτος καὶ ἐν τῷ μεταξύ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων ὅγωνι. Κατὰ νεώτερον ἴστορικόν, τὸν Οὔρλιχ Κάρστεντ, ἡ φοινικικὴ μεγαλόπολις ἤντλει τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν προσόδων αὐτῆς ἐκ τῶν ἐν ‘Ισπανίᾳ μεταλλείων καὶ δι’ αὐτῶν κυρίως ἡδυνήθη νὰ διεξαγάγῃ τὸν Β’ Καρχηδονιακὸν πόλεμον· διὸ καί, μόλις δὲ Σκιπίων κατέκτησε τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, ἡ πολιτικὴ τῶν Βαρκιδῶν κατεδίκασθη εἰς ἀποτυχίαν.

Ἡ ἔξαιρετικὴ σημασία, ἣν οὕτως ἀναφαίνεται ἔχων ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲ μεταλλειακὸς παράγων, ἔξηγείται εὐκόλως, ἃν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι δὲ κινητὸς πλοῦτος ἦτο τότε σπάνιος καί, ἐλλειπόντων ἐν ὕρᾳ εἰρήνης τῶν ἀμέσων φόρων, ἡ φορολογία ἐτεροσκελής. Ὁθεν τὰ μεταλλεῖα καὶ οἱ ἐκ τῶν κατακτηθέντων λαῶν φόροι ἐτύγχανον αἱ μόναι πηγαὶ ἀφθόνων τακτικῶν ἐσόδων· συνάμα δὲ ἥσαν καὶ τὰ μόνα μέσα πρὸς κάλυψιν μεγάλων ἑκτάκτων δαπανῶν, ἀφ’ οὗ ἐλλειπόντων τῶν δημοσίων δανείων αὗται δὲν ἡδύναντο νὰ καλυφθῶσιν ἢ διὰ θησαυροῦ, ὅστις πάλιν δὲν ἡδύνατο νὰ καταρτισθῇ εἰμὴ διὰ μιᾶς τῶν δύο ἐκείνων προσόδων.

Πρὸς τούτοις, εἰδικῶς διὰ τὰς Ἀθήνας, πρέπει νὰ μὴ λησμονηθῇ καὶ ἔτερόν τι: ‘Η πόλις τῆς Παλλάδος ἐπεδείκνυε διὰ ποικίλους λόγους τὴν διεθνῆ ἐπικράτησιν τοῦ ιδίου αὐτῆς νομίσματος· προφανῶς δ’ ἡ τοιαύτη πολιτικὴ διηγολύνετο μεγάλως, ἐφ’ ὅσον ἡδύνατο νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ ιδίου αὐτῆς ἐδάφους τὰ πρὸς κοπὴν ἀφθόνων γλαυκῶν ἀναγκαῖα μέταλλα.

«Ιστορία τῆς Ἑλ. Δημοσίας Οίκονομίας»

Ανδρέας Μ. Ανδρεάδης

5. Η ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΘΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτονόμου ἡθικῆς συνειδήσεως διίστανται αἱ γνῶμαι. Κατά τινας ὑπάρχει αὕτη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκ τῶν προτέρων, εἶναι ἐμφυτος. Κατ’ ὄλλους εἶναι τῆς ἐμπειρίας μόνης προϊόν. Ἡ πρώτη ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ θεωρία (rationalismus)

καὶ προτεροδοξία (apriorismus) καὶ τοῦ ἐμφύτου θεωρία (nativismus) καὶ τῆς διαισθήσεως ἢ τῆς ἀμέσου ἐποπτείας (intuitionismus) ἡ δὲ ἄλλη καλεῖται ἐμπειρικὴ θεωρία (empirismus), ἔτι δὲ τῆς ἀνελίξεως (evolutionismus), ἐπειδὴ πρεσβεύει ὅτι αἱ ἡθικαὶ ἰδέαι ἀναπτύσσονται κατὰ μικρόν.

Κατὰ τὴν ὄρθιολογικὴν θεωρίαν ἡ ἡθικὴ συνείδησις εἶναι στοιχεῖον ἀρχέγονον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. "Ἐκαστος ἔχει ἀρχῆθεν ἐσωτερικήν τινα αἰσθήσιν ἀνάλογον πρὸς τὰς ἄλλας αἰσθήσεις, δι' ἣς ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται τοῦ ὁγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ ἐμπειρία οὐδέν ἡ ἐλάχιστα συντελεῖ· ὁ λόγος γίνεται πηγὴ τῆς ἡθικῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἡθικῶν κρίσεων καὶ οὕτως ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὸ καθῆκον. Ἐκφέρει δὲ ὁ λόγος τὰς ἡθικὰς ταύτας κρίσεις μετ' ἀπολύτου κύρους, διὸ ἡ θεωρία αὕτη ἐκλήθη καὶ ὀπολυτοδοξία (absolutismus).

"Ολως τὰ ἐναντία διδάσκει ἡ ἐμπειρικὴ θεωρία, ἤτις ἀμφισβήτει τὴν ὑπαρξιν ἐμφύτων ἡθικῶν ἀρχῶν. Ἡθικὴ συνείδησις δὲν ὑφίσταται ἐξ ὑπαρχῆς, ἀλλὰ γίνεται προϊὸν τῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἐν τῷ βίῳ ἔξετασις ἡθικῶν πράξεων καθιστᾶ ἡμᾶς ἴκανοὺς νὰ ἐκφέρωμεν ἡθικὰς κρίσεις καὶ δι' ἀφαιρέσεως ἔπειτα νὰ ὑποτυπώμεν ἡθικὰς ἀρχὰς καὶ κανόνας.

Οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ὄρθιολογικῆς καὶ ἐμπειρικῆς σχολῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ μεσεύουσα γνώμη εἶναι ἡ ὄρθοτέρα. "Οτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐμφυτοὶ ἡθικαὶ ἔννοιαι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀποτελεσμέναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς διδάσκουσιν οἱ ἄκροι ὄρθιολογικοί, ἐλέγχει ἡ ἀκριβής ἔξετασις τῶν πραγμάτων. Ἐὰν ὑπῆρχε σύμφυτος ἡθικὴ συνείδησις, πάντες ἐπὶ ἡθικῶν ζητημάτων κατὰ τὸν αὐτὸν θὰ ἔκρινον τρόπον. Καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν λαῶν ἐκάστων δὲν θὰ εύρισκομεν διαφορὰν ἀντιλήψεως προκειμένου περὶ ἡθικῶν ἔννοιῶν καὶ ἀρχῶν. Ἀλλ' ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ τὸ ἐναντίον. Ἡ ἔξελιξις τῶν ἡθικῶν ἔννοιῶν εἶναι περιφανής. "Αλλας περὶ ἡθικῆς γνώμας ἔχουσιν οἱ κατὰ φύσιν ζῶντες λαοί, ἄλλας δὲ οἱ προαγόμενοι εἰς τὸν πολιτισμόν. Διδάσκουσιν οὐ μόνον ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ρώμη, ἀλλὰ καὶ οἱ μέσοι αἰῶνες καὶ οἱ νεώτεροι χρόνοι. Τὸ τοῦ Θουκυδίδου περὶ τῆς ληστείας λεγόμενον: «δῆλοϋσι δὲ τῶν τε ἡπειρωτῶν τινες ἔτι καὶ νῦν, οἵ κόσμος καλῶς τοῦτο δρᾶν, καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν, τὰς πύστεις τῶν καταπλεόντων πανταχοῦ δμοίως

έρωτῶντες εἰ λησταί εἰσιν, ώς οὔτε ὅν πυνθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἵς τ' ἐπιμελές εἴη εἰδέναι οὐκ ὁνειδίζοντων» καὶ ἄλλα πολλὰ μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Καὶ νῦν δ' ἔτι πολλοὶ λαοὶ τὴν ληστήν μαρτυροῦσιν τὸν φόνον θεωροῦσιν ώς πράξεις φερούσας τιμὴν καὶ στείαν καὶ τὸν φόνον θεωροῦσιν ώς ἡγριωτάτη μορφῆν. Δόξαν. "Αλλοι πάλιν τὴν ἐκδίκησιν, καὶ ἐν τῇ ἀγριωτάτῃ μορφῇ, θεωροῦσιν ώς Ἱερὸν καθῆκον, καὶ μεγίστην ἀρετήν. "Επειτα οἱ καννιβαλοὶ τρώγουσι σάρκας ἀνθρώπων, ἐνῷ θεωροῦσιν ἀσέβειαν τὸ πατεῖν εἰς ἔδαφος ἀφιερωμένον εἰς θεούς!

'Αλλὰ δὲν είναι πάλιν ὁρθὸν νὰ μὴ δεχώμεθα ἐν τῇ ἀνθρωπίᾳ συνειδήσει στοιχείον τι ἐκ τῶν προτέρων ὑπάρχον, ἐξ οὗ ἡ ἡθικότης ἀναπτύσσεται. 'Εὰν μὴ ὑπάρχωσιν ἡθικαὶ ἔννοιαι ἀποτετελεσμέναι, ὑπάρχει ὅμως προδιάθεσίς τις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐξ ἣς ἐκφύεται ἡ ἀρετὴ ἢ τρέφεται ἡ κακία.

Καὶ λέγομεν προδιάθεσιν ὅ,τι πάλαι οἱ "Ελληνες εἶπον «φύσιν», ὅ,τι δηλαδὴ ἀρχῆθεν ὁ ἀνθρωπός φέρει ἐν τῷ ὄργανισμῷ αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν μὲν ἡ προδιάθεσις αὕτη ἔχῃ ὑπερβατικήν ἢ ἐμπειρικήν τὴν ἀρχήν, είναι ζήτημα, πάντως ὅμως ἴσχυει καὶ ἐν αὐτῇ τῆς κληρονομικότητος ὁ νόμος. Γνωριμώτατον είναι ὅτι ἡ ψυχὴ συνδέεται πρὸς τὸ σῶμα καὶ αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι, αἱ τε διανοητικαὶ καὶ αἱ ἡθικαἱ, είναι ἔξηρτημέναι ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ, πρώτιστα μὲν ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ δὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ἐπειτα δὲ ἀπὸ τῆς ἰδιαζούσης κατασκευῆς καὶ λειτουργίας, τῆς ἰδιοσυστασίας καὶ ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ὅλου ὄργανισμοῦ, αἵτινες οὐχὶ ὀλίγην ἀσκοῦσιν ἐπὶ τὸν ψυχικὸν βίον ροπήν. 'Η δύναμις τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς μνήμης καὶ τῆς κρίσεως, τὸ εὐόργητον καὶ ἡ δυστροπία τοῦ χαρακτῆρος καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀπὸ τῆς κληρονομικότητος ἔχουσι τὴν ἀρχήν. Αὕτη ἡ προδιάθεσις γίνεται ἀφετηρία τῶν ὅρμῶν καὶ τῶν συναισθημάτων, ἀτιναὶ μετὰ τῆς γνώσεως συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνέλιξιν τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως. Είναι δὲ πρόδηλον ὅτι, ὅπως πᾶσα προδιάθεσις, είναι καὶ ἡ ἡθικὴ παρ' ἄλλοις τῶν ἀνθρώπων ἄλλη, ἰσχυρότερά δῆλον ὅτι ἡ ἀσθενεστέρα.

'Αλλὰ ἡ ἡθικότης δὲν είναι μόνης τῆς κληρονομικότητος προϊόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ, ἥτις ἀσκεῖται ἐπὶ τὸν ἀνθρωπὸν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας.

Οὐχὶ ἐλαχίστη είναι ἡ ἐπὶ τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἡθικὴν

τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν ροπὴ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.
 'Η πολιτεία, ὁ οἶκος, τὸ σχολεῖον, ἡ κοινωνία καθόλου εἴναι ἡ δια-
 νοητικὴ καὶ ἡθικὴ ἀτμόσφαιρα, ἐν ᾧ ἔκαστος ζῇ δι' ὅλου τοῦ βίου.
 'Ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τούτου διὰ μιμήσεως μάλιστα καὶ ὑποβολῆς
 ἀρύεται ὁ ἀνθρωπός τὸ πλεῖστον τῶν γνώσεων, τὴν γλῶσσαν δηλα-
 δη καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ
 τὰς πόλιτικὰς ἰδέας καὶ καθόλου τὰ κοινωνικὰ κληρονομήματα,
 ἀτινα οὕτως ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἀτόμον καὶ ἀπὸ γενεᾶς μεταδίδονται
 εἰς γενεάν.

Διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεως καὶ τὸ συναί-
 σθημα μορφοῦται καὶ ἡ βούλησις δι' ἄγαθῆς ἀγωγῆς ρυθμίζεται
 πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἡθικῶν ἰδεῶν καὶ κατὰ μικρὸν πλάσσεται ὁ
 ἡθικὸς χαρακτήρ, ἐνῷ τὰ φαῦλα παραδείγματα γίνονται παράγον-
 τες τῆς διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν. Τὸ φιλάλληλον καὶ φιλόποιον καὶ με-
 γαλόφρον, τὸ μεγαλεπήβολον καὶ μεγαλόπραγμον καὶ μεγαλουρ-
 γόν, τὸ θαρραλέον καὶ τὸ μετριόφρον καὶ τὸ πρᾶον, τὸ συμπαθές
 καὶ σύγγνωμον καὶ ἐλεητικόν, πᾶσαι συλλήβδην αἱ ἀρεταί, ὅσαι τῶν
 ἀνθρώπων ὄγλατίζουσι τὸν βίον, δὲν μεταδίδονται ἀποτετελεσμέ-
 ναι ἀπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα, ἀλλ' ἐκ διδασκαλίας καὶ διὰ παρα-
 δειγμάτων ὁ ἔμφυτος πυρήν τῶν ἀρετῶν αὔξανεται, ἐκ τοῦ φυ-
 σικοῦ δὲ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἐνῷ ἀναπτύσσεται, καὶ
 ὁ κακὸς τρέφει τὴν ἔμφυτον φαυλότητα καὶ διὰ μιμήσεως ρυθμίζει
 τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν μοχθηρὰν δρμήν.

'Εθίζεται δὲ ὁ ἀνθρωπός εἰς τὸ πράττειν οὕτως ἡ ἄλλως διὰ τῆς
 ἐπαναλήψεως μάλιστα ὁμοίων ἐνεργειῶν κατὰ τὴν νεαρὰν ἴδιαν ἡλι-
 κίαν, ὅτε ὑγρότερον καὶ εύπλαστότερον εἴναι τὸ σῶμα, καὶ δὴ τὸ
 σύστημα τὸ νευρικόν. Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην αἱ ἀγαθαὶ κληρο-
 νομικαὶ προδιαθέσεις διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐνισχύονται ἡ ἐκκρούονται
 ὑπὸ κακῶν ἔξεων, αἱ δὲ κακαὶ ἐπιδίδουσιν ἡ ἀποβαίνουσιν ἀσθενέ-
 στεραι.

Διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἐπιδράσεως
 καὶ τὰ ἄγρια ζῶα βαθμηδὸν τιθασέύονται καὶ οἱ ἀνθρωποί τῆς
 πρώτης ἀγριότητος ἀπαλλασσόμενοι, ἐν ᾧ προέχει ἡ φιλαυτία καὶ
 τὰ παρομαρτοῦντα κακά, ἄγονται εἰς τὸ φιλάλληλον καὶ φιλειρη-
 νικόν. Θαυμασίως δ' ἔχει καὶ τοῦ Πλάτωνος: «Ἀνθρωπός παιδείας
 μὲν ὄρθης τυχών καὶ φύσεως εύτυχοῦς θειότατον ἡμερώτατόν τε

ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μή ίκανῶς δὲ ἢ μή καλῶς τραφὲν ὀγριώτατον δπόσα φύει γῆ».

‘Η ἀνάπτυξις τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως συντελεῖται μάλιστα διὰ τοῦ ἔθισμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ἦτοι τῆς διδασκαλίας. ‘Η παιδικὴ ἡλικία, ἥτις κατὰ φύσιν ἐπιδιώκει τὸ ἡδὺ καὶ ἀποστρέφεται τὸ λυπηρόν, πράττει κατ’ ἀρχὰς πᾶν ὅ, τι εἴναι εἰς αὐτὴν εὐάρεστον. Οἱ δ’ ἐπιτετραμμένοι τὴν ἀνατροφὴν αὐτῆς, οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοι, ἄλλοι, παρακολουθοῦσι τὰς πράξεις καὶ ἐπαινοῦσι μὲν τὰς ἀγαθάς, τὰς δὲ κακάς ψέγουσιν. Καὶ ἐπαναλαμβάνονται μὲν ἔπειτα αἱ ἀγαθαὶ πράξεις διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐπαίνου, ἀποφεύγονται δ’ αἱ κακαὶ διὰ τὸν ψόγον καὶ τὴν τιμωρίαν. Καὶ οὐ μόνον παρακολουθοῦσιν οὕτω τὰς πράξεις οἱ παιδευταί, ἄλλα καὶ ὑποδεικνύουσιν ἐνεργείας ἄλλας καὶ παρακινοῦσιν εἰς τὸ ἔκτελεν ταύτας· οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν συντελεῖται ὁ ἔθισμὸς εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κατ’ ἀρετὴν ζῆν.

‘Αλλ’ ὁ ἄνθρωπος ἔθιζεται εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν οὐχὶ μόνον διὰ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν ψόγων καὶ τῶν ποιῶν, ἄλλὰ καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς οἰκείους καθόλου καὶ ἐξ αἰδοῦς καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ἐκ μιμήσεως παντὸς ὑπερέχοντος. Κορυφοῦται δὲ ἡ τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως ἀνάπτυξις, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προαχθῇ εἰς τὴν ἡθικὴν τελείωσιν, ὅτε πλέον αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ ἀφηρημένην τινὰ ὑποχρέωσιν εἰς τὸ πράττειν κατὰ τοὺς κανόνας, οὓς ἔχει ἐν τῇ συνειδήσει. ‘Ενταῦθα δὲ λέγομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος. Καὶ ἀληθῶς ἀκούει φωνὴν τινα ἐν ἑαυτῷ ὁ παιδαγωγηθεὶς κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. ‘Ακούει τὰ ἐπιτάγματα τῶν παραγγελμάτων, ὡς διετυπώθησαν καὶ κατετέθησαν ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας.

‘Η ἡθικὴ συνείδησις είναι ἄθροισμα προστακτικῶν. Οὔτως ἔκουεν ὁ Σωκράτης τοῦ δαιμονίου τὴν φωνὴν καὶ ὁ Κάντιος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὡμίλησε περὶ κατηγορικῆς προστακτικῆς ἐκ τῆς συνειδήσεως ἀπορρεούσης. Καὶ σημειωτέον ὅτι οὕτως ἡμρήνευσαν τὴν γένεσιν τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως πρῶτοι τῶν Ἐλλήνων, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰς οὓς ἡκολούθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν σοφῶν τῶν νεωτέρων χρόνων.

«Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν». Θεόφιλος Βορέας

6. Ο ΠΛΑΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

«Παῖδες Ἀρίστωνος, χλεινοῦ θεῖον γένος ἀνδρὸς»

Πλάτωνος, Πολιτεία, 868α

Μέσα στήν περιοχὴ τοῦ πνεύματος τίποτε δὲν πεθαίνει. Ἐκεῖνο ποὺ πεθαίνει εἶναι τὸ σωματικὸ ἄτομο, τὸ πνεῦμα ἔξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ. «Οσο μεγαλύτερη ἡ δυναμικότητά του, τόσο αἰσθητότερη καὶ ἡ ἐνέργειά του.» Ενα ἀπὸ τὰ πνεύματα ποὺ ζοῦν, καθοδηγοῦν καὶ ἐνεργοῦν, εἶναι ὁ Πλάτων ὁ Ἀθηναῖος.

Μέσα στὸν πνευματικὸ κόσμο εἶναι πάντοτε αἰσθητὴ ἡ παρουσία του. Εἴτε τὸ θέλεις εἴτε δὲν τὸ θέλεις, ἀναγκασμένος εἶσαι ν' ἀνοίξης συζήτηση μαζί του, ἀν ποθῆς νὰ προχωρήσῃς ἐπάνω στὸ δρόμο ποὺ δόδηγει στήν ἀλήθεια. Κάποτε οἱ ἐποχὴς νομίζουν ὅτι ἀφήνουν τὸν γίγαντα αὐτὸν τοῦ πνεύματος πίσω τους, γιὰ νὰ δειχτῇ σὲ λίγο ὅτι αὐτὸς στέκεται πάντοτε ἐμπρός. Τὸ βαθὺ του βλέμμα εἶναι τόσο διαπεραστικό, ὥστε τοῦ ἔδωκε μιὰ φορὰ γιὰ πάντα τὴν ἀπόλυτη πρωτοπορία.

Ἐχει ὅλα τὰ στοιχεῖα μιᾶς ὑπέροχης δραματικότητας ἡ συνάντηση ὑπερόχων πνευμάτων μὲ τὸν Πλάτωνα. Κανένας φιλόσοφος τῆς νεώτερης ἐποχῆς δὲν κατόρθωσε νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴ τὴ συνάντηση. «Ο ἀνακαινιστὴς τῆς νεώτερης φιλοσοφίας Ἐμμ. Κάντ «ύπὸ τῆς ἀλήθειας ἀναγκαζόμενος», ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, δὲν ἤμπορεσε νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν τὴν ἀντιμετώπιση. «Ο Κάντ ἀνῆκε σ' ἔναν αἰώνα ποὺ δὲν εἶχε καθόλου τὴν ἱκανότητα οὔτε καὶ τὴ διάθεση, γιὰ νὰ κατανοῇ ἴστορικὰ τὸ πνεῦμα. «Ο φιλόσοφος τῆς Κενιξβέργης ἀποτελεῖ τυπικὸ παράδειγμα φιλοσόφου, ποὺ ἀποφεύγει κάθε ἴστορικὴ ἀναδρομή. «Η σκέψη του εἶναι καθαρὰ συστηματική. «Η φιλοδοξία του εἶναι νὰ ἐργασθῇ ἀρχιτεκτονικὰ δουλεύοντας ἐπάνω στὰ προβλήματα.

Καὶ ὅμως ἔπειτα ἀπὸ σκέψη πολλῶν ἐπάνω στὰ θέματα τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας αἰσθάνθηκε τὸν ἀναγκασμὸ νὰ συνάψῃ διάλογο μὲ τοὺς δυὸ μεγάλους σοφοὺς τῆς Ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἐξετάζοντας τὴν ἀνθρώπινη νόηση δὲν ἤμπορεσε νὰ μὴ λογαριαστῇ μὲ τὴ θεωρία περὶ κατηγοριῶν, ποὺ εἶχεν ίδρυσει ὁ Ἀριστοτέλης. Προσπαθώντας νὰ διευκρινήσῃ τὸ περιεχόμενο ποὺ ἔπρεπε νὰ δώσῃ στὸν καθαρὸ λόγο, ἀναγκάζεται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν περὶ

ίδεων διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος. Μνημειῶδες τεκμήριο τῆς συναντήσεως τῶν δύο τούτων μεγάλων πνευμάτων είναι τὸ πολυθρύλητο κεφάλαιο «Περὶ τῶν ἴδεων γενικά», που κατέχει κεντρική θέση μέσα στὴν «Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου».

[Ακολουθεῖ ἀναλυτικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Πλάτωνος στὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, καὶ γενικότερα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας στὴ νεώτερα φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη].

Ο λόγος δὲν ἔχει γιὰ τὸν Πλάτωνα σημασία μόνο γνωσιολογική. Ὡς γνωσιολογικὸ στοιχεῖο μᾶς χαρίζει τὴν ἀπόλυτη ἐνάργεια, τὴν evidentia, ποὺ τόσον ἐπιζητοῦσεν ὁ Καρτέσιος. Σύγχρονα είναι στοιχεῖο ποὺ καθορίζει ὃ ν το λο γι κὰ τὴν κοσμολογικὴ καὶ κοινωνικὴ τάξη.

“Οπως εἰδαμε στὸ χωρίο τοῦ «Γοργία», ἡ κοσμολογική, ἡ θεϊκὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινη κοινότητα, θεμελιώνεται ἐπάνω στὴ θέληση γιὰ ἐναρμόνιση μέσα στὰ πλαίσια ποὺ διαγράφει ἡ γεωμετρικὴ ἀναλογία. «Καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν» ἔλεγαν οἱ σοφοί. Ο λόγος ἀποτελεῖ τὴ συνδετικὴ δύναμη, ποὺ ἔνοποιεῖ ὅλες τὶς περιοχὲς τοῦ σύμπαντος. Στὴν ἔνοποιητικὴ δύναμη τοῦ λόγου ἀποβλέποντας ὁ Πλάτων ὑψώσε κατὰ τὴν τελευταία περίοδο τῆς φιλοσοφίας του τὸ «ἐν» σὲ ὕψιστη ὃ ν το λογικὴ ἀρχή. ‘Η κατάληξή του σ’ αὐτή τὴν ἀντίληψη ἥταν κάτι, ποὺ ἤρθε νὰ ἀποκορυφώσῃ προσπάθειες, ποὺ εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ πρῶτο του ξεκίνημα.

‘Η ἔνοποιηση τοῦ σύμπαντος μὲ τὸ λόγο δὲν είναι κάτι ποὺ επιτελεῖται χωρὶς ἀγώνα. Η πρώτη ἀρχή, τὸ «ἀγαθόν», ἀποτελεῖ πηγὴ ζωῆς καὶ ἐνέργειας, ποὺ θριαμβεύει κατανικώντας ἓνα δεύτερο ὄντολογικὸ στοιχεῖο. Η πλατωνικὴ λογοκρατία δὲν ἔμφανίζει τὴν εἰδυλλιακὴ ἀφέλεια τοῦ νεώτερου ρασιοναλισμοῦ. Μέσα στὸ σύμπαν διαπιστώνει ὁ Πλάτων ὅτι ὑπάρχει τὸ «ἄλογον» καὶ τὸ «ἄμετρον». Η πρώτη ἀρχή, τὸ «ἐν» καὶ τὸ «ἀγαθόν», ἀκτινοβολώντας ζωτικὴ ἐνέργεια ἀναγκάζει τὸ «ἄλογον» καὶ τὸ «ἄμετρον» νὰ ἐπενδυθῇ μορφὴ καὶ νὰ ύποταχθῇ στὸ ζυγὸ τοῦ λόγου.

Μιὰ ἀπὸ τὶς κυριότερες φροντίδες τοῦ φιλοσόφου μᾶς ἥταν νὰ παρουσιάσῃ ἔμπρακτα κατὰ ποιὸν τρόπο τὸ ἀντιλογικὸ στοιχεῖο ὑποκύπτει στὸν ἀναγκασμὸ τοῦ λόγου. Στὴ συγκεκριμένη γλώσσα τῶν μαθηματικῶν τῆς ἐποχῆς του μιὰ τέτοια φροντίδα

έσήμαινε νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα τῶν ἀσυμμέτρων ἀριθμῶν, ποὺ ἐφαίνονταν ὅτι δὲν ἡμποροῦσαν νὰ ταξιθετηθοῦν στὰ πλαίσια τῶν γνωστῶν τότε ἀναλογιῶν. Μέσα στὴν Ἀκαδημία ὁ Πλάτων διετύπωσε τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ μὲ τὴν καθοδήγησή του οἱ μεγαλοφυεῖς μαθηματικοὶ Θεαίτητος καὶ Εὔδοξος ἔβρήκαν τὴν λύση του.

‘Ἡ μελέτη τῶν πλατωνικῶν συγγραφμάτων γύρω στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας ἔδειξεν ὅτι ὁ Πλάτων εἶχε διαισθανθῆ ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἴδη ἀριθμῶν πέρα ἀπὸ τοὺς ἀκεραίους. Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει τὸ περίφημο χωρίο τῆς Ἐπινομίδος, 990, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἔξομοιώση ἀριθμῶν, ποὺ κατὰ τὴν φύση τους εἶναι ἀνόμοιοι «τῶν οὐκ ὄντων δ’ ὄμοιών ἀλλήλοις φύσει ἀριθμῶν ὄμοιώσις πρὸς τὴν τῶν ἐπιπέδων μοῖραν». (Τῶν ἀριθμῶν, ποὺ ἀπὸ τὸ φυσικό τους δὲν εἶναι ὄμοιοι, ἔξομοιώση ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν συσχέτισή τους πρὸς τὰ γεωμετρικὰ μεγέθη).

‘Ο Ἀριστοτέλης κρίνοντας τὶς ἀριθμολογικές θεωρίες τοῦ διδασκάλου του εἶχε κάμει λόγο γιὰ ἀριθμοὺς ἀπαρτιζόμενους ἀπὸ ἀσύμβλητες μονάδες, ἀπὸ μονάδες δηλαδὴ ἐπάνω στὶς ὅποιες δὲν ἡμποροῦν νὰ ἐκτελεσθοῦν οἱ συνηθισμένες λογιστικὲς πράξεις.

Οἱ τελευταῖς ἔρευνες ἔδειξαν ὅτι στὸ βάθος ὅλων αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν ὑπάρχει θαυμαστὴ μαθηματικὴ σοφία, ποὺ εἶχε προιδεαστῆ γιὰ ἀνακαλύψεις ποὺ ἔγιναν μόλις κατὰ τὸν τελευταῖο αἰώνα. ‘Ἡ νεώτερη ἔρευνα, ἡ ἀναφερόμενη στὸν καταρτισμὸ τῆς θεωρίας τῶν συνόλων καὶ στὶς μελέτες τὶς σχετικές μὲ τοὺς κατ’ ἐνέργειαν ἀπείρους ἀριθμοὺς, ἀνεγνώρισε πανηγυρικὰ ὡς πρόδρομο τῶν ἔρευνῶν τῆς τὸν Πλάτωνα.

Μὲ ὅλα, ὅσα ἔκθέσαμε, γίνεται ἀναμφισβήτητα φανερὸ ὅτι οἱ σχετικές μὲ τὴν πλατωνικὴ ἀριθμολογία κρίσεις ποὺ ἔξεφραζεν ὁ Κάντ στὴν «Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου» κατὰ τὸ 1781, ὕστερα ἀπὸ 100 χρόνια εἶχαν πιὰ ξεπεραστῆ. ‘Ἐνῷ ὁ μεγάλος φιλόσοφος τῆς Κενιξβέργης εἶχε δηλώσει ἀδυναμία νὰ παρακολουθήσῃ τὴν πτήση τοῦ Πλάτωνος, ἡ μεταγενέστερη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἔπειτα ἀπὸ μεγάλο μόχθο, ἀνοιξε δρόμο καὶ ἀντίκρισε καινούριους ὄριζοντες. ‘Ἐως τὶς ἀρχὲς τῆς περασμένης ἐκατονταετίας ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα ἐθαύμαζε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ τὸν ἀριστοτέχνη τοῦ λόγου, τὸ δεξιοτέχνη διαλεκτικό, τὸν πολιτικὸ δόηγητὴ καὶ τὸν ἥθικὸ φρονηματιστή. Δὲν εἶχεν ὑποψιαστῆ ὅτι ἡ συμβολὴ του γιὰ

τὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἡταν στὸν ἕδιο βαθμὸν σημαντική.¹ Ἐχρειάστηκεν ἡ ἔργασία δλόκληρης ἑκατονταετίας, γιὰ νὰ διαπιστωθῇ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ εἶχε μεριμνήσει, γιὰ νὰ στηριχθῇ σὲ ἀπαρασάλευτη βάση ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη, ἡταν ὁ Πλάτων.

“Αν ὁ νεώτερος κόσμος ἔφτασε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπάνω στὴ φύση, αὐτὸ ἔγινε, γιατὶ ἔχρησιμοποίησε στὶς ἔρευνές του τοὺς μαθηματικοὺς τύπους. Ἐκεῖνο ποὺ μένει σταθερὸ μέσα στὶς ἀπειροπλήθεις ἐπαναλήψεις τῶν ὁμοειδῶν φαινομένων εἰναι, εἶπεν ὁ Γαλιλεί, ὁ μαθηματικὸς τύπος, ποὺ ἐκφράζει τὴ νομοτέλειά τους. Ἡ κάτω ἀπὸ μαθηματικὴ προοπτικὴ ἔξεταση ὅχι μόνο τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τοῦ σύμπαντος δλοκλήρου εἰναι μιὸν ἀντίληψη, ποὺ ἔξεφρασε μὲ σαφήνεια καὶ ὀριστικότητα ὁ Ἀθηναῖος σοφός. Γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ἀρκεῖ μόνο μιὰ γρήγορη ματιὰ στὸν «Τίμαιο».

“Οταν οἱ νεοπλατωνικοὶ Ἑλληνες τῆς Ἀναγεννήσεως μὲ ἀρχηγέτη τὸ Γεώργιο Γεμιστὸ κατὰ τὸν 15ον αἰώνα ἐπέβαλαν στὴ Δύση τὸν πλατωνισμό, ἀρχισε πιὰ καὶ ἡ Ἐσπεριακὴ σκέψη νὰ ἔξετάζῃ τὰ φυσικὰ φαινόμενα κάτω ἀπὸ μαθηματικὴ προοπτικὴ. Ἡ πολυθρύλητη ἀπόφανση τοῦ Λεονάρντο ντὰ Βίντσι ὅτι ἡ φυσικὴ εἰναι βέβαιη, μόνον ὅταν ἐκφράζῃ τὰ συμπεράσματά της μὲ μαθηματικούς τύπους, ἔχει τὴν προέλευσή της σὲ πλατωνικὲς πηγές. Ο «Τίμαιος», ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἀπόπειρα νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ σύμπαν μὲ τὴ βοήθεια μαθηματικῶν τύπων, ἡταν τὸ προσφιλέστερο ἀνάγνωσμα τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων τῆς Ἀναγεννήσεως. “Ολοὶ τους εἶχαν τὴν συναίσθηση ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἐστέκονταν πίσω τους.” Εβλεπαν σ’ αὐτὸν τὸν προδρομικὸ δόηγό, ποὺ ἄνοιγε καινούριους δρόμους.

Στὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἐσημειώθηκε σὲ ὅλες τὶς χῶρες τοῦ κόσμου ἄνθηση τῶν πλατωνικῶν σπουδῶν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀθηναίου σοφοῦ καὶ οἱ σχετιζόμενες μὲ αὐτὰ ἱστορικές εἰδήσεις ἔξετάστηκαν ἀπὸ κάθε πλευρὰ καὶ τὰ εύρήματα ὑπῆρξαν ἀπὸ κάθε ἄποψη πλούσια. Προσπαθοῦμε νὰ πλησιάσωμε, ὅσο γίνεται, κοντὰ στὸ πλατωνικὸ πνεῦμα καὶ κάποτε νομίζομε ὅτι τὸ κατορθώνομε. Σὲ λίγο ἀνακαλύπτομε ὅτι ἄνοιγεται μέσα στὶς ἔρευνές μας νέα προοπτική. Πάντοτε διαισθανόμαστε ὅτι μᾶς ξεφεύγει ἡ τελευταία λέξη. ‘Ο ἕδιος ὁ Πλάτων μᾶς ἔχει πληροφορήσει ὅτι σχετικὰ μὲ τὴν πρώτη ἀρχὴ δὲν ἔχει γράψει τίποτε στὰ συγγράμματά του: «Οὐκούν ἐμόν γε περὶ αὐτῶν ἔστω σύγγραμμα οὐδὲ μή ποτε γένη-

ταῖς ρήτον γάρ οὐδαμῶς ἔστιν ὡς ἄλλα μαθήματα» (Πλατ. 7η ἐπιστολ. 341 c). (Δὲν ύπάρχει κανένα δικό μου σύγγραμμα οὔτε θά ύπάρξῃ, πού νὰ ἀναφέρεται σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα, γιατὶ αὐτὸ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀνακοινωθῇ μὲ λεκτικὴ διατύπωση, ὅπως τὰ ἄλλα μαθήματα).

Μᾶς εἰδοποιεῖ ὅτι τὸ ὑψιστο πρόβλημα δὲν διαφωτίζεται μὲ τὴ διανοητικὴ συλλογιστικὴ σκέψη. Μόνο ἡ ἀναστροφὴ μὲ τὸ ἴδιο πράγμα ἤμπορεῖ νὰ μᾶς χαρίσῃ μιὰ ἔμπνυση μαθητικὴ ματιά. «Ἄλλ’ ἐκ τῆς πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν ἔξαίφνης, οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἔξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ ἔσαυτὸ ἥξη τρέφει». (΄Αλλὰ ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνια ἀναστροφὴ ποὺ γίνεται γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, καὶ ἔπειτα ἀπὸ γνήσιο βίωμα ἔμπνυση μαθητικά, ωσάν φῶς, ποὺ ἀνάβει ἀπὸ κάποια σπίθια φωτιᾶς ποὺ ἐπετείεται, παρουσιάζεται μέσα στὴν ψυχὴ καὶ τρέφει τὸν ἴδιο τὸν ἔσαυτὸ του).

Μὲ ὅλα αὐτὰ μᾶς λέει ὅτι ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία προϋποθέτει τὸ ἀληθινὸ ἀντίκρισμα, τὸ βίωμα, ἔνα «συζῆν» μὲ τὰ προβλήματα.

Γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ φιλοσοφία δὲν ἦταν ποτὲ διδασκαλικὴ ἀνακοίνωση, ἀλλὰ πάντοτε πάλη μὲ τὰ προβλήματα. Στὴν ἀντίληψή του αὐτὴ ἔιναι σύμφωνος καὶ ὁ Κάντ λέγοντας ὅτι εἴναι ἀδύνατο νὰ διαχτῇ κανεὶς τὴ φιλοσοφία, διδακτὸ ἔιναι μόνο τὸ φιλοσοφεῖν. Τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ πνεύματα δὲν ἤμποροῦμε νὰ τὰ πλησιάσωμε μὲ ἀκροαματικὴ διάθεση, ἀλλὰ μόνο μὲ ἐρευνητική. Μόνο ἂν εἴμαστε σὲ πραγματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων, θὰ φτάσωμε στὴ γνήσια κατανόηση. «Αν προχωρήσωμε ὅμως κινητιένοι ἀπὸ συναίσθημα ἔρασιτεχνικῆς περιεργείας, θὰ πάθωμε ὅ,τι ἔπαθε τὸ ἀκροατήριο ποὺ ἄκουσε τὴν τελευταία διάλεξη τοῦ ἀθανάτου σοφοῦ. Λίγους μῆνες πρὶν πεθάνη ὁ Πλάτων, ἀπεφάσισε νὰ κάμη στὴν Ἀκαδημίᾳ τὴν περίφημη διάλεξή του «Περὶ ἀγαθοῦ». «Ενα πλῆθος ἀνθρώπων ἔτρεξε νὰ ἀκούσῃ τὶς ἀνακοινώσεις του. Οἱ ἀκροατές του ἐφαντάζονταν ὅτι ὁ φιλόσοφος θὰ μιλοῦσε γιὰ τὸ ἀγαθὸ ποὺ φέρνει στὸν ἀνθρωπὸ τὴν εὐδαιμονία. Διαψεύδοντας τὶς προσδοκίες τους ὅμως ὁ φιλόσοφος τοὺς παρουσίασε μιὰ σειρὰ μαθηματικῶν ἔξισώσεων, ποὺ ἐνοποιοῦσε τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς κλάδους τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν. ‘Ο μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους Ἀριστόξενος (΄Αρμονικά, 30) μᾶς παρέχει τὴν ἀκόλουθη μαρτυρία : «Οτε δὲ φανείσαν οἱ λόγοι περὶ μαθημάτων καὶ ἀριθμῶν καὶ γεωμετρίας καὶ ἀστρολογίας καὶ τὸ πέρας ὅτι ἀγαθὸν ἔστιν ἔν,

παντελῶς παράδοξον ἐφαίνετο αὐτοῖς ». («Οταν πιὰ τὸ περιεχόμενον τῆς διαλέξεως παρουσίασε προτάσεις ποὺ ἀναφέρονταν στὰ μαθηματικά, στοὺς ἀριθμούς, στὴ γεωμετρία καὶ ἀττρονομία, ὑποστηρίζοντας γενικὰ ὅτι τὸ ἀγαθὸν ταυτίζεται μὲ τὸ ἔν, ἐφαίνονταν ὅλα αὐτὰ στὸ ἀκροατήριο σὲ ὀλοκληρωτικὸ βαθμὸ παράδοξα »).

‘Ο Πλάτων εἶχε ξεπεράσει αἰῶνες ὀλόκληρους τοὺς συγχρόνους του καὶ αὐτοί δὲν ἡμποροῦσαν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν.

‘Εθεωροῦσαν τὶς διδασκαλίες του παραδοξότητα. Δὲν εἶχαν κατανοήσει ὅτι ἡ ἐπιδίωξη τῆς ζωῆς του ἦταν νὰ προσεγγίσῃ στὴν πρώτη ἐνεργειακὴ πηγὴ τῆς ὑπάρξεως, στὸ «ἀγαθόν», ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ λέη. ‘Απ’ αὐτὸ ἐνόμιζεν ὅτι πηγάζει ἡ ὑπαρξη καὶ ἡ ἐναρμόνιση τοῦ μακροκόσμου καὶ μικροκόσμου. «Ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα, ἡ δίκαια καὶ τᾶλλα προσχρησάμενα χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα γίγνεται (Πλ. Πολιτ. 505 Α). (Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἴναι μέγιστον μάθημα καὶ σ্থαν σχετισθοῦν μὲ αὐτὴν ἡ δικαιοσύνη καὶ οἱ ἄλλες ἀρετές, γίνονται ὠφέλιμες καὶ χρήσιμες).

Δὲν εἶναι ὁ ἀπόκοσμος ἐρευνητής, ποὺ θέλει νὰ ἀποφύγῃ τὸν αἰσθητὸ κόσμο. ‘Η πρόθεσή του εἶναι μὲ τὴ συνοπτικὴ ματιὰ τῆς θεωρίας νὰ ὑψώσῃ σὲ εὐκρινῆ ἐνότητα τὴν ποικιλία τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, νὰ δείξῃ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι μέτοχος τοῦ ἀιδίου κάλλους τῶν ἴδεῶν. Τὸ «ἀγαθόν» δὲν εἶναι ἡ ἀποχρωματισμένη ἡθικολογικὴ ἔννοια τῆς ἐποχῆς μας. ‘Αποτελεῖ τὴν κρυφὴ πηγή, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἀναβλύζοντας ἡ Ἑλληνικὴ ἀνδρεία ἐδίδαξε τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ νὰ κατανικᾶ, ὅπως εἴπε χρόνια τώρα ὁ Valery, τὰ τέρατα τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος. Τὴν ἐνατένιση πρὸς μιὰ τέτοια θείαν ἀρχὴν ὁ Πλάτων τὴν ἐθεωροῦσενώς κάτι ποὺ τοῦ τὸ ἐπέβαλεν ἡ θεϊκὴ καταγωγὴ τῆς οἰκογενείας του. ‘Ηταν υἱὸς τοῦ ‘Αρίστωνος μαζὶ μὲ τὸν Γλαύκωνα καὶ τὸν ‘Αδείμαντο καὶ στὴν ἀδελφική τους τριάδα τὸν καλύτερο ἔπαινο ἀποτελεῖ ὁ στίχος ποὺ παραθέτει ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του : «Παῖδες ‘Αρίστωνος, κλεινοῦ θεῖον γένος ἀνδρός».

Περ. «Ἐλληνικὴ Δημιουργία», 1950 Κωνσταντίνος Δ. Γεωργούλης

7. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τὴν ἐλληνικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀναζητήσωμεν μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν Ἑλλήνων πνευματικῶν ἡγετῶν, δηλαδὴ τῶν κλασσικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἵδιως δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἐν πρώτοις τὸν «ἄνθρωπον» τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ συχέωμεν μὲ τὸ «ἄτομον» τῶν νέων ἀτομοκρατῶν. Ἄλλο ἄτομον καὶ ἄλλο ἄνθρωπος. Τὸ ἄτομον δὲν συναισθάνεται ἐξαυτὸ ώς ὀργανικὸν μέλος ἐνὸς κοινωνικοῦ συνόλου. Τὸ ἄτομον ἐμφορεῖται ἀπὸ ποταπὸν ἐγωϊσμὸν μὴ ἐπιτρέποντα εἰς αὐτὸν νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐνστερνισθῇ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικότητος.

Ἐπειτα ὁ «ἄνθρωπος» τῶν Ἑλλήνων δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸν «ἄπολιν» ἄνθρωπον ἢ τὸν «κοσμοπολίτην». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κοσμοπολιτικὰς τάσεις εὐρίσκομεν εἰς μερικούς σοφιστάς, τοὺς Κυνικούς καὶ τοὺς Στωϊκούς. Ἐλλ' αἱ τάσεις αὐταὶ ἀποτελοῦν μικράν, ἀσήμαντον ἀπόκλισιν ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐλληνικῆς περὶ ἀνθρώπου ἀντιλήψεως.

Κατὰ ταύτην «ἄνθρωπος» εἶναι τὸ μέλος τῆς πολιτικῆς κοινότητος, τῆς «πόλεως», ὁ πολίτης - ἀνθρώπος. Ἀνθρωπος ἔξω τόπου καὶ συνανθρώπων ἀποτελούντων τὸ πολιτικοκοινωνικὸν πλαίσιον καὶ τὴν προέκτασιν τῆς ζωῆς του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ κατὰ τοὺς Ἑλληνας. Διότι φυσικοὶ - ύλικοι καὶ πνευματικοὶ - ψυχικοὶ δεσμοὶ ἀκατάλυτοι συνδέουν τὸν ἄνθρωπον τόσον μὲ τὸ ἔδαφος καὶ τὴν φύσιν τῆς πατρίδος του, ὃσον καὶ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὸ ἴδιον ἔδαφος καὶ εἰς τὴν ἴδιαν φύσιν.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ καθήλωσις τοῦ Ἑλληνος εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος, ὀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν νοσταλγίαν τοῦ Ὁδυσσέως, ὁ ὅποιος δὲν εἶχεν εἰς τὰ ξένα ἄλλον πόθον, παρὰ νὰ ἴδῃ «καπνὸν ἀποθρώσκοντα» ἀπὸ τὴν πατρικὴν ἐστίαν. Ἡ ἐλληνικὴ γῆ εἶναι, κατὰ τὸν Αἰσχύλον, ἡ «Γῆ μάτηρ, φιλτάτη τροφός», ἡ «Κουροτρόφος γῆ», τῆς ὅποιας καὶ ιερὸν ὑπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας. «Υπέρ αὐτῆς τῆς γῆς καὶ τῶν βωμῶν καὶ ἐστιῶν της ἡγωνίσθησαν καὶ ἐθυσιάσθησαν οἱ πολυύμνητοι Μαραθωνομάχοι καὶ Σαλαμινομάχοι.

Τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἡ ἐλληνικὴ φύσις δὲν ἥσαν διὰ τοὺς Ἑλληνας ἔννοιαι στενῶς γεωγραφικαῖ. Ἡσαν ἔννοιαι μὲ πλούσιον πνευ-

ματικὸν καὶ ψυχικὸν περιεχόμενον. Διότι εἰς τὸ κοινὸν ἔδαφος καὶ τὴν κοινὴν φύσιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔζων ὄμαιμοι, ὁμόφυλοι καὶ ὁμόγλωσσοι, ἐδημιουργεῖτο κοινὴ ζωὴ καὶ συνείδησις μὲ τὰ κοινὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὰς κοινὰς παραδόσεις, τὴν ἴδιαν θρησκείαν καὶ λατρείαν, τὸ ἴδιον δίκαιον, τὰς κοινὰς εὐτυχίας καὶ ἀτυχίας, μὲ τὰ κοινὰ βιώματα, πεπρωμένα καὶ ἴδανικά. "Ολα αὐτὰ ἐκτρέφουν καὶ καλλιεργοῦν μίαν ἑνιαίαν ψυχοκοινωνικὴν ἀτμόσφαιραν, δημιουργοῦν τὴν κοινωνικὴν ὁμάδαν ἥ κοινότητα, ἐντὸς τῆς ὅποιας ὑποχωρεῖ καὶ ἀφανίζεται τὸ ἐγωϊστικὸν ἀτομον καὶ ἀντ' αὐτοῦ διαμορφώνεται ὁ κοινωνικὸς ἥ ἀκριβέστερα ὁ πολιτικὸς ἢ νθρωπος, διότι ἡ «πόλις», τὸ ἀρχαῖον κράτος, ἥτο ἡ κοιτίς τῶν ὁμαδικῶν αὐτῶν σχέσεων, ψυχικῶν συναντήσεων καὶ κοινωνικῶν διαμορφώσεων καὶ ἡ «πόλις» ἥτο ἡ ἐγγύησις διὰ τὴν συνέχειαν τῆς κοινῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον ἐντὸς τῆς κοίτης τῆς πόλεως αἱ διαδεχόμεναι ἀλλήλας γενεαὶ παρελάμβανον τὴν κοινωνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ὁμαδικὴν πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν κληρονομίαν τῶν προγενεστέρων.

Μέσα λοιπὸν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς πόλεως ἔκαστος πολίτης - ἄνθρωπος ἥτο ὁ κόμβος ποικίλων δεσμῶν καὶ σχέσεων: ύλικῶν, πνευματικῶν, πολιτικῶν, ἥθικῶν, τόσον μὲ τὴν πόλιν, τὸ κράτος, ὅσον καὶ μὲ τοὺς συνανθρώπους του, τοὺς συμπολίτας του. Μέσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πολιτικὴν κοινότητα τῶν κλασσικῶν χρόνων ἥτο ἀδύνατον νὰ διακρίνης τὸν πολίτην ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἡ νεωτέρα δὲ λέξις «πολιτισμὸς» ἀπὸ τὴν λέξιν «πολιτής» ἔχει τὴν ἐτυμολογικὴν ἀρχήν της. 'Η ἐτυμολογικὴ δὲ αὐτὴ σχέσις, χωρὶς νὰ εἴναι παλαιά, ἐκφράζει κατὰ εὔστοχον σύμπτωσιν τὴν Ἑλληνικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν συμβίωσιν, συνεργασίαν καὶ ἀμοιβαίαν παιδείαν τῶν πολιτῶν.

Αὐτὸς λοιπὸν εἴναι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τὸν εἶδον οἱ "Ἐλληνες τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ ὅπως ἔξιδανίκευσεν ὁ φιλόσοφος Ἑλληνικὸς νοῦς· ὅχι τὸ ἐγωϊστικόν, ἀνεξάρτητον καὶ ἀσύδοτον ἀτομον, ὅχι ὁ ἔξω τόπου «ἄπολις» ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὁ ἔχων πολιτικὴν συνείδησιν «πολίτης - ἄνθρωπος».

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ πολιτικὴ ἴδιότης τοῦ ἄνθρωπου είναι ἐκείνη ἡ ἴδιότης, ποὺ κάμνει τὸν ἄνθρωπον ὄντως ἢ νθρωπον : «καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις ἡ οἰκία ἡ ἔκαστος ἡμῶν ἔστι· τὸ γάρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον είναι τοῦ μέρους». (Προύπόθεσις τῆς

ύπάρχεις ἀνθρώπου, τῷ δοῦτι ἀνθρώπου, δημιουργοῦ ἀνωτέρων ἀξίῶν τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τοῦ κτήνους, εἰναι ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ του συμβίωσις, τὸ πολιτικὸν σύνολον, ἡ « πόλις »).

Κατὰ ταῦτα ἡ « πόλις » εἶναι πρότερον, προηγεῖται ἐκάστου πολίτου, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἄλλως ὁ ἀνθρωπὸς παρὰ ως πολιτικὸν ζῶον, ως μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Καὶ τῆς πλατωνικῆς παιδείας κεντρικὸν νόμημα εἶναι ἡ διαμόρφωσις τοῦ πολίτου - ἀνθρώπου, ὅπως δεικνύουν ὅχι μόνον ἡ «Πολιτεία» καὶ οἱ «Νόμοι» τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον ἔργον τοῦ φιλοσόφου τούτου. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸς τοῦ ἀνωτέρω κεντρικοῦ νοήματος ἐνας ὄρισμὸς τῆς παιδείας εἰς τοὺς «Νόμους», εἰς τὸν ὅποιον καταλήγει ἡ διαλογικὴ συζήτησις τοῦ θέματος τῆς παιδείας μετά τινας προηγουμένας ἀτελεῖς ἡ ἀνακριβεῖς ἀποπείρας πρὸς καθορισμὸν τῆς οὐσίας τῆς: « . . . τὴν δὲ πρὸς ἀρετὴν ἐκ παιδῶν παιδείαν, ποιοῦσαν ἐπιθυμητὴν τε καὶ ἔραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλεον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης. Ταύτην τὴν τροφὴν ἀφορισάμενος ὁ λόγος οὗτος, ως ἐμοὶ φαίνεται, νῦν βούλοιτο ἄν μόνην παιδείαν προσαγορεύειν, τὴν δὲ εἰς χρήματα τείνουσαν ἡ τινα πρὸς ἴσχὺν ἡ καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ σοφίαν ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάναυσόν τ' εἶναι καὶ ἀνελευθερον καὶ οὐκ ἀξίαν τὸ παράπτων παιδείαν καλεῖσθαι ». (Κατὰ τὴν νέαν μας ἀποψιν παιδεία ἀληθινὴ φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλη: ἡ ἀνατροφή, ποὺ κατευθύνει τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τὰ παιδικά του χρόνια πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἡ ἀγωγὴ, ἡ ὁποία τοῦ ἐμβάλλει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν ἔρωτα νὰ γίνηται τέλειος πολίτης, γνωρίζων νὰ ἄρχῃ καὶ νὰ ἄρχεται σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιον. Αὐτὴν τὴν ἀγωγήν, μοῦ φαίνεται, ξεχωρίζει ἡ νέα στροφὴ τοῦ διολόγου μας καὶ εἰς αὐτὴν μόνον δέχεται νὰ δώσῃ τὸ δόνομα τῆς παιδείας. Κάθε ἄλλη ἀγωγὴ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀπόκτησιν εἴτε χρημάτων εἴτε ἴσχυος τινὸς εἴτε καὶ ἄλλων γνώσεων χωρὶς φρόνησιν καὶ χωρὶς δικαιοσύνην εἶναι καὶ βάναυσος καὶ ἀνελευθέρα καὶ ἐντελῶς ἀναξία τοῦ δόνοματος τῆς παιδείας).

Ο ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος εἶναι κόσμος ἐμφορούμενος ἀπὸ αἰσιόδοξον ἀντίληψιν τῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ μορφώσεως. Κεντρικὴ μορφή του εἶναι ὁ πολίτης - ἀνθρωπὸς, ὁ ἐπιτυγχάνων τὴν αὐθυπόστατον ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικῆς του ὄντότητος καὶ τὴν πνευματικοπολιτικὴν του τελείωσιν μόνον ἐν τῷ πλαισίῳ ἐλευθέρας, δικαιοκρατουμένης καὶ ὀργανικῶς συντεταγμένης πολιτικῆς κοινωνίας.

Θεμελιώδεις ἀξία, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήχθη ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς

λόγος, είναι τὸ ἀληθὲς, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἐλεύθερον, τὸ μέτρον.

‘Η ύπεροχή καὶ ἐπιβολὴ τῆς πνευματικότητος καὶ τῆς καλοκαγαθίας ὑπὲρ τὴν ὑλιστικὴν σκοπιμότητα καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ τάσις πρὸς ταύτισιν βίου καὶ λόγου καὶ πρὸς ἄρσιν καὶ ἀνάτασιν τῆς πραγματικότητος εἰς τὸ ὑψος τῆς ἰδέας εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ἔιδανικευμένης θεωρητικῆς ἐικόνος τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων, τὴν δποίαν ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ κόσμου ἐκείνου κατέλιπτεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διὰ τῶν κλασσικῶν ἔργων τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης.

Ἐγκυλοπαίδης Λεξικὸν «Ἡλιός».

Κωνσταντῖνος Βουρβέονς

VII. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

1. Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Κατά τὸ πρῶτον τῆς Ἐπαναστάσεως ἔτος ναύαρχος τῶν Ὑδραιών προεχειρίσθη ὁ Ἰάκωβος Νικολάου Τομπάζης, ἔτι διαρκούστης τῆς δικτατορίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου.

Ο Ἰάκωβος Τομπάζης ἦτο ἀνήρ ἀγαθὸς καὶ συνετός, ναυτικὸς δὲ ἔμπειρος ἔχων μάλιστα καὶ θεωρητικάς τινας περὶ τὴν ναυπηγικὴν γνώσεις. Ἀλλ’ ἐστερεῖτο τοῦ ἀρχικοῦ ἀξιώματος, ὅπερ ἀπητεῖτο εἰς τὰς δυσχερεῖς ἔκεινας περιστάσεις καὶ εἰχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ ἀνομολογῇ τοῦτο. Τότε ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐμάντευσε τίς ἐκ τῆς πολυαριθμου πλειάδος τῶν ἀρειοτόλμων τῆς Ὑδρας πλοιάρχων ἔφερεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ τὴν πεπρωμένην τῆς ἡγεμονίας σφραγίδα. Δὲν ἦτο δὲ εὔκολος ἡ διάκρισις, διότι ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἶχε δεινά τινα ἐλασττώματα. Τὰς σκιὰς ταύτας τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐπιφανεστάτου στρατηλάτου τῆς καθ’ ἡμᾶς Ἑλλάδος δὲν θέλω διστάσει νὰ καταδείξω, τόσῳ μᾶλλον ὥστε διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ χαρακτῆρός του πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἡφανίσθησαν εἴτε ἀφ’ ἣς ἀνέλαβε τὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν εἴτε καὶ πρότερον. “Ινα δὲ μὴ ἀπατηθῶ καὶ μὴ ἀπατήσω, τὰ μὲν ἐλασττώματα τοῦ ἀνδρὸς θέλω παραστήσει ὅπως ἔξήγαγον αὐτὰ ἐκ τῶν ὄμιλιῶν μου μετὰ φιλτάτων αὐτῷ, τὰ δὲ προτερήματα ὅπως ἀνομολογοῦνται ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων.

Ο Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐκ νεότητος οἰνοπότης μέχρι τῆς ἐσχάτης μέθης καὶ τοῦτο μὲν τὸ πάθος ἀπέβαλεν ἀμα ἐνυμφεύθη τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπίστευεν ὅτι τὰ μικρὰ τῆς Ἑλλάδος πλοῖα καὶ τὰ ἀτίθασα αὐτῶν πληρώματα καὶ οἱ ὅλιγοι χρηματικοὶ πόροι θέλουσι δυνηθῆ νὰ κατισχύσωσι τῶν πελωρίων τοῦ πολεμίου δυνάμεων.

Αλλ’ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀφοῦ πολλάκις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἡγωνίσθη ἐπὶ ματαίω νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἐλαβε τελευταίαν τινὰ μακροτάτην μετ’ αὐτοῦ συνέντευξιν. Τί ἐρρήθη τότε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν οὐδέποτε ἔγνωσθη. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον είναι ὅτι ὁ Μιαούλης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου ναύαρ-

χος τῶν "Υδραίων καὶ ἐπεδόθη πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως μετὰ καρτερίας, ἥτις οὐδέποτε ἔπαυσε καθοδηγουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου τῆς Ἐλλάδος ἀστέρος.

Ο Μιαούλης ἦτο ἀτρομητότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτείνων τὴν ἀρετὴν ταύτην μέχρι τῶν ἐσχάτων μεθορίων τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀφροσύνης. Ἐν τῇ νεότητι ἔχων ἰδιόκτητον μέγα καὶ ὠραῖον πλοϊον ἐλοξιδρόμει ποτὲ διὰ τὸν ἐναντίον ἄνεμον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Γέρων συμπλωτὴρ παρετέρησεν αὐτῷ ὅτι ὑπάρχει περὶ τὴν Ταρίφην ὑφαλος εἰς μικράν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασιν. Τί πειράζει, ἀπήντησεν ὁ Μιαούλης, καί, εἴτε μὴ πιστεύων τὸν γέροντα εἴτε πεποιθώς ὅτι θέλει κάμψει τὸν κίνδυνον, ἐξηκολούθησε πλέων εἰς τὸ ὑποδειχθὲν ὑπουλον μέρος, μέχρις οὗ συνετρίβη αἴφνης ἡ ναῦς καὶ δεινὴν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ζημίαν, ἡς ἄνευ ἥθελεν ἀποβῆ ὁ πλουσιώτατος τῶν πλοιάρχων τῆς "Υδρας.

Αλλ' ὁ ἀκαμπτος αὐτὸς χαρακτήρης ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα καταπλήξῃ καὶ δαμάσῃ τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, ὡν ἔμελει νὰ ἄρξῃ. Ἀρχὴν εἶχεν ὅτι ὁ πλοίαρχος δὲν πρέπει νὰ ἀναπόδιση ποτέ, δσονδήποτε σφοδρὸς καὶ ἀν εἴναι ὁ ἐναντίος ἄνεμος, καὶ πλειστάκις ἔκαμψε τὸν Καφηρέα ἐπικρατοῦντος καταιγιδώδους βορρᾶ, ἐνῷ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ κατέφευγον εἰς τοὺς παρακειμένους λιμένας.

Ητο ἀδυσώπητος πρὸς τὴν δειλίαν μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις συνέπεσε νὰ μὴ διακρίνεται ἐπ' ἀνδρείᾳ.

Απαράμιλλος ἦτο ὁ "Ανδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀναφωνεῖ ὁ δίκαιος Σπετσιώτης Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ" Ἀναργύρου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἐν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετον εἰς ἐνέργειαν· ἡδιαφόρει δὲ ἀν τὸν παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι.

Ἐπὶ τέλους ἦτο εἰς τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν, οἵτινες τῶν διαπραττομένων τὴν εὐθύνην εἰς μόνον ἑαυτοὺς ἀναθέτουσι. «Τοιοῦτος δὲ ὃν ἐν τοῖς κινδύνοις ἦτο ἐκτὸς αὐτῶν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιτυγχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας ποτὲ δὲν ἐσεμνύνετο, ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν: ἀποτυγχάνων δὲ πρὸς οὐδὲν ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μήτε τὸν ἡχθαίροντο μήτε τὸν ἐφθόνουν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ».

2. Ο ΑΘΩΝΑΣ

"Οταν ποτὲ περιηγούμενος τὸ "Άγιον Ὄρος διέβαινον ταπεινὸς προσκυνητής ἀπὸ μοναστηρίου εἰς μοναστήριον, συχνὰ ὁ ἄνεμος τῆς Χερσονήσου, ὁ ἡγιασμένος ἀπὸ τὰ τόσα καιόμενα θυμιάματα τῶν προσευχῶν, διανοίγων τῶν πυκνοφύλλων καστανεῶν τοὺς κλάδους, μοῦ ἀπεκάλυπτε μίαν τριγωνικὴν κορυφήν, ὡς ἀσκητοῦ πολιοῦ κεφαλὴν προσευχομένου ἔγγυς τῶν νεφῶν, ἵνα κῶνον πέτρινον, ὅστις σὰν νὰ μ' ἐκοίταζε καὶ σὰν νὰ μὲ συνώδευε πανταχοῦ παρὼν μὲ τὸ τεφρὸν ἐκεῖνο μέτωπόν του.

Κατ' ἀρχὰς ἡσθανόμην ἀναφρικίασιν φόβου καὶ περιδεής ἀπέστρεφον ἀλλαχοῦ τὸ βλέμμα, κλίνων τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὰ μαῦρα ἔλαστα τοῦ Ζηροποταμίου δάσους. Ἐλλ' ἐν τῇ παρακμῇ τῆς ὁδοῦ, πάλιν ἴδου ἐνώπιόν μου ὁ πέτρινος ἀσκητής μὲ τὴν μολυβδίνην ἐκείνην ὅψιν του ἰλαρῶς προσμειδιῶν μοι ἀπὸ τοῦ κρημνώδους του ὕψους. Ἀλλοτε ὡς νεφέλη καὶ ἄλλοτε ὡς πέτρα αἰωρουμένη. Κι ἔκπιπτον τὴν κεφαλὴν ἀναμένων κάτι τι νὰ πέσῃ ἐπ' ἐμοῦ. Ἐλλ' ἔπειτα τόσον τὸν ἐσυνήθισα, ὥστε τὸν ἐθεώρουν πλέον συμπροσκυνητήν μου.

"Οπου καὶ ἀν ἡμουν, ὁ φαλακρὸς γέρων πάντοτε ἐμπρός μου. Ἐν ὁδῷ βαδίζοντα μὲ παρηκολούθει. Εἰς τὰς ξυλίνας ἀπλωταριὰς τῶν μονῶν καθήμενον μ' ἐσυντρόφευεν. Ἐν θαλάσσῃ παραπλέοντα τὴν ἀπότομὸν ἀκτὴν μὲ κατευώδωνεν. Εἰς τὸν ὑπνον μου μ' ἐσκέπαζε. Καὶ ὅταν ἀφυπνιζόμενος ἐπήγαινον νὰ νιφθῶ εἰς τὴν βρύσιν τὴν κρύαν, τὸν ἔβλεπον πρῶτον - πρῶτον ὡς ἄγγελὸν νεφελοσκέπαστον τὸν πέτρινον σύντροφόν μου. Ἐπρόβαινον εἴτα ἀπὸ τὸν λεμονεῶνα τῶν Ἰθήρων εἰς τοὺς ἀμπελῶνας, πέραν εἰς τοὺς Πέντε Μάρτυρας, νά ὁ ἐρημίτης ἐνώπιόν μου μὲ τὸ συννεφένιον του κουκούλιον. Ἀνηρχόμην ἀπὸ τὰ Παντοκρατορινὰ κελλία πρὸς τὰς Καρυάς, μοῦ ἐθώπευε τὸ βλέμμα ἡ στακτερὰ ὅψις του. Ἐξετρύπων ἀπὸ καμμίαν χαράδραν, πέραν ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Ἀγίου Νήφωνος, ὅπου κρημνώδης ἡ ἀτραπὸς παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράχου, ἴδού πάλιν μ' ἔχειραγώγει ὁ σύντροφός μου ἀπὸ τὰ οὐράνια ὑψη του.

Μίαν ἡμέραν ὅμως, ἡμέραν συννεφώδη καὶ βροχεράν, τὸν ἔχασα τὸν προσφιλῆ συμπροσκυνητήν μου, ἀφανισθέντα μέσα εἰς τὰ πυκνωθέντα νέφη, τὴν ἀγαπημένην του συντροφιάν. Ὁ οὐρανὸς μ' ἐφάνη ὅτι κατῆλθε μολύβδινος καὶ βαρὺς πρὸς τὰ κάτω κι ἔλειψαν ἐν τῷ

άμα καὶ λόφοι καὶ κράσπεδα τῶν κορυφῶν. Ἐνόμισα πρὸς στιγμήν, ὅτι εύρισκόμην εἰς τὸ ὑψηλότερον τῆς χερσονήσου μέρος. Ἀλλ' αἴ-φνης μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς τρικυμίας διελύθησαν διωχθέντα ἔδω κι ἐκεῖ τὰ νέφη καὶ ἀνέκυψε πάλιν ἡ Ἱερὰ τοῦ Ἀθωνος κορυφή, ὡσάν μία βιζαντινοῦ Παντοκράτορος εἰκών, ἐξωσμένη γύρω - γύρω τοῦ ἄγίου στήθους του ἀπὸ φαιὰ νεφελώματα ὡς πυκνωμένου ἐκεῖ λιβανοκάπνου.

‘Ο ‘Αθωνας εἶναι αὐτός !

‘Ο ‘Αθωνας, τὸν ὁποῖον δὲ ἀρχαῖος γλύπτης ἐσχεδίασε ποτε νὰ μεταμορφώσῃ εἰς ἀνδριάντα τοῦ μεγάλου Μακεδόνος βαστάζοντα δύο πόλεις εἰς τὰς δύο τεταμένας χεῖράς του, ἡ δὲ ὀρθοδοξία μετέβαλεν αὐτὸν χαριέστερον εἰς «Περιβόλι τῆς Παναγίας» καλλίδενδρον καὶ εὐανθέσ. Ἀπὸ τούτου ἀναρίθμητοι προσευχαὶ καθ' ἐκάστην ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Θεόν, συνοδευόμεναι ἀπὸ τὰ εὔωδέστερα ἄνθη, τὰ θυμιάματα τῶν ἀσκητῶν ἐν ἀρμονίᾳ γοητευτικῇ καλλικελάδων ἐρημικῶν πτηνῶν, τῶν δύξφώνων τῶν μονῶν σημάντρων ἀπὸ μέσα ἀπὸ ἀνθοβολοῦντας θάμνους, τ' ἀναρίθμητα μαρτυρικὰ καὶ ὄσιακὰ λείψανα τ' ἀποκείμενα εἰς τοὺς θησαυροὺς ἐκάστου μοναστηρίου.

Καὶ ὅσοι ἀναβοῦν, μετανοοῦν καὶ ὅσοι δὲν ἀναβοῦν, πάλιν μετανοοῦν.

Οὕτω ζωηρῶς χρωματίζει τὸ κοινὸν ἐν ‘Αγίῳ Ὁρει λόγιον τὸ μεγαλεῖον τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀθωνος, ὅστις κυρίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλεῖται Ἀθωνας.

Δύο χιλιάδων περίπου μέτρων τὸ ὑψος του.

Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὴν γίνεται ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, διότι τὸ βόρειον μέρος, πρὸς τὴν μονὴν στοῦ Ἀγίου Παύλου, τὸ μέγα βουνὸν κατέρχεται καθέτως διὰ βαθυτάτων χαραδρῶν, αἵτινες καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἶναι σκεπασμέναι ἀπὸ κρυσταλλωμένας χιόνας.

Πρέπει αφ' ἐσπέρας νὰ ἔχῃ βρέξει καὶ τότε λίαν πρωῒ ἐπιτυγχάνει ἡ ἀνάβασις εἰς τὴν θαυμαστὴν κορυφήν, ὅτε ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι διαυγής καὶ καθαρά, ἀμειβομένων ἀπεριγράπτως τῶν κόπων τοῦ προσκυνητοῦ διὰ τοῦ ἔξελισσορένου ἐκεῖθεν μεγαλοπρεποῦς πανοράματος.

Συνήθως ὅμως γίνεται ἡ ἀνάβασις τῇ 6ῃ Αύγουστου, ὅτε πανηγυρίζει τὴν ἐορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναΐσκος.

Τότε ἀφ' ἐσπέρας, ἀφ' ὅλης τῆς χερσονήσου μοναχοὶ ἀνέρχονται βαστάζοντες εἰς χεῖρας ἄντι ράβδου ἀπὸ ἐν χονδρὸν ξύλον, ἵνα τὴν νύκτα ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ ἀνάψωσι φωτιὰν καὶ θερμανθῶσι διὰ τὸ ψῦχος, τὸ ὅποιον ἔκει είναι λίαν ἐπαισθητόν, ιδίως ἐν αἰφνιδίᾳ μεταβολῇ τοῦ καιροῦ τὰς ἡμέρας ἔκείνας τοῦ Αὔγούστου.

Φθάσαντες εἰς τὴν Κερασιάν, τὴν ύδατόρρυτον καὶ χλοεράν ἔκει-νην κοιλάδα, ἀρχίζομεν ἐντεῦθεν δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ πότε πλαγίως καὶ πότε δι' ἐλιγμῶν διὰ μέσου ὥραιοτάτου δάσους ἐλατῶν καὶ πευκῶν, τῶν ὅποιών πολλοὶ κορμοὶ κατάξηροι ὑψοῦνται κεραυνόπληκτοι, ως σκελετοὶ παλαιῶν τιτάνων.

Οὕτω μετὰ τρίωρον πορείαν φθάνομεν εἰς τὴν Παναγίτσαν, μικρὸν ναΐσκον, ὅπου σταθμεύουν συνήθως οἱ προσκυνηταὶ οἱ ἀναμένοντες τὴν εὐδίαν τοῦ ὅρθρου διὰ τὴν ἀνάβασιν. 'Ο ναΐσκος οὗτος ὡς μία ἀετοφωλιὰ διακρινόμενος ἀπὸ τὸ πέλαγος μὲ τὸν χαμηλὸν σφαιρικὸν θόλον του, τέσσαρας μῆνας τοῦ ἔτους είναι ἀόρατος, σαβανωμένος ὑπὸ τὰς χιόνας, μὲ τὸ μικρὸν παράρτημά του, ὅπου ἀναπαύονται οἱ Λαυριῶται πατέρες μὲ τοὺς ἡμιόνους των, οἱ ἀποστελλόμενοι ἀπὸ τὴν Λαύραν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνήκει ἡ κορυφή, διὰ τὴν ἐτήσιον τῆς Μεταμορφώσεως πανήγυριν, δειπνοῦντες ἐδῶ ἀφ' ἐσπέρας καὶ τὴν ἐπαύριον μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ μεταβάσει παραθέτοντες γεῦμα εἰς τοὺς πρόσκυνητάς.

'Απὸ τὴν Παναγίτσαν ἡ ὁδὸς πλέον είναι ἀβατος ἐπὶ τοῦ βράχου δι' ἀτραπῶν ἀποκρήμνων. Καὶ ἔδαπάνησε μὲν ἱκανάς λίρας ἐξ ιδίων του ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', ἵνα καταστήσῃ βατήν εἰς τοὺς ἡμιόνους τὴν ἐπὶ τοῦ βράχου δυσχωρίαν, ἀλλὰ πάντοτε είναι ἐπικίνδυνος ἡ μέχρι τῆς κορυφῆς δι' ἡμιόνου ἀνάβασις, διότι τὸ μέρος είναι ὅλως ἄδεινδρον, ὅλισθηρὸν καὶ πετρῶδες.

Είναι αὐτὴ ἡ φαλακρὰ κορυφὴ πλέον, ἡ πανταχόθεν τῆς χερσονήσου θεωρουμένη μὲ τὸ μολύβδινόν της κουκούλιον. Εἰς ἐν διάστημα ἡ ὁδὸς είναι σκαλιστὴ ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ εἰς ἐν αὐτῆς μέρος, ἀπόστασιν ἔως πέντε βημάτων, ἐνας-ένας διέρχονται οἱ προσκυνηταί, ἔντρομοι θεωροῦντες τὴν ἄβυσσον, τὴν χαίνουσαν κάτω μὲ τοὺς δύσαναβάτους κρημνούς της.

Μετὰ ἡμίσειαν ἀκριβῶς ὥραν ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὴν Παναγίτσαν εύρισκόμεθα ἐπὶ τῆς κορυφῆς.

Οὐδεὶς ποιητής, οὐδεὶς ζωγράφος, κανὲν χρῶμα καὶ καμμία φαν-

τασία, καμμία πτερωτή λογογράφου γραφίς δὲν ήμπορεῖ νὰ παραστήσῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεάματος, τὸ ὅποιον πληροὶ θάμβους βαθυτάτου τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου.

"Ολὴ ἡ χερσόνηνος μὲ τὰ βουνά της καὶ μὲ τοὺς λόφους της, τὰ ἀκρωτήριά της καὶ τοὺς ὄρμους της, ὅλη εύρισκεται, θαρρεῖς, γύρω γύρω εἰς τὴν εύρειαν τοῦ "Αθωνος ποδιάν. Αἱ μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυώροφοι μοναί, ἄλλαι μὲν ὡς καλυβάκια ἐν τῷ δάσει, ἄλλαι δὲ ὡς πεταλίδες ἐπὶ τῶν σκοπέλων. "Ενθεν ἡ Χαλκιδικὴ ὅλη καὶ ὁ Θερμαϊκὸς λάμπων ὡς καθρέφτης ἀπὸ ἄργυρον. 'Ο "Ολυμπος καὶ τὰ βουνὰ τῆς Θεσσαλίας. 'Εκεῖθεν τὸ Θρακικὸν πέλαγος μὲ τὰς νήσους του ὡς κύκνους κολυμβῶντας πρὸς τὰ Δαρδανέλλια. Κάτω τὸ Αίγαιον μὲ τὰ κύματα τὰ κάτασπρα καὶ τὰ ἔρημονήσια, ὡς κήτη φουρτουνιασμένα καὶ συμμαζευμένα ὡς πρὸς σωτηρίαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ μεγαλοπρεποῦς βουνοῦ. "Οπισθεν τῶν βουνῶν ἴδού οἱ κάμποι τῆς Μακεδονίας μὲ τοὺς ποταμούς της ὡς ὅφεις ἀσημένιους διολισθαίνοντας μὲ γυαλιστεροὺς ἔλιγμούς ὑπὸ τὴν ἀνταύγειαν τῶν πρώτων τοῦ ἡλίου ἀκτίνων. "Οσοι δὲ τῶν προσκυνητῶν εἴναι καλῶς ἔτοιμασμένοι μὲ ἵσχυρὰς διόπτρας βλέπουν καὶ τὴν Προποντίδα ὡς ὁμίχλην ἀπλουμένην καὶ τὸ ὄγκωδες Ἐπταπύργιον, τὴν περίφημον τοῦ Βυζαντίου Ἀκρόπολιν, ὡς μίαν μαυρίλαν μὲ ἐπτὰ στεφανωμένην κορυφάς, τοὺς ἐπτὰ πύργους της.

"Ἔχουν δίκαιον λοιπὸν οἱ μοναχοὶ νὰ λέγουν, ὅτι καὶ ὅσοι ἀναβοῦν εἰς τὸν "Αθωνα μετανοοῦν καὶ ὅσοι δὲν ἀναβοῦν πάλιν μετανοοῦν. Μετανοοῦν οἱ πρῶτοι, διότι καταβαίνοντες χάνουν μίαν τοιαύτην μυθικοῦ μεγαλείου εἰκόνα. Μετανοοῦν καὶ οἱ δεύτεροι, διότι ἀπὸ τὴν ὀλιγοψυχίαν των δὲν ἡξιώθησαν νὰ ἀπολαύσουν μίαν ἀλησμόνητον ἡδονὴν ἀπὸ ἔκείνας, τὰς ὅποιας σπανίως χαρίζει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ἡ θεία Δημιουργία.

'Ο ναΐσκος τῆς Μεταμορφώσεως μόλις δύναται νὰ περιλάβῃ ἔως ὅκτὼ μοναχούς, ὡς λευκὴ κολονίτσα φαινόμενος ἐπὶ τῆς βραχώδους αἰχμῆς ἀκριβῶς ἐκτισμένος. "Ἔξω ὅμως αὐτοῦ ὑπάρχει μικρὸν ὑπόστεγον καὶ μία ἰσοπέδωσις πελεκητή, ὃπού ἡμποροῦν νὰ σταθοῦν ἔως διακόσιοι ἀνθρωποί. 'Η ἀγρυπνία τελεῖται ταχέως καὶ τροχάδην μετὰ τῆς λειτουργίας, διότι, ἂν αἴφνης μεταβληθῇ ὁ καιρὸς καὶ ψυχὸς ἐπιπνεύσῃ, οἱ ὀδόντες πάραυτα ἀρχίζουν νὰ τρίζουν καὶ κτυποῦν, αἱ χεῖρες παγώνουν, τὰ γόνατα ξυλιάζουν. "Οταν δὲ τὰ νέφη

συμπυκνωθούν, τότε — δεινόν ! — οἱ κεραυνοὶ ἐκρήγνυνται. Καὶ τελεῖται ἐπάνω εἰς τὴν πετρίνην κορυφὴν φοβερὰ πάλη τῶν στοιχείων ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν. Χαλασμὸς κόσμου, εἰκὼν ὑπερνεφοῦς τιτανομαχίας, ἐν ᾧ συντίθονται αἱ ἀπόρρηγες πέτραι τῆς φαλακρᾶς ἐκείνης κορυφῆς μετὰ σπαρακτικῶν τριγμῶν καὶ ἐνίστε φεῦ ! καὶ ἄνθρωποι παραπεσόντες ἀπροσδοκήτως ἐν μέσῳ τῆς κραταιᾶς τῶν στοιχείων πάλης.

‘Ο τρόμος αὐτὸς ἀπὸ τῶν φημιζομένων σπαρακτικῶν ἐπεισοδίων παρακολουθεῖ τὸν προσκυνητὴν καθ’ ὅλην τὴν ἀγρυπνίαν, ὅστις τότε μόνον καταπαύει, ὅταν αἰσίως καταβαίνοντες οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι μοναχοὶ ἀναπνεύσωσι κάτω εἰς τὴν Παναγίτσαν. Τότε παρελθόντος πλέον τοῦ κινδύνου αἰσθάνονται τὴν χαρὰν ἀπὸ τῆς ἀναπολήσεως τοῦ μεγαλοπρεποῦς πανοράματος, τὸ δποῖον μένει ἀλησμόνητον πλέον εἰς ὅλην των τὴν ζωήν.

«Μὲ τοῦ βοριᾶ τὰ κύματα» Αλέξανδρος Μωραΐτης

3. Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΓΟΡΓΟΝΑ

‘Η «Παναγιὰ ἡ Γοργόνα» εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ ἀρτιότερα νεοελληνικὰ μυθιστορήματα. Ὑπόθεσή της εἶναι ἡ ἐγκατάσταση Μικρασιατῶν προσφύγων, ναυτικῶν, σὲ μιὰ παραλία τῆς Λέσβου, ὅπου σιγά-σιγά χάρη στὴν ἐργατικότητά τους δημιουργησαν ἐναν ἀξιόλογο συνοικισμὸν φαράδων.

‘Ο τίτλος τοῦ μυθιστορήματος δρεῖεται στὸ μικρὸ ἔξωκλήσι τῆς «Παναγιᾶς τῆς Γοργόνας», ποὺ εἶχε χτιστῆ σ’ αὐτῇ τὴν παραλία, ἐπάνω σ’ ἔναν βράχο, μὲ τὴν παράξενη εἰκόνα ἐνὸς ἄγνωστου ζωγράφου, ποὺ παρίστανε τὴν Παναγιὰ μὲ σῶμα Γοργόνας (μισὴ γυναικα, μισὸ φάρι).

Οἱ χαρὲς κι οἱ λύπες, οἱ ἀγῶνες, οἱ ἐλπίδες κι οἱ ἀπογοητεύσεις τῶν κατοίκων τοῦ νέου συνοικισμοῦ, μὲ κύριο πρόσωπο τὴ Σμαραγδή, μιὰ κόρη ὄμορφη καὶ γεμάτη καλοσύνη, ποὺ τῆς ἀρέσει ἐξαιρετικά ἡ θάλασσα, προβάλλον μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα γεγονότα τοῦ μυθιστορήματος. ‘Η Σμαραγδή ἔπειτα ἀπὸ διάφορα ἀτυχήματα γίνεται καλογριὰ στὸ ἔξωκλήσι τῆς «Παναγιᾶς τῆς Γοργόνας».

Παραθέτομε τὴν περιγραφὴ τοῦ μέρους τῆς Λέσβου, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν οἱ πρόσφυγες.

‘Η ὄμορφιά, πού χει ἀπὸ φυσικό του δ τόπος ἐδῶ γύρω, εἶναι νὰ τὴ βλέπηται καὶ νὰ σαστίζεται μὲ τὴν πλούσια καρδιὰ τοῦ Θεοῦ.

Τούτη ἡ αἰολικὴ ἀκρογιαλὶ δὲ λέει νὰ χάσῃ τὴ χαρὰ καὶ τὴ χάρη τῆς, θέλεις ὁ Αὔγουστος καίγει τὸν κόσμο, θέλεις ὁ χειμώνας τὸν βαρᾶ. Γιατὶ οἱ γραμμές ἀπ’ τὰ βουνὰ κατεβαίνουν χορευτικὰ ὡς τὸ γιαλό, ἡ στεριὰ κυματίζεται σερπετή σὰν τὸ πέλαγος κι ἀπὸ παντοῦ κατηφορίζουν τὰ δέντρα, οἱ πολύχρωμοι βράχοι, καὶ τὰ νερά φουρφουρίζουνε βιαστικὰ ὡς τ’ ἀκρογιάλι.

‘Ο ἐλιώνας σκεπάζει τὰ βουνά, φυλλουρίζει χειμώνα καλοκαίρι κι ἀναδεύεται μὲ ἀσημιές ἀντιφεγγιές. Ἡ σκληρὴ φυλλωσιὰ ἔχει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἔνα χρῶμα μαργαριταρί, σὰ νὰ μουσκεύτηκε γιὰ πάντα ἀπὸ τὸ φεγγαρόφωτο μιᾶς αὐγούστιανῆς νύχτας.

Οἱ λαγκαδιὲς εἶναι στολισμένες μὲ ὄλοισες λεῦκες, ποὺ ἀνεβαίνουν λαμπαδάτες τὸν ἀνήφορο, ἀπὸ τὴ Σκόλα ὡς τὸ χωριό τῆς Μουριᾶς, ἀράδα ἡ μιὰ πίσ’ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Εἶναι τρυφερές, τρεμουλιάζουν ἀδιάκοπα μὲ ὅλα τὰ φύλλα τους, ἀκόμα καὶ σὰ δὲ φυσᾶ. Καὶ σὰν πάρη νὰ τὶς κιτρινοφυλλιάσῃ τὸ φθινόπωρο, μοιάζουν σὰ νὰ πῆραν φωτιὰ οἱ ἀσημένιοι κορμοί τους καὶ τινάζουν χρυσὲς φλόγες.

Πάνω σὲ τοῦτο τὸ νησί, βλέπεις, ἡ Ἐλλάδα κι ἡ Ἀνατολὴ σμίγουν τὶς νοστιμάδες καὶ συνταιριάζουν τὴ χάρη καὶ τὸ νόημα τῆς γῆς τους. ‘Ο οὐρανὸς εἶναι κρουστός, νὰ τόνε πιῆς στὸ ποτήρι, κι ἡ θάλασσα, ποὺ μπαίνει καὶ βγαίνει παντοῦ, ἀστράφτει ἀνάμεσ’ ἀπὸ τὰ δέντρα. Σκύβεις ἀπάνω της καὶ μυρίζει ἡ ἀγνή ἀνάσα της. Εἶναι παστρικὰ τὰ νερά σὰν ἀγίασμα καὶ στὸν πλουμιστὸ πάτο δείχνει ἔνα - ἔνα ὄλα τὰ χρωματιστά της πετράδια, τὰ κοχύλια καὶ τ’ ἀνθάκια τοῦ βυθοῦ.

‘Ανεβαίνεις στὰ ράχτα, γυρίζεις μιὰ βόλτα τὴ ματιὰ ἔνα γύρω στεριᾶς καὶ πελάγου, καὶ δακρύζει τὸ μάτι σου. ‘Ενα ἀναγάλλιασμα στάζει ἀπὸ τὰ δέντρα, ἀναβρύζει ἀπὸ τὰ καστανὰ καὶ κόκκινα χώματα, ἀπὸ τὶς πέτρες καὶ τὰ νερά. ‘Ο ἐλιώνας ἀργοσαλεύει τὰ κλωνιὰ σὰ βάγια. ‘Απὸ παντοῦ ἀνεβαίνει ἡ δόξα τῆς γῆς. Τοῦτες τὶς δῷρες τρέμει ἡ καρδιὰ τ’ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ γλυκασμὸ τῆς ζωῆς, κι ἀναρωτιέσσαι πῶς γίνεται καὶ κρύβεται ἡ κακία, τόση κακία, σὰν τὸ σκουλήκι τ’ ἀκοίμητο, μέσα στὸ ρόδο τοῦ Θεοῦ.

Τὸ χωριό τῆς Μουριᾶς εἶναι ψηλά, στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ. Τ’ ἀσπρισμένα σπίτια στριμώχνουνται ἀταχτα, μιὰ κουβάρα, ἀνάμεσα στὶς ἐλιές καὶ στὶς μυγδαλιές, σὰν ἔνα κοπάδι ἀρνιά, ποὺ σκόρπισαν ἀλλοπαρμένα ἀπὸ τρομάρα. Τὸ κατέβασμα ἀπὸ κεῖ γιὰ τὸ

λιμάνι είναι βολικό. Κατρακυλᾶ κανεὶς σὲ μιὰν ὥρα. "Ομως ἀν πῆς ν' ἀνεβῆς τὸν ὅρθιο μουλαρόδρομο ἀπὸ τὴ Σκάλα τῆς Γοργόνας πρὸς τὴ Μουριά, θὰ κάνης τρίδιπλο κόπο. Τόσο κακοτράχαλή σηκώνεται ἡ ἀνηφόρα.

Οἱ χωριανοὶ ἔχουν κάνει πεζοῦλες ἀπὸ ξερολιθιὰ κοντὰ σὲ κάθε ἀνάβρα ποὺ ἀνταμώνεις στ' ἀνέβασμα. « Καθίστρες » τὶς λένε κι ἐκεῖ σταματοῦν οἱ στρατοκόποι νὰ πάρουν τὴν ἀνάσα τους. Οἱ ἀγωγιάτες κι οἱ νοικοκυραῖοι, ποὺ ἀνεβάζουν πράμα μὲ τὰ ζά τους, χαλαρώνουν τὸ καπίστρι τοῦ μουλαριοῦ καὶ σφυρίζουν νὰ πιῇ τὸ φορτωμένο ζωντανό, νὰ ξαποστάσῃ.

Κάτω στὸ λιμάνι ἀπομένουν τὴν νύχτα μόνο οἱ ψαράδες, οἱ μικροκαπεταναῖοι ποὺ κοιμοῦνται στὰ καίκια τους, κάτι λίγοι μαγαζατόροι ποὺ ἔχουν ἐκεῖ καφενέδες κι ἀργαστήρια. Αὐτοὶ πηγαίνουν στὸ χωριὸ μονάχα τὶς γιορτάδες. Φοραίνουν τὰ καλά τους, ξουρίζονται, βάζουν καὶ κάλτσες καὶ παπούτσια κι ἀνεβαίνουν τὶς Κυριακάδες γιὰ καμιὰ κοινοτικὴ σύναξη τοῦ συνεταιρισμοῦ « Ἡ Ἀθηνᾶ ».

Τὸ ἐργοστάσιο είναι στὴ Σκάλα. "Ενας μεγάλος ἐλιόμυλος μὲ τέσσερεις πρέσεις. Στὰ ἐλιομαζώματα ἀνεβοκατεβαίνει ὁ κόσμος, ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἐποχὴ γιὰ τὸν τόπο. Οἱ μαζῶχτρες ξεχύνονται παρέες παρέες, φοροῦν χρωματιστὰ σαλβάρια, κλαδωτὲς μπόλιες, κουνοῦν τὸ καλαμένιο καλάθι μὲ τὶς γαλάζιες χάντρες στὸ μπράτσο. Κατεβαίνουν στολισμένες καὶ κουδουνίζουν τὰ γαλάζια καὶ βυσσινιὰ βραχιόλια τους ἀπὸ γυαλί. Τὰ χωράφια κι οἱ δρόμοι είναι γεμάτα ραβδιστάδες κι ἐργάτες ἀπ' τὸ λιοτριβείο.

"Όλο τὸ χειμώνα, ὅσο δουλεύει ἡ ἐλιά, οἱ χωριανοὶ ἔχουν γιὰ ξυπνητήρι τὴ μπουρού τοῦ ἐλιόμυλου. Είναι μιὰ δυνατὴ σφυρίχτρα, ποὺ ὀργιάζει μέσα ἀπὸ τὴ μαύρη νύχτα. Ἡ φωνή τῆς γεμίζει ἀντίλαλο τὰ ράχτα καὶ τὶς λαγκαδιές, ἀνεβαίνει ὡς τὸ χωριὸ καὶ τὸ ξεστκώνει στὸ πόδι.

Μεμιᾶς τὰ καλντερίμια ἀντιχτυποῦν ἀπὸ χοντροπάπουτσα μὲ πλατιὰ σιδερένια καρφιὰ κι ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν μουλαριῶν. Οἱ πόρτες χτυποῦν μὲ θόρυβο, τρίζουν οἱ ρεζέδες, οἱ κοπέλες κατεβαίνουν μὲ χαρούμενες φλυαρίες καὶ πονηρὰ γέλια. Οἱ ραβδιστάδες μὲ τὰ ἴσια μακριὰ ραβδιὰ στὴ ράχη, « τέμπλες » τὰ λένε, τραγουδοῦν ἀμανέδες. Κόβουν τὸ τραγούδι καὶ προγκάνε τὰ ζά, τὸ ἵδιο τραγουδιστά :

—Ντὲ μπρέε, ντέ !

Είναι ή μεγάλη ἐποχή, τῆς ἑλιαῖς ή ἐποχή.

Τὴν περιμένουν δόλο τὸ χρόνο τὰ ἐνενήντα ὄχτω χωριὰ τοῦ νησιοῦ. "Ολος ὁ κόσμος, ἵνα ψυχομέτρι ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες φτωχόκοσμο καὶ νοικοκυραῖοι, ἀπ' αὐτοῦ κρέμουνται. Ἀπὸ τὸ λιανὸ κλωνὶ τῆς ἑλιαῖς ζυγιάζεται ἡ ζήση τους.

Οἱ φαράδες κάτω τὰ περνᾶν πιὸ φτωχικά, ὅμως πιὸ σίγουρα. Ἡ θάλασσα, ὅσο νὰ τὴν τρυγήσῃς, δὲ στερεύει. Δὲν ξέρει κι ὅλλο ὅργωμα ἀπὸ τ' ὅργωμα τῆς καρίνας. Βέβαια ἔρχεται ὁ χειμώνας, τὸ πέλαγο μελανιάζει σὰν τὸ ξίδι. Πολλὲς βάρκες ἀποτραβιοῦνται στὴ στεριά. Τὶς κουρνιάζουν ἀπάγγιο πάνω σὲ χοντρὰ μαδέρια, ὡς νὰ μερέψουν τὰ νερά. Γιατὶ ὁ βοριάς τὸ πιάνει πολὺ τοῦτο τὸ λιμάνι καὶ παιδεύεται πολὺ ὁ φαραδόκοσμος.

Είναι ὅμως μεγάλο πράμα νὰ δῆς τὰ ράχτα τῆς Παναγιᾶς νὰ κεφαλώνουν τὴ φουρτούνα, σὰν ξεμπουκάρῃ ἡ φρέσκια τραμουντάνα ἀπὸ τὸν κόρφο τ' Ἀδραμυτιοῦ καὶ ταράξῃ τὸ ντουνιά. Είναι κι ὁ καβο -Μπαμπάς ἀντίκρυ, κατεβάζει κι αὐτὸς τὰ ρέματα τῆς Πόλης ἀπὸ τὸ μπουγάζι καὶ στρίβει κατὰ δῶ τὶς θάλασσες ἀπὸ τ' Ἀγιονόρος.

Τῆς Παναγιᾶς τὰ ράχτα καρτεροῦν ἀτάραγα τὴ φουρτούνα ποὺ σιμώνει ὀλοένα μελανιάζοντας τὴ θάλασσα. Πολὺ γρήγορα ἡ σκοτεινὴ γραμμή τῆς κοντεύει τὸ λιμάνι. Μιλιούνια καμουτσιὰ σκίζουν τὸν ἀγέρα ποὺ τρέμει, κάνουν τὰ θεριεμένα κύματα νὰ σηκώνουνται ὀλόρθα στὰ καπούλια. Είναι τότες νὰ θωρῆς καὶ νὰ σαστίζης, σὰν ἀντρειέψουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῆς μάχης κι ἀρχίσουν ν' ἀντιχτυποῦνται μὲ μάνητα τὰ δυὸ στοιχεία. Ἡ πέτρα καὶ τὸ νερό.

Τῆς Παναγιᾶς τὰ ράχτα βαστοῦν τὴ μάχη, ἀφόντας στάθηκε ὁ κόσμος. Είναι γεμάτα ἀπὸ τὶς παλιὲς λαβωματιές, είναι σημαδεμένα ἀπὸ τὶς χτυπιές. Ἡ πέτρα σφουγγάριασε ἀπὸ τὴν ἄρμη, ὁ παραδαρμὸς τοῦ νεροῦ γούφιασε τὰ βασανισμένα στέρνα της.

Τὰ κύματα βγαίνουν ἀπὸ τὴ θολούρα τῆς καταχνιᾶς μουλωχτά, πυργώνουν ψηλὰ σὰ δράκοι, κατεβαίνουν μὲ φοβερὴ τάξη τὰ πολεμικά τους φουσάτα. "Οσο σιμώνουν τεντώνουν μπροστὰ φουσκωμένα στέρνα, παρδαλὰ σὰν τῆς τίγρισσας. Πίσω ἀνεμίζουν στὸν ἀγέρα ἀφρισμένη χήτη. Φρουμάζουν κι ἔρχουνται ψυχωμένα ἀπὸ τιτανικὴν ὄργη. Στὸ τέλος παίρνουν φόρα, ἀναπηδοῦν γουχιάζοντας

πέφτουν κατάστηθα πάνω στὸ βράχο τῆς Παναγιᾶς. Πελώριες μάζες νερὸ χτυπιοῦνται, τρίζουν τὰ δόντια καὶ βρουχιοῦνται. Καὶ καλὰ νὰ τὰ ξεθεμελιώσουν τὰ ράχτα, νὰ τὰ ψιχουλιάσουν, νὰ τὰ καταπιοῦν.

Φτάνουν ὡς ἀπάνω, καβαλικεύουν τὸν ψηλὸ βράχο, βρέχουν μὲ τοὺς ἀφροὺς τὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ δρασκελῶνται τὴν καστρόπετρα. Χύνουνται τότες ἀπὸ τὴν μεριὰ τοῦ λιμανιοῦ, τὰ βλέπεις καὶ κατηφορίζουν ἀπὸ τὴν πετρόσκαλα τῆς Παναγιᾶς, ἔνα δεμάτι ἄσπρα φίδια, ποὺ σπαρταροῦν καὶ τρέχουν. Γίνεται μεγάλη χλαπαταγή.

“Ολη τὴν ὥρα ποὺ βαστᾶ ἡ μπαλαισιά, τῆς Παναγιᾶς τὰ ράχτα τρέμουν συθέμελα ὡς τὶς σκοτεινὲς ρίζες τους. Μυστικὲς χορδὲς ἀπὸ σκληρὸ μέταλλο δονιοῦνται καὶ ἤχουν μέσα τους. “Ομως δὲν πισωπλατίζουν πατημασιά. ‘Ο βράχος στυλώνει μέσα στὰ μαῦρα βάθη τὰ πετρένια πόδια του, καπνίζει σύγκορμος ἀπὸ θυμό. ‘Ο ἀγώνας τὸν γεμίζει ψυχὴ καὶ δύναμη, ὅπως ἔνα θεριό. Βογγᾶ καὶ τραντάζεται κάτω ἀπὸ τὴν νεροποντή, φτύνει μὲ τὶς ξεδοντιασμένες μασέλες τοὺς ἀφροὺς τῆς λύσσας του κατάμουτρα στὴ θάλασσα. “Οσο πιὸ βαριά τὸν δέρνει ἡ ἀνεμική, τόσο πιὸ θεριακώμενα πυργώνει τὰ στέρνα του καταπάνω τῆς. Ξέρει πῶς πίσω ἀπὸ τὶς φαρδιές πλάτες του διαφεντέυει τοῦ κόσμου τὰ ψαροκάϊκα, τὶς τράτες καὶ τὰ λαφρὶα τρεχαντήρια. Κι αὐτὰ ξιπάζουνται πάνω στὰ διπλά τους σίδερα, τεντώνουν τὴ γούμενα. Νὰ σπάσουν τὶς πρυμάτσες, νὰ φύγουν κατὰ τὴ στεριά, νὰ γλιτώσουν ἀλαλιασμένα ἀπὸ τὴν τρομάρα. Κάνουν σὰν τὰ ζὰ τ’ ἀγαθὰ καὶ δυνατά, ποὺ τὰ συνεπῆρε διπλάσια καὶ τὰ βρίσκει δεμένα ἀπὸ τὸ χαλινάρι.

Τὸ μεγάλο τὸ κακὸ γίνεται τὶς Γεναριάτικες νύχτες, σὰ λυσσάξουν οἱ μπουράσκες, ποὺ ῥχονται καταδῶ ἀπὸ τ’ ἀκρογιάλια τῆς ἀρχαίας Τρωάδας. Τότε τὸ σκοτάδι ποὺ σκεπάζει τὰ σύμπαντα κάνει πιὸ τρομαχτικὴ τὴ νύχτα. ‘Ο ἀνεμος παίρνει τὰ κεραμίδια ἀπὸ τὶς σκεπές, τὰ τινάζει στοὺς τοίγκους, πετροβολᾶ τὶς μανταλωμένες πόρτες καὶ τσακίζει τὶς τρυφερὲς λεῦκες. ‘Ο σκοτεινὸς ἀγύέρας εἶναι γεμάτος ἀπὸ κρότους ἀξήγητους, ἀπὸ ούρλιαχτὰ καὶ θιλιθερούς ἤχους. Τὰ τεντωμένα συρματόσκοινα κλαίνε, ἀναστενάζουν τὰ δέντρα καὶ τὰ κατάρτια.

Τὸ δαιμόνιο τῆς φουρτούνας ξαπολυέται ξεχαλίνωτο μέσα στὴ

νύχτα, σφυρίζει μὲ τὰ δάχτυλα ἀπὸ κάθε μεριά, πάνω στὰ ἄλμπουρα, μέσα στὶς καμινάδες. Καβαλικεύει καὶ τὴ σιδερένια καμάρα ποὺ κρατᾶ τὸ καμπανάκι τῆς Παναγιᾶς, κρεμιέται ἀπὸ τὸ σιδερένιο γλωσσίδι κι ἀρχίζει νὰ χτυπᾶ ἄταχτα, νὰ χτυπᾶ ξεφρενιασμένα.

Ακοῦν οἱ ψαράδες τ' ἄγριο καμπάνισμα μέσα στὸν ὑπνὸν τους, τ' ἀκοῦν ὡς ἐκεῖ πάνω στὸ βουνὸν κι οἱ Μουριανοί. Ἀνοίγουν οἱ ναυτικοὶ κάτ' ἀπὸ τὸ πάπλωμα ἀνήσυχο μάτι. Οἱ γυναῖκες ἀφουγκράζουνται, σηκώνουνται χωρὶς θόρυβο ἀπὸ τὸ στρῶμα. Τυλίγουνται, θυμιάζουν τὰ κονίσματα καὶ σταυροκοπιοῦνται.

— Ή Παναγιὰ ἡ Γοργόνα ν' ἀποσκεπάζῃ τὸν κόσμο.

Τὸ λένε γιὰ τὰ καράβια ποὺ ἔωμειναν, γιὰ τὰ καΐκια ποὺ λείπουν σὲ ταξίδια. Λέν ἔνα «πατερημὸ» γιὰ τοὺς ἀγνωστοὺς θαλασσινούς, ποὺ βολοδέρνουνται τούτη τὴν πίσημη καὶ τρομαχτικὴν ὥρα στ' ἀνοιχτά, ἀφημένοι στὰ χέρια Θεοῦ καὶ τῆς μοίρας, πάν' ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ ἀβύσσο τοῦ πικροῦ νεροῦ ποὺ τοὺς κυκλώνει.

Σὰ φωτίσῃ ὁ οὐρανὸς πάνω στὴ φουρτούνα, βλέπεις κάθε φύλλο τοῦ ἀγέρα ποὺ ἔρχεται, νὰ σαρώνῃ πάνω ἀπὸ τὶς κορφὲς τῶν κυμάτων τὰ ψιχουλιασμένα νερά, νὰ τ' ἀνεμίζῃ μεσούρανα. Ή ἀλισάχηνη σηκώνεται ἀστρος μπουχός, πετᾶ σύννεφο. Ή τραμουντάνα τὴν πασπαλίζει στὶς σκεπές. Ἀστρίζουν τότες τὰ κεραμίδια ἀπὸ τ' ἀλάτι. «Ομως στὸ τέλος ἡ κούραση βαραίνει τὰ στοιχεῖα τοῦ νεροῦ, δαμάζει ἡ θάλασσα, μερεύουν τὰ κύματα κι ἀποτραβιοῦνται.

Τότε προβάλλει θάμαξη ὁ ἥλιος τοῦ Θεοῦ πάνω ἀπὸ τὴ ράχη τῆς Βίγλας καὶ στάζουν εἰρήνη τὰ λιόδεντρα. Βλέπεις πιὰ τὸ βράχο νὰ στέκεται γελαστὸς μέσα στὸ χρυσὸ φῶς. Εἶναι ἀκόμα βρεγμένος καὶ χτυπημένος, ἀχνίζει κουρασμένος καὶ στάζει διαμαντόπετρες μέσα στὴ λιακάδα, ὅμως στέκεται δυνατὸς καὶ ἥσυχος. Φορᾶ στὴν κορφὴ του, μετερίζι μάχης, τὸ κλησάκι τῆς Παναγιᾶς, φορᾶ τὸ καμπανάκι καὶ τὸ σκεφρωμένο κατάρτι, ποὺ δὲν ἔχει σημαία. Φορᾶ καὶ μιὰ τούφα ἀγριοσυκιά, ποὺ ἔχει πιεῖ ὅλες τὶς ἄρμες τοῦ πελάγου καὶ δὲ μαράθηκε. «Εχει μιὰ παλικαρίσιαν δύμορφιὰ τέτοιες ὥρες ὁ βράχος.

Πάλι σὰν ξανοίξῃ ὁ καιρὸς καὶ πάρη νὰ μυρίζῃ ἡ ἀνοιξη, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἥμερο ἀπὸ τὰ ράχτα τῆς Γοργόνας. Ή πέτρα ροδίζει στὸν ἥλιο. Ξαπλώνεις ἀπάνω μπρούμυτα καὶ νιώθεις τὴ ζωή της ν' ἀντιχτυπᾶ σὰ φλέβα. Οἱ μικρὲς ἀγριοσυκιές θρασομανοῦν ἀνάμεσ' ἀπὸ τὶς χαραμίδες πάνω στὶς ψηλὲς κρέμασες. Βουτᾶνε πεινασμένες

ρίζες ώς μέσα στήν καρδιά τοῦ βράχου, νὰ βυζάξουν ἀπὸ καὶ τὸ πικρὸ
καὶ ἀρμυρὸ γάλα ποὺ τὶς θρέφει. Χαράζεις μὲ τὸ σουγιὰ τὸ κοκκινωπὸ
βλαστάρι καὶ ὁ ἀσπρὸς χυμὸς πήζει πάνω στὸ λεπίδι.

Κάτου ὅτα διζοθέμελα τοῦ βράχου κουνιοῦνται μὲ τὸ μυστικὸ
ρυθμὸ τοῦ βυθοῦ στεφάνια ἀπὸ χλωρὰ φύκια. Κρεμάζουν μικροὺς
καρπούς, σὰν μαργαριτάρια περασμένα σὲ κόκκινη μεταξωτὴ κλω-
νιά, ἀπλώνουν πρὸς τ' ἀπάνω τσαμπιὰ ἀπὸ κοκκινωποὺς κόμπους,
χοντροὺς σὰν ἀγριοκέρασα. Πάνω στὶς στρογγυλὲς πέτρες ποὺ
ἀσπρουλιάζουν ἀπὸ μαλακὸ χνούδι, σαλεύουνται τοῦφες ὀπὸ φύκια
τρυφερὰ σὰν προφαντὰ μαρούλια. Στὶς κουφάλες μὲ κλαψιάρικες φω-
νές οἱ γλάροι, ἀδιάκοτα πεινασμένοι καὶ καυγατζῆδες, κι ἀνάμεσα στὰ
παχιὰ οὐβρια κυνηγιοῦνται οἱ γύλοι, οἱ πέρκες, οἱ λαπτένες, ὅλα τὰ
πτερόψαρα μὲ τὰ χαρωπὰ καὶ ζωηρὰ χρώματα. Στὸν ἀφρὸ γυρίζουν
μεγάλα κοπάδια ἀπὸ μικρὰ κεφαλόπουλα. Προσπαίζουν στὸ φῶς
ποὺ τὰ μαγεύει καὶ κάθε ποὺ γυρίζει τὸ σμάρι ν' ἀλλάξῃ δρόμο, οἱ
κοιλιές τους ἀσημίζουν στὸν ἥλιο.

Οἱ ψαράδες γυρνώντας ἀπὸ τὰ καλάρισμα ὀνεβαίνουν καὶ κρε-
μάζουν στοὺς τοίχους τῆς Παναγιᾶς τὰ βρεγμένα δίχτυα. Ἀπὸ τὰ
ὅρθια σταυρωτὰ κουπιὰ τὰ κρεμοῦν, ἀπὸ τὸ ἄλμπουρο τῆς σήμαίας
κι ἀπὸ τὸ σίδερο τοῦ καμπταναριοῦ. 'Ο ἀγέρας τ' ἀνεμίζει σὰν πέπλα.
Εἶναι βαμμένα σὲ βραστὸ πευκόφλουδο κι ἔχουν τὸ χρῶμα τοῦ σκου-
ριασμένου σίδερου. Πολλές φορὲς εἶναι τόσα, ποὺ ζώνεται μέσα ὀλά-
κερο τὸ ξωκλήσι. Καμιὰ ἄλλη Παναγιὰ μέσα στὸν κόσμο τῆς Χριστια-
νοσύνης δὲ φορεῖ ποτὲ τέτοια πέπλα ἔξὸν ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνα.

"Ἐχει κι ἔνα ἵσωμα πάνω στὰ ράχτα. 'Εκεῖ, ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ
πελάγου, ἔρχουνται καὶ καθίζουν ἄντρες καὶ γυναῖκες. Μπαλώνουν
τὰ χαλασμένα δίχτυα, ματίζουν τὰ σκοινιά, μερεμετίζουν τὰ σκισμέ-
να πανιά. Κάθουνται σταυροπόδι ἔνα γύρο καὶ δουλεύουν. Φοροῦν
στό 'να χέρι γάντι ἀπὸ κάλτσα. Πολεμοῦν μὲ κάτι χοντρὲς σα-
κοράφες, περνοῦν τὶς καινούριες θελιές μὲ μικρὲς ξυλένιες σαΐτες.
Λίγα εἶναι τὰ λόγια τοὺς τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς. Ποῦ καὶ ποῦ κανένας
ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα νὰ πῇ ἔνα λόγο, νὰ χωρατέψῃ ἔνα χωρατό.

«'Η Παναγιὰ ἡ Γοργόνα»

Στράτης Μυριβήλης

4. ΠΡΟΣ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τὴ στιγμὴ ποὺ ἔκεινα κανεὶς γιὰ τὸ ταξίδι τῆς Μακεδονίας, ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Ἰστορία ἔξουσιάζουν τὸ πνεῦμα του. Ἐχει μπροστά του μεγάλα ποτάμια, ψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα βουνά, πανάρχαια δάση, νερά ποὺ πέφτουν ἀπὸ τεράστιους βράχους, καταπράσινους κάμπους καὶ γραφικὲς κοιλάδες, δύσκολες κλεισοῦρες καὶ φιλόπονες ἀκροθαλασσιές, λίμνες καὶ βάλτους, πόλεις καὶ χωριά, ποὺ ἔγραψαν μὲ τὴν πνευματική, τὴν ἐμπορική, τὴν βιομηχανική τους δραστηριότητα λαμπρότατες σελίδες στὴν Ἰστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς προκοπῆς του. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἀτελεύτητα Ἰστορικὰ περιστατικά, καὶ ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικὰ καὶ νεώτερα, ἀγῶνες καὶ κατορθώματα, αἷματα καὶ στεναγμούς, αὐτοθυσίες καὶ ἡρωισμούς, θαυμαστὰ φανερώματα μᾶς ψυχῆς, ποὺ εἴναι πλασμένη ἀπὸ ὅγνὸν καὶ στέρεο μέταλλο, τῆς προαιώνιας ψυχῆς τῆς Μακεδονίας.

Κι εἴναι πολὺ φυσικὸς ὁ πόθος, ποὺ γεννιέται μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ ταξιδιώτη, νὰ σταθῇ σὲ κάθε πέτρα καὶ σὲ κάθε πλαγιά, νὰ ἀγγίξῃ ἀπὸ κοντά, μὲ τὸ δάχτυλο, κάθε Ἰστορικὸ τοπωνύμιο, νὰ περάσῃ καὶ νὰ ξαναπεράσῃ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς μοναξιᾶς καὶ τῆς πολιτείας, γιὰ νὰ αἰσθανθῇ ζωντανὴ καὶ ὀλόθερμη καὶ τὴν Ἰστορικὴ καὶ τὴ σημερινὴ πραγματικότητα τοῦ τόπου.

‘Η παλιὰ καὶ ἡ ζωντανὴ Θεσσαλονίκη

‘Η μεγάλη μακεδονικὴ πρωτεύουσα, ποὺ κατηφορίζει μαλακὰ ἀπὸ τὶς πλαγιές τοῦ Χορτιάτη στὴ φεγγόβολη ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ, εἴναι ἡ πολιτεία μὲ τὴν πολλαπλὴ ψυχή, ὅπως εἴναι ὅλες οἱ αἰώνοβιες πανάρχαιες πολιτείες. Μὰ ύπάρχει μιὰ ἔντονη ἰδιοτυπία στὴ φυσιογνωμία της, ἓνα χρῶμα καθαρὰ μεσαιωνικό, ποὺ δυσκολεύεται κανεὶς νὰ συναντήσῃ σὲ τόση ἔκταση καὶ μὲ τόση ἀφθονία χυμένο ἄλλοῦ.

Σήμερα ἀποτελεῖ σημαντικότατο κέντρο τῆς Βαλκανικῆς, τεράστια κυψέλη, ὅπου παρδαλὸ πλῆθος ἀναδίνει τὸν ἀέναο βόμβο του. Μὰ σὲ πολὺ μακρινούς καιρούς δὲν κατόρθωσε νὰ παίξῃ ἀνάλογο ρόλο. Καὶ μολονότι ἰδρύθηκε τρεῖς χιλιάδες ἥ κάπως λιγότερα χρόνια πρὸ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς Πρωτοέλληνες καὶ Θεσσαλούς, μολονότι ἔφτασε σὲ κάποια ἀκμὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ

τῆς βορινῆς Ἐλλάδος, μολονότι πῆρε καὶ τ' ὅνομά της ἀκόμη ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, τὴν κόρη Φιλίππου τοῦ Β' καὶ ἐτεροθαλῆ ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ποὺ τὴν εἶχε γυναίκα του ὁ Κάσσανδρος, ἡ φήμη της ἔμεινε περιορισμένη ἵσαμε τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτηση.

Δυὸς κέντρα παλιότερα τοῦ μακεδονικοῦ βίου, σημαντικὰ καὶ σεβάσμια, ἡ "Εδεσσα καὶ ἡ Πέλλα, ἔστεκαν αἰώνες δλόκληρους ἀντίμαχά της καὶ συγκρατοῦσαν σὲ χρυσὴ μετριότητα τὴν προοδευτική της ἀνάπτυξην. Μὰ οἱ Ρωμαῖοι κατόλαβαν τὴν σημασίαν τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως, τὶς πολύτιμες ὑπηρεσίες ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ προσφέρῃ στὴν δργάνωση τῶν μακρινῶν των κατακτήσεων καὶ στὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου των.

Γι' αὐτὸν ἡ κλασσικὴ ἀρχαιολογία τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι κυριότατα ἀρχαιολογία τῶν Ρωμαϊκῶν ἦ, ἀν τροπιμάτε, τῶν Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Κι ἔτσι παρουσιάζεται στὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θὰ κάμη τὸ σύντομο γύρο τοῦ ἀρχαιολογικοῦ της Μουσείου ἥ θὰ σταθῇ κοντά στὴ σημερινὴ «Καμάρα», τὴν ἀψίδα τοῦ Γαλερίου, μὲ τὰ φθαρμένα ἀνάγλυφα, καὶ θὰ συλλογιστῇ πῶς χιλιάδες χρόνια πρωτύτερα κάτω ἀπὸ τὴν ἀψίδα αὐτὴ δὲν περνοῦσε τὸ ράθυμο τράμ μὲ τὰ ἐκνευριστικά του κουδουνίσματα καὶ τὸ πολυποίκιλο πλῆθος τοῦ αἰώνα μας, μὰ οἱ ἀδιάκοποι ρωμαϊκοὶ λεγεῶνες μὲ τὸ βαρύβροντο βῆμα, ποὺ ἔκεινοῦσαν μέσα στὴ σκόνη καὶ τὸ σάλαγο τῆς Ἀππίας ὁδοῦ καὶ ἔναντι σκανεῖ τὸ δρόμο τῆς στεριᾶς στὸ Ἰλυρικὸ λιμάνι τοῦ Δυρραχίου, γιὰ νὰ πάρουν τὴν Ἐγνατία, αὐτὴ τὴν ἴδια ὁδό, ποὺ στεφανώνεται ἀπὸ τὴν ἀψίδα, καὶ νὰ καταλήξουν στοὺς μακρινοὺς ἀκραίους σταθμοὺς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀνατολῆς. Ὕπάρχουν πέτρες, ποὺ ἔχουν τὴν ἀνάμνηση ἀπειράριθμων περιπτειῶν, μιὰν δλόκληρη ἰστορία γραμμένη μὲ κλαγγὴ σπαθιῶν καὶ μὲ πάταγο πολεμικῶν ἀλόγων.

Τέτοια πέτρα εἶναι ἡ Καμάρα τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. "Αμα τὴν προσπερνᾶ κανεὶς κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμὴ πηγαίνοντας στὴν καθημερινή του ἀπασχόληση, λησμονεῖ καὶ τὸ ὑφος της καὶ τὸ νόημά της. Μὰ σὰν τὴν ἔναντι βλέπεται ὕστερα ἀπὸ ἀπουσία μακρόχρονη, δὲν μπορεῖ νὰ ἔκολλήσῃ ἀπὸ τὴν φαντασία του τὴν ἀντίληψη, πῶς πέρα μακριά, στὰ βάθη τοῦ ἀτέλειωτου δρόμου, θ' ἀστράψουν χάλκινες περικεφαλαίες καὶ θὰ φεγγοβιολήσουν καλογυαλισμένοι θώρακες καὶ θὰ ρίξουν περίγυρα φλογισμένες δέσμες ἀντανακλάσεων

άσπιδες καὶ λόγχες. Εἶναι ἡ ψευδαίσθηση τῆς ἱστορίας, ποὺ ἔξουσιάζει τὸ στοχασμὸν καὶ τὸν προσηλώνει μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν πολύτιμο καὶ πολυκύμαντο πίνακα τῆς Μεσογείου, ὃπου ἀστράφει σὰ χρυσὸν καρφὶ τεχνουργημένον μὲ τὸν κόπτο καὶ τὴν ἐπιμέλεια τῶν οἰώνων ἡ βασιλικὴ πολιτεία τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἡ πολιτεία ποὺ γνώρισε ὅσσο ἐλάχιστες ἄλλες τὴν ἀκμὴν καὶ τὴ δόξαν καὶ τὴν ἀγωνία πικρῶν ἀλώσεων ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς, ἀπὸ τοὺς Νορμανδούς, ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἡ πολιτεία ποὺ ὑπῆρξε τὸ κέντρο τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου στὴ Μακεδονίᾳ, ποὺ εἶδε μὲ φρίκη τὸ αἷμα νὰ πλημμυρίζῃ τὸν ἵπποδρομό της στὶς μέρες τοῦ ἐκδικητοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ποὺ αἰσθάνθηκε νὰ τὴ διαπερνᾶ σὰ θανάσιμο ρίγος ἡ βουλιμία καὶ ἡ ζηλοτυπία τῶν γειτόνων τῆς.

Ἄμα σκαρφαλώνη κανείς, περνώντας ἀνάμεσα στὰ στενὰ δρομάκια τῆς παλιᾶς Θεσσαλονίκης μὲ τὸ ζωηρὸν ἀνατολίτικο χρῶμα, στὰ ὑψη τοῦ Ἐπταπυργίου, ποὺ μοιάζει μὲ καστροθεμελιωμένη καὶ καστρογυρισμένη πολιτεία, καὶ κοιτάζει κάτω, στὰ πόδια του, τὴν θάλασσα τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τὰ πυκνὰ ἀθροίσματα τῶν παλιῶν καὶ τῶν νέων κτισμάτων, βλέπει ν' ἀνεβαίνουν ἀνάερα καμπαναριὰ καὶ μιναρέδες, λυγεροὶ βυζαντινοὶ τροῦλοι καὶ πλαδαροὶ μουσουλμανικοὶ θόλοι κι' αἰσθάνεται βαθύτερα τὸ νόημα καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς πολιτείας. Καὶ διαπιστώνει χωρὶς ἀμφιβολία πώς, ἂν ἡ τουρκοκρατία μέρα μὲ τὴ μέρα ἔξαφανίζεται μπροστὰ στὸ δρμητικὸν ἄνθισμα τῆς σημερινῆς ζωντανῆς καὶ δραστήριας Θεσσαλονίκης, τὸ βυζαντινὸν ὄφος μένει πάντα τὸ κύριο καὶ οὔσιῶδες ὄφος τῆς πόλεως.

Ολόκληρη ἡ Θεσσαλονίκη δὲν εἶναι παρὰ ἔνα ἀπέραντο βυζαντινὸν μουσεῖο, ὃπου ὁ λαίμαργος ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ χορτάσῃ τὴν αἰσθητική, τὴν ἱστοριοδιφική καὶ τὴν ἀρχαιολογική του πείνα, νὰ παρακολουθήσῃ ὅλες τὶς ἔξελίξεις καὶ τὶς μετατροπές τῶν ρυθμῶν τῆς τέχνης τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, νὰ ὀνειρευτῇ κάτω ἀπὸ ζωγραφισμένους θόλους, ἀπὸ κομψὰ κιονόκρανα, ἀπὸ ψηφιδωτὰ καὶ τοιχογραφίες, νὰ περπατήσῃ ἀνάμεσα σὲ θαυμάσιες κιονοστοιχίες, σὲ νάρθηκες καὶ παρεκκλήσια, νὰ προσευχηθῇ σὲ μεγαλοπρεπεῖς βασιλικές ἢ θολωτὲς ἐκκλησίες, νὰ εὐφρανθῇ μὲ τὴ γραφικὴ ἀρμονία τῶν κομψοτεχνημάτων ποὺ δημιούργησαν οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες τῶν μακεδονικῶν χρόνων.

Καὶ θὰ ἴδῃ ἀπάνω ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν πολυσήμαντη θάλασσα

τῶν μυημείων καὶ τῶν κτισμάτων ν' ἀνεβαίνη πλαγιασμένος σὲ μαλακὸν ἀνήφορο, ἀσυμπλήρωτος ἀκόμα ὁ μεγάλος ναὸς τοῦ πολιούχου, ἡ ἀρχαία βασιλικὴ Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, ἡ ἐκκλησιὰ μὲ τὴν μακραίωνη καὶ γεμάτη συνταραχτικὲς περιπέτειες ἴστοριά, ἡ χαλασμένη καὶ ξανανιωμένη, ἡ βεβηλωμένη καὶ δηωμένη, ποὺ πολυάριθμα τώρα χρόνια ξαναχτίζεται ἀπάνω στὰ σχέδια τῆς παλιᾶς ὁμορφιᾶς τῆς καὶ καρτερεῖ τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ γιορτάσῃ ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ ἔγκαίνιά της, ξανοξώντας θριαμβευτικὰ στοὺς ἀμφίλογους καὶ παράδοξους καιροὺς τοῦ αἰώνα μας.

Ξαναπῆρα ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια τὸ δρόμο τῶν φημισμένων εὔκτηρίων. "Υστερα ἀπὸ τὸν "Αγιο Δημήτριο στάθηκα στὴ μοναδικὴ «ροτόντα», ποὺ μεταβάλλεται σήμερα σὲ μουσεῖο τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, καὶ καμάρωνα τὴν πολλαπλὴ ἀντήχηση τῆς φωνῆς μου κάτω ἀπὸ τὸν ἀέρινο θόλο τοῦ Παντοκράτορος. Πῆγα στὴν 'Αγια-Σοφιὰ ξανανιωμένη, γεμάτη ἀστραφτερὴ φεγγοβολιά, στὴν 'Αγια-Παρασκευὴ ἢ τὴν 'Αχειροποίητο Θεομήτορα, βασιλικὴ τολμηροῦ καὶ γοητευτικοῦ σχεδίου, μὲ εἴκοσι τέσσερεις κολόνες, στὴν Παναγίᾳ τῶν Χαλκέων περιποιημένη μὲ στοργικὴ φροντίδα, ὥστε νὰ δείχνη ζωηρότερα τὴν κομψότητα, τὴν εὐγένεια καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς, στὸν "Αγιο Παντελεήμονα καὶ στὴν 'Αγια-Κυριακή.

"Υστερα πῆρα πάλι τὸ δρόμο τοῦ Κάστρου κι ἔφερα τὰ βήματά μου στὸ σεβάσμιο μοναστήρι τῶν Βλατάδων καὶ στὸ μικρὸ μοναστήρι τοῦ 'Οσίου Δαβίδ, ὃπου ἔκανε τὴν πρώτη του προσευχὴ μετὰ τὴν ἄλωσὴ τοῦ 1430 ὁ κατακτητὴς Μουράτ. Αἰσθάνθηκα ὅλη τὴν εύφροσύνη τῆς περιπλανήσεως ἀνάμεσα στοὺς τόπους, ποὺ ἀγιασε καὶ ὡράισεν ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ τέχνη. Καὶ σταμάτησα τελειωτικὰ στὸ θαῦμα τῶν 'Αγίων Αποστόλων, τὸν φημισμένο γιὰ τὴ σπάταλη ἀρμονία τῆς κεραμοπλαστικῆς του διακοσμήσεως καὶ γιὰ τὴ φτερωτὴ σύλληψη τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ του σχεδίου, τοῦ ἀπαράμιλλου σὲ κομψότητα.

Μὰ παράλληλα στὴ μεσαιωνική, τὴ βυζαντινὴ αὐτὴ Θεσσαλονίκη, ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ὀλωσδιόλου διαφορετική, ἡ Θεσσαλονίκη τῆς Τουρκοκρατίας, τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως. Εἶναι αὐτὴ, ποὺ ἔνώνει τὸ 'Επταπύργιο μὲ τὴ νεώτερη πόλη τῆς ἀκροθαλασσιᾶς· εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη τῆς κατακτήσεως. Στὶς παλιές γειτονιές της

δὲ βρῆκα παρὰ ἐλάχιστη γραφικότητα καὶ τούτη χωρὶς στέρεο ὑφος καὶ χωρὶς ρυθμό. Δὲν κατόρθωσα νὰ εὐφρανθῶ ὅπως στὴν Καστοριὰ ἢ ὅπως στὴ Νάουσα, ὅπου ὑπάρχει εὐγένεια, πάστρα καὶ ἀρχοντιά. Ἐδῶ οἱ ἀρχοντες κατέβηκαν στὴν παραλία καὶ κοιτάζουν ἀπὸ τὰ κυβικά τους οἰκοδομικὰ μεγαθήρια τὴν θάλασσα· ἀπάνω ἀπόμεινε τὸ «πλῆθος», ποὺ περνάει τὴ δύσκολη καὶ τὴν πληχτική του μέρα ἀνάμεσα σ' ἓνα μαραζώμενο δέντρο καὶ σ' ἓνα φαγωμένο λιθόστρωτο.

Πλάι στὴν παλιὰ Θεσσαλονίκη, τὴν Θεσσαλονίκη τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος, ζῆ καὶ ἀναπτύσσεται ἡ σημερινὴ ζωντανὴ πολιτεία, κέντρο καὶ κίνητρο μιᾶς ἀένατης παλίρροιας, ὅπου τεράστια συμφέροντα, τεράστιοι οἰκονομικοὶ παράγοντες καὶ συνδυασμοὶ παίζουν τὸν πρῶτο καὶ κύριο ρόλο. Πρέπει νὰ τὴ δῆ, νὰ τὴν αἰσθανθῇ καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃ κανεὶς αὐτὴ τὴν ὁλοζώντανη Θεσσαλονίκη, ποὺ εἶναι ἡ μεγάλη καρδιὰ τῆς Μακεδονίας, ρυθμίστρια κάθε εἴδους κυκλοφορίας.

Τὸ ταξίδι μου τοῦτο μ' ἔφερε στὶς πιὸ μακρινὲς περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, σὲ πολιτεῖες ἀκριτικὲς καὶ σὲ χωριὰ χαμένα σὲ κάμπους καὶ βουνά, μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωηρὴ κίνηση τῆς θάλασσας καὶ τῶν πολυσύχναστων δρόμων. Καὶ παντοῦ μὲ ρώτησαν ἂν ἔρχωμαι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Δὲ μὲ ρώτησαν ἂν ἔρχωμαι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἡ Ἀθήνα εἶναι πολὺ μακρινή, πολὺ ἐπίσημη καὶ πολὺ ἀπίθανη. Γιὰ τὸν ἀγρότη τῆς Μακεδονίας μοιάζει μὲ χώρα τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ τὴν ποθήσῃ, ποὺ δὲν τὴν ἔχει γνωρίσει οὔτε μὲ τὴν ὁποιαδήποτε, τὴν ἀνεργη καὶ τὴ δυσκίνητη φαντασία του. Ἡ Θεσσαλονίκη ὀλωσδιόλου ἀντίθετα εἰν' ἕνας κόσμος πιὸ κοντινός, γεμάτος γοητεία καὶ ἔλξη. Εἶναι ἡ ἀκροθαλασσιά, τὸ καράβι ποὺ φεύγει φορτωμένο καρποὺς καὶ γυρίζει φορτωμένο χρῆμα, τὸ τραίνο ποὺ ξεκινάει πρὸς κάθε κατεύθυνση καὶ ξανάρχεται ὅλο σάλαγο καὶ καπνὸ ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῶν ὄριζόντων, τὸ πολύχρωμο πλῆθος, ποὺ κερδίζει τὸ ἀφθονο χρῆμα καὶ τὸ ξοδεύει, καθὼς τὸ κερδίζει, μὲ ἀπερισκεψία καὶ ὅπλοχεριά.

Ο χωριάτης, ποὺ βασανίζεται ὅλο τὸ χρόνο σκυμμένος στὸ χωράφι του, θὰ στείλῃ τὴ συγκομιδή του στὴ Θεσσαλονίκη· ὁ ἀνθρωπός τοῦ ἐσωτερικοῦ, ποὺ θέλει νὰ ταξιδέψῃ ταξίδι μακρινὸ καὶ πολυήμερο, θὰ κατέβη καὶ θὰ σταματήσῃ στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ

νὰ πάρῃ ἐκεῖ τὴν ἀνάστα του καὶ νὰ σχεδιάσῃ τὴν παραπέρα πορεία του· ὁ ἄρρωστος θὰ κοιταχθῇ ὅπο καλύτερο γιατρὸ στὴ Θεσσαλονίκη· τὸ παιδὶ τοῦ εὔπορου σπιτιοῦ θὰ σπουδάσῃ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μακεδονίας· ἡ κόρη τοῦ ἄρχοντα θὰ ράψῃ τὸ φόρεμά της, θ' ἀγοράσῃ τὰ προικιά της, θὰ κάμη τὸ ταξίδι τοῦ γάμου της στὴν ἴδια φημισμένη πολιτεία τῆς πολυτάραχης ἀκροθαλασσιᾶς. "Ετσι ἡ Θεσσαλονίκη μεταβάλλεται σ' ἔνα τεράστιο χωνευτήρι, ὃπου ντόπιοι καὶ ξένοι, μόνιμοι καὶ περαστικοὶ βρίσκονται σὲ ἀδιάκοπη κίνηση καὶ συναλλαγή, φλογίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια δίψα τοῦ κέρδους, ἀπὸ τὸν ἴδιο πυρετὸ τῆς δραστηριότητας, ἀπὸ τὴν ἴδια προσπάθεια τῆς δημιουργίας.

Κάθομαι καὶ βλέπω ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου, χτισμένο ἀντίκρυ σὲ πολυσύχναστο τρίστρατο, τὸν κόσμο ποὺ περνᾷ, τὸν κόσμο ποὺ στέκεται στὶς προθῆκες τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, τὸν κόσμο ποὺ προσπαθεῖ νὰ κερδίσῃ τὴν ὥρα του τρέχοντας σὰ νὰ κυνηγιέται. Εἶναι ἡ ὥρα βραδινή· οἱ πρῶτες σκιὲς τῆς νύχτας σουρώνουν καὶ κατακάθονται στὴν πολιτεία, ποὺ ἀνάβει τὰ φῶτα της. "Ἐνας σύσμιχτος σάλαγος ἀναδίνεται καὶ γεμίζει τὴν ἀτμόσφαιρα, ἔνας σάλαγος ἀπὸ γέλια, κουβέντες, ξεφωνητά, κουδουνίσματα, τροχοὺς καὶ βήματα. Γυναίκες γεμάτες ἀνοιχτοκαρδιὰ πᾶνε κι ἔρχονται, σταματοῦν καὶ ξανακινοῦν. "Ανθρωποι τῆς δουλειᾶς ἀναπαύουν τὸν κάματό τους στὸ θέαμα τοῦ εὐκίνητου πλήθους. "Ανθρωποι τῶν ὑποθέσεων περιφέρουν τὴ βιαστική τους ἐμβρίθεια στὴ φλογισμένη ἀσφαλτο. "Υπάλληλοι μπαίνουν καὶ βγαίνουν στὶς φωτισμένες πόρτες γεμάτοι σπουδῆ.

"Ολο αὐτὸ τὸ πλήθος τὸ παρδαλό, τὸ ἀκαταστάλαχτο, τὸ πολυποίκιλο μοῦ θυμίζει τὴν ἄλλη πρωτεύουσα, τὴν Ἀθήνα. Μὰ ἡ Ἀθήνα, σὲ δρισμένες της τουλάχιστον περιοχές, ἔχει κάποιο ἄλλο ὕφος, κάποιον ἄλλο ἀέρα, ἔχει τὴν παλιὰ εὐγένεια, τὴ στέρεα οἰκοδομημένη ἀρχοντιά, τὴν ἀριστοκρατία τῆς καταγωγῆς, τὴν κομψότητα καὶ τὴν πνευματικότητα. "Η Θεσσαλονίκη εἰν' ἔνας κόσμος ποὺ τώρα δημιουργεῖται, ποὺ τώρα προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ ἔκφραση, νὰ πλάστη μιὰ προσωπικότητα μέσ' ἀπὸ τὸ χάος τῶν ἀντιφάσεων.

Πέρασαν εἴκοσι ἑφτὰ χρόνια ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, εἴκοσι δυὸ χρόνια ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1917, ποὺ ἔδωσε στὴν πολιτεία τὴ δυνατότητα νὰ ξαναπλάσῃ τὸν ἑαυτό της, δέκα

έφτά χρόνια άπό τήν μικρασιατική καταστροφή, ποὺ τῆς πρόσφερε ἔνα πλῆθος ἐργατικῶν καὶ εύκινητων κατοίκων. Καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Θεσσαλονίκη ξαναχτίστηκε, ὀργανώθηκε, ἔγινε μιὰ νέα πόλη μὲ ἀνοιχτοὺς καλοστρωμένους δρόμους, μὲ δροσεροὺς κατάφυτους κήπους, μὲ οἰκοδομικὰ μεγαθήρια. "Ολη ἡ ἀκροθαλασσιὰ ζώστηκε ἀπὸ μιὰ τεράστια οἰκοδομικὴ χλωρίδα, κύβους ἀπάνω σὲ κύβους, ἀμφίβολα κατορθώματα τῆς σύγχρονης ἀρχιτεκτονικῆς.

Καμαρώνω τὴ μέριμνα, ποὺ ἐσχεδίασε τοὺς μεγάλους καὶ εύρυχωρους δρόμους τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ ἀνοιξεν εὐχάριστες πλατεῖες, ποὺ δημιούργησε κήπους, καὶ ἀνάδειξε μερικὰ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μεσαιωνικὰ μνημεῖα καὶ κτίσματα. Ἡ παραλιακὴ λεωφόρος, ἡ λεωφόρος τῆς Νίκης, μένει πάντα ἔνας καλὸς δρόμος. Είναι δὲ πιὸ ἀγαπημένος περίπατος τῶν κατοίκων, ποὺ μαζεύονται κάθε βραδάκι, τὶς Κυριακὲς περισσότερο, γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ παραλιακὰ κέντρα, γιὰ νὰ ρεμβάσουν καὶ νὰ φλυαρήσουν ὀλόγυρα στὸ Λευκὸ Πύργο, γιὰ ν' ἀκούσουν μουσική, νὰ ἴδουν κινηματογράφο, νὰ πᾶνε μὲ τὴ βάρκα νὰ ξενυχτήσουν καὶ νὰ γυρίσουν κατάκοποι, ξεθεωμένοι καὶ πολὺ φτωχότεροι στὰ σπίτια τους.

Στὴ λεωφόρο τῆς Νίκης παίζεται θαυμάσια κάθε Κυριακὴ τὸ γνωστὸ ἰλαροτραγικὸ δράμα τοῦ πλήθους, ποὺ ξεχύνεται ἀπὸ τὶς πολυθόρυβες πολυκατοικίες, ἀπὸ τὰ παλαιϊκὰ σπίτια τοῦ Ἐπταπυργίου, ἀπὸ τοὺς στρατῶνες καὶ τοὺς συνοικισμούς, γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν πλήξη του· είναι τὸ δράμα τοῦ κυριακάτικου Ζαππείου, ποὺ τὸ ξέρουν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ πείρα ἡ παρατήρηση, σκηνὴ πρὸς σκηνὴ.

Μὰ ὅποιος θὰ ἤθελε νὰ συλλάβῃ τὸ ρυθμὸ τῆς μεγάλης αὐτῆς πολιτείας κοιτάζοντας τὸ ἀμέριμνο Κυριακάτικο πλῆθος θὰ κινδύνευε νὰ πέσῃ σὲ ἀνεπανόρθωτο σφάλμα. Ὁ δρόμος τῆς ἀλήθειας είναι διαφορετικός. Ἡ πραγματικὴ Θεσσαλονίκη, ἡ Θεσσαλονίκη τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, τῶν μεγάλων ξενοδοχείων, ὅπου κατασταλάζουν οἱ λογῆς - λογῆς παραγγελιοδόχοι, τῶν ἐργοστασίων, τῶν γραφείων, τῶν Ἐλλήνων τῆς Μακεδονίας, ποὺ τὴ χρησιμοποιοῦν σὰν κυψέλη πληθωρικῆς δραστηριότητος, τῶν Ἐλλήνων τῆς Παλαιᾶς Ἐλλάδος, ποὺ ἔρχονται δῶ νὰ βροῦν καλύτερη τύχη, τῶν Ἐβραίων, ποὺ θεραπεύουν μὲ πολύχρονη πείρα τὸ θεὸ τοῦ ἐμπορίου, τῶν προσφύγων, ποὺ ἀφομοιώθηκαν πιὰ μὲ τὸ ντόπιο πλῆθος καὶ σφηνώθηκαν

παντοῦ, τῶν ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων, τῶν μεταπρατῶν, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν κεντρικὴ καὶ τὴν ἄλλη Εύρώπη, γιὰ νὰ δημιουργήσουν μιὰ νέα πατρίδα στὴ φημισμένη αὔτῃ ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Θερμαϊκοῦ.

‘Η Θεσσαλονίκη ἀναδίνει τὴ βοή καὶ τὸν πάταγο τῆς ἀπεριόριστης ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς δραστηριότητας.

«Ἐλληνικοὶ Ὀρίζοντες»

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

VIII. ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΑ—ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ—ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

1. Η ΖΩΗ

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατέβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαηδού-
σα ρεματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια σταθῆκαν ἀξαφνα στὸν κατήφορο μὲ τὰ
κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια τους μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπὸ τὸ λόγγο, μέσ' ἀπὸ τὰ σγουρὰ πεῦκα ἔνα κοτσύφι
σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

"Α! ζωή, τρελή ποὺ εἰσαι! "Α! ζωή!

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ σὰν καλοσύνη ποὺ κρύβεται, εἰν' ἔνα
ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπέξω ὁ καλόγερος ποὺ τὸ ἐζωγρά-
φισε, χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἰν' ἔνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

"Α! ζωή, ὡραία ποὺ εἰσαι! "Α! ζωή!

'Απάνω στὶς μολόχες, ἀπάνω στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια δίχως
ὄνομα, στιγμὲς πουλάκια ἥρθαν, ἔφυγαν.

Οἱ γαλανὲς σκιὲς τῶν φύλλων τρέχουν στὸ μαντήλι τῆς χωρια-
τοπούλας, ποὺ διαβαίνει κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο.

Στὸν ἵσκιο του ὁ γεροπεῦκος ἐκούμισεν ἔνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ
εὔχαριστηση ...

"Α! ζωή, εύτυχισμένη ποὺ εἰσαι! "Α! ζωή!

Κι ὅμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλ-
λου κόσμου καὶ χύνεται στὰ πεῦκα, τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλλου κό-
σμου ...

Κι ὅμως τώρα ποὺ βράδιασε, δὲν ξέρω γιατὶ ὅλα στὸν κόσμο
συλλογίζονται τὴν αἵτία τους, γιατὶ τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν ἔνα
μεγάλο νόημα...

Κι ὅμως τώρα ποὺ σκοτείνιασε, τὰ πλάσματα συλλογίζονται

τὸ νόημα τοῦτο ποὺ τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο καὶ πάλι πθὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο, αὔριο μὲ τὶς χαρές...
"Α! ζωή, ἀσυλλόγιστη ποὺ εἰσαι!" "Α! ζωή!

«Πεζοὶ Ρυθμοί»

Ζαγκαρίας Παπαντωνίου

2. ΑΧΩΡΙΣΤΟΙ

Στοὺς σοφούς, ποὺ χάνονται ζητώντας τὴν ἀλήθεια, θὰ μαρτυρήσω ἔνα γνωστό τους μυστικό.

*Απὸ τῆς μάνας τὴν ἀγάπη πρωτοβγῆκε στὸν κόσμο τὸ τραγούδι.

Μικρὸ τὸ πλασματάκι αὐτὸ ἀγρυπνοῦσε στὸν ὑπνο τοῦ παιδιοῦ. Καὶ πλάγιαζε στὴν κούνια του ἀγκαλιὰ μὲ τὸ παιδάκι.

Ξυπνοῦσε θυμωμένο, λυπημένο τὸ παιδί; Ό συνομήλικος ὁ σύντροφός του τὸ καλόπιαινε, τὸ χάιδευε, τό 'κανε νὰ λησμονήσῃ κάθε φόβο, κάθε φάντασμα λυπητερό, γέννημα τοῦ ὑπνου.

"Ολη τὴν ἡμέρα δὲν τ' ἄφηνε ἀπὸ κοντά του τὸ παιδάκι. Τὴ νύχτα, σὰν ξυπνοῦσε, προσπαθοῦσε νὰ τοῦ ξαναφέρῃ τὸν ὑπνο του γλυκό. Καὶ τὴν αύγὴ παράστεκε στὸ ξύπνημά του πρόσχαρο. Κατὰ τὴν ὥρα καὶ τὴν ὅρεξή του ἀλλαζε σκοπὸ κι ἐκείνο. Γινόταν κελάδισμα πουλιοῦ—ἄλλο ἀγάπης γέννημα—γινόταν χαμόγελο καὶ χάδι, γινόταν φιλί. Γινόταν κραυγὴ τοῦ πόνου, σπαραγμὸς καὶ θρῆνος τέλος.

*Ετσι μεγάλωνε τὸ τραγούδι μαζὶ μὲ τὸ παιδί. Τά 'τρεφε καὶ τὰ δυὸ τῆς μάνας ἡ ἀγάπη μὲ τὸ φίλι καὶ μὲ τὸ γάλα της.

*Αφοῦ παράτησε τὴν κούνια τὸ παιδί, ἀκολούθησε καὶ τὸ τραγούδι πιστὸ τὰ βήματά του. *Ατολμι στὴν ἀρχὴ ἐγνωρίζονταν μὲ τὸν καιρὸ καλύτερα οἱ δυὸ σύντροφοι. Κι ὅσο τὸ παιδί μεγάλωνε, τόσο μεγάλωνε καὶ τὸ τραγούδι. Κι ἔπαιρνε ἀπὸ τὶς χάρες τοῦ παιδιοῦ· κι ἔπαιρνε ἀπὸ τοὺς πόνους του καὶ τὶς πληγές του. Καὶ τὶς

ἔκανε δικές του. Καὶ βότανα τὶς ἔκανε καὶ φίλτρα στὸ γλυκό του σύντροφο. Τόσες αὐτὸ τοῦ ὕβρισκε παρηγοριές, ὃσες ἐκεῖνος εἶχε πίκρες. Τοῦ Ἀλεγέ ἀκόμα τὸν κρυφὸν καημό του, ποὺ κι ὁ ἴδιος δὲν τὸν ἤξερε. Καὶ μ' αὐτὸ μονάχα τοῦ χωνεύει τὸ βάλσαμο μὲς στὴν καρδιά. Μαντευε τοῦ νοῦ του τὶς λαχτάρες, πρὶν ὁ ἴδιος τὶς νοιάσθῃ, σὰν μάντις, σὰν προφήτης. Κι ἔκανε σοφὸν τὸ σύντροφό του μὲ τὰ κρυφὰ ποὺ τοῦ φανέρωνε. Καὶ γινόταν κι αὐτὸ σοφώτερο μὲ τὸν καιρό.

Περιπλεγμένοι οἱ δυὸ σύντροφοι ἀκολούθησαν τὸ ταξίδι τους.

«Λόγοι κι Ἀντίλογοι» Γιάννης Βλαχογιάννης

3. ΣΚΕΨΕΙΣ

Ο ἀληθῆς ποιητής πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ τὴν δρῦν, ἥτις ὅσον ὑψηλότερα αἴρει τὴν κεφαλήν της πίρος τὸν οὐρανόν, τόσον βαθύτερον βυθίζει τὴν ρίζαν εἰς τὴν γῆν.

Αν δὲν ὑπῆρχαν δύται, οὐδὲ μαργαρῖται ἥθελον ὑπάρχει.

Τὸ νὰ μείνῃ τις ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι εἶναι σχεδὸν κατόρθωμα.

Εἶχε πρὸ αὐτοῦ χάρτην, κάλαμον, μελανοδοχεῖον καὶ πᾶν ὅ,τι χρειάζεται πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἀμαθείας του.

Λέγεται ὅτι ὁ Τάσος, πρὶν ἦ ποιήσῃ τὴν ἐν τῇ ἐποποιίᾳ του ἀμίμητον ἐκείνην περιγραφὴν τῆς ἀνδρείας, τῶν βασάνων, τῆς δίψης καὶ τῶν ὀπτασιῶν διασυγῶν βρύσεων καὶ καταλειβομένου χειμάρρου, ὡφέλων κατείχοντο ἐν μέσῳ τῆς αὐχμηρᾶς φλεγούστης ἐρήμου οἱ Σταυροφόροι, ἀπεῖχεν ὑδατος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Διὰ τὸν αὐτὸν ἵσως λόγον ἐπέτυχε ν' ἀπεικονίσῃ οὕτω θαυμασίως ὁ τυφλὸς Μίλτων τὰς σκηνογραφίας, ὡν τὸ κάλλος διέβλεπε διὰ μόνου τοῦ μαγικοῦ πρίσματος τῶν ἀναμνήσεων αὐτοῦ.

Μόνη ἡ στέρησις ἀγαθοῦ τινος διδάσκει ἡμᾶς νὰ ἐκτιμῶμεν αὐτὸ κατ' ἀξίαν ἦ καὶ ἄνευ τῆς ἀξίας του.

«Ἐργα», τ. Z' Εμμανουὴλ Ροΐδης

4. ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Τὸν νὰ κλειοῦμε τὰ μάτια μας σ' ἐκείνους, ὅποιὺς μᾶς ὑβρίζουνε, εἶναι συχνὰ γενναιότητα. Τὸν νὰ τὰ ἀνοίγωμε καλὰ σ' ἐκείνους, ὅποιὺς μᾶς ἐπανοῦνε, εἶναι πάντοτε φρονιμάδα.

Δὲν δικάει ν' ἀποχτοῦμε καὶ νὰ ἔχουμε ἴδεες. Χρειάζεται διὰ τὴ στερέωσή τους εἰς τὸ πνεῦμα μας καὶ νὰ τέσσερας διατυπώνωμε μὲν φράσεις ρητὲς καὶ γραπτές. Ἐπειδὴ μόνον εἰς τὴν διατύπωσή τους ζεκαθαρίζουνται καλύτερα, γένουνται φανερώτερες, ἀκριβέστερες· καὶ ἡμεῖς γένομαστε περισσότερο κύριοι αὐτῶν.

‘Ο φιλάργυρος, μὴν ἡξέροντας νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ μέσα τῆς ζωῆς, τὰ χρήματα, κατὰ τὴν ἀληθινή τους ἀξίαν, ζῆ πάμπτωχος μεταξὺ σωρευμένου πλούτου.

‘Ἄπ’ ὅσους σὲ γνωρίζουνε, ὁ λιγώτερος, ποὺ σὲ γνωρίζει, εἶσαι σύ.

«Στοχασμοὶ»

Ανδρέας Λασκαρᾶτος

5. ΘΡΥΨΑΛΑ

‘Ο ἐγωιστὴς ἄνθρωπος, ὅταν περιπατῇ, κοιτάζει ἢ ψηλὰ ἢ χαμηλά. ‘Ισως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοιτάξῃ. ‘Ἄσ προσέξουν οἱ ἄλλοι νὰ μὴν πέσῃ ἀπάνω τους.

Διὰ νὰ αἰσθανθῇ κανεὶς τὴν ἴδική του εὔτυχία, πρέπει νὰ παύσῃ ἐνοχλούμενος ἀπὸ τὴν εὔτυχίαν τῶν ἄλλων.

‘Βοήθησέ με, λέει τὸ ἔρημοκλήσι στὸ Χρόνο· πύκνωσέ μου τὶς μυρτιές ποὺ μὲ ἀγκαλιάζουν, θέριεψέ μου τὴ βελανιδιὰ ποὺ μοῦ κρατεῖ συντροφιά, τὸν πεῦκο, ποὺ μουρμουρίζει τὸ τροπάρι μου, τὸν πλάτανο, ποὺ μὲ δροσίζει. Προφύλαξέ μου ἀπὸ τὸν κεραυνὸ τὸ ψηλὸ κυπαρίσσι, ποὺ μέσα στὰ πυκνόκλαδά του κρύβεται τὸ στοιχεῖο μου — στὸ κυπαρίσσι αὐτὸς εἶναι κρεμασμένο καὶ τὸ σήμαντρό μου . . .

”Ετσι θά ἔρθῃ κανένας διαβάτης νὰ ξεκουραστῇ καὶ ἵσως νὰ μπῇ καὶ μέσα νὰ προσκυνήσῃ. Ἐκεῖνο ὅμως, ποὺ περισσότερο σὲ παρακαλῶ, Χρόνε, εἶναι νὰ χρυσώσης τοὺς τοίχους μου μὲ τὸ χνούδι σου, νὰ παλιώσης καὶ τὶς εἰκόνες μου · ἔτσι θά ’ρθῃ καὶ καμιὰ καλλιτεχνικὴ ψυχή, ἀπ’ αὐτές ποὺ γνωρίζουν νὰ προσεύχωνται.

«Θρύψαλλα»

Δημήτριος Καμπούρογλους

6. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

‘Η ἀγάπη πύργους καταλεῖ καὶ κάστρα ρίχνει κάτου.

‘Οποιος ἀγοράζει τὰ περιττά, πουλεῖ τὰ ἀναγκαῖα.

Τ’ ἀδέλφια ὄντας σμίγουνε, τριαντάφυλλα ἀνοιγμένα.

‘Αδικιᾶς σπυρὶ σπαρμένο κι ἀν φυτρώσῃ δὲ σταχυάζει.

‘Ο ἀκαμάτης δὲν τρώει τὰ μύγδαλα, γιὰ νὰ μὴν τὰ σπάσῃ.

‘Ακούμπα, ἀν θέλης νὰ βαστιέσαι.

Τοῦ γεωργοῦ ἡ δουλειὰ στ’ ἀλώνι φαίνεται.

Ν. Γ. Πολίτου «Παροιμίαι»

IX. ΕΥΘΥΜΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Ο ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

"Ημεθα τότε μιὰ εύθυμη συντροφιὰ νέων εἰς τὰ Χανιά, ποὺ εἴχαμε κοινὴν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἱππασίαν. Εἰς τὴν εἰσοδον τῆς πόλεως ἔνας Τούρκος, ὁ Τζανερίκος, ἔδιδεν ἄλογα μὲν νοίκι. Ἐπαίρναμε ἀπὸ ἔνα κι ἐτραβούσαμε στὰ περίχωρα. Τί ὑπέφεραν ἐκεῖνα τὰ ἄλογα ἀπὸ τὴν νεανική μας τρέλα δὲν περιγράφεται. Ἐτρέχαμε σὰ δαιμονισμένοι καὶ τ' ἀναγκάζαμε νὰ ὑπερπηδοῦν κάθε ἐμπόδιο, ποὺ συναπούσαμε, εἴτε τοῖχος ἢ το ἔιτε χαντάκι. Καὶ καμιὰ φορά, ὅπως ἥσαν ἀφρισμένα τ' ἄλογα, τ' ἀναγκάζαμε νὰ προχωρήσουν στὴ θάλασσα καὶ ἐκάναμε τὰ λουτρὰ τῶν Κενταύρων, ὅπως ἐλέγαμε τὸ ἔφιππον ἐκεῖνο κολύμπημα. Ἐπειτα, μουσκεμένοι καθὼς ἡμεθα, ἐγυρίζαμε στὰ Χανιά καὶ παραδίδαμε στὸ Καλέ - Καπισὶ ἔθεωμένα τὰ ἄλογα.

"Οσες φορὲς στὶς ἐκδρομὲς ἐκεῖνες ἐπερνούσαμε ἀπὸ ἔνα χωριὸ τοῦ κάμπου, μᾶς ἐπαιρνε στὸ σπίτι του ὁ γερο - Καμαριανός. Μᾶς ἢ το ἀδύνατον ν' ἀποφύγωμε. "Ημεθα φίλοι καὶ συνομίλικοι τοῦ γιοῦ του Ἀλεξάνδρου, ὁ ὅποιος ἐσπούδαζεν ἰατρικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας· καὶ ὁ γερο - Καμαριανὸς μᾶς ἐλεγεν ὅτι δὲν μπορούσαμε ν' ἀρνηθοῦμε στὸν πατέρα τοῦ φίλου μας, ὁ ὅποιος κάθε ποὺ μᾶς ἔβλεπε νόμιζε πώς ἔβλεπε καὶ τὸ γιό του μαζί. Θὰ τὸ θεωροῦσε προσβολὴ καὶ θὰ τοῦ κανε μεγάλη λύπη. 'Αλλ' ἢ το καὶ καλὸς καὶ εύθυμος ἀνθρωπος, μ' ὅλα του τὰ ἔχντα χρόνια, κι εἶχε ἔξαίρετο κρασί. Μπορούσαμε λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθοῦμε ;

'Αλλ' ἐνῶ ἢ το εύχάριστος ἀνθρωπος, εἶχε καὶ μιὰ δυσάρεστη συνήθεια, τὴν ὅποιαν ἐφιβούμεθα. "Αμα ἔπινε κι ἔφθανε στὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς μέθης, ἐκατάφερνε γροθιές στὰ μαλλιαρά του στήθη, ποὺ τά 'χε ἀνοικτά, ὅπως τὰ 'χαν ἀκόμη τότε οἱ γεροντότεροι χωρικοὶ τῆς Κρήτης. Κι ὅταν παραενθουσιάζετο, δὲν περιωρίζετο νὰ κτυπιέται, ἀλλ' ἀφοῦ ἔδιδε μιὰ στὸ στήθος του, ἔδινε καὶ ἄλλη μιὰ στὸ στήθος τοῦ διπλανοῦ του κι ἐφώναζε : «στήθος μάρμαρο». 'Αλλὰ τὰ στήθια τὰ δικά μας δὲν ἦταν ἀπὸ μάρμαρο κι ἐπιανόταν ἡ ἀναπνοή μας. 'Εκινδυνεύαμε νὰ πάθουμε αἵμοπτυσία.

Μιὰ μέρα ἔρχεται ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Καμαριανὸς ἀπέθανε ξαφνικά. Μαζευόμαστε ὅλοι οἱ φίλοι του Κένταυροι καὶ ἀποφασίζομε νὰ πᾶμε στὴν κηδεία του. Τὸ χωριὸ δὲν ἦτο μακριὰ κι ἐξεκινήσαμεν πεζοί. Μαζί μας ἥρθε κι ὁ φαρμακοποιὸς Ζαμαλής. 'Ο Ζαμαλής θὰ ἥταν ἔξηντάρης, ἀλλ' εἴχαμε μαζί του θάρρος σὰν νά 'τονε τῆς ἡλικίας μας, γιατὶ ἀπὸ τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ μουστάκια του, ποὺ διετηροῦντο κατάξανθα, τὸν ἐπαίρναμε γιὰ νεώτερο ἀπ' ὅ,τι ἦτο.

Στὸ δρόμο δὲν ξέρω σὲ ποιὸν ἥρθεν ἡ ἴδεα, ὅτι ἦτο ἀπαραίτητον νὰ βγάλωμε λόγο τοῦ μακαρίτη τοῦ φίλου μας. Καὶ ὅλοι ἐσυμφωνήσαν ὅτι ὁ καταλληλότερος διὰ νὰ αὐτοσχεδιάσω καὶ ἐκφωνήσω τὸν ἐπικήδειον ἥμουν ἔγω. Τοῦ κάκου ἐπροσπάθησα ν' ἀποφύγω αὐτὴν τὴν προτίμησιν.

—Μὰ πῶς είμαι ὁ καταλληλότερος, ἔλεγα, ἀφοῦ δὲν ἔξεφώνησα ποτέ μου λόγο;

—Μήπως ἐμεῖς ἔξεφωνήσαμε;

—Μὰ τί νὰ τοῦ πῶ; 'Ηταν ἔνας γεωργὸς ἀγράμματος, ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ τοῦ πῆται παρὰ μόνο πῶς ἦτο καλὸς ἄνθρωπος.

—Αὐτὰ νὰ τοῦ πῆται, εἴπεν ὁ Ζαμαλής.

—Μὰ αὐτὰ δὲ φτάνουνε γιὰ νὰ γεμίσουν ἔνα ἐπικήδειο. 'Αν ἤξερα τουλάχιστον πῶς ἐπολέμησε . . .

—Θά 'χῃ πολεμήσει· ἀμφιβάλλεις; εἴπεν ἔνας ἀπ' τοὺς φίλους μου. Λέσ πῶς ἐπολέμησε στὰ 66 ἡ ὅτι ἀνδραγάθησε στὴν ἐπανάσταση τοῦ Μαυρογένη.

—Δηλαδὴ τότε ποὺ δὲν ἔγινε τίποτε, εἴπε κι ἐγέλα ὁ Ζαμαλής. Δὲν τὸ ξέρετε πῶς ἡ ἐπανάσταση τοῦ Μαυρογένη ἐπέρασε χωρὶς ν' ἀνοίξῃ μύτη;

—Τέλος πάντων, ἀς πῆ πῶς ἐπολέμησε στὰ 66 καὶ φτάνει. Καὶ θά 'χῃ πολεμήσει· δὲν μπορεῖ. 'Εμεῖς στὸν Πειραιὰ ἐβγάλαμε ἀγωνιστὴ τοῦ 21 ἔνα γέρο, ποὺ δὲν ἤξερε πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι.

'Ο νέος ἐκεῖνος εἶχε κάμει τὸ γυμνάσιον στὸν Πειραιά. Καὶ μᾶς διηγήθη ὅτι, ὅταν ἀπέθανε ὁ γέρος ἐπιστάτης τοῦ γυμνασίου, τὸ βρῆκαν πρόφαση, γιὰ νὰ μὴν κάμουν μάθημα. Εἴπαν λοιπὸν στοὺς καθηγητὰς ὅτι ἥθελαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν κηδεία τοῦ καημένου τοῦ μπαρμπα - Τάσου. 'Ο γυμνασιάρχης ἔδωκε τὴν ἀδειαν, ἔνας δὲ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἀνέλαβε νὰ ἐκφωνήσῃ ποίημα· καὶ, γιὰ νὰ ἔχῃ τί νὰ πῆ, ἔχειροτόνησε τὸν ἐπιστάτην λείψανον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

Καὶ ἔλεγε τὸ ποίημα :

Ίδοὺ καὶ ἄλλο λείψανο τοῦ ἱεροῦ Ἀγώνα,
ὅπου εἰς Τούρκων καύκαλα τὸ ξίφος του ἀκόνα.

Καὶ τὸ μόνον ὅπλον, ποὺ εἶχε ἵσως πιάσει στὰ χέρια του ὁ καη-
μένος ὁ μπαρμπτα - Τάσος, εἴπεν ὁ διηγούμενος, θὰ ἦτο τὸ σκουπόξυλο.

‘Η δμιλία ἐκείνη καὶ τὸ ἀνέκδοτο τοῦ γερο - Τάσου μᾶς ἐκίνησε
τόσην εὐθυμίαν καὶ τόσα γέλια ἐκάμαμε, ὥστε ὁ Ζαμαλής μᾶς εἶπε :

- Μὰ σὲ κηδεία πᾶτε, μωρὲ παιδιά, ἢ σὲ γάμο ;
- Τί θέλεις, νὰ κλαίμε ἀπὸ τώρα ; τοῦ εἴπεν ἔνας ἀπὸ τοὺς φίλους
μου. Ἐχομε καιρὸ νὰ κλάψωμε, ὅταν θ' ἀκούσωμε τὸν ρήτορα νὰ
ἔξυμνῃ τὰ πολεμικὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ καπετάν Καμαριανοῦ.

Ἐγέλασε τότε μαζί μας κι ὁ Ζαμαλής διὰ τὸν τίτλον τοῦ καπε-
τάνιου.

“Οταν ἐφθάσαμε στὸ χωριό, ἔβγαζαν ἀπὸ τὸ σπίτι τὸν νεκρόν.
Ἀκολουθοῦσαν οἱ δικοί του μὲ κλάματα καὶ οἱ χωριανοί. Ἀκολου-
θήσαμε κι ἐμεῖς. ‘Αλλ’ εἶχαμε κάμει τόσο κέφι στὸ δρόμο, ποὺ ἐπρεπε
νὰ βάλωμε προσπάθεια, γιὰ νὰ πάρωμε τὸ σοβαρὸ καὶ λυπητερὸ
ὕφος ποὺ ταίριαζε στὴν περίσταση. Ἐγὼ εἶχα ἀρχίσει νὰ σκέπτωμαι
τὸ λόγο καὶ νὰ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ τὰ κατάφερνα. Ἔστιβα τὸ μυαλό^{μου}, ἀναζητοῦσα στὴ μνήμη μου φράσεις ἔτοιμες ἀπὸ τοὺς ἐπικη-
δείους ποὺ εἶχα ἀκούσει, ἀλλὰ δὲν ἔβρισκα παρὰ μικρὰ πράγματα,
ποὺ δὲν ἀρκοῦσαν, γιὰ νὰ γίνη ἔνας λόγος δέκα λεπτῶν.

‘Αλλ’ ἐκεῖνο ποὺ φοβόμουν περισσότερον, ἦτο ἄλλο. Αἰσθανό-
μουν ὅτι ἡ εὐθυμη διάθεσις, ποὺ εἶχα πιέσει μέσα μου, δὲν εἶχε πνι-
γῆ ὀλότελα. Καὶ ὅσο ἥθελα. νὰ φαίνωμαι λυπημένος, τόσο μοῦ φαι-
νόνταν ὅλα ἀστεῖα, ἀκόμη καὶ τὰ θρηνολογήματα τῆς χήρας καὶ
τῶν ὄλλων συγγενῶν τοῦ νεκροῦ. Δὲν ἔφευγεν ἀπὸ τὸν νοῦ μου ὁ
ἐπιστάτης, ποὺ ἀκονοῦσε τὸ ξίφος του εἰς τῶν Τούρκων τὰ καύκαλα,
καὶ δ τίτλος τοῦ καπετάνιου, ποὺ ἐδόθη εἰς τὸν Καμαριανόν. Καὶ ὡς
νὰ μ’ ἔγαργαλοῦσαν, ἐπρεπε νὰ σφίγγωμαι καὶ νὰ προσέχω ὅλη
τὴν ὥρα, γιὰ νὰ μὴ μοῦ φύγῃ κανένα γέλιο.

— Δὲ θὰ βγάλω ἔγω λόγο, εἴπα σιγὰ στοὺς φίλους, ποὺ πήγαιναν
μαζί μου. Δὲν μπορῶ. “Ἄσ μιλήστη κανεὶς ἄλλος ἢ ἂς μὴ μιλήστη κανείς.

— Τώρα ποὺ τὸ πάμε στὴν οἰκογένεια ;

— Είπατε στήν οίκογένεια πώς θὰ βγάλω λόγο ἔγω ; είπα μὲ ἀπελπισίαν. "Ἄσ εἰναι, μ' ἐπήρατε στὸ λαιμό σας.

— Μὰ γιατί ; Είσαι ἀνόητος. Μήπως πρόκειται νὰ βγάλης λόγο στὰ Χανιά ; Σ' ἔνα χωριὸ θὰ μιλήσης καὶ θὰ σ' ἀκούσουν χωριάτες ἀγράμματοι. Δὲ λές δ, τι θές ; Ποιός θὰ καταλάβῃ ; Λόγια μόνο ν' ἀραδιάστης, καὶ σὰ βαρεθῆς λές ἔνα «αἰωνία του ἡ μνήμη» καὶ τελειώνεις.

— Καλὰ λοιπόν. 'Αλλ' ἀφῆστε με νὰ συγκεντρώσω τις ἰδέες μου.

'Η ἐκκλησία, ὅπου ἐψάλη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἥτο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Δὲν παρετήρησα, ἀλλ' ἵσως θὰ ἥτο ἡ ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου. 'Ητο δὲ τόσον μικρή, ὥστε ἐσφιχτήκαμε σὰ σαρδέλες γύρω στὸν πεθαμένο. Μὲ δυσκολία ἔκαμαν θέση στὸ ρήτορα νὰ πλησιάσῃ. Οἱ χωρικοὶ εἶχαν μάθει ὅτι θὰ βγάλω λόγο καὶ μὲ παρατηροῦσαν μὲ περιέργεια καὶ θαυμασμό. Πρώτη φορὰ θὰ ἀκουότανε λόγος στὸ χωριό τους. 'Ο δάσκαλος τοῦ χωριοῦ, χωρικὸς καὶ αὐτὸς μὲ βράκες, ἐψαλλε καὶ μὲ κοίταζε μὲ φθόνο. Καὶ ἡ μεγάλη σημασία, ποὺ ἐφαίνοντο ὅτι ἔδιδαν οἱ χωρικοὶ εἰς τὸ πρωτάκουστον γεγονός, ποὺ ἐπεριμένετο, μ' ἔκαμε νὰ αἰσθάνωμαι βαρυτέραν τὴν εὐθύνην, ποὺ ἀνέλαβα.

'Ο νεκρὸς ἥτο μπροστά μου καὶ τὸν παρετήρουν. 'Ητο σὰν ζωντανός. "Οπως τοῦ 'ρθε ξαφνικὸς ὁ θάνατος, δὲν τὸν εἶχε σχεδὸν ἀλλάξει. 'Αλλ' ἐνῶ τὸν ἔβλεπα, ἄρχισε πάλι ὁ σατανᾶς νὰ μὲ γαργαλᾶ. Καὶ μοῦ ἐψιθύρισε :

— Γιά φαντάσου, ἔτσι πού 'χει τὰ χέρια σταυρωμένα, ἃν ἔξαφνα ἀρχίση νὰ κτυπᾶ γροθιές στὸ στῆθος του καὶ νὰ φωνάζῃ «στῆθος μάρμαρο !». Γιά φαντάσου !

Κύμα ἀπὸ γέλιο ἐστηκώθη μέσα μου καὶ μὲ δυσκολία τὸ κράτησα.

"Εστρεψα ἄλλοῦ τὸ βλέμμα μου κι ἐσυνάντησα τὰ πρόσωπα δύο φίλων μου καὶ δὲν ξέρω γιατὶ καὶ αὐτὰ ἔδωκαν ἄλλο ἀνατίναγμα εἰς τὸ γέλιο, ποὺ μὲ δυσκολία τόση ἐσυγκρατοῦσα.

Μοῦ ἐφάνηκε ὅτι τὰ μάτια των γελοῦσαν, ὅτι ἔκαναν τὴν ἴδια σκέψη γιὰ τὸν πεθαμένο καὶ ὅτι, ὅπως ἔγω, κρατοῦσαν μὲ τὰ δόντια τὴν σοβαρότητά των. 'Εδάγκωσα τὰ χείλη μου. "Ηθελα νὰ τὰ ματώσω, νὰ πονέσω, γιὰ ν' ἀπομακρύνω τὴν προσοχή μου ἀπὸ τὸν πειρασμό, ποὺ γελοῦσε στὴ φαντασία μου.

'Επάνω σ' αὐτὰ ἤκουσα νὰ μοῦ λέγουν : 'Ορίστε. 'Ητο καιρὸς ν'

ἀρχίσω. Εἶχα κάτι φράσεις συναθροίσει στὸ μυαλό μου, ἀλλ’ ὅταν μοῦ ’παν ν’ ἀρχίσω, σκορπίσθηκαν διὰ μιᾶς κι ἔμεινε ἀδειανὸ τὸ κεφάλι μου, δὲν ἔμεινε παρὰ μόνο σκοτάδι. ’Ακόμη καὶ τὰ μάτια μου εἰχαν θολώσει καὶ δὲν καλόβλεπτα. ”Εμεινα ἄφωνος κάμποσα λεπτά, ποὺ μοῦ φάνηκαν αἰῶνες. Καί, ως μοῦ ’παν ἐπειτα οἱ ἄλλοι, μιὰ στιγμὴ ἀπλωσα τὰ χέρια μου σὰν ἀνθρωπος ποὺ πνίγεται καὶ θέλει ἀπὸ κάπου νὰ πιαστῆ.

”Επιτέλους κάτι βρῆκα. ”Αρπαξα μιὰ φράση ἔτοιμη κι ἐπῆρα κατήφορο : «Θλιβερὸν καθῆκον μᾶς συνεκέντρωσεν εἰς τὸν οἴκον τοῦτον τοῦ Θεοῦ . . . ».

— ’Άλλὰ εἶναι πολὺ στενόχωρος καὶ θὰ σκάσωμε, ἐμουρμούρισε δίπλα μου ἔνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου.

”Η διακοπή ἐκείνη ὅχι μόνον μοῦ ’κοψε τὸ νῆμα, ἀλλὰ κι ἔδωκε νέαν εὐκαιρίαν εἰς τὸν πειρασμόν, ποὺ ἤθελε καὶ καλὰ νὰ μὲ καταστρέψῃ. ”Εδάγκασα καὶ πάλιν τὰ χείλη μου. ”Ἐπειτα ἄρχισα νὰ ξεροβήχω καὶ ν’ ἀναζητῶ συγχρόνως τὸ νῆμα πού ’χασα. Καί, ἀφοῦ πέρασα ἄλλην ἀγωνίαν, ἔξηκολούθησα :

— ”Ο προκείμενος νεκρὸς ὑπῆρξεν ἀνδρεῖος διὰ τὴν πατρίδα του, φιλόστοργος διὰ τὴν οἰκογένειάν του, εύγενής καὶ ἀγαθὸς διὰ τοὺς φίλους του. Τὰ ὅρη, τὰ ὅποια ὑψοῦνται ὑπὲρ τὰς κεφαλάς μας, τὰ Λευκὰ ὅρη, λέγω, διηγοῦνται τὰς ἡρωικὰς αὐτοῦ πράξεις κατὰ τὸν τριετῆ κρητικὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν, ἥτις ἡνάγκασε τὸν σούλτανον νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὴν μικράν, ἀλλὰ μεγαλόψυχον Κρήτην. ”Ανήκεις εἰς γενεάν γιγάντων καὶ ἡμίθεων. Τὸ ὄνομά σου ὑπῆρξε τόσον σεβαστὸν καὶ τιμημένον μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν σου, ὃσον ὑπῆρξε φοβερὸν εἰς τοὺς ἔχθρούς. Οἱ Τοῦρκοι σ’ ἔτρεμαν. . .

”Εδῶ ἄλλη διακοπή.

— Τὰ παραφουσκώνεις, μοῦ ἐψιθύρισεν ἡ φωνὴ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς φίλους μου, δὲν ὅποιος ἔστέκετο δίπλα μου.

Παρὰ τρίχα νὰ τοῦ φωνάξω : «σκασμὸς» ἡ κάτι τέτοιο. ”Ἐπήγαινα τόσο ὡραῖα. Εἶχα πάρει τὸν ἀέρα τοῦ . . . , ἃς ποῦμε, τοῦ βήματος, καὶ οἱ ἀκροαταὶ μου, χωρὶς νὰ νιώθουν μεγάλα πράγματα ἀπ’ ὅσα ἔλεγα, ἐκρέμοντο ἀπὸ τὰ χείλη μου. Καὶ ἡμουν ἱκανὸς νὰ τραβήξω μακριὰ στὸ δρόμο πού ’χα πάρει, ἀλλ’ ἡ κακόβουλη ἐκείνη διακοπή μοῦ τὰ χάλασε πάλι. Πῶς νὰ ξαναγυρίσω εἰς τὸ ἐγκώμιο

τῶν ἡρωισμῶν τοῦ μακαρίτη ; "Επρεπε νὰ περάσω εἰς ἄλλα προτερήματά του. "Αλλὰ μὲ τὴν ταραχή, ποὺ μοῦ 'φερεν ἡ διακοπή, ἡ στροφή δὲν ἦτο εὔκολη. Ξεροβήχοντας ἔλεγα καὶ ξανάλεγα. «'Ο προκείμενος νεκρός...» "Επειτα μοῦ'ρθε μιὰ ἴδεα, ποὺ νὰ μὴ μοῦ'ρχότανε· νὰ μιλήσω γιὰ τὸ γιό του τὸν Ἀλέξανδρο. Καὶ ἡρχισα νὰ πλέκω τὸ ἐγκώμιο τοῦ φίλου μας. "Επειτα εἶπα :

«Ποία ὀδύνη θὰ διαπεράσῃ ως φάσγανον τὴν καρδίαν τοῦ προσφιλεστάτου νιοῦ σου Ἀλεξάνδρου, ὅταν μακράν σου εύρισκομενος θὰ μάθῃ τὸν θάνατόν σου! Διατί νὰ μὴ εύρισκεται πλησίον σου, νὰ γλυκάνῃ τὰς τελευταίας σου στιγμάς; "Ισως δὲ καὶ ἡ ἐπιστήμη του ὁμοῦ μὲ τὴν θερμότητα τῆς υἱικῆς του ἀγάπης θὰ κατώρθωναν νὰ σὲ ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ ἀδυσωπήτου θανάτου ...».

Τότε ἔνας χωρικός, συγγενής, φαίνεται, τῆς οἰκογενείας, ό όποιος ἔστεκε πίσω μου, ἔριξε στὸ σβέρκο μου μιὰ φράση :

— Πὲ πράμα καὶ γιὰ τ' ἄλλα παιδιά.

Πῶς δὲν τρελάθηκα, Θεέ μου, κείνη τὴν στιγμή! Ἀλλὰ κατάφερα νὰ γυρίσω πίσω τὸ γέλιο, ποὺ μ' ἀνέβηκε σὰ λόξυγγας στὸ λαιμό. Ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ζέστη ἔτρεχεν ὁ ἵδρωτας ποτάμι ἀπὸ τὸ μέτωπό μου. Ἐσώπασσα πάλι καὶ ξεροκατάπινα. Νὰ πῶ καὶ γιὰ τ' ἄλλα παιδιά; Ἀλλὰ τί νὰ πῶ, δι' ὄνυμα Θεοῦ! Μήπως τὰ 'ξερα καλὰ-καλά; Στρέφομαι λιγάκι καὶ λέγω χαμηλόφωνα στὸ χωρικό :

— Πῶς τὰ λένε;

— 'Ο 'Ανδρουλιός...

— 'Ο 'Ανδρουλιός, ἔξικολούθησα, ό φημισμένος σκοπευτής, ό όποιος ἀνυπομονεῖ νὰ συνεχίσῃ τοὺς ἡρωικοὺς ἀθλούς τοῦ γενναίου πατρός του ...

— 'Η Μαρία, μοῦ ψιθύρισε ό ύποβολεύς.

— 'Η Μαρία, τὸ κόσμημα τοῦ οἴκου σου, ἡ σεμνὴ καὶ ἐνάρετος Μαρία...

Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὄνόματός της ἡ Μαρία ἔβαλε φωνὴ μεγάλη : «Μπαμπά μου, καὶ πῶς θὰ μπαίνω στὸ ἔρμο τὸ σπίτι! νὰ μὴ σὲ θωρᾶ μπλιό!»

Αἰσθανόμουν ὅτι δὲν ἀντεῖχα πιά, ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεώς μου ἦτο στὸ τέλος της. Τί μαρτύριον ἦτο αὐτό, νὰ ἔχω μιὰ τόσο

άκρατη άρμή νὰ γελάσω, νὰ ξεκαρδιστῶ στὰ γέλια καὶ νὰ μὲ πνίγη ἀγωνία! Καὶ ὁ ύποβολεὺς τὸ σκοπό του:

— 'Ο Νικόλας... ἡ Γαρουφαλιά...

Τὸ βλέμμα μου ἔπεσε πάλι γιὰ μιὰ στιγμὴ στὸν πεθαμένο· καὶ μοῦ φάνηκε πιὸ ἀξιοθήνητος καὶ ἀπ' αὐτὸν.

— Καὶ τί νὰ εἴπω διὰ τὸν Νικόλαον...

Δέν εἶχα τίποτα νὰ εἴπω διὰ τὸν Νικόλαον, ἀλλ' οὔτε καὶ μ' ἀφῆκαν. Ἀπὸ τὸ ἀπέναντι μέρος, ὅπου ἐστέκοντο δύο φίλοι μου, ἦλθε ἔνα φύσημα μύτης, ἔνα γέλιο ποὺ ξέφυγε ἀπὸ τὴν μύτη, γιατὶ τὸ στόμα ἦτο φραγμένο μὲ μαντήλι. Τὸ φύσημα ἐκεῖνο καὶ τὸ μαντίλι ποὺ εἶδα στὸ στόμα κάτω ἀπὸ ἔνα μέτωπο χαμηλωμένο, μὲ ἀποτελείωσε. Θύελλα ἀπὸ γέλια ξέσπασε ἀπὸ τὸ στῆθος μου. Καὶ σὰν ἄρχισα, ἦτο ἀδύνατο πιὰ νὰ κρατηθῶ. "Ηθελα νὰ πῶ: «Γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν», ἀλλὰ μόνον ἡ πρώτη συλλαβὴ ἔβγαινε ἀπὸ τὸ στόμα μου κι ἐτελείωσε μὲ σπασμὸ γέλιου.

Στρέφομαι γύρω μὲ ἀπελπισία καὶ ζητῶ μία πρόφαση, γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν ἀσεβῆ παραφροσύνη μου. "Ἄλλοι μὲ κοιτάζουν μὲ ἀπορία καὶ ἀλλοὶ μὲ θυμό· καὶ μόνο οἱ φίλοι μου δὲν μὲ κοιτάζουν, γιατ' εἶχαν κρυφτῆ. Τὸ βλέμμα μου φτάνει στὸ φαρμακοποιό, καὶ στὰ μοῦτρα του βρίσκω τὴν πρόφαση ποὺ ζητοῦσα. 'Ο Ζαμαλής βαφότανε κι ἀπὸ τὴν ζέστη ἡ βαφὴ εἶχεν ἀναλιγώσει καὶ μὲ τὸν ἴδρωτα σχημάτιζε κιτρινωπὰ ρυάκια στὸ πρόσωπό του.

— Μωρὲ βάφεσαι; τοῦ λέω, γιὰ νὰ δείξω τάχα ὅτι γι αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη γελοῦσα!

— Δὲ μοῦ λέεις πῶς εἰσαι γιὰ δέσιμο; ἀποκρίνεται ὁ Ζαμαλής καὶ σκουπίζεται μὲ μεγάλο χρωματιστὸ μαντίλι.

Γιὰ νὰ σκεπτάσῃ τὸ σκάνδαλο ὁ παπάς, ἄρχισε νὰ ψάλλῃ. Τὴν ἕδια στιγμὴ δυὸ χέρια μ' ἔσπρωξαν πρὸς τὰ ἔξω. ἦταν ὁ χωρικός, ποὺ μοῦ λεγε τὰ ὀνόματα. Καὶ στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς μοῦ λέγει:

— Τὸ καλὸ ποὺ σοῦ θέλω, φύγε, φύγε γλήγορα!

«"Οταν ξιμουν δάσκαλος»

Ιωάννης Κονδυλάκης

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

I. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

A' - ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Μετά τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου διὰ τῆς συνθήκης τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, δὶ' ἡς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταβῶσιν ἔνοπλοι ὅπου ἥθελον, ὁ Ἀλῆς πασάς παρασπονδήσας ἐπεχείρησε νὰ ἔξοντωσῃ τοὺς ἑπιζήσαντας. Τούτων δὲ Κίτσος Βότσαρης φεύγων τὴν διωξίν ἥλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσουμέρκων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἔκει διέτρεχε κίνδυνον νὰ κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἔκει Σουλιώτας, ἀνερχομένους εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ "Ἄγραφα, εἰς μονήν τινα ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου. Πολιορκήθησεν αὐτῇ ὑπὸ Ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ἀλῆ, ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου 1804 οἱ Ἀλβανοὶ κατέλαβον διὰ προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαγαν τοὺς ἐν κυτῇ, πλὴν 80 περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ.

"Η Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ τραγούδι, δεκαπενταέτις θιγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐπρώτου γάμου, ἐπολέμει εἰς τὴν μονὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γιαννάκης φονευθέντος δὲ τούτου, μετέβη πλησίον τοῦ θείου της Νίκζα, πολεμοῦντος παρὰ τὸν Ἀχελῷον, καὶ ἐφόνευσε πόλλους Τούρκους. Ἀλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως μὴ συλληφθῇ, ἐπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη.

N. Γ. Πολίτης

"Ολες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
ὅλες τὴν "Αρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
σκλαβώθηκαν οἱ ὄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῆρες,
κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
Μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγάλεζικα κουμπούρια,
ἔχει καὶ στὴ μεσούλα της σπαθὶ μαλαματένιο.

Πέντε Τούρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραϊοί.

— Τούρκοι, γιά μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.

— Κόρη, γιά ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωή σου.

— Τί λέτε, μώρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;

'Εγώ είμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ Γιάννη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

2. ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ

Κατὰ τὴν διωξίν τῶν Σουλιώτῶν, περὶ ἡς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 ψυχῶν κατέφυγεν εἰς τὸν χωρὸν Ρινιάσσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἀρτης), ὅπου παρέμενον καὶ ἄλλαι τινὲς Σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἀλλὰ στῖφος Ἀλβανῶν καταφθάσαν εἰς τὸ χωρίον τὴν 23 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους, καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἤχυμαλώτισε.

Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότση, τοῦ ὁποίου ἀπόντος ἡ ἡρωϊκὴ σύζυγος Δέσποινα ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθείσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κούλαν τοῦ Δημουλᾶ, μετὰ δέκα ἀλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγρόνων καὶ ἐγγόνων τῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἡρώτησε τὰ τέκνα τῆς ἂν δὲν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν συλλαβιάν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὅσην πυρίτιδα εἶχεν, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐκάησαν.

Ν. Γ. Πολίτης

- Αχός βαρύς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
- Μήνα σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι;
- Ούδε σὲ γάμο ρίχνονται, ούδε σὲ χαροκόπι,
- ἡ Δέσποινα κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
- Ἀρβανίτια τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
- Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἴν' ἐδῶ τὸ Σούλι.
- Ἐδῶ εἰσαὶ σκλάβια τοῦ πασᾶ, σκλάβια τῶν Ἀρβανίτων.
- Τὸ Σούλι κι ἀν προσκύνησε, κι ἀν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
- ἡ Δέσποινα ἀφέντες Λιάπτηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.—
- Δαυλὶ στὸ χέριν ἀρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει.
- «Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιά μ', μαζί μου ἐλάτε».
- Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιὰ γενῆκαν.

3. ΜΙΣΟΛΟΓΓΙ

Νά 'μουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πήγαινα τοῦ ψήλου,
ν' ἀγνάντευα τὴ Ρούμελη, τὸ ἔρμο Μισολόγγι
πῶς πολεμάει μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσερους πασάδες.

Πέφτουν κανόνια στή στεριά και μπόμπες τοῦ πελάγου,
πέφτουν τὰ λιανοτούφεκα σὰν ἄμμος, σὰ χολάζι.
Καὶ ὁ Μακρῆς τοὺς φώναξε καὶ ὁ Μακρῆς φωνάζει :
— Παιδιά, βαστάτε τ' ἄρματα καὶ τὰ βαριὰ τουφέκια,
καὶ τὸ μιντάτ' μᾶς ἔρχεται στεριά καὶ τοῦ πελάγου,
ὁ Καραϊσκάκης τῆς στεριᾶς κι οἱ ‘Υδραῖοι τοῦ πελάγου.
Μήτε μιντάτι ἔφτασε, μήτε βοήθεια φτάνει,
καὶ οἱ κλεισμένοι ἥρμησαν μὲ τὰ σπαθιὰ στὰ χέρια,
κι οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐσταύρωσαν καὶ τοὺς διαμοιράζουν.
Πῆραν κεφάλια ἀμέτρητα καὶ ζωντανοὺς ἀμέτρους
καὶ λίγοι ξεγλιτώσανε πλέοντας μὲς στὸ αἷμα.

B' – ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Τὸ ἄσμα περὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὃστις ἀποθανὼν ἐγείρεται τοῦ τάφου
πρὸς ἔκτελεσιν ἱερῆς ὑποσχέσεως καὶ φέρει εἰς τὴν ἀπορφανισθεῖσαν
μητέρα τὸ μόνον ἐπιζῆσαν τέκνον της, τὴν εἰς τὰ ξένα ὑπανθρευμένην
ἀδελφήν του, κοινότατον εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας, εἰναι ἐπίσης δια-
δεδομένον εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, οἵτινες
τὸ πρότυπον παρέλαβον ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

N. Γ. Πολίτης

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴν χτενίζει,
στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸν ἔπλεκε τὰ μαλλιά της.
Προξενητάδες ἥρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,
νὰ πάρουντε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Οἱ ὄχτω ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
«Μάνα μου, κι ἀς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα·
στὰ ξένα κεῖ ποὺ περπατῶ, στὰ ξένα ποὺ πηγαίνω,
νά ’χω κι ἔγω παρηγοριά, νά ’χω κι ἔγω κονάκι.
— Φρόνιμος είσαι, Κωσταντή, μ' ἀσκημα ἀπιλογήθης.
Κι ἀ μόρθη, γιέ μου, θάνατος, κι ἀ μόρθη, γιέ μου, ἀρρώστια,

κι ἀν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη ;
Τὸ Θεὸ δοῦ βάλλω ἐγγυητὴ καὶ τοὺς ἄγιοὺς μαρτύρους,
ἀν τύχη κι ἔρθη θάνατος, ἀν τύχη κι ἔρθη ἀρρώστια,
ἀν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω».

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα
κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὄργισμένοι
κι ἔπεσε τὸ θανατικό, κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
Σ' ὅλα τὰ μνήματά ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν,
στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.

— Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὅποὺ μοῦ τὴν ἔξορισες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα !
Τὸ τάξιμο ποὺ μοῦ ταξεῖ, πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
Τὸ Θεὸ μοῦ ἕβαλες ἐγγυητὴ καὶ τοὺς ἄγιοὺς μαρτύρους,
ἀν τύχη πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης».

’Απὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριὰ κάτάρα
ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντής ἐβγῆκε.
Κάνει τὸ σύγνεφο ἀλογο καὶ τ’ ἄστρο χαλινάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.
Παίρνει τὰ ὅρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
Βρίσκει την κι ἔχτενίζουνταν ὅξου στὸ φεγγαράκι.
’Απὸ μακριὰ τὴ χαιρετᾶ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει.

— «Ἀιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε.
— Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί είναι τούτη ἡ ὥρα ;
— Ἄν ἵσως κι είναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ ῥθω
κι ἀν είναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νά ῥθω.
— Ἐλα, Ἀρετή, στὸ σπίτι μας, κι ἄς είσαι ὅπως κι ἀν είσαι.
Κοντολυγίζει τ’ ἀλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε, πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν’ κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία.
«Ποιός εἶδε κόρην ὅμορφη νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος !
— Ἀκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ;
— Πουλάκια είναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια είναι κι ἄς λένε ».

- Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε :
 « Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! ».
- ”Ακουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια
 πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους !
- ’Απρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν.
- Φοβοῦμαι σ', ὀδερφάκι μου, καὶ λιβανίες μυρίζεις.
- ’Εχτὲς βραδὺς ἐπίγαμε πέρα στὸν ‘Αι - Γιάννη
 κι ἔθυμιασέ μας ὁ παπάς μὲ περισσὸ λιβάνι».
 Καὶ παρεμπρὸς ποὺ πήγανε, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε :
 « Γιὰ δὲς θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,
 τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος !».
- Τ' ἄκουσε πάλι ἡ ’Αρετὴ κι ἐράγισε ἡ καρδιά της.
- « ”Ακουσες Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ;
- ”Αφῆσ”, ’Αρέτω, τὰ Πουλιὰ κι ὅ,τι κι ᾧ θέλ’ ἀς λέγουν.
- Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου καὶ ποῦ εἰν’ ἡ λεβεντιά σου
 καὶ τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὅμορφο μουστάκι ;
- ”Έχω καιρό, π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου».

- Αὔτοῦ σιμά, αύτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
 Βαριὰ χτυπᾶ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
 Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾶ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
 Κινάει καὶ πάει ἡ ’Αρετὴ στὸ σπίτι μοναχή της.
 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνούς, τὰ δέντρα μαραμένα,
 βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
 Χτυπᾶ τὴν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν.
 « ”Αν εἶσαι φίλος, διάβασινε, κι ἀν εἶσαι ἐχτρός μου, φύγε,
 κι ἀν εἶσαι ὁ Πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ ’Αρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα.
- Σήκω, μανούλα μου, ἀνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα !
- Ποιός εἶν’ αὐτὸς ποὺ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ;
- ”Ανοιξε, μάνα μου, ἀνοιξε, κι ἔγω είμαι ἡ ’Αρετή σου».
- Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Γ' ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Τὰ μοιρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμαστὰ ἐλεγεινγραφίας
ἀριστουργήματα, αὐτόφυτα τῆς ἑλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα,
κινοῦσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ποιητῶν καὶ ἐφελκύοντας τῶν γραμματο-
λόγων τὴν προσοχὴν ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνότερον, τῶν
λοιπῶν ἔξηγενισμένων καὶ τετορνευμένων ἡμῶν στιχουργημάτων.

Σ π. Ζ α μ π ἐ λ ι ο σ

1

[Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ]

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραΐστη,
νὰ εἰπῶ τραγούδι χλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.
μήδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἀκουσα μήδ' ἀπὸ παντρεμένες,
τοῦ Χάρου ἡ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.

«Πόχουν παιδιά, ἃς τὰ κρύψουνε, κι ἀδέρφια, ἃς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν, νὰ κρύψουνε τοὺς ἄντρες,
γιατὶ ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατὶ ἔχω γιὸ κουρσάρο·
οὕλο τὶς νύχτες περπατεῖ καὶ τὶς αὔγες κουρσεύει,
κι ὅπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυό, κι ὅπόβρη δυὸ τὸν ἔνα
κι ὅπόβρη κι ἔνα μοναχό, κείνον τὸν ξεκληρίζει ».

Μὰ νά τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβελάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του,
σέρνει στελέτα δίκοπα, σπαθιὰ ξεγυμνωμένα,
στελέτα τά 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιὰ γιὰ τὰ κεφάλια.

2

— «Ηλιε μου καὶ τριστήλιε μου καὶ κοσμογυριστή μου,
ψὲς ἔχασα μιὰ λυγερή, μιὰ ἀκριβοθυγατέρα·
νὰ μὴν τὴν εἶδες πουθενά, νὰ μὴ τὴν ἀπαντῆσες ;

— 'Εψὲς προχτές τὴν εἴδηκα στοῦ Χάρου τὸ σαράι.
‘Ο Χάρος ἔτρωγε ψωμὶ κι ἡ κόρη τὸν κερνοῦσε,
κι ἐτρέχαν τὰ ματάκια της σὰ μαρμαρένια βρύση
κι ἐτρεμε κι ἡ καρδούλα της σὰ μῆλο μαραμένο.

Κι ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα τῆς πέφτει τὸ ποτήρι,
μάιτε σὲ πέτρα βάρεσε, μάιτε σὲ καλντιρίμι,
μέσα στοῦ Χάρου τὴν ποδιὰ ἔπεσε κι ἐραϊστη.

Τοῦ Χάρου κακοφάνηκε, γυρίζει καὶ τῆς λέει :

«Τί ἔχεις, κόρη, πού χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα
καὶ τρέχουν καὶ τὰ μάτια σου σὰ μαρμαρένια βρύσῃ ;
Μή σὲ πονεῖ ὁχ τὴ μάνα σου, νὰ στείλω νὰν τὴ φέρω ;
— Δὲ μὲ πονεῖ ὁχ τὴ μάνα μου, μὴ στέλνης νὰν τὴ φέρης.
— Μή σὲ πονεῖ ὁχ τ' ἀδέρφια σου, νὰ στείλω νὰν τὰ φέρω ;
— Δὲ μὲ πονεῖ ὁχ τ' ἀδέρφια μου, μὴ στέλνης νὰν τὰ φέρης,
μόν' μὲ πονεῖ ὁχ τὸ σπίτι μου κι ὁχ τὸν Ἀπάνω κόσμο.
— "Α σὲ πονῇ ὁχ τὸ σπίτι σου, πλιὰ δὲν τὸ ματαβλέπεις ».»

II. ΕΝΤΕΧΝΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. — ΕΠΙΚΑ — ΕΠΙΚΟΛΥΤΡΙΚΑ

1. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὅψη,
ποὺ μὲ βίᾳ μετράει τὴν γῆ.

2

Ἄπ' τὰ κόκκαλα, βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ιερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

3

Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἔνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι » νὰ σοῦ πῆ.

4

Ἄργειε νά λθη ἐκείνη ἡ μέρα
κι ἥταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τά σκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5

Δυστυχής ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἔνα ἑκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά,

7

κι ἔλεες «πότε, ὁ ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ της ἐρμίες ; »
καὶ ἀπὸκρινοντο ἀπὸ πάνω
κλάψει, ἀλυσει, φωνές.

8

Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ, αἷμα
πλῆθος αἷμα Ἑλληνικό.

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἵματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφά
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

10

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθεις μοναχή·
δὲν εἰν' εὔκολες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεία τὲς κουρταλῆ.

11

«Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
ἄλλ' ἀνάσασιν καμιά·
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

12

«Ἄλλοι, διμέ ! στὴ συμφορά σου,
ὅπου ἔχαίροντο πολύ,
«σύρε νά βρης τὰ παιδιά σου,
σύρε», ἐλέγαν οἱ σκληροί.

13

Φεύγει ὁπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
ποὺ τὴ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἡ τρισάθλια κεφαλή,
σὰν πτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἢ ζωή.

15

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ δρμή,
ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή!

16

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ίερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὡς χαῖρε, Ἐλευθεριά!

17

Μόλις εἶδε τὴν δρμή σου
ὅ οὐρανός, ποὺ γιὰ τις ἔχθροὺς
εἰς τὴ γῆ τὴ μητρική σου
ἔτρεφ' ἄνθια καὶ καρπούς,

18

ἐγαλήνευσε· καὶ ἔχύθη
καταχθόνια μιὰ βοή
καὶ τοῦ Ρήγα σου ἀπεκρίθη
πολεμόκραχτη ἢ φωνή·

19

ὅλοι οἱ τόποι σου σ' ἐκράξαν
χαιρετώντας σε θερμά,
καὶ τὰ στόματα ἐφωνάξαν.
ὅσα αἰσθάνετο ἢ καρδιά.

20

Ἐφωνάξαν ὡς τ' ἀστέρια
τοῦ Ἰονίου καὶ τὰ νησιά,
καὶ ἐσηκώσαντα χέρια,
γιὰ νὰ δείξουνε χαρά,

21

μ' ὅλον πού ναι ἀλυσωμένο
τὸ καθένα τεχνικά
καὶ εἰς τὸ μέτωπο γραμμένο
ἔχει: ψεύτρα Ἐλευθεριά

22

Γκαρδιακὰ χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἢ γῆ
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
ποὺ τὴν ἔδεναν κι αὐτή.

23

Ἄπ' τὸν πύργο του φωνάζει,
σά νὰ λέη «σὲ χαιρετῶ»,
καὶ τὴ χήτη του τινάζει
τὸ λιοντάρι τὸ Ἰσπανό.

24

Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
τὸ θηρίο καὶ σέρνει εύθὺς
κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ρουσίας
τὰ μουγκρίσματα τις ὄργης.

25

Εἰς τὸ κίνημά του δείχνει
πῶς τὰ μέλη εἴν' δυνατά.
καὶ στοῦ Αίγαιου τὸ κύμα ρίχνει
μιὰ σπιθόβολη ματιά.

26

Σὲ ξανοίγει ἀπὸ τὰ νέφη
καὶ τὸ μάτι τοῦ Ἀετοῦ,
ποὺ φτερὰ καὶ νύχια θρέφει
μὲ τὰ σπλάχνα τοῦ Ἰταλοῦ.

27

καὶ σ' ἐσὲ καταγυρμένος,
γιατὶ πάντα σὲ μισεῖ,
ἔκρωζ', ἔκρωζε ὁ σκασμένος,
νὰ σὲ βλάψῃ, ἀν ἡμπορῆ.

28

Ἄλλο ἐσύ δὲ συλλογιέσαι
πάρεξ ποῦ θὰ πρωτοπᾶς·
δὲν μιλεῖς καὶ δὲν κουνιέσαι
στὲς βρισίες ὅποὺ ἀγρικᾶς.

29

σὰν τὸ βράχον ὅποὺ ἀφήνει
κάθε ἀκάθαρτο νερὸ
εἰς τὰ πόδια του νὰ χύνη
εύκολόσβηστον ἀφρό,

30

ὅπού ἀφήνει ἀνεμοζάλη
καὶ χαλάζι καὶ βροχὴ
νὰ τοῦ δέρνουν τὴ μεγάλη,
τὴν αἰώνια κορυφή.

31

Δυστυχιά του, ὡ δυστυχιά του,
ὅποιανοῦ θέλει βρεθῆ
στὸ μαχαίρι σου ἀποκάτου
καὶ σ' ἐκεῖνο ἀντισταθῆ.

32

Τὸ θηρίο, π' ἀνανογιέται
πώς τοῦ λείπουν τὰ μικρά,
περιορίζεται, πετιέται,
αἷμα ἀνθρώπινο διψᾶ.

33

τρέχει, τρέχει ὄλα τὰ δάση,
τὰ λαγκάδια, τὰ βουνά,
καὶ ὅπου φθάσῃ, ὅπου περάσῃ
φρίκη, θάνατος, ἐρμιά·

34

ἐρμιά, θάνατος καὶ φρίκη,
ὅπου ἐπέρασες κι ἐσύ·
Ξίφος ἔξω ἀπὸ τὴν θήκη
πλέον ἀνδρείαν σοῦ προξενεῖ.

35

Ίδου ἐμπρός σου δ τοῖχος στέκει
τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
νὰ τῆς ρίψης πιθυμᾶς.

36

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
δείχνει πάντα ὅπως νικεῖ,
καὶ ἂς εἶναι ἄρματα γεμάτη
καὶ πολέμιαν χλαλοῖ.

37

Σοῦ προβαίνουνε καὶ τρίζουν,
γιὰ νὰ ἴδης πώς εἴν' πολλά·
δὲν ἀκοῦς ποὺ φοβερίζουν
ἀνδρες μύριοι καὶ παιδιά;

38

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
θὰ σᾶς μείνουνε ἀνοιχτά,
γιὰ νὰ κλαύσετε τὰ σώματα,
ποὺ θὲ νὰ βρη ἡ συμφορά.

39

Κατεβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

40

Γιατὶ ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη;
Λίγα τὰ αἵματα γιατὶ;
Τὸν ἔχθρὸν θωρᾶ νὰ φύγη
καὶ στὸ κάστρο ν' ἀνεβῆ.

41

Μέτρα...είν' ἄπειροι οἱ φευγάτοι,
όπού φεύγοντας δειλιοῦν·
τὰ λαβώματα στὴν πλάτη
δέχοντ', ὥστε ν' ἀνεβοῦν.

42

Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
τὴν ἀφεύγατην φθορά·
νά, σᾶς φθάνει· ἀποκριθῆτε
στῆς νυκτὸς τὴν σκοτεινιά.

43

Ἀποκρίνονται, καὶ ἡ μάχη
ἔτσι ἀρχίζει, ὅπού μακριὰ
ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
ἀντιβούιζε φοβερά.

44

Ἄκούω κούφια τὰ τουφέκια,
άκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
άκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
άκούω τρίξιμο δοντιῶν.

45

"Α ! τί νύκτα ἦταν ἐκείνη
ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμός;
"Άλλος ὑπνος δὲν ἔγινη
πάρεξ θάνατου πικρός.

58

Τότε αὔξαίνει τοῦ πολέμου
ὁ χορὸς τρομακτικά,
σὰν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
στοῦ πελάου τὴν μοναξιά.

59

Κτυποῦν ὄλοι ἀπάνου κάτου·
κάθε κτύπημα ποὺ ἔβγῃ
είναι κτύπημα θανάτου,
χωρὶς νὰ δευτερωθῇ.

60

Κάθε σῶμα ἴδρωνει, ρέει·
λέσι καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ·
ἀπ' τὸ μίσος ποὺ τὴν καίει
πολεμάει νὰ πεταχθῇ.

61

Τῆς καρδίας κτυπίες βροντάνε
μὲς στὰ στήθια τους ἀργά,
καὶ τὰ χέρια ὅπού χουμᾶνε
περισσότερο εἰν' γοργά.

62

Οὐρανὸς γι' αὐτοὺς δὲν είναι,
εὐδὲ πέλαο, οὐδὲ γῆ·
γι' αὐτοὺς ὅλους τὸ πᾶν είναι
μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.

63

Τόση ἡ μάνιτα καὶ ἡ ζόλη,
ποὺ στοχάζεσαι, μὴ πώς
ἀπὸ μία μεριά καὶ ἀπ' ἄλλη
δὲν μείνη ἔνας ζωντανός.

64

Κοίτα χέρια ἀπελπισμένα
πῶς θερίζουνε ζωές !
Χάμου πέφτουνε κομμένα
χέρια, πόδια, κεφαλές,

65

καὶ παλάσκες καὶ σπαθία
μὲ δόλοσκόρπιστα μυαλά,
καὶ μὲ δόλοσχιστα κρανία
σωθικὰ λαχταριστά.

66

Προσοχὴ καμία δὲν κάνει
κανείς, ὅχι, εἰς τὴν σφαγή·
πᾶντα ἐμπρός. "Ω ! φθάνει,
φθάνει· ἔως πότε οἱ σκοτωμοί;

67

Ποῖος ἀφήνει ἔκει τὸν τόπο,
πάρεξ ὅταν ξαπλωθῇ;
Δὲν αἰσθάνονται τὸν κόπο
καὶ λέσ κι εἶναι εἰς τὴν ἀρχή.

.....

74

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ Ἱερά,
καὶ σὸν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθερίᾳ!

75

Τῆς Κορίνθου ἴδού καὶ οἱ κάμποι·
δὲν λάμπεται ἡλιος μοναχά
εἰς τοὺς πλάτανους, δὲν λάμπει
εἰς τ' ἀμπέλια, εἰς τὰ νερά·

76

εἰς τὸν ἥσυχον αἰθέρα
τώρα ἀθῶα δὲν ἀντηχεῖ
τὰ λαλήματα ἡ φλογέρα,
τὰ βελάσματα τὸ ἄρνι·

77

τρέχουν ἄρματα χιλιάδες
σὰν τὸ κύμα εἰς τὸ γιαλό·
ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλικαράδες
δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.

78

Ὦ τρακόσιοι! σηκωθῆτε
καὶ ξανάλθετε σ' ἐμᾶς·
τὰ παιδιά σας θέλ' ίδητε
πόσσο μοιάζουνε μὲ σᾶς.

79

Ολοι ἐκεῖνοι τὰ φοβοῦνται,
καὶ μὲ πάτημα τυφλὸ
εἰς τὴν Κόρινθο ἀποκλειοῦνται
κι ὅλοι χάνονται ἀπ' ἐδῶ.

80

Στέλνει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου
Πείνα καὶ Θανατίκο,
ποὺ σὲ σχῆμα ἐνὸς σκελέθρου
περπατοῦν ἀντάμα oī δυό.

81

Καὶ πεσμένα εἰς τὰ χορτάρια
ἀπεθαίνανε παντοῦ
τὰ θλιμένα ὀπομεινάρια
τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ.

82

Καὶ ἐσὺ ἀθάνατη, ἐσὺ θεία,
ποὺ ὅ, τι θέλεις ἡμπορεῖς,
εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
ματωμένη περπατεῖς.

83

Στὴ σκιὰ χεροπιασμένες,
στὴ σκιὰ βλέπω κι ἐγὼ
κρινοδάκτυλες παρθένες,
ὅποὺ κάνουνε χορό.

84

στὸ χορὸ γλυκογυρίζουν
ώραται μάτια ἔρωτικά,
καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
μαῦρα, δλόχρυσα μαλλιά.

85

Ἡ ψυχή μου ἀναγαλλιάζει
πώς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριᾶς.

86

Μὲς στὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
τὸ ποτήρι δὲν βαστῶ·
φιλελεύθερα τραγούδια
σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

87

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ίερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὥς χαῖρε, Ἐλευθεριά !

88

Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
μέσα ποὺ ἄνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

89

Σοῦ ἀλθε ἐμπρὸς λαμπτοκοπώντας
ἡ Θρησκεία μ' ἔνα σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινώντας
όποιù ἀνεῖ τὸν οὐρανό,

90

«σ' αὐτό», ἐφώναξε, «τὸ χῶμα
στάσου δλόρθη, Ἐλευθεριά».
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά.

91

Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει,
καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ^ν,
γύρω - γύρω της πυκνώνει
ποὺ σκορπάει τὸ θυμιατό.

92

Ἄγρικάει τὴν ψαλμωδία
όποιù ἑδίδαξεν αὐτή·
βλέπει τὴν φωταγωγία
στοὺς ἀγίους ἐμπρὸς χυτή.

93

Ποιοί εῖν' αὐτοὶ ποὺ πλησιάζουν
μὲ πολλὴ ποδοβολή,
κι ἄρματ', ἄρματα ταράζουν;
Ἐπετάχτηκες Ἐσύ.

94

Ἄ ! τὸ φῶς, ποὺ σὲ στολίζει
σὰν ἡλίου φεγγυοβολή
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὅχι, ἀπὸ τὴ γῆ.

95

λάμψιν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

96

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατᾶς,
σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,
καὶ εἰς τὸ τέταρτο κτυπᾶς.

98

Αὐτὸς λέγει... Ἀφοκρασθῆτε·
«Ἐγώ εἰμι» Ἄλφα, Ὁμέγα ἔγώ
πέστε, ποὺ θ' ἀποκρυφθῆτε
ἔσεις ὅλοι, ἃν ὁργισθῶ;

99

Φλόγα ἀκοίμητην σᾶς βρέχω,
ποὺ μ' αὐτὴν ἀν συγκριθῆ
κείνη ἡ κάτω δόποὺ σᾶς ἔχω
σὰν δροσιὰ θέλει βρεθῆ.

100

Κατατρώγει, ώσὰν τὴ σχίζα,
τόπους ἀμετρα ύψηλούς,
χῶρες, ὅρη ἀπὸ τὴ ρίζα,
ζῶα καὶ δένδρα καὶ θητούς,

101

καὶ τὸ πᾶν τὸ κατακαίει,
καὶ δὲν σώζεται πνοή,
πάρεξ τοῦ ἄνεμου ποὺ πνέει
μὲς στὴ στάχτη τὴ λεπτή ».

102

Κάπτοιος ἥθελε ἔρωτήσει :
 τοῦ θυμοῦ του εἰσαι ὀδελφή;
 Ποῖος εἰν' ἄξιος νὰ νικήσῃ
 ἢ μὲ σὲ νὰ μετρηθῇ;

105

Κακορίζικοι, ποὺ πᾶτε
 τοῦ Ἀχελώου μὲς στὴ ροή
 καὶ πιδέξια πολεμᾶτε
 ἀπὸ τὴν καταδρομὴ

106

ν' ἀποφύγετε! τὸ κύμα
 ἔγινε ὅλο φουσκωτό·
 ἐκεī εύρήκατε τὸ μνῆμα
 πρὶν νὰ εύρητε ἀφανισμό.

107

Βλασφημάει, σκούζει, μουγκρίζει
 κάθε λάρυγγας ἔχθροῦ,
 καὶ τὸ ρεῦμα γαργαρίζει
 τές βλασφήμιες τοῦ θυμοῦ.

108

Σφαλερά τετραποδίζουν
 πλῆθος ἄλογα, καὶ ὄρθα
 τρομασμένα χλιμιτρίζουν
 καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά.

109

Ποῖος στὸν σύντροφον ἀπλώνει
 χέρι, ώσὰν νὰ βοηθηθῇ·
 ποῖος τὴ σάρκα του δαγκώνει,
 ὅσο ὅπού νὰ νεκρωθῇ·

110

κεφαλές ἀπελπισμένες
 μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
 κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες
 γιὰ τὴν ὕστερη φορά.

111

Σβηέται — αὐξαίνοντας ἡ πρώτη
 τοῦ Ἀχελώου νεροսυρμή —
 τὸ χλιμίτρισμα καὶ οἱ κρότοι
 καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογνυσμοί.

122

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
 τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
 σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
 ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

123

Εἰς αὐτήν, εἰν' ξακουσμένο,
 δὲν νικιέσαι ἐσὺ ποτέ·
 ὅμως, ὅχι, δὲν εἰν' ξένο
 καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

124

Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ξαπλώνει
 κύματ' ἄπειρα εἰς τὴ γῆ,
 μὲ τὰ ὄποια τὴν περιζώνει
 κι είναι εἰκόνα σου λαμπτρή.

125

Μὲ βρυχίσματα σαλεύει,
 ποὺ τρομάζει ἡ ἀκοή·
 κάθε ξύλο κινδυνεύει
 καὶ λιμιώνα ἀναζητεῖ·

126

φαίνετ' ἔπειτα ἡ γαλήνη
καὶ τὸ λάμψιμο τοῦ ἥλιοῦ,
καὶ τὰ χρώματα ἀναδίνει
τοῦ γλαιυκότατου οὐρανοῦ.

127

Δὲν νικιέσαι, εἴν' ξακουσμένο,
στὴν ξηράν ἐσύ ποτέ·
ὅμως, ὄχι, δὲν εἴν' ξένο
καὶ τὸ πέλαγο γιὰ σέ.

128

Περνοῦν ἅπειρα τὰ ξάρτια,
καὶ σὰν λόγγος στριμωχτὰ
τὰ τρεχούμενα κατάρτια,
τὰ ὀλοφούσκωτα πανιά.

129

Σὺ τές δύναμές σου σπρώχνεις,
καὶ ἀγκαλὰ δὲν εἴν' πολλές,
πολεμώντας, ἄλλα διώχνεις,
ἄλλα παίρνεις, ἄλλα καῖς.

130

Μὲ ἐπιθύμια νὰ τηράζεις
δυὸς μεγάλα σὲ θωρῶ,
καὶ θανάσιμον τινάζεις
ἐναντίον τους κεραυνό.

131

Πιάνει, αὔξαίνει, κοκκινίζει
καὶ σηκώνει μιὰ βροντή,
καὶ τὸ πέλασο χρωματίζει
μὲ αίματόχροη βαφή.

132

Πνίγονται ὄλοι οἱ πολεμάρχοι
καὶ δὲν μνέσκει ἔνα κορμί·
χάρου, σκιὰ τοῦ Πατριάρχη,
ποὺ σ' ἐπέταξαν ἔκει.

133

Ἐκρυφόσμιγαν οἱ φίλοι·
μὲ τς ἔχθρούς τους τὴ Λαμπρή,
καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χείλη
δίνοντάς τα εἰς τὸ φίλι.

134

Κειές τές δάφνες ποὺ ἐσκορπίστε
τώρα πλέον δὲν τές πατεῖ,
καὶ τὸ χέρι ὅποι ἐφιλῆστε
πλέον, ἄ! πλέον δὲν εὐλογεῖ.

135

Ολοι κλαῦστε· ἀποθαμένος
ό ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς·
κλαῦστε, κλαῦστε· κρεμασμένος
ώσὰν νά τανε φονιάς.

136

Ἐχει ὄλανοιχτὸ τὸ στόμα
π' ὥρες πρῶτα εἶχε γευθῆ
τ' ἄγιον Αἴμα, τ' ἄγιο Σῶμα·
λές πώς θὲ νὰ ξαναβγῆ

137

ἡ κατάρα ποὺ εἶχε ἀφῆσει
λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῆ
εἰς ὅποιον δὲν πολεμήσῃ
καὶ ήμπορεῖ νὰ πολεμῇ.

138

Τὴν ἀκούω, βροντάει, δὲν παύει
εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
καὶ μουγκρίζοντας ἀνάβει
τὴν αἰώνιαν ἀστραπή.

139

Ἡ καρδιὰ συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω; Σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

140

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εύρώπη
τρεῖς φορὲς μ' ἀνησυχιά·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾶ :

141

«Παλικάρια μου! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἴναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

142

΄Απ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἔχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
ποὺ τές δάφνες σᾶς μαδεῖ·

143

μία, ποὺ ὅταν ώσάν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κυρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη,
ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ.

144

΄Η Διχόνοια, ποὺ βαστάει
ἔνα σκῆπτρο ἥ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
«πάρ' το», λέγοντας, «καὶ σύ».

145

Κειὸ τὸ σκῆπτρο ποὺ σᾶς δείχνει,
ἔχει ἀλήθεια ωραια θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατὶ ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

146

΄Απὸ στόμα ὅποὺ φθονάει,
παλικάρια, ἄς μὴν πωθῆ,
πὼς τὸ χέρι σας κτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

147

Μήν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά :
«΄Εὰν μισοῦνται ἀνάμεσό τους,
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά».

148

Τέτοια ἀφήστενε φροντίδα·
ὅλο τὸ αἷμα ὅποὺ χυθῇ
γιὰ θρησκεία καὶ γιὰ πατρίδα,
ὅμοιαν ἔχει τὴν τιμή.

149

Στὸ αἷμα αὐτό, ποὺ δὲν πονεῖτε,
γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ θρησκεία,
σᾶς ὅρκίω, ἀγκαλιασθῆτε
σὰν ἀδέλφια γκαρδιακά.

150

Πόσον λείπει, στοχασθῆτε,
πόσο ἀκόμα νὰ παρθῇ·
πάντα ἥ νίκη, ἂν ἐνωθῆτε,
πάντα ἐσᾶς θ' ἀκολουθῇ.

151

΄Ω ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία! ...
Καταστῆστε ἔνα σταυρὸ
καὶ φωνάξετε μὲ μία:
«Βασιλεῖς, κοιτάξτ' ἐδῶ.

152

Τὸ σημεῖο ποὺ προσκυνᾶτε
εἰναι τοῦτο, καὶ γι' αὐτὸ
ματωμένους μᾶς κοιτάτε
στὸν ἀγώνα τὸν σκληρό.

154

΄Εξ αἵτιᾶς του ἐσπάρθη, ἔχάθη
αἷμα ἀθῶ, χριστιανικό,
ποὺ φωνάζει ἀπὸ τὰ βάθη
τῆς νυκτός : Νὰ κδικηθῶ.

155

Δὲν ἀκοῦτε ἐσεῖς εἰκόνες
τοῦ Θεοῦ, τέτοια φωνή;
Τώρα ἐπέρασαν αἰῶνες
καὶ δὲν ἔπαυσε στιγμή.

156

Δὲν ἀκοῦτε; εἰς κάθε μέρος
σὰν τοῦ Ἀβέλ καταβοᾶ·
δὲν εἴν’ φύσημα τοῦ ἄέρος
ποὺ σφυρίζει εἰς τὰ μαλλιά.

157

Τί θὰ κάμετε; θ’ ἀφῆστε
νὰ ἀποκτήσωμεν ἐμεῖς
λευθερίαν ἢ θὰ τὴν λύστε
ἔξ αιτίας Πολιτικῆς;

158

Τοῦτο ἀνίσως μελετᾶτε,
ἰδού ἐμπρός σας τὸν Σταυρό.
Βασιλεῖς! ἐλᾶτε, ἐλᾶτε,
καὶ κτυπήσετε κι ἐδῶ».

Διονύσιος Σολωμός

ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ

Ως εἰσαγωγὴ παραθέτουμε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν κριτικὴ με-
λέτη τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη «Η ποίηση στὴ ζωή μας».

Οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» εἶναι τὸ ἔργο ποὺ τὸ μελέτησε
καὶ τὸ δούλεψε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ὁ Σολωμός. Τὸν εἰδαμε νὰ
τὸ ἀρχίζῃ μαζὶ μὲ τὸ πέσιμο τοῦ Μεσολογγιοῦ (1826) καὶ τὸν βρίσκου-
με ύστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια (1844), ἐνῶ ήταν ἀρκετὰ προχωρημένος
στὴ σύνθεση του, νὰ τὸ ξαναχύνη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὲ καινούριο μέτρο.

Οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν τὸ
καθαυτὸ ἔργο τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, ὅχι μόνο γιατὶ τὸ δούλεψε χρό-
νια καὶ χρόνια, παρὰ καὶ γιατὶ ζήτησε σ’ αὐτὸ μέσα νὰ κλείση ὅ, τι
ἀνώτερο ἔφτασε ὁ Ἰδιος νὰ ἀντικρίση στὴ ζωή του. «Ολη ἡ ἐμπειρία,
ὅλο τὸ νόημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ήταν βαλμένα ἐκεῖ μέσα.
«Σκέψου βαθιά», λέει στὸν ἑαυτό του ὁ ποιητής, «καὶ σταθερὰ (μιὰ
φορὰ γιὰ πάντα) τὴ φύση τῆς Ἰδέας, πρὶν πραγματοποιήσης τὸ
ποίημα. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐνσαρκωθῇ τὸ οὐσιαστικότερο καὶ ύψηλότερο
περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ πατρίδα καὶ ἡ πίστις».

«Αν ὁ Σολωμὸς ἔφτανε νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργο καταπώς τὸν βλέ-
πουμε νὰ τὸ σχεδιάζῃ, θὰ ἔδινε στὸν κόσμο τὴ σπάνια χαρὰ νὰ γνωρί-
σῃ ἀνθρώπους μὲ πλούσια ζωή. «Οπως στὰ μεγάλα ἀριστουργήματα
τῆς τέχνης, ἔτσι καὶ στοὺς «Ἐλεύθερους πολιορκημένους» ξάστερο
ἀνοίγεται ὅλο τὸ βάθος τῆς ζωῆς κι οἱ ἀνθρωποι εἶναι ἄξιοι νὰ τὸ

15

άντικρίσουν καὶ νὰ τὸ μετρήσουν. Τὸ ἔργο αὐτό, ἔτσι ἀτελείωτο καθὼς εἶναι, σὲ σαστίζει μὲ τὴ βαθιὰ καὶ πλατιὰ σύλληψὴ του, καὶ τὸ σπουδαιότερο, τὰ ἴδια τὰ πράματα νιώθεις νὰ δρίζουν τὴ σύλληψη καὶ δὲν εἶναι ἡ παρατεντωμένη προσπάθεια ἐνὸς ἔξαιρετικοῦ ἀτόμου. Ἡ ύπεράνθρωπη ἀντίσταση καὶ ἡ ἡρωικὴ ἔξοδος τῶν πολιορκημένων τοῦ Μεσολογγιοῦ κάνουν τὴν ύπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ δοξολογία ὅλου τοῦ ἀγώνα τῶν πατέρων μᾶς γιὰ τὴ λευτεριά. Σ' αὐτὸ μοιάζει μὲ τὸν "Υμνο". "Ομως πόση διαφορὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο τραγούδι στὸ τελευταῖο..."

Εἶχε δὲ Σολωμὸς ἀρκετὰ πονέσει μαζὶ μὲ τοὺς ἀγωνιστές, εἶχε ἀρκετὰ στὴ ζωὴ τοῦ λαχταρήσει τὴ λευτεριά, εἶχε ἀρκετὰ συλλογιστῆ, ποὺ νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὸν παρασύρουν ἐντυπώσεις τῆς στιγμῆς.

"Η ἀξίωση τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴ λευτεριὰ εἶχε ψηλώσει, δὲν ἦταν ἡ ἴδια ὅπως ὅταν συνέθετε τὸ "Υμνο. Γ' αὐτὸ οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», ἐνῶ μοιάζουν νὰ ἀκουμποῦν σ' ἓνα ἔξωτερικὸ περιστατικό, στὸ βάθος δείχνουνται ὑπέρτατη ἔκφραση τοῦ πόθου τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴ λευτεριὰ καὶ, γιὰ νὰ μὴν ἀλλάξουμε τὰ λόγια μᾶς, οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» εἶναι ἡ μορφὴ τοῦ ἄνθρωπου, καθὼς τὴ γέννησε ἡ λαχτάρα τοῦ Σολωμοῦ νὰ πλησιάσῃ τοὺς ἡρωικοὺς ἀγωνιστές τοῦ Μεσολογγιοῦ καὶ νὰ γίνη ἕνα μαζί τους..."

"Οπως οἱ μεγάλοι ἀγωνιστές ἔβαζαν ὅλη τὴ ζωὴ τους κάτω καὶ δημιουργοῦσαν ἔνα σύνολο, τὸ ἴδιο κι δὲ Σολωμὸς στὸ εἶδος του δημιουργοῦσε ἀκούγοντας στὸ ἐσωτερικό του ἔναν ὀλάκερο κόσμο νὰ βουῇ ἡ ἀρμονικά. "Ετσι κάνουν ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ ποιητές. Οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» εἶναι δὲ ὑψηλὸς ὑμνος στὸ ἀνεχτίμητο καλὸ τοῦ ἄνθρωπου, στὴ θέληση σ.η.

"Εκεὶ μέσα δὲ Σολωμὸς μᾶς φανερώνει τὸ τρομερὸ μυστικό της: θέληση σ.η σημαίνει χρέες: θέλει μόνο ἐκεῖνος δὲ ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι πρόθυμος νὰ πάθῃ. Τὴ στιγμὴ ποὺ ἐλαττωθῇ ἡ προθυμία του, ἀδυνατίζει κι ἡ θέλησή του.

"Ο Σολωμὸς μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀγιασε τοὺς ἀγωνιστές στὴν ψυχὴ μᾶς. Τώρα μπορεῖ δὲ "Ἐλληνας νὰ περηφανεύεται, γιατὶ ἔχει κάτι ἀγιο μέσα ἡ ζωὴ του, γιατὶ μπορεῖ στὴ γλώσσα του νὰ κάμη τὸν ὄρκο «Μὰ τὶς ψυχές, ποὺ χάθηκαν πολεμώντας», ὄρκο ποὺ θὰ τὸν φυλάξῃ, ἐπειδὴ δὲ Σολωμὸς μὲ τὴν ποιητική του μεγαλοφυΐα μᾶς δείχνει πώς οἱ ψυχές ἐκεῖνες ἦταν ἀληθινὰ ὅγιες.

"Οσο κομματιασμένο κι ἀν είναι τὸ τραγούδι τῶν «Ἐλευθέρων πολιορκημένων», τὸ νόημά του δὲν θόλωσε καθόλου. Ἀστράφτει, κι ἀπὸ τὰ συντρίμμια του ἀκούγεται ἡ καθαρὴ ἀπόκριση ποὺ ἔδωσε ὁ ποιητής στὸ ἑρώτημα ποὺ τοῦ ἔβαζε ἡ ἴδια ἡ ζωή: ἀν ἔχη δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος κάτι δικό του. "Εχει, μᾶς λέει ὁ Σολωμός, κάτι, ποὺ ὁ θάνατος δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ πάρη —κι αὐτὸς είναι ἡ θέληση σ' ἡ του.

"Ομως ἐκείνος θέλει, ποὺ είναι πρόθυμος νὰ πάθῃ. Θέληση σημαίνει χρέος. Ἀπόδειξη σὶ πολιορκημένοι τοῦ Μεσολογγιοῦ. Θελητὴ σαν νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι καὶ ἀληθινὲς ζήσανε, γιατὶ φάνηκαν πρόθυμοι νὰ πάθουν. Στὸ βάθος είναι ἡ ἴδια ἀπόκριση, ποὺ ἔδωσαν ὅλοι οἱ μεγάλοι σὲ διάφορες ἐποχές: «ἄξιζει νὰ ζῆ ὁ ἄνθρωπος, γιατὶ ἀξίζει νὰ μαθαίνῃ». Μᾶς τὴ δίνει κι ὁ Σολωμός μὲ τὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς του καὶ γιὰ κεῖνο είναι μεγάλοι κι αὐτὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β'

1

Ἄλλος φάσεις πορφόρος βλέπεις κασσιφόρος

"Ἀκρα τοῦ τάφου σιωπὴ στὸν κάμπτο βασιλεύει· λαλεῖ πουλί, παίρνει σπυρί, κι ἡ μάνα τὸ ζηλεύει. Τὰ μάτια ἡ πείνα ἐμαύρισε· στὰ μάτια ἡ μάνα μνέει· στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παράμερα καὶ κλαίει: ὃν ετούθη, νοσὸν «Ἐρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ' ἔχω γὼ στὸ χέρι;» ὁράει μνὲψο όπουν σὺ μοῦ γίνεις βαρὺ κι ὁ Ἀγαρηνὸς τὸ ξέρει».

2

"Η ζωὴ ποὺ ἀνασταίνεται μὲ ὅλες τῆς τέσσερες, ἀναβρύζοντας δόλοῦθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εἰς ὅλα τὰ ὄντα· ἡ ζωὴ ἀκέραιη, ἀπὸ ὅλα τῆς φύσης τὰ μέρη, θέλει νὰ καταβάλῃ τὴν ἀνθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γῆ, οὐρανός, συγχωνευμένα, ἐπιφάνεια καὶ βάθος συγχωνευμένα, τὰ ὅποια πάλι πολιορκοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἐπιφάνεια καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς.

"Η ωραιότης τῆς φύσης, ποὺ τοὺς περιτριγυρίζει, αὔξαίνει εἰς τοὺς ἔχθροὺς τὴν ἀνυπομονησία νὰ πάρουν τὴ χαριτωμένη γῆ, καὶ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὸν πόνο ὅτι θὰ τῇ χάσουν.

Λευκὸ βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
καὶ μὲς στὴ θάλασσα βαθιὰ ἔξαναπετιέται πάλι,
κι ὄλόλευκο ἐσύσμιξε μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη.
Καὶ μὲς στῆς λίμνης τὰ νερά, ὅπ' ἔφθασε' μ' ἀσπούδα,
ἔπαιξε μὲ τὸν ἵσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
ποὺ εὐώδιασε τὸν ύπνο της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο·
τὸ σκουληκάκι βρίσκεται σ' ὥρα γλυκιά κι ἐκεῖνο.
Μάγεμα ἡ φύσις κι ὄνειρο στὴν ὁμορφιὰ καὶ χάρη,
ἡ μαύρη πέτρα δλόχρυση καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι·
μὲ χίλιες βρύσες χύνεται, μὲ χίλιες γλῶσσες κρένει·
ὅποιος πεθάνῃ σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' ἡ ψυχὴ καὶ ξαστοχᾶ γλυκὰ τὸν ἑαυτό της.

3

³ Ενῶ ἀκούεται τὸ μαγευτικὸ τραγούδι τῆς ἄνοιξης, ὃπού κιν-
δυνεύει νὰ ξυπνήσῃ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς
τόσον, ώστε νὰ ὀλιγοστέψῃ ἡ ἀντρεία τους, ἔνας τῶν Ἑλλήνων πολε-
μάρχων σαλπίζει κράζοντας τοὺς ἀλλους εἰς συμβούλιο, καὶ ἡ σβη-
σμένη κλαγγή, ὃπού βγαίνει μέσ' ἀπὸ τὸ ἀδυνατισμένο στῆθος του,
φθάνοντας εἰς τὸ ἔχθρικὸ στρατόπεδο παρακινεῖ ἔνα Ἀράπη νὰ κάμη
ὅ, τι περιγράφουν οἱ στίχοι 4–12.

«Σάλπιγγα κόψ’ τοῦ τραγουδιοῦ τὰ μάγια μὲ βία,
γυναικός, γέροντος, παιδιοῦ μὴ κόψουν τὴν ἀντρεία».

Χαμένη, ἀλίμονον! κι ὁκνή τὴ σάλπιγγα γρικάει·
ἀλλὰ πᾶς φθάνει στὸν ἔχθρὸν καὶ κάθ' ἥχῳ ξυπνάει;
Γέλιο στὸ σκόρπιο στράτευμα σφοδρὸν γεννοβολιέται
κι ἡ περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανὶς πετιέται·
καὶ μὲ χαρούμενη πνοὴ τὸ στῆθος τὸ χορτάτο,
τ' ἀράθυμο, τὸ δυνατὸν κι ὅλο ψυχές γιομάτο,
βαρώντας γύρου ὀλόγυρα, ὀλόγυρα καὶ πέρα.

τὸν ὅμορφο τρικύμισε καὶ ξάστερον ἀέρα·
τέλος μακριὰ σέρνει λαλιά, σὰν τὸ πεσούμεν' ἄστρο,
τρανὴ λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητὴ κατὰ τὸ κάστρο

17

Κι ἄνθιζε μέσα μου ἡ ζωὴ μ' ὅλα τὰ πλούτια πόχει.

51

‘Η δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ'

4

‘Απὸ τὸ μαῦρο σύγνεφο κι ἀπὸ τὴ μαύρη πίσσα.

Αλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος
ὅ στύλος φανερώνεται, μὲ κάτου μαζωμένα
τὰ παλικάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνου τὴ σημαία
ποὺ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ καὶ τὸ Σταυρὸν ἀπλώνει
παντόγυρα στὸν ὅμορφον ἀέρα τῆς ἀντρείας,
κι ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κι ἡ γῆ χεροκροτοῦσε·
κάθε φωνὴ κινούμενη κατὰ τὸ φῶς μιλοῦσε,
κι ἐσκόρπια τὰ τρισεύγενα λουλούδια τῆς ἀγάπης:
«Ομορφη, πλούσια, κι ἀπαρτη, καὶ σεβαστή, κι ἀγία!»

‘Ο Πειρασμὸς

‘Εστησ’ ὁ ‘Ἐρωτας χορὸς μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη,
κι ἡ φύσις ἥβρε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκιά της ὥρα,
καὶ μές στὴ σκιὰ ποὺ φούντωσε καὶ κλεῖ δροσιές καὶ μόσχους
ἀνάκουστος κιλαθηδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος.

Νερὰ καθάρια καὶ γλυκά, νερὰ χαριτωμένα,
χύνονται μές στὴν ἄψυσσο τὴ μοσχοβολισμένη,
καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο της, κι ἀφήνουν τὴ δροσιά τους,
κι οὕλα στὸν ἥλιο δείχνοντας τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους.

τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἔκει, καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια.
 "Εξ' ἀναβρύζει κι ἡ ζωή, σ' γῆ, σ' οὐρανό, σὲ κύμα.
 'Αλλὰ στῆς λίμνης τὸ νερό, π' ἀκίνητο 'ναι κι ἀσπρο.
 ἀκίνητ' ὅπου κι ἀν ἰδῆς, καὶ κάτασπρ' ὡς τὸν πάτο.
 μὲ μικρὸν ἵσκιον ἄγνωρον ἔπαιξ' ἡ πεταλούδα,
 πού 'χε εὐωδίσει τς ὑπνους της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο.
 'Αλαφροῖσκιωτε καλέ, γιά πὲς ἀπόψε τί 'δες.
 Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια !
 Χωρὶς ποσῶς γῆς, οὐρανὸς καὶ θάλασσα νὰ πνένε,
 ούδ' ὅσο κάν' ἡ μέλισσα κοντὰ στὸ λουλουδάκι,
 γύρου σὲ κάτι ἀτάραχο π' ἀσπρίζει μὲς στὴ λίμνη,
 μονάχο ἀνακατώθηκε τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
 κι ὅμορφη βγαίνει κορασιὰ ντυμένη μὲ τὸ φῶς του.

Διονύσιος Σολωμός

3. ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ

"Ἄσ μὴ βρέξῃ ποτὲ
 τὸ σύννεφον καὶ δ ἄνεμος
 σκληρὸς ἂς μὴ σκορπίσῃ
 τὸ χῶμα τὸ μακάριον
 πού σᾶς σκεπάζει.

"Ἄς τὸ δροσίσῃ πάντοτε
 μὲ τ' ἀργυρᾶ της δάκρυα
 ἡ ροδόπεπλως κόρη·
 καὶ αὐτοῦ ἂς ξεφυτρώνουν
 αἰώνια τ' ἄνθη.

"Ω γνήσια τῆς 'Ελλάδος
 τέκνα· ψυχαὶ ποὺ ἐπέσατε
 εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως,
 τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
 καύχημα νέον·

σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη
 τὴν νικητήριον δάφνην,
 καὶ ἀπὸ τὴν μυρτιάν σᾶς ἐπλεξε
 καὶ πένθιμον κυπάρισσον
 στέφανον ἄλλον.

'Αλλ' ἀν τις ἀπεθάνῃ
 διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
 είναι φύλλον ἀτίμητον,
 καὶ καλὰ τὰ κλαδιὰ
 τῆς κυπαρίσσου.

'Αφ'οῦ εὶς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου
 τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ πρόνοος
 φύσις τὸν φόβον ἔχυσε,
 καὶ τὰς χρυσᾶς ἐλπίδας
 καὶ τὴν ἡμέραν.

ἐπὶ τὸ μέγα πρόσωπον
τῆς γῆς πολυβοτάνου
εὐθὺς τὸ οὐράνιον βλέμμα
βαθυσκαφῇ ἐφανέρωσε
μνήματα μύρια.

Πολλὰ μὲν σκοτεινά·
φέγγει ἐπ' ὀλίγα τ' ἄστρον
τὸ τῆς ἀθανασίας·
τὴν ἐκλογὴν ἐλεύθερον
δίδει τὸ θεῖον.

“Ελληνες, τῆς πατρίδος
καὶ τῶν προγόνων ἄξιοι·
“Ελληνες, σεΐς, πῶς ἡθελεν
ἀπὸ σᾶς προκριθεῖν
ἄδοξος τάφος;

‘Ο Γέρων φθονερὸς
καὶ τῶν ἔργων ἔχθρὸς
καὶ πάσης μνήμης ἔρχεται·
περιτρέχει τὴν θάλασσαν
καὶ τὴν γῆν ὅλην.

«Η Λύρα»

‘Απὸ τὴν στάμναν χύνει
τὰ ρεύματα τῆς λήθης
καὶ τὰ πάντα ἀφανίζει.
Χάνονται οἱ πόλεις, χάνονται
βασίλεια κι ἔθνη.

‘Άλλ’ ὅτε πλησιάσῃ
τὴν γῆν ὅπού σᾶς ἔχει,
θέλει ἀλλάξειν τὸν δρόμον του
ὁ Χρόνος, τὸ θαυμάσιον
χῶμα σεβάζων.

Αὔτοῦ, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχαίαν
πορφυρίδα καὶ σκῆπτρον
δώσωμεν τῆς Ἑλλάδος,
θέλει φέρειν τὰ τέκνα της
πᾶσα μητέρα.

Καὶ δακρυχέουσα θέλει
τὴν Ἱερὰν φιλήσειν
κόνιν καὶ εἰπεῖν: Τὸν ἔνδοξον
λόχον, τέκνα, μιμήσατε,
λόχον ἡρώων.

‘Ανδρέας Κάλβος

4. Ο ΩΚΕΑΝΟΣ

Γῆ, τῶν θεῶν φροντίδα,
‘Ελλάς, ἡρώων μητέρα,
φίλη, γλυκεῖα πατρίδα μου,
νύκτα δουλείας σ’ ἐσκέπασε,
νύκτα αἰώνων.

Οὕτω εἰς τὸ χάος ἀμέτρητον
τῶν οὐρανίων ἐρήμων
νυκτερινὸς ἔξαπλωσεν
ἔρεβος τὰ πλατέα
πένθιμα ἐμβόλια.

Καὶ εἰς τὴν σκοτιάν βαθείαν,
εἰς τὸ ἀπέραντον διάστημα,
τὰ φῶτα σιγαλέα
κινῶνται τῶν ἀστέρων
λελυπημένα.

‘Ἐχάθηκαν οἱ πόλεις,
ἐχάθηκαν τὰ δάση
κι ἡ θάλασσα κοιμᾶται
καὶ τὰ βουνά· καὶ ὁ θόρυβος
παύει τῶν ζώντων.

Εἰς τὰ φρικτὰ βασίλεια
όμοιάζει τοῦ θανάτου
ἡ φύσις ὅλη· ἐκεῖθεν
ἥχος ποτὲ δὲν ἔρχεται
ὕμνων ἢ θρήνων.

Άλλὰ τῶν μακαρίων
στάβλων ἴδου τὰ ἡῷα
κάγκελλα οἱ Ὥραι ἀνοίγουσιν,
ἴδου τὰ ἀκάμαντα ἄλογα
τοῦ Ἡλίου ἐκβαίνουν.

Χρυσᾶ, φλογώδη, καίουσι
τοὺς δρόμους τοῦ ἀέρος
τὰ ἀμιλλητήρια πέταλα·
τοὺς οὐρανοὺς φωτίζουσι
λάμπουσαι οἱ χαῖται.

Τώρα ἔξανοίγει τ' ἄνθη
εἰς τὸν δροσώδη κόλπον
τῆς γῆς ἢ αὔγη· καὶ φαίνονται
τώρα τῶν φιλοπόνων
ἄνδρῶν τὰ ἔργα.

Τὰ μυρισμένα χείλη
τῆς ἡμέρας φιλοῦσι
τὸ ἀναπαυμένον μέτωπον
τῆς οἰκουμένης· φεύγουσιν
ὄνειρα, σκότος,

Ύπνος, σιγή· καὶ πάλιν
τὰ χωράφια, τὴν θάλασσαν,
τὸν ἀέρα γεμίζουσι
καὶ τὰς πόλεις μὲν κρότον
ποίμνια καὶ λύραι.

Εἰς τοῦ σπηλαίου τὸ στόμα
ἴδου προβαίνει ὁ μέγας
λέων, τὸν φοβερὸν
λαιμὸν τετριχωμένον
βρέμων τινάζει.

Οἱ ἀετὸς ἀφήνει
τοὺς κρημνούς ύψηλούς·
κτυπάουσιν οἱ πτέρυγες
τὰ νέφη, καὶ τὸν Ὄλυμπον
ἢ κλαγγὴ σχίζει.

Ἐθλιψε τὴν Ἑλλάδα
νύκτα πολλῶν αἰώνων,
νύκτα μακρᾶς δουλείας,
αἰσχύνη ἀνδρῶν ἢ θέλημα
τῶν ἀθανάτων.

Η χώρα τότε ἐφαίνετο
ναὸς ἡρειπωμένος,
ὅπου οἱ ψαλμοὶ σιγάουσι
καὶ τοῦ κισσοῦ τὰ ἀτρέμητα
φύλλα κοιμῶνται.

Ωσάν ἐπὶ τὴν ἄπειρον
θάλασσαν τῶν ὀνείρων,
ὅλιγαι, ἀπηλπισμέναι
ψυχαὶ νεκρῶν διαβαίνουσι
μὲ δίχως βίαν.

Οὔτως ἀπὸ τοῦ Ἀθωνος
τὰ δένδρα ἔως τοὺς βράχους
τῆς Κυθήρας κυλίουσα
τὴν ἄμαξαν βραδεῖαν,
οὐρανοδρόμον·

ἡ τρίμορφος Ἐκάτη
ἔθεώρει τὰ πλοια, τὸν πλοῖον
εἰς τοῦ Αἰγαίου τοὺς κόλπους
λάμποντα ἀδόξως, φεύγοντα
διασκορπισμένα.

Σὺ τότε, ὡ λαμπροτάτη
κόρη Διός, τοῦ κόσμου
μόνη παρηγορία,
τὴν γῆν μου σύ ἐνθυμήθηκες,
ὡς Ἐλευθερία.

“Ηλθ’ ἡ θεά· κατέβη
εἰς τὰ παραθαλάσσια
κλειτὰ τῆς Χίου· τὰς χεῖρας
ἄπλωσ’ ὅρθή, καὶ κλαίουσα
λέγει τοιάδε :

«'Ωκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἀκουσον τὴν φωνήν μου
καὶ τῆς ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

”Ἐνδοξὸν θρόνον εἶχον
εἰς τὴν Ἑλλάδα· τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι,
στήμερον σύ βοήθησον,
δός μου τὸν θρόνον.

”Οταν τοὺς ἀνοήτους
φεύγω θνητούς, μὲ δέχονται
οἱ πατρικαὶ σου ἀγκάλαι·
ἡ ἐλπίς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται ὅλη ».

Εἶπε· καὶ εὐθὺς ἐπάνω
εἰς τὰς ροάς ἔχυθη
τοῦ Ὡκεανοῦ, φωτίζουσα
τὰ νῶτα ὑγρὰ καὶ θεῖα,
πρόφαντος λάμψις.

’Αστράπτουσι τὰ κύματα
ώς οἱ ούρανοί, καὶ ἀνέφελος,
ξάστερος φέγγει ὁ ἥλιος
καὶ τὰ πολλὰ νησία
δείχνει τοῦ Αἰγαίου.

Πρόσεχε τώρα· ώς ἄνεμος
σφοδρὸς μέσα εἰς τὰ δάση
ὅ ἀλαλαγμὸς σηκώνεται·
ἄκουε τῶν πλεόντων
τὰ «εἰα μάλα».

Σχισμένη ύπὸ μυρίας
πρώρας ἀφρίζει ἡ θάλασσα,
τὰ πτερωμένα ἀδράχτια
ἐλεύθερα ἔξαπλώνονται
εἰς τὸν ἀέρα.

”Ἐπὶ τὴν λίμνην οὔτως
αύγερινὰ πετάουσι
τὰ πλήθη τῶν μελίσσων
ὅταν γλυκὺ τοῦ ἔφαρος
φυσάῃ τὸ πνεῦμα·

ἐπὶ τὴν ἄμμον οὔτω
περιπατοῦν οἱ λέοντες
ζητοῦντες τὰ κοπάδια,
τὴν θέρμην τῶν ὀνύχων,
εάν αἰσθανθῶσιν·

οῦτως, ἐὰν τὴν δύναμιν
ἀκούσουν τῶν πτερύγων
οἱ ἀετοί, τὸ κτύπημα
τῶν βροντῶν ὑπερήφανοι
καταφρονοῦσι.

Πεφιλημένα θρέμματα
‘Ωκεανοῦ, γενναῖα,
καὶ τῆς Ἑλλάδος γνήσια
τέκνα καὶ πρωτοστάται
ἔλευθερίας·

χαίρετε σεῖς καυχήματα
τῶν θαυμασίων (Σπετζίας,
“Υδρας, Ψαρῶν) σκοπέλων,
ὅπου ποτὲ δέν ἄραξε
φόβος κινδύνου.

Κατευοδοῖτε! — ‘Ορμήσατε,
τὰ συναγμένα πλοϊα,
ῷ ἀνδρεῖοι· σκορπίσατε,
τὸν στόλον, κατακαύσατε
στόλον βαρβάρων.

‘Οθωμανὲ ὑπερήφανε,
ποῦ εἶσαι; νέον στόλον
φέρε, ὥ μωρέ, καὶ σύναξε·
νέαν δάφνην οἱ “Ἐλληνες
θέλουν ἀρπάξειν.

«Η Λύρα»

Τὰ δειλὰ τῶν ἔχθρῶν σας
πλήθη καταφρονήσατε·
τὴν κόμην πάντα ὁ θρίαμβος
στέφει τῶν ὑπέρ πάτρης
κινδυνευόντων.

‘Ω ἐπουράνιος χείρα! ·
Σὲ βλέπω κυβερνοῦσαν
τὰ τρομερὰ πηδάλια,
καὶ τῶν ἡρώων οἱ πρῶραι
ἴδού πετάουν.

‘Ιδοὺ κροτοῦν, συντρίβουσι
τοὺς πύργους θαλασσίους
ἔχθρῶν ἀπέιρων· σκάφη,
ναύτας, ίστια, κατάρτια
ἡ φλόγα τρώγει.

καὶ καταπίνει ἡ θάλασσα
τὰ λείψανα· τὴν νίκην
ὕψωσ’, ὥ λύρα· ἂν ἥρωες
δοξάζωνται, τὸ θεῖον
φιλεῖ τοὺς ὕμνους.

‘Ανδρέας Κάλβος

5. ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

Κατά τινα μύθον δὲ Διόνυσος ἀπήγαγεν ἀπὸ τὴν παρὰ τὴν Κρήτην νῆσον Δίαν τὴν ὥραίν κόρην τοῦ Μίνωος καὶ τῆς Πασιφάς Ἀριάδνην. Ἐνῷ δὲ ἐπλεεῖ πρὸς τὴν Νάξον, Τυρρηνοὶ πειραταὶ αἰχμαλωτίζουν τὸ πλοῖον, τὸ ὄπιον τοὺς μετέφερε, καὶ θέλουν νῦν ἀρπάξουν τὴν κόρην. Ὡς Διόνυσος τότε ἐγείρει ἀγρίαν λαίλαπα, ἵτις κάταπονεῖ καὶ ἔχατλεῖ τοὺς πειρατάς, τοὺς ὄποιος τέλος δὲ θεὸς μεταβάλλει εἰς δελφῖνας, ἐνῷ δὲ Ἀριάδνη ἐνθρονίζεται εἰς τὸν "Ολυμπὸν ὃς νέκ γένεται.

Ἡ πλαστικήτες καὶ μουσικότες τοῦ στίχου, ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου καὶ ἡ πλήθυς τῶν ὥραίν εἰκόνων καθιστοῦν τὸ ποίημα ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς νεολληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ ἕκτασις τοῦ ἀχανοῦς
Αἰγαίου ἐκοιμᾶτο
κι ἔβλεπες δύο οὐρανούς
δὲ εἰς ἣν ἄνω κυανοῦς,
γλαυκὸς δὲ ἄλλος κάτω.

Αἱ διαλείπουσαι πνοαὶ
τοῦ ἔαρος ἐφύσων
ἀμφίβολοι καὶ ἀραιαῖ:
μακρὰν δὲ ἐφαίνοντ' ὡς σκιαὶ
αἱ κερυφαὶ τῶν νήσων.

Ἡ δύσις, πύλη φλογερά,
λαμπρὰς ἀντανακλάσεις
ἡκόντιζεν εἰς τὰ νερά,
ώς ἄν ἐνέμοντο πυρά
τὴν πλάκα τῆς θαλάσσης.

Ἄλλ' ὅπου νότος εἰς γλαυκὰς
ταινίας τὴν ἔρρικνου,
τί ἦτον; ὅρνις ἢ ὄλκάς,
ἥτις ἔτάνυε λέυκάς
τὰς πτέρυγας ὡς κύκνου;

Ἡτον ὄλκάς, οὐχὶ πτηνόν·
ώς δ' ἐφθασε πλησίον,
μέλαν ἐφαίνετο βουνόν,
καὶ τὸν ἴστόν του Τυρρηνῶν
ἐκόσμει ἐπισείων.

Ἡ τὸ κατάστρωμα εὔρύ,
πλήρης ἀνδρῶν ἡ πρύμνη·
βῆμα τὴν ἔκρουε βαρύ·
ἀντήχουν ἄγριοι χοροὶ
καὶ ἐναλίων ὑμνοι.

Εἰς δὲ τὴν πρῷραν ἀπαλῶς
εἰς δέρματα πανθήρων
νέος κατέκειτο καλός,
εἰς τὸν βραχίον' ἀμελῶς
τὸ σῶμα ὑπεγείρων.

Σπανία ἦν ἡ καλλονὴ¹
αὐτοῦ τοῦ νεανίου.
Μᾶλλον ἐφαίνετο γυνή,
ἔχουσα ὄψιν εὔγενη
καὶ πλήρη μεγαλείου.

Χρυσοῦν ἐκράτει ἀφ' ἔνδος
περίγλυφον κρατῆρα,
καὶ μὲ θωπεύματα κυνὸς
ώραια τίγρις ταπεινῶς
τῷ ἔλειχε τὴν χεῖρα.

'Επὶ τῆς ἄλλης δὲ χειρὸς
προσέκλινεν ἡρέμα
νεᾶνις, κρίνος ἀνθηρός,
καὶ εἰς τὸ βλέμμα της πυρὸς
αὐτὸς προσήλου βλέμμα.

Ποία ἐντέλεια! Εἰκὼν
ἐφαίνετο μαρμάρου,
θαῦμα τῆς τέχνης γλυπτικόν·
ἄλλ' ὡς αὐτὴ δὲν ἦν λευκὸν
τὸ μάρμαρον τῆς Πάρου.

.....

Τότε δ', ὡς ἔκειτο ἔκει,
διέστειλε τὰ χείλη
κι ἔξηλθον τόνοι μουσικοί,
καὶ μειδιάσασα γλυκὺ^ν
ἡ νεανὶς ὥμιλει :

«Οταν σὲ βλέπω, δειλιῶν
τὸ σῶμα μου πῶς τρέμει ;
Εἶναι ἀνώτερόν τι ὅν ;
"Αν ἀνθρωπον ἦ ἀν Θεὸν
ἀκολουθῶ, εἰπέ μοι ».»

.....

Κι ἔκεινος εἶπε μειδιῶν :
«Θεώρει με, ὃ κόρη,
θεὸν πλησίον σου, θεόν,
καὶ πρώτην τῶν εύτυχιῶν
τὴν μετὰ σοῦ θεώρει ».»

«Θεὸν μὴ λέγης· οἱ θεοὶ^ν
τὸν Ὀλυμπὸν οἰκοῦσι.
Καὶ ἂν μοὶ φύγῃ ἡ ζωὴ
εἰς στεναγμὸν διακαῆ,
τίς θέλει τὸν ἀκούσει ;

Θεὸς ἂν εἰσαι, θὰ ζητῆς
καπνὸν εὐώδους κνίσσης
καὶ ἑκατόμβας τελετῆς,
ἄλλ' ὅχι ἔρωτα θνητῆς,
κι ἐμὲ θὰ λησμονήσῃς».

'Ἐν ὃ δὲ οὗτοι τρυφερῶς
τοιαῦτα συνωμίλουν,
τῶν ναυτῶν ἔστη ὁ χορὸς
κι ἐπὶ τὸ ζεῦγος βλοσυρῶς
τὰ βλέμματα προσήλουν.

Καὶ διὰ λόγων ἀναιδῶν
ὅ εἰς τὸν ἄλλον πείθων,
λείας ὡρέγετο, ἴδων
τὸν πλοῦτον τῶν πολυειδῶν
καὶ πολυτίμων λίθων.

.....

«Ηρπασαν ὅπλα παρευθὺς
ἀπὸ τῶν προσπιπτόντων,
λίθους τινὲς χειροπληθεῖς,
καὶ ὅ, τι εὔρισκε καθείς,
τὶς κώπην καὶ τὶς κόντον.

.....

Εἴδε τὴν πρᾶξιν τῶν ναυτῶν
ὅ ξένος νεανίας·
τὸν νοῦν ἐνόησεν αὐτῶν,
ἄλλ' ἔμεινεν ἀκινητῶν
μεθ' ὑπερηφανείας.

«Τί θέλετε» ; τοὺς ἐρωτᾶ·
καὶ εἰς προπέτης ναύτης
τῷ λέγει : «Θέλομεν αὐτὰ
τὰ ψέλια τὰ τορευτὰ
μετὰ τῆς κόρης ταύτης.

»Σὲ δέ, τὸν νέον τὸν καλόν,
ταλάντου θὰ πωλήσω
εἰς τὰς φυλὰς τῶν Σικελῶν».·
‘Ο δ’ ἀπεκρίθη ἀπειλῶν :
«Παράφρονες, ὅπίσω !

Ληστῶν ἀγέλη είσθε σεῖς ».·
Κι ἑκάγχασαν ἔκεινοι,
κι ἔχώρει ἕκαστος θρασύς,
κι ἐπὶ τὴν κόρην τοὺς δασεῖς
βραχίονας ἔκινει.

Κτυπᾶ τὸν πόδα του βιῶν;
καὶ δι’ ἀρμῶν καὶ κάλων
τρύζει τὸ πλοϊον φρικιῶν
ἀπὸ τῶν ἄκρων κεραιῶν
ώς ἄκρων τῶν ύφαλων.

’Ιδού, ἐξ ᾧ καὶ δυσμῶν —
ῶ θαῦμα καὶ ὡ φρίκη —
ώς εἰς δεινὸν κατακλυσμὸν
τὰ κύματα μετὰ βρασμῶν
ὅρμοιν οὐρανομήκη.

Νῦν ἥλθε μέλαινα. Περᾶ
ἡ ἀστραπὴ τὸ σκόπος,
κι εἰς τὰ πυργούμενα νερὰ
κατὰ λυσσῶντος τοῦ βορρᾶ
λυσσῶν παλαίει νότος.

‘Ως λίκνον βρέφους σαλευτὸν
ἡ λαῖλαψ τὸ κυλίει.
Σφάλλουν οἱ πόδες τῶν ναυτῶν
καὶ πᾶσαν δύναμιν αὐτῶν
σκοτιδινία λύει.

Πίπτουσιν ὑπτιοι, πρηνεῖς
καὶ ἔξησθενημένοι·
πνοῆς στεροῦνται καὶ φωνῆς,
καὶ ὁ βραχίων ἀδρανής
ὁ σιδηροῦς των μένει.

’Αλλ’ ἐμαράνθη κι ἡ καλὴ
παρθένος ὡς τὸ ίον.
Κλίν’ ἡ χρυσῆ της κεφαλή,
καὶ εἰς βοήθειαν καλεῖ
ό ὄφθαλμός της δύων.

Τὰς ἀνθηράς της παρειὰς
ό νέος ἐλυπήθη
νὰ τὰς ἴδῃ χωρὶς χροιᾶς.
«Μή, φίλη», εἶπεν, «ὤχριᾶς,
ἀνάβλεψον καὶ ζῆθι».

Κι ἥνοιξ’ ἔκεινη ἀσθενῶς
τοὺς γαλανούς ἀστέρας,
κι ἔγέλασεν ὁ οὐρανὸς
κι ἔλαμψε πάλιν φωτεινὸς
ό δίσκος τῆς ἡμέρας.

‘Η λαῖλαψ παύει νὰ λυσσᾶ,
τὸ πέλαγος ν’ ἀφρίζῃ.
Πάλιν ὁ ζέφυρος φυσᾶ,
πάλιν ἡ θάλασσα χρυσᾶ
τὰ κύματα κοιμίζει.

‘Ο φλοιόσβος μουσικούς λαλεῖ περὶ τὴν τρόπιν ἥχους. Γελᾶ γαλήνη, καὶ δειλῆ ἡ αὔρα παίζουσα, φιλεῖ τῆς κόρης τοὺς βοστρύχους.

‘Αήρ καὶ θάλασσα ζωὴν καινὴν ἡκτινοβόλει ύπὸ τοῦ θέρους τὴν πνοήν. Τὸ πᾶν ἦν κίνησις, καὶ ἦν χαρὰ ἡ φύσις ὅλη.

Αἴφνης ὡγκώθη, ὡς μεστὸς ἔαρινῆς ἱκμάδος,
κι ἐρράγη τρύζων ὁ ἴστος,
κι ἐξέφυ εὔρωστος βλαστός,
κομῶν ἀμπέλου κλάδος.

Οἱ πειραταὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ φόβον. Ἐν τῷ μεταξὺ προσορμίζονται ύπὸ θριαμβευτικὴν συνοδείαν ὅλου τοῦ ἐναλίου κόσμου, δστις περιχαρής καὶ ἐνθουσιῶν συνοδεύει τὸν Διόνυσον, ἐνῷ Ναϊάδες καὶ Νηρήιδες φωνάζουν «εύοι, εύάν»). Μόλις προσορμίζονται εἰς τὴν ἀκτὴν οἱ πειραταί, τρέπονται εἰς φυγὴν, διωκόμενοι ύπὸ τῶν συντρόφων τοῦ Διονύσου, δστις βλέπων τὴν Ἀριάδνην «πρὸς ξένους πόνους νὰ πονῇ» ἐκ τῶν δεινῶν, τὰ ὅποια ὑφίσταντο οἱ πειραταί, μεταμορφώνει αὐτούς εἰς δελφίνας καὶ

σώζεται ἕκαστος πηδῶν εἰς τὸ παφλάζον κῦμα.

‘Η Ἀριάδνη ίδοῦσα τὰς μεταμορφώσεις αύτὰς καὶ τὰ ἄλλα θάυματα τοῦ συντρόφου της ἀντιλαμβάνεται ὅτι πρόκειται περὶ θεοῦ καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὴν ἀποιλιθώσῃ, ἵνα μὴ μείνῃ μόνη. Ἐκείνος ὅμως τῆς λέγει ὅτι ταυτίζει μετ’ αὐτῆς τὴν τύχην του :

«·Η θὲ ν’ ἀνέλθης μετ’ ἐμοῦ πλησίον τῶν μακάρων, ἢ εἰς τοῦ μαύρου ποταμοῦ τὸ ρεῦμα πλέοντας ὅμοι θά μᾶς δεχθῆ ὁ Χάρων

Στεφάνας πλέκουσα πολλάς, ἡρτήθ’ εἰς τὰς κεραίας κι εἰς πυκνὸν θόλον ἡ φυλλάς ἐκάμπτετο, καὶ σταφυλάς ἐβλάστησε γενναίας.

Βριθύς τοὺς κλάδους περικλῶν καρπὸς τὸ βλέμμα τέρπει. Εἰς κλῶνα πλέκεται ὁ κλών· καὶ τὸν ἴστὸν περικυκλῶν, χλωρὸς κισσὸς ἀνέρπει.

·Εξαίφνης ρέει ἐκραγεῖς ἐκ τῶν ἀκροκεραίων εύώδης ρύαξ διαυγής. Δὲν ἦτον ὕδωρ ἐκ πηγῆς, ἀλλ’ ἀνθοσμίας ρέων.

Πλὴν θάρρει. Μετὰ τῶν θεῶν, ὅπου τὸ θάλλον θέρος, ὅπου ὁ ἄδυτος αἰών, καὶ ὅπου φῶς χωρὶς σκιῶν, χωρὶς δακρύων ἔρως,

έκει τὸ κάλλος σου θ' ἀνθῆ
μετὰ τῶν λαμπρότερων
κι ἡ κόμη αὕτη ἡ ξανθή
εἰς τοὺς αἰθέρας θ' ἀπλωθῆ
ώς πλόκαμος ἀστέρων».

(1864)

'Η νέα κόρ' Ἰλιγγιᾶ,
τῆς γῆς ἐκλείπ' ἡ θέα.
Τὴν περιέβαλε σκιά,
καὶ εἰς τὸν Ὀλυμπὸν θεὰ
ἐνεθρονίσθη νέα.

'Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς

6. Η ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

'Γράθεσῃ τοῦ ποιήματος εἶναι ἡ θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴν Μακεδονία, ὅποι κατασυνέτριψε τοὺς Βουλγάρους, ἵνας τὰς Ἀθήνας, γιὰ νὰ προσκυνήσῃ στὸ ναὸ τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας, ὅπως εἶχε τότε μετονομασθῆ ὁ Παρθενών.

'Ο ποιητὴς βρίσκει τὴν ἐύκαιρία νὰ μᾶς δώσῃ θαυμάσιες ποιητικὲς περιγραφὲς τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν τόπων, ἀπὸ τοὺς ὅποιους περνάει ὁ Βουλγαροκτόνος μὲ τὸ στρατὸ του.

Παραθέτομε ἀπόσπασμα ἀπὸ τὶς σημειώσεις τοῦ ποιητῆ, διαφωτιστικὲς γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ποιήματος :

Σύμφωνα μὲ τὸ παραδομένα ἀπὸ τοὺς Βυζαντίνους χρονογράφους, τὸν καιρὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅταν πολιορκοῦσε τὴν φραγκοκρατούμενη Πόλη, ἀξιωματικοὶ τοῦ βυζαντίου στρατοῦ διασκεδάζουν σ' ἓνα ἐρειπωμένο μοναστήρι ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλη. Βλέπουν ἐκεῖ ἓνα μηῆμα δόλανοιχτο καὶ στὸ πλάι του ἀκουμπισμένο ἓνα σκελετὸ ἀνθρώπου μὲ μᾶς φλογέρα στὸ στόμα.

'Απὸ τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ τάφου κινημένοι μαντεύουν, πῶς τὸ σκέλετό του φλογέρα εἶναι ὁ νεκρὸς τοῦ κραταιοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ποὺ ἔκατον χρόνια πρὸν εἶναι πεθαμένος. Οἱ ἀξιωματικοὶ προσκυνοῦν τὸ λείψανο καὶ στέλνουν ἀγγελιαφόρο, γιὰ νὰ φέρῃ στὸν Παλαιολόγο τὸ μήνυμα.

Θέλουν νὰ βγάλουν τὴν φλογέρα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λειψάνου, γιὰ περίπαιγμα πιθανότατα βαλμένη ἐκεῖ. Ή φλογέρα, ἡ περιπατέτρα, γίνεται φλογέρα συμβολική, μυστηριακή, ἐπική. Μιλᾶ, τραγουδᾶ, ψάλλει. Κρατᾶ δεμένους μὲ τὴν ἐκσταση τοὺς ἑφαντωτές. Στὸ ἔσθιτὸ ποίημα ἀκολουθεῖ καὶ τελειώνει ἀγώριστο ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς φλογέρας μᾶζη ἐπικό, λυρικό, ἴστορικό, φιλοσοφικό, μυστικό, προφητικό. 'Η πνοὴ τοῦ ποιητῆ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλιᾶ δεμένες ἀκατάλυτα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ὄνειρου ὁραματικοῦ, ποὺ τὴν ἀποτελοῦν μᾶζη θετικὰ καὶ μεταφυσικὰ στοιχεῖα. Στὸ σύνολό του τὸ ποίημα εἶναι ἐπικολυρικό ἢ καθαρότερα ἔνας ἐπικό δύμανος σὰν τοὺς ὄμηρικους ὕμανους.

Στὸν τρίτο λόγῳ γίνεται ἀπερίθμηση τοῦ τροπαιοφόρου δρόμου τοῦ Βουλγχροκτόνου ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ κάστρα κι ἀπ' τοὺς κάμπους καὶ τὶς λίμνες τῆς Μακεδονίας. Συντρίβει τὸ Βουλγάρο, ὅπου σταθῆ κι ὅπου περάστη. Ἀποφασίζει τέλος νὰ προσκυνήσῃ τὴν Ηπανχία, ποὺ ἦταν στὴ χάρη τῆς ταμένιος καὶ νὰ ψάξῃ τὰ νικητήρια στὴν ὑπέρμαχη Στρατήγισσα. Δὲ στέκεται στὶς μεγάλες μακεδονικὲς πολιτεῖες μήτε στὴν Ἐφτάλιοφη. "Ισα τραβῆ πρὸς τὴν Ἀθήνα, ποὺ φορεῖ κινόνα τῆς τὸ Βράχο. Λυρικὴ ἀποθέωση τοῦ Παρθενώνα.

Ο θεῖος Βράχος

"Εσύ 'σαι, ποὺ κορόνα σου φορεῖς τὸ Βράχο; "Εσύ 'σαι, Βράχε, ποὺ τὸ ναὸ κρατᾶς, κορόνα τῆς κορόνας.

Ναέ, καὶ ποιός νὰ σ' ἔχτισε μὲς στοὺς ὡραίους ὡραϊο γιὰ τὴν αἰωνιότητα, μὲ κάθε χάρη 'Εσένα;

Σ' ἐσὲ ἀποκάλυψῃ ὁ ρυθμός, κάθε γραμμή καὶ Μούσα· λόγος τὸ μάρμαρο ἔγινε κι ἡ ἰδέα τέχνη, καὶ ἥρθες στὴ χώρα τὴ θαυματουργή, ποὺ τὰ στοχάζεται ὅλα μὲ τὴ βιοήθεια τῶν Ὁρῶν τῶν καλομετρημένων, ἥρθες ἀπάνου ἀπ' τοὺς λαοὺς κι ἀπάνου ἀπ' τὶς θρησκεῖες, κυκλώπει, λυγερόκορμε καὶ σὰ ζωγραφισμένε.

"Ομοια τὰ πολυτίμητα παντοτινὰ μαγνάδια, ἵδια στὴ στέγνια, στὴ νοτιά, στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι, ποὺ χέρι δὲν ξεϋφαίνει τα καὶ χρόνια δὲν τὰ φτείρουν καὶ μάτι δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ πῶς ἀπ' ἀρχῆς πλεχτῆκαν, καὶ ἀνήμπορ' είναι ἡ μαστοριὰ νὰ τὰ ξαναρχινήσῃ, στοιχειά, γιατὶ τ' ἀργάστηκαν ἀπὸ δροσοσταλίδες καὶ νέραϊδοι μὲ τοὺς ἀφροὺς καὶ ἀγγέλισσες μὲ ἀχτίδες.

"Ετσι κι ἐσύ. Οὔτε δύνοσουν ἀλλοῦ, Ναέ, νὰ ζήστης, παρὰ ὅπου πρωτοφύτρωσες. 'Ανθός, κι ἡ Ἀθήνα γλάστρα. 'Εδῶ τοῦ ἀθάνατου ἡ πηγή, τῆς ἐρμιᾶς τώρα ἡ κλάψα.

Στὴν ἕδια γῆ, στῶν ἕδιων σου θεῶν τὸ κατατόπι καθὼς φυτρῶναν ἀπὸ τῶν ἀθάνατων τὰ δάκρυα καὶ ἀπὸ μακάρων αἴματα, ποὺ στάζαν ἐδῶ κάτω καὶ βόθηαγαν τὴ γέννια τους, φύτρωσες, ὡς φυτρῶναν οἱ νάρκισσοι κι οἱ ὑάκινθοι καὶ οἱ δάφνες κι οἱ ἀνεμῶνες κι ὄσα ἀπ' τ' ἀνθρώπου τὸ κορμὶ στοῦ λουλουδιοῦ περνοῦσαν.

Κι ὅπου σοῦ πήρανε βλαστὸ καὶ σπόρο ὅπου σοῦ κλέψαν,
τὸ ξαναφύτρωμα ἄμοιαστο, γιά πάει τοῦ κάκου ὁ σπόρος.

Ναέ, τὰ θέμελά σου ἐσὲ δὲν είναι ριζωμένα,
σὰ νὰ τὴ γγίξαν τρίσβαθα τὴν τέλειωση τοῦ κόσμου,
μηδὲ τὸ μέτωπό σου ἐσὲ πάει πέρα ἀπὸ τὰ γνέφια,
σὰν πυραμίδας κολοσσὸς ἀπάνου σ' ἔρμοτόπι
τῆς Ἀφρικῆς. Ἄναλαφρα κρατᾶν ἐσὲ στοῦ ἀέρα
τὴ διαφανάδα τὴ γλαυκὴ τῶν Ὀλυμπίων τὰ χέρια.

Κι ἡ ἀρχοντικὴ κορφή σου ἐσὲ δίχως θρασὰ νὰ πάῃ
γιὰ νὰ χαθῇ στὰ ἀπέραντα, ποὺ μάτι δὲν τὴ φτάνει,
τὸ Πνεῦμα πρὸς τ' ἀπέραντα ξέρει ἀπαλὸ καὶ φέρνει.

Ἐσένα δὲ σὲ χτίσανε τυραγνισμένων ὅχλοι,
καματερὰ ἀνθρωπόμορφα σπρωμένα ἀπ' τὴ βουκέντρα
φαρμακερὰ καὶ ἀλύπτητα δυνάστη αίματοπότη.

Ἐσένα μὲ τὸ λογισμὸ κι ἐσὲ μὲ τὸ τραγούδι
σὲ ὑψῶσαν τῶν ἐλεύθερων οἱ λογισμοὶ ἐκεῖ ὅπου
καὶ ὁ Νόμος σὰν πρωτόγινε τῆς Πολιτείας προστάτης,
μὲ τὸ ρυθμὸ πρωτόγινε, κι ἥταν κι αὐτὸς τραγούδι·
καὶ ὁ δαμαστής σου, μάρμαρο, Ναέ, καὶ ὁ πλαστουργός σου,
δίχως νὰ ἴδρωσῃ νικητής, δίχως ἀγώνα πλάστης.

Κι ἀκοῦστε! Πρέπει κι ὁ ἀνθρωπός, κάθε ορά, ποὺ θέλει
νὰ ξαναβρῆ τὰ νιάτα του, νά 'ρχεται στὸ ποτάμι
τῆς Ὁμορφιᾶς νὰ λούζεται. Σ' ὅλα μπροστὰ τὰ ὡραῖα
νὰ στέκεται ἀδιαφόρευτα καὶ γκαρδιακὰ νὰ σκύβῃ
προσκυνητής, ἐρωτευτής, τραγουδιστής, διαβάτης.

Κι ἀφοῦ ὅλων πάη ταξίματα καὶ μεταλάβη ἀπ' ὅλα,
πάλι καὶ πάντα νὰ γυρνᾶ σ' ἐσένα μ' ἔναν ὕμνο.

Μ' ἐσένα τὸ ξανάνιωμα τοῦ κόσμου ν' ἀρχινάη
τοῦ κόσμου τὸ ξανάνιωμα μ' ἐσὲ νὰ παίρνῃ τέλος.

Ποῦ νὰ τὴ βρῶ, καὶ σὰν τὴ βρῶ, ποῦ νὰ τὴν καταλάβω
τῆς καλλονῆς σου τὴν ψυχή, Ναέ, καὶ τῆς ψυχῆς σου
τὸ μυστικὸ πῶς νὰ τὸ πῶ, τί δάχτυλα, ποιά χέρια
θὰ μοῦ τὸ παίζουνε, καὶ ποιά πνοή θὰ μοῦ κυλήσῃ
τὸ μυστικό σου μέσα μου σὰ ροδοκόκκινο αἷμα,
γιὰ νὰ τὸ κάμω λάλημα, ποὺ νὰ τ' ἀξίζῃ ἐσένα;

Κωστῆς Παλαμᾶς

7. Ο ΟΡΚΟΣ

‘Η ύποθεσις τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπικολυμφικοῦ ποιήματος, διαχρινιμένου διὰ τὴν δραματικὴν του πλοκὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν πνοήν του, είναι εἰλημένη ἐκ τῆς μεγάλης Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, ἡτις ἀποτυχοῦσα εἰχεν ὡς Ηλιβερὸν ἐπίλογον τὴν ἀνατίναξιν τῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς Γαβριήλ.

‘Ο δύγωνιστης Μάνθος πείθει τὴν μνηστήν του Κρητικοπούλαν Εὔδοκίαν νὰ φύγῃ ἐκ Κρήτης. ἵνα σωθῇ ἀφοῦ τῆς δίδει τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν (ὅρκος) ὅτι μίαν ἡμέραν ἀφεύκτως θὰ συναντηθοῦν πάλιν καὶ θὰ τελέσουν τοὺς γάμους των.

‘Ο Μάνθος φυνεύεται κατὰ τὴν πυρπόλησίν τοῦ Ἀρκαδίου.

‘Η Εὔδοκία μετὰ τριετῆ προσφυγικὴν ζωὴν ἐπιστρέψα εἰς τὴν πάλιν ὑπόδουλον Κρήτην ἐπισκέπτεται ἀλλόφρων ἐκ Θιλίφεως τὰ ἐρείπια τῆς μονῆς, ὅπου τῆς φανερώνεται τὸ φάντασμα τοῦ ἀγαπημένου της, τὸ δοποῖον τῆς ἀφηγεῖται τὰ τῆς δραματικῆς ἀνατινάξεως.

‘Η Εύδοκία ἀποθησκει ἐκ Θιλίφεως καὶ οὕτω τηρεῖται ὁ δοθεὶς ὅρκος περὶ συναντήσεως, ἀλλ’ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

‘Εκεῖ, ποὺ κάθε σύνεργο ξολοθρεμοῦ κινοῦσε
κι ἡ γῆ ὃχ τὸ βάρος ἔτρεμε κι ἀπὸ βαθιὰ βογγοῦσε,
ἀζάλιστος δ Γαβριήλ στὴ ζάλη τέτοιου κρότου
μαζώνει αὐτοὺς ποὺ γνώριζαν τὸ μέγα τὸ μυστικό του,
καὶ σὰν μᾶς εἶδε ἀνάμερα, στοὺς ἄλλους, ποὺ συφταίνει
καὶ κράζει ὀλοῦθε γύρω του, τὰ λόγια τοῦτα κρένει :
—«Σκορπίστε, ἀδέλφια στὰ κελιά ! Παιδιά, γυναῖκες, γέροι,
ἐκεῖ βοήθεια καρτεροῦν ἀπ’ τὸ γενναῖο σας χέρι.
πλήν, ὅσο ἐμεῖς τὸ χείμαρρο τοῦ ἔχθροῦ θὲ νὰ βαστοῦμε,
ξεμακρεσμένον ἀπὸ σᾶς; κι ἐδῶ θὰ πολεμοῦμε,
μὴ τὴ φωνὴ κανένας σας ἀκούσῃ τῆς ψυχῆς του
καὶ ρίξῃ βόλι ἀπὸ ψηλά, γιὰ τ’ ὄνομα τοῦ ‘Ψύστου !
‘Αλλὰ νὰ φύγῃ κάμετε κρυφὰ ὃχ τ’ ὀπίσω μέρος
κάθε γυναίκα καὶ παιδί κι ἀσθενισμένος γέρος,
καὶ βγῆτε σύγκαιρα κι ἐσεῖς γιὰ μάχη ἐτοιμασμένοι,
ἄν τὴ ψυχή σας βλέποντας, χουμήσουν οἱ ὄργισμένοι ! ».

Τοῦ κάκου αὐτοὶ παρακαλοῦν, τοῦ κάκου γονατίζουν,
θαρρεῖς ποὺ τὸν ἀπόκρυφο σκοπό του ξεχωρίζουν
κι οἱ μεγαλόψυχοι γι’ αὐτὸ σὰ διακονιὰ γυρεύουν

τὴν ἴδια τύχη νά' βρουνε, ποὺ κάπτως προμαντεύουν.

Τοῦ κάκου κλαῖνε· ἀσάλευτος ὁ Εὔλογημένος μνήσκει
καὶ τόση δύναμη φωνῆς καὶ τέτοια λόγια βρίσκει,
ποὺ ἐδῶθε φεύγουν δλοι τους θλιμμένοι ἀγάλι' ἀγάλια,
μὲ ταπεινὰ ματόφυλλα καὶ μὲ σκυφτὰ κεφάλια.

Ποτὲ σ' ἀνθρώπου μέτωπο μὲ δάφνη στολισμένο
τῆς Δόξας δὲν ἐφάνηκε τὸ φῶς περιχυμένο,
σὰν εἰς αὐτά, ποὺ γέρνανε τοῦ πόνου ἀπὸ τὸ βάρος,
γιατὶ δὲν τὰ στεφάνωνε μιὰν ὥρα πρῶτα δ' Χάρος!

Μόλις δ' ἡγούμενος μακριὰ τοὺς εἶχε προβοδήσει:
«Τρεχᾶτε» φώναξε· κι ἐδῶ, χωρὶς ν' ἀργοπορήσῃ,
κοντὰ - κοντὰ μᾶς ἔστησε στ' ἀθάνατο κελί του,
τοῦ Τούρκου ν' ἀποκρούσωμε τὴν πρώτη δρμή μαζί του.

• • • • •
Σὲ τόση ἀντράλα ταραχῆς ἀκούω σὰν τ' ὄνομα μου·
στρωνάω, καταπάως ἡμουνα γονατισμένος χάμου,
καὶ τὸν ἡγούμενο θωρῶ. Δαυλὶ ἀναμμένο ἐκράτει,
ποὺ τόσο δὲν ξεσπίθιζε, σὰν τοῦ γενναίου τὸ μάτι,
γιατὶ τὸν εὑρηκε πικρὸ φαρμακεμένο βόλι
καὶ ἀπὸ τὴν ὅψη του ἡ ζωὴ σ' ἐκεῖνο ἐπῆγεν ὅλη.

Χλωμός, χλωμὸς ἐτρέκλιζε κι ἥθελε πέσει κάτου,
ἀνίσως καὶ δὲν ἔτρεχα σὰν ἀστραπὴ κοντά του.
Τὸν ἐνασήκωσα, κι εὐθὺς τὸν ὄμο αὐτὸς μοῦ ἀδράχτει
καὶ δείχνοντας τὸν ἀνοιχτὸ τοῦ πάτου καταρράχτη:
«Προτοῦ», μοῦ λέει, «στὸ σῶμα μου ν' ἀδειάσῃ κάθε φλέβα,
βόηθα τ' ἀδύνατο πλευρό, μαζί μου ἐκεῖ κατέβα».

Μὲς στὸ χαμώι σὰν ἔφτασα καὶ ὡς μοῦ 'χε παραγγείλει,
τ' ἀγιο κορμί του ἀπόθωκα σὲ μαρμαρένια στήλη,
ἔμεινα ἀκίνητος, βουβός· μὲ μιὰ μεγάλη φρίκη
ἀργὰ τὰ μάτια ἐγύρισα στὴν μαύρην ἀποθήκη·
"Αχ ! μ' ἐπλακώνανε βαριὰ τοῦ τόπου τὰ σκοτάδια,
κι δ νοῦς μόυ ἀποχαιρέτουνε πέλαο, βουνά, λαγκάδια,
ὅλα τὰ ἐλεύθερα πουλιὰ στ' ἀέρι σκορπισμένα,
τὲς αὔρες ὅλες τ' οὐρανοῦ, τὸ φῶς τοῦ ἥλιου κι ἐσένα·

Γιὰ μιὰ στιγμή, ποὺ διάβηκε σὰν ἀστραπῆς ἀχτίδα,
 τὰ χρυσωμένα ὄνειρατα τῆς εὐτυχιᾶς μας εἶδα,
 καὶ νὰ προφέρω ἡμουν σιμά, στοῦ νοῦ μου τὴν ἀντάρα
 γι' αὐτοὺς ποὺ μοῦ τὰ σβήσανε, μιὰ τρομερὴ κατάρα.
 Γλήν, στὸν ἡγούμενο μεμιᾶς γυρίζοντας τὸ βλέμμα,
 ἐκεὶ ποὺ ὁρθὸς βαστιότουνε κι ἡταν γιομάτος αἷμα,
 ἐκεὶ ποὺ ὡς μάρτυρας ψηλὰ κατὰ τὰ θεῖα λημέρια
 τὸ λογισμό του ἀσήκωνε, τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια,
 τὴ γῆ ξαστόχησα γοργὰ καὶ κάθε της ἀγώνα,
 μὲ συντριβὴ λυγίζοντας, ὁ ἀμαρτωλός, τὸ γόνα.
 Στὸ θεῖο χλωμό του πρόσωπο δίχως νὰ πνέω τηροῦσα
 κι ἐνῶ στὰ βάθη τῆς ψυχῆς τὸν οὐρανὸ ἀγρικοῦσα,
 χουμοῦν ἀπάνου οἱ δαίμονες· τὰ πάντα πλημμυρίζουν·
 σφαγὴ ἀρχινοῦν ἀλύπτητη καὶ σὰ θεριὰ μουγκρίζουν.
 ’Ω ! δὲν τοὺς ἄκουσα πολύ! —Τὸ εὐλογημένο χέρι
 στὴν κεφαλή μου ὁ σεβαστὸς δὲν ἀργησε νὰ φέρῃ,
 καὶ σὰν μ' εὔχήθη, τ' ἄλλο του, ποὺ τὸ δαυλὶ φουχτώνει,
 στὴ μαύρη εὐθὺς κατέβηκε θανατηφόρα σκόνη.
 Σύγνεφο μέγα, φλογερὸ κι ἀπὸ βροντὴ γιομάτο
 σὲ ἀνοιγοσφάλισμα ὀφθαλμοῦ μᾶς ἀρπαξε ἀπὸ κάτω
 κι ἐδῶ γοργὰ ξανάπεσε κάθε ζεστὸ λιθάρι,
 ὅπού μ' ἔμᾶς τὸ σκάσιμο τοῦ λαγουμιοῦ εἶχε πάρει.
 ’Αλλὰ βαθιά, πολὺ βαθιά, μὲ τὴν ὄρμὴ τὴν ἴδια,
 μαῦρες τῶν Τούρκων οἱ ψυχές, ὡσὰν τ' ἀποκαίδια,
 σ' ἄγριο σκοτάδι ἀκούσαμε νὰ βυθιστοῦν, καὶ ἀκόμα
 θυμοῦ βλαστήμιες εἶχανε στὸ κολασμένο στόμα.
 Σὰν ἡ φωτιά, ποὺ μέσα της μᾶς εἶχε ξάφνου ἀρπάξει,
 γύρω ἐλαγάρισε ἀπ' αὐτούς, τ' ἀψήλου ἐπῆε ν' ἀράξη,
 κι ἐκεῖ, καταπώς ἀνοιξαν ὅλα τὰ οὐράνια βάθη,
 μὲ βία στὴ μάνα τοῦ φωτὸς μᾶς ἔριξε κι ἔχαθη.

Γεράσιμος Μαρκορᾶς

III. ΛΥΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. Ο ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΗΣ

“Οταν στὰ βάθη τῆς νυκτὸς μὲ περιζώνη
ἄκρα θαλάσσης, οὐρανοῦ καὶ γῆς εἰρήνη,
τὸ πνεῦμα, δόποὺ στὴν ταραχὴν τοῦ κόσμου σβήνει,
σιγὰ τὴν μυστικὴν ζωὴν του ἀνανεώνει·

τῶν πόθων ὄλων καὶ παθῶν ἀγάλι' οἱ πόνοι
παύουν, καθὼς στὸν νοῦν ἀπλώνετ' εὐφροσύνη,
ὅ αἰθέρας, δόποὺ ἀρχῆθεν ἡ ψυχὴ μου κλίνει·
ἥσυχη ὄρμὴ πρὸς κόσμον ἄλλον μὲ φτερώνει.

Καὶ ὅσα πνεύματα ἐδῷ στὰ πλάσματά τους εἶδα,
ἀκαθρέφτιστα ἔκει θωρεῖ τα ἡ φαντασία,
καὶ ὅταν θαρρῶ πώς τὴν χρυσὴν πατῶ βαθμίδα,

ὅπου ἀντηχεῖ ψηλάθε ἀπέραντη ἀρμονία,
θαμπή στιγμὴ τὴν ἵλαρὴ μοῦ παίρνει ἐλπίδα,
μὲ οὐράνιο λάλημα νὰ εἰπῶ τραγούδια θεῖα.

Ιάκωβος Πολυλάζης

2. ΚΑΡΔΑΚΙ

Τ' ἄγνωρα ρεποθέμελα τοῦ ἀρχαίου
ναοῦ στὸ ἔρμο ἀκροθαλάσσιο πλάι
χορταριασμένα κείτονται. Γελάει
γύρου δύμορφάδα κόσμου πάντα νέου,

Καὶ λέω ποὺ ἀκόμα ἀπ' τὴν κορφὴ τοῦ ὄραίου
βουνοῦ στ' ἀσπρα ντυμένη ροβολάει
ἡ ἀρχαία ζωή, κι αὐτοῦ φεγγοβολάει
λαμπρὸς ναὸς τεχνίτη Κερκυραίου.

Χρυσόνειρο, σὲ βλέπω, γιατὶ μ' ἔχει
μαγέψει τὸ νερὸν στὴν κρύα βρύση,
ποὺ μέσαθε ἀπὸ τ' ἄγιο χῶμα τρέχει.

*Ἐτσι κάποιος θεός θὰ τὸ χῆ δρίσει·
κι ὅποιος ξένος ἔκει τὸ χεῖλι βρέχει,
στὰ γονικά του πλιὰ δὲ θὰ γυρίσῃ.

Λορέντζος Μαβίλης

3. ΠΑΤΡΙΔΑ

Πάλε ξυπνάει τῆς ἀνοιξης τ' ἀγέρι
στὴν πλάστη μυστικῆς ἀγάπης γλύκα,
σὰ νύφ' ἡ γῆ, πόχει ἀμετρα ἀνθη προίκα,
λάμπει, ἐνῶ σιθέται τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.

Ιπεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μὲ ταίρι,
ἐδῶ βουτίζει μέλισσα, ἔκει σφήκα·
τὴ φύση στὴν καλή της ὥρα ἐβρῆκα,
λαχταρίζει ἡ ζωὴ σ' ὅλα τὰ μέρη.

Κάθε μοσκοβολιὰ καὶ κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάηδημα ξυπνάει
πόθο στὰ φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα

ἀ σοῦ ξαναφιλήσω τ' ἄγιο χῶμα,
νὰ ξαναϊδῶ καὶ τὸ δικό σου Μάη,
ὅμορφή μου, καλή, γλυκιὰ πατρίδα.

4. ТРЕДН ХАРА

Μέγυμνὸ πόδι στὰ πλούσια λουλούδια,
μὲ ξέπλεγα στὶς αὔρες τὰ μαλλιά της
πετᾶ ἡ τρελὴ Χαρὰ μὲ τὰ τραγούδια,
παιδιούλα δροσερή σὰ μοσχομπάτης.

Σάν πεταλούδα βελουδένια χνούδια
τινάζει ἀπ' τὰ πολύχρωμα φτερά της,
καὶ στὰ τετράξανθά της τὰ πλεξούδια
κάτι ἀντιφέγγει σὰ μεσημεριάτης.

Καὶ τὴ χαρά της δὲν κρατάει στὰ στήθια,
μὰ ἔκεī, ποὺ τρελὰ κράζει : «τί μοῦ λείπει ;»,
νά σου πετιέται ἀπὸ τὰ κουφολίθια

ἡ γριὰ ἡ Ἡχὼ καὶ τῆς φωνάζει : «ἡ λύπη ! Εἶμαι γριὰ καὶ ξέρω· μόνο ἄν πάθης, μπορεῖς καὶ τί 'ναι ἡ χαρὰ νὰ μάθης».

5. ПРОСЕУХИ

Θεέ, ύμνει τὴν δόξαν σου ἡ νῦν καὶ ἡ ἡμέρα·
μὲν ἄνθη ἔστρωσας τὴν γῆν, μὲν ἄστρα τὸν αἰθέρα.
Ἄσύμφωνοι τόσοι λαοὶ αίνοῦσι Σε συμφώνως,
ποικίλαι γλῶσσαι χίλιαι ύμνοῦσι Σε συγχρόνως.
Τὸ πᾶν ἀμέτρητος μετράς, ἀόριστος ὁρίζεις.
Τὸ φῶς εἶναι τὸ σῶμα σου, ὁ κεραυνὸς φωνή σου,
τὸ ἀπειρονί διάστημα
τὸ μέγα σου ἀνάστημα
καὶ ὁ αἰών στιγμή σου.

Δύναται ό δάκτυλός σου ώς μοχλός τήν γῆν νὰ σείσῃ
καὶ τὸ κοῖλον τῆς χειρός σου τούς ὡκεανούς νὰ κλείσῃ.

Μὲ πνοήν σου μίαν σβήνεις τῶν ἀστέρων τοὺς φανούς,
καὶ μ' ἐν μόνον νεῦμα κλίνεις πρὸς τὴν γῆν τοὺς οὐρανούς.

‘Ο ‘Οδοιπόρος’’

Πανχριώτης Σοῦτσος

6. ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΣΑ

Χώρα μεγαλοφυΐας ! . . . εἰς τοὺς κόλπους σου τὸ πάλαι,
ὦ πατρίς μου, αἱ ἴδεαι ἀνεβλάστανον μεγάλαι,
καὶ τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εἰς τὰς μυρσίνας
οἱ Ἀρμόδιοι ἡνώρθουν ἰσονόμους τὰς Ἀθήνας.
”Αλλοτε θεοὶ ἐπάτουν τὰ ἐδάφη σου καὶ θείαν
ἔως σήμερον ἡ γῆ σου ἀναδίδει εὐωδίαν,
καὶ ἡ αὔρα τοῦ Ζεφύρου
ψιθυρίζει τὴν ἀρχαίαν μελῳδίαν τοῦ Ὄμήρου.

Δύο ἔφερε μοχθοῦσα γίγαντας τῆς γῆς ή σφαῖρα
καὶ τῶν δύο οἱ αἰῶνες Σὲ κηρύττουσι μητέρα.
Στρατηλάτης τῶν Ἐλλήνων ἐκδικῶν τὸν Μαραθῶνα,
ὅς Ἀλέξανδρος εἰσῆλθε νικητής εἰς Βαβυλῶνα.
Διετήρει αἷματός σου εἰς τὰς φλέβας του ρανίδα
ὅς Κορσικανός, ὃς ἔχων τὸν Ταῦγετον πατρίδα
καὶ εἰς μίαν μόνην ὥραν
τὴν γῆν παίξας, τὴν γῆν χάσας εἰς τοῦ Βατερολώ τὴν χώραν.

Αλλ' ὁ πρῶτος ἀγαπῶν σε καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Γάγγου μέχρι Τροπικοῦ ἐκτείνων, ἀπεβίωσε μονάρχης καὶ ως τοῦ πολέμου λείαν μίαν ἔδωκεν εἰς πάντα στρατηγόν του βασιλείαν· δὸς δὲ δεύτερος μισῶν σε καὶ τὸν ἄδοξον Σουλτάνον ἐπιστήθιόν του φίλον ἀντὶ σοῦ παραλαμβάνων, δέσμιος εἰς νῆσον ξένην δέσμιος εἰς τὴν Ἀγίαν ἐτελεύτησεν Ἐλένην.

« Περιπλανώμενος »

Αλέξανδρος Σοῦτσος

7. ΕΙΣ ΕΝ ΑΣΤΡΟΝ

Ω σύ, ποὺ εὶς αἰθέρος τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις
δι' ἀμυδροῦ ὄρασαι φωτὸς καὶ ἀβεβαίου,
ώς ὅστρακον λευκάζον εὶς τὸν βυθὸν θαλάσσης,
χανόμενον καὶ πάλιν φαινόμενον ἐκ νέου.

Ἐὰν δὲ μέγας οὗτος σωρὸς τῶν ἀδαμάντων
τὸ ἄκρον τῆς ἐσθῆτος ἀποτελῇ τοῦ Πλάστου,
σὺ τοῦ κρασπέδου εἶσαι τοῦ Ποιητοῦ τῶν πάντων
μικρὸς ἀδάμας στίλβων εἰς τὰς πτυκνάς πτυχάς του.

Ἡ ἀν δὲν εἰν' ἐσθής του, ἀλλὰ βωμὸς προχέων
ἀείροον φῶς λύχνων χιλίων καὶ χιλίων,
λαμπτὰς μικρὰ σὺ εἶσαι εἰς πεῖσμα τῶν βορέων,
ἀσθεστον συντηροῦσα τὸ φέγγος σου τὸ θεῖον.

Ἡ ἀν δὲ θόλος οὗτος τοῦ στερεώματός του
κατάστιλπνος ἐκ λίθων σμαράγδου καὶ σαπφείρου,
δὲν εἶναι οὔτ' ἐσθής του χρυσῆ οὔτε βωμός του,
ἀλλὰ σωρεία κόσμων ἐκτάσεως ἀπείρου,

σὺ τότε ζωογόνος πηγὴ φωτὸς καὶ κάλλους,
ἥλιος εἶσαι φέρων πλανήτας κινουμένους
καὶ πᾶς σου δὲ πλανήτης ὑπὸ πλανήτας ἄλλους,
ώς πρὸς μητέρα ὅρνεις μικροὺς συσσωρευμένους.

Καὶ φέρεις λοιπόν, γίγα, ἐπὶ εύρεων νώτων
καὶ γαίας καὶ θαλάσσας καὶ λόφους καὶ πεδία
καὶ μυριάδας ἵσως ἀστεων πολυκρότων
πλὴν ποία των ἡ τύχη καὶ τίς ἡ ἱστορία;

Καὶ τὰ ἐν σοί, δέ κόσμε, ώς τὰ ἐνθάδε ύεον;
γεννῶνται μυριάδες καὶ θνήσκουν μυριάδες·
καὶ μυριάδες χαίρουν καὶ μυριάδες κλαίουν,
καὶ νυμφικαὶ μαρμαίρουν καὶ νεκρικαὶ λαμπάδες;

Τίς νόμος τῶν οὐών σου τὰ δίκαια εύθυνει ;
 'Αγνή ἐλευθερία εἰς τὰς βουλάς των ἄρχει
 ἢ ὁ λαός σου γόνυ πρὸ τῶν τυράννων κλίνει
 καὶ θῦμα τοῦ κρατοῦντος ὁ ἀσθενὴς ύπαρχει ;

Κι ἐνῷ ὁ ὄφθαλμός μου, ὡς ἄστρον, σ' ἀτενίζει,
 σὲ διαπρήσσουν ἵσως στρατεύματα καὶ στόλοι·
 ὑπὸ τὰ βήματά των τὸ ἔδαφός σου τρίζει
 καὶ μάχαι συγκροτοῦνται καὶ πίπτουν στρατοὶ ὅλοι.

Καὶ ὅμως τόσα ὄντα, βοή καὶ τύρβη τόση,
 ἐντὸς στενῶν τὰ πάντα ἐγκλείονται ὄριων,
 πέραν δὲ τούτων μένουν νεκρὰ καὶ σιωπῶσι·
 κι εἰς ἐν σμικρὸν τὰ πάντα συγχέονται σημεῖον·
 καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο, ποὺ στίλθει εἰς τὰ ὑψη
 καὶ πώποτε ἡ θέσιν ἡ ὥραν δὲν ἀλλάσσει,
 ἀν ἔλθῃ νῦν κι ἔκεινο δὲν ἔλθῃ, τί θὰ λείψη ;
 εἰς κόκκος εἰς τὴν ἀμμον, ἐν φύλλον εἰς τὰ δάση.

'Ω ἄστρον, ἀνατέλλεις αἰώνια καὶ δύεις
 κι εἰς τὴν πληθὺν τῶν ἄστρων ἡμεῖς σὲ παρορῶμεν,
 πιστῶς τὴν ὡρισμένην ὁδὸν σου διανύεις
 καὶ εἰσαι ἡ δὲν εἰσαι ποτὲ δὲν ἐρωτῶμεν.

'Η νῦν ὅταν ἐπέλθῃ, ώστὲν δειλή τις κόρη,
 ἔσχατον σὺ τῶν ἄστρων μὲ συστολὴν προκύπτεις
 γλυκοχαράζει μόλις κι ὀπίσω εἰς τὰ ὅρη
 σὺ πρῶτον ἀπὸ ὅλα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις.

'Ανώνυμον σ' ἀφῆκεν ὁ "Ἀργος ἄστρονόμος,
 πλὴν σὺ ἐπανατέλλεις ἀείποτε ὥραῖον
 κι εἰς τὸν γλαυκὸν αἰθέρα μαρμαίρεις, ἄστρον ὅμως
 θὰ ἔλθῃ νῦν, ὅπόταν δὲν θ' ἀνατείλης πλέον !

«Εωθιναὶ μελωδίαι» 'Ιωάννης Καρασούτσας

8. ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ

‘Ο “Ηλιος ἐκ τῆς θαλάσσης
ύγρὸς ἀκόμη ἀνατέλλει
κι εἰς τὰς ἀπέναντι ἔκτάσεις
ώς ρόδων φαίνεται νεφέλη.

‘Η λάμψις του, δειλὴ εἰσέτι,
τὰς ἄκρας λείχει τῶν ὄρέων:
ζωὴν εἰς τὴν ζωὴν προσθέτει
καὶ ἀνελίσσει κόσμον νέον.

— ‘Η φύσις ἔκοιματο πᾶσα —
ἔγείρει ὅρη καὶ κοιλάδας
καὶ καταβᾶσα, καταβᾶσα
ζωογονεῖ τὰς πεδιάδας.

‘Ω ἔφορε τῆς οἰκουμένης,
λαμπρὸς καὶ διὰ τοῦτο μόνος
ἀνὰ τὸ ἄπειρον προβαίνεις;
Βαδίζων ἄνω τοῦ αἰῶνος!

Ναί, “Ηλιε, γελᾶς, δὲν κλαίεις
εἰς ὅμμα χαῖρον ἢ δακρῦν
ὅμοίσιν λάμψιν διαχέεις,
φωτίζων θάνατον καὶ βίον.

Τοῦ οὐρανοῦ εἶν’ αἰωνίως
γλαυκὸν καὶ διαυγές τὸ ὅμμα.
ὁ ἄπειρος τοῦ πλάστου βίος
εἰς τὸ γλαυκὸν δηλοῦται χρῶμα.

Καὶ ἂν ἐνίοτε κοσμῆται
μὲ νέφη καὶ μὲ τρικυμίαν,
ἡ γῆ τὰ νέφη τῷ δωρεῖται,
φορεῖ τῆς γῆς τὴν βλασφημίαν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΓΑΙΟΝ

Τί ἡ ἀκτίς σου κατοπτεύει
εἰς τῶν Θερμοπυλῶν τὸ χῶμα;
Τὸν Λεωνίδαν ἀνιχνεύει;
Ζητεῖ τοὺς μαχητὰς ἀκόμα;

’Αλλ’ ἔκρυψε μετὰ πικρίας
καὶ τὸ στενὸν ὁ ροῦς τῶν χρόνων·
μὲ τὴν σιγὴν τῆς ἐρημίας
ένοῦται ἡ ἀκτίς σου μόνον.

«Απαντώ»

Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος

9. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΨΥΧΗ

Σὺ ποὺ πνέεις, σὺ ποὺ λάμπεις
στὴν ἀνατολὴ τοῦ κόσμου
καὶ μαγεύεις τὰ ὄνειρά μου,
σύ, ποὺ σὲ μαντεύω ἐμπρός μου
στὰ γαλάζια τοῦ οὐρανοῦ μας
καὶ τῆς θάλασσάς μας πλάτη,
στοιχειωμένη μὲς στ’ ἀρχαῖο
μισογκρέμιστο παλάτι,

‘Ε λ λ η ν ι κ ḥ ψ υ χ ḥ ,

κόσμος ὁμορφιᾶς κι ἀλήθειας
στὴν πνοή σου ἐγεννήθη,
ὁμορφιὰ κι ἀλήθεια κρύβουν
ώς κι οἱ θαυμαστοί σου μῦθοι.

Στῆς ζωῆς τὸ βῆμα στρώνεις
τ’ ἄνθη τῆς χαρᾶς τὰ θεῖα
καὶ χαρίζεις στοὺς θεούς σου
τὴ δική σου ἀθανασία,

‘Ε λ λ η ν ι κ ḥ ψ υ χ ḥ .

Δίνεις τὴν παντοτεινή σου
τὴν νεότητα στὴν "Ηβη,
στὸν Ἀπόλλωνα τὸ φῶς σου
καὶ στὸν Ἄρη τὴν ὄρμή σου.
Καὶ τὴν αἰθέρια σου αἴγλη —
τὸ παντέλειο τοῦ τεχνίτη
ὄνειρο — στὴν οὐρανία
ἐνσαρκώνεις Ἀφροδίτη,
‘Ελληνική ψυχή.

Μὲ λαχτάρα σὲ θωπεύω
στὸ μαρμάρινό σου πλάσμα,
ποὺ κλεισμένη ζῆς καὶ πάλλεις
σὰν κρουσταλλογέννητο ἄσμα.
Καὶ σὲ ἀκούω μὲς στοῦ Ὁμήρου
τὴν ἀθάνατη ἀρμονία,
μὲς στὸ πύρινο τὸ κλάμα
τῆς Σαπφῶς, ὡς αἰωνία
‘Ελληνική ψυχή.

"Οταν μέσα σὲ ἄγρια χρόνια
ψηλαφοῦσε ἡ ἀνθρωπότης
κι ἴδρωνεν ἀπὸ ἄγωνία
τὸ θρασὺ τὸ μέτωπό της,
σὲ καὶ πάλιν ἐκαλοῦσε
μὲς στὰ βάρβαρά της σκότη,
σέ, τὴν βρύση τῆς σοφίας,
σέ, τὸν νοῦν τὸν φωτοδότη,
‘Ελληνική ψυχή.

Καὶ φιλάνθρωπη κατέβης
ἀπ' τὸ ὄλυμπιό σου δῶμα,
τοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ φιλήστης
τὸ θεόπνευστο τὸ στόμα.
Κι ἀπὸ κεῖ μὲ νέαν ὅψη
κι ἀπὸ κεῖ μὲ λάμψη νέα

νὰ χυθῆς στὴν οἰκουμένη
ὅσο ἀγία, τόσο ὡραία,
Ἐλληνική ψυχή.

Ἐσπειρες στῆς γῆς τὰ ἔθνη
τὰ θαυματουργά σου δῶρα,
ἔγινες ψυχὴ τοῦ κόσμου.
Κι ἥλθε μέρα κι ἥλθεν ὥρα,
ἄχ, ποὺ πέταξες κι ἀφῆκες
τὴν πατρίδα σου τὴν πρώτη.
Κι ἐνῷ φώτιζες τὰ ξένα,
τὴν ἐσκέπαζαν τὰ σκότη,

Ἐλληνική ψυχή.

Ἐφυγες, ἀλλ' ἔχει μείνει
δὲ ζωοποιός σου σπόρος
καὶ στὰ βάθη ἀνατριχιάζει,
γιὰ ν' ἀνθίσῃ νικηφόρος.
Ἐφυγες. Μ' ἀν τ' ἄρωμά σου
τὸ σκορπᾶς στὴν οἰκουμένη,
ὅμως ἡ βαθιά σου ρίζα
ἐδῶ βόσκει ἀντρειωμένη,
Ἐλληνική ψυχή.

Κι ὅλη ἡ ὁμορφιά σου ἔχύθη
μές στοῦ γένους τὸ τραγούδι,
τῶν αἰώνων μας τῶν στείρων
ὅλοπάρθενο λουλούδι.
Κι ὅλη ἔκειν' ἡ περηφάνια
κι ἡ παλιά σου δόξα πάλι
μές στῆς λευτεριᾶς ἐφάνη
τ' ἀστραπόβολα τὰ κάλλη,
Ἐλληνική ψυχή.

«Ποιήματα παλαιά καὶ νέα»

Αριστομένης Προβελέγγιος

10. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Κι ἔγειρ' Ἐκεῖνος τὸ ἄχραντο κεφάλι καὶ ἔψυχησε
στὸ μαῦρο τὸ κορμί μου ἀπάνου·
ἄστρα γίνηκαν τὰ καρφιὰ τοῦ μαρτυρίου Του, ἄστρα φα
κι ἀπὸ τὰ χιόνια πιὸ λευκός τὰ αἰώνια τοῦ Λιβάνου.

Οἱ καταφρονεμένοι μ' ἀγκαλιάσανε,
καὶ σὰ βουνὰ καὶ σὰ Θαβώρ ὑψώθηκαν ἐμπρός μου·
οἱ δυνατοὶ τοῦ κόσμου μὲ κατάτρεξαν·
γονάτισα στὸν ἵσκιο μου τοὺς δυνατοὺς τοῦ κόσμου.

Τὸν κόσμο ἀν ἐμαρμάρωσα, τὸν κόσμο τὸν ἀνάστησα,
στὰ πόδια μου ἀγγελοὶ οἱ Καιροί, γύρω μου σκλάβεις οἱ Ωρες,
δείχνω μιὰ μυστικὴ Χαναάν στὰ γαλανὰ ὑπερκόσμια·
μὰ ἐδῶ πατρίδες πάναγνες εἰσαστ' ἐσεῖς, τρεῖς χῶρες!

Ὦ πρώτη ἐσύ, Ἱερουσαλήμ! τοῦ βασιλιὰ προφήτη σου
μικρὴ εἰν' ἡ ἀρπα, γιὰ νὰ εἰπῇ τὴ νέα μεγαλοσύνη·
τοῦ Σολομῶντα σου ὁ ναὸς μὲ ἀντίκρισε καὶ ράγισε·
καινούρια δόξα ντύθηκαν τῆς Ἰουδαίας οἱ κρίνοι.

Κι ὕστερα ὑψώθηκα σ' ἐσένα, ὡς Πόλη, ἐφτάλοφο ὅραμα
κι ἔγινα φῶς τῶν οὐρανῶν, τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνη,
τοὺς Κωνσταντίνους φώτισα καὶ τοὺς Ἡράκλειους δόξασα,
καὶ τρικυμίες δὲν ἔσβησαν ἐμέ, μηδὲ σουλτάνοι.

Κι ὕστερα ἐγὼ ταξιδευτής ἥρθα σ' ἐσένα, ἀσύγκριτη
Ἀθήνα, τῶν ὥραίων πηγή, τῶν ἔθνικῶν κορόνα,
τὸν ἀγνωστὸν ἔφερα Θεό καὶ ἀπόκοτος, ἀψήφησα
τὴν πολεμόχαρη Παλλάδα μὲς στὸν Παρθενώνα.

Καὶ γνώρισα τοὺς ἰλαροὺς θεούς καὶ στεφανώθηκα
τὴν ἀγριλιὰ τῆς Ἀττικῆς, τὴ δάφνη ἀπ' τὴν Ἑλλάδα,
καὶ, ὡς λόγος πρωτογρίκητος! τοῦ Γολγοθᾶ τὸ σύγνεφο
πῆρε τὴν ἀσπρη ὁμηρικὴ τοῦ Ὁλύμπου λαμπεράδα.

Τὰ εῖδωλα τ' ἀφρόντιστα καὶ τὰ πασίχαρα ἔφυγαν,
ἄλλ' οὔτε πιὰ μεθάει τὴ γῆ τὸ ἀσκητικὸ μεθύσι,
ἄς λάμπη ἡ μυστικὴ χαρὰ στὰ γαλανὰ ὑπερκόσμια·
εἰν' ἐδῶ κάτου μιὰ ζωὴ καὶ εἰν' ἄξια γιὰ νὰ ζήσῃ.

Μὲ τὰ κλαδιὰ τῆς φοινικιᾶς νέα ὥσανὰ λαχτάρισα
σ' ἐσένα, ὡ Γῆ πανάγια καὶ ὡ πρώτη μου πατρίδα·
σ' ἐσὲ γυρνῶ, Ἱερουσαλήμ, κι ἔνα τραγούδι φέρνω σου·
εἰναι πλασμένο ἀπὸ ψυχὴ καὶ ἀπὸ φωνὴ Ἑλληνίδα!

«Ασάλευτη ζωὴ»

Κωστής Πλάκαμης

11. ΚΥΠΡΟΣ

Καλῶς μᾶς ἥρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη,
στὴ μακαρία τῇ γῆ,
στάζει τὸ μέλι διαλεχτὸ σὰν πρῶτα; Ἀκόμα γίνεται
τ' ὀλόγλυκο κρασί;

‘Η χαρουπιὰ ἡ ὀλόχλωρη λέει τὰ παλιὰ καὶ τ' ἄξια
τῆς ἀργυρῆς ἐλιᾶς;

Καὶ τ' ἀηδονάκι τραγουδεῖ στὴν εὐώδια τοῦ λάδανου
τὰ πάθη τῆς καρδιᾶς;

Κι οἱ ἀκρογιαλιὲς λαχταριστές, τ' ἀραξιοβόλια ὀλόβαθα
καὶ τ' ἀκροτόπια ὄρθα,
τὸ καρτεροῦνε τῆς θεᾶς τὸ ὑπέρκαλο ξαγνάντεμα
καὶ δεύτερη φορά;

Καλῶς μᾶς ἥρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν πολύχαλκη,
στὴν καρποφόρα γῆ,
ἀκόμα ἡ μοίρα τῆς ὄργης, ἡ μοίρα ὅλων τῶν ὅμορφων
ξεσπάει καὶ καταλεῖ;

Καλῶς μᾶς ἥρθατε, παιδιά! καὶ φέρτε, κελαηδῆστε μιᾶς
τὸ εύγενικό νησί.

Μές στὴ βαθιά της ἀγκαλιὰ μητέρα ἡ "Ασπρη θάλασσα
νὰ κρύψῃ ἐσὲ ζητεῖ.

Τοῦ κάκου· στεριές, πέλαγα, λαοὶ τριγύρω σου, ἥμεροι
καὶ βάρβαροι λαοί,
σ' εἴδανε, σ' ὄρεχτήκανε, καὶ κατὰ σὲ χυθήκανε
καὶ Ἀσία καὶ Ἀφρική.

Ρωμαίους καὶ Σαρακηνούς,. Τούρκους καὶ Φράγκους γνώρισες.

"Ω Ροδαφνούσα ἐσύ,
ἀπὸ τῇ Δύση ὁ βασιλιάς κι ὁ ρήγας σ' ἔρωτεύτηκαν
ἀπ' τὴν Ἀνατολή.

Κι ἀπ' τὸν καιρὸν ποὺ σὲ ἥβρανε θαλασσομάχοι Φοίνικες,
ώς τώρα, ποὺ σοφά
πατάει σ' ἐσένα ὁ Βρετανός, πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες,
δὲν ἄλλαξες καρδιά.

Κι εἶναι ἡ καρδιά σου ἐσὲ πιστὴ καὶ δένεις μὲ γητέματα
καὶ πῆραν ἀπὸ σὲ
μιὰ ρίζα τὰ διαβατικά, καὶ μοίρανε τ' ἀλλότρια
δική σου χάρη, ὡ, ναί !

Καὶ τὴν Ἀστάρτη ξέγραψεν ἡ θεία Ποθοκρατόρισσα,
ποὺ γέννησαν οἱ ἀφροί,
κι ἀπὸ τῆς Τύρου τὸ Μελκάρθ καὶ μὲ τὰ σπλάχνα σου ἐπλασες
τὸν "Ελληνα 'Ηρακλῆ.

Κι ἀφοῦ πετάξανε οἱ θεοὶ καὶ τῆς Παφίας ἀπόμεινε
συντρίμματα ὁ βωμός,
ἡ Ροδαφνούσα σου ἔφτασε καὶ γίνηκε τραγούδι σου
καὶ σ' ἄναψε, καημός.

Καὶ τοῦ 'Ηρακλῆ τὸ ρόπαλο τὸ πῆρε καὶ κυνήγησε
τὸν ξένο, ἔκδικητής,
κι ἐσὲ λημέρι του ἔκαμε τὸ κάλεσμα προσμένοντας
τὸ μέγα, ὁ Διγενής.

Ἐσὺ κρυφοζωντάνεψες, ὡραῖο νησί, καὶ φύλαξε,
ἐσύ τὰ προσκυνᾶς,
τῆς Ρωμιοσύνης τὰ εἴδωλα· τῆς ὁμορφιᾶς τὸ εἴδωλο
καὶ τῆς παλικαριᾶς.

Καλῶς μᾶς ἥρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη,
στὴ μακαρία γῆ,
στὸ ὡραῖο πολύπαθο κορμὶ ἡ ἄγνη ψυχὴ δὲν ἔσβησε.
Καὶ ζῆ, καὶ ζῆ, καὶ ζῆ!

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά»

Κωστής Παλαμᾶς

12. ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Μητέρα μας πολύπαθη, ὡς ἀθάνατη,
δὲν είναι μόνο σου στολίδι οἱ Παρθενῶνες·
τοῦ συντριμμοῦ σου τὰ σπαθιὰ σ' τὰ κάμανε
φυλαχτὰ καὶ στεφάνια σου οἱ αἰῶνες.

Καὶ οἱ πέτρες ποὺ τὶς ἔστησε στὸ χῶμα σου
τὸ νικηφόρο χέρι τοῦ Ρωμαίου,
κι ἡ σταυροθόλωτη ἐκκλησιὰ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο,
στὸν τόπο τοῦ πολύστυλου ναοῦ τοῦ ἀρχαίου,

κι αὐτὸ τὸ κάστρο ποὺ μουγκρίζει μέσα του
τῆς Βενετιᾶς ἀκόμη τὸ λιοντάρι,
κι ὁ μιναρὲς ποὺ στέκει τῆς ὀλόμαυρης
καὶ τῆς πικρότατης σκλαβιᾶς ἀπομεινάρι,

καὶ τοῦ Σλάβου τὸ διάβα ἀντιλαλούμενο
στ' ὄνομα ποὺ μᾶς ἔρχεται στὸ στόμα,
—μὲ τὸ γάλα τῆς μάνας ποὺ βυζάξαμε—
σὰν ξένη ἀνθοθολιὰ στὸ ντόπιο χῶμα,

"Ολα ἔνα νύφης φόρεμα σοῦ ύφαίνουνε,
σοῦ πρέπουνε, ὡς βασίλισσα, σὰ στέμμα,
στὴν ὄμορφάδα σου ὄμορφιά ἀπιθώσανε
κι είναι σὰ σπλάχνα ἀπ' τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

"Ω τίμια φυλαχτά, στολίδια ἀταίριαστα,
ὡς διαβατάρικα, ἀπὸ σᾶς πλάθετ' αἰώνια,
κόσμος ἀπὸ παλιὰ κοσμοσυντρίμματα,
ἡ νέα τρανή πατρίδα ἡ παναρμόνια!

"Η Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά»

Κωστής Παλαμᾶς

13. ΧΕΙΜΑΡΡΑ

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.
Σολωμός (*Oἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι*).

Γράφτηκε στά 1914, ὅταν οἱ Βορειοηπειρῶτες, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἐνσωμάτωσή τους στὸ τότε ἰδρυόμενο κράτος τῆς Ἀλβανίας, κήρυξαν αὐτόνομο κράτος καὶ ἔρχισαν τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

"Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἀς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἄνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοξυπνᾶτε,
πουλάκια είρηνοφόρα.

"Ἄσ είναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἔνα ρήγα πόνο,
ποὺ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

"Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! ὁ ούρανὸς θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὅψιμο τὸ χιόνι,
πλάστη λευκή, ἀνθοφόρα.

"Ἄσ κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ τραγούδι.

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος; "Άλλος δὲν εἶναι ἀγώνας;"
 Ελλήνων ἵεροι λόχοι,
 γιὰ υπὸν βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας;
 "Η δάφνη ἀμάραντη;" — "Οχι!"

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι!
 — "Ω σπαθωτὴ κιθάρα
 τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εύρώπη,
 κορόνα, τὴ Χειμάρρα!"

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχή, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
 πάντα ὑποταχτικοί σου,
 φῶς πάρε ἀπὸ τὸν "Ολυμπο, νύχτα ἀπὸ τὴ Ροδόπη,
 καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χειμαρριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
 τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
 μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
 τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιὰ νικητή, Κυβερνήτη
 μὲ τὴν τρανὴ τὴ γνώμη!
 Θυσίας βωμός! 'Εκεī πετῶ. Φτερὰ μὲ πᾶν πετρίτη,
 ἐμένα εἰν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο! Τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα, τρομάρα!
 "Η Ἑλλάδα ποῦ; Στὴν "Ηπειρο. Δόξα στὸ Κακοσούλι,
 νίκη σ' ἔσε, Χειμάρρα!"

Τὰ Γιάννενα ὄνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει . . . Ποιός βογγάει σὰ νὰ πεθαίνη;
 — Χειμάρρα, ὄλόρθη! Οἱ λύκοι!

«Βωμὸι»

Κωστής Παλαμᾶς

14. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΑΥΜΑ

Ἐδῶ μπρὸς στὸ περίστυλο τοῦ ὀρχαῖου ναοῦ, μόλις φταστὸς σ' ἔκσταση ὁ νοῦς — σὲ θάυματα παρόμοια ώς τώρα ξένος — στὴ μετουσίωσῃ ἡ ψυχή, στὸ θάλος μέσα τοῦ φωτός ὅλ' ἡ καρδιὰ — ὁ εύτυχισμένος ὑμνος μαρμαρωμένος !

Σκέψη καμιὰ ἄλλη, ἀντίφωνο πολύθοο μήτε ρεμβασμός, στὰ τέλια τοῦ χρυσοῦ κισσοῦ μιὰν αὔρα ἀρμονισμένη, τὸ χάλασμα ὅλο λούλουδα, ὁ καιρός, ἡ τύχη, ἐνας σεισμός, τ' ἀνάστησε καὶ τὰ 'δεσεν ὅπως ἡ φύση δένει !

'Ανηφορίσματα ιερὰ σὲ βάτους μέσα καὶ ἀγκαθίες,

γεμάτος τώρα ἀπ' τὸ διπλὸ ρυθμὸ τὸ γύρω, νά με !

Τὴν ἀγωνία μου ξέχασα καὶ τὶς πληγές μου τὶς βαθίες
καὶ σᾶς δοξάζω στ' ὅνειρο τὸ ξύπνιο, ποὺ κοιμᾶμαι.

«Ασφόδελοι»

Μιλτιάδης Μαλακάσης

15. ΕΣΤΙΑΔΕΣ

Βαθιὰ ἄκραχτα μεσάνυχτα, τρισκότεινοι οὐρανοὶ πάν' ἀπ' τὴν πολιτεία τὴν κοιμισμένη·

κι ἀξαφνα σέρνει τοῦ Κακοῦ τὸ Πνεῦμα μιὰ φωνή,
τρόμου φωνή, — κι ὅλοι πετιοῦνται ὀλαλιασμένοι.

«Ἐσβησε ἡ ἄσβηστη φωτιά !» κι ὅλοι δρομοῦν φορὰ τυφλοὶ μέσα στὴ νύχτα νὰ προφτάσουν,
ὅχι μ' ἐλπίδα πώς μπορεῖ νά 'ν' ψεύτρα ἡ συμφορά,
παρὰ νὰ δοῦν τὰ μάτια τους καὶ τὴ χορτάσουν.

Θαρρεῖς νεκροὶ κι ἀπάριασαν τὰ μνήματ' ἀραχνά,
σύγκαιρα ὄρθοι γιὰ τὴ στερνὴ τὴν κρίση,
κι ἐνῶ οἱ ἀνέγνωμοι σπαρνοῦν μὲς σὲ κακὸ βραχνά,
μὴν τύχη τρέμουνε κανεὶς καὶ τοὺς ξυπνήσῃ.

Μ' ἔνα πνιχτὸ μονόχνωτο ἀναφιλητὸ σκυφτοὶ
πρὸς τῆς Ἐστίας τὸν Ναὸ τραβοῦνε,
καὶ μπρὸς στὴν Πύλη διάπλατα τὴ χάλκινῃ ἀνοιχτὴ
ἔνα τὰ μύρια γίνουνται μάτια νὰ ἴδοῦνε.

Καὶ βλέπουν : μὲ τῆς γνώριμης ἀρχαίας τῶν ἀρετῆς
τὸ σχῆμα τ' ἀνωφέλευτο ντυμένες,
στὸν προδομένο τὸ βωμὸν ἐμπρὸς γονυπετεῖς
τὶς Ἐστιάδες, τὶς σεμνές, μὰ κολασμένες.

Τὸ κρίμα τους ἐστάθηκε μιὰ ἄβουλη ἀναμελιὰ
κι ἀραθυμιὰ – σὰν τῆς δικῆς μας νιότης !
μὰ ἡ "Αγια ἡ Φωτιά, μιὰ πόσβησε, δὲν τὴν ἀνάβει πλιὰ
ἀνθρώπινο προσάναμμα ἡ πυροδότης.

Κι' ὅσο κι ἀν μὲ τὶς φοῦχτες τῶν σκορπίζουν στὰ μαλλιὰ
μὲ συντριβὴ καὶ μὲ ταπεινοσύνη,
τοῦ κάκου! στὴ χλιὰ χόβολη καὶ μὲς στὴ στάχτη πλιὰ
σπίθας ἰδέα οὐδ' ἐλπιση δὲν ἔχει μείνει.

Κι εἶναι γραμμένη τοῦ χαμοῦ ἡ Πολιτεία· ἔχτὸς
ἄν, πρὶ ό καινούριος ό ἥλιος ἀνατείλη,
κάμη τὸ θάμα του ό ούρανός, καὶ στ' ἄωρα τῆς νυχτὸς
μακρόθυμος τὸν κεραυνό του κάτω στείλη.

Κι ἀν εἴν' καὶ πέση ἀπάνω τους, ἀς πέση! ὅπως ζητᾶ
τὸ δίκιο κι οἱ Παρθένες τὸ ζητοῦνε,
ποὺ ἰδού τὶς μὲ τὰ χέρια τους στὰ ούρανια σηκωτά
καὶ τὴν ψυχὴ στὰ μάτια τους τὸν προσκαλοῦνε.

Τάχα τὸ θάμα κι ἔγινε; - Πέση μου το νὰ σ' τὸ πῶ,
γνώμη ἄβουλη, γνώμη ἄδικη μιᾶς νιότης
σὰν τὴ δικιά μας, πόσβησεν ἔτσι χωρὶς σκοπὸ
κι ἀκόμα ζῆ καὶ ζένεται — μὲ τὸ σκοπό της !

«Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες» Ιωάννης Γρυπάρης

16. ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ 1942

Φέτος στή θέση τοῦ Χριστοῦ

στὸ Γολγοθᾶ οἱ ἔχθροί μας

καρφώνουνε τὴ Λευτεριά

καὶ κλαίει, πονεῖ ἡ ψυχή μας.

Μὰ ἀπὸ τὸν τάφο τῆς θὰ βγῆ

καὶ πάλι ἀναστημένη!

Τὴν περιμένουμε ἄγρυπνοι,

σκυφτοί, γονατισμένοι.

Σωτήρης Σκίτης

14. ΒΡΑΔΥ Σ' ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ

Γαληνεμένη, ξάστερη, γαλάζια πέρα ὡς πέρα,
κρουστάλλινη ἀπ' τὸν ὅρθρο τῆς ὡς τὸν ἐσπερινό. τῆς,
κι εἶχε πλανέψει καὶ τ' ἀχνὸ χρυσὸ φεγγάρι ἡ μέρα
κι ἀργοταξίδευε ἄγρυπνο κι αὐτὸ στὸν ούρανό της.

Τώρα ἀπὸ κάτω ἀπ' τὰ βουνὰ τὰ θεϊκά, ποὺ ἴσκιῶσαν,
μαζῶσαν τὰ κοπάδια τους ἀπ' τὰ λιβάδια οἱ στάνες,
τοῦ κάμπου τὰ μικρόπουλα σωπάσανε, θολῶσαν
τὰ στενορύμια τοῦ χωριοῦ κι οἱ αὐλές τους μὲ τὶς δράνες.

Πλῆθος οἱ ὀλόχαρες φωνές· κι ἐσβῆσαν λίγο - λίγο·
κάποια τζιτζίκια μοναχὰ λαλοῦν, καὶ πρὸς τ' ἀμπέλια
κάποιες κοπέλες ξένοιαστες γυρνώντας ἀπ' τὸν τρύγο
σκορπᾶνε ἀκόμα στὴν ἐρμιὰ τὰ δροσερά τους γέλια.

*Ω! σὰν ἀρχίσῃ γύρω μου γιὰ πάντα νὰ νυχτώνη,
δὲ θέλω τὰ ξερόφυλλα νὰ τρεμοφτερογίζουν
στὸ δρόμο μου, κι ἀπάνω μου οἱ ὄρφανεμένοι κλῶνοι
μ' ἔνα βραχνὸ παράπονο νὰ μὲ καλονυχτίζουν.

Θέλω τὸ βράδυ, ποὺ θὰ ῥθῇ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ, νά 'ναι
εἰρηνικὸ σὰν τ' ἀγαθό, σὰν τ' ἄγιο ἐτοῦτο βράδυ·

πώς πέφτ' ή νύχτα τὰ τρελὰ τζιτζίκια νὰ ξεχνᾶνε,
καὶ νὰ μοῦ λένε γιὰ τὸ φῶς καὶ μέσα στὸ σκοτάδι.

Θέλω οἱ θαμπέρες μου οἱ θύμησες στὸ βάθος νὰ περνοῦνε
σάν τὶς κοπέλες τοῦ χωριοῦ κι ἐκεῖνες· νά 'χω γείρει
στὴ γριὰν ἐλιά μας, νὰ γρικῶ σκυφτὸς ν' ἀχολογοῦνε
τὰ γέλια τους ἀπ' τῆς ζωῆς μακριὰ τὸ πανηγύρι...

«Σκιὲς»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Δὲν ξέρω πῶς νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ. Μὰ δὲ δρόμος, χθὲς τὸ βράδυ,
μὲς στὴ σταχτιὰ τὴ συννεφιὰ σὰ θέατρο εἶχε γίνει.
Μόλις φαινόταν ἡ σκηνὴ στ' ἀνάρι τὸ σκοτάδι
καὶ σὰ σκιὲς φαινόντανε μακριὰ μου οἱ θεατρίνοι.

Τὰ σπίτια πέρα κι οἱ αὐλὲς καὶ τὰ κλωνάρια ἀντάμα
ἔλεγες κι ἥταν σκηνικὰ παλιὰ καὶ ξεβαμμένα,
κι ἐκεῖνοι ἔβγαιναν κι ἔπαιζαν τ' ἀλλόκοτό τους δράμα,
κι ἄκουγες βόγγους κι ἄκουγες καὶ γέλια εύτυχισμένα.

'Εγὼ δὲν ξέρω. 'Εβγαίνανε κι ἐσμίγαν κι ἐπαγαῖναν
κι ἥτανε μιὰ παράσταση καὶ θλιβερὴ κι ὥραία.
Κι ἔβγαινε, Θέ μου! κι ἡ νυχτιά, καθὼς ἐπαρασταῖναν,
ἔβγαινε, Θέ μου, κι ἕριχνε τὴ μαύρη τῆς αὐλαία.

«Σκιὲς»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΙΘΑΚΗ

Σὰ βγῆς στὸν πηγεμὸ γιὰ τὴν Ἰθάκη,
νὰ εὔχεσαι νά 'ναι μακρὺς δὲ δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.

Τοὺς Λαιστρυγόνας καὶ τοὺς Κύκλωπας,
τὸν θυμωμένο Ποσειδώνα μὴ φοβᾶσαι,
τέτοια στὸν δρόμο σου ποτέ σου δὲν θὰ βρῆς,
ἄν μέν' ἡ σκέψις σου ύψηλή, ἀν ἐκλεκτή
συγκίνησις τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα σου ἀγγίζῃ.

Τοὺς Λαιστρυγόνας καὶ τοὺς Κύκλωπας,
τὸν ἄγριο Ποσειδώνα δὲν θὰ συναντήσῃς,
ἄν δὲν τοὺς κουβανῆς μὲς στὴν ψυχή σου,
ἄν ἡ ψυχή σου δὲν τοὺς στήνη ἐμπρός σου.

Νὰ εὔχεσαι νά 'ναι μακρὺς ὁ δρόμος.
Πολλὰ τὰ καλοκαιρινὰ πρωϊὰ νὰ είναι,
ποὺ μὲ τί εὐχαρίστηση, μὲ τί χαρὰ
θὰ μπαίνης σὲ λιμένας πρωτοΐδωμένους,
νὰ σταματήσης σ' ἐμπορεῖα φοινικικὰ
καὶ τές καλές πραγμάτιες ν' ἀποκτήσης,
σεντέφια καὶ κοράλλια, κεχριμπάρια κι ἔβενους·
σὲ πόλεις αἰγυπτιακὲς πολλὲς νὰ πᾶς,
νὰ μάθης καὶ νὰ μάθης ἀπ' τοὺς σπουδασμένους.

Πάντα στὸν νοῦ σου νὰ 'χης τὴν Ἰθάκη.
Τὸ φθάσιμον ἐκεῖ, είναι ὁ προορισμός σου.
'Αλλὰ μὴ βιάζης τὸ ταξίδι διόλου.
Καλύτερα χρόνια πολλὰ νὰ διαρκέσῃ
καὶ γέρος πιὰ ν' ἀράξης στὸ νησί,
πλούσιος μὲ ὅσα κέρδισες στὸν δρόμο,
μὴ προσδοκώντας πλούτη νὰ σὲ δώσῃ ἡ Ἰθάκη.

'Η Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ὡραῖο ταξίδι.
Χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ 'βγαινες στὸ δρόμο.
'Αλλα δὲν ἔχει νὰ σὲ δώσῃ πιά.

Κι ἀν πτωχικὴ τὴν βρῆς, ἡ Ἰθάκη δὲν σὲ γέλασε.
"Ετσι σοφός ποὺ ἔγινες, μὲ τόση πείρα,
ἥδη θὰ τὸ κατάλαβες οἱ Ἰθάκες τί σημαίνουν.

«Ποιήματα»

Κωνσταντῖνος Καβάφης

20. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅποὺ στὴν ζωὴν τῶν
ὅρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες.

Ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινοῦντες·
δίκαιοι κι ἵσιοι σ' ὅλες τῶν τες πράξεις,

ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαχνία·
γενναῖοι ὁσάκις εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν

εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·

πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὁμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μίσος γιὰ τοὺς ψευδομένους.

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν (καὶ πολλοὶ προβλέπουν)

πώς δὲ Ἔφιάλτης θὰ φανῇ στὸ τέλος
κι οἱ Μῆδοι ἐπιτέλους θὰ διαβοῦνε.

«Ποιήματα»

Κωνσταντίνος Καβάφης

21. ΕΙΜΑΣΤΙΝ ΤΣΕΙΝΟΙ ΠΟΥ 'ΜΑΣΤΙΝ'

Εἰς τὰ ἔμμετρα καὶ πεζὰ ἔργα τῶν Κυπρίων λογοτεχνῶν καταφαίνεται ἡ Ἑλληνικὴ ἔθνικὴ συνείδησις τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου καὶ προβάλλεται ἀκίβδηλος ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν Κυπρίων.

Εἴμαστιν τεχεῖνοι πού 'μαστιν, τεχὶ ἐμεῖς καὶ τὰ παιδικά μας,
ὅ σπόρος ἐν' ὁ ἴδιος, τὸ ἴδιον χωράφιν.

"Οσον τεχὶ ἀν πολλυνίσκουσιν τὲς πλῆξες, τὰ κακά μας,
ἐν μᾶς λυοῦν τεχὶ ἀν μάχουνται μὲ βόλιν, μὲ χρυσάφιν.

"Αν ἄλλασσεν τὸ φυσικὸν εὔκολα τοῦ πλασμάτου
τεχὶ ὁ Πλάστης ἐν ν' ἀντρέπετον γιὰ τοῦν' τὰ ἔρκατά του.

Π α ρ α φ ρ α σ i s

'Εμεῖς, οἱ Κυπριῶτες, εἴμαστε ἐκείνοι ποὺ εἴμαστε, κι ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας,

ό σπόρος είν' ό ιδιος κι ιδιο είναι τὸ χωράφι μὲ κείνο τῶν ἄλλων 'Ελλήνων.
Κι ὅσο κι ἀν πληθαίνουνε τὶς σκοτοῦρες καὶ τὰ κακά μας ἄλλοι,
δὲ μας λυγίζουνε, κι ὅταν μὲ βόλι μας χτυποῦν κι ὅταν μὲ τὸ χρυσάφι,
γιατὶ ἀν ἄλλαζε εὔκολα ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου,
τότε κι ό Θεός θὰ ντρεπόταν γιὰ τὰ ἔργα του.

22. ΝΑ ὖΤΟΥΝ ΝΑ ΘΩΡΟΥΣΑΤΕ

Μὰ νά ’τουν νὰ θωρούσατε τὰ μέσα, τὴν καρκιά μας,
ἔθεν νὰ μείνετε τchαι σεῖς οῦλοι σας ξηστίτεχοι,
τchαι ἔθεν νὰ λαγκοδέρνετε, νὰ κλαίετε μιτά μας,
πώς εἴμαστεν δὰ κάτω δὰ τchai σεῖς τchει κάτω τchει.

Παράφοασις

Μὰ νὰ ἤταν δυνατὸν νὰ βλέπατε μέσα μας, τὴν καρδιά μας,
θὰ μένατε δῆλοι ἐσεῖς ἑκστατικοί
καὶ θὰ σᾶς ἔπιαναν λυγμοί, θὰ κλαίγατε μαζί μας,
πῶς ἐμεῖς εἴμαστε ἐδῶ κάτω, κι ἐσεῖς ἐκεὶ κάτω.

Δημήτριος Λιπέρτης

IV. ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ

“Εμμετρος συνέντευξις του Σουρῆ εἰς τὴν Ἐφημερίδα «Ἀστυ» τῆς 29 Μαρτίου 1893, εἰς τὴν δόπιαν ἐκφράζει τὴν γνώμην του διὰ τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς ἑκείνης.

Δροσίνης γλαφυρότατος, μὲ πνεῦμα δροσερό,
ἀλλὰ προφέρει πάντοτε πολὺ ψευδά τὸ «ρό».

Πολέμης λιγυρότατος καὶ πολυχαϊδεμένος,
ἀλλὰ πολὺ πειράζεται γιὰ κρίσεις ὁ καημένος.

‘Ο Προβελέγγιος λαμπρὸς στὰ δράματα κι εἰς ὅλα,
μὰ δύο γλῶσσες παίζουνε στὸ νοῦ του καραμπόλα.

‘Ο Παλαμᾶς βαθύτατος, μὲ ποίηση ζοφώδη,
ἀλλὰ φρενιάζει, σὰν τοῦ πῆς κακὸ γιὰ τὴ δημάδη.

Παράσχος μέγας ποιητής, συνάδελφος ἐν μούσῃ,
πού τὰ μαλλιά του ἔκοψε, ἀλλ’ ὅχι καὶ τὸ μούσι.

‘Ο Βλάχος πρῶτος κριτικός, τὸν ἔχω καὶ κουμπάρο,
ἀλλὰ ποτὲ μου δὲν μπορῶ στὸ σκάκι νὰ τὸ πάρω.

‘Ο Ἄγγελος θαυμάσιος, μὲ καλαμπούρια πρώτης,
ώσὰν καὶ μένα πλούσιος, μὰ τοῦ Σταυροῦ ἵππότης.

Δαμβέργης φίνος συγγραφεύς, κι αὐτὸς γεμάτος φῶτα,
καὶ κρητικὸς τρικούβερτος μὲ ἥτα καὶ μὲ γιώτα.

Ξενόπουλος πολὺ κομψός, μὰ χωρατὰ δὲ δέχεται,
εἰς δὲ τὸ μάους πάντοτε ἀπ’ ὅλους κατατρέχεται.

Πολὺ τιμᾶται παρ’ ἐμοῦ καὶ ὁ Παπαδιαμάντης,
πού εἶναι πάντ’ ἀ κάτρ ἐπέγγλ καὶ φαίνεται γαλάντης.

‘Ο Καλοσγοῦρος κριτικός, ἀλλ’ ὅμως δὲν τὸν ξέρω,
γι’ αὐτὰ πού δὲν ἔδιάβασα ἐκ μέσης τὴν συγχαίρω.

Γεώργιος Σουρῆς

2. ΤΙ ΚΟΣΜΟΣ

Θεέ μου, τί κόσμος !... πολλάκις τὸ εἶπα...
μοῦ πίνει τὸ αἷμα κι ὁ ψύλλος κι ἡ σκνίπα·
καὶ ὅμως δὲν ἔχω ποτέ μου τὸ θάρρος
νὰ ρίψω μακράν μου τοῦ βίου τὸ βάρος.

Τὸ εἶπα...ἡ πλῆξις τὴν πλῆξιν μοῦ φέρει...
Δὲν θέλω θυέλλας, ἀνοίξεις, χειμῶνας ...
Σὰν ἔλθουν οἱ πάγοι, ζητῶ κλοκαίρι·
σὰν ἔλθῃ καὶ τοῦτο, ζητῶ τοὺς χειμῶνας.

Στὸ χάος τὸ πρῶτον τὰ σύμπαν ἀς πέσῃ
κι ἐν' ἄλλο ἀς γίνη, καθὼς μοῦ ἀρέσει.
'Αλλ' ὅμως συστρέφω κι αὐτὸ ἀνωκάτω
καὶ δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον πλάττω.

'Οπόταν δὲ κόσμους συνθέσω πολλοὺς
γιὰ μένα τελείους, γιὰ μένα καλούς,
κι ἔκεινοι μὲ πλήττουν κι αὐτοὺς ἀνατρέπω
καὶ φθάνω καὶ πάλιν εἰς τοῦτον ποὺ βλέπω.

Γεώργιος Σούρζης

8. Η ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ

Μπόι δυὸ πῆχες,
κόψη κακή,
γένια μὲ τρίχες
ἐδῶ κι ἔκει.

Κούτελο θείο,
λίγο πλατύ,
τρανὸ σημεῖο
τοῦ ποιητῆ.

Δυὸ μάτια μαῦρα
χωρὶς κακία
γεμάτα λαύρα
μὰ καὶ βλακεία.

Μακρὺ ρουθούνι
πολὺ σχιστό,
κι ἐνα πηγούνι
σὰν τὸ Χριστό.

Πηγάδι στόμα,
μαλλιὰ χυτά...
γεμίζεις στρῶμα
μόνο μ' αὐτά.

Μούρη ἀγρία
καὶ ζαρωμένη,
χλωμή καὶ κρύα
σὰν πεθαμένη.

Κανένα χρῶμα
δὲν τῆς ταιριάζει
καὶ τώρ' ἀκόμα
βαφὲς ἀλλάζει.

Δόντια φαφούτη
ὅλο σχισμάδες,
ύφος τσιφούτη
γιὰ μαστραπάδες.

Γεώργιος Σουρῆς

4. ΕΙΣ ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΦΡΕΝΟΚΟΜΕΙΟΥ

Ότιον πλούσιος ἔμπαρος Τζωρτζής Δρομοκαΐτης, ἀποθανὼν τὸ 1880, διέθεσε τὴν μεγάλην περιουσίαν του διὰ φιλανθρωπικούς σκοπούς. Διὰ τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἴδρυθη καὶ τὸ Δημόσιον Ψυχιατρεῖον «Δρομοκαΐτειον».

”Ω, ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν!...”Ω, εὔτυχὴς ἡμέρα!
”Ω τώρα πρέπει ὁ καθεὶς τοῦ ”Αστεως πολίτης
νὰ βάλῃ στὸ μπαλκόνι του μιὰ κόκκινη παντιέρα
μὲν μιὰ χρυσὴ ἐπιγραφὴ «Ζωρζής Δρομοκαΐτης».
Ναί! τώρα πρέπει στολισμὸς μὲ δάφνες καὶ μυρσίνες,
ναί! τώρα πρέπουν κανονιές, φανάρια καὶ ρετσίνες!

Φρενοκομεῖον κτίζεται καὶ στὴν σοφὴν Ἑλλάδα!
”Α! ὁ Θεός ἐφώτισε τὸν Χιώτη τὸν Ζωρζή,
καὶ τώρα μέσα στοῦ Δαφνιοῦ τὴν τόση πρασινάδα
θὰ βρίσκωμε παρηγοριὰ κι ἡ μνήμη του θὰ ζῆ.
”Ω μέγα εὐεργέτημα τῶν εὐεργετημάτων!
”Ω! μόνον οἰκοδόμημα τῶν οἰκοδομημάτων!

Θέλει λαμπρὸν Μαυσώλειον αὐτὸς ὁ κληροδότης,
παιᾶνδρος κι ἀποθέωσιν εἰς τρίτους οὐρανούς!...
Εύρεθη μὲς στοὺς Χιώτηδες μὲ γνώση κι ἔνας Χιώτης
κι ἐσκέφθη ὁ μεγάλος του καὶ πρακτικός του νοῦς
πώς μέσα στὴν Ἑλλάδα μας, ποὺ πλημμυροῦν τὰ φῶτα,
φρενοκομεῖον ἔπρεπε νὰ γίνη πρῶτα πρῶτα.

Γεώργιος Σουρῆς

V. ΕΜΜΕΤΡΑ ΔΡΑΜΑΤΑ

ΦΑΥΣΤΑ

Τι πόθε σις: 'Η Φαύστα, δευτέρα σύζυγος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, παρχορομένη ἀπὸ τὸ μητρικὸν φίλτρον, μισεῖ τὸν πρόγονόν της Κρίσπον, διότι θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου καὶ ὅχι οἱ ἴδιοι τῆς υἱοί. Τὸ μῖσός της τὴν παρασύρει εἰς τὸ σημεῖον νὰ διαβάλῃ τὸν Κρίσπον εἰς τὸν πατέρα του, ὅτι δῆθεν συνωμοτεῖ ἐναντίον του. 'Ο αὐτοκράτωρ πιστεύει τὰς διαβολὰς τῆς συζύγου του καὶ φυλακίζει τὸν υἱόν του, τοῦ ὄποιον διατάσσει ἀργότερον τὴν θανάτωσιν. 'Η Φαύστα εἰς τὸ τέλος μετανοεῖ, ἀλλά, καθ' ἣν στιγμὴν ἔκμυστηρεύεται τὸ ἀμάρτημά της εἰς τὸν αὐτοκράτορα, μανθάνει τὴν τρομερὰν εἰδήσιν τοῦ ἀδίκου θανάτου τοῦ Κρίσπου. 'Ο Μέγας Κωνσταντῖνος, ὅταν πείθεται, ὅτι ὑπεύθυνος τῆς καταδίκης τοῦ Κρίσπου εἶναι ἡ Φαύστα, διατάσσει τὴν θανάτωσίν της εἰς τὸ λουτρόν, τὴν ὄποιαν διαφεύγει ἐκείνη, ἀλλὰ συναισθανομένη τὸ ἔγκλημά της αὐτοκτονεῖ.

Τὸ ἔργον τοῦτο, ὅταν ἀνεβιβάσθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ σκηνῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγνώρισε πρωτοφανῆ ἐπιτυχίαν, παιζόμενον συγγρόνως ὑπὸ δύο θιάσων.

ΠΡΑΞΙΣ Ε', ΣΚΗΝΗ Ε'

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (μόνος)

(ύπάγει εἰς τὸ ἄκρον τῆς σκηνῆς καὶ ἀνοίγων τὴν θυρίδα, βλέπει ἑκτός τοῦ παλατίου)

'Ακόμη σκότος ἔξω, καὶ ἀκόμη νύξ!

(κλείει τὴν θυρίδα καὶ ἐπιστρέφει)

"Ω, πότε ἡ κατηραμένη νύξ αὐτή

θὰ τελειώσῃ; "Ολος ἀναπαύεται,

ὅ κόσμος, "Υπνε, νῦν εἰς τὰς ἀγκάλας σου

καὶ ἔνα μόνον ὕμοσας νὰ μὴ δεχθῆς

μηδὲ στιγμὴν κᾶν, "Υπνε, εἰς τοὺς κόλπους σου, ὅμοδο

τὸν κύριον τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ἴδού

δό κοσμοκράτωρ οὗτος δό πανίσχυρος,
 ώς σύ τήν ὄψιν ἀπ' αὐτοῦ ἀπέστρεψας,
 καθώς δό Κάιν τρέμων, μόλις δύναται
 νὰ σύρ' εἰς τὸ παλάτιόν του ὑπαρξιν,
 ἦν θ' ἀπηρνεῖτο φρίττων καὶ δό ἔσχατος
 τοῦ κράτους του ἐπαίτης! Φλόξ ἀθάνατε,
 σὺ τῆς ψυχῆς μου, σβέσου! μὲ κατέκαυσες.
 Τοῦ συνειδότος ὅμμα σὺ ἀνύστακτον,
 κοιμήσου· κι δή φωνή του δή ἀνηλεής,
 δή τύπτουσα τὸ οὓς μου, ώς μὲ δράκοντος
 οὔραν τὰς λέξεις: παιδοκτόνε, τύραννε:
 σιώπα, παῦσε!

(πρὸς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ)

Οἶμοι! ποῦ, Ἀσκληπιέ,
 τὸ ὅπιον ὑπάρχει, τὸ δυνάμενον
 τὸν πυρετὸν νὰ κατευνάσῃ τῆς ψυχῆς,
 ν' ἀποκοιμίσῃ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν νοῦν;
 Δὲν ἔχεις νὰ μοὶ δώσῃς, θεῖε ίατρέ,
 ποτὸν τῆς λήθης, σπόγγον λήθης, ἵκανὸν
 νὰ ἔξαλείψῃ ἐκ τῆς μνήμης μου, καθώς
 ἐκ πίνακος, τὰ γράμματα τὰ φλέγοντα,
 τὰ πράγματα τὰ ζῶντα, τ' ἀλησμόνητα,
 τὰ ὑπαρξιν ἀθάνατον λαβόντα, φεῦ!
 δὲν ἔχεις, ὅχι· διὰ τοῦτο σιωπᾶς.

(‘Η ‘Ελένη προσέρχεται μόνη ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, κρατοῦσα τὴν λυ-
 χνίαν, δήν καὶ καταθέτει ἐπὶ τραπέζης δή σηκοῦ, ἐξ οὐ καὶ φωτίζεται
 δή σκηνή).

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ὥ μῆτέρ μου!

(ὅρμῷ νὰ ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ‘Ελένης, ἀλλ’ δή ἀκίνητος ἀπά-
 θεια ταύτης τὸν ἀνασχαίτιζει).

‘Αλλ’ ὅχι! εῖμαι ἐναγής!

κι εὐλόγως κλείεις πρός με τὰς ἀγκάλας σου
 καὶ κάτω νεύεις, μῆτερ, ἀποστρέφουσα
 τὸ τεθλιμμένον ὅμμ' ἀπὸ τοῦ τάλανος
 υἱοῦ σου τούτου. Εἶμαι, ναί, εἰμ' ἐναγής
 καὶ θὰ μιάνω μὲ τὰς αἵματοσταγεῖς
 καὶ παιδοκτόνους χεῖρας τὰς ἀγίας σου
 ἀγκάλας· ναί, τὸ βλέπω, κι ἔχεις δίκαιον.
 'Αλλ' ἄν, ὡς μῆτερ, ἥξευρες τοῦ δυστυχοῦς
 τὴν βάσανον υἱοῦ σου, θὰ ἐκάμπτεσο
 καὶ πάντως θὰ μ' ἡλέεις. Μῆτερ, μ' ἔπνιξε
 τὸ αἷμα τοῦ υἱοῦ μου! Μὲ τὰς σπείρας του
 ὡς ὄφις ἐτύλιχθ' εἰς τὸν λαιμὸν ἐδῶ,
 τὴν νύκτα ὅλην ὡς ἀγχόνη σιδηρᾶ
 μὲ περισφίγγει καὶ δὲν ἔχω ἀνθρωπον
 νὰ μὲ λυτρώσῃ. Μῆτερ, μοῦ κατέκαυσε
 τὸ ἔγκλημα τὰ σπλάγχνα, ὅλος φλέγομαι
 ἐντὸς καμίνου καὶ δὲν μ' ἔμεινε κανεὶς
 νὰ μὲ ἀνακουφίσῃ ἱκανὸς ἐκ τοῦ
 φλογομοῦ μὲ μίαν λέξιν του παρήγορον,
 μ' ἐν βλέμμα συμπαθέτης του, ὡς! κανεὶς, εἰς οὗ
 ριφθεὶς τὸν κόλπον ὁ ταλαίπωρος ἐγὼ
 νὰ δυνηθῶ νὰ κλαύσω κι εἰς τὰ δάκρυα
 ἀναψυχὴν νὰ εὔρω τῆς βασάνου μου.
 Σὺ μόνη, μῆτερ, μ' ἔμεινες, καὶ μία εἰς
 τὰς μητρικὰς ἀγκάλας σου περίπτυξις
 θὰ μ' ἀνεζωγόνει, ἀναψύχουσα
 ὡς δρόσος 'Αερμῶν ἡ καταβαίνουσα
 ἐπὶ τὰ ὅρη τῆς Σιών· ἀλλ' οἴμοι! πῶς,
 πῶς νὰ τολμήσω νὰ σ' ἐγγίσω ἐναγής;

ΕΛΕΝΗ

(προδήλως καμφθείσα καὶ δρέγουσα τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Κωνσταντίνον)

Υἱέ μου Κωνσταντίνε!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
Μῆτερ, μῆτέρ μου !
(ρίπτεται εἰς τὰς ἀγκάλας της)

Ε Λ Ε Ν Η

Φεῦ ! Θανασίμως ἔτρωσε τὸ στῆθός μου
τοῦ ἐγγονοῦ μου δὲ ἀκατανόητος,
υἱέ μου, φόνος. Ἔκλαυσα κι ἐθρήνησα
καὶ κλαίω ἔτι καὶ θρηνῶ πικρῶς. Κι ἐμοῦ
τὰ βλέφαρα νὰ κλείσῃ δὲν ἡθέλησεν
δὲν ὑπνος ἔτι καὶ ως φάσμα φέρομαι
τῆδε κακεῖσε τηκομέν' εἰς δάκρυα.
Ἄλλα πῶς ἡδυνάμην, ταύτην βλέπουσα
τὴν θλιψίν σου τὴν ἀφατον καὶ συντριβήν,
ἀναίσθητος νὰ μείνω ;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Καὶ τὸν ἀθλιον, ωνδή ἐμ διν
δὲ μῆτερ, δὲν μὲ κατηράσθης ;

Ε Λ Ε Ν Η

Τῆς μητρὸς
καὶ ἄν καταδικάζῃ αὐτηρῶς δὲ νοῦς
κι αίμασσει ἡ καρδία, εὔκολα αὐτὴ
δὲν καταρᾶται δὲ, τι ἐγκυμόνησεν.
Σεῖς μόν' οἱ ἀνδρες φρένα τρέφετε ὡμήν,
ἔτοιμην πρὸς κατάκρισιν καὶ πάντολμον
πρὸς τιμωρίαν, ως θεοὶ πανίδμονες !

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ναι ! ως θεοί, οἱ δεῖλαιοι καὶ ἄφρονες !

Ε Λ Ε Ν Η

Δὲν ὀνομάζει σᾶς τοὺς αὐτοκράτορας
θεούς καὶ θείους ἡ μεγάλη Βαβυλών,
των ἔθνικῶν ἡ Ρώμη; Τὸ ἐπίστευσες
καὶ σύ, υἱέ μου;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Τῆς μωρίας ἄπαγε !

Ε Λ Ε Ν Η

Δὲν ἔχεις, ναί, τὴν πίστιν ταύτην τὴν μωρὰν
τῶν ἑθνικῶν ἀλλ' ἔχεις τὴν ἀληθινήν;
Μία ύπάρχει πίστις ἀληθής, ἡ εἰς
τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου Ἰησοῦν Χριστόν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

"Ἡν καὶ πιστεύω, μῆτερ.

Ε Λ Ε Ν Η

"Οχι, τέκνον μου,
δχι τελείαν, πλήρη καὶ ἀκλόνητον!
Ἐὰν τοιαύτην εἶχες πίστιν, τώρα δὲν
θὰ ἐθρηνοῦμεν φρίττοντες τὸ ἔργον σου,
διότ' ἡ θεία Χάρις τὴν καρδίαν σου
πληροῦσα θὰ σ' ἀπέτρεπεν, ἢ ἔρημον
αὐτῆς εύρων σε δαιμῶν ἀν ἐξέμαινεν
ἀλάστωρ, τρέμων δὲν θὰ ἥρχεσο ζητῶν,
ώς πρὸ δλίγου σ' εἶδα καὶ σὲ ἤκουσα,
τὴν θείαν Χάριν παρ' ἐνὸς Ἀσκληπιοῦ!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Τὴν θείαν Χάριν ; "Οχι, μῆτερ, φάρμακον
παρ' ίστροῦ. Τὴν θείαν Χάριν, τίς; ἐγώ;
καὶ παρὰ τίνος; Δὲν ύπάρχει δι' ἐμέ,
φεῦ! θεία Χάρις πλέον.

Ε Λ Ε Ν Η

Εἰν' ἀκένωτος
ἡ Χάρις τοῦ Ὑψίστου καὶ τὸ ἔλεος
εἰς τοὺς μετανοοῦντας. Μετανόησον !

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Κι ύπτηρξεν ἐν τῷ κόσμῳ ποτὲ ἄνθρωπος,
ὅν πικροτέρα ἔθραυσε μετάνοια
τῆς τοῦ υἱοῦ σου ταύτης, μῆτερ;

Ε Λ Ε Ν Η

Τότε τί

κωλύει νὰ προσέλθῃς πρὸς τὸ βάπτισμα
καὶ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ἀπολουόμενος
τὸν ρύπον πάσσης ἀμαρτίας, τέλειος
χριστιανὸς νὰ γίνης, Κωνσταντῖνε μου;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

”Ω ! πόσον ἀπατᾶσαι, μῆτέρ μου καλή,
ἐὰν πιστεύῃς ὅτι τοῦ βαπτίσματος
τὸ ὄνδωρ θὰ καθάρῃ τὸν ταλαίπωρον
υἱόν σου ! Οὐδ’ ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς
νὰ καθαρίσῃ δύναται τὰς χεῖράς μου
τὰς παιδοκτόνους ταύτας.

Ε Λ Ε Ν Η

’Ολιγόπιστε !

Καὶ ἔχεις, λέγεις ἔπειτα, χριστιανοῦ
σὺ πίστιν καὶ χριστιανοῦ μετάνοιαν !

”Α ! ὅχι, εἰσαι ἑθνικὸς καὶ ἀπιστος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

’Αλλὰ μὲ ἀδικεῖς, νομίζω, μῆτέρ μου.
Τίς ἀλλος τόσα, ὃσα ἐγώ, ἔπραξεν
ύπέρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν χριστιανῶν ;

Ε Λ Ε Ν Η

’Ἐγώ νὰ σ’ ἀδικήσω; καὶ τὴν δόξαν σου,
ἥν διηγοῦνται οὐρανοὶ καὶ γῆ, ἐγώ,
νιέ μου, ν’ ἀρνηθῶ; Ποτέ μὴ γένοιτο.

Αν μόνος εἰς ἐν κράτος καθυπέταξας τὴν οἰκουμένην, τοῦτο τὸ τεράστιον τί εἶναι ἔργον ὡς πρὸς ὅσα ἔπραξας ὑπὲρ τῶν πιστεύοντων εἰς Χριστόν; Οὐδὲν σχεδόν. 'Αλλ' εἶμαι μήτηρ. Τί πρὸς ταύτην, ἀν κατηγασσας τὸν κόσμον σύμπαντα διὰ τῆς οὐρανίας πιστεως, τυφλὸς σχεδὸν αὐτὸς σὺ πρὸς τὸ φῶς της τὸ ἀνέσπερον; Πρὸς σύμπαντος τοῦ κόσμου καὶ πρὸ πάντων τὸν νίδον πιθεῖ τῆς Χάριτος καὶ πίστεως νὰ βλέπῃ πλήρη ἥ μήτηρ τότε δὲ καὶ ἥ χαρά της εἶνας πλήρης. Πλήν σ' ἐλύπησα καὶ δωρεάν, νιέ μου. 'Η φιλάνθρωπος, καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης ἔμπλεως καρδία σου δὲν πταίει πταίει ἥ μακρὰ εἰς τὴν ἀγίαν γῆν ἀποδημία μου, καθ' ἦν εύρών σε μόνον ὁ Ἀρχέκακος, κατὰ μικρὸν ἔξενωσε τῆς πίστεως καὶ ἕορτὴν νὰ ἕορτάσης σ' ἔπεισεν ἔλθὼν εἰς Ρώμην, ὅπου ἴσταται ὁρθὸς ὁ θρόνος του ἀκόμη ὁ ἀντίχριστος!

(ὡς κατ' ίδιαν)

Εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πιστοῦ σοι τέκνου μου τοῦ πνεύματος ἥ Χάρις τοῦ ἀγίου σου, ὡ! πότε θὰ κατέλθῃ πλήρης, "Υψιστε!" 'Εδῶ ἀκούω κράζουσάν μοι ἄνωθεν φωνὴν μυστηριώδη, ἄ! ἐδῶ ποτέ!

(πρὸς τὸν Κωνσταντίνον)

Τὴν Ρώμην ἄφες, τέκνον, τὴν ἀμαρτωλὴν καὶ φέρ' ἔκει τὸν πόδα, ὅπου νήπιον χρυσάκτιν κατὰ πρῶτον σ' ἔχαιρέτισεν ὁ ἥλιος, εἰς τὴν ἀνατολήν. Τὸ φῶς ἔκειθεν τῶν ὁμμάτων, ὡς καὶ τῶν ψυχῶν. 'Εκεῖ ὁ θεῖος λόγος σάρξ ἐγένετο,

’Αλλ’ ἂν τὴν σάρκα ἔκτεινεν ἡ ἐν σαρκὶ πατρὶς αὐτῆς, τὸν λόγον τὸν ἀθάνατον ἀνέλαβε καὶ ἐνθους υἱοθέτησεν ἦ μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν λόγων, ἡ πατρίς, νιέ μου, τῆς μητρός σου. Ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἀναδόχου ταύτης καὶ θετῆς μητρὸς τοῦ σαρκωθέντος λόγου, ἐκ τοῦ στόματος, ναι, τῆς Ἑλλάδος ἥκουσεν ἐκεῖ ἡ γῆ καὶ ἐδιδάχθη νὰ προφέρῃ τ’ ἄγια ὀνόματα: Χριστὸς καὶ Εὐαγγέλιον. Ἐκεῖ ἀπανταχόθεν τὰ ὑδρόγεια τοῦ κράτους σου συνέρχονται στοιχεῖα εἰς ἐν κέντρον, ἀπαράμιλλον εἰς χάριτας καὶ κάλλη, τὸ θεοπέσιον Βυζάντιον. Τοὺς λόφους ἄφει τοὺς ἐπτὰ τοῦ νοσηροῦ Τιβέριος καὶ εἰς τοῦ μαγικοῦ ἐλθὲ Βοσπόρου τὴν ἀνθόπνευστον Ἐπτάλοφον. Ἐκεῖ τὸν κραταιόν σου θρόνον στήσον καὶ τοῦ θρόνου ὑπεράνω καὶ τῆς πόλεως ἡς ὑψωθῆ ἔκτείνων πρὸς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου τὰς ἀκτῖνάς του ὁ νοητὸς ἥλιος οὗτος,

(ἐπιδεικνύουσα ὃν ἔξαγει ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Τίμιον Σταυρὸν)

δ Σταυρὸς δ Τίμιος,
φωτίζων, σκέπτων πάντα, ἀγιάζων καὶ
ζωοποιῶν. Τῆς θείας τότε Χάριτος
διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς πίστεως
πλήρης καὶ σὺ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος
τὸν παλαιὸν τῆς ἀμαρτίας ἀνθρωπὸν
ἀποδυθείς, τὸν νέον ἐν Χριστῷ ἐκεῖ
ἐνδύθητι, τὸν φωτεινὸν καὶ ἀσπιλον.
‘Ως δὲ διὰ τῆς Ρώμης δ Ρωμαῖος σὺ
τὸν κόσμον εἰς τὸν θρόνον σου ὑπέταξας,
όμοίως ὁ μητρόθεν Ἑλλην σὺ τὴν γῆν
διὰ τῆς Ἑλληνίδος νέας Ρώμης σου

σαγήνευσον τῷ θείῳ λόγῳ πείσας καὶ
ύπὸ τὴν σκέπην τοῦ σταυροῦ κατάταξον.
Ποία ἡ δόξα, Κωνσταντίνε, τότε σοῦ
καὶ τῆς μητρός σου ποία, ποία ἡ χαρά!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ναί ! θὰ τὸ πράξω, μῆτερ, μὰ τὸν Τίμιον
(ἀναλαμβάνων καὶ ἀνυψῶν μετὰ τῆς Ἐλένης τὸν Τίμιον Σταυρὸν)
Σταυρόν, τὴν μόνην μου ἐλπίδα !

«Φ αύστα»

Δημήτριος Βερναδάκης

Α. ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΑΤΤΙΚΙΖΟΥΣΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΑΑΝ' δι την Σπάστην φάγον φίεις οτι τούτουνήγιχα
 πάτερις φέρεται το εορτάστο υπό την πάτην ούτι στού
 ανέλαβε ως έντονον μετανοτικων, ρέθιδον δι τοιού
 τη μητρός προφέρει την πάτην, φίεις όποιον στην Ιων
 νιέ μου, της μητρός σου. Έκταυ στερεότον
 της μάναδοχου τοστην πατέραν πατέρος
 τού σαρκοθάτος λογου, τη τού πατέρος
 νομίζεις νοτι μι φτηνη, ωχθηπι στην θη ! Ιων
 νι, της Ελλαδος ήκουσον μει την γη
 (νόσουστον κοιμίταισθε επειδή τητελεύτην καθημερινον)
 δύναστο : Χριστήν νοιμηντην θητην πόδηντο
 Έκει σπανταχονεν τα θερόγυνα
 επικέδναντον τοιητημένους σου συνέρχονται εποντην εἰς
 εν κέντρον, μπαράμιλλον εἰς χάστη
 και κάλλη, τὸ θεοπόσιον Βοσπόρον
 Τιβέριος και εἰς τού μαγικοῦ Θεο
 Βοσπόρου, τὴν μαθόπινενταντα, ταπιάντα
 Έκει τὸν κροτονού του θεόντον μετένομεν
 τοῦ θρόνου υπεράντα και εἰς πόλεαν
 ἀτηναθῆ στενάντον πέραν τα περάν
 του κάστου της θεοτητού την πόλην
 θέλιας φέντο.

(Κάτιαντοντας τη Μαρία την μάνα της Πάτην Σπιρόν).

Την πατέραν την πατέραν την πατέραν,
 φιεις την πατέραν την πατέραν, την πατέραν και
 λαργαντον, την πατέραν την πατέραν
 δια την πατέραν, και την πατέραν
 επιφέρεις και εις την πατέραν του βαπτισμαντος
 την πατέραν την πατέραν την πατέραν
 άποδιδοντος την πατέραν δι την πατέραν
 λειτουργητον, την πατέραν και δασκιλον,
 Ήδη δι την πατέραν Ράμης ο Ριώματος στο
 πάτεραν με την πρόνοια σου υπέρτασσε,
 την πατέραν δι πατέρανος. Ελλην σύ την γην
 την πατέραν Ζελεπνίδος μητρα Ράμης σου

А' ЕПІМЕТРОН

ΑΤΤΙΚΙΖΟΥΣΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

И О Ч Т А М И П А .

ΑΙΧΙΣΤΟΛ ΗΡΙΚΑΣΙΒ ΑΖΙΩΣΔΗΤΑ

1. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ, ΟΠΩΣ ΑΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΩΦΕΛΟΙΝΤΟ ΛΟΓΩΝ

‘Ο Μέγας Βασίλειος γράφει τὴν ὑπὸ μορφὴν ἐπιστολῆς πραγματείαν ταύτην πρὸς τοὺς ἀνεψιούς του, οἱ δόποῖοι ἐσπούδαζον εἰς ἔθνικὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ ποίαν ἀξίαν πρέπει νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν. ‘Η πραγματεία ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη : Εἰς τὸ πρῶτον ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει ὅτι εἶναι χρήνωτούισθαι σιμος ἡ γνῶσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ δεύτερον ἔξετάζει νήπιαν πρέπει νὰ διδασκώμεθα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα· καὶ εἰς τὸ τρίτον ἔξετάζει τὰ ἀγαθὰ τῆς μελέτης καὶ τὴν φροντίδα, τὴν ὥποιαν πρέπει ἔκαστος νὰ καταβάλῃ διὰ τὴν ψυχήν του.

Παρατίθενται τὰ κεφάλαια 4 καὶ 5, τὰ ὥποια ἀνήκουν εἰς τὸ δεύτερον μέρος.

’Αλλ’ ὅτι μὲν οὐκ ἄχρηστον ψυχαῖς μαθήματα τὰ ἔξωθεν δὴ ταῦτα ἰκανῶς εἴρηται· ὅπως γε μὴν αὐτῶν μεθεκτέον ὑμῖν ἔξῆς ἀνεῖη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς παρὰ τῶν ποιητῶν, ἵν’ ἐντεύθεν ἀρξωμαι, ἐπεὶ παντοδαποί τινές εἰσι κατὰ τοὺς λόγους, μὴ πᾶσιν ἐφεξῆς προσέχειν τὸν νοῦν· ἀλλ’ ὅταν μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ὑμῖν διεξίωσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν καὶ ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τοιούτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηρούς ἀνδρας ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα δεῖ φεύγειν ἐπιφρασσομένους τὰ ὧτα οὐχ ἥττον ἢ τὸν ’Οδυσσέα φασὶν ἐκεῖνοι τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. ‘Η γάρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδός τίς ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάσῃ φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Οὐ τοίνυν ἐπταινεσόμεθα τοὺς ποιητάς, οὐ λοιδορούμένους, οὐ σκώπτοντας, ἢ μεθύοντας μιμουμένους, οὐχ ὅταν τραπέζῃ πληθούσῃ καὶ ὥδαῖς ἀνειμέναις τὴν εὐδαιμονίαν ὁρίζωνται. Πάντων δὲ ἥκιστα περὶ θεῶν τι διαλεγομένοις προσέξομεν, καὶ μάλισθ’ ὅταν ὡς περὶ πολλῶν τε αὐτῶν διεξίωσι, καὶ τούτων οὐδ’ ὁμονοούντων. ’Αδελφὸς γάρ δὴ παρ’ ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφὸν καὶ γονεὺς πρὸς παῖδας, καὶ τούτοις αὐθίς πρὸς τοὺς τεκόντας πόλεμός ἐστιν ἀκήρυκτος. Ταῦτα δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω, καὶ μάλισθ’

δταν ψυχαγωγίας ἔνεκα τῶν ἀκουόντων λογοποιῶσι. Καὶ ῥητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὔτε γάρ ἐν δικαστηρίοις, οὕτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτήδειον ἡμῖν τὸ ψεῦδος τοῖς τὴν ὁρθὴν ὅδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἔστιν. 'Αλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν, ἢ πονηρίαν διέβαλον. 'Ως γάρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς ὅχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χρόας ἔστιν ἢ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κάνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσίν ἔστι τινα καὶ ὠφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὴ οῦν τῶν μελιττῶν τὴν εἰκόνα τῶν λόγων ἡμῖν μεθεκτέον. 'Εκεῖναί τε γάρ οὔτε ἀπασι τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἐπιπτῶσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφῆκαν· ἡμεῖς τε, ἦν σωφρονῶμεν, ὅσον οἰκεῖον ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενόν. Καὶ καθάπερ τῆς ῥιδωνίας τοῦ ἀνθευς δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων, ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα. Εὐθὺς οῦν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἔκαστον τῶν μαθημάτων καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσῆκε, κατὰ τὴν Δωρικὴν παροιμίαν, τὸν λίθον ποτὶ τὰν σπάρτον ἄγοντας.

Καὶ ἐπειδήπερ δι' ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι δεῖ τὸν ἔτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ δὲ συγγραφεῦσι, πολλῷ δὲ ἔτι πλείω φιλοσόφοις ἀνδράσιν ὅμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα προσεκτέον. Οὐ μικρὸν γάρ τὸ ὅφελος οἰκειότητά τινα καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς ἀρετῆς ἔγγενέσθαι· ἐπειπέρ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαίνομενα. 'Η τί ποτε ἄλλο διανοηθέντα τὸν 'Ησιόδον ὑπολάβωμεν· ταύτι ποιῆσαι τὰ ἔπη, ἀ πάντες ἄδουσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς νέους ἐπ' ἀρετὴν, ὅτι τραχεῖα μὲν πρῶτον καὶ δύσβατος καὶ ἴδρωτος συχνοῦ καὶ πόνου πλήρης ἡ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα καὶ ἀνάντης ὁδός· διόπερ οὐ παντὸς οὔτε προσβῆναι αὐτῇ διὰ τὸ ὁρθιον, οὔτε προσβάντα ῥάδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐλθεῖν· ἄνω δὲ γενομένῳ ὁρᾶν ὑπάρχει ὡς μὲν λεία τε καὶ καλή, ὡς δὲ ῥάδία τε καὶ εὔπορος καὶ τῆς ἐτέρας ἡδίων τῆς ἐπὶ τὴν

κακίαν ἀγούσης, ἦν ἀθρόον εἶναι λαζεῖν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητὴς ἔφησεν; Ἐμοὶ μὲν γάρ δοκεῖ οὐδέν ἔτερον ἢ προτρέπων ἡμᾶς ἐπ' ἀρετὴν καὶ προκαλούμενος ἀπαντας ἀγαθούς εἶναι, ταῦτα διελθεῖν. Καὶ μέντοι καὶ εἴ τις ἔτερος ἐοικότα τούτοις τὴν ἀρετὴν ὑμησεν, ὡς εἰς ταύτὸν ἡμῖν φέροντας τοὺς λόγους ἀποδεχόμεθα.

J. P. Migne, Patrologia graeca, t. 31

Μέγας Βασίλειος

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΡΑΔΥΤΗΤΑ

‘Αναστάσεως ἡμέρα, καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιά, καὶ λαμπρυθῶμεν τῇ πανηγύρει, καὶ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα· εἴπωμεν, ἀδελφοί, καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς, μὴ ὅτι τοῖς δι’ ἀγάπην τι πεποιηκόσιν ἢ πεπονθόσι· συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει· δῶμεν συγγνώμην ἀλλήλοις, ἐγώ τε ὁ τυραννηθεὶς τὴν καλὴν τυραννίδα, τοῦτο γάρ νῦν προστίθημι, καὶ ὑμεῖς οἱ καλῶς τυραννήσαντες, εἴ τι μοι μέμφοισθε τῆς βραδυτῆτος, ὡς τάχα γε κρείττων αὔτη καὶ τιμιώτερα Θεῷ τῆς ἔτέρων ταχυτῆτος· ἀγαθὸν γάρ καὶ ὑποχωρήσαι Θεῷ τι μικρόν, ὡς Μωϋσῆς ἐκεῖνος τὸ παλαιόν, καὶ Ἱερεμίας ὄστερον, καὶ προσδραμεῖν ἐτοίμως καλοῦντι, ὡς Ἀαρὼν τε καὶ Ἡσαΐας, μόνον εὔσεβῶς ἀμφότερα, τὸ μὲν διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, τὸ δὲ διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν.

Χθὲς συνεσταυρούμην Χριστῷ, σήμερον συνδοξάζομαι· χθὲς συνενεκρούμην, συζωοποιοῦμαι σήμερον· χθὲς συνεθαπτόμην, σήμερον συνέγειρομαι. Ἀλλὰ καρποφορήσωμεν τῷ ὑπέρ ἡμῶν παθόντι καὶ ἀναστάντι. Χρυσὸν μὲν ἵσως οἰεσθε λέγειν ἢ ἄργυρον ἢ ὑφάσματα ἢ λίθους τῶν διαφανῶν καὶ τιμίων, γῆς ρέουσαν ὑλὴν καὶ κάτω μένουσαν, ἥς ἀεὶ τὸ πλεῖον ἔχουσιν οἱ κακοὶ καὶ δοῦλοι τῶν κάτω καὶ τοῦ κοσμοκράτορος. Καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς, τὸ τιμιώτατον Θεῷ κτῆμα καὶ οἰκειότατον· ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι τὸ κατ’ εἰκόνα, γνωρίσωμεν ἡμῶν τὸ ἀξίωμα, τιμήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον, γνῶμεν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὑπέρ τίνος Χριστὸς ἀπέθανε.

Γενώμεθα ὡς Χριστός, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὡς ὑμεῖς· γενώμεθα

θεοὶ δι' αὐτὸν, ἐπειδὴ κάκείνος δι' ἡμᾶς ἀνθρωπος. Προσέλαβε τὸ χεῖρον, ἵνα δῷ τὸ βέλτιον· ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· δούλου μορφὴν ἔλαβεν, ἵνα τὴν ἐλευθερίαν ἡμεῖς ἀπολάβωμεν· κατῆλθεν, ἵν' ὑψωθῶμεν· ἐπειράσθη, ἵνα νικήσωμεν· ἥτιμάσθη, ἵνα δοξάσῃ· ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ· ἀνῆλθεν, ἵν' ἐλκύσῃ πρὸς ἐαυτὸν κάτω κειμένους ἐν τῷ τῆς ἀμαρτίας πτώματι. Πάντα διδότω τις, πάντα καρποφορείτω τῷ δόντι ἐαυτὸν λυτρὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀντάλλαγμα· δώσει δὲ οὐδὲν τοιοῦτον οἷον ἐαυτὸν τοῦ μυστηρίου συνιέντα, καὶ δι' ἐκείνον πάντα ὅσα ἐκείνον δι' ἡμᾶς γενόμενον.

Καρποφορεῖ μὲν ὑμῖν, ὡς ὁρᾶτε, ποιμένα· τοῦτο γὰρ ἐλπίζει καὶ εὔχεται, καὶ παρ' ὑμῶν αἴτει τῶν ὑπὸ χεῖρα ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· καὶ διπλοῦν ἀνθ' ἀπλοῦ δίδωσιν ὑμῖν ἐαυτόν· καὶ ποιεῖται τὴν βακτηρίαν τοῦ γήρως βακτηρίαν τοῦ πνεύματος· καὶ προστίθησι τῷ ἀψύχῳ ναῷ τὸν ἔμψυχον, τῷ περικαλλεῖ, τῷ δὲ καὶ οὐρανίῳ τὸν ὄποιονοῦν καὶ ἥλικον, ἀλλ' οὐν ἐαυτῷ τιμιώτατον, καὶ αὐτὸν ἰδρῶσι πολλοῖς συντελεσθέντα, καὶ πόνοις, εἴη δὲ εἰπεῖν καὶ τῶν πόνων ἄξιον· καὶ πάντα προστίθησιν ὑμῖν τὰ ἐαυτοῦ. "Ω, τῆς μεγαλοψυχίας, ἦ, τό γε ἀληθέστατον εἰπεῖν, τῆς φιλοτεκνίας· τὴν πολιόν, τὴν νεότητα, τὸν ναόν, τὸν ἀρχιερέα, τὸν κληροδότην, τὸν κληρονομον, τοὺς λόγους, οὓς ἐποθεῖτε· καὶ τούτων οὐ τοὺς εἰκῇ καὶ εἰς ἀέρα ύρεοντας καὶ μέχρι τῆς ἀκοῆς ἴσταμένους, ἀλλ' οὓς γράφει τὸ πνεῦμα καὶ πλαξὶν ἐντυποῖ λιθίναις, εἴτουν σαρκίναις, οὐκέτι πολλῆς χαρασσομένους, οὐδὲ ῥᾶδίως ἀπαλειφομένους, ἀλλ' εἰς βάθος ἐνσημανομένους, οὐ μέλανι, ἀλλὰ χάριτι.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 35

Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

3. ΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΕΠΩΔΑΙ

Ο 'Ιωάννης Χρυσόστομος συνέγραψεν ἐξ λόγους «Περὶ Ἱερωσύνης», ἀναφερομένους εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τοῦ Ἱερέως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τὴν διπλῆν ἰδιότητά του, τοῦ λειτουργοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ ὁδηγοῦ τῶν πιστῶν. Οἱ «Περὶ Ἱερωσύνης» λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου ἔθεωρήθησαν ἀνέκαθεν ἔνα ἀπὸ τὰ πρῶτα (ἐγράφησαν τὸ 390 μ.Χ.) καὶ τὰ λαμπρότερα ἀριστουργήματα τῆς Βυζαντινῆς θρησκευτικῆς λογοτεχνίας, ὅχι μόνον διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν θρησκευτικῶν των ἀντιλήψεων, ἀλλὰ καὶ τὴν λογοτεχνικήν των ἀξέιδων.

Ἡ ἔκθεσις γίνεται ὑπὸ τύπου διαλόγου, προτασσομένης μακρᾶς ἴστορικῆς εἰσαγωγῆς, ὃπου δίδεται εὐκαιρία εἰς τὸν Ἱεράρχην νὰ συνθέσῃ θαυμασίας εἰκόνας τῆς φιλίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ στενωτάτου φίλου του Βασιλείου (ὅχι τοῦ Μεγάλου) καὶ τῆς μητρός του. Ὁ διάλογος διεξάγεται πρὸς τὸν εἰρημένον Βασίλειον, περὶ τοῦ ὄποιου οὐδεμίαν ἀλλην βεβαίαν πληροφορίαν ἔχομεν.

Παρατίθεται ἔνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν πρῶτον «Περὶ Ἱερωσύνης» λόγον, ὃπου ὁ Χρυσόστομος διηγεῖται πῶς ἡμποδίσθη ὑπὸ τῆς μητρός του νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν μοναχικὸν βίον, ἐν ὅσῳ ἐκείνη εὐρίσκετο ἐν ζωῇ.

Ἐμοὶ πολλοὶ μὲν ἐγένοντο φίλοι γνήσιοί τε καὶ ἀληθεῖς, καὶ τοὺς τῆς φιλίας νόμους καὶ εἰδότες καὶ φυλάττοντες ἀκριβῶς· εἰς δέ τις τουτωνὶ τῶν πολλῶν, ἀπαντας αὐτοὺς ὑπερβαλλόμενος τῇ πρὸς ἡμᾶς φιλίᾳ, τοσοῦτον ἐφιλονίκησεν ἀφεῖναι κατόπιν αὐτούς, ὃσον ἐκείνοι τοὺς ἀπλῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένους. Οὕτος τῶν τὸν ἀπαντά μοι χρόνον παρηκολουθηκότων ἦν· Καὶ γάρ μαθημάτων ἡψάμεθα τῶν αὐτῶν, καὶ διδασκάλοις ἔχρησάμεθα τοῖς αὐτοῖς· ἦν δὲ ἡμῖν καὶ προθυμία καὶ σπουδὴ περὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐπονούμεθα, μία ἐπιθυμία τε ἵση καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν τικτούμενη πραγμάτων. Οὐ γάρ ὅτε εἰς διδασκάλους μόνον ἐφοιτῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἐκείθεν ἔξελθόντας βουλεύεσθαι ἔχρην, δόποιαν ἐλέσθαι τοῦ βίου βέλτιον ἡμῖν δόδον· καὶ ἐνταῦθα ὁμογνωμονοῦντες ἔφαινόμεθα. Καὶ ἔτερα δὲ πρὸς τούτοις ἡμῖν τὴν ὁμόνοιαν ταύτην ἐφύλαττεν ἀρραγῆ καὶ βεβαίαν. Οὔτε γάρ ἐπὶ πατρίδος μεγέθει ἔτερος ἐτέρου μᾶλλον φρονεῖν εἶχεν οὔτε ἐμοὶ μὲν πλοῦτος ὑπέρογκος ἦν, ἐκεῖνος δὲ ἐσχάτη συνέζη πενίᾳ· ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς οὐσίας μέτρον τὸ τῆς προσαιρέσεως ἰσοστάσιον ἐμιμεῖτο· καὶ γένος δὲ ἡμῖν ὁμότιμον ἦν, καὶ πάντα τῇ γνώμῃ συνέτρεχε.

Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τὸν μακάριον τὸν τῶν μοναχῶν μεταδιώκειν βίον καὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀληθῆ, οὐκ ἔτι ἡμῖν ὁ ζυγός οὗτος ἴσος ἦν, ἀλλ’ ἡ μὲν ἐκείνου πλάστιγξ ἐκουφίζετο μετέωρος· ἔγω δ’ ἔτι ταῖς τοῦ κόσμου πεπεδημένος ἐπιθυμίαις καθεῖλκον τὴν ἐμαυτοῦ καὶ ἐβιαζόμην κάτω μένειν, νεωτερικαῖς οὔτην ἐπιβρίθων φαντασίαις. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ μὲν φιλία βέβαιος ἔμενεν ἡμῖν, καθάπερ καὶ πρότερον· ἡ δὲ συνουσία διεκόπτετο. Οὐ γάρ ἦν τοὺς μὴ περὶ τὰ αὐτὰ σπουδάζοντας κοινὰς ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς.

Ως δὲ μικρὸν καὶ αὐτὸς ἀνέκυψα τοῦ βιοτικοῦ κλύδωνος, δέχεται μὲν ἡμᾶς ἄμφω τῷ χεῖρε· τὴν δὲ ἰσότητα οὐδὲ σύτως ἵσχυσαμεν φυλάξαι τὴν προτέραν. Καὶ γάρ καὶ τῷ χρόνῳ φθάσας ἡμᾶς, καὶ πολλὴν τὴν σφοδρότητα ἐπιδειξάμενος, ἀνωτέρω πάλιν ἡμῶν ἐφέρετο καὶ εἰς ὕψος ἥρετο μέγα. Πλὴν ἀλλ’ ἀγαθός τε ὁν, καὶ πολλοῦ τὴν ἡμετέραν τιμώμενος φιλίαν, ἀπάντων ἑαυτὸν ἀποστήσας τῶν ἀλλῶν, ἡμῖν τὸν ἀπαντα χρόνον συνῆν ἐπιθυμῶν μὲν τούτου καὶ πρότερον, ὅπερ δὲ ἔφην ὑπὸ τῆς ἡμετέρας κωλυόμενος ῥαθυμίας. Οὐ γάρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ παρεδρεύοντα καὶ περὶ τὰς ἐν τῇ σκηνῇ τέρψεις ἐπτοημένον συγγίνεσθαι πολλάκις τῷ βίβλοις προσηλωμένω, καὶ μηδὲ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλόντι ποτέ.

Διὰ τοῦτο πρότερον διειργόμενος, ἐπειδὴ ποτε ἡμᾶς ἔλαβεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ βίου κατάστασιν ἀθρόως, ἦν πάλαι ὡδινεν ἐπιθυμίαιν ἀπέτεκε τότε· καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον τῆς ἡμέρας μέρος ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν τίνείχετο, διετέλει τε παρακαλῶν, ἵνα τὴν οἰκίαν ἔκαστος ἀφέντες τὴν ἑαυτοῦ, κοινὴν ἄμφω τὴν οἰκησιν ἔχοιμεν· καὶ ἐπεισέ γε, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν.

Ἄλλα με αἱ συνεχεῖς τῆς μητρὸς ἐπωδαὶ διεκώλυσαν ταύτην ἔκεινω δοῦναι τὴν χάριν, μᾶλλον δὲ ταύτην λαβεῖν παρ’ ἐκείνου τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γάρ ἥσθετο (ἐνν. ἡ μήτηρ) ταῦτα βουλόμενον (ἐνν. ἐμέ), λαβοῦσά με τῆς δεξιᾶς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀποτεταγμένον οἴκον αὐτῇ· καὶ καθίσασα πλησίον ἐπὶ τῆς εὐνῆς, ἦς ἡμᾶς ὡδινε, πηγάς τε ἡφίει δακρύων καὶ τῶν δακρύων ἐλεεινότερα προσετίθει τὰ ῥήματα, τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρομένη. — «Ἐγώ, παίδιον», φησί, «τῆς ἀρετῆς τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ οὐκ ἀφήθην ἀπολαῦσαι ἐπὶ πολύ, τῷ Θεῷ τοῦτο δοκοῦν. Τὰς γάρ ὡδῖνας τὰς ἐπὶ σοὶ διαδεξάμενος ὁ θάνατος ἐκείνου, σοὶ μὲν ὄρφανίαν, ἐμοὶ δὲ χηρείαν ἐπέστησεν ἀωρὸν καὶ τὰ τῆς χηρείας δεινά, ἃ μόναι αἱ παθοῦσαι δύναιντ’ ἀν εἰδέναι

καλῶς. Λόγος γάρ οὐδεὶς ἀν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἔκείνου καὶ τοῦ κλύδωνος, ὃν ὑφίσταται κόρη, ἅρτι μὲν τῆς πατρώας οἰκίας προελθοῦσα καὶ πραγμάτων ἀπειρος οὖσα, ἔξαίφνης ἐπένθει τε ἀσχέτω βαλλομένη καὶ ἀναγκαζομένη φροντίδων καὶ τῆς ἡλικίσ καὶ τῆς φύσεως ἀνέχεσθαι μειζόνων. Δεῖ γάρ, οἷμαι, ῥᾳθυμίας τε οἰκετῶν ἐπιστρέφειν καὶ κακουργίας παρατηρεῖν, συγγενῶν ἀποκρούεσθαι ἐπιβουλάς, τῶν τὰ δημόσια πραττόντων τὰς ἐπιηρείας καὶ τὴν ἀπήνειαν ἐν ταῖς τῶν εἰσφορῶν καταβολαῖς φέρειν γενναίως. Εἰ δὲ καὶ παιδίον καταλιπών ὁ τεθνεώς ἀπέλθοι, θῆλυ μὲν ὃν, πολλήν καὶ οὔτω παρέξει τῇ μητρὶ τὴν φροντίδα, ὅμως δὲ καὶ ἀναλωμάτων καὶ δέους ἀπηλλαγμένην· ὁ δὲ υἱὸς μυρίων αὐτὴν φόβων καθ' ἐκάστην ἐμπίμπλησι τὴν ἡμέραν καὶ πλειόνων φροντίδων· τὴν γάρ τῶν χρημάτων ἐῶ δαπάνην, ὅσην ὑπομένειν ἀναγκάζεται, ἐλευθερίως αὐτὸν θρέψαι ἐπιθυμοῦσα. 'Αλλ' ὅμως οὐδέν μὲν τούτων ἐπεισε σε δευτέροις ὅμιλησαι γάμοις, οὐδὲ ἔτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον τῇ τοῦ πατρὸς οἰκίᾳ τοῦ σοῦ· ἀλλ' ἔμενον ἐν τῇ ζάλῃ καὶ τῷ θορύβῳ καὶ τὴν σιδηρᾶν τῆς χηρείας οὐκ ἔφυγον κάμινον, πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ἄνωθεν βιηθουμένης ῥοπῆς ἔφερε δέ μοι παραμυθίαν οὐ μικρὰν τῶν δεινῶν ἔκείνων, καὶ τὸ συνεχῶς τὴν σὴν ὄψιν ὁρᾶν καὶ εἰκόνα μοι τοῦ τετελευτηκότος φυλάσσεσθαι ἔμψυχον καὶ πρὸς ἔκείνον ἀπηκριβωμένην καλῶς. Διά τοι τοῦτο καὶ ἔτι νήπιος ὃν καὶ μηδὲ φθέγγεσθαί πω μαθών, ὅτε μάλιστα τέρπουσι τοὺς τεκόντας οἱ παῖδες, πολλήν μοι παρεῖχες τὴν παράκλησιν. Καὶ μὴν οὐδὲ ἔκεινο γ' ἀν ἔχοις εἰπεῖν καὶ αἰτιάσασθαι, ὅτι τὴν μὲν χηρείαν γενναίως ἡνέγκαμεν, τὴν δὲ οὔσιαν σοι τὴν πατρώαν ἡλαττώσαμεν, διὰ τὴν τῆς χηρείας ἀνάγκην, ὅπερ πολλούς τῶν ὀρφανίας δυστυχησάντων οἴδα παθόντας ἔγώ. Καὶ γάρ καὶ ταύτην ἀκέραιον ἐφύλαξα πᾶσαν καὶ τῶν διφειλόντων εἰς τὴν εὐδοκίμησιν δαπανηθῆναι τὴν σὴν ἐνέλιπον οὐδέν, ἐκ τῶν ἐμαυτῆς καὶ ὃν ἥλθον οἰκοθεν ᔁχουσα δαπανῶσα χρημάτων. Καὶ μή τοι νομίσῃς ὄνειδίζουσάν με ταῦτα λέγειν νῦν· ἀλλ' ἀντὶ πάντων σε τούτων μίαν αἰτῶ χάριν, μή με δευτέρᾳ χηρείᾳ περιβαλεῖν, μηδὲ τὸ κοιμηθὲν ἥδη πένθος ἀνάψαι πάλιν, ἀλλὰ περίμεινον τὴν ἐμὴν τελευτήν· ἵσως μετὰ μικρὸν ἀπελεύσομαι χρόνον. Τούς μὲν γάρ νέους ἐλπίς καὶ εἰς γῆρας ἥξειν μακρόν· οἱ δὲ γεγηρακότες ἡμεῖς οὐδέν ἔτερον ἢ τὸν θάνατον ἀναμένομεν. "Οταν οὖν με τῇ γῇ παραδῷς καὶ τοῖς ὁστέοις τοῦ πατρὸς ἀναμίξης τοῦ σοῦ, στέλλου μακρὰς ἀποδημίας

καὶ πλέε θάλατταν, ἦν ἀν ἐθέλησ· τότε ὁ κωλύσων οὐδείς. Εώς δ' ἀν ἐμπνέωμεν, ἀνάσχου τὴν μεθ' ἡμῶν οἰκησιν. Μή δὴ προσκρούσῃς τῷ Θεῷ μάτην καὶ εἰκῇ, τοσούτοις ἡμᾶς περιβάλλων κακοῖς, ἡδικηκότας οὐδέν. Εἰ μὲν γάρ ἔχεις ἐγκαλεῖν, ὅτι σὲ εἰς βιοτίκας περιέλκω φροντίδας καὶ τῶν πραγμάτων ἀναγκάζω προστῆναι τῶν σῶν, μὴ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, μὴ τὴν ἀνατροφήν, μὴ τὴν συνήθειαν, μηδὲ ἄλλο μηδὲν αἰδεσθῆσ, ὅτι ἐπιβούλους φεῦγε καὶ πολεμίους· εἰ δὲ ἀπαντα πράττομεν, ὑπὲρ τοῦ πολλήν σοι παρασκευάσαι σχολήν εἰς τὴν τοῦ βίου τούτου πορείαν, εἰ καὶ μηδὲν ἔτερον, οὗτος γοῦν κατεχέτω σε παρ' ἡμῖν ὁ δεσμός. Καν γάρ μυρίους σε λέγης φιλεῖν, οὐδεῖς σοι παρέξει τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἐλευθερίας· ἐπειδὴ μηδὲ ἔστι τις, ὅτῳ μέλει τῆς σῆς εὐδοκιμήσεως ἐξ ἵσης ἐμοί.

«Περὶ Ἱερωσύνης»

Ιωάννης Χρυσόστομος

4. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

‘Η περιγραφὴ τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰναι ἐν κεφάλαιον τοῦ ἔργου τοῦ Προκοπίου «Περὶ κτισμάτων», εἰς τὸ ὄποιον ὅμιλεῖ περὶ τῶν πολλῶν παντὸς εἴδους κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

‘Ο μὲν οὖν βασιλεὺς ἀφροντιστήσας χρημάτων ἀπάντων ἐς τὴν οἰκοδομὴν σπουδῇ ἰετο, καὶ τοὺς τεχνίτας ἐκ πάστης γῆς ἤγειρεν ἀπαντας. Ἀνθέμιος δὲ Τραλλιανός, ἐπὶ σοφίᾳ τῇ καλουμένῃ μηχανικῇ λογιώτατος οὐ τῶν κατ' αὐτὸν μόνον ἀπάντων, ὅλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ προγεγενημένων πολλῷ, τῇ βασιλέως ὑπούργει σπουδῇ, τοῖς τεκταινομένοις τὰ ἔργα ρύθμιζων, τῶν τε γενησομένων προδιασκευάζων ἴνδαλματα, καὶ μηχανοποιὸς σὺν αὐτῷ ἔτερος, Ἰσίδωρος ὄνομα, Μιλήσιος γένος, ἔμφρων τε ἀλλως καὶ πρέπων Ἰουστινιανῷ ὑπουργεῖν βασιλεῖ. Ἡν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν βασιλέα τιμῆς, προκαταστησαμένου τοὺς ἐς τὰ πραχθησόμενα χρησιμωτάτους αὐτῷ ἐσομένους. Καὶ αὐτοῦ δὲ βασιλέως τὸν νοῦν εἰκότως ἀντις ἀγασθεῖη τούτου δὴ ἐνεκα, ὅτι δὴ ἐκπάντων ἀνθρώπων ἐς τῶν πραγμάτων τὰ σπουδαιότατα τοὺς καιριωτάτους ἀπολέξασθαι ἔσχε.

Θέαμα οὖν ἡ ἐκκλησία κεκαλλιστευμένον γεγένηται, τοῖς μὲν ὄρωσιν ὑπερφυές, τοῖς δὲ ἀκούσουσι παντελῶς ἀπιστον. Ἐπῆρται μὲν γάρ ἐς ὑψος οὐράνιον ὅσον, καὶ ὥσπερ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων ἀποσα-

λεύουσα ἐπινένευκεν, ὑπερκειμένη τῇ ἄλλῃ πόλει, κοσμοῦσα μὲν αὐτήν, ὅτι αὐτῆς ἔστιν, ὡραῖομένη δέ, ὅτι αὐτῆς μὲν οὗσα καὶ ἐπεμβαίνουσα τοσοῦτον ἀνέχει, ὥστε δὴ ἐνθένδε ἡ πόλις ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται. Εὔρος δὲ αὐτῆς καὶ μῆκος οὕτως ἐν ἐπιτηδείῳ ἀποτετρόνευται, ὥστε καὶ περιμήκης καὶ ὀλως εὔρεια οὐκ ἀπὸ τρόπου εἰρήσεται. Κάλλει δὲ ἀμυθήτῳ ἀποσεμνύνεται. Τῷ τε γάρ ὅγκῳ κεκόμψευται καὶ τῇ ἀρμονίᾳ τοῦ μέτρου, οὕτε τι ὑπεράγαν οὕτε τι ἐνδεῶς ἔχουσα, ἐπεὶ καὶ τοῦ χυνειθισμένου κομπωδεστέρα καὶ τοῦ ἀμέτρου κοσμιωτέρα ἐπιεικῶς ἔστι, φωτὶ δὲ καὶ ἡλίου μαρμαρυγαῖς ὑπερφυῶς πλήθει. Φαίης ἀν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεσθαι ἡλίῳ τὸν χῶρον, ἀλλὰ τὴν αἴγλην ἐν αὐτῷ φύεσθαι, τοσαύτη τις φωτὸς περιουσία ἐς τοῦτο δὴ τὸ ιερὸν πέρικέχυται.

[Ἀκολούθει ἡ λεπτομερής περιγραφὴ τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, δῆπου τὸ ιερόν, καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν πέριγραφὴν τοῦ ἔξωτερικοῦ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Κατόπιν ἔρχεται ἡ περιγραφὴ τῶν κιόνων, τῶν τεσσάρων πεσσῶν καὶ τῶν τεσσάρων ἀψίδων].

“Υπερθεν δὲ αὐτῶν κυκλοτερής οίκοδομία ἐν στρογγύλῳ ἐπῆρται· ὅθεν ἀεὶ διαγελᾷ πρῶτον ἡ ἡμέρα. ‘Υπεραίρει γάρ, οἷμαι, τὴν γῆν χύμπασαν, καὶ διαλείπει τὸ οίκοδόμημα κατὰ βραχὺ, ἔξεπίτηδες παρειμένον τοσοῦτον, ὃσον τοὺς χώρους, οὐδὲν δὴ τὸ διηρημένον τῆς οίκοδομίας χυμβαίνει εἰναι, φέγγους διαρκῶς ἀγωγούς εἰναι. Ταῦτα δέ, οἷμαι, οὐδὲ γλώσση τραυλιζούσῃ τε καὶ ίσχνοφώνω οὔσῃ ἀμήχανά ἔσται. Τῶν ἀψίδων τῆς συμπλοκῆς ἐν τετραγώνῳ ἔξειργασμένης, ἐς τρίγωνα τέσσαρα μεταξὺ τὸ ἔργον ἀποτετέλεσται. Καὶ ἡ μὲν τριγώνου ἐκάστου κρηπὶς πεπιεσμένη τῇ ἐς ἀλλήλας τῶν ἀψίδων ἐνέρσει δῖεῖται τὴν κάτω γωνίαν, συναβαίνουσα δὲ τὸ λοιπὸν εύρυνομένη τῇ μεταξὺ χώρᾳ ἐς τὸ κυκλοτερές τελευτᾶ, ὃ ταύτη ἀνέχει, γωνίας δὲ λειπομένας ἐνταῦθα ποιεῖται. Τούτου δὲ τοῦ κυκλοτεροῦ παμμεγέθης ἐπανεστηκοῦτα τις σφαιροειδῆς θόλος ποιεῖται αὐτὸς διαφερόντως εὐπρόσωπον. Δοκεῖ δὲ οὐκ ἐπὶ στερρᾶς τῆς οίκοδομίας διὰ τὸ παρειμένον τῆς οίκοδομίας ἐστάναι, ἀλλὰ τῇ σειρᾳ τῇ χρυσῇ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἔξημμένη καλύπτειν τὸν χῶρον. Ταῦτα δὲ πάντα ἐς ἀλληλα παρὰ δόξαν ἐν μεταρσίῳ ἐναρμοσθέντα, ἐκ τε ἀλλήλων ἡωρημένα καὶ μόνοις ἐναπερειδόμενα τοῖς ἀγχιστα οὖσι, μίαν μὲν ἀρμονίαν ἐκπρεπεστάτην τοῦ ἔργου ποιοῦνται, οὐ παρέχονται δὲ τοῖς θεωμένοις αὐτῶν

τινι ἐμφιλοχωρεῖν ἐπὶ πολὺ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ μεθέλκει τὸν ὁρθαλμὸν ἔκαστον καὶ μεταβιβάζει ῥάστα ἐφ' ἑαυτό. Ἀγχίστροφός τε ἡ τῆς θέας μεταβολὴ ἐσ ἀεὶ γίνεται, ἀπολέξασθαι τοῦ ἐσορῶντος οὐδαμῆ τὸ ξεχοντος ὅ, τι ἂν ποτε ἀγασθείη μᾶλλον τῶν ἀλλων ἀπάντων. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀποσκοποῦντες πανταχόσε τὸν νοῦν, τάς τε ὁρφῆς ἐπὶ πᾶσι συννενευκότες, οὐχ οἰοί τὲ εἰσὶ ξυνεῖναι τῆς τέχνης, ἀλλ' ἀπαλλάσσονται ἀεὶ ἐνθένδε καταπεπληγμένοι τῇ ἐσ τὴν ὄψιν ἀμηχανίᾳ. Ταῦτα μὲν τῇδε πῃ ἔχει.

[Οἱ πεσσοὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ τετραγώνους λίθους, οἱ δοποῖοι ἔχουν συναρμοσθῆ διὰ μολύβδου].

Χρυσῷ μὲν ἀκιβδήλῳ κατείληπται ἡ ὁροφὴ πᾶσα, κεραυνύσα τὸν κόμπον τῷ κάλλει, νικᾷ μέντοι ἡ ἐκ τῶν λίθων αὔγῃ ἀνταστράπτουσα τῷ χρυσῷ. Στοαί τέ εἰσιν ἐκατέρωθεν δύο, οἰκοδομίαν μὲν τοῦ νεώ οὐδεμίαν διειργόμεναι, ἀλλὰ καὶ μεῖζον αὐτοῦ ποιοῦσαι τοῦ εὔρους τὸ μέτρον, καὶ τῷ μήκει μέχρις ἐσ τὸ πέρας ξυνεξικνούμεναι, τὸ δέ γε ὑψος καταδεέστεραι. Καὶ αὐταῖς ἡ τε ὁροφὴ θόλος καὶ ὁ χρυσὸς ἔγκαλλώπισμα. Ταύταιν δὲ ταῖν στοαῖν ἀτέρα μὲν τοὺς ἄνδρας εὐχομένους διακεκλήρωται, γυναικὶ δὲ ταύτο ποιουμέναις ἡ ἀλλη ἀνεῖται. Παραλλάξ δὲ οὐδὲν ἔχουσιν, οὐδὲ διαφέρουσι δήπου ἀλλήλαιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἵσον αὐταῖν τῷ Ἱερῷ ἐσ κάλλος διήκει καὶ ὠραΐζει τὸ ἐμφερές. Τίς ἀν τῶν ὑπερώων τῆς γυναικωνίτιδος ἐρμηνεύς γένοιτο, ἡ τάς τε παμπληθεῖς διηγοῦτο στοὰς καὶ τὰς περιστύλους αὐλάς, αἷς δὲ νεώς περιβέβληται; Τίς δὲ τῶν τε κιόνων καὶ λίθων διαριθμήσαιτο τὴν εὐπρέπειαν, οἵς τὸ Ἱερὸν κεκαλλώπισται; Λειμῶνί τις ἀν ἐντευχητέναι δόξειεν ὠραίω τὸ ἄνθος. Θαυμάσειε γάρ εἰκότως τῶν μὲν τὸ ἀλουργόν, τῶν δὲ τὸ χλοαζόν καὶ οἵς τὸ φοινικοῦν ἐπανθεῖ καὶ ὃν τὸ λευκὸν ἀπαστράπτει, ἔτι μέντοι καὶ οὓς ταῖς ἐναντιωτάταις ποικίλλει χροαῖς ὥσπερ τις ζωγράφος ἡ φύσις. Ὁπηνίκα δέ τις εὐχόμενος ἐσ αὐτὸ ἵοι, ξυνίησι μὲν εὐθὺς ὡς οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει ἦ τέχνη, ἀλλὰ θεοῦ ῥοπῆ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόρευται· δὲ οὐδὲν τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακράν που ἡγούμενος αὐτὸν εἴναι, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖν μάλιστα οἵς αὐτὸς εἶλετο.

Καὶ τοῦτο οὐ τὴν πρώτην μόνον ἴδοντι ξυμβαίνει, ἀλλὰ διηνεκὲς ἔκαστῳ ταύτῳ τοῦτο δοκεῖ, ὥσπερ ἐνταῦθα τῆς ὄψεως ἀρχομένης. Τούτου κόρον οὐδεὶς τοῦ θεάματος ἔλαβε πτώποτε, ἀλλὰ πα-

ρόντες μὲν τῷ Ἱερῷ ἀνθρώποι τοῖς δρωμένοις γεγήθασιν, ἀπίοντες δὲ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσυσεμνύνονται. Ἐτὶ μέντοι. τῶν κειμηλίων τοῦ νεώ τοῦδε τά τε χρυσώματα καὶ τὰ ἐν ἀργύρῳ καὶ λίθοις ἐντίμοις ἀπαντα μὲν φράσαι ἀκριβολογουμένῳ ἀμήχανον, ἀπέρ 'Ιουστινιανὸς βασιλεὺς τῇδε ἀνέθηκεν. Ἔνι δὲ μόνῳ τεκμηριοῦ- σθαι τοῖς τάδε ἀναλεγομένοις ἐφίμι. 'Ο γάρ τοῦ Ἱεροῦ τὰ μάλιστα χῶρος ἀβέβηλος καὶ μόνοις ἴερεῦσι βατός, ὅνπερ καλοῦσι θυσιαστή- ριον, λιτρῶν ἀργύρου μυριάδας ἐπιφέρεται τέτταρας.

«Περὶ κτισμάτων»

Προκόπιος

5. ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ

‘Η «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως» ἀποτελεῖ ἐν μέρος τοῦ περιφήμου δογματικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάνου Δαμασκηνοῦ «Πηγὴ τῆς γνῶσεως», εἰς τὸ ὅποιον συστηματοποιεῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας στηριζόμενος ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πορφύριου.

Απόδειξις ὅτι ἔστι Θεὸς

"Οτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, τοῖς μὲν τὰς Ἀγίας Γραφάς δεχομένοις, τὴν τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην φημί, οὐκ ἀμφιβάλλεται, οὔτε δὲ τοῖς; τῶν Ἑλλήνων πλείστοις. Ὡς γάρ ἔφημεν, ἡ γνῶσις τοῦ εἰναι Θεὸν φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἵσχυσεν ἡ τοῦ πονηροῦ κακία κατὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὥστε καί τινας εἰς τὸ ἀλογώτατον καὶ πάντων τῶν κακῶν κάκιστον καταγαγεῖν τῆς ἀπωλείας βάραθρον, τὸ λέγειν μὴ εἶναι Θεόν· ὃν τὴν ἀφροσύνην ἐμφαίνων δὲ ἱεροφάντης ἔφη Δαβίδ: «Ἐίπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός· οἱ μὲν οὖν τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τῷ παναγίῳ σοφισθέντες πνεύματι, καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι τὰς θεοσημείας ἐργαζόμενοι, τῇ τῶν θαυμάτων σαγήνῃ πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ὄγνωσίας αὐτοὺς ζωγροῦντες ἀνήγαγον. Ὁμοίως καὶ οἱ τούτων τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀξίας διάδοχοι, ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, τὴν φωτιστικὴν τοῦ πνεύματος χάριν δεξάμενοι, τῇ τε τῶν θαυμάτων δυνάμει, τῷ τε λόγῳ τῆς χάριτος

τοὺς ἐσκοτισμένους ἐφώτιζον καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπέστρεφον. Ἡμεῖς δὲ οἱ μηδὲ τὸ τῶν θαυμάτων, μηδὲ τὸ τῆς διδασκαλίας δεξάμενοι χάρισμα· ἀναξίους γάρ ἔσαυτοὺς τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπαθεῖα πεποιήκαμεν· φέρε ὀλίγα τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ τῶν προφητῶν τῆς χάριτος περὶ τούτου διαλεξώμεθα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν 'Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ 'Αγιον ἐπικαλεσάμενοι.

Πάντα τὰ ὅντα ἦ κτιστά ἐστιν ἢ ἄκτιστα. Εἰ μὲν οὖν κτιστά, πάντως καὶ τρεπτά· ὃν γάρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα τῇ τροπῇ ὑποκείσεται πάντως, ἢ φθειρόμενα ἢ κατὰ προσίρεσιν ἀλλοιούμενα. Εἰ δὲ ἄκτιστα, κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον πάντως καὶ ἀτρεπτα. Ὄν γάρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος ἐναντίος, ἥγουν αἱ ἴδιότητες. Τίς οὖν οὐ συνθήσεται πάντα τὰ ὅντα, ὅσα ἀπὸ τὴν ἡμετέραν αἰσθησιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγγέλους τρέπεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι; Τὰ μὲν νοητὰ ἀγγέλους φημί, καὶ ψυχάς, καὶ δαίμονας κατὰ προαίρεσιν, τήν τε ἐν τῷ καλῷ προκοπήν καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ ἀποφοίτησιν, ἐπιτεινομένην τε καὶ ὑφιεμένην· τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τε γένεσιν καὶ φθοράν, αὔξησίν τε καὶ μείωσιν, καὶ τὴν κατὰ ποιότητα μεταβολὴν καὶ τοπικὴν κίνησιν; Τρεπτὰ τοίνυν ὅντα, πάντως καὶ κτιστά. Κτιστὰ δὲ ὅντα, πάντως ὑπό τινος ἐδημιουργήθησαν. Δεῖ δὲ τὸν δημιουργὸν ἄκτιστον εἶναι. Εἰ γάρ κάκείνος ἐκτίσθη, πάντως ὑπό τινος ἐκτίσθη, ἔως ἂν ἔλθωμεν εἰς τὶ ἄκτιστον. "Ἄκτιστος οὖν ὃν ὁ δημιουργός, πάντως καὶ ἀτρεπτός ἐστι. Τοῦτο δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ Θεός;

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῆς κτίσεως συνοχὴ καὶ συντήρησις καὶ κυβέρνησις διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἔστι Θεός, ὁ τόδε τὸ πᾶν συστησάμενος καὶ συνέχων καὶ συντηρῶν καὶ ἀεὶ προνοούμενος. Πῶς γάρ ἂν αἱ ἐναντίαι φύσεις, πυρὸς λέγω καὶ ὑδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν ἀλλήλοις συνεληλύθασι, καὶ ἀδιάλυτοι μένουσιν, εἰ μή τις παντοδύναμος δύναμις ταῦτα καὶ συνεβίβασε καὶ ἀεὶ τηρεῖ ἀδιάλυτα;

Τί τὸ τάξαν τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια, ὅσα τε καὶ δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ φύσιν πυρός τε καὶ ὕδατος; Τί ταῦτα ἔμειξε καὶ ἐμέρισε; τί τὸ ταῦτα κινήσαν καὶ ἤγον τὴν ἀληκτον φοράν καὶ ἀκώλυτον; 'Αρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων, καὶ λόγον ἐνθείς πᾶσι, καθ' ὃν τὸ πᾶν

φέρεται τε καὶ διεξάγεται ; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων ; Ἐρ' οὐχ ὁ πεποιηκώς αὐτὰ καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγών ; Οὐ γάρ τῷ αὐτομάτῳ δώσομεν τὴν τοιαύτην δύναμιν . Ἔστω γάρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου· τίνος τὸ τάξις ; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δῶμεν . Τίνος τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι, καθ' οὓς πρῶτον ὑπέστη λόγους ; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον . Τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἔστι εἰ μὴ Θεός ;

J. P. Migne, Patrologia graeca, t. 94

Ιωάννης Δαμασκηνὸς

6. ΜΥΡΙΟΒΙΒΛΟΣ Ἡ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Μυριόβιβλον ἡ Βιβλιοθήκην» ἐτιτλοφόρησεν ὁ Φώτιος τὸ ἐγκυλοπαιδικὸν ἔργον του, εἰς τὸ ὅποιον κατέγραψε περιλήψεις καὶ κρίσεις δι' ὅσους συγγραφεῖς, ἀρχαίους καὶ βυζαντινούς, ἐμελέτα.

Βασιλείου τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἐξαήμερον

Ἀνεγνώσθη Βασιλείου τοῦ Θεσπεσίου τὰ εἰς τὴν Ἐξαήμερον . Ἀριστος μὲν ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ μέγας Βασιλεῖος λέξει τε γάρ καθαρῷ καὶ εὔσήμῳ καὶ κυρίᾳ καὶ ὅλως πολιτικῇ καὶ πανηγυρικῇ δεινός, εἰ τις ἄλλος, χρήσασθαι, νοημάτων τε τάξει καὶ καθαρότητι πρῶτος, ἀλλ' οὐδενὸς δεύτερος ἄδεται· πιθανότητος δὲ καὶ γλυκύτητος καὶ γε λαμπρότητος ἐραστής, καὶ ῥέων τῷ λόγῳ καὶ ὥσπερ ἔξ αὐτοσχεδίου πηγάζων τὸ ῥεῖθρον . Καὶ τῷ πιθανῷ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἤκει ἀποκεχρημένος, ὡς εἰ τις πολιτικοῦ λόγου τοὺς αὐτοῦ λόγους παράδειγμα ἔστω θείη, ἐπειτα τούτους ἐκμελετώῃ, μηδὲ τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων δηλονότι νόμων ἀπειρος ὑπάρχων, οὐδενὸς αὐτὸν ἐτέρου δεήσεσθαι, οἷμαι, οὔτε Πλάτωνος οὔτε Δημοσθένους, οἵς οἱ παλαιοὶ ἐνδιατρίβειν προτρέπονται, εἰς τὸ πολιτικὸν τε καὶ πανηγυρικὸν ρήτορα γενέσθαι.

J. P. Migne, Patrologia graeca, t. 103.

Φώτιος

7. ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Θεοδώρω ἡγουμένῳ

Ούχ ὁ τὸ φεῦμα τῶν λόγων ἐν γλώσσῃ πηγάζων ἥδη καὶ χεῖρα δραστήριος· ὡσπερ οὐδὲ ὁ πράξει κρατῶν καὶ τὴν τῶν ρημάτων πειθώ σοφαρευομένην ἔχει τοῖς χείλεσι. Καὶ πολλὰ μὲν ἄλλοις εἰπεῖν ἔχω καὶ παντοδαπά παραδείγματα· πρὸς σὲ δὲ γράφων τὸν διηρίζοντα ἐν ὑποδείξας ἀρκεῖν ἡγοῦμαι. Λιμὸς ἐπόνει τὸ στρατιωτικόν, οἱ τὴν σὴν Τροίαν πολιορκοῦντες περιεκάθηντο· καὶ δὲ μὲν Ὁδυσσεὺς σίτου αἴτήσων πρὸς Ἀνιον ἀπεστέλλετο· ἔθάρρει γάρ αὐτοῦ τῇ γλώσσῃ τὸ Ἀχαϊκόν. Οὐ δὲ παραγεγονώς, ἔπεια νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισι πλεῖστα ἐπομβρήσας καὶ τούτοις κατακλύσας τὸν ἄνθρωπον, οὐ μόνον, ὃν ἥλπισεν, οὐδὲν ἐγεώργησεν, ἀλλὰ καὶ ὀχληρὸς εἶναι δόξας ὑπέστρεψεν ἄπορον τὴν ζωὴν τοῖς εἰς αὐτὸν κεχηνόσι ποιησάμενος. Παλαμήδης δὲ ἐκεῖνος (οἵδας τὸν ἄνθρωπον, ὅσον Ὁδυσσέως ἀφωνότερος) τὴν πρεσβείαν μετὰ τὸν λιγὺν ἐκεῖνον ἀγορητὴν ἔθάρρησεν ὑποδύνασθαι· καὶ καταλαβὼν τὸν Ἀνιον ἐργαζόμενον, εἶπε μὲν οὐδέν· ἀποβαλὼν δὲ τὸ ἴμάτιον κοινωνὸς τοῦ ἔργου ἐγίνετο. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τοὺς πόνους τὸ δεῖπνον ἐκάλει, τῷ ἀνθρώπῳ συνηρίστησε· καὶ τότε βραχὺ ρῆμα προτίνεγκεν, ὡς ἦκε σῆτον αἴτήσων στρατῷ φίλω καὶ λιμώττοντι· καὶ τυχών ἀπῆι χαίρων, καὶ φέρων τοῖς δόμοφύλοις, ἀντὶ λόγων, τὴν ὠφέλειαν. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ πάντα θάρρει· τοῖς λόγοις· βραχὺ γάρ ἔργον σιγῶντος μετὰ συνέσεως μακροὺς ἐπιστομίζει λόγους πολλάκις, καὶ οὐδὲν τῶν ψόφων καὶ τῶν ἀσήμων φωνῶν πλέον ἔχειν ἐπιδείκνυσιν.

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 102

Φώτιος

8. ΠΑΡΕΚΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ

Αἱ «Παρεκβολαὶ εἰς Ὀμήρον» εἰναι ἐν τῶν σημαντικωτέρων φιλολογικῶν ἔργων τοῦ Βυζαντίου. Ο συγγραφεὺς ἀναλύει καὶ σχολιάζει ἀπὸ πάσης φιλολογικῆς ἀπόψεως τὰ διηρητικὰ ποιήματα.

Προοίμιον

Τῶν Ὀμήρου Σειρήνων καλὸν μὲν ἵσως εἴ τις ἀπόσχοιτο τὴν

άρχήν ἦ κηρῷ τὰς ἀκοὰς ὀλειψάμενος ή ἀλλ' ἐτέραν τραπόμενος, ώς ἂν ἀποφύγῃ τὸ θέλγητρον, μὴ ἀποσχόμενος δέ, ἀλλὰ διὰ τῆς φύδης ἑκείνης ἐλθών, οὐκ ἄν, οἷμαι, οὔτε παρέλθῃ ράδίως, εἰ καὶ πολλὰ δεσμὰ κατέχοι, οὔτε παρελθών εἴη ἀν εὔχαρις. Εἰ γάρ που, ώς περ θεάματά τινα, ὅποια τὰ θρυλούμενα ἐπτὰ ἐν λόγοις κεῖνται, ἀριθμήσει τις καὶ ἀκούσματά τινα ἐπιστροφῆς ἀξια, εἴη ἀν ἐν αὐτοῖς μάλιστα καὶ ἡ Ὁμήρου ποίησις, ἡς οὐκ οἷμαι εἰ τις τῶν πάλαι σοφῶν οὐκ ἔγεύσατο καὶ μάλιστα τῶν ὅσοι τῆς ἔξω σοφίας ἤρύσαντο.

Ἐξ ὠκεανοῦ μὲν γάρ ποταμοὶ πάντες, πηγαὶ πᾶσαι, φρέατα πάντα κατὰ τὸν πάλαι λόγον· ἔξ Ὁμήρου δέ, εἰ καὶ μὴ πᾶσα, πολλὴ γοῦν περιεσέρρευσε τοῖς σοφοῖς λόγου ἐπιρροή. Οὐδεὶς γοῦν οὔτε τῶν τὰ ἄνω περιεργαζομένων οὔτε τῶν περὶ τὴν φύσιν οὔτε τῶν περὶ ἥθος οὕθ' ἀπλῶς τῶν περὶ λόγους ἔξωτερικούς, ὅποιος ἀν εἴποι τις, παρῆλθε τὴν Ὁμηρικὴν σκηνὴν ἀξεναγώγητος, ἀλλὰ πάντες παρ' αὐτῷ κατέλυσαν, οἱ μὲν ώς καὶ διάγειν παρ' αὐτῷ μέχρι τούς καὶ τῶν αὐτοῦ συσσιτίων ἀποστρέφεσθαι, οἱ δὲ ὡστε χρείαν ἀποπλῆσαι τινα καὶ συνεισενεγκεῖν ἔξ αὐτοῦ τῷ λόγῳ τι χρήσιμον. Ἐν οἷς καὶ ἡ Πυθία, πολλοὺς τῶν χρησμῶν πρὸς Ὁμηρικὴν μέθοδον ἀποξέουσα. Φιλόσοφοι περὶ αὐτόν, εἰ καὶ Ἰππαρχος φθονεῖ, ώς μετ' ὀλίγα ἴστορηθήσεται. Ῥήτορες περὶ αὐτόν. Γραμματικοὶ δὲ οὐκ ἀλλως εἰς τέλος, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ. "Οσοι δὲ μετ' αὐτὸν ποιηταί, οὐκ ἔστιν ὃς ἔξω τι τῶν αὐτοῦ μεθόδων τεχνάζεται, μιμούμενος, περιποιῶν, πάντα ποιῶν, δι' ὧν ὁμηρίζειν δυνήσεται. "Αγουσιν αὐτὸν καὶ γεωγράφοι διὰ ζήλου πολλοῦ καὶ θαύμαστος. Ό περι τὴν Ἀσκληπιαδῶν δίαιταν καὶ τὰ τραύματα ἐρανίζεται καὶ αὐτὸς ἑκεῖθεν ἀγαθός. Ἐφέλκεται τὸ πρᾶγμα καὶ βασιλεῖς καὶ μαρτυρεῖ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, κειμήλιον εἴτε καὶ ἐφόδιον καὶ ἐν αὐταῖς μάχαις τὴν Ὁμηρικὴν βίβλον ἐπαγόμενος καὶ τὴν κεφαλήν, ὅτε ὑπνοῦν δέοι, ἐπαναπταύων αὐτῇ, ἵνα τάχα μηδὲ ἐν ὑπνοῖς αὐτοῦ ἀπέχοιτο, ἀλλὰ καὶ φανταζόμενος εἴη εὐόνειρος.

Καὶ ἔστιν ἀληθῶς βασιλικὸν πρᾶγμα ἡ Ὁμήρου ποίησις, καὶ μάλιστα ἡ Ἰλιάς. Καὶ παροιμίαν μὲν τις κακῶν Ἰλιάδα φησίν· αὐτὴ δὲ καλοῦ παντός ἔστιν Ἰλιάς· δραματικώτερον μὲν σχηματιζομένη διὰ τῆς μονοειδοῦς μέν, πολυυπροσώπου δὲ ἀφηγήσεως· γέμουσα δὲ μυρίων, ὃν ἀν τις εἴποι καλῶν, φιλοσοφίας, Ῥήτορείας, στρατηγικῆς εὔτεχνίας, διδασκαλίας τῆς περὶ ἥθικῶν ἀρετῶν, τεχνῶν ὅλως παντοίων καὶ ἐπιστημῶν. "Εχει τις καὶ δόλους ἐπαινετούς ἑκεῖθεν μαθεῖν

καὶ ψευδῶν κερδαλέων συνθέσεις καὶ σκωμμάτων δριμύτητας καὶ ἔγκωμάτων μεθόδους. Φρόνησιν δὲ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην περιποιεῖται τῷ προσέχειν ἐθέλοντι. Καὶ ὅσα δὲ τῇ ἱστορίᾳ ἐπιθεωροῦνται σεμνά, οὐκ ἀν οὐδὲ τὴν Ὁμήρου τέχνην τῶν τοιούτων ἀποστερήσῃ τις, τῆς πολυπειρίας, τοῦ τὰς ἀκοὰς ἡδύνειν, τοῦ τὰς ψυχὰς παιδεύειν, τοῦ εἰς ἀρετὴν ἐπαίρειν, τῶν ἀλλων οἷς ἱστορῶν ἐνευδοκιμεῖ.

Εἰ δ', ὅτι μύθων γέμει, ἐκπίπτειν αὐτὸν κίνδυνός ἔστι τοῦ θαυμάζεσθαι, ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ πρὸς γέλωτα οἱ Ὁμηρικοὶ μῆθοι ἀλλ' ἐννοιῶν εὐγενῶν σκιαί εἰσιν ἡ περιπετάσματα, οἱ μὲν ὑπ' αὐτοῦ πλαττόμενοι πρὸς τὰ ὑποκείμενα, οἱ καὶ πρὸς αὐτὰ οἰκείως ἀλληγοροῦνται, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν μὲν τεθειμένοι, ἐλκόμενοι δὲ χρησίμως καὶ εἰς τὴν τούτου ποίησιν, ὃν ἡ ἀλληγορία οὐ πάντη πρὸς τὰ Τρωϊκά, ἀλλ' ὅπως ἀν ἔξ ἀρχῆς ἡνίξαντο οἱ αὐτοὺς πλασάμενοι. "Ἐπειτα οὐδὲ ἔχαιρεν αὐτόθεν μύθους ὁ τῆς σοφίας τρόφιμος. Ἡ σοφία τε γάρ θεωρία ἔστιν ἀληθευτική· καὶ ὁ σοφὸς δὲ τοιοῦτος· οὐκοῦν καὶ ὁ Ὁμηρος. Ἀλλὰ διὰ τὸ τῶν πολλῶν ἐπαγωγὸν αὐτοὺς τῇ ποιήσει παρεμπλέκων τεχνάζεται, ἵνα δελεάσας καὶ θέλξας τῷ προφαινομένῳ δικτύων, ὅ φασιν, ἐσω λάβη τοὺς ὄκνουντας τὸ τῆς φιλοσοφίας γλαφυρόν· εἴτα καὶ γεύσας τῆς ἐν ἀληθείᾳ γλυκύτητος ἀφήσει σοφούς πιστεύεσθαι καὶ θηρᾶσθαι αὐτὴν καὶ ἀλλοθεν. "Ετι δὲ γίγνεται καὶ μεθοδευτής οὕτω τῆς τῶν μύθων πιθανῆς πλάσεως, ἵνα καὶ τούτου τοῖς φιλομαθέσιν, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, καθηγήσηται. "Ἐκεῖνο δὲ καὶ μάλιστα θαυμαστὸν ἐν τούτοις "Ομηρος ἔχει, ὅτι καὶ μύθοις μεμεστωμένος ὅμως οὐ φεύγεται, ἀλλὰ στέργεται, καὶ οἱ μισεῖν αὐτὸν προϊσχόμενοι οὐκ ὄκνοῦσιν αὐτοῦ ἀλλως ἀπτεσθαι, καὶ ἀποδιοπομποῦντες αὗθις προσίενται, ὅμοιοι τῷ παροιμιακῷ Σκύθῃ, ὃς θεωμένων μὲν Ἐλλήνων ἀπέσχετο ἵππου εὐγενοῦς ἐκπεπνεύκότος· ἀνακάμψας δὲ καθ' ἡσυχίαν τὸ σύνηθες ἐπτραττεν, ἀπολαύειν οὐ ἥθελεν. Εἰ δὲ καὶ οἱ χρώμενοι δηλοῦσι τὸ χρηστὸν πρᾶγμα, οὐκ ἔχει ἀντιλογίαν πολύχρηστον εἶναι χρῆμα τὴν Ὁμηρικὴν ποίησιν. Ἀλλ' ὅτι μὲν εὔχρηστος ὁ ποιητής, οὕτως ἀμυδρῶς δηλοῦντος ὑπεκρουσάμεθα, ὅτι μηδὲ πρόθεσις ἡμῖν Ὁμήρου ὑπερλαλεῖν. "Ως εἰ γέ τις ἐν σκοπῷ θήσει τὸ πρᾶγμα, οὐ πολλῶν δεήσεται λόγων, ἀλλὰ προβλαλεῖται τὰς βίβλους ἐκ προχείρου, ὃν αἱ μὲν εἰς αὐτόν, αἱ δὲ ἔξ αὐτοῦ συνεκροτήθησαν καὶ ἀνύσει ῥᾳδίως τὸ προτεθέν.

Συνεχίζων ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὴν μέθοδον τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐργασίας

του, ή ὅποια συνίσταται εἰς τὴν ἔξομάλυνσιν πάσης τυχὸν δυσκολίας, γλωσσικῆς καὶ πραγματικῆς, διὰ τὴν κατανόησιν τῶν διηγητικῶν ποιημάτων].

"Ετι κάκεινο προλαβεῖν χρή ἔχόμενον ἡδη καὶ προκλητικὸν τοῦ παρεκβολικοῦ, ὅτι ἀνδρώδης μὲν ἡ Ἰλιάς καὶ σεμνοτέρα καὶ ὑφος ἔχουσα, ἐπεὶ καὶ ἡρωϊκωτέρα ἡθικὴ δὲ ἡ Ὀδύσσεια, ὡς ἔκει σαφέστερον γέγραπται· καὶ ὅτι τὴν Ὁμηρικὴν ἴσχυν οὐ τοσοῦτον ἐν τῇ Ἰλιάδι ἔστι καταμαθεῖν, ὅσον ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ. Ἐνταῦθα μὲν γάρ πολλαὶ ἀφορμαὶ εἰς ῥητορείας δαψίλειαν, ἐκεῖ δὲ γλισχρότατος καὶ πάντῃ ὀλιγόλος ὁ τοῦ βιβλίου σκοπός. Καὶ ὅμως ἔξήρκεσεν ὁ ποιητὴς βίβλον καὶ ἔκεινην τηλικήνδε καὶ τοιαύτην διασκευάσσασθαι, παραδεικνύων ὅτι καὶ δι παμπλούσιος ἔστιν καὶ πάνυ φιλότιμος ἐν τε πολυαφόρμοις καὶ ἐν μὴ τοιαύταις γραφαῖς. "Οθεν ἐκεῖνο μὲν τὸ βιβλίον ἀπὸ ἐνὸς προσώπου ὠνόμασεν, ὑποδηλῶν τὸ ὀλίγον τῆς τοῦ γράφειν ὕλης, ὡς μόνα δῆθεν λέξων τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσέα, οἷς καὶ ἄλλως κατὰ μέθοδον οἰκείαν καὶ ἔτερα πολλὰ παρενέπλεξε. Ταύτην δὲ τὴν βίβλον συλληπτικώτερον Ἰλιάδα ἐκάλεσε καὶ οὔτε ἀπὸ ἐνός τινος ὡς ἐὰν Ἀχιλλεια ἦ τι τοιοῦτον ἐκαλεῖτο, οὔτε διὰ τοὺς Ἰλιεῖς, ὡς δηλαδὴ τὰ τῶν Ἰλιῶν μόνον περιέχουσα κακά· ἀλλ᾽ ὅτι περιέχει τὰ κατὰ τὴν Ἰλιον συμπεσόντα ἦ τὰ Τρωϊκά. Εἰ δέ τινες ἐπαγωνίζονται δεῖξαι, ὅτι οἶον ἀπὸ προσώπου παθόντος, τοῦ τῶν Ἰλιέων δηλαδὴ λαοῦ, ἡ ποίησις αὕτη ὠνόμασται Ἰλιάς, ὅθεν κερδήσαντες καὶ οἱ μετὰ τὸν Ὁμηρον τραγικοὶ καὶ ἔτεροι ἐκ προσώπων παθόντων οἰκεία πολλάκις ἐπιγράφουσι δράματα, οἱ τοιοῦτοι αὐτόθεν ἐλέγχονται ἄλλως τε καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς περὶ τῶν Ἰλιέων λέγει τί ἐπαθον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὲν. Σκοπὸς δὲ αὐτῷ τοῦ βιβλίου, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν προοιμίῳ ἐκτίθεται, εἴτεν ὅσα κακά ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Ἀχιλλέως μήνιδος καὶ οἱ Τρῷες καὶ οἱ Ἑλλῆνες ἐπαθον, καὶ μάλιστα οἱ Ἑλλῆνες. Διὸ καὶ οὐλομένην εἰπὼν τὴν τοῦ Ἀχιλλέως μήνιν ἐπάγει· «ἢ μυρί' Ἀχαιοῖς ἀλγε' ἔθηκε», μονονουχὶ λέγων δλεθρίαν γενέσθαι τὴν τοιαύτην μήνιν, διότι κακὰ ἔξ αὐτῆς οἱ Ἀχαιοὶ ἐπαθον κατά τινα είμαρμένην, ὡς ἐν τοῖς ἑτῆς δηλωθήσεται. Καὶ διὰ ταῦτα μὲν τὸ βιβλίον τοῦτο καλεῖται Ἰλιάς. Δοκεῖ δὲ ἡ τοιαύτη λέξις κτητικὴ εἶναι καὶ ἐλειπτικῶς ἔχειν. "Ως περ γάρ λόγχη καὶ γῆ καὶ Τροία καὶ μάχη καὶ σκοπιὰ Ἰλιάς παρὰ τοῖς τραγικοῖς ἀντὶ τοῦ Ἰλιακή, ὃ ἔστι Τρωϊκή, οὕτω καὶ ἐνταῦθα Ἰλιάς, βίβλος δηλαδή, ἡ Ἰλιάς ποίησις ἡ ἱστορία Ἰλιάς. "Ως περ καὶ τὸ Ἰάς. Καὶ τοῦτο γάρ ἐλλέλειπται, δηλοῦν ὅτι Ἰωνικὴ διάλεκτος.

Σημείωσαι δὲ ἐνταῦθα καὶ ὅτι τὸ μὲν εἶπεῖν 'Ομήρου Ἰλιὰς ταῦτόν ἔστι τῷ 'Ομήρου Τρωϊκά· τὸ δὲ Ἰλιὰς μάχῃ τραγικῶς ἵσον δύναται τῷ Τρωικὸς πόλεμος. Ἀλλὰ γάρ ἡδη τῷ σκοπῷ ἐγχειρητέον, ἵνα μή ποθεν ἀκούσωμεν περιττὰ ἐν οὐ δέοντι σοφίζεσθαι.

"Ἐκδοσις Weigel, Λειψία, 1827

Εὔστάθιος, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης

9. ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ

«'Αρετὴ ἐστιν ἔξις, καθ' ἣν ἀγαθοὶ ἐσμεν». Αὐτὸν τὸν ὄρισμὸν τῆς ἀρετῆς δίδει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πραγματείας του ὁ συγγραφεὺς. Ἀγαθός, λέγει, εἰναι δὲ θεός. Ἡ εἰς τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναφερομένη ἀρετὴ εἰναι ἡ φρόνησις, ἡ εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἰναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ εἰς τὰ βίαια παθήματα εἰναι ἡ ἀνθρωπία, ἡ εἰς τὰ ἔκουσια παθήματα εἰναι ἡ σωφρόνησις.

'Ακολούθει δὲ ἀνάπτυξις τοῦ πλάτους τῆς ἔννοιας ἑκάστης ἀρετῆς, ἀπὸ τῆς σωφροσύνης, ὡς τῆς ἀτελεστάτης, μέχρι τῆς φρονήσεως, ὡς τῆς τελειωτάτης τῶν ἀρετῶν.

'Επειδὲ ἔστι σωφροσύνη αὐτάρκεια τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων, τριῶν δὲ τούτων πρὸς τὸν βίον δεόμεθα, ἥδονῶν, χρημάτων, δόξης· ἐφ' ἑκάστῳ τούτων εἴη ἄν τι μόριον σωφροσύνης, φυλάττον τὸ αὐταρκεῖα καὶ χρήσιμον ἑκάστου, ἐπὶ μὲν ἥδοναῖς κοσμιότης, ἐπὶ δὲ χρήμασιν ἔλευθεριότης, ἐπὶ δὲ δόξης μετριότης.

'Ανδρείας δέ, δόμοίως τρία ἔστι μόρια. 'Επειδὲ ἔστιν ἀπάθεια ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν βίον βιαίων παθημάτων, τούτων δὲ τὰ μὲν αὐτοί που ἔθελονται ὑφιστάμεθα, μειζόνων ἔνεκα ἀγαθῶν, ὡς ὅταν πόνους ἢ κινδύνους ἢ τι ἄλλο προσαιρώμεθα, ὃν ἄνευ μὴ οἰόν τε εἴη τῶν δεόντων του τυχεῖν· τὰ δὲ ἔκουσια καὶ οὐ προσδεχομένοις ἔπεισι. Τούτων τε αὖ τὰ μέν, ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν, παρὰ τοῦ θείου τε, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διατάττοντος, οἷαί περ αἱ καλούμεναι ξυμφοραί· τὰ δὲ αὖ παρ' ἀνθρώπων, οἷαί περ αἱ παρ' ἐνίων πρὸς ἡμᾶς δυσκολίαι καὶ δυσχέρειαι, εἰ κἄν καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τούτων ἴδιον τι μόριον ἀνδρείας σῷζον τὸ ἀκίνητον καὶ ἀπαθής ὑπὸ τῶν χειρόνων ἑκάστων, γενναιότης μὲν ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ θείου, πραότης δὲ ἐπὶ τοῖς παρ' ἀνθρώπων.

Δικαιοσύνη δὲ ἐπεί ἔστι σωτηρία ὁμοίων τούτου αὐτοῦ, οὕτως
ἔσμεν πρὸς ἄνθρακαν, ἔσμεν δὲ δὴ Θεοῦ μὲν ἔργα τε καὶ κτήματα, ἀν-
θρώποις δὲ ξυγγενεῖς που πᾶσι, καν πρὸς ἄλλους ἄλλως πως ἔχο-
μεν, εἴη δὲ καὶ αὐτῆς ὁσιότης μὲν ἐπὶ τοῖς πρὸς τὸ θεῖον, ἐπὶ δὲ τοῖς
πρὸς ἀνθρώπους πολιτείᾳ μὲν πρὸς τὰ κοινά, χρηστότης δὲ αὖ πρὸς
τὰ ἴδιωτικά.

Φρόνησις δὲ ἡ μὲν πρὸς τὰ θεῖα τε καὶ ἀεὶ ὅντα, ἡ δὲ περὶ φύσιν
τε καὶ τὰ γινόμενα, ἡ δὲ περὶ τὰ ἡμέτερά τε καὶ ἀνθρώπεια. "Ωστ' εἴη
ἄν καὶ αὐτῆς ἡ μὲν περὶ ταῦτα δὴ τὰ ἀνθρώπεια, εὐθουλία, ἡ δὲ περὶ²⁰⁴
φύσιν, φυσική· ἡ δὲ αὖ περὶ τὰ θεῖα, θεοσέβεια.

Αἱ μὲν δὴ τῶν ἀρετῶν ἰδέαι αὗται καὶ τοσαῦται· ἐνὸν μὲν καὶ
ἐκ πλειώ τε καὶ τὰ μικρότερα διελεῖν, ἀποχρῶν δὲ ἵσως καὶ ἄχρι το-
σούτων. Τούτων δὲ ἀρχὴ μὲν μάλιστα ταῖς ἄλλαις ὅθενπερ ἀρξάμενοι,
καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστην ῥῶν κτήσαit' ἀν τις, ἦ γε κοσμιότης εἴη
ἄν. Τῶν γάρ που ήδονῶν, οἵ πρῶτον ἡμῶν καὶ ἐκ νέου τυραννοῦσι,
μάλιστα ἐπιχειρεῖ κρατεῖν αὔτη ἡ ἀρετή, διελομένη τὰς μὲν ἀναγκαίας
αὐτῶν, τὰς δὲ μή· καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων αὖ ἐνίας, παρανόμους τε
καὶ μοχθηροτάτας, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ πρεπούσας, καὶ ταύτας μὲν
παντάπασιν ἀπωσαμένη τε καὶ ἐκκόψασα τῆς ψυχῆς, αὔτάς τε καὶ
ἐπιθυμίας αὐτῶν· τὰς δὲ ἀναγκαίας πρὸς τὸν βίον τὸν τε ἕδιον ἑκά-
στου καὶ τὸν κοινὸν προσαιρουμένη, τῶν δέ γε μή ἀναγκαίων μέν, οὐ
μοχθηρῶν δέ, αὐτῶν μὲν δλιγωροῦσα, τὰς δὲ ἐπιθυμίας παντάπασιν
ἐκκόπτουσα· ἵνα δὴ εἰς δύναμιν ἀνεπιδεής τις ἦ, τῇ αὐταρκείᾳ χαίρων
μᾶλλον ἦ αὐταῖς ταῖς διὰ τοῦ σώματος ἡδοναῖς.

J. P. Migne, Patrologia graeca, t. 160

Γεώργιος Γεμιστὸς ὁ Πλήθων

10. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΟΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Θειότατε αὐτοκράτορ, ὁ μὲν πρὸς Ἰταλῶν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ
δυναστεύοντας τοῖς πάντα κρατίστοις υἱέσι πολεμηθεὶς πόλεμος κα-
λῶς καὶ μετὰ πολλοῦ μάλιστα τοῦ περιόντος κατατέθειται· τῶν
πλείστων τε καὶ ἐπικαιροτάτων τῆς ἐκείνων ἐπικρατείας, διὰ μα-
κροῦ τοῦ χρόνου τὰ ἡμέτερα ἐπανασεσωσμένων, αὐτῶν τε ἐκείνων

καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν παντάπασιν ἡμῖν εἰξάντων, καὶ ἐς ἄπαντα ἔψεσθαι ὁμολογησάντων. Ἐκ δὴ τούτου ὑμῖν μὲν δόξα καὶ κλέος οὕτω κρατύνουσί τε καὶ ἐπαύξουσι τὴν ἀρχήν, τῷ δὲ κοινῷ ἀσφάλειᾳ τε ὁμοῦ καὶ ὠφέλεια, καὶ ἐς τὸ μέλλον μειζόνων ἀφορμαὶ πραγμάτων, εἰ Θεὸς διδοί. Ἐμοὶ δὲ ἐπέρχεται νῦν εἰπεῖν καὶ ὑποθέσθαι, ἢ ἐκ πλείονος σκοποῦν τι δόξαν παρίστησιν, ως γενόμενα μὲν ἄν, μέγα ἄν τοις τῇδε πράγμασι λυσιτελήσει· μὴ γενόμενα δ' ἄν, οὐ μικρὸν ἄν πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ἔλλείποι σωτηρίαν.

Ιστορία Πρῶτον μὲν δὴ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς χώρας, ως περὶ πλείστου ποιητέα ὑμῖν ἔστι, βραχές ἀττα μοι εἰρήσεται· οὐχ ὅτι μὴ καὶ αὐτοὺς ὑμᾶς περὶ τὴν ταύτης ἐπιμέλειαν ἐσπουδακότας ὅρῳ ἀλλ' αὐτοῦ γέ τοι τοῦ λόγου ἔνεκα, ως διὰ τῶν δεόντων δὴ χωροίη. Ἐσμὲν γάρ οὖν, ὃν ἡγεῖσθε τε καὶ βασιλεύετε, "Ελληνες τὸ γένος, ως ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. "Ελλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειοτέρα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα, ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτη τῆς Εύρωπης προσεχής, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γάρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν "Ελληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἔξιτουπερ ἀνθρώποι διαμνημονεύουσι, οὐδένων ἄλλων προενωκηκότων· οὐδὲ ἐπήλυδες κατασχόντες ἄλλους τε ἐκβαλόντες, καὶ αὐτοὶ ὑφ' ἑτέρων τὸ αὐτό ἔστιν ὅτε πεπονθότες ἀλλ' "Ελληνες τήν δε τὴν χώραν τούναντίον αὐτοί γε ἀεὶ φαίνονται κατέχοντες, οὕτε ταύτην ἐκλιπόντες.

Συμπάσης δὲ ταύτης τῆς χώρας αὐτὴ Πελοπόννησος ὁμολογεῖται τὰ πρῶτά τε καὶ γνωριμώτατα ἐνεγκοῦσα τῶν Ἑλλήνων γέντη, καὶ ἀπὸ ταύτης ὁρμῶμενοι τὰ μέγιστά τε ἐνδοξότατα Ἑλληνες ἔργα ἀπεδείξαντο. Καὶ μὲν δὴ καὶ τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως τῆς πρὸς Βοσπόρῳ, ἥπερ νῦν ἡμῖν βασίλειόν ἔστι, τήνδε τὴν χώραν εἴη ἄν λογιζομένοις οἷον μητέρᾳ τε οὖσαν καὶ ἀφορμήν τινα εἰπεῖν· τοῦτο μὲν ἐπειδὴ Βυζάντιον οἱ προενωκηκότες, "Ελληνές τε καὶ Δωριεῖς (Δωριεῖς δὲ Πελοποννήσιοι περιφανῶς)· τοῦτο δ' ἐπειδὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης ἀποικίαν στειλάμενοι, καὶ Βυζάντιον οὕτω καλῇ καὶ μεγάλῃ ἐπηυξηκότες τῇ προσθήκῃ, Πελοποννησίων οὐκ ἀλλότριοι, εἴ γε Αἰνειᾶσι μὲν Σαβῖνοι ἐπὶ τοῖς ίσοις καὶ ὁμοίοις συνῳκισμένοι· Ῥώμην εὔτυχεστάτην πόλεων κατώκησαν· Σαβῖνοι δὲ ἐκ Πελοποννήσου τε καὶ Λακεδαιμόνιοι.

Τούτων τε οὖν ἔνεκα οὐ περὶ σμικροῦ ποιητέα ἡ χώρα οὕθ-

ύμιν τοῖς βασιλεῦσιν, οὔτε τοῖς ὑπηκόοις, εἴ γε τῶν οἰκείων καὶ μάλιστα προσηκόντων, μάλιστα καὶ ἐπιμελήτεον, ἥδε δ' ἡμῖν οἰκειότάτη ἀπασῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀρετῇ ὡς οὐδὲ μιᾶς ἄν λείποιτο τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅσα μὲν εἰς ὠρῶν συμμετρίαν καὶ καρπῶν φοράν, καὶ ὅλως τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων τείνοντά ἔστιν εἰπεῖν, ἕσσω ἐν γε τῷ παρόντι· ἀλλὰ εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἄν εἴη κρείττων χώρας; Νῆσός τε οὗσα τηλικαύτη δόμοῦ καὶ ἥπειρος ἡ. αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι, κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπάρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν ὥστε καὶ ἄλλης οὐκ δλίγητος ἄν ῥᾳδίως πρὸς τῆδε κρατεῖν. Καὶ παρῆκα δρῶν ἐρυμνότητα διὰ πάσης διηκόντων, καὶ δίκην ἀκροπόλεων ἀνεστηκότων παντάχῃ· ὥστε, κὰν τῶν πεδίων κρατῆσαι πολεμίους συμβῇ ποτε, τῆς γε συμπάσης χώρας ἥττους είναι.

(‘Η διατείχισις τοῦ Ἰσθμοῦ θὰ καταστήσῃ ἀπόρθητον τὴν Πελοπόννησον. ‘Η ύπεράσπισις δόμως τῆς χώρας δὲν πρέπει νὰ ἀφεθῇ εἰς μισθοφόρους, ἀλλ’ εἰς ἐν μέρος τῶν κατοικῶν αὐτῆς, ἐνῷ οἱ ἄλλοι θὰ πληρώσουν τοὺς φόρους. Καὶ προχωρεῖ εἰς λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν τῶν ιδεῶν του περὶ συγκροτήσεως τοῦ κράτους, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος).

J. P. Migne, Patrologia graeca, τ. 160

Γεώργιος Γεμιστὸς ὁ Πλήθων

11. ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ

‘Ὕπόθεσις τοῦ ἔργου είναι ἡ σταύρωσις καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος.

Παρατίθεται ἐν μέρος τοῦ διαλόγου τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ μετὰ τῆς θρηνούσης Θεοτόκου (στίχοι 817 - 837).

ΘΕΟΤΟΚΟΣ

Τί, Πέτρε, θρηνεῖς; δείν’ ἔπραξας, ἀλλ’ δόμως

εἴτ’ ἔστιν καὶ σοὶ τῶνδε συγγνώμης τυχεῖν.

‘Ω τέκνον, ὡ φίλτατον, ὡ Θεοῦ Λόγε,

σύγγνωθ’ ἀμαρτεῖν δ’ εἰκός ἀνθρωπον, Τέκνον·

καὶ Πέτρος ἔξημαρτε τοὺς ὅχλους τρέσας.

ΧΡΙΣΤΟΣ

Στείχουσα νῦν ἀπιθι, μῆτερ Παρθένε·
λύω δὲ Πέτρῳ σφάλμα, χρηζούστης σέθεν.
Καὶ γὰρ πάροιθεν σοὶς ἐπειθόμην λόγοις,
σῆς εὐσεβείας κάγαθῆς φρενὸς χάριν.
Καί μοι τὸ μὲν σὸν ἐκποδῶν ἔστω λόγος·
ἔλκει δὲ καὶ δάκρυα πολλήν μου χάριν,
καὶ πάντα λύει δεσμὸν ἀμπλακημάτων.
Σοὶ τ' αὖ παραινῶ μηδένα βροτῶν στυγεῖν,
μήδ' οἱ μ' ἀπηώρησαν ἀνόμως ξύλω.

ΘΕΟΤΟΚΟΣ

"Ωμοι, φρενὸς σῆς εὐαγεστάτης ἀεί!
'Ως οὐδὲ πάσχων δυσμεναίνεις τῷ γένει,
οὐδὲ προσηλώσασιν ὄργιζῃ ξύλω!
Τίς γὰρ ἂν ἔτλη θυμὸν ὄργης σου, Τέκνον;
"Η τίς ἀγανάκτησιν ὑπέστη σέθεν;

ΧΡΙΣΤΟΣ

"Απιθ', ἀπιθι δυσμενῶν νῦν ἐκ μέσου
'Ωνπερ γὰρ οὕνεκ' ἐμοὺς ἡκες λόγους,
τὰ μὲν πέπρακται, τῶν δ' ἔγώ μνησθήσομαι.
'Ενταῦθα μέν σε τῶνδ' ἀπολάσσω λόγων.

J. Migne, Patrologia graeca, t. 38

(ἀδηλος ὁ ποιήσας)

12. ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΨΥΧΗΝ

Ἐργον ἔχεις, ψυχή, καὶ μέγα, ἦν ἐθέλης.
Ἐρεύνα σαυτὴν ἥτις ἦ, καὶ πῇ στρέφη,
ὅθεν προῆλθες, καὶ ὅπῃ στῆναί σε δεῖ·
εἰ ζῆν, ὅπερ ζῆς, τοῦτο ἦ τι καὶ πλέον.

*Ἐργον ἔχεις, ψυχή, τοῖσδε κάθαιρε βίον.
Θεὸν νόει μοι καὶ Θεοῦ μυστήρια.
Τί ἦν πρὸ παντός, καὶ τί σοι τὸ πᾶν τόδε·
ὅθεν προῆλθε, καὶ ὅποι προβήσεται.

Ἐργον ἔχεις, ψυχή, τοῖσδε κάθαιρε βίον.
Πᾶς οἰακίζει καὶ στρέφει τὸ πᾶν Θεός·
ἡ πᾶς τὰ μὲν πέπηγε, τὰ δ' ἄλλα ἐκρέει·
ἡμεῖς δὲ καὶ μάλιστα ἐν στρεπτῷ βίω.

Ἐργον ἔχεις, ψυχή· πρὸς Θεὸν οἶον ὅρα.
Τί μοι κλέος τὸ πρόσθε, τίς δ' ἡ νῦν ὕβρις·
τί μου τὸ πλέγμα, καὶ τί μοι βίου τέλος.
Ταῦτ' ἐννοεῖ μοι, καὶ νοὸς στήσεις πλάνην.

Ἐργον ἔχεις, ψυχή· μή τι πάθης καμάτω.

J. P. Migne, Patrologia graeca, t. 37 Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς

13. ΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΕΤΕΙ 740 ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 26

·Ω δὴ Δ'

Σαλεύεις, Κύριε, τὴν γῆν βουλόμενος
ἐδρασμῷ ἀληθείας πάντας ἡμᾶς,
Δέσποτα, στηρίζεσθαι σαλευομένους προσβολαῖς.
τοῦ δολίου πολεμήτορος.

Τῇ θείᾳ νεύσει Σου κλονεῖς τὰ σύμπαντα
καὶ δονεῖς τὰς καρδίας τῶν ἐπὶ γῆς
κατοικούντων, Δέσποτα· τῆς οὖν δικαίας Σου ὁργῆς
ἄνες, Κύριε, τὰ κύματα.

Οὐδ' ὅλως ἔχοντας εἰς νοῦν τὸν φόβον Σου
ἐκφοβεῖς τῇ κινήσει πάσης τῆς γῆς,
μόνε εὐσυμπάθητε· ἀλλὰ συνήθως ἐφ' ἡμᾶς
τὰ ἐλέη Σου θαυμάστωσον.

Ναόν Σε, Δέσποινα, Θεοῦ γινώσκοντες
ἐν ὁγίῳ ναῷ Σου χείρας οἰκτράς
αἴρομεν εἰς δέησιν· ἵδε τὴν κάκωσιν ἡμῶν
καὶ παράσχου Σὴν βοήθειαν.

'Ω δὴ Ε'

Καὶ σύ, καρδία, σείσθητι νῦν
βλέπουσα Θεοῦ τὴν ἀπειλὴν
ἐπικειμένην καὶ βόησον·
«Φεῖσαι τοῦ λαοῦ σου, Δέσποτα Κύριε,
καὶ παῦσον τὴν δικαίαν ὄργήν Σου, εὔσπλαγχνε».

Λαὸν καὶ πόλιν, ἦνπερ τῷ Σῷ
αἷματι ἐκτήσω, Ἰησοῦ,
μὴ παραδῷς εἰς ἀπώλειαν
ἐν τῷ συνταράσσειν τὴν γῆν σεισμῷ φοβερῷ·
χορὸς τῶν ἀποστόλων καθικετεύει Σε.

‘Οδούς Σου, Δέσποτα, τὰς ὄρθας
γνώμῃ ὑπεκκλίνοντες στρεβλῇ
εἰς ἀγανάκτησιν τρέπομεν
Σὲ τὸν συμπαθῆ τε καὶ ἀμνησίκακον·
ἀλλ’ Ἱλεως, οἰκτίρμων γενοῦ τοῖς δούλοις Σου.

Νῦν βοηθείας ἥλθε καιρός,
νῦν καταλλαγῆς χρεία, ἀγνή,
πρὸς τὸν Υἱόν Σου καὶ Κύριον,
ὅπως οἰκτειρήσῃ προσκεκρουκότας ἡμᾶς
καὶ τῆς ἐπικειμένης ὄργῆς λυτρώσηται.

Christ et Paranicas, «Anthologia graeca
carminum christianorum». Ιωσήφ ὑμνογράφος

υοῦ νοῆσφε νέτο μόνον εἰς πρόνοιαν καλό δύο
Εργούσιν τῇ μητρόσῃ μερινή. Μητρόσηρε
Εργούσιν τῇ μητρόσῃ μαλι. Επιποτιμένες ενοὶ
δύον προτίμα. Μοδοτομένες νοῦς πάντα μετά
εἰς τὴν διπλανήν τοῦτον τὴν μητρόσην
πατεντούσιντος. Νοῦς οὐποτία. Εἰς νοῦς
πάντα μεταποιεῖν. Νοῦς δύον πάντα μετά
την μητρόσην τοῦτον τὴν μητρόσην νοῦς
πάντα μεταποιεῖν. Νοῦς μητρόσην νοῦς
πάντα μεταποιεῖν.

В' Е П И М Е Т Р О Н

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἄρτη Β'

Καὶ σύ, καρδία, επισθῆτι τὸν
βλέπουσα Θεοῦ τὴν ἀπόκειμην
ἴτινα μένην καὶ βόησο,
εὐθίσαι τοῦ λαοῦ σου, Δέσποτε Κύριε,
καὶ ἡταῖσον τὴν δικαιούσην δρυγήν Σου, εὐτριπλαγχύνε.

Λαοὺς καὶ πόλιν, δυντερὸν τῷ Θεῷ
αἵρεσιν ἔκτησο, Ιάσον,
αἱ ταραχῆρες δὲ καταδέσιαν
ἐν τῷ αστηροδόσει τοῦ γῆν επαρφθεῖσαι
χερός τεντούσιον καθικετεύειν θεόν.

Οἶδας Σύ, Αἰτοῦτο τὸν Λαόν
γράμμην στρατιωτῶν τούτων
εἰς διγανάκτημα πρέπουσαν
Σε τον ανηκεῖν τε καὶ φιλοίμονα
θαλατταῖνετο οὐδὲ ηὔτε

Νῦν βοηθεός ρῦσι καταράς,
σῦν επειδή τε χρεῖα, θύγατρι,
τρόχος τούτων Υἱών Σου, καὶ Κεριούν
διποστοιχίστη τραστικρονκότας λαός,
καὶ τὴν δικαιούσαν δρυγήν λατράσαντα.

Εἰς τὴν Περιάνθεαν, Αἰτοῦσιν τούτην
επιστέψαντας τούτην την περιάνθεαν.

Τούτης της περιάνθεας περιάνθεας
επιστέψαντας την περιάνθεαν.

I. ΙΤΑΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Η ΚΟΛΑΣΙΣ ΤΟΥ ΔΑΝΤΗ

Η «Κόλασις» είναι τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τριῶν μερῶν τοῦ ἀθανάτου ποιητικοῦ μεγαλουργήματος τοῦ Δάντου «Θεία Κωμῳδία». Τὰ ἄλλα δύο είναι τὸ «Καθαρτήριον» καὶ ὁ «Παράδεισος». Ὁ μέγας Ἰταλὸς ποιητὴς περιγράφει μετὰ καταπληκτικῆς λεπτομερείας φανταστικὸν ταξίδιόν του εἰς τὸν «ἄλλον κόσμον». Ἐχων ὡς ὁδηγὸν τὸν Βιργίλιον κατέρχεται εἰς τὸν «Ἄδην» καὶ περιέρχεται τὴν Κόλασιν, περιγράφει δὲ παραστατικώτατα καὶ μὲ χάριν ὅσα ἔκει εἶδεν. Αποτελεῖ δὲ ἡ περιγραφὴ αὕτη ἔξιδανίκευσιν τῶν περὶ Κολάσεως παραστάσεων τῶν συγχρόνων του, ὡς αὗται διεμορφώθησαν διὰ τῶν μεσαιωνικῶν παραδόσεων, ἀφηγήσεων καὶ κηρυγμάτων διαφόρων ἀσκητῶν καὶ μοναχῶν, οἵτινες ἐπεδίωκον δι' αὐτῶν νὰ ἀποτρέψουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς κακάς πρᾶξεις. Τὸ ποιητικὸν τοῦτο ἔργον θεωρεῖται ἐν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, ἔχει δὲ μεταφρασθῇ εἰς ὅλας τὰς γλώσσας.

α') Τὸ φοβερὸν δάσος

Ἄσμα Α'

Ἐτεμον μέσην τὴν ὁδὸν τοῦ βίου,
ὅπότ' εύρεθην εἰς ζοφῶδες δάσος,
τῆς κατ' εύθειαν ἐκτραπεὶς ἔξόδου.
Χαλεπὸν πρᾶγμα νὰ εἰπὼν πώς ἦτο
τραχὺ τὸ δάσος, ἄγριον, νευρῶδες.
Αὔτοῦ καὶ μόν' ἡ μνήμη φέρει τρόμον.
Μόλις αὐτῆς πικρότερος ὁ τάφος.
Ἄλλ' ἵν' ἀφηγηθῶ καὶ τὰ καλά του,
θὰ εἴπω κι εἴ τι ἄλλο εἴδ' αὐτόθι.
Πῶς εἰς αὐτὸν εἰσῆλθον δὲν ἡξεύρω.
Τοσοῦτον μ' εἶχεν ὕπνος καταλάβει,
ῶστε τὸν δρόμον τὸν ὄρθὸν ἀφῆκα.
Εἰς πρόποδας δὲ λόφου ὡς ἀφίχθην,
ὅστις τὸ τέρμα ἦτο τῆς κοιλάδος
τῆς ἐμβαλούσης φόβον τῇ ψυχῇ μου,
καὶ ἀναβλέψας εἶδον πώς τὰ νῶτα

αύτοῦ ἔχρυσου ἥδη ὁ πλανήτης,
 ὁ δόδηγῶν εἰς τὰς εὐθείας τρίβους·
 ὁ φόβος μου ἐκόπασεν ὀλίγον,
 ὁ ἔνδον τῆς καρδίας μου λιμνάσας
 κατὰ τὴν νύκτα τῶν δεινῶν ἐκείνην.
 'Ως δὲ ἀσθμαίνων ὁ ἐκ τοῦ πελάγους
 εἰς τὴν ἀκτὴν περισωθεὶς τὸ κῦμα
 τὸ κινδυνῶδες στρέφεται καὶ βλέπει,
 οὕτως ἐστράφη, ὑπεκφεύγουσά με,
 καὶ ἡ ψυχή μου νὰ ἴδῃ τὸν δρόμον,
 ὃν ζῶν οὐδέποτέ τις καταλαίπει.

β') Τὰ τρία θηρία

Μικρὸν ἀναπαυθείς, βαρὺς τὸ σῶμα,
 τὴν ξηρὰν ράχιν ἡρχισ' ἀναβαίνων
 κι ἦν πάντοτε ὁ βαίνων ποὺς ὁ κάτω.

'Αρξάμενος δὲ μόλις τῆς ἀνόδου,
 ἐμπρός μου βλέπω πάρδαλιν ταχύπουν,
 κατάστικτον πᾶν ἔχουσαν τὸ δέρμα.

Οὐδόλως ἀπεχώρει ἀπ' ἐμπρός μου
 κι ἐκώλυε τὸ βῆμά μου. Πολλάκις
 νὰ δπισθοδρομήσω ἀπεστράφην.

Τῆς πρώτης ἥτον χαραυγῆς ἡ ὥρα
 ὁ δ' ἥλιος ὑψοῦτο μετ' ἀστέρων,
 τῶν συνοδῶν του, ὅτε θεῖος ἔρως
 ἐπλασε πρῶτον τὰ καλὰ ἐκεῖνα.

Νέα ἀφορμὴ ἐλπίδων μοὶ ἐφάνη
 τοῦ θηρὸς τούτου ἡ πολύχρους ὄψις,
 τὸ γλυκὺν ἔαρ, τῆς αὔγης ἡ ὥρα.

'Εκ νέου πλήν μ' ἐνέθραλεν εἰς φόβους:
 ἐπιφάνεις μοι αἰφνιδίως λέων.

'Εφαίνετο ως κατ' ἐμοῦ προβαίνων
 τὴν κεφαλὴν ὀρθὴν καὶ πειναλέος.

'Ελύσσα κι οἱ ἀέρες ἐφρικίων.
 Καὶ ἀδηφάγος λύκαινα κατόπιν.

ἰσχύσαρκον, ἀλλ’ ἀπληστὸν θηρίον,
πολλοὺς εἰς θλίψεις ἐμβαλὸν τῶν ζώντων.

Αὐτῆς μ’ ἐπίεσεν ἡ ὄψις τόσον
καὶ νάρκην μοὶ ἐνέβαλε δειλίας,

ὡστ’ ἀπηλπίσθην ν’ ἀναβῶ ὡς ἄνω.

‘Ως δ’ ὁ ἐκθύμως ἀγαπῶν τὰ κέρδη,

ὅταν ἐπέλθῃ ἡ ὥρα τῆς ζημίας,

ἐν λογισμοῖς καὶ θλίβεται καὶ κλαίει,

τὸ τέρας τὸ ἀνήμερον δόμοίως

πρὸς ἐμὲ βαῖνον βῆμα μετὰ βῆμα,

ὅπου σιγῇ ὁ ἥλιος μὲν ὅθει.

γ') Ἐπιγραφὴ τῆς πύλης τῆς κολάσεως

‘Ἄσμα Γ’

«Ἐγὼ εἰς τὴν πενθήρη φέρω πόλιν,

ἐγὼ εἰς τὴν ἀίδιον ὁδύνην

καὶ πρὸς τὰ στίφη τῶν ἀπολωλότων

ἐτελειώθην πρὸς δικαιοσύνην.

Μ’ ἀνήγειρεν ἡ δύναμις ἡ θεία

κι ἡ πανσοφία καὶ ὁ πρῶτος ἔρως·

οὐδὲν ἐπλάσθη πρὸς ἐμοῦ, πλὴν ὅσα

αἰώνια· κι ἐγὼ εἴμ’ αἰώνια.

‘Ο εἰσιδύν πᾶσαν ἐλπίδ’ ἀφίτω».

δ') Ἡ λαϊλαψ

‘Ἄσμα Ε’

Τοτ’ ἥρχισαν τῆς θλίψεως οἱ γόοι

ν’ ἀκούωνται κι ἥλθον εἰς μέρος, ὅπου

πλεῖστος κλαυθμὸς μοῦ ἐπληττε τὰ ὥτα.

Βωβὸν φωτὸς τὸ μέρος ἦν ἐκεῖνο

καὶ ἐμυκάτο ὡς θαλασσοκλύδων,

ὅν ἀνεμοι μαστίζουν ἐναντίοι.

‘Ἀκάματος ἡ τῶν νερτέρων λαϊλαψ

τὰ πνεύματα ἐν σίφωνι συστρέφει,

συγκρούει καὶ κτυπᾷ καὶ τραυματίζει.

Πρὸ τοῦ κρημνοῦ δὲ ὅσοι ἀφικνοῦνται,
ἐκεῖ κραυγαὶ καὶ οἰμωγαὶ καὶ θρῆνοι,
τὴν ἀρετὴν τὴν θείαν βλασφημοῦσιν.
"Ηκουσα ὅτι τιμωροῦνται οὗτοι
οἱ σαρκιῶν ἀμαρτιῶν ἐργάται,
οἱ εἰς δόρμας τὸν νοῦν ὑποδουλοῦντες.
Τοὺς πελαργούς ὡς ἐν χειμῶνος ὥρᾳ
φέρουσι κατ' ἀγέλας τὰ πτερά των,
τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ ἡ λαῖλαψ
ἔδω κι ἐκεῖ, ἀνω καὶ κάτω φέρει·
οὐδ' ἔχουσιν ἐλπίδα, ἡ ποινή των
οὐχὶ νὰ παύσῃ, καν νὰ μετριάσῃ.
Καὶ ὡς οἱ γερανοὶ ψάλλοντες θρήνους
εἰς μακροὺς στίχους τὸν ἀέρα τέμνουν,
ὅμοιως εἶδον, ἐκπεμπούσας γόους,
σκιάς ἐκείν' ἡ συμφορὰ νὰ φέρῃ.

Μετάφρασις Ἀλ. Ραγκαβῆ

Δάντης

2. ΕΛΕΥΘΕΡΩΘΕΙΣΑ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

"Η «Ἐλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλήμ» είναι ἐποποιία ἀπὸ τὴν ἰστορία τῶν Σταυροφοριῶν.

Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ οἱ Σταυροφόροι φθάνουν στὴν Ἱερουσαλήμ.

"Ἄσμα Γ'

Μὲ τὶς δροσιές ἐπρόβαινε ἡ αἰγὴ χαριτωμένη,
μὲ μύρια τῆς παράδεισος λουλούδια στολισμένη,
ὅταν μὲς στὸ στρατόπεδο, π' ἄγρυπνο ἐτοιμαζότουν,
βοὴ καὶ ἀρμάτων ταραχὴ γύρω, παντοῦ ἀπλωνότουν.
Καὶ μόλις ὅλο τῆς αἰγῆς ἐφάνηκε τ' ἀστέρι,
οἱ σάλπιγγες χαρούμενες ἀντήχησαν στ' ἀέρι.
Ο πολεμάρχος μὲ γλυκοὺς τρόπους τοὺς ὁδηγάει,
πότε τοὺς βάνει χαλινό, πότε τοὺς ἀκλουθάει.
Ἐργο πλιὸ δύσκολο παρὰ κανεὶς νὰ σταματήσῃ
τὸ κύμα, ποὺ σηκώνεται τὸ βράχο νὰ χτυπήσῃ,
ἢ στὸν βοριὰ ν' ἀντισταθῇ ποὺ τὰ βουνὰ κλονίζει

καὶ τὰ καράβια σύσσωμα στὴ θάλασσα βυθίζει.
 Δὲν θέλει τὴν όλόθερμην όρμή τους νὰ βαστάξῃ,
 ἀλλ’ ἐνωμένοι νὰ προβοῦν καὶ μὲ πολέμια τάξη.
 Ἐχει καθένας τους φτερὰ στὰ πόδια, στὴν καρδία,
 τὸν κόππο δὲν αἰσθάνονται κι ἐμπρὸς πετοῦν μὲ βία.
 Κι ὅταν μὲ ἀχτίνες φλογερὲς ὁ ἥλιος ἀνεβαίνῃ
 καὶ τοὺς ἀγρούς ἀνάβοντας χόρτα κι ἀνθοὺς ξεραίνῃ,
 ἵδοὺ τὴν Ἱερουσαλήμ ἔχανοίγουν ἐμπροστά τους,
 ἵδοὺ στὴν Ἱερουσαλήμ στρέφουν τὰ βλέμματά τους.
 Τὴν χαιρετοῦν όλόχαροι, μὲ πόθο τὴν κοιτάζουν,
 καὶ μύρια στόματα μεμιᾶς «Ἱερουσαλήμ» φωνάζουν.
 Ἔτσι κι οἱ ναῦτες, ποὺ στεριές ἀγνώριστες γυρεύουν
 καὶ μέσα σὲ ἀγρια σκοτεινὰ πέλαγα ταξιδεύουν,
 παλεύοντας μὲ τὸ βοριὰ καὶ τὴ θαλασσοζάλη,
 ἃν ξάφνουν ὁ τόπος ποὺ ζητοῦν ἀγνάντια τους προβάλη
 τὸν χαιρετοῦν, ὅλοι σ’ αὐτὸν μὲ τὴν καρδιά πετιῶνται
 καὶ πλιὸ τὲς ἔρημες νυχτιές, τοὺς κόπους δὲ θυμῶνται.
 Ἀλλ’ ἡ χαρά, ποὺ ἔλαμψε στῶν Χριστιανῶν τὰ στήθη,
 ἀγάλι’ ἀγάλια ἐσβήστηκε κι ἄλλο αἰσθῆμα ἐγεννήθη,
 ἀγάπης, φόβου, σεβασμοῦ, ποὺ τὲς καρδιὲς νικᾷ.
 Καὶ πλέον κανεὶς τὰ βλέμματα νὰ ύψωσῃ δὲν τολμάει
 ὅπου γιὰ μᾶς ἔνας Θεὸς ἔγινε μέγα θύμα
 κι ἐθάφτη καὶ ὀλοζώντανος ἐβγῆκε ἀπὸ τὸ μνῆμα.
 Στεναγμοί, λόγια θλιβερὰ καὶ παραπονεμένα,
 σημεῖα χαρᾶς καὶ δέησες καὶ δάκρυα πικραμένα
 γύρω παντοῦ σηκώνονται καὶ δυνατὰ βουτίζουν,
 σὰν ὅταν μέσα στὰ κλαδιὰ οἱ ἄνεμοι σφυρίζουν,
 ἡ ὅταν βράχους κι ἔρημες ἀκρογιαλίες χτυπά
 ἡ θάλασσα καὶ ἀφρίζοντας βραχινόφωνα βογγάει.
 Γυμνοὶ τὰ πόδια προχωροῦν ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι,
 τὰ δλόχρυσα στολίσματα βγάνουν ἀπ’ τὸ κεφάλι
 καὶ ἀπ’ τὶς καρδιές τ’ ἀκάθαρτα πάθη ποὺ τὲς μολύνουν,
 τὶς διαρτίες διμολογοῦν καὶ πικρὰ δάκρυα χύνουν:
 «Τὸ χῶμα, ποὺ τὸ αἷμα σου ἔβρεξε, νὰ φιλήσω,
 Χριστέ μου, καὶ μὲ κλάματα θερμὰ νὰ τὸ ποτίσω.
 Τί στέκεις, παγωμένη μου καρδιά, κι ἐσεῖς τί ἀργεῖτε,

μάτια μου κακορίζικα, δυό βρύσες νὰ γενῆτε !
Συντρίψου, ἀχάριστη καρδιά, στὸ κρίμα βυθισμένη,
ἢ κλάψα ἀπαρηγόρητη κι αἰώνια σὲ προσμένει !».

Μετάφρασις 'Ιουλίου Τυπάλδου

Τουρκουάτος Τάσσος

II. ΓΑΛΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
Νά ἡ ἄνοιξη γυρίζει, νά τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενώνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του.
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ὀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

'Αγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
νά ἡ ἄνοιξη γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζονταις ἔνα δρνιο
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπτα, ποὺ σὲ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
Κι ἀν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πισθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια !» Ἀπὸ τὴν "Ιδη
ώς τῆς Νικαίας τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἀρματα στὰ χέρια,
ἐμπρός! Τὰ ὑψη τῶν βουνῶν ὅς τ' ἀνεβοῦμε
τοὺς Σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας!
"Αν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
 ἀρραβωνιαστικίες, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
 στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μὲς στὸ λόγγο
 γ' αὐτούς, ποὺ σᾶς γλιτώσανε, κόφτε τὴ δάφνη.
 Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
 ἃς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
 Κι ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

"Ο, τι ἔγινε, μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέλφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τὴ λαμπράδα
 μὲ σάρκα θεία μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουθῆ ἐκεī πέρα θὰ είναι ;
 Κι ἐμεῖς ἐνὸς ξεροῦ κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεī πέρα ;
 Κι ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας
 κι ἄν πέσωμε, τὸ χρέος μας ἔχομε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα,
 τὸ αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ στεφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μᾶς φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 'Ορθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεī, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ φοίνικας ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιές τῆς Μέκκας, διῶξε το, "Ηλιε,
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανό μας..
 "Αν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἰν' ἡ δάφνη. Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

2. Ο ΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ

Ο συγγραφέας κατά τὸ θέρος τοῦ 1806 ἐπεχείρησε μεγάλην περιήγησιν ἀπὸ Παρισίων μέχρις Ἱερουσαλήμ. Ἀφοῦ μετέβη διὰ ἔηρᾶς εἰς Μιλάνον, Βενετίαν καὶ Τεργέστην, ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ διαπλεύσας τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὸ Ἰόνιον ἀπεβιβάσθη εἰς Μεθώνην. Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθη τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τόπους τῆς Πελοποννήσου, κατόπιν τὰς Ἀθήνας, δόποθεν διὰ τοῦ Αἰγαίου συνέχισε τὸ ταξίδιόν του.

Τῆς περιήγησεως ταύτης ἐδήμοσίευσε θαυμασίαν περιγραφὴν εἰς δίτομον ἔργον μὲ τὸν τίτλον «Ὀδοιπορικόν», μέγα μέρος τοῦ ὅποιον καταλαμβάνει ἡ περιήγησις εἰς τὴν τότε τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ἀκρόπολις

Τέλος πάντων ἀνέτειλεν ἡμῖν ἡ μεγάλη τῆς εἰς Ἀθήνας εἰσόδου ἡμέρα. Ἰππεύσαντες τὴν ἐπιοῦσαν 23ην Αὐγούστου, περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωίας ὥραν, ἡρξάμεθα ἐν σιωπῇ τῆς πορείας διὰ τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ· δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω ὅτι οὐδὲ ὁ εὐσεβέστερος τῶν ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Δήμητρος μεμυημένων ἡσθάνθη συγκίνησιν τῆς ἐμῆς μικροτέραν. Πάντες εἴχομεν ἐνδυθῆ τὰ ἑορτάσιμα ἐνδύματα, ὁ δὲ γιανίτσαρος ἀνέτρεψε τὸ ἔσω τῆς κιδάρεως μέρος ὡς καθαρώτερον καὶ παρὰ τὸ σύνηθες ἔψηξε τοὺς ἵππους.

Ὑπερβάντες τὴν κοίτην ποταμοῦ, Σαρανταποτάμου καλουμένου, τοῦ Ἐλευσινίου πιθανῶς Κηφισοῦ, εἰδομενοι λείψανα χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ τάφου Ἰσως τοῦ Ζάρηκος ἐκείνου, ὃν αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων ἐδίδαξε τὴν μουσικήν. Μετὰ δὲ μικρὸν ὅλλα πάλιν ἐρείπια ἐδείκνυον ἡμῖν ποῦ ὑψοῦντο τὰ μνήματα τοῦ Εύκόλπου καὶ Ἰπποθόοντος. Εὔρομεν δὲ καὶ τοὺς Ρειτοὺς ἡ ρεύματα ἀλμυροῦ ὄδατος. Περὶ αὐτὸν περίπου τὸν τόπον ὑβριζεν ὁ ὄχλος κατὰ τὴν πομπὴν τοὺς διαβάτας εἰς ἀνάμνησιν τῶν ὑβρεων, ἀς γραϊά τις ἐτόλμησε νὰ προφέρῃ κατὰ τῆς Δήμητρος. Ἐκεῖθεν μεταβάντες πρὸς τὴν ἐσχάτην ἄκραν τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμίνος εἰσέδυμεν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ὄρέων Πάρνηθος καὶ Αἰγαίων σχηματιζόμενον στενόν, ὅπερ καλεῖται Μυστικόν. Εἴδομεν μετ' οὐ πολὺ καὶ τὴν ἐν Δαφνίῳ μονήν, ἀνεγηγερμένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀρχαιοτέρων, μικρὸν δὲ πορρωτέρω παρετηρήσαμεν συντρίμματά τινα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Καταστάντος τέλος πλατυτέρου τοῦ στενοῦ εἴδομεν αἴφνης τὴν πεδιάδα τῶν

Αθηνῶν, παραμείψαντες τὸ ὄρος Ποικίλον, ύψοιμενον ἐν μέσῳ τῆς δόδοῦ καὶ φράττον τὴν θέαν.

Οἱ τὴν πόλιν τοῦ Κέκροπος ἐπισκεπτόμενοι περιηγηταὶ ἀφικοῦνται συνήθως εἰς αὐτὴν διὰ τοῦ Πειραιῶς ἢ τῆς Εύβοίας, στερούμενοι οὕτω μέγα μέρος τοῦ θεάματος· καθ' ὅτι ἡ Ἀκρόπολις δὲν φαίνεται τοῖς διὰ θαλάσσης ἀφικουμένοις, ὁ δὲ Ἀγγεσμος ἐπιπροσθεῖ τοῖς ἐξ Εύβοίας ἔρχομένοις. Ἐγὼ δῆμως ἀγαθῇ τύχῃ ἔφθασα εἰς Ἀθήνας διὰ τῆς δόδοῦ, ἀφ' ἣς φαίνεται ἡ πόλις ἐν πάσῃ τῇ λαμπρότητι αὐτῆς.

Τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, ὅπερ εἶδον, ἦτο ἡ Ἀκρόπολις φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἥλιου· ύψοῦτο δὲ καταντικρὺ πέραν τῆς πεδιάδος καὶ ἐφαίνετο ἔρειδομένη ἐπὶ τοῦ Ὑμητοῦ, σχηματίζοντος τὸν δρίζοντα τῆς εἰσόδου ταύτης. Παρίστα δὲ συγκεχυμένον μεῖγμα ἐκ κιονοκράνων τῶν Προπυλαίων, κιόνων τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐρεχθέως, ἐπάλξεως τειχῶν κανονοφόρων, γοτθικῶν ἔρειπίων, χριστιανικῶν καὶ ὀθωμανικῶν καλυβῶν. Δύο μικροὶ λοφίσκοι, ὁ Ἀγγεσμος καὶ τὸ Μουσεῖον, ύψοῦντο ὁ μὲν πρὸς ἄρκτον, ὁ δὲ πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως· μεταξὺ δὲ τούτων ἔκειντο παρὰ τούς πρόποδας αὐτῆς αἱ Ἀθῆναι. Αἱ πεπλαστυσμέναι τῆς πόλεως ταύτης στέγαι, ἐν μέσῳ τῶν δποίων ύψοῦντο μιναρέδες, κυπάρισσοι, ἐρείπια, μεμονωμέναι στῆλαι καὶ θόλοι τζαμίων ἐστεμμένων φωλεαῖς γερανῶν, παρεῖχον τερπνὸν θέαμα, φωτιζόμενα ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἀνατέλλοντος ἥλιου. Καὶ ἀνεγνώριζε μέν τις τὰς Ἀθήνας ἐκ τῶν ἔρειπίων αὔτῶν, ἐννόει δῆμως καὶ ὅτι δέν κατώκει πλέον ἐν αὐταῖς ὁ λαὸς τῆς Ἀθηνᾶς.

Αἱ Ἀθῆναι ύψοῦνται ἐν μέσῳ πεδιάδος δριζομένης ὑπὸ σειρᾶς λόφων καὶ ἀποληγούστης εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἀφ' ἣς ἐθεώρουν τὴν κοιλάδα ταύτην, ἐφαίνετο διηρημένη εἰς τρεῖς οἰονεῖς ζώνας, ἐκτεινομένας παραλλήλως ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν. Ἡ πρώτη τούτων, ἡ ἐγγυτέρα, ἦτο ἀκαλλιέργητος καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ ἔρεικῶν, ἡ δευτέρα περιεῖχεν ἀγρούς ὥργωμένους καὶ νεωστὶ θερισθέντας, ἡ δὲ τρίτη μακρὸν δάσος ἐλαιῶν, ἐκτεινόμενον κυκλοτερῶς πως ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Ἰλισοῦ μέχρι τοῦ Ἀγγέσμου καὶ τοῦ Φαληρικοῦ. Ὁ Κηφισὸς διαβρέχει τὸ δάσος τοῦτο, ὅπερ ὡς ἐκ τῆς ἀρχαίοτητος φαίνεται ἔχον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐλαίας, ἥτις κατὰ διαταγὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἀνεβλέστησεν ἐκ τῆς γῆς· ὁ δὲ

ἀνυδρος Ἰλισὸς κεῖται πρὸς τὴν ἄλλην τῶν Ἀθηνῶν ἄκραν, μεταξὺ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς πόλεως. Ἡ πεδιάς αὕτη δὲν εἶναι ἐντελῶς ὁμαλή, ἀλλὰ μικρὰ σειρὰ λόφων διακλαδιζομένων ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ σχηματίζει διάφορα ὑψώματα, ἀτινα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόσμησαν ἀλληλοδιαδόχως διὰ μνημείων.

Πάντα ταῦτα δὲν ἡδυνάμην τότε ἀρκούντως νὰ θαυμάσω, κατεχόμενος ὑπὸ ζωηροτάτης συγκινήσεως· διότι, καθ' ὅσον προύχώρουν εἰς Ἀθήνας, ἡσθανόμην ἀγαλλίασίν τινα, ἀφαιροῦσαν τὴν δύναμιν τοῦ σκέπτεσθαι. Ἀλλὰ τὰ τὴν καρδίαν μου διαταράσσοντα αἰσθήματα ἥσαν πολλῷ διάφορα ἐκείνων, ἀπέρ μὲ κατέλαβον, ὅτε εἶδον τὰ ἐρείπια τῆς Λακεδαίμονος καθ' ὅτι ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ διετήρησαν καὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τὸν διάφορον αὐτῶν χαρακτῆρα, καὶ τὰ μέν εἰσι πένθιμα, σοβαρά καὶ ἡρημωμένα, τὰ δὲ χαριέστατα, φαιδρὰ καὶ κατώκημένα. Θεωρῶν τις τὴν πατρίδα τοῦ Λυκούργου κατέχεται ὑπὸ λογισμῶν ἀρρενωπῶν, ἐμβριθῶν καὶ σπουδαίων, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἐνισχύεται καὶ ἀνυψοῦται, ἐνῷ ἐμπρὸς τῆς πατρίδος τοῦ Σόλωνος καταγοητεύεται ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς εὐφυΐας καὶ συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου, θεωρουμένου ὡς νοήμονος καὶ ἀθανάτου ὅντος. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὑψηλὰ αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰσὶ περιβεβλημένα ἐν Ἀθηναῖς χάριν τινά, ἥσ αἱμοιροῦσιν ἐν Σπάρτῃ. Ὁ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔρως ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις οὐχὶ ἐνστικτὸν τυφλόν, ἀλλ' αἰσθημα ἐσκευμένον καὶ θεμελιούμενον ἐπὶ τῆς φιλοκαλίας ἐν πᾶσι, δι' ἥσ τῇ φύσις ἐπροίκισεν αὐτούς τόσῳ πλουσιοπαρόχως. Μεταβαίνων τέλος ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς Σπάρτης εἰς τὰ τῶν Ἀθηνῶν ἡσθάνθην ὅτι ἐπεθύμουν μὲν ν' ἀποθάνω μετὰ τοῦ Λεωνίδου, ἀλλὰ καὶ νὰ ζήσω μετὰ τοῦ Περικλέους.

'Εβαδίζομεν λοιπὸν πρὸς τὴν μικρὰν ταύτην πόλιν, ἥτις ἔχουσα δεκαπέντε ἥ εἴκοσι λευγῶν ἔκτασιν, πληθυσμὸν δὲ ὅσον ἐν τῶν ἐν Παρισίοις προαστίων, ἀντισταθμίζει τὴν ἐν τῇ οἰκουμένῃ δόξαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας...

Οὐδὲν ἄλλο κατ' ἐμὲ περιποιεῖ τοῖς "Ἐλλησι τοσαύτην δόξαν, ὅσην οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κικέρωνος : «Ἐρθυμοῦ, Κόιντε, ὅτι ἀρχεῖς Ἐλλήνων, πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἴμερα καὶ φιλάνθρωπα ἥθη μεταδότοι, πάσας δὲ παρ' ἥμιν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰσαγαγότων». Εὰν ἀναλογισθῇ τις δόποια ἐπὶ Καίσαρος καὶ Πομπηίου

ύπηρχεν ἡ Ρώμη, ὅποιος δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Κικέρων, λαμπρὸν τῷ ὄντι εὐρήσει ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις λόγοις ἔγκωμιον.

[Ακολουθεῖ μακρὰ περιγραφὴ τῆς πόλεως, τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τῶν σπουδαιοτέρων μνημείων].

Τὴν ἐπιοῦσαν, περὶ τὴν τετάρτην καὶ ἡμίσειαν τῆς πρωΐας ὥραν, ἀνέβημεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἵστημαι κορυφὴ περιέχεται ὑπὸ τειχῶν, τῶν μὲν ὀρχαίων, τῶν δὲ μεταγενεστέρων, ἐνῷ. ἄλλα πάλιν περικυκλοῦσι τὴν βάσιν αὐτῆς. Ἐν τῷ περιπεφραγμένῳ τούτῳ χώρῳ κείνται κατὰ πρῶτον τὰ λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς Νίκης καὶ τῶν Προπυλαίων· ὅπισθεν δὲ τούτων πρὸς ἀριστερὰν βλέπεται τὸ Πανδρόσειον καὶ τὸν διπλοῦν ναὸν τοῦ Ἐρεχθέως Ποσειδῶνος καὶ τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς. Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου τέλος ἄκρου τῆς Ἀκροπόλεως ὑψοῦται ὁ ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς· τὸ δὲ ἐπίλοιπον διάστημα πληροῦσιν ἐρείπια ὀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων οἰκοδομῶν, σκηναί, ὅπλα καὶ καλύβαι Τούρκων.

Οὐ βράχος τῆς Ἀκροπόλεως ἔχει ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὄγκας κοσίων περίπου ποδῶν μῆκος καὶ τετρακοσίων πλάτος· τὸ δὲ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι σχεδὸν ὠοειδές, τοῦ δποίου ἡ ἔλλειψις καθίσταται στενωτέρα, ἐφ' ὅσον διήκει πρὸς τὸν Υμηττόν. Εἰκότως δὲ δύναται τὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ βράχος οὗτος ἐλαξεύθη ἐπίτηδες, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βάθρον εἰς τὰς στεφούσας αὐτὸν μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομάς. Δένθελω ἐπιχειρήσει ἐνταῦθα νὰ περιγράψω λεπτομερῶς ἔκαστον μνημεῖον ἀλλὰ παραπέμπω εἰς τὰ τοσάκις παρ' ἐμοῦ μνημονευθέντα ποιήματα περὶ τούτων, καὶ μὴ ἐπάναλαμβάνων ὅσα δύναται τὶς νὰ εῦρῃ ἀλλαχοῦ, περιορίζομαι εἰς γενικάς τινας μόνον σκέψεις.

Οὐ θεωρῶν τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν θαυμάζει κατὰ πρῶτον τὸ ὡραῖον αὐτῶν χρῶμα· καθ' ὅτι, ἐνῷ παρ' ἡμῖν ὁ καθαρώτερος λευκὸς λίθος ταχέως κατατάξτη μέλας ἢ προσινωπός ὑπὸ μεστὴν καπνοῦ καὶ ὅμβρων ἀτμόσφαιραν, ἐν Ἑλλάδι ὁ αἰθρίος οὔρανὸς καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ ἡλίου παρέχουσι τῷ μαρμάρῳ τῆς Πάρου καὶ τῆς Πεντέλης χρῶμα χρυσοειδές, ὡς τὸ τοῦ ὡρίμου στάχυος ἢ τῶν φθινοπωρινῶν τῆς ἀμπέλου φύλλων. Ἡ ἀκρίβεια, ἡ ἀρμονία καὶ ἡ ἀπλότης τῶν ἀναλογιῶν ἔλκουσιν εἴτα τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ, μὴ βλέποντος ὡς παρ' ἡμῖν ρυθμὸν ἐπὶ ρυθμῷ, στήλην ἐπὶ στήλῃ καὶ θόλους ἐπὶ θόλοις.

Οὐ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς λ.χ. εἶναι ἢ μᾶλλον ἡτο ἀπλοῦν ἐπίμηκες

παραλληλόγραμμον κοσμούμενον ὑπὸ περιστυλίου, προνάου ἢ στοᾶς καὶ ὑψούμενον εἰς τρεῖς βαθμίδας, αἵτινες διῆκον περὶ ὅλον τὸ οἰκοδόμημα. 'Ο πρόναος κατεῖχε τὸ τρίτον περίπου τοῦ ὅλου τοῦ Παρθενῶνος μήκους, τὸ δὲ ἔνδον αὐτοῦ διηρεῖτο εἰς δύο μέρη, χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοίχου, τὸ δὲ φῶς λαμβάνοντα ἐκ τῆς θύρας· καὶ ἐν ἐνὶ μὲν τούτων ἴστατο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου, ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ ἐφυλάττετο διθησαρὸς τῶν Ἀθηναίων. Οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου καὶ τοῦ προνάου ἐστηρίζοντο ἀμέσως ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ· ἡσαν δὲ ἄνευ στυλοβάτου, ραβδωτοὶ καὶ δωρικοὶ τὸν ρυθμόν, ἔχοντες ὑψος μὲν ποδῶν τεσσαράκοντα καὶ δύο, περιφέρειαν δὲ πρὸς τὴν βάσιν δεκαεπτά καὶ ἡμίσεος· ἡ δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις ἦτο ποδῶν ἑπτά καὶ δακτύλων τεσσάρων.

Τὰ δωρικὰ τρίγλυφα, ἀτινα ἐκόσμουν τὸ διάζωμα τοῦ θριγκοῦ, ἔχώριζον ἀπ' ἀλλήλων μετόπαι, μικροὶ δηλαδὴ μαρμάρινοι ἄβακες ἐφ' ὧν δ. Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔγλυφαν τὴν κατὰ τῶν Λαπιθῶν μάχην τῶν Κενταύρων. Τὸ διάζωμα τοῦ ἔξωθεν τοίχου τοῦ σηκοῦ ἐκοσμεῖτο ἐπίσης δι' ἀναγλύφων, παριστώντων ἵσως τὴν ἕορτήν τῶν Παναθηναίων, ἐνῷ ἔτερα πάλιν, ὥραῖα καὶ ταῦτα, εἰ καὶ ἀνήκοντα τῇ ἐποχῇ τοῦ Ἀδριανοῦ, καθ' ἣν ἀνεγεννήθη ἡ τέχνη, ἐπλήρουν τὰ δύο ἀετώματα τοῦ ναοῦ· τὰ δὲ ἀναθήματα καὶ αἱ ἀπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τοὺς Μηδικούς πολέμους σκυλευθεῖσαι ἀσπίδες ἀνηρτῶντο ἔξωθεν τοῦ οἰκοδόμηματος, ἔνθα φαίνονται εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς κατὰ τὸν Ὑμηττὸν τοῦ ναοῦ προσόψεως οἱ ἐκ τῶν ἀσπίδων τούτων κυκλοτερεῖς τύποι...

Τοιοῦτος ἦτο διαδεκτός οὗτος, ὃστις δικαίως ἐθαυμάσθη ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὃς ἀριστούργημα τῆς τεκτονικῆς. 'Η δρμονία καὶ ἡ δύναμις πασῶν τῶν ἐν αὐτῷ ὀνταλογιῶν εἰσὶν ἔτι καταφανεῖς καὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις· καθ' ὃτι πολὺ ἥθελεν ἀπατᾶσθαι διφανταζόμενος τὸν ναὸν τοῦτον ὡς οἰκοδόμημα χαρίεν μέν, ἀλλὰ μικρὸν καὶ πεφορτισμένον γλυφαῖς καὶ ἔγκαρποις, ὡς τὰ παρ' ἡμῖν, ἐν οἷς προσυπάρχει ἐνδεές τι, ὅταν ἐπιδιώκηται ἡ κομψότης, ἡ βαρύς, ὅταν ἡ μεγαλοπρέπεια. 'Αλλὰ παρατηρήσατε πόσῳ ἐπιτυχῶς συνεμετρήθη τὸ πᾶν ἐν τῷ Παρθενῶνι. Δωρικὴ τοῦ ναοῦ τούτου ἡ τεκτονική, τὸ δὲ ἐν τῷ ρυθμῷ τούτῳ μικρὸν τοῦ κίονος ὑψος διεγείρει ἀμέσως τὴν ἰδέαν τῆς διαρκείας καὶ ἐδραιότητος· ἀλλ' διωρικὸς οὗτος κίων, ὃστις καὶ βάσεως στερεῖται, ἥθελεν ἀποβῆ πολὺ βαρύς.

Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τούτου ὁ πολυμήχανος Ἰκτῖνος κατασκευάζει τὸν κίονα ραβδωτὸν καὶ ἀνυψοῖ αὐτὸν διὰ δύο βαθμίδων συνενώσας οὕτω τὴν κορινθιακὴν ἐλαφρότητα τῇ δωρικῇ μεγαλοπρεπείᾳ. Μόνα κοσμήματα τοῦ ναοῦ ἔνα δύο ἀετώματα μετὰ διαζωμάτων γεγλυμμένων· καὶ τὸ μὲν διάζωμα τοῦ περιστυλίου συνίσταται ἐκ μικρῶν μαρμαρίνων πινάκων κανονικῶν χωριζομένων διὰ τριγλύφων· ἀλλ’ ἕκαστος τῶν πινάκων τούτων εἶναι ἀριστούργημα· τὸ δὲ διάζωμα τοῦ στηκοῦ ζωννύει ὡς ταῖνία τὴν κορυφὴν ὅμαλοῦ καὶ ἀκαλλωπίστου τοίχου. Ταῦτα εἰσὶ τὰ μόνα κοσμήματα τοῦ ναοῦ. Πόσῳ δὲ ἀπέχει ἀπὸ τῆς φρονίμου ταύτης φειδοῦς τῶν κοσμημάτων, τοῦ ἐπιτυχοῦς τούτου κράματος τῆς ἀφελείας, ἰσχύος καὶ χάριτος, ἡ ἀφιλόκαλος δαψίλεια τῶν παρ’ ἡμῖν τετραγώνων, τριγώνων, ἐπιμήκων, στρογγύλων καὶ ρομβοειδῶν διατομῶν, αἱ λεπταὶ στῆλαι ἀκόμψιας ὑψούμεναι ἐπὶ γιγαντιαίων ὑποβάθρων καὶ οἱ εὔτελεις καὶ πεπλατυσμένοι πυλῶνες, οὓς προνάους ἀποκαλοῦμεν!

Μετάφρασις Ἐμμανουὴλ Ροΐδου

Σατωβριάνδος

3. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

‘Αγάπη καὶ λατρεία τῆς παρούσης ζωῆς, αἴσθημα τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀνάγκη διαυγείας καὶ φαιδρότητος, ίδοù τί ὡθεῖ τὸν “Ἐλληνα νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ζωγραφικὴν τῆς σωματικῆς δυσμορφίας καὶ τῆς ἡθικῆς καχεξίας, νὰ πάριστῃ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν τελειότητα τοῦ σώματος, νὰ ὑποστηρίζῃ τὴν ἐπίκτητον καλλονήν τῆς ἐκφράσεως διὰ τοῦ ἐμφύτου κάλλους τοῦ προσώπου. Ταῦτα εἶναι διακριτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὅλης τέχνης των.

“Ἐν βλέμμα ριπτόμενον ἐπὶ τῆς φιλολογίας των ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ μεσαίωνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, μία ἀνάγνωσις τοῦ ‘Ομήρου, παραβαλλομένου πρὸς τὴν Θείαν Κωμῳδίαν ἥ τὰς Ἰνδικὰς ἐποποιίας, μία μελέτη τῆς πεζογραφίας των, παραβαλλομένης πρὸς πᾶσαν ἄλλην πεζογραφίαν παντὸς ἄλλου αἰῶνος ἥ παντὸς ἄλλου τόπου, θὰ σᾶς ἐπειθε ταχέως περὶ τούτου Παρὰ τὸ φιλολογικὸν ὑφος των, πᾶν ἄλλο ὑφος εἶναι στομφῶδες,

βαρύ, ἀνακριθέει, βεβιασμένον· παρά τὰ ἡθικὰ πρότυπα αὐτῶν, πᾶν ἄλλο πρότυπον εἶναι ὑπερβολικόν, πένθιμον καὶ νοσηρόν· παρά τὰ ποιητικὰ καὶ ρητορικὰ αὐτῶν πλαίσια, πᾶν πλαίσιον, ὅπερ δὲν ἀντεγράφῃ ἐξ αὐτῶν εἶναι δυσανάλογον, ἀνάρμοστον, ἔξηρθρωμένον ὑπὸ τοῦ ἔργου, ὅπερ περιέχει.

Θεωρήσωμεν ὅτι παρατηρεῖται διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὅτι προσκρούει ἐν πρώτοις εἰς τὸ βλέμμα, ὅταν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πόλιν, ἥτοι τὸν ναόν. Συνήθως εὔρισκεται ἐπὶ ὕψους, ὅπερ εἶναι ἡ Ἀκρόπολις, ἐπὶ βραχώδους βάσεως, ὡς ἐν Συρακούσαις, ἥ ἐπὶ μικροῦ λόφου, ὅστις ὑπῆρξεν, ὡς ἐν Ἀθήναις, τὸ πρῶτον καταφύγιον καὶ ἡ ὀρχικὴ τοποθεσία τῆς πόλεως. Φάίνεται ἐξ ὅλης τῆς πεδιάδος καὶ τῶν πλησίον λόφων· τὸν χαιρετῶσι μακρόθεν τὰ πλοιαὶ προσεγγίζοντα εἰς τὸν λιμένα. Ἐξέχει διόλκηρος εὐκρινῶς ἐντὸς τοῦ λαμπροῦ ἀέρος. Δὲν εἶναι, ὡς οἱ καθεδρικοὶ ναοὶ τοῦ μεσαίωνος, πεπιεσμένοι, κεκλεισμένοι ἐντὸς σειρῶν οἰκιῶν, κεκρυμμένοι, ἥμίκλειστοι, ἀπρόσιτοι, ἐκτὸς τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῶν ὑψηλῶν τμημάτων των, εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Ἡ βάσις του, αἱ πλευραί του, διόλκηρος ἡ μᾶζα του καὶ ὅλαι αἱ ἀναλογίαι του φαίνονται διὰ μιᾶς. Δὲν ὑποχρεούμεθα νὰ μαντεύσωμεν τὸ σύνολον ἐξ ἐνὸς μέρους· ἡ τοποθεσία του καθιστᾷ αὐτὸν ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους αἰσθήσεις. Εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν βημάτων τῆς Ἱερᾶς ζώνης, ἥτις τὸν περιβάλλει, ἀντιλαμβανόμεθα τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν κυριωτέρων γραμμῶν του. "Ἄλλως εἶναι τέσσον ἀπλαῖ, ἀστε ἀρκεῖ ἐν βλέμμα, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ σύνολον αὐτῶν. Τίποτε τὸ πολύπλοκον, τὸ παράδοξον, τὸ συγκεχυμένον ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ· ἐν ὀρθογώνιον περιβαλλόμενον ὑπὸ περιστυλίου· τρία ἥ τέσσαρα στοιχειώδη γεωμετρικὰ σχήματα ἀποτελοῦν αὐτὸν διόλκηρον, ἥ δὲ συμμετρία τῆς διατάξεως τὰ ἔξαίρει, ἐπαναλαμβάνουσα καὶ ἀντιτάσσουσα αὐτά. 'Υπάρχει εἰς σύνδεσμος μεταξὺ ὅλων τῶν μορφῶν καὶ ὅλων τῶν διαστάσεων ἐνὸς ναοῦ, ὡς μεταξὺ τῶν ὄργανων ζῶντος σώματος, καὶ τὸν σύνδεσμον αὐτὸν τὸν εὔρον· ὡρισαν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν μέτρον, ὅπερ ἐκ τῆς διαμέτρου τοῦ στύλου ὅριζει τὸ ὑψος του, κατόπιν τὴν τάξιν του, κατόπιν τὴν βάσιν του, τὸ κιονόκρανον, κατόπιν τὴν ἀπόστασιν τῶν στύλων καὶ τὴν γενικὴν οἰκονομίαν τοῦ οἰκοδομήματος.

Μετέβαλον ἐκ προθέσεως τὴν βάναυσον εὐθύτητα τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, τὰ προσήρμοσαν εἰς τὰς μυστικὰς ἀπαιτήσεις

τοῦ ὁφθαλμοῦ, ἔδωκαν τὴν ἐν τασὶν εἰς τὸν στῦλον διὰ σοφῆς καμπύλης, εἰς τὰ δύο τρίτα τοῦ ὕψους του, ἐκαμπύλωσαν ὅλας τὰς δριζοντίους καὶ ἔκλιναν πρὸς τὸ κέντρον ὅλας τὰς κατακορύφους χραμμάς τοῦ Παρθενῶνος, ἀπηλλάγησαν τῶν προσκομμάτων τῆς μηχανικῆς σύμμετρίας· ἔδωκαν ἀνίσους πτέρυγας εἰς τὰ Προπύλαιά των, ἐπίπεδα ἀνισούψῃ εἰς τὰ δύο Ἱερὰ τοῦ Ἐρεχθείου των οὔτως ὥστε νὰ μεταδώσωσιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν γεωμετρίαν τὴν χάριν, τὴν ποικιλίαν, τὸ ἀπρόοπτον, τὴν πετῶσαν εὐκαμψίαν τῆς ζωῆς καί, χωρὶς νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἐντύπωσιν τῶν μαζῶν του, ἐκέντησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του τὰ κομψότερα γλυπτὰ καὶ γραπτὰ κοσμήματα.

Εἰς ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν φθάνει τὴν πρωτοτυπίαν τῆς καλαισθησίας των, είμὴ ἡ ὄρθρότης αὐτῆς· συνήνωσαν δύο ἀρετάς, αἵτινες φαίνονται ἀσυμβίβαστοι, τὴν ἄκραν δαψίλειαν καὶ τὴν ἄκραν φειδῶν. Αἱ νεώτεραι αἰσθήσεις ἡμῶν δὲν φθάνουσι ποσῶς ἔως ἐκεῖ· μόλις κατορθοῦμεν κατὰ τὸ ἡμίσυον καὶ βαθμηδὸν νὰ μαντεύωμεν πόσον ἡ ἐπινόησίς των ἥτο τελεία.

*Ἐνώπιον αὐτῶν εἰμεθα ὡς κοινὸν ἀκροατήριον ἐνώπιον μουσικοῦ, γεννηθέντος καὶ ἀνατραφέντος διὰ τὴν μουσικήν· παῖζει μετὰ λεπτότητος ἐκτελέσεως, καθαρότητος ἔχων, πληρότητος ἀρμονιῶν, λεπτότητος ἐκφράσεως, τὰς ὁποίας πᾶς ἄλλος μετρίως πεπροκισμένος καὶ κακῶς παρεσκευασμένος δὲν ἔννοει ἢ χονδροειδῶς καὶ μακρόθεν.

Μετάφρασις Δημητρίου Αἰγινήτου

*Ιππόλυτος Ταῖν

III. ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. ΦΑΟΥΣΤ

*Ο Φάουστ εἶναι πιθανώτατα πρόσωπον ἱστορικὸν ζῆσαν κατὰ τὸν 16ον αἰώνα εἰς τὴν N. Γερμανίαν. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴν του γεγονότα συνεσκοτίσθησαν ὑπὸ τῶν μύθων καὶ θρύλων, οἱ ὅποιοι ἐπλάσθησαν γύρῳ ἀπὸ αὐτῶν. Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἀγύρτου καὶ τυχοδιώκτου, ὅστις περιώδευε τὰς διαφόρους μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης, εἰς ἀς ἐνεφανίζετο ὡς Ιατρός, ἀλχημιστής, μέγας ἀστρολόγος καὶ σπουδαῖος θαυματοποιός. *Η φήμη ἐξηπλώθη μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ οἱ θαύματα καὶ τὰ

ύπερφυσικά κατορθώματα τοῦ Γερμανοῦ αὐτοῦ μάγου. Οὗτω κατέστη πρόσωπον θρυλικόν, περὶ τοῦ δποίου ἐλέγετο ὅτι εἶχε συνάψει συμβόλαιον ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως καὶ συμμαχίας μὲ τὸν Διάβολον, εἰς τὸν δποῖον εἶχεν ἐκχωρήσει τὴν ψυχήν του εἰς ἀντάλλαγμα τὸν ὑπηρεσιῶν, τὰς δποίας ἐκεῖνος τοῦ παρέσχεν ἐν τῇ ζωῇ.

‘Η τρικυμιώδης καὶ πολυτάραχος ίστορία τοῦ διαβολικοῦ Φάουστ ἀπετέλεσε τερπνὸν ἀνάγνωσμα διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ θέμα εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν, μουσικὴν καὶ καλὰς τέχνας.

‘Ο Γκαΐτε εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ἔλαβε τὰς πρώτας πληροφορίας περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀληθῶν τοῦ Φάουστ καὶ ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ οὐχὶ τὰ ἐντυπωσιακὰ μέρη ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἥρωας, ἀλλὰ πᾶν δ, τι δύναται νὰ προβληθῇ ὡς σύμβολον τῆς ἀγρίας πάλης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τοὺς δμοίους του καὶ τὸν ἑαυτόν του, καὶ κυρίως πρὸς τὸν ἑαυτόν του μὲ τὰ πρωτόγονα ἔνστικτα καὶ τὰς ταπεινὰς δρμάς, τὰς δποίας προσπαθεῖ νὰ καταβάλῃ μὲ τὰς πνευματικάς του δυνάμεις.

‘Ο Γκαΐτε ἔδειν ἀκόμη τὸν Φάουστ ὡς σύμβολον τῆς ἀγρινίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν λύσιν τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μυστηρίου ποὺ τὸν πειριβάλλει, τὴν δποίαν λύσιν δὲν κατορθώνουν ὅλαι οἱ ἐπιστήμαι νὰ δώσουν.

‘Ο Φάουστ τοῦ Γκαΐτε ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Εἰς τὴν προλογικὴν σκηνὴν εἰς τὸν «Οὐρανόν», δ Μεφιστοφελῆς — δ Διάβολος — τὸ πνεῦμα τοῦ πειρασμοῦ, τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς καταστροφῆς, παρουσιάζεται εἰς τὸ Κύριον καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὅλοι οἱ ἀνθρώποι είναι ἀξιοθήνητοι: «ὅλα ἐκεῖ κακά ψυχρά».

‘Ο Κύριος δὲν παραδέχεται τὸν ἰσχυρισμὸν του καὶ τοῦ προβάλλει τὸν δόκτορα Φάουστ. Εἰς τὴν ἐπικμονὴν τοῦ Μεφιστοφελῆ, δ Κύριος τοῦ ἐπιτρέπει νὰ πειραματισθῇ ἐπ' αὐτοῦ. ‘Ο Φάουστ ἐπιθυμῶν νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀπειρότερον γνῶσιν ἐσπούδασεν ὅλας τὰς ἐπιστήμας, αἱ δποῖαι δμως δὲν ἴκανοποιοῦν τὸν ἀλαζονικὸν πόθον του καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδέθεται εἰς τὴν μαγείαν. ‘Εμπίπτει οὕτως εἰς τὴν πλεκτάνην τοῦ Σατανᾶ.

Εἰς διάλογον πρὸς τὸν ἐμφανισθέντα ἐνώπιον του Μεφιστοφελῆν καταφαίνεται ὁ πόθος τοῦ αὐτός:

τῆς στιγμῆς ἀν πῶ : Σταμάτησε ! τόσο μοῦ ἀρέσεις !
δεσμὰ μπορεῖς εὐθὺς νὰ μοῦ φορέσῃς,
πρόσθυμα τότε νὰ χαθῶ.

Κιάκομα :

“Αν ἡσυχάσω, σκλάβος εἰμαι — πού 'μαι,
δικός σου η τίνος δὲ ρωτῶ.

‘Ο Φάουστ είναι τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα, τὸ δποῖον δὲν θὰ ἡρεμήσῃ

ποτὲ ψυχικῶς καὶ πάντοτε θὰ γυρεύῃ τὸ καλύτερο. Δι' αὐτὸν κόλαστις εἶναι ἡ μακαριώτης καὶ διὰ τοῦτο στὸ τέλος λυτρώνεται. "Οταν πεθαίνῃ, σῆγγελοι παίρνουν τὴν ψυχήν του καὶ φέρνουν «τὸ ἀθάνατον στοιχεῖον τοῦ Φάουστ στὴν ὑψηλότερη ζωὴν» ψάλλοντες :

Τὸ μέρος του τὸ εὐγενικὸν
ἔχει σωθῆ πιὰ ἀπὸ τὸ κακό.
Αὔτδες ποὺ πάντα προσπαθεῖ,
μπορεῖ ἀπὸ μᾶς νὰ λυτρωθῇ.

Διότι ἡ δύναμις καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διάδικτος μόχθος πρὸς τὸ καλύτερον, τὸ αἰλώνιον γεννοβόλημα νέων Ιδανικῶν μετὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν παλαιῶν.

Εἶναι λοιπὸν διάδικτος τοῦ Γκαΐτε ψυχικὸς μῆθος, φυσιογνωμία κατὰ τὸ ἥμισυ πραγματική καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μυθική, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπότης προβάλλει πρὸς τὰ ἔξω τὸ πρόβλημά της, τὰς ἀνησυχίας της καὶ τοὺς μυχίους ἀγῶνας της. Γίνεται σύμβολον αἰώνιων δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τῶν αἰώνιων πεπρωμένων τῆς ἀνθρωπότητος, ποὺ εἶναι ἡ ἐπιδίωξις καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἀνωτέρων σκοπῶν, δύος ἡ γνῶσις τοῦ ὠραίου, διάκαθαρὸς καὶ ἐλεύθερος ἀνθρωπισμός, διφρόνιμος αὐτοπεριορισμός, πρὸ πάντων δὲ ἡ δημιουργικὴ διὰ τοὺς συνανθρώπους καὶ γόνιμος διὰ τὸ μέλλον δρᾶσις.

Πρῶτο μέρος τῆς τραγωδίας

ΝΥΧΤΑ

(Σὲ μιὰ στενὴ γοτθικὴ κάμαρα μὲ ψηλούς θόλους εἶναι καθισμένος διάδικτος Φάουστ μπροστά στὸ γραφεῖο του).

ΦΑΟΥΣΤ

"Ἄχ ! σπούδασα φιλοσοφία
καὶ νομική καὶ γιατρική,
κι ἀλί μου καὶ θεολογία
μὲ κόπτο καὶ μ' ἐπιμονή·
καὶ νά με δῶ μὲ τόσα φῶτα,
ἐγὼ μωρός, ὅσο καὶ πρῶτα !
Μὲ λένε μάγιστρο, ἀκόμα δόκτορα,
καὶ σέρνω δέκα χρόνια τώρα
ἀπὸ τὴ μύτη ἐδῶ κι ἔκει
τοὺς μαθητές μου — καὶ τὸ βλέπω δὲν μπορεῖ
κανένας κάτι νὰ γνωρίζῃ !

Λέσ τὴν καρδιά μου αύτὸ φλογίζει.
 Νάι, πιότερα ξέρω παρὰ ὅλοι μαζί,
 γιατροί, δικηγόροι, παπάδες, σοφοί·
 δισταγμοί, ύποψίες δὲ μὲ ταράζουν,
 κόλασες, διάολοι δὲ μὲ τρομάζουν —
 ἔτσι ὅμως κι ἡ χαρὰ μοῦ εἶναι φευγάτη,
 δὲν τὸ φαντάζομαι πώς ξέρω κάτι
 καλὸ στὸν κόσμο νὰ τὸ διδάξω,
 νὰ τὸν φωτίσω, νὰ τὸν ἀλλάξω.
 Οὔτ' ἔχω δὰ καλὰ καὶ πλοῦτο,
 δόξα, τιμὲς στὸν κόσμο τοῦτο.
 Μήτε σκυλὶ ἔτσι θά 'θελε νὰ ζῆ!
 Γι' αύτὸ ἔχω στὴ μαγεία παραδοθῆ,
 μήπως τὸ πνεῦμα τὸ στόμα ἀνοίξῃ
 κι ἡ δύναμή του μὴ μοῦ δείξῃ
 κάποια μυστήρια, ὥστε ἄλλο ἐδῶ
 νὰ μὴν παιδεύουμαι νὰ πῶ
 δ, τι δὲν ξέρω, νὰ γνωρίσω τί
 βαθιὰ τὸν κόσμο συγκρατεῖ,
 κάθε ἀφορμὴ καὶ σπόρο ν' ἀντικρίσω
 καὶ κούφια λόγια πιὰ νὰ μὴν πουλήσω.
 Νά 'βλεπες, φῶς τοῦ φεγγαριοῦ,
 τὸν πόνο μου στερνὴ φορά,
 τὶς ὁρες τοῦ μεσονυχτιοῦ,
 ποὺ ἐδῶ σὲ πρόσμενα συχνά,
 πῶς σὲ βιβλία, χαρτιὰ σωρὸ
 σύντροφο σ' εἷχα θλιβερό ;
 "Αχ! νὰ μποροῦσα στὶς ψηλὲς
 μὲ σὲ ν' ἀνέβαινα κορφές,
 μὲ στοιχεὰ στὰ σπήλαια νὰ πετοῦσα,
 στὸ θάμπος σου λιβάδια νὰ γυρνῶ,
 κάθε γνώσης τινάζοντας καπνὸ
 στὸ δρόσος σου νὰ ξαρρωστοῦσα !

.

('Ανοίγει τὸ βιβλίο καὶ μελετᾶ μὲ μυστήριο τὸ σημεῖο τοῦ Πνεύματος. Λάμπεται κοκκινώπτη φλόγα, τὸ Πνεῦμα παραγνιάζεται μέσα στὴ φλόγα).

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Ποιός κράζει ;

ΦΑΟΥΣΤ

(γυρίζει τὸ πρόσωπο)

‘Οραμα φοβερό !

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Μὲ ὄρμὴ μ' ἔχεις ἐδῶ βγαλμένο
βυζαίνοντας στὴ σφαίρα μου καιρό,
καὶ τώρα —

ΦΑΟΥΣΤ

‘Οιμέ ! Δὲ σὲ ύπομένω !

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Μὲ τὴν πνοήν πιασμένη μὲν ἰκετεύεις,
τὴ φωνή μου ν' ἀκούστης, νὰ μὲ δῆς γυρεύεις·
γέρνω στὴ δυνατή σου δέηση κι ἔρχομαι ! “Ομως,
ύπεράνθρωπε, ποιός σὲ πιάνει τρόμος ;
Ποὺ εἴν’ ἡ ὄρμὴ τῆς ψυχῆς ; Ποῦ εἶναι τὸ στῆθος,
ποὺ κόσμο ἔπλασε κι ἔτρεφε στὸ βύθος ;
ποὺ σὲ χαρᾶς φουσκώνοντας μεθύσι
ἔμᾶς τὰ πνεύματα ἥθελε ν' ἀγγίσῃ ;
Ποὺ είσαι, Φάουστ, ποὺ ἡ φωνή σου μὲ καλοῦσε,
ποὺ μ' δση δύναμη εἶχε μὲ ἀπαίτοῦσε ;
Σὺ είσαι, ποὺ νιώθεις στὴν πνοή μου φρίκη
κι δλόβραθά σου τρέμεις σὰ σκουλήκι,
ποὺ στὴ γῆ κουλουριάζεται δειλό ;

ΦΑΟΥΣΤ

‘Εγώ, φλόγινη εἰδή, νὰ φύγω ἐμπρός σου ;
‘Ο Φάουστ είμαι γώ, ό δομοιός σου !

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Στὸ κύμα τῆς ζωῆς, στῶν ἔργων τὸ βρασμὸ
κατεβαίνω, ἀνεβαίνω,

έδω κι ἐκεῖ πηγαίνω.

Γέννα καὶ μνῆμα,

αἰώνιο κύμα,

φάδι ποὺ ἀλλάζει,

ζωὴ παύ βράζει,

στοῦ καιροῦ ἔγὼ διάζομαι τὸ βοερὸ ἀργαλειὸ
καὶ τοῦ θεοῦ τὸ φόρεμα ὑφαίνω ζωντανό.

ΦΑΟΥΣΤ

Σύ, ποὺ τὸν κόσμο ὀλάκερο ἀγκαλιάζεις,
πνεῦμα ἀσίγαστο, πόσσο εἶμαι κοντὰ σὲ σένα!

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

Μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ νιώθεις μοιάζεις.

”Οχι μὲ μένα! (χάνεται)

ΦΑΟΥΣΤ

(πέφτοντας κάτω)

”Οχι μὲ σένα;

Τότε μὲ ποιόν;

’Εγὼ τοῦ Θεοῦ δμοίωμα!

Καὶ μήτε κάν ἐσένα.

(χτυπᾶ ἢ πόρτα)

Στὴν ὄργή! Τὸ γνωρίζω — εἰν' ὁ βοηθός μου —
ἡ εὔτυχία μου ὀλάκερη θὰ σβήσῃ!

Νὰ ’ρθῃ ὁ σχολαστικὸς αὐτὸς νὰ κυνηγήσῃ
τὰ ὁράματα τὸ πλῆθος ἀπὸ μπρός μου!

(Ο Βάγνερ, δι μαθητής του, μπαίνει φορώντας ρόμπα καὶ υψηλικό σκοῦφο κατ
κρατῶντας λύχνο στὸ χέρι. Ο Φάουστ γυρίζει τὸ πρόσωπο δυσαρεστημένος)

ΒΑΓΝΕΡ

Συμπαθᾶτε! Ἀπαγγέλλετε, θαρρῶ·

βέβαια κάποια τραγωδία Ἑλληνική;

Κάτι θελα ἀπ' τὴν τέχνη αὐτὴ νὰ ὡφεληθῶ,
γιατὶ ἔχει τώρα πέραση πολλή.

Ο θεατρίνος, τ' ἀκουσα συχνά,

μποροῦσε, λένε, νὰ διδάξῃ καὶ παπά.

ΦΑΟΥΣΤ

Ναί, ἂν είναι θεατρίνος κι ό παπάς, καθώς
πολλές φορές τυχαίνει.

ΒΑΓΝΕΡ

Ἄχ, ὅταν μένη στὸ γραφεῖο κανεὶς κλειστὸς
καὶ μόλις μιὰ γιορτὴ μονάχα βγαίνη
τὸν κόσμο μὲ τὸ κιάλι ν' ἀντικρίσῃ,
μὲ τὴν πειθώ μπορεῖ νὰ τὸν διοικήσῃ ;

ΦΑΟΥΣΤ

Ἄν δὲν τὸ αἰσθάνεστε, προσπάθεια περιττή,
ἀπ' τὴν ψυχή σας ἄμα δὲν πηγάζῃ
καὶ τὶς καρδιές ὅσων ἀκοῦν δὲν τὶς δαμάζῃ
μ' εὐχαρίστηση μέσα δυνατή.

Καθίστε σεῖς, κολλᾶτε, μαγειρεύετε
ἀπὸ τῶν ἄλλων τ' ἀποφάγια ἔνα φαγὶ¹
καὶ τὸ σωρὸ τὴ στάχτη σας σκαλεύετε
μιὰ φλόγα ἐκεῖθε κακορίζικη νὰ βγῆ !
Θὰ σᾶς θαυμάσουνε μαϊμοῦδες καὶ παιδιά,
ἄν είναι τέτοια ἡ ἐπιθυμιά σας —
μὰ καμιὰ δὲ θ' ἀγγίζετε καρδιά,
ἄν δ λόγος δὲν βγαίνη ἀπ' τὴν καρδιά σας.

ΒΑΓΝΕΡ

Ἡ ἀπαγγελία κάνει τὸ ρήτορα πώς μένω
πίσω πολὺ σ' αὐτὸ καταλαβαίνω.

ΦΑΟΥΣΤ

Ἐντιμο κέρδος νὰ ζητᾶς !
Σὰν τὸν τρελὸ κουδούνια μὴν κρεμᾶς !
Τὸ λογικὸ κι ἡ κρίση ἡ ὄρθη
τέχνη δὲν θέλουν νὰ δειχτοῦν πολλή·
κι ἄν σοβαρὰ κάτι ἔχετε νὰ πῆτε,
ποιά ἀνάγκη λέξεις νὰ γυρεύετε νὰ βρῆτε ;
Ναί, οἱ λόγοι σας, δλάστραφτα ξεσκίδια,
ποὺ τὰ κρεμᾶτε τῶν ἀνθρώπων μπιχλιμπίδια,

σὰν τοῦ χινόπωρου ἄχαρα εἶναι τὴν πνοή,
ποὺ σὲ φύλλα ξερὰ τριζοβολεῖ.

ΒΑΓΝΕΡ

Ἄχ, θεέ μου ! Ἡ μὲν τέχνη μακρά,
ὅ δὲ βίος βραχύς. Πολὺ συχνὰ
στὰ κριτικὰ τὰ μελετήματά μου
νὰ χάσω πάσω τὰ λογικά μου.
Τί δύσκολα κανένας ποὺ κερδαίνει
τὰ μέσα στὶς πηγές ποὺ πᾶν' ψηλά
Καὶ πρὶν ἀκόμα φτάσῃ στὰ μισὰ
τοῦ δρόμου, φουκαρὰς πεθαίνει.

ΦΑΟΥΣΤ

Μὴν ἔχης τὰ βιβλία γι' ἄγια βρύση,
ὅπου γιὰ πάντα ξεδιψᾶ κανείς ;
Ποτέ σου τὴ δροσιά δὲ θὰ τὴ βρῆς,
ἄν μέσα ἀπ' τὴν ψυχὴν δὲ σοῦ ἀναβρύση.

Μετάφραση Κ. Χατζοπούλου

Γκαΐτε

3. Ο ΒΟΥΤΗΧΤΗΣ

«Ιππότης ἄρα ἡ σκουτάριος τολμᾶ
σ' αὐτὸν νὰ ριχθῇ τὸ βυθό ;
Χρυσὸ ποτήρι στὰ βάθη πετῶ,
νά, τὸ πιεν ἥ μαύρη ρουφήστρα γοργά.
Ἐκεῖθε ἀν κανείς τὸ σηκώση ἀπὸ κάτου,
σ' αὐτὸν τὸ ἀπαφήνω καὶ ἃς εἴν' χάρισμά του».

Καὶ μὲς στῆς Χάρυβδης τὸ ἄγρια νερὰ
ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ σκληροῦ,
τοῦ ὄλόρθου βράχου κι ἐμπρὸς κρεμαστοῦ,
δὲ ρήγας τὴν κούπα στὸ κύμα πετᾶ.

«Καὶ πάλι ἐρωτῶ σας : καρδιὰ ποιός θὰ δείξῃ
σὲ τοῦτο τὸ χάος βαθιὰ νὰ βουτήξῃ ;».

Αλλὰ σκουτάριοι κι ἵππότες τ' ἀκοῦν
καὶ λόγο δὲ λέγουν, σκυφτὰ
μὲς στ' ἄγριο κύμα κοιτάζουν ποὺ σκᾶ,
τὸ κέρδος χρυσοῦ ποτηριοῦ δὲν ποθοῦν.
Καὶ ὁ ρήγας καὶ τρίτη φοράν ἐρωτάει.
«Κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ ρ̄χθῇ δὲν τολμάει ;».

Κι ὅλαι, ὅπως πρίν, ἀπομένουν βουβοί—
σκουτάριος, γλυκός, θαρρετός,
στοὺς φοβισμένους συντρόφους του ἐμπρὸς
προβαίνει καὶ ζώνη πετᾶ καὶ μαντί.
Γυναῖκες τριγύρουθε κι ἀνδρες τηράζουν
τ' ἀγόρι τὸ ἔξαίσιον, ὅποὺ ὅλοι θαυμάζουν.

Κι ὅπως στοῦ βράχου τὸ γέρμα πατεῖ
νὰ ἴδῃ στὸ βυθὸ τὰ νερά
ποὺ 'χε ρουφήσει, στ' ἀπάνου ξερνᾶ
βογγώντας ἡ Χάρυβδη καὶ μὲ βοή,
ώς νὰ ἥταν βροντῆς μακρινῆς ἀγρικιῶνται,
μὲ ἀφριὰν ἀπ' τὰ σπλάχνα της ὅπως πετιῶνται.

Βράζει, χοχλάζει, σφυρίζει, βροντᾶ
σὰν στιά ποὺ σμιχθῇ μὲ νερό,
τὰ οὐράνια βρέχει μὲ ἀφρὸν ἀχνιστὸ
καὶ ἀδιάκοπα κύμα τὸ κύμα χτυπᾶ·
τὸ ἀκένωτο βάθος ποτὲ δὲν ἀδειάζει,
λέσ κι ἄλλη μιὰ θάλασσα ἡ θάλασσα βγάζει.

Λουφάζει τέλος τὸ ἄγριο στοιχειό
καὶ χάσκει ἀπ' τὴν ἄσπρην ἀφριὰ

σχισμάδα ἄπατη, μαύρη πλατιά,
σὰν δρόμος, ποὺ βγαίνει στὸν Ἀδη· μ' ὅχὸ
τὰ κύματα ὀλάγρια, στριφτὰ ρουφημένα
βυθιῶνται μὲν ὄρμῃ στὸ σιφούνι ἀρπαγμένα.

Πρὶν τὸ κυμάτωμα ὀπίσω νὰ ἐλθῇ,
ὅ νέος θερμὰ τὸ θεό
«βοήθεια» κράζει — καὶ ἴδού βοητὸ
στηκώνεται τρόμου κι εύθὺς ἥ στροφὴ
μὲς στ' ἄγνωστο σέρνει καὶ κλεῖ τὸν γενναῖον
νεαρὸ βουτηχτή, ποὺ δὲν φαίνεται πλέον.

Καὶ γαληνής ἥ κορφὴ τοῦ νεροῦ,
ἀλλὰ κουφοβράζει βαθιά·
εὔχεται ὀλότρεμη κάθε λαλιὰ
«νὰ εἰν' ὥρα καλή» τ' ἀνδρειωμένου παιδιοῦ·
πλὴν τὰ πάντα πλιὸ κούφια τὰ κύματ' ἀκοῦνε
καὶ μὲν καρδιοχτύπι φριχτὸ καρτεροῦνε.

Καὶ ἂν ἥθε ρίξης τὸ στέμμα κι εἰπῆς
μ' αὐτὸ θὰ γενῆ βασιλιάς,
θὰ τὸ φορέσῃ ἂν κανεὶς ἀπὸ σᾶς
τὸ σώσῃ! μιᾶς τόσο ἀκριβῆς ἀμοιβῆς
δὲν μ' ἔπιανε πόθος. Τί κλειοῦν τέτοια βάθη
ψυχὴ ζωντανοῦ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς μάθη.

Καράβι ἀρπάζει ἥ ρουφήστρα συχνὰ
καὶ πᾶν στὸ βυθὸ μὲν ροπή·
σπασμένο μόνον κατάρτ' ἥ σκαρὶ
ξεβγαίνει ἀπ' τὸ βάραθρο π' ὅλα ρουφᾶ. —
Πλὴν σφύριγμ' ἀντάρας· ψηλότατο βγάζει
καὶ πάντα σιμὰ καὶ σιμότερα βράζει.

Βράζει, χοχλάζει, σφυρίζει βροντᾶ
σὰν στιὰ πού σμιχθῆ μὲ νερό,
τὰ οὐράνια βρέχει μὲ ἀφρὸν ἀχνιστὸ
καὶ ἀδιάκοπα κύμα τὸ κύμα χτυπᾶ
καὶ ὡς κρότος βροντῆς μακρινῆς ἀγρικιέται,
μὲ βόγγο ἀπ' τὰ σπλάχνα της ὅπως πετιέται.

Καὶ ἀπ' τῶν κυμάτων τὰ μαῦρα νερά,
σὰν κύκνου ἀσπρολόγημα, ἵδες,
καὶ χέρ' ὑψώνεται καὶ γυαλιστὲς
φανίζονται πλάτες καὶ λάμνει γοργά,
ἵδες τον, ψηλὰ στὸ ζερβί του τινάζει
τὴν κούπα, χαρά μὲ νοήματα ἐκφράζει.

Πῆρε βαθίὰ καὶ πολὺ τὴν πνοὴ
καὶ τ' ὄγιο χαιρέτισε φῶς.
Κι δ ἔνας τ' ἄλλου πολὺ χαρωπός
φωνάζ· «είναι ἐδῶ, δὲν ἐπιάσθηκε, ζῆ !»
καὶ ἀπ' τῆς καταβόθρας τὸν τάφο γενναῖος
ψυχὴ ζωντανὴν ἔξανάφερ' ὁ νέος!

“Ερχεται· κι ὅλο τὸν ζώνει μὲ μιὰ
τὸ σύχαρο πλῆθος κι ἐμπρὸς
στὸ ρήγα κλίνει τὰ γόνατ' αὐτός,
τὴν κούπα προσφέρει, κι ὁ ρήγας ματιὰ
τῆς κόρης του ρίχνει, πού πλήθιο κερνάει
κρασὶ λαμπυρό, κι ἔτσι ὁ νιὸς χαιρετάει :

«Νὰ ζήσῃ ὁ ρήγας! χαρά στὴν ψυχή,
πού πνέει στὸ ρόδινο φῶς!
Κεῖ κάτου εἰν' ὅμως τρομάρα ὁ βυθός·
θητὸς τοὺς θεούς, ὡ! νὰ μὴν προκαλῇ

κι ἔκεινα ποτέ του νά ίδη μήν ποθήσῃ
πού τοῦ χουν στὴ φρίκη τοῦ σκότους βυθίσει.

Σὰν ἀστραπὴ ἐβουλοῦσα γοργά,
νά, μ' ἄγρια μοῦ χύθηκε ὄρμὴ
μεσ' ἀπὸ βράχου σπηλιὰ μιὰ πηγή·
τῶν δυὸς ρεματιῶν ἡ μανία μ' ἄρπα,
σὰν σβοῦρο μὲ στρίβει τριγύρω μὲ ζάλη·
ἀνώφελ' ἡ ἀντίσταση ἐστάθη κι ἡ πάλη.

Τότε δὲ Θεός, ὃποὺ κράζω βοηθὸς
εἰς ἄκρου κινδύνου στιγμή,
μοῦ δείχνει ξέρα βαθιὰ πεταχτή·
εύθὺς τὴν ἀδράχνω, ἀπ' τὸ θάνατο γλιῶ·
καὶ στὰ μυτερὰ κεῖ κοράλλια κρεμιότουν
καὶ ἡ κούπα, ποὺ στ' ἄπατ' ἀλλιῶς θά βυθιότουν.

"Οτ' εἶχα κάτουθε βάθος βουνοῦ
καὶ δμοῦ πορφυρὴ σκοτεινιά,
κι ἐνῷ χαν ἄκοπη νέκρα τ' αὔτιά,
τὰ μάτια κοιτοῦσαν τῇ φρίκῃ βυθοῦ,
ποὺ μὲς στὲς ταρτάριες του σειόνταν σχισμάδες
δρακόνια καὶ ἀσκάλαβοι κι ἄλλες μαυράδες.

Μαῦρα βρυάζαν καὶ ἀνάκατα ἔκει
σὰν δύσμορφοι σβόλοι στριφτὰ
οἱ ρίνες, πόχουν ἀγκίδια φριχτά,
τὸ τέρας ἡ σφύραινα, ἡ τόσο δεινή,
καὶ ὡς θάλασσας ὕαινα δείχνει σ' ἐμένα
φοβέρισμα ὁ πόρφυρας δόντι ἀγριεμένα.

'Εκεῖ κρεμασμένος τρόμο ἀγρικῶ,
ἔγδω νά μαι ἡ μόνη καρδιά,

ποὺς ζῆ μὲ ἵσκιαστρα μὲς στὴν ἑρμιά,
ο' ἀνέλπιδο βάθος, μακρ' ἀπ' τὸν ἡχὸν
τῆς παρηγορήτρας τοῦ ἀνθρώπου ὁμιλίας
μὲ τέρατα δμοῦ τῆς πικρῆς μοναξίας.

Μοῦ ἔφριξε ὁ νοῦς· πλοκαμοὺς ἴδοὺ σειεῖ
συρτὰ πρὸς ἐμένα ἕκατὸ
θεριό, ποὺ θενὰ μ' ἀδράζῃ· ἀπολνῶ
στοῦ τρόμου τὴν τρέλα κοράλλου κλαρί,
ὅποὺ ἔσφιγγα· ἀμέσως μὲ λύσσα μ' ἀρπάζει
τὸ ρεῦμα — εὔτυχία, ποὺ ἐπάνω μὲ βγάζει».

Σχεδὸν ξιπάσθη στὸ διήγημ' αὐτὸ
δρήγας καὶ λέγει τοῦ νιοῦ:
«Δική σου ἡ κούπα· κι ἴδοὺ τοῦ χεριοῦ
τὸ πλιό μου σοῦ τάζω πετράδι ἀκριβό,
ἄν ἥθελες πάλι τολμώντας μοῦ μάθει
τί στέκει μὲς στ' ἄκρα τῆς θάλασσας; βάθη».

Τὸ ἄκού' ἡ κόρη κι εὐθὺς λαχταρεῖ
καὶ λέγει μὲ χείλη γλυκά:
«Πατέρα, φθάνουν παιγνίδια σκληρά!
Σοῦ βάσταξε ἀγώνα, ποὺ δὲν ἤμπορεῖ
κανείς, καὶ ἀν τὸν πόθο δὲν ἥθεις δαμάσει,
προσκάλεσε ἵππότη νὰ τὸν ξεπεράσῃ».

Τὴν κούπ' ἀδράχνει του ὁ ρήγας εὐθὺς
καὶ μὲς στὸ βυθὸ τὴν πετᾶ:
«Ἄν πάλι μιὰ μοῦ τῇ φέρης φορά,
ὅ πρῶτος ἵππότης μου θά 'σαι καὶ αὐτῆς
τὰ χείλη, ποὺ σπλάχνος γιὰ σὲ δείχνουν τώρα,
φιλεῖς ώς νυμφίος στὴν ἵδια τὴν ὥρα».

Ούρανια παίρνει τον τότες ἀντρειά
τοῦ ἀστράφτ' ἡ βλεψιά τολμηρή,
θωρεῖ ποὺ κόκκινη ἐγίνη καὶ ὅχνὴ
ἡ εὔμορφ' εἰδή της σὲ λιγοθυμιά
καὶ δύ πόθος γιὰ τέτοιο βραβεῖο στὰ κάτου
τὸν σπρώχνει κι ὁρμᾶ ἡ ζωῆς ἢ θανάτου.

Καὶ ἀκοῦν τὸ κύμα, ποὺ ἀπάνου γυρνᾶ,
καὶ ὅχὸς προμηνᾶ το βροντῆς,
καὶ σκύφτουν κάτου μὲ βλέμμα στοργῆς·
ἐρχόνταν, ἐρχόνταν τὰ πλήθια νερά,
βογγοῦσαν ἀπάνου, βογγοῦσαν στὰ βάθη,
πλὴν δὲν ξαναφέραν τὸν νέο, ποὺ ἔχαθη.

Μετάφραση Νικολάου Κογεβίνα

Σίλλερ

IV. ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

('Ιστορική τραγωδία σὲ πέντε πράξεις)

'Υπόθεση τοῦ ἔργου είναι ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος καὶ δέκατος πόλεμος 'Οκταβίου, 'Αντωνίου καὶ Λεπίδου κατὰ τοῦ Βρούτου τοῦ Κασσίου καὶ τῶν ἄλλων συνενόχων των. Τελειώνει μὲ τὴ μάχη τῶν Φιλίππων.

Παραθέτομε δυὸ σκηνές, ἀπὸ τις ὁποῖες προβάλλουν οἱ διαφορετικοὶ χαρακτῆρες τῶν κυριοτέρων προσώπων τῆς τραγωδίας, τοῦ Καίσαρος, τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ 'Αντωνίου.

B' ΠΡΑΞΗ – B' ΣΚΗΝΗ

(Τὸ σπίτι τοῦ Καίσαρα. Βροντὲς καὶ ἀστραπές. Μπαίνει ὁ Καίσαρας μὲ τὰ νυχτικά του)

ΚΑΙΣΑΡ

Ούτ' ὁ οὐρανὸς ἥσυχασε οὔτε ἡ γῆ
τούτη τῇ νύχτᾳ. Τρεῖς φορὲς ἡ Καλπουρνία
στὸν ὑπνὸν τῆς ἐφώναξε, «βοήθεια!
σκοτώνουνε τὸν Καίσαρα!».

Εἶναι κανένας μέσα;

ΤΠΗΡΕΤΗΣ

Κύριε...

ΚΑΙΣΑΡ

Πήγαινε νὰ προστάξῃς τοὺς ιερεῖς
νὰ προσφέρουν θυσία
κι ἔλα εὐθὺς νὰ μοῦ πῆς τί προμαντεύουν.

ΤΠΗΡΕΤΗΣ

Πηγαίνω, Κύριε.

(φεύγει· μπαίνει ἡ Καλπουρνία)

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Καίσαρα, τί θὰ κάνης; λογαριάζεις
νὰ πᾶς ἔχω; Δὲν πρέπει
νὰ φύγης διόλου σήμερα ἀπ' τὸ σπίτι.

ΚΑΙΣΑΡ

‘Ο Καίσαρας θά ’βγη ἔχω, Καλπουρνία.
Οἱ κίνδυνοι μ' ἀπείλησαν ἐμένα
πάντα πίσω ἀπ' τὶς πλάτες.
μόλις δοῦνε τοῦ Καίσαρα τὴν ὅψη,
γίνονται ἄφαντοι.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Καίσαρα, ποτέ μου

δὲν ἔχω δώσει ώς τώρα
πίστη σὲ προμηνύματα. “Ομως τοῦτα
μὲ κάνουν νὰ τρομάζω. Εἶναι ἐδῶ μέσα
κάποιος, ποὺ — ἔξὸν ἀπὸ ὅσα ἀκούσαμε ὅλοι
κι εἰδαμε ὅλοι — δηγιέται γι' ἄλλα ἀκόμα

δράματα φριχτά, ποὺ εἶδαν οἱ βάρδιες.
 Εἶδαν μιὰ λέαινα νὰ γεννάῃ στὸ δρόμο.
 Ἀνοίξαν τάφοι καὶ πέταξαν ἔξω
 τοὺς νεκρούς. Ἀγριοὶ, πύρινοι στρατιῶτες
 πάνω στὰ σύννεφα εἶχαν στήσει μάχη,
 παραταγμένοι σὲ γραμμὲς καὶ λόχους
 καὶ σὲ τάξη πολέμου, κι ἀπὸ πάνω
 στάλαζε τὸ οἴμα σὰν ψιχάλα κάτου
 στὸ Καπιτώλιο. Τοῦ πολέμου ἡ ἀντάρα
 γιόμιζε τὸν ἀέρα·
 ἄλογα χλιμιντρούσανε· βογγούσαν
 ἀνθρωποι ποὺ πεθαίναν, καὶ παντοῦ
 κυνηγιοῦνταν φαντάσματα στοὺς δρόμους
 σκούζοντας καὶ στριγγλίζοντας. Ὡ, Καίσαρα,
 αὐτὰ εἶναι πράγματα ἔξω ἀπὸ τὴ φύση
 καὶ μὲ φοβίζουν.

ΚΑΙΣΑΡ

Τί μποροῦμε οἱ ἀνθρωποι
 ν' ἀποφύγουμε ἀπ' ὅσα οἱ παντοδύναμοι
 ἔχουν δρίσει θεοί; Ὁστόσο ὁ Καίσαρας
 θὰ πάη ἔξω. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ γίναν
 εἶναι γιὰ ὄλον τὸν κόσμο προμηνύματα·
 ὅχι μόνο γιὰ μένα.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

“Οταν εἶναι
 νὰ πεθάνουν ζητιάνοι, δὲ φανῆκαν
 ποτὲ κομῆτες. Μὰ τῶν βασιλιάδων
 τὸ θάνατο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ούρανοι
 τὸν μηνοῦνε μὲ φλόγες.

ΚΑΙΣΑΡ

‘Ο δειλὸς
 πεθαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του
 πολλὲς φορές· ὁ ἀντρας ὁ γενναῖος

δοκιμάζει ἔνα θάνατο μονάχα.

Ἄπο δσα θαύματα ἔχω ὡς τώρα ἀκούσει,
τὸ πιὸ περίεργο ἀπ' ὅλα εἶναι γιὰ μένα
τὸ πῶς φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ ξέρουν
πῶς ὁ θάνατος, πού 'ναι τέλος βέθαιο
γιὰ δλους, θά 'ρθη, ὅταν εἶναι ἡ ὥρα νά 'ρθη.

(ξαναμπαίνει ὁ ὑπηρέτης)

Τί εἴπαν οἱ οἰωνοσκόποι;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Πῶς ὁ Καίσαρας θὰ ἐπρεπε νὰ μείνῃ
σήμερα σπίτι. Ὁταν βγάλαν τὰ ἐντόσθια
τοῦ σφαχτοῦ, δὲν μπορέσανε νὰ βροῦνε
καρδιὰ μέσα στὸ ζῶο.

ΚΑΙΣΑΡ

Αὔτὸ τὸ κάνουν

οἱ θεοί, γιατὶ θέλουν νὰ ντροπιάσουν
τοὺς δειλούς. Θά ήταν ζῶο χωρὶς καρδιὰ
κι ὁ Καίσαρας, ἀν ἔμενε κλεισμένος
ἀπὸ φόβο. Ὁχι, ὁ Καίσαρας θὰ βγῆ
ἀπὸ τὸ σπίτι. Ο κίνδυνος τὸ ξέρει
πῶς ὁ Καίσαρας εἶναι πιὸ ἐπικίνδυνος
παρ' ὅ,τι αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Εἴμαστε οἱ δυὸ λιοντάρια γεννημένα
τὴν ἴδια μέρα κι είμαι ἐγὼ τὸ πρῶτο
καὶ τὸ πιὸ τρομερὸ μέσα στὰ δυό.

Καὶ ὁ Καίσαρας θὰ βγῆ καὶ σήμερα ἔξω.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Ἄλιμονο, κύριέ μου,
τὴ φρόνησή σου τὴν τυφλώνει ἡ τόση
πεποίθησή σου. Μήν πᾶς σήμερα ἔξω !

Πλές πῶς δικός μου φόβος
σὲ κρατεῖ μὲς στὸ σπίτι, ὅχι δικός σου.
Ἄς στείλουμε λοιπὸν τὸν Μάρκο 'Αντώνιο

στή Γερουσία κι ἃς τοὺς μηνύσουμε ὅτι
εἰσαι ἀνήμπορος σήμερα. Ἀφησέ με
γονατιστή μπροστά σου
νὰ σου ζητήσω αὐτή τὴ χάρη.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἄς εἶναι,
λοιπόν, ἃς πάτη ὁ Ἀντώνιος νὰ μηνύσῃ
πῶς δὲν εἴμαι καλά· καὶ γιὰ χατήρι σου
θὰ μείνω σπίτι.

(μπαίνει ὁ Δέκιμος)

Νά, ὁ Δέκιμος Βροῦτος.

Ἄς τὸν στείλουμε αὐτὸν στή Γερουσία.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Καίσαρα, χαῖρε. Εὕχομαι καλημέρα,
μεγάλε Καίσαρα ! Ἡρθα νὰ σὲ πάρω
στή Γερουσία.

ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ φτάνεις
πάνω στὴν ὡρα· γιατὶ θέλω, Δέκιμε,
νὰ πῆς χαιρετισμοὺς στή Γερουσία
ἀπὸ μέρος δικό μου
καὶ πῶς σήμερα δὲ θὰ πάω στὴ Σύγκλητο —
«δὲν μπορῶ», θὰ ἥταν ψέμα· «δὲν τολμῶ»,
μεγαλύτερο ψέμα — «δὲν θὰ πάω».
αὐτό, Δέκιμε, σύρε νὰ μηνύσης !

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Νὰ τοὺς πῆς πῶς εἴν’ ἄρρωστος.

ΚΑΙΣΑΡ

Πῶς ; ψέματα θὰ παραγείλη ὁ Καίσαρας ;
Ἐτέντωσα τὸ χέρι μου, λοιπόν,
τόσο μακριὰ καταχτώντας τὸν κόσμο,
γιὰ νὰ σκιάζωμαι τώρα νὰ μιλήσω
τὴν ἀλήθεια σὲ λίγους ἀσπρογένηδες ;

Δέκιμε, πές τους ὅτι
σήμερα δὲ θὰ πάω στὴ Γερουσία!

ΔΕΚΙΜΟΣ

Πές μου, μεγάλε Καίσαρα, μιὰ αἰτία,
ώστε νὰ μὴ γελάσουνε μαζί μου,
ὅταν θὰ τοὺς τὸ πῶ.

ΚΑΙΣΑΡ

‘Η αἰτία εἶναι
στὴ θέλησή μου μόνο. Δὲ θὰ πάω.
Τοῦτο φτάνει γιὰ κείνους. Μὰ σὲ σένα,
ἐπειδὴ σ’ ἔχω φίλο, θὰ τὸ πῶ.
‘Η γυναίκα μου ἔδω μὲ κρατεῖ σπίτι,
γιατὶ εἶδε στ’ ὄνειρό της
ἀπόψε τὸ ἄγαλμά μου καὶ σὰ βρύσῃ
ἀπὸ ἐκατὸ κρουνοὺς ἔβγαζε, λέει,
κατακάθαρον αἷμα·
κι ἔνα πλῆθος Ρωμαῖοι μὲ κορμιὰ
γερὰ καὶ μὲ χαμόγελο στὸ στόμα
ήτανε μαζεμένοι
καὶ βρέχανε τὰ χέρια τους. Αὐτὰ
ἡ Καλπουρνία τὰ ἔχει γιὰ σημάδια
κι ἀλάθευτα μηνύματα μεγάλης
συφορᾶς, ποὺ σιμώνει· καὶ πεσμένη
στὰ γόνατα μοῦ ζήτησε γιὰ χάρη
νὰ μὴν πάω σήμερα ἔχω.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Τὸ ὄνειρο αὐτὸ ἔξηγήθηκε στραβά.
Εἶναι ὅραμα καλὸ καὶ προμηνάει
εύτυχία. Τὸ ἄγαλμά σου, ποὺ σκορποῦσε
τὸ αἷμα ἀπὸ τόσες βρύσες, καὶ οἱ Ρωμαῖοι,
ποὺ λούζονταν μ’ αὐτὸ χαμογελώντας,
θέλουν νὰ ποῦν ὅτι ἡ μεγάλη Ρώμη
θὰ βυζάξῃ ἀπὸ σένα αἷμα ζωογόνο·
καὶ ὅτι ἄνθρωποι σπουδαῖοι θὰ τρέξουν νά ’ρθουν
κοντά σου, γιὰ νὰ πάρουνε σημάδια

τιμητικὰ καὶ χρώματα
καὶ κειμήλια ἱερὰ καὶ θυμητάρια.
Αὐτὸ μηνάει τῆς Καλπουρνίας τὸ σκνειρό.

ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ τὸ ἔξηγεῖς σωστὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο;

ΔΕΚΙΜΟΣ

Καὶ θὰ πεισθῆς καλύτερα, ὅμα ἀκούστης
αὐτὸ ποὺ ἔχω νὰ σοῦ πῶ. Μάθε λοιπὸν
πῶς ἔχει ἀποφασίσει ἡ Γερουσία
σήμερα νὰ προσφέρῃ
στὸ μεγάλο τὸν Καίσαρα τὸ στέμμα.
"Αν παραγγείλης ὅμως πώς δὲν πᾶς,
μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ ἀπόφαση. Κι ἀκόμα
θὰ μποροῦσε πολὺ εὔκολα
κανένας ἀπ' αὐτοὺς νὰ τὸ γυρίσῃ
στὸ γελοῖο καὶ νὰ πῆ : «ἄς σταματήσῃ
ἡ Γερουσία τὶς ἐργασίες τῆς, ὥσπου
ἡ γυναίκα τοῦ Καίσαρα νὰ δῆ
κάνα καλύτερο σκνειρό». Καὶ ἀν μείνῃ
ὁ Καίσαρας κρυμμένος, δὲ θ' ἀργήσῃ
νὰ ψιθυρίζῃ ὁ κόσμος : «δῆτε, δῆτε,
ὁ Καίσαρας φοβᾶται!».
Συχώρεσέ με, Καίσαρα, ἀν ἡ ἀγάπη μου
μὲ βάζει νὰ μιλῶ μὲ τέτοια λόγια
γι' αὐτὸ ποὺ θὲς νὰ κάνης. 'Η καρδιά μου
νικᾶ τὴ φρόνησή μου.

ΚΑΙΣΑΡ

Τί παιδιάστικοι τώρα, Καλπουρνία,
ποὺ μοῦ φαίνονται οἱ φόβοι σου. Καὶ νιώθω
ντροπή, ποὺ παρασύρθηκα κι ἔγώ.
"Ἄς μοῦ φέρουν τὸ ροῦχο μου ! Θὰ πάω !
(μπαίνουν ὁ Πόπλιος, ὁ Βροῦτος, ὁ Λιγάριος, ὁ Μέτελλος, ὁ Κά.
σκας, ὁ Τρεβώνιος καὶ ὁ Κίννας).
Νά κι δ Πόπλιος, ποὺ ἥρθε νὰ μὲ πάρη !

ΠΟΠΛΙΟΣ

Καίσαρα, καλημέρα.

ΚΑΙΣΑΡ

Καλῶς ὥρισες, Πόπλιε. Μπά καὶ ὁ Βροῦτος ;
 Κι ἔσν τόσο πρωϊνός ; Καλῶς τὸν Κάσκα !
 Γάει Λιγάριε, ὁ Καίσαρας δὲ στάθη
 ποτὲ τόσο κακὸς γιὰ σένα, ὅσο
 τοῦτες οἱ θέρμες ποὺ σὲ κάναν ἔτσι —
 Τί ὥρα εἶναι ;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Χτύπησε ὀχτώ, Καίσαρα

ΚΑΙΣΑΡ

Εύχαριστῷ σας ὅλους γιὰ τὸν κόπο
 καὶ τὴν εὐγένειά σας.

(μπαίνει ὁ Ἀντώνιος)

Νά ὁ Ἀντώνιος,

ποὺ ξενυχτάει στὰ γλέντια,
 κι ὅμως ξύπνησε κιόλα. Χαῖρε, Ἀντώνιε !

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Χαῖρε, μεγάλε Καίσαρα.

ΚΑΙΣΑΡ

Μηνύστε

νὰ εῖν' ἔτοιμοι ὅλοι. Βρίσκομα! σὲ λάθος,
 ποὺ μὲ τὴν ἄργητά μου ἔγινα αἰτία
 νὰ περιμένῃ ὁ κόσμος. Λοιπόν, Μέτελλε!
 Λοιπόν, Κίννα! Τί γέα, Τρεβώνιε ; Ἐσένα
 θέλω νὰ σοῦ μιλήσω. Μὴν ξεχάσης
 πώς πρέπει νά ’ρθης σήμερα σὲ μένα.
 Μένε κοντά μου, γιὰ νὰ σὲ θυμοῦμαι.

ΤΡΕΒΩΝΙΟΣ

“Οπως δρίζεις, Καίσαρα.

(μόνος του)

Καὶ μάλιστα

θὰ είμαι τόσο κοντά σου, ώστε θὰ φτάση
ἡ ωρα, ποὺ οἱ πιὸ καλοὶ σου φίλοι θὰ εὔχωνται
νὰ ήμουνα πιὸ μακριά σου.

ΚΑΙΣΑΡ

πᾶμε νὰ πιοῦμε ἐνὰ κρασὶ καὶ ὕστερα
φεύγουμε δλοὶ μαζὶ σὰν καλοὶ φίλοι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

(μονάχος του)

Τὸ δτὶ «σὰν καλοὶ φίλοι»
δὲν πάει νὰ πῇ καὶ «καλοὶ φίλοι» πάντα,
αὐτὸ εἰναι ποὺ σπαράζει,
δ Καίσαρα, τοῦ Βρούτου τὴν καρδιά.

(φεύγουν δλοὶ)

Γ' ΠΡΑΞΗ – Α' ΣΚΗΝΗ

(Στὸ Καπιτώλιο. Ἀμέσως μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Καίσαρος).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πόσες φορὲς θὰ τρέξῃ
ἀπάνω στὴ σκηνὴ τὸ αἷμα τοῦ Καίσαρα,
αὐτουνοῦ, ποὺ εἰναι τώρα ξαπλωμένος
στὰ πόδια τοῦ Πομπήιου καὶ δὲν ἀξίζει
περσότερο ἀπ' τὸ χῶμα ποὺ πατοῦμε!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ ὅσες φορὲς θενὰ τὸ βλέπουν οἱ ἄνθρωποι,
τόσες φορὲς θὰ λένε
γιὰ μᾶς : «Αύτοὶ εἰναι οἱ ἄντρες, ποὺ χάρισαν
τὴ λευτεριὰ στὴ Ρώμη ».

ΔΕΚΙΜΟΣ

Λοιπόν, θὰ πᾶμε ;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ναί, πηγαίνουμε δλοὶ !
Ἐμπρὸς δ Βροῦτος κι οἱ ἄλλοι ἀκολουθοῦμε
τιμώντας τὴν πορεία του
μὲ τὶς πιὸ ἀγνὲς καὶ ἀντρεῖς καρδιὲς τῆς Ρώμης !

ΒΡΟΥΤΟΣ

Γιὰ στάσου· κάποιος εἶναι.

(μπαίνει ἔνας ύπηρέτης)

"Ενας φίλος τοῦ Ἀντώνιου.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

"Ἐτσι, Βροῦτε,

μὲ πρόσταξε ὁ κύριός μου
νὰ γονατίσω! "Ἐτσι ὁ Μάρκος Ἀντώνιος
μὲ πρόσταξε νὰ πέσω μπρὸς στὰ πόδια σου
καί, ἀφοῦ σκύψω μπροστά σου,
πρόσταξε αὐτὰ τὰ λόγια νὰ σοῦ πῶ:
'Ο Βροῦτος εἶναι εὐγενικός, γενναῖος,
τίμιος καὶ συνετός.

Μὰ κι ὁ Καίσαρας ἦταν δυνατός,
τολμηρός, μεγαλόψυχος, μὲ ἀγάπη
γιὰ τοὺς φίλους του. Πές του
πώς τιμῶ κι ἀγαπῶ τὸ Βροῦτο. Πές του
πώς φοβόμουν τὸν Καίσαρα,
τὸν ἐσεβόμουν καὶ τὸν ἀγαποῦσα.

"Αν βεβαιώνῃ ὁ Βροῦτος τὸν Ἀντώνιο
πώς μπορεῖ δίχως κίνδυνο νὰ ῥθῇ
καὶ νὰ μάθῃ γιατί κρίθηκε ὁ Καίσαρας
ἄξιος γιὰ νὰ πεθάνῃ, τότε ὁ Ἀντώνιος
δὲ θ' ἀγαπᾶ τὸν Καίσαρα νεκρὸ
τόσον, ὅσο τὸν Βροῦτο ζωντανό·
καὶ θέλει ἀκολουθήσει
πιστὰ τὴν τύχη τοῦ μεγάλου Βρούτου
καὶ τὴν πολιτική του
μὲς στοὺς κινδύνους τοῦ καινούριου δρόμου
Αὐτὸς μηνάει ὁ κύριός μου ὁ Ἀντώνιος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

"Ο κύριός σου εἶναι καλὸς κι ἄξιος Ρωμαῖος,
προικισμένος μὲ νοῦ. Ποτὲ δὲν εἶχα

γι' αύτὸν ἄλλην ἴδεα. Πήγαινε πές του,
ἀν ἀγαπάᾳ νὰ 'ρθῃ ὡς ἐδῶ, θὰ μάθῃ
ἐκεῖνο ποὺ γυρεύει,
καί, στὴν τιμὴ μου, δὲ θὰ πάθη τίποτα.

ΤΠΗΡΕΤΗΣ

Πηγαίνω νὰ τὸν πάρω.

(φεύγει)

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τό 'ξερα πώς κι αύτὸς θὰ γίνη φίλος μας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μακάρι νὰ ἥταν ἔτσι. "Ομως κάτι
μοῦ λέει νὰ τὸν φοβοῦμαι· καὶ τυχαίνει
ἡ κακή μου ὑποψία
γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀληθεύη πάντα.

(μπαίνει δ 'Αντώνιος)

ΒΡΟΥΤΟΣ

Νά! νά! ἔρχεται δ 'Αντώνιος! Χαῖρε, 'Αντώνιε!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

"Ω πανίσχυρε Καίσαρα, αύτοῦ κάτω
σὲ θωρᾶ ξαπλωμένον; Οἱ τόσες σου νίκες
κι οἱ θρίαμβοί σου καὶ οἱ δόξες καὶ τὰ λάφυρα
συμμαζεύτηκαν τώρα
σ' αύτὸν τὸ λίγο τόπο μπρός μου; Χαῖρε!
Κύριοι, δὲν ξέρω τοὺς σκοπούς σας·
πτοιουνοῦ πρέπει νὰ τρέξῃ ἀκόμα τὸ αἷμα.
καταλληλότερη ὥρα δὲν εἶναι ἄλλη
ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ πέθανε δ Καίσαρας·
οὔτ' ἄλλο ὅργανο πιὸ ἄξιο
γι' αύτὸν τὸ ἔργο ἀπ' αύτά σας τὰ σπαθιά,
ποὺ τὰ λαμπραίνει τὸ πιὸ ὑπέροχο αἷμα
ὅλου τοῦ κόσμου. Σᾶς παρακαλῶ,

ἀν ἔχετε κακό γιὰ μένα, τώρα,
ποὺ τὰ κόκκινα χέρια σας σταλάζουν
κι ἀχνίζουν, κάντε αὐτό, ποὺ σᾶς ἀρέσει.
Καὶ χῖλια χρόνια ἀν ζήσω, δὲ θὰ νιώσω
τὸν ἑαυτό μου ποτὲ γιὰ νὰ πεθάνω
τόσο ἔτοιμο ὅπως τώρα. Καμιὰ θέση
δὲ θὰ μοῦ ἀρέσῃ τόσο, κανεὶς τρόπος,
ὅπως ἐδῶ στὸ πλάι τοῦ Καίσαρα σφαγμένος
ἀπὸ σᾶς τὰ ἐκλεκτὰ καὶ πιὸ μεγάλα
πνεύματα τοῦ κάιροῦ μας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

— “Ω ’Αντώνιε !
μὴ ζητᾶς ἀπὸ μᾶς τὸ θάνατό σου !

“Αν τώρα σοῦ φαινόμαστε σκληροὶ
καὶ φονιάδες, καθὼς μᾶς παρουσιάζουν
τὰ χέρια μας κι ἡ πράξη ποὺ ἐκτελέσαμε,
βλέπεις μόνο τὰ χέρια μας καὶ τοῦτο
τὸ αἰματερό μας ἔργο. Τὶς καρδιές μας
δὲν μπορεῖς νὰ τις δῆς. Αὔτες πονοῦνε·
καὶ μονάχα συμπόνια γιὰ τῆς Ρώμης
τὴν κοινὴ δυστυχία
ἔκανε τὴν πράξη.

Γιατὶ ὅμως διώχνει ἡ μιὰ φωτιὰ τὴν ἄλλη,
ἄκριβῶς ἔτσι διώχνει

καὶ ἡ μιὰ συμπόνια τὴν ἄλλη συμπόνια.

“Οσο γιὰ σένα, Μάρκο ’Αντώνιε,
τῶν σπαθιῶν μας οἱ κόψει εἶναι ἀπὸ μολύβι,
τὰ χέρια μας δὲν ἔχουνε τὴ δύναμη
τοῦ μίσους καὶ οἱ καρδιές μας
μ’ αἰσθήματα γιομάτες
ἀδερφικὰ σὲ δέχονται μ’ ἀγάπη
κι ἐκτίμηση καὶ πρόθεση καλή.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ ὁ ψῆφος σου τὴν ἴδια θὰ ἔχῃ δύναμη,

μὲ τὴ δική μας, ὅταν μοιραστοῦνε
τὰ καινούρια ἀξιώματα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

"Εχε μόνο
κομμάστι ύπομονή, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ
ὅ λαός, ποὺ εἶναι χαμένος ἀπὸ φόβο,
καὶ θενὰ σοῦ ἔξηγήσω
γιατὶ ἐγώ, πού, τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ
ποὺ χτυποῦσα τὸν Καίσαρα,
τὸν ἀγαποῦσα, ἔκανα αὐτὴ τὴν πράξη.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Δὲν ἀμφιβάλλω γιὰ τὴ φρόνησή σας.

"Ἄσ μοῦ δώσῃ ὁ καθένας
τὸ ματωμένο χέρι του. Καὶ πρῶτα πρῶτα
ᾶς δώσουμε τὰ χέρια, Μάρκο Βροῦτε,
μεῖς οἱ δυό. — Γάιε Κάσσιε,
θὰ σφίξω τὸ δικό σου.
Ἐσένα τώρα, Μέτελλε, κι ἐσένα, Κίννα,
κι ἐσένα, ἀντρεῖ μου Κάσκα. — Καὶ στὸ τέλος,
μὰ ὅχι τελευταῖο καὶ στὴν ἀγάπη,
τὸ δικό σου, Τρεβώνιε. Κύριοι μου
ἄχ, τὶ μπορῶ νὰ πῶ ; ... Ἡ ύπόληψή μου,
κύριοι, τούτη τὴν ὥρα

πατεῖ σ' ἔδαφος τόσο γλιστερό,
ποὺ ἔνα ἀπ' τὰ δυό κακά μπορεῖ κανένας
νὰ φαντασθῇ γιὰ μένανε :
πῶς εἴμαι ἄναντρος ἢ πῶς εἴμαι κόλακας.

Πώς σ' ἀγαποῦσα, Καίσαρα, ὦ ! αὐτό 'ναι ἀλήθεια.
Κι δν ἡ ψυχή σου τώρα μᾶς κοιτάζῃ
ἀπὸ ψηλά, δὲ θὰ σὲ θλίβῃ τάχα
κι ἀπὸ τὸ θάνατό σου πιὸ πολὺ^ν
νὰ βλέπης τὸν πιστό σου φίλο, τὸν Ἀντώνιο,
νὰ μολογάη εἰρήνη καὶ νὰ σφίγγῃ
τὰ ματωμένα χέρια τῶν ἔχτρῶν σου,

δω μεγάλε, μπροστά στὸ λείψανό σου;

"Αν εἶχα τόσα μάτια, δοσες ἔχεις

ἔσν πληγές, καὶ βγάζαν τόσα δάκρυα,

ὅσον αἷμα οἱ πληγές σου,

αὐτὸ θά ταν γιὰ μένα πιὸ σωστό,

παρὰ νά ρχομαι τώρα καὶ νὰ κλείνω

φιλία μὲ τοὺς ἔχτρούς σου.

Συχώρεσέ με, 'Ιούλιε! 'Εδῶ κυκλώθηκες,

δω λάφι εὐγενικό, ἐδῶ ἔπειτες κι ἐδῶ

στέκονται οἱ κυνηγοί σου λεκιασμένοι

ἀπ' τὴ θυσία σου καὶ κοκκινισμένοι

ἀπ' τὸ θάνατό σου!

"Ω κόσμε, ήσουν τὸ δάσος αὐτοῦ τοῦ λαφιοῦ

κι ήταν αὐτὸ ή καρδιά σου ἐσένα, δω κόσμε! ...

Τώρα όμως σὰν ἀγρίμι, χτυπημένο

ἀπ' τοὺς πρώτους τῆς χώρας,

κείτεσαι ἐδῶ μπροστά μου.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μάρκο 'Αντώνιε!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Συγγνώμη, Γάιε Κάσσιε· αὐτὰ εἶναι λόγια

ποὺ θὰ τὰ ποῦνε καὶ οἱ ἔχτροί του ἀκόμα

τοῦ Καίσαρα. Σ' ἐνὸς φίλου τὸ στόμα

εἶναι λόγια ψυχρὰ καὶ μετρημένα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲ θὰ σὲ ψέξω, 'Αντώνιε,

ποὺ παινεύεις τὸν Καίσαρα. "Ομως πές μας

σὲ ποιά σκοπεύεις νά ρθης συμφωνία

μαζί μας; Θέλεις νὰ γραφτῆς στοὺς φίλους μας

ἢ πρέπει νὰ τραβήξουμε μπροστά,

χωρὶς νὰ στηριζόμαστε σὲ σένα;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

"Ισια — Ισια γιὰ τοῦτο

σᾶς ἔσφιξα τὰ χέρια. Μὰ ξεχάστηκα
ἄμα πέσαν τὰ μάτια μου σ' ἐκεῖνον.
Είμαι γιὰ ὅλους σας φίλος
κι δλους σᾶς ἀγαπῶ, καὶ περιμένω
νὰ μοῦ ἔξηγῆστε πῶς καὶ σὲ τί πράγμα
θαρρούσατε τὸν Καίσαρα ἐπικίνδυνο.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἄλλιῶς θὰ ἤτανε πράξη ἀγρίων ἀνθρώπων.
Οἱ ἀφορμὲς ποὺ μᾶς σπρώξανε σ' αὐτήνε,
εἴναι τόσο σπουδαῖες, ὥστε κι ἀν ἥσουν
καὶ τοῦ Καίσαρα ὁ γιὸς ἀκόμα, Ἀντώνιε,
θὰ μᾶς ἔδινες δίκιο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Αὐτὸ μόνο ζητῶ. Καὶ γιὰ χάρη
σᾶς ἱκετεύω ἀκόμα νὰ μ' ἀφῆστε
νὰ πάω στὴν ἀγορὰ τὸ λείψανό του
κι ἐκεī ἀπὸ τὸ βῆμα,
ὅπως πρέπει σὲ φίλο,
νὰ μιλήσω τὴν ὡρα τῆς κηδείας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὰ γίνη ἦ ἐπιθυμία σου, Μάρκο Ἀντώνιε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Βροῦτε, μιὰ λέξη.

(κατὰ μέρος στὸ Βροῦτο)

Δὲν ξέρεις τί κάνεις..

Μὴ δώσης ἄδεια νὰ μιλήσῃ ὁ Ἀντώνιος
τὴν ὡρα τῆς κηδείας. Γιὰ συλλογίσουν
πόση μπορεῖ νὰ φέρη
συγκίνηση στὸν κόσμο μὲ τὰ λόγια,
ποὺ θὰ τοὺς πῆ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Παρακαλῶ. Θ' ἀνέβω.

έγώ πρῶτα στὸ βῆμα
 καὶ θὰ ἔξηγήσω στὸ λαὸ τοὺς λόγους,
 ποὺ ὁδήγησαν στὸ φόνο
 τοῦ Καίσαρά μας. Θὰ δηλώσω ὀκόμια
 πὼς ὅ, τι πῆ ὁ Ἀντώνιος,
 θὰ τὸ πῆ μὲ τὴν ἄδεια κι ἔγκρισή μας
 καὶ πὼς ἐπιθυμία δική μας ἥταν
 νὰ γίνουν στὸ νεκρὸ τοῦ Καίσαρα ὅλες
 οἱ τιμές, ποὺ ἀπαιτοῦνε
 οἱ Ἱεροὶ νόμοι τοῦ τόπου
 καὶ τὰ παλιὰ συνήθια. Αὐτὸ θὰ φέρη
 σὲ μᾶς πιότερη ὠφέλεια παρὰ βλάβη.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν ξέρω τὶ μπορεῖ μ' αὐτὸ νὰ γίνη.
 'Εμένα δὲ μ' ἀρέσει.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μάρκο Ἀντώνιε!

'Ιδού· μπορεῖς νὰ πάρης τὸ νεκρὸ
 τοῦ Καίσαρά σου. Κοίτα, ὅταν μιλήσης,
 δὲ θὰ πῆς ἐναντίο μας τίποτα. "Ομως
 θὰ παινέψῃς τὸν Καίσαρα ὅσο θέλεις
 καὶ θὰ δηλώσης πὼς αὐτὰ τὰ λὲς
 μὲ θέλησῃ δική μας·
 ἀλλιῶς δὲ θὰ ἔχης τίποτε νὰ κάνης
 μὲ τὴν κηδεία. Καὶ πρέπει νὰ μιλήσης
 ἀπ' τὸ ἴδιο βῆμα ἀπ' ὅπου θὰ μιλήσω
 κι ἔγώ· κι ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ μένα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Δέχομαι· δὲ γυρεύω περισσότερα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

'Ετοιμάστε λοιπὸν ὅ, τι εἶναι ἀνάγκη
 κι ἐλάτε ἐκεī ποὺ πᾶμε.

(φεύγουν ὅλοι ἔξὸν ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο)

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

"Ω, συχώρεσέ μέ, έσύ, αίματοβαμμένο
κομάτι γῆς, ἀν δείχνωμαι ἔτσι πρόθυμος
καὶ φιλικὸς σ' αὐτοὺς τοὺς δολοφόνους!
Εἰσαι τὸ ἀποσυντρίμμι τοῦ ἔξοχώτερου
ἀνθρώπου ποὺ ἔχει ζήσει μὲς στὸ πέρασμα
ποτὲ τῶν αἰώνων. Δυστυχία στὸ χέρι
ποὺ ἔχυσε τοῦτο τὸ πολύτιμο αἷμα!
Πάνω ἀπ' τὶς ἀνοιχτὲς λαβωματιές σου,
ποὺ ἔχουνε σὰ βουβά στόματα ἀνοίξει
τὰ ὀλοπόρφυρα χείλια καὶ ζητοῦνε
τὴν ὁμιλία καὶ τὴ φωνὴ τῆς γλώσσας μου,
προφητεύω: Κατάρα
θὰ πέσῃ στὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων!
Μίσος καὶ ὄργὴ κι ἐμφύλιος σπαραγμὸς
θὰ συνταράξουν ἀπὸ μιὰ ἄκρη σ' ἄλλη
τὴν Ἰταλία. Ό ρημαγμὸς καὶ τὸ αἷμα
θὰ γίνουν τόσο τῆς συνήθειας κι ἔτσι.
θὰ είναι συχνὰ τὰ πιὸ φριχτὰ θεάματα,
ποὺ κι οἱ μανάδες θὰ χαμογελοῦνε,
σὰ βλέπουν τὰ παιδιά τους γινωμένα
κομμάτια ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πολέμου.
‘Η συνήθεια στὴ φρίκη θὰ πνίξῃ τὸν οἶκτο!
Καὶ τοῦ Καίσαρα ὁ ἵσκιος τριγυρνώντας
καὶ ζητώντας ἐκδίκηση
μὲ τὴν Ἀτην, ὀλόπυρη ἀπὸ τοῦ "Αδη
τὶς φωτιές, στὸ πλευρό του θὰ φωνάξῃ
σ' ὅλες τοῦτες τὶς χῶρες μὲ κυρίαρχη
κραυγή: Καταστροφή! καὶ θὰ ἀμολύσῃ
τὰ σκυλιά τοῦ πολέμου'
ἔτσι ποὺ ἐτούτη ἡ κατάρατη πράξη
θὰ γιομίσῃ τὴ γῆ μὲ δυσωδία ἀπὸ πτώματα
ποὺ θὰ γυρεύουν τάφο.

(μπαίνει ἔνας ὑπηρέτης)

Εἰσαι τοῦ Ὁκτάβιου Καίσαρα ὑπηρέτης;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Μάλιστα, Μάρκο 'Αντωνίε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Τοῦ εἶχε στείλει

ὁ Καίσαρας γραφή νὰ ἔρθη στὴ Ρώμη.

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Ναί, τὴν ἔλαβε κι ἔρχεται·

καὶ μὲ πρόσταξε νὰ ἔρθω νὰ σοῦ πῶ—

(βλέπει τὸν νεκρὸν)

ὦ, Καίσαρα!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

'Η καρδιά σου σὲ πνίγει. Κάνε πέρα
καὶ κλάψε. 'Ο πόνος φαίνεται πώς εἶναι
πάθος κολλητικό. Γιατὶ τὰ μάτια μου,
βλέποντας μέσα στὰ δικά σου τώρα
τῆς λύπης τὰ μαργαριτάρια, ἀρχίζουν
κι αὐτὰ νὰ τρέχουν. "Ερχεται ὁ κύριος σου;

ΥΠΗΡΕΤΗΣ

Θὰ περάσῃ τὴ νύχτα του ἐφτὰ λεῦγες
μακριὰ ἀπ' τὴ Ρώμη ἀπόψε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πήγαινε πίσω γρήγορα καὶ πές του
τὸ τί ἔχει γίνει. 'Εδῶ βρίσκεις μιὰ Ρώμη
βυθισμένη στὸ πένθος,
μιὰ ἐπικινδυνὴ Ρώμη,
ὅπου δὲν ἔχει ἀσφάλεια μήτ' ὁ Ὁκτάβιος.
Σύρε ἀμέσως καὶ πές του τα ὅλα αὐτά.

"Η πιὸ καλὰ περίμενε! μὴ φύγης,
προτοῦ μετακομίσουμε τὸ λείψανδρο
στὴν ἀγορά! 'Εκεῖ πέρα μὲ τὸ λόγο μου
θὰ καταλάβω ποιάν ἐντύπωση ἔχει κάνει
ἡ πράξη αὐτὴ τῶν φονικῶν ἀνθρώπων.
"Ετοι θα ζωγραφίσης πιὸ καλὰ

κατόπιν στὸν Ὁκτάβιο τὴν κατάσταση.
 *Ἐλα νὰ μὲ βοηθήσῃς!
 (φεύγουν σηκώνοντας οἱ δυὸς τὸ λείψανο τοῦ Καίσαρα)

Μετάφραση Κ. Καρθαίου

Σαζέπηρ

2. ΑΝ...

- *Ἀν νὰ κρατᾶς καλὰ μπορῆς
 τὸ λογικό σου, ὅταν τριγύρω σου ὅλοι
 τά ἔχουν χαμένα καὶ σ' ἐστὲ
 τῆς ταραχῆς των ρίχνουν τὴν αἰτία,
- *Ἀν νὰ ἐμπιστεύεται μπορῆς
 τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου, ὅταν ὁ κόσμος
 δὲν σὲ πιστεύῃ, κι ἀν μπορῆς
 νὰ τοῦ σχωρῶνται αὐτὴ τὴ δυσπιστία,
 νὰ περιμένης ἀν μπορῆς,
 δίχως νὰ χάνης τὴν ὑπομονή σου,
 κι ἀν ἄλλοι σὲ συκοφαντοῦν,
 νὰ μὴ καταδεχθῆς ποτὲ τὸ ψέμα,
 κι ἀν σὲ μισοῦν, ἐσὺ ποτὲ
 σὲ μίσος ταπεινὸν νὰ μὴν ξεπέσης,
 μὰ νὰ μὴν κάνης τὸν καλὸ
 ἥ τὸν πολὺ σοφὸ στὰ λόγια,
- *Ἀν νὰ δύνειρεύεσαι μπορῆς
 καὶ νὰ μὴν είσαι δοῦλος τῶν δύνειρων,
- *Ἀν νὰ στοχάζεσαι μπορῆς,
 δίχως νὰ γίνῃ ὁ στοχασμὸς σκοπός σου,
- *Ἀν ν' ἀντικρίζῃς σοῦ βαστᾶ
 τὸ θρίαμβο καὶ τὴ συμφορὰ παρόμοια
 κι ὅμοια νὰ φέρνεσαι σ' αὐτοὺς
 τοὺς δυὸς τυραννικοὺς ἀπατεῶντας,
- *Ἀν σοῦ βαστᾶ ἡ ψυχὴ ν' ἀκοῦς,
 ὅποιαν ἀλήθεια ἐσὺ εἶχες εἰπωμένη

παραλλαγμένη ἀπ' τοὺς κακούς,
γιὰ νά 'ναι γιὰ τοὺς ἄμυντους παγίδα,
ἢ συντριμένα νὰ θωρῆς,

ὅσα σοῦ ἔχουν ρουφήξει τὴ ζωή σου
καὶ πάλι νὰ ξαναρχινᾶς
νὰ χτίζης μ' ἐργαλεῖα πού 'ναι φθαρμένα,

"Αν ὅσα ἀπόχτησες μπορῆς
σ' ἔνα σωρὸ μαζὶ νὰ τὰ μαζέψῃς
καὶ δίχως φόβο μονομιᾶς

κορόνα ἢ γράμματα ὅλα νὰ τὰ παίξης
καὶ νὰ τὰ χάστης καὶ ἀπ' ἀρχῆς
ἀτράνταχτος νὰ ξεκινήστης πάλι
καὶ νὰ μὴ βγάλης καὶ μιλιὰ
ποτὲ γι' αὐτὸν τὸν ξαφνικὸ χαμό σου,

"Αν νεῦρα καὶ καρδιὰ μπορῆς
καὶ σπλάχνα καὶ μυαλό, ὅλα νὰ τὰ σφίξης
νὰ σὲ δουλέψουν ξαναρχῆς
κι ἀς εἶναι ἀπὸ πολὺν καιρὸ σωσμένα
καὶ νὰ κρατιέσαι πάντα ὀρθός,
ὅταν δὲ σοῦ χη τίποτε ἀπομείνει
παρὰ μονάχα ἢ θέληση
κράζοντας σ' ὅλα αὔτὰ «βαστᾶτε»,

"Αν μὲ τὰ πλήθη νὰ μιλᾶς
μπορῆς καὶ νὰ κρατᾶς τὴν ἀρετή σου,
μὲ βασιλιάδες νὰ γυρνᾶς

δίχως ἀπ' τοὺς μικροὺς νὰ ξεμακραίνης,

"Αν μήτε φίλοι μήτ' ἔχθροι
μποροῦνε πιὰ ποτὲ νὰ σὲ πειράξουν,
ὅλο τὸν κόσμο ἄν ἀγαπᾶς,
μὰ καὶ ποτὲ πάρα πολὺ κανένα,

"Αν τοῦ θυμοῦ σου τὶς στιγμές,
ποὺ φαίνεται ἀδυσώπητη ἢ ψυχή σου,
μπορῆς ν' ἀφήστης νὰ διαβοῦν
τὴν πρώτη ξαναβρίσκοντας γαλήνη,

δική σου θὰ ναί τότε ἡ γῆ
μ' ὅσα καὶ μ' ὅ, τι ἀπάνω της κι ἀν ἔχη
καὶ κάτι ἀκόμα πιὸ πολύ:
ἀντρας ἀληθινὸς θὰ σαι, παιδί μου.

Μετάφραση Νικολάου Καρβούνη

P. Κίπλιγκ

3. Ο ΔΥΣΣΕΑΣ

Τί ἀξίζει, ἀν στὴν ἀτάραχη γωνιά μου
σὰν ὀκνὸς βασιλιάς στέκω στὸ πλάγι
γριᾶς συντρόφισσας καὶ σωστὰ μοιράζω
τὸ δίκιο στοὺς ἀνίδεους ἀνθρώπους,
ποὺ τρῶνε, θησαυρίζουν καὶ κοιμοῦνται
καὶ δὲ μὲ νιώθουν! Δὲν μπορῶ νὰ πάψω
νὰ γυροφέρων πάντα σὲ ταξίδια.
Θέλω νὰ πιῶ τῆς ζωῆς τὴ στερνή στάλα.
Ἐχάρηκα πολλά, πολλὰ ἔχω πάθει
μονάχος μου ἡ μὲ ὄσους μ' ὀγαποῦσαν
πότε σὲ ξένη γῆ πότε στὰ μάκρη
σκοτεινοῦ πολυκύμαντου πελάγου.
Τ' ὅνομά μου ἐδιαλάλησεν ἡ φήμη
κι ἡ ἀχόρταγη καρδιά καινούριο πόθο
πάντα γρικάει κι ἀς ἔμαθα κι ἀς εἶδα
σὲ ἄλλες χῶρες πῶς ζοῦν, πῶς κυβερνᾶνε.
Κι ἐγώ στερνὸς δὲν εῖμαι, ἀφοῦ μὲ σέβας
μὲ δέχτηκαν παντοῦ κι ἔχω γνωρίσει
τῆς μάχης τὸ μεθύσι, πολεμώντας
μὲ τοὺς ὅμοιους μου μόνο μὲς στοὺς κάμπους
τοὺς βοερούς κι ἀνεμόδαρτους τῆς Τροίας.
Κι εῖμαι ἐγώ καθετὶ ποὺ μοῦ χει τύχει,
κι ὁ, τι εἶδα κι ὁ, τι ξέρω τώρα μοιάζει
μὲ ἀψιδωτὴ στοά, ποὺ ἀνάμεσό της
φαίνεται κόσμος ἄγνωστος, μὰ πάντα
σὰν σιμώσω τὰ σύνορα ξεφεύγουν...

Εἶναι ἄγνωμος ὁ πόθος ποὺ γυρεύει
 νὰ βρῇ τέλος κι ἀνάπταψη σὰν ὅπλο,
 ποὺ δὲν ἀστράφτει πλιὰ κι ἀποριγμένο
 σκουριάζει. "Οχι, δὲ ζῆ ὅποιος ἀναπνέει
 μονάχα. Δὲν ἀξίζει στριμωγμένοι
 οἱ ἄνθρωποι νά 'ναι ὁ ἔνας κοντά στὸν ἄλλο.
 Κι ἀν τώρα ζωὴ λίγη μοῦ ἀπομένη,
 μὰ καὶ μιὰν ὥρα μόνο σὰν μπτορέστης
 ἀπ' τὴν αἰώνια τὴ σιγὴ ν' ἀρπάξης,
 πολλὰ πράγματα νέα θὰ ιδῆς, θὰ μάθης!...
 Θὰ ἡμουν δειλός, ἀν ἥθελα γιὰ λίγο
 καιρό, ποὺ ἀκόμα θὰ χαρῶ τὸν ἥλιο,
 προσεχτικὰ νὰ ζήσω μετρημένα,
 ἀφοῦ ὁ πόθος φλογίζει τὴν ψυχὴ μου
 ν' ἀκλουθήσω τὴ γνώση σὰν ἀστέρι
 πέρα ἀπ' τὰ οὐράνια, ἐκεῖ ποὺ ὁ νοῦς δὲ φτάνει.
 Τὸ θρόνο μου καὶ τὸ νησὶ χαρίζω
 τώρα στὸ γιό μου, τὸν ἀγαπημένο
 Τηλέμαχο, ποὺ ξέρει τὴ δουλειά του,
 μὲ φρόνηση σιγὰ σιγὰ ήμερώνει
 τ' ἄγριο πλῆθος, γλυκότροπα τοῦ δείχνει
 ἐκεῖνο ποὺ ὠφελεῖ καὶ ποὺ συμφέρει.
 Κι εἶναι ἀσπιλος, πιστὸς στὸ κοινὸ χρέος
 καὶ στὸ στῆθος θερμὴν ἀγάπη κρύβει,
 τοὺς θεούς, ποὺ πιστεύουμε, λατρεύει
 κι ἑγώ σὰν φύγω μένει αὐτός. Κι οἱ δυό μας
 κάνουμε τὸ ἔργο, ποὺ ποθεῖ ἡ ψυχὴ μας.
 Στὸ λιμάνι ἐκεῖ κάτου τὸ καράβι
 μὲ πανιά φουσκωμένα περιμένει...
 κι ἡ θάλασσα ἡ πλαστὶά πέρα μαυρίζει...
 —Ω ναῦτες, ποὺ μὲ ἀνδρεία ψυχὴ μαζί μου
 στὶς ἔγνοιες, στοὺς ἀγῶνες καὶ στοὺς κόπους
 δειχτήκατε μὲ χαμόγελο πάντα,
 μ' ἐλεύθερη καρδιὰ καὶ περηφάνια,
 κι ἀν ἔλαμπταν τὰ οὐράνια ἡ κι ἀν βροντοῦσαν
 εἴμαστε γέροι, ἀλλὰ δὲν ἀπολείπουν

ἀπὸ τὰ γερατιά τὸ χρέος κι ἡ δόξα.

“Ολα τὰ κόβει ὁ θάνατος. Μὰ τώρα,
πρὶν φτάσῃ ἐμεῖς νὰ κάμουμε μποροῦμε,
ἔργο τρανὸ κι ὀντάξιο τῶν ἀνθρώπων,
ποὺ ἀκόμη καὶ στοὺς θεοὺς ἀντισταθῆκαν.

Στοὺς βράχους φέγγουν λύχνοι ἀπὸ τὰ σπίτια,
ἡ μέρα σβεῖ καὶ τὸ φεγγάρι βγαίνει
κι ὀλόγυρα μυριόφωνο μουγγρίζει
τὸ πέλαγος. Ἐλάτε, ὅ φίλοι, τώρα
δὲν εἶναι ἀργὰ γιὰ κείνους ποὺ ζητοῦνε
νέους κόσμους. Σπρῶχτε, σύντροφοι, τὸ πλοϊο
στ’ ἀνοιχτὰ καὶ καθίστε στὴν ἀράδα
σὰν ἄξιοι λαμποκόποι. Ἐμπρὸς τραβᾶτε
σχίζοντας ρυθμικὰ τὸ βοερὸ κύμα,
ἀφοῦ ἡ καρδιά μου ἀπόφασιν ἐπῆρε
στὴ μακρινὴ χώρα νὰ πάω ν’ ἀράξω,
πέρα ἀπ’ τὴ δύση, ποὺ βυθίζουν τ’ ἄστρα.

Κι ἀν δὲ μᾶς πνίξῃ ἡ τρικυμία, θὰ πᾶμε
στὰ μακάρια νησιά, τὸν Ἀχιλλέα
τὸν μεγαλόψυχο νὰ ξαναΐδοῦμε!

‘Αρκετὰ κατορθώσαμε, μὰ πάντα
πολλὰ μένουν ἀκόμα γιὰ νὰ γίνουν,
κι ἀν δυνατοὶ δὲν εἴμαστε σὰν πρῶτα
στὰ παλιὰ χρόνια, ποὺ δικά μας ἤταν
γῆ κι οὐρανός, εἴμαστε ἀκόμη κάτι,
γιατὶ καρδιές ἀνδρεῖς δὲ θ’ ἀλλάξουν
κι ἀν δ καιρὸς κι ἡ μοίρα τὶς κουράσουν,
μὰ στὸ ἔργο σταθερὴ καὶ στὸν ἄγώνα
βαθιά τους ζωντανὴ θέληση μένει,
ποὺ δύναμη καμιὰ δὲν τὴ δαμάζει.

Μετάφραση Μαρίνου Σιγούρου

Τέννυσον

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

Αγιομαροίτης, ὁ : ὁ Λευκάδιος (‘Αγία Μαύρα=ἡ Λευκάς).

Αγχεσμός, ὁ : λόφος τῆς Ἀττικῆς, πιθανῶς τὰ Τουρκοβούνια τῶν Ἀθηνῶν.

ἀγχίστροφος : εὐμετάβολος.

Αερμών, ὁ : ὅρος εἰς τὰ Β.Δ. τῆς Παλαιστίνης.

Αθήναιος, ὁ : ἀρχαῖος συγγραφεὺς ζήσας περὶ τὸ 300 μ.Χ. Ἐσώθη τὸ περίφημον ἔργον του «Δειπνοσοφισταί».

αἰδέομαι καὶ αἴδομαι : ντρέπομαι, φοβοῦμαι, σέβομαι.

ἀ κάτρ ἐπέγγλ : (à quatre épingles) εἰς τὴν ἐντέλειαν.

ἀλάστωρ, ὁ : ὁ καταστροφέυς, ὁ κατηραμένος.

ἀλαφροῖσκιωτος : ὁ ἔχων ἐλαφράν τὴν σκιάν, ὁ ἔχων τὴν ιδιότητα νὰ βλέπῃ τὸν ἄδρατον κόσμον τῶν ἔξωτικῶν.

ἀλισάχηη, ἡ : τὸ ἄλας τὸ συλλεγόμενον εἰς τὰ κοιλώματα τῶν παραλιακῶν βράχων, κοινῶς ἀφράλατο.

ἄλμπονυρο, τὸ : ὁ ἴστος τοῦ πλοίου.

ἄλουργόν : ἐρυθρόν.

ἀμπλάκήμα, τό : ἡ πλάνη, τὸ σφάλμα, τὸ ἀμάρτημα.

ἀνάβρα, ἡ : μικρὰ πηγὴ ὅδατος.

ἀναμίξης τοῖς διστέοις τοῦ σοῦ (ἐνν. πατρός) : ἡ εἰς κοινὸν μνημεῖον ταφὴ τῶν στενῶν συγγενῶν ἢ τοι κοινότατον ἔθιμον ἀπὸ τῆς ὅμηρικῆς ἐποχῆς.

ἀναποδίζω : βαδίζω ἀνάποδα, παλινδρομῶ, διπισθιοχωρῶ.

ἀνάσχον : (ρ. ἀνέχομαι), ὑπομένω.

Ἀνάχαρσις, ὁ : Σκύθης φιλόσοφος, φίλος καὶ μαθητής τοῦ Σόλωνος, ζήσας κατὰ τὸν βον π.Χ. αἰώνα.

ἀνεῖ : ἀνοίγει.

ἀνειμέναι φύαι : διεφθαρμένα φύσματα.

ἀνεῖται ἡ στοά : ὑψώνεται ἡ στοά.

ἀνεπιδέης : ὁ μὴ ἔχων ἀνάγκην.

Ἄνιος, ὁ : μάντις, υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ροιοῦς.

ἄνωθεν ρωπή, ἡ : ἡ ἐξ ὑψους βοήθεια.

ἀπαιωρῶ : κρεμῶ.

ἀπέρχομαι : ἐδό μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀποθνήσκω.

ἀπέτεκε : ἐξέδήλωσε.

ἀπηκριβωμένη (ἀκριβόμαι—οῦμαι) : ἡ μετὰ πολλῆς προσοχῆς.

ἀπήνεια, ἡ : ἡ σκληρότης.

άπλως πρός τινα διάκειμαι : είμαι ἀπλοῦς γνώριμος κάποιου.
 ἀποδύομαι : χύνω ἀφθονα δάκρυα.
 ἀπολέγομαι τινα : ἐκλέγω τινά.
 ἀπολιμπάνω : ἀποχωρίζομαι.
 ἀπολινῶ : ἀφήνω.
 ἀπορρόγης : ἀπέτομοι, κρημνώδεις.
 ἀποσαλεύοντα : ἐπινένευκει : ὑπερέχουσα εἰς ὕψος ἐπινεύει.
 ἀποστρέφομαι τῶν συσσιτίων : ἐπιστρέφω εἰς τὰ συσσίτια.
 ἀποτεταγμένος οἶκος αὐτῆς : τὰ διαμερίσματα αὐτῆς.
 ἀπὸ τρόπου : κατὰ τὴν συνήθειαν.
 ἀράθυμος : εὐέξαπτος, δρυγίλος.
 ἀργέστης, ὁ : ὁ βορειοδυτικός ἄνεμος.
 "Αργος, ὁ : μυθολογικὸν πρόσωπον διακρινόμενον διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς ὁράσεως.
 ἀρειότολμος : τολμηρὸς εἰς τὸν πόλεμον.
 'Αρκαδινός, ὁ : ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν.
 ἀρμάδα : στόλος.
 'Αρνταγίόν : Γάλλος οἰκονομολόγος.
 ἀσβόλη, ἡ : τὸ μελανόν, τὸ ὅποιον ἀφήνει ὁ καπνὸς ἐπὶ τῶν τοίχων, τῶν ἐνδυμάτων, τῶν προσώπων.
 ἀσκέρι, τὸ : στράτευμα.
 ἀσούσονμος : ἀγνώριστος, ἐλεεινός.
 ἀσπούδα : σπουδή, βία.
 'Αστάρτη, ἡ : θεὰ τῆς θρησκείας τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων.
 "Ατη, ἡ : ἡ σύγχυσις φρεῶν, ἡ ἀμαρτία, ἡ καταστροφή.
 Αὐτομέδων, ὁ : ἀρχαῖος ποιητὴς ἐπιγραμμάτων ἐκ Κυζίκου, ζήσας τὸν 1ον
 μ.Χ. αἰῶνα.
 ἀφίημι· οὐκ ἀφίηθη ἀπολαῦσαι : δὲν μοι ἐπετράπη νὰ ἀπολαύσω.
 ἀχός : ἥχος, βοή.
 ἀψυχία, ἡ : ἡ διληγοψυχία, ἡ λιποθυμία.

B

βαθούνκλι, τὸ : τὸ χειριδωτὸν γυναικεῖον ἔνδυμα.
 Βαλερὸν Παῦλος : Γάλλος ποιητὴς (1871 - 1945).
 βατσέλα, ἡ : εἴδος ιστιοφόρου.
 βόλισμα, τὸ : τὸ βάθος τῆς θαλάσσης, τὸ ὅποιον εὑρίσκομεν διὰ τῆς βολίδος, ναυ-
 τικῶς δργάνου.
 Βούρσιαν (όρθ. Μπούρσιαν) : Γερμανὸς φιλόλογος καὶ ἀρχαιοδίφης, διατελέσας καθη-
 γητῆς πολλῶν Πανεπιστημίων. Περιηγήθη τὴν Ελλάδα καὶ ἔγραψε γεωγραφίαν.

Γ

Γάδειρα, τὰ : πόλις τῆς Ισπανίας.
 Γαλιλέι, ὁ : Ἰταλὸς ἀστρομόνος, φυσικομαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος ἐκ Πίζης
 (1564-1642).

Γίλβερτ Γουσταφος : Γερμανός ιστορικός και φιλόλογος (1843—1899).

γκλόρια, ἡ : ή δόξα.

γούμενα, ἡ : τὸ χονδρὸ σχοινὶ τῶν πλοίων.

Δ

δεῖλαιος : δυστυχής.

δικαστηρίῳ παρεδρεύω : ἀσχολοῦμαι μὲ τὸ δικαστήριον ὡς συνήγορος.

Διόδωρος Σικελιώτης : ἀρχαῖος Ιστορικός (90—20 π.Χ.).

Δίων Χρυσόστομος : ἀρχαῖος ρήτωρ ἐκ Προύσης, ζήσας κατὰ τὸν 1ον μ. Χ. αἰῶνα.

Δόμινος Κενδρός : Ολλανδός διδάσκαλος τοῦ Κοραῆ εἰς τὴν Σμύρνην.

Δοστογέρβικον : διάσημος Ρώσος μυθιστοριογράφος (1821—1881).

Ε

ἔγκαλος : κατηγορῶ.

ἔγκαρπον, τό : τὸ σύμπλεγμα ἢ ὁ στέφανος ἐκ καρπῶν.

εἶκω : ὑποχωρῶ.

εἴτονν : δηλαδή.

Ἐκάτη : ἡ μακρὰν ταξιδεύουσα θεότης, θυγάτηρ τοῦ Πέρσου καὶ τῆς Ἀστερίας, ἔχουσα ἔξουσίαν παρὰ τοῦ Διὸς εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν.

Προστάτις ἀγωνιστικῶν τελετῶν, χορηγὸς πλούτου, τιμᾶν, νίκης καὶ εὐπλοίας.

Προστάτις τῶν ἀρτιγενῶν βρεφῶν. Βραδύτερον ἐταυτίζετο μὲ τὴν Ἀρτεμίν.

Ἐλατρεύετο τὴν νύκτα εἰς τὰς τριόδους καὶ κατέστη θεὰ τῶν φασμάτων.

ἐλεεινός : ἀξιος ἐλέους, συμπαθείας.

ἐμπνέω : ἀναπνέω.

ἐμφιλοχωρεῖ ἡ ὄψις : ἐνδιατρίβει τὸ βλέμμα εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ θεάματος.

ἔξω σοφία, ἡ : ἡ σοφία τῶν ἔθνικῶν (εἰδωλολατρῶν).

ἔξωθεν μαθήματα, τά : τὰ μαθήματα τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἔθνικους (εἰδωλολάτρας).

ἐπήρεια, ἡ : ἡ ἐπίδρασις.

ἐπῆρπται : (έπακρομαι) ἔχει ἀνυψωθῆ.

ἐπιπέτομαι : ἐπικάθημαι.

ἐπιπολή, ἡ : ἡ ἐπιφάνεια.

ἐπισείων, δ : εἰδος σημαίας πλοίου

ἐπιστρέφω : ἐπανορθώνω.

ἐπομβρέω : ἐπιβρέχω.

ἐργμνότης, ἡ : τὸ δχυρὸν μιᾶς θέσεως.

εναγέστατος : λαμπρότατος, ὁρατὸς ἀπὸ πολὺ μακρινὴν ἀπόστασιν.

ενδία, ἡ : ἡ καλοκαιρία, ἡ γαλήνη.

ενδοκίμησις, ἡ : εὐδόκιμος, ἐπιτυχῆς μόρφωσις.

Εὔδοξος Κνίδιος : διάσημος μαθηματικός καὶ ἀστρονόμος (409—356 π.Χ.).

Εῦμολπος : ἀρχαῖος ἥρως, τιμώμενος ίδιως εἰς τὴν Ἀττικήν.

εῦσημος λέξις : καλῶς ἐννοούμενη λέξις.

εὐσυμπάθητος : ὁ συμπαθούμενος εὐκόλως.

ἐφικνέομαι : φθάνω, καὶ μεταφορικῶς προσεγγίζω.

έπέστησε χηρείαν : (έφιστημι)· μοῦ ἐπέβαλε χηρείαν.
έφόδιον, τό : τὸ ἀπαραίτητον δί' ὄδοιπορίαν.

Ζ

ζαερές καὶ ζαῖρές : ζωτροφία.

Ζάροξ-κος, ὁ : ήρωας, φίλος τοῦ Ἀπόλλωνος διδαχθεὶς ὑπὸ αὐτοῦ τὴν μουσικήν.

Ζίγκφριδ γραμμή, ἡ : ἡ γερμανικὴ ὀχυρωματικὴ γραμμή παρὰ τὰ γαλλικὰ σύν-
ορα κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον (1939—1945).

Η

ηδικηκότας : ἡ μετοχὴ ἐναντιωματική.

ηνέγκαμεν τὴν χηρείαν : (φέρω) ὑπεφέραμεν τὴν χηρείαν.

ηφίει πηγὰς δακρύων : (έφίημι)· ἔχουσε ἄφθονα δάκρυα.

Θ

θαυμαστόω-ῶ : ποιῶ τι θαυμαστόν, μεγαλύνω.

Θεαίτητος, ὁ : ἀρχαιός μαθηματικός, μαθητής τοῦ ἐκ Κυζίκου μεγάλου μαθηματικοῦ

Θεοδώρου, φονευθεὶς τὸ 394 π.Χ. εἰς Κόρινθον εἰς μάχην κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν.

Θεραπεία, τὰ : προάστιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὠραιότατον ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς
ἀκτῆς τοῦ "Ανα Βοσπόρου".

θήλιασμα, τό : τὸ ἐμβόλιασμα τῶν δένδρων.

θρηγκός, ὁ : ἡ ἀνωτάτη σειρὰ λίθων εἰς τὸν τοῖχον, ἡ ὅποια ἐξέχει.

Ι

'Ιβήρων μονή, ἡ : μία τῶν μονῶν τοῦ Ἀγίου "Ορους".

ιδαλγός, ὁ : ἴσπανικὸς τίτλος κατωτέρας εὐγενείας.

"Ιππαρχος : Πυθαγόρειος φιλόσοφος τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνος.

'Ιπποθόων, ὁ : ήρωας ἐπώνυμος τῆς 'Ιπποθοωντίδος φυλῆς ἐν Ἀττικῇ.

ιχώρ, ὁ : ὁ αιθέρος χυμός ὃ ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν θεῶν.

Κ

Καικίας, δ : ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (γραυγολεβάντες).

κακονογγία, ἡ : κακὸν ἔργον.

καλάρισμα, τό : τὸ ρίψιμον τῶν δικτύων εἰς τὴν θάλασσαν.

καλντιώμι / καλντερίμι : ὁ λιθόστρωτος δρόμος.

καλούμα, ἡ : τὸ σχοινίον ἢ ἡ ἄλυσος τοῦ πλοίου ἡ ριπτομένη εἰς τὴν θάλασσαν.

καλονυάρω : ρίπτω τὸ σχοινίον ἢ τὴν ἄλυσον τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν.

Κάντ 'Εμμανονήλ : μέγας Γερμανὸς φιλόσοφος (1724—1804).

Καρδάκι : μαγευτικὴ τοποθεσία τῆς Κερκύρας.

καροί : ἀπέναντι.

Κάρστεντ Ούλριχ : Γερμανὸς ιστορικός, συγγράψας ιστορίαν τῆς Καρχηδόνος.

Καρτέσιος Ρενάτος : μέγας Γάλλος φιλόσοφος (1596—1650).

Καρναί, αἱ : κωμόπολις, πρωτεύουσα τοῦ "Αγίου "Ορους".

καταλλαγή, ἡ : ἡ ἀλλαγὴ χρημάτων, ἡ συνδιαλλαγή, ἡ συμφιλίωσις .

κατάμερον, τό : τὸ ἀπόμερον.

κατάστασις τοῦ βίου : κατεύθυνσις τοῦ βίου.

καυκί, τό : ξύλινον πινάκιον τῶν χωρικῶν μεταφορικῶν κοίλη χώρα περικλειομένη. Κένταυροι : μυθολογικά τέρατα κατά τὸ ἡμισυ ἀνθρωποι καὶ κατά τὸ ἡμισυ ἵπποι. κίδαρις, ἥ : περσικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς.

κιοτής : δειλός :

cloaca maxima : ὑπόνομος τῆς Ρώμης, διὰ τῆς ὁποίας διωχετεύοντο τὰ ὕδατα εἰς τὸν Τίβεριν.

Κόιντος, ὁ : φίλος τοῦ Κικέρωνος.

κολορίστας, ὁ : ὁ προσέχων πολὺ τὰ χρώματα, ζωγράφος ἢ λογοτέχνης.

κόμπος, ὁ : ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἐπίδειξις, ἡ ἐπιβλητικότης.

κομπωδέστερος : περισσότερον ἐπιβλητικός.

Κοντοβοννίσιος, ὁ : ὁ κάτοικος τῆς ὁρεινῆς Τριφυλίας.

κούλια, ἥ : πύργος .

κονδραλῶ : κρούω ἐπιμόνως.

Κραβατίης, ὁ : ὁ κάτοικος τῶν Κραβάρων τῆς Ναυπακτίας.

Κρονιμβάχερ (Άδόλφος) : μέγας Γερμανὸς βυζαντινολόγος (1768–1845), καθηγητὴς Πανεπιστημίου.

κυρία λέξις : κυριολεξία.

Κύττας : μακεδονομάχος ἀπὸ τὴν Ρούλια τῆς Μακεδονίας. Ἐκρεμάστηκεν εἰς τὸ Μοναστήρι τὸ 1905.

Α

λάδανον, τό : κοινὴ ὄνομασία τοῦ φυτοῦ «κίστος ὁ κρητικός».

Λαπίθαι, οἱ : μυθικὰ ὄντα, συγγενεῖς μὲ τοὺς Κενταύρους, ἀλλὰ μὲ ἀνθρώπινον ὅλοκληρον τὸ σῶμα, κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας ἀγωνισθέντες ἐναντίον τῶν Κενταύρων.

λασκάρω : χαλαρώνω τὸ σχοινὶ ἢ τὴν ἄλυσον.

Λήθη, ἥ : εἰς τῶν πέντε μυθολογικῶν ποταμῶν τοῦ "Ἄδου.

λογοκρατία, ἥ : ἡ κυριαρχία τοῦ ὄρθοῦ λόγου, ἡ διανόσις κατὰ τὸν ὄρθον λόγον, ὄρθολογισμός.

λογοποιῶ : συγγράφω.

λόγος γάρ οὐδεὶς ἀν ἐφίκοιτο τοῦ χειμῶνος ἐκείνου : κανεὶς λόγος δὲν θὰ περιγράψῃ ἀφετεῖ ἐκείνην τὴν τρικυμίαν.

λόθρος, ὁ : ὁ ρύπος ἐξ αίματος.

λυτρόν, τό : τὸ λύτρον.

Μ

μαγνάδι, τό : ὑφασμα λεπτότατον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς.

Μαζινώ γραμμή : ἡ γαλλικὴ δχυρωματικὴ γραμμὴ παρὰ τὰ γερμανικὰ σύνορα, τὴν ὅποιαν διέσπασαν οἱ Γερμανοὶ τὸ 1940.

μαναφούσκια, τά : αἱ διαβολαῖ.

μάονς, τό : εἶδος τυχηροῦ παχυνιδιοῦ.

μασγάλια, τά : πολεμίστρες.

Μαρώνεια, ή : ἀρχαία πόλις τῆς Λαυρεωτικῆς.

μεθοδευτής, δ : διεπιφεύγοντας τεχνάσματα, διανοῦργος.

μέλει (τινὶ τινός) : φροντίζει τις περὶ τινος.

Μελκάρθ, δ : Φοινικικὸς θεὸς ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Ἡρακλέα.

Μένανδρος, δ : ἀρχαῖος κωμικὸς ποιητὴς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

μετερζῖ, τό : τὸ πρόχωμα.

Μίλτων, δ : μέγας Ἀγγλος ποιητὴς (1608—1674), τοῦ ὁποίου ἀριστούργημα εἶναι τὸ ἐπικὸν ποίημα «Ἀπολεσθεὶς παράδεισος».

μιντάτι καὶ μαντάτο : η εἰδῆσις.

Μισίρι καὶ Μεσίρι : (ἀραβιστὶ) η Αἴγυπτος.

μινέω : ψυχομαχῶν, «κάνω τὰ μάτια», λιποθυμῶν ἀπὸ μεγάλην ἐπιθυμίαν.

Μονσεῖον, τό : λόφος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ὑπῆρχεν Ἱερὸν τῶν Μουσῶν.

μπαϊράκι, τό : η σημαία.

μπαλασιά, ή : η τρικυμία.

μπάρκο τό : μέγα ἰστιοφόρον, τοῦ ὁποίου διστός φέρει σταυρωτὰς κεραίας.

Μπέκι : Γερμανὸς ἴστορικὸς συγγράψας περὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

Μπόστφορτ : Ἀγγλος ἴστορικὸς συγγράψας ἴστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

μπονγάζι, τό : η στενὴ θαλασσία δίσοδος (δίσυλος).

μπονδάσκα, ή : η θύελλα, η τρικυμία.

μπρατσέρα, ή : ἰστιοφόρον μὲ δύο ἰστούς, λίαν ταχύ.

N

νεωτερικᾶς ἐπιβρίθω φαντασίας : παραφορτῶνω μὲ φαντασίας τῆς νεότητος.

Νόσμαν : Γερμανὸς ἴστορικος καὶ γεωγράφος (1823—1880). Ἐγγραψε μετὰ τοῦ

Πάρτες φυσικὴν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ντερνύ : δ Γάλλος ναύαρχος Δὲ Ριγνύ (De Rigny).

ντισμπράκο, τό : ἀπόβασις.

E

Ξενοκράτης δ Ἀφροδισιεύς : ἀρχαῖος ἐρμηνευτὴς τοῦ Πλάτωνος, τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

Ξεύχομαι : ξεστομίζω κακὸν λόγον.

Ξηροποταμιὸν δάσος : δάσος τοῦ Ἀθω.

Ξυνίημι τῆς τέχνης : ἐννοῶ τὴν τέχνην.

O

οἰακίζω : πηδαλιουχῶ.

οἰκέτης : ὑπηρέτης.

ὅλκας, ή : ἐμπορικόν, φορτηγὸν πλοιοῖν.

ὄντολογικός : δ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὄντολογίαν, η ὁποία ἀναζητεῖ τὸ σταθερὸν εἰς

τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν ἐνόιητα εἰς τὴν πολλότητα.

οὐβρια, τά : χόρτα τῆς θαλάσσης.

οὐσία, ή : περιουσία.

Π

Πάναινος, δ : ἐπιφανῆς Ἀθηναῖος ζωγράφος, ἀδελφὸς ἡ ἀνεψιδὸς τοῦ Φειδίου.

Πανδρόσειον, τό : τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ιερὸν τῆς Πανδρόσου, θυγατρός τοῦ Κέκροπος.

πανιδίμων : παντογνώστης.

Πανύασις, δ : ἐπικόδιος ποιητὴς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐπὸ τὰ ἔργα του «Ἡρακλειάς» καὶ «Ιωνικά» σώζονται ἀποσπάσματα.

παράκλησις, ἥ : ἡ παρηγορία.

παρειμένον οἰκοδόμημα : ἀνοικτὸν οἰκοδόμημα.

παρεκβολικός : ὁ ἀνήκων εἰς κριτικὰς σημειώσεις (παρεκβολάς).

πάροιθεν : ἔμπροσθεν, πρότερον.

Πάροτς : Γερμανὸς γεωγράφος (1856—1925), καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λευκίας. Ἐγράψει μετὰ τοῦ Νόσυμαν φυσικὴν γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος.

Παχέκο : ζωγράφος Ἰσπανός, σύγχρονος τοῦ Γκρέκο.

Πειρίθους, δ : βασιλεὺς τῶν Λαπιθῶν τῆς Θεσσαλίας, φίλος τοῦ Θησέως. Κατὰ τὸ γάμον του μετὰ τῆς Ἰπποδαμείας προεκλήθη ἡ σύγκρουσις Λαπιθῶν καὶ Κενταύρων.

Πενθεσίλεια, ἥ : βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων, συμμαχος τῶν Τρώων, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως.

περιέλκω : παρασύρω.

περιόν, τό : τὸ πλεονέκτημα.

περιορίζομαι : παραφέρομαι, γίνομαι ἔξαλλος.

περιπερεύομαι : ἀλαζονεύομαι, καυχῶμαι.

πλέγμα, τό : τὸ πλεγμένον πρᾶγμα, ὁ στέφανος, ἡ πλοκὴ τῶν λέξεων.

ποδόστομα : τεμάχιον ἔστιν ἡ χαλύβδινον ἀποτελοῦν κατακέρυφον συνέχειαν τῆς τρόπιδος (καρίνας) κατὰ τὸ πρυμναῖον αὐτῆς ἄκρον, ἐφ' οὗ προσαρμόζεται τὸ πηδάλιον.

πολιτικὴ λέξις : λαϊκὴ λέξις.

πράγματα, τά : αἱ πράξεις

πραγμάτων ἀναγκάζω προστῆναι τῶν ἐμῶν : σὲ ἀναγκάζω νὰ διευθύνῃς τὰς ὑπόθεσις μου.

Πρασιάς, ἥ : λίμνη τῆς Μακεδονίας μεταξὺ Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος.

πράττω τὰ δημόσια : πολιτεύομαι.

πρέξα, ἥ : μικρὰ ποσότης κονιορτοποιημένου πράγματος. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 πρέξεις ἐλέγοντο τὰ λάφυρα.

προαιρέσεως τὸ ἴσοστάσιον : ἡ ἴσορροπία τῆς διαθέσεως.

προστσχομαι : κρατῶ πρὸς τὰ ἐμπρός, προτείνω, προσφέρω.

προκαθίσταμαι τινα : τοποθετῶ τινα ἐπὶ κεφαλῆς.

procuratores : οἱ ἐντεταλμένοι διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φύρων ἄρχοντες.

προπολεμικαὶ δραχμαι : αἱ δραχμαι πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914—1918), ὅτε τὸ δολλάριον ἐξηργυρώνετο μὲ πέντε δραχ.

προσητής : πρᾶος, ἥπιος.

πρωμάτσα, ή : τὸ σχοινίον, διὰ τοῦ ὅποίου προσδένεται τὸ πλοῖον ἀπὸ τῆς πρύμνης εἰς τὴν ἔηράν (πρυμνήσιον).

Πρωτοφάλτης : φύλος τοῦ Κοραχῆ, πρὸς τὸν ὅποῖον ἔχει γράψει πολλὰς ἐπιστολάς. **πτοοῦμαι :** δειλιάζω, εὐκόλως παρασύρομαι.

P

δαθυμίας τῶν οἰκετῶν ἐπιστρέφειν : νὰ διορθώνης τὴν ἀμέλειαν τῶν ὑπηρετῶν. **ρασιογαλισμός,** δ : ὁρθολογισμός· φιλοσοφικὴ θεωρία, καθ' ἣν πηγὴ τῆς γνώσεως εἶναι ὁ ὄρθδος λόγος.

ράχτα, τά : οἱ παραθαλάσσιοι βράχοι.

ρεζές, δ : ἡ στρόφιγξ τῆς θύρας ἢ τοῦ παραθύρου.

ρικνός : κατάξηρος, ζαρωμένος.

Ροδαφρυνόσα, ή : 1) ἡ χώρα, ὅπου φύεται ἀφθόνως ἡ ροδαφνία (ροδοδάφνη), 2) θρυλικὸν πρόσωπον, ἡρωὶς ὅμωνύμου κυπριακοῦ δημοστικοῦ ποιήματος.

ροτόντα, ἡ : κυκλοτερὲς οἰκόδομημα μετά θόλου καὶ περιστυλίου.

Ρούσος Λημήτριος : Φιλόλογος ἔξ 'Ανατολικῆς Θράκης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου, μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. "Ἐγραψε πολλὰς ἐπιστημονικὰς πραγματείας (1869 - 1948).

Σ

σαλβάρι, τό : εἶδος πλατείας περισκελίδος.

σήθω : κοσκινίζω

Σίλλερ Ιωάννης : εῖς τῶν μεγαλύτερων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Γκαϊτε (1759 - 1805).

σιάδι, τό : μέρος ἐπίπεδον, ἵσιωμα.

σισανές, τό : φαβδωτὸν τουφέκιον μὲ ἔξαγωνον κάνην.

σκοντάριος, δ : (λατ. scutarius)· ἵππεὺς ἀσπιδοφόρος τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ἀλλώς σκονταριώτης.

Σοπενχάουερ : Γερμανὸς φιλόσοφος (1788 - 1860).

Σουΐδας, δ : λεξικογράφος τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος.

στελέτο καὶ **στιλέτο,** τό : ἐγχειρίδιον, μαχαίρι.

Στήβενσον : "Αγγλος μελετητὴς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

συνουσία, ἡ : ἡ συναναστροφή.

σχολή, ἡ : ἀργία.

σωτρόπιον, τό : (ἐσωτρόπιον)· ἵσχυρὸν τεμάχιον ξύλου διῆκον ἐσωτερικῶς τῆς τρόπιδος καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς.

Τ

Τάριφη, ἡ : πόλις τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ.

Τάσσος Τορκονάτος : εῖς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας (1544 - 1593) τοῦ ὅποίου τὸ σπουδαιότερον ἔργον εἶναι: «Ἡ ἀπελευθερωθεῖσα Ἰερουσαλήμ», τετάκι, τό : (λ. τουρκική, ὑπέζακι)· ἐστία, οἰκογένεια μεγάλη.

τεζοχανταραιοί : ἀκόλουθοι μεγιστᾶνος.

τοις εἰς αὐτὸν κεχηρόσιν : εἰς θαυματουργούντες αὐτὸν.

Τολστού Λέων : διάσημος Ρώσος φιλόσοφος καὶ λογοτέχνης (1828 - 1910).

τὸν λίθον ποτὶ τὰν σπάρτον ἄγοντας : φέροντας τὸν λίθον εἰς τὸ νῆμα τῆς στάθμης (ἀλφάδι).

τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν χερσίν : ἡ ἀπόφασις ήρχισε νὰ πραγματοποιῆται.

τραμονντάνα, ἥ : ὁ βόρειος ἀνεμος.

Τριτογένεια : προσωνυμία τῆς Ἀθηνᾶς. Κατὰ παλαιὸν μῦθον ἐγεννήθη ἡ θεά ἐκ τῆς λίμνης Τριτωνίδος ἡ ἔκ τινος ἀρχαδικῆς πηγῆς.

τρίχαπτον, τὸ : (θρίξ—ἄπτω)· πλέγμα λεπτοφυέστατον, δαντέλλα.

τσαπράκια ἢ τσαπράζια, τά : ἀργυρᾶ ἢ ἐπίχρυσα κοσμήματα τοπικῶν ἐθνικῶν ἐνδυμασιῶν μὲ διαφόρους παραστάσεις.

τυραννῶ : διοικῶ.

τῷ χρόνῳ φθάνω τινά : προλαμβάνω τινὰ ὡς πρὸς τὸν χρόνον.

Γ

ὑποδύομαι τὴν πρεσβείαν : ἀναλαμβάνω τὴν πρεσβείαν.

ὑπόστασις τοῦ σηκοῦ : τὸ ὑποστήριγμα τοῦ σηκοῦ.

ὑποχωρῶ θεῷ : ὑποτάσσομαι εἰς τὸν Θεόν.

ὑφίεμαι : παραμελῶ.

Φ

φελούκα, ἥ : μικρὰ λέμβος.

Φίλιππος Θεσσαλονικεὺς : ἀρχαῖος ἐπιγραμματοποιὸς ζήσας τὰ τέλη τοῦ 1ου μ.Χ. καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος.

φιλονεικῶ ἀφείναι κατόπιν τινὰ : φιλοδοξῶ νὰ φανῶ ἀνώτερός τινος.

φοινικοῦς : ἐρυθρός.

φουσάτο, τὸ : τὸ στράτευμα.

φυσιοῦμαι : ἀλαζονεύομαι, ὑπερηφανεύομαι, φουσκώνω.

Χ

χαροκόπι, τὸ : διασκέδασις.

Χατζῆ - Ἀραραγήνου Ἀνάργυρος τοῦ Ἀνδρέου : Σπετσιώτης ἴστοριδίφης δημοσιεύσας τὰ «Σπετσιωτικά» εἰς τρεῖς τόμους (1851 - 1925).

χλαπαταγῆ, ἥ : ὁ μεγάλος θόρυβος τῶν κυμάτων.

χλοάζον, τό : τὸ πράσινον.

χλομούτσι ἢ Χλεμούτσι, τό : φραγκικὸν φρούριον εἰς τὰ Β.Δ. παράλια τῆς Πελοποννήσου.

χρυσάκτιν : ἔχων χρυσᾶς ἀκτῖνας.

Ψ

ψάμι, τό : τὸ χλωρὸ στάχυ.

Ω

ώδις, -ῖνος : «τὰς ὡδῖνας τὰς ἐπὶ σοί» : τοὺς κατὰ τὴν γέννησίν σου πόνους.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΙΓΑΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. 'Εγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1934.

'Εσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν φυσικομαθηματικά καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς μετεκπαίδευσιν εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Ἀνέλαβε τὸ 1890 τὴν διεύθυνσιν καὶ ὄργάνωσιν τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν. Διετέλεσε τακτικός καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐγένετο δὲ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἔδρυσε δὲ τὸ 1926 τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, τῆς ὥποις ἔχρηματισε πρόεδρος καὶ γενικός γραμματεὺς. 'Εδημοσίευσεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς ἐργασίας. Περισπούδαστος εἶναι ἡ μακρὰ μελέτη του τὸ «Κλῖμα τῆς Ἑλλάδος».

ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1876 εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1935 εἰς Ἀθήνας. 'Εσπούδασε νομικά καὶ πολιτικάς καὶ οἰκονομικάς ἐπιστήμας εἰς Παρισίους. Διετέλεσε καθηγητής τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. 'Εδημοσίευσεν οἰκονομικάς, ιστορικάς καὶ κριτικάς μελέτας. Συγγράμματα : «Μαθήματα δημοσίας οἰκονομίας», «Οἰκονομικὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Τουρκοκρατίας», «Ιστορία τῆς ἐλληνικῆς δημοσίας οἰκονομίας» κ.ἄ.

ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς Λέσβον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1907. 'Εσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἐξέδωκε τὰ δράματα τοῦ Εὑριπίδου καὶ πρωτότυπα λογοτεχνικά ἔργα. Δράματα : «Κυψελίδαι», «Μαρία Δοξαπατρῆ», «Φαύστα», «Ἐνφροσύνη», «Ἀντιόπη», «Νικηφόρος Φωκᾶς», ἀπὸ τὰ ὅποια ἀνώτερον θεωρεῖται ἡ «Φαύστα». Εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην εἶχεν ὡς πρότυπόν του τὸν μέγαν «Ἀγγλον δραματικὸν ποιητὴν Σαιζηπρ. Τὰ δράματά του, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐθνικὴν μας παράδοσιν, ζερσαν πολὺ εἰς τοὺς συγχρόνους του, οἱ ὥποιοι τὸν ἀνεγνώριζον ὡς τὸν κορυφαῖον «Ἐλληνικὰ θεατρικὸν συγγραφέα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1946. Διετέλεσε διευθυντὴς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. 'Εδημοσίευσε πολλὰς ιστορικὰς μελέτας σχετικάς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα» τοῦ Κασσομούλη, ὡς καὶ διηγήματα : «Ιστορίες τοῦ Γιάννη Ἐπαχτίτη», «Τὰ παλληκάρια τὰ παιλιά», «Μεγάλα χρόνια», «Στὸ γύρο τῆς ἀνέμης» καὶ ἄλλα.

ΒΛΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Δημοσιογράφος, διευθυντὴς τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος «Καθημερινή», γεννηθεὶς τὸ 1886. Εἶχε καταστῆ περίφημος διὰ τὰ πολιτικά του

άρθρα, τὰ δόποια διακρίνεται νευρῶδες υφος καὶ πατριωτικὸς παλμός. Τὰ καλύτερα τῶν δηθρών, τὰ δόποια ἔγραψε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑληνοϊταλικοῦ πολέμου 1940—41, ἐξεδόθησαν εἰς βιβλίον. "Ἔγραψε καὶ θεατρικά ἔργα, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἰναι : «Ἡ δἰς Κυκλών», «Ἡ ἀπογραφή», «Τὰ κόκκινα γάντια» κ. ἄ. Ἀπέθανε τὸ 1951.

ΒΛΑΧΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἔγεννήθη εἰς Σαντορίνη τὸ 1897 καὶ ἀπέθανε τὸ 1956. Διετέλεσε διευθυντής τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαίδευσεως καὶ καθηγητής τῆς ιστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἐξέδωκε : «Τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα» καὶ μελέτας εἰς περιοδικά.

ΒΟΡΕΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ. Ἔγεννήθη τὸ 1873 ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 1954. Διετέλεσε ταχικὸς καθηγητής τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ συγγραφική του δράσις εἶναι μακρὰ καὶ ποικίλη. "Ἔγραψε «Λογική», «Ψυχολογίαν» καὶ «Ἐλσαγωγὴν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν», διαφόρους ἐπιστημονικάς καὶ φιλολογικάς μελέτας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνάλεκτα» εἰς 4 τόμους. Μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ρυθμοὶ ἀθανάτων» τὰ καλύτερα ποιήματα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τοῦ κόσμου, ὡς καὶ ὀλόκληρον τὸ σφράγιον τοῦ Πινδάρου.

ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἔγεννήθη εἰς Κατωχώριον τοῦ Πηλίου τὸ 1899. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ. Διετέλεσε καθηγητής τῆς ἀρχαιοτελείας ἐλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, ἀπὸ δὲ τοῦ 1948 κατέχει τὴν διμώνυμον ἔδραν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Συνέγραψε πολλὰς πραγματείας φιλολογικάς καὶ παιδαγωγικάς, τὰς δόποιας ἐδημοσίευσεν εἰς ἐπιστημονικά περιοδικά. "Ἔργα του : «Τὸ πρόβλημα τῆς ιστορίας εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως», «Αἱ ιστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος», «Κράτος καὶ παιδεία κατὰ τὸν Πλάτωνα», «Ἡ ἑθνικὴ συνείδησις τοῦ Πλάτωνος», «Μορφωσίς καὶ ἀνθρωπισμὸς» κ.ἄ.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤ. Ἔγεννήθη εἰς Καλαμάταν τὸ 1894 καὶ ἀπέθανε τὸ 1968. Εσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς Γερμανίαν. "Ὕπηρέτησε διαδοχικῶς εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητής καὶ διευθυντής τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαίδευσεως. Ἐδημοσίευσεν : «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Ἡ μελέτη τῶν ἐλληνικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ὄλλας φιλοσοφικάς καὶ φιλολογικάς μελέτας εἰς περιοδικά καὶ εἰς ἔγκυρο παταιδείας.

ΓΚΑΙΤΕ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΟΛΦΓΚΑΓΚ. Ἔγεννήθη εἰς Φραγκφούρτην τὸ 1749 καὶ ἀπέθανεν ἐν Βαϊμάρῃ τὸ 1832. Ποιητής, ἐλληνολάτρης, φιλόσοφος, ἐπιστήμων. "Ἡ μεγαλυτέρα διάνοια τῆς Γερμανίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰώνα καὶ μία τῶν μεγαλυτέρων πνευματικῶν μορφῶν τοῦ κόσμου. Πολλῶν ἔργων τοῦ Γκαίτε ἔχομεν μεταφράσεις εἰς τὴν ἐλληνικήν, γενομένας ὑπὸ διασήμων Ἑλλήνων λογο-

τεχνῶν. Ἐκ τῶν ἔργων του τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ πλέον γνωστὸν εἶναι δὲ «Φάσουστ», τοῦ ὄποιου τὸ πρῶτον μέρος μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Κ. Χατζοπούλου, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Δ. Λάζαρου. Ἀμφοτέρων αἱ μεταφράσεις εἶναι ἀριστοτεχνικαί. Μεταφράσεις τοῦ «Φάσουστ» ἐγένοντο καὶ ὑπὸ ἄλλων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Εύρωπην. Ὑπηρέτησε καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητής, διευθυντής τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ διευθυντής τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ἐξέδωκε μίαν ποιητικὴν συλλογήν: «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες». Μετέφρασε τὰς τραγῳδίας καὶ τοῦ Αἰσχύλου τὸν Σοφοκλέους καὶ τὴν «Πολιτείαν» τοῦ Πλάτωνος. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον, τὴν ὑποβλητικότητα, τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου καὶ τὴν χρησιμοποίησιν σπανίων διαλεκτικῶν λέξεων, ἰδίως συνθέτων.

ΔΑΝΤΗΣ ΑΛΙΓΚΕΡΙ. Ἐγενήθη ἐν Φλωρεντίᾳ τὸ 1265 καὶ ἀπέθανε τὸ 1321. Θεωρεῖται δὲ μεγαλύτερος ποιητής τῆς νέας Ἰταλίας, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Βιργίλιον. Ἐγράψε πρῶτος αὐτὸς ποιήματα εἰς τὴν ἑνίκατη γλώσσαν τῆς ἐποχῆς του, ἀντὶ τῆς Λατινικῆς, γενόμενος οὕτως δὲ θεμελιωτής τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης. Τὸ μεγαλόπνευστον ἔργον του «Θεία Κωμῳδία» καταδεικνύει τὴν ἔξεχουσαν ποιητικὴν αὐτοῦ διάνοιαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγενήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε νομικά. Ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτής. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἑλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ δρθρὰ πολιτικὰ ὑπὸ τοῦ φευδώνυμον «Ιδαξ», ἐδημοσίευσε δὲ τὰ βιβλία: «Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἴτια», ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἥρωα μακεδονομάχον Παῦλον Μελάνην, «Σαμοθράκη», «Οσοι ζωντανοί», «Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς» κ.ἄ.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ: Ἐγενήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1905. Ἐσπούδασε εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Παρισίους. Ἀπὸ τὸ 1939 μέχρι τὸ 1970 καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Ιστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός. Ἐγράψε πολλὰς μελέτας μεταξὺ τῶν ὅποιων: «Τὸ Ἑλληνικὸν Δεσποτάτον τοῦ Μορέως» (γαλλικά), «Βυζάντιον», «Τουρκοκρατία» κ.ἄ.

ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1834 εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1897. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὴν Λειψίαν. Διετέλεσε συντάκτης εἰς τὴν ἐφημερίδα «Νέα Ημέρα» τῆς Τεργέστης καὶ ἐξέδιδε τὴν φιλολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπιθεώρησιν «Κλειδώ». Συνέγραψε φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἔργα, ἐκ τῶν δόποιων σημαντικώτερον εἶναι τὸ δίτομον: «Ἀδαμάντιος Κοραῆς». Διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ἐπιστημονικήν του κατάρτισιν, διὰ τὴν κριτικήν του ἐμβρίθειαν καὶ διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν καθαρεύουσαν γλῶσσάν του.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1863 εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1933. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν τὰ ποιήματά του εἰς ἕνα τόμον καὶ ἔξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιήματα». Ἡ ποίησίς του διαχρίνεται διὰ τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν γλωσσικὴν μορφὴν. Προτιμᾶς νὰ χρησιμοποιῇ ὡς σύμβολα πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς Ἀλεξανδρινῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἀναμιγνύει γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημοτικῆς. Τὸ ποιητικὸν ὑφος του, φαινομενικῶς πεζολογικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ὑποβλητικότητα καὶ τὴν ἐπιγραμματικότητα του.

ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Έγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τὸ 1872. Ειργάσθη ἐπὶ μακρὸν ὡς δημοσιογράφος καὶ διηγήθησε τὴν ἐφημερίδα «Νέον 'Αστυ». Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Λονδίνον, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1949. Ἡ σχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε φιλολογικάς καὶ κριτικάς μελέτας. Τὰ ἔργα του διακρίνει εὐαίσθησία καὶ λεπτότης σκέψεως καὶ ἐκφράσεως.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Έγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792, ἀπέθανε δὲ τὸ 1869. "Εἶησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς Ἰταλίαν, Ἐλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κέλβου είναι αἱ δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαὶ, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἴκοσιν φύδας ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικάς εἰκόνας. Διαπνέεται ἀπὸ φιλογερὸν πατριωτισμὸν καὶ λυρικὴν δύναμιν.

ΚΑΜΠΟΥΡΓΟΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Έγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ποιητής καὶ πεζογράφος ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ιστορίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐργα του : «Ιστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας», «Μνημεῖα τῆς ιστορίας τῶν Ἀθηνῶν», «Τὸ παιδομάζωμα» (Ιστορικὸν δρᾶμα), «Ο 'Αναδρομάρχης τῆς Ἀττικῆς», «Διηγήματα» κ.ἄ. Τὸ 1927 ἔξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1875. Ἐδημοσίευσε τὰς ποιητικὰς συλλογὰς «Λύρα», «Μοῦσα Θηλάζουσα», «Ἐωθιναὶ μελωδίαι», «Ποιητικὸν ἀπάνθισμα», «Βάρβιτος», «Κλεονίκη». Διακρίνεται διὰ τὴν νοσταλγίαν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν διάθεσιν καὶ τὸν ὑψηλὸν τὸν ποιημάτων του καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς εἰς τῶν καλυτέρων ἀρχαὶζόντων ποιητῶν μας.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας καὶ ἀπέθανε εἰς Ἀμαρούσιον τὸ 1922. Ιατρὸς τὸ ἐπάγγελμα, κατ' ἄρχας ὑπηρέτησεν εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα, ἐπειτα δὲ ὡς στρατιωτικὸς ίατρὸς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐπεδόθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἀνεδείχθη ὡς ποιητὴς διηγηματογράφος. Ἐργα του : «Διηγήματα», «Λυγερή», «Παλιές Ἀγάπεις», «Λόγια τῆς πλώρης», «Ο Ζητιάνος», «Ο Ἀρχαιολόγος» κ.ἄ.

ΚΑΣΟΜΟΥΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. 'Εγεννήθη περὶ τὸ 1792 εἰς Σιάτισταν καὶ ἀπέθανε τὸ 1872. Μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του ἔλαβε μέρος εἰς τὴν δργάνωσιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔκτοτε ἔλαβε μέρος εἰς πλείστας μάχας. Μετέσχε τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς ἔξοδου. Συνέγραψε τὸ ἱστορικὸν ἔργον «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα», τὰ δόποια κατέλιπεν ἀνέκδοτα. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰ. Βλαχογιάννη, εἶναι ἀξιολογώτατον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος.

ΚΙΠΑΙΓΚ ΡΟΥΝΤΙΑΡΑΝΤ. 'Εγεννήθη ἐν Βοιμβάρῃ τὸ 1865 καὶ ἀπέθανεν ἐν Λονδίνῳ τὸ 1936. Νεώτερος ἀπέκτησε παγκόσμιον φήμην. "Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, παιδικάς ιστορίας, ταξιδιωτικάς ἐντυπώσεις. 'Ετιμήθη μὲ τὸ βραβεῖον Νομπέλ.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη ἐν Βιάνῳ τῆς Κρήτης τὸ 1861 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1920. 'Εσπούδασε νομικά. Ειργάσθη ὡς συντάκτης καὶ χρονογράφος εἰς διαφόρους ἀθηναϊκάς ἐφημερίδας. 'Επι τείκοστατίαν διετήρησε τὴν χρονογραφικὴν στήλην τῆς ἐφημερίδος «Ἐμπρόδες» ὑπὸ τὸ φευδώνυμον «Διαβάτης». "Έργα: «ΟΤΑΝ ήμουν δάσκαλος», «Ο Πατούχας» κ.ἄ.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ γονέων Χίων. 'Εσπούδασεν ιατρικὴν εἰς Παρισίους, ὅπου καὶ ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1833). 'Τπῆρε πολυγραφώτατος. 'Εξέδωκεν ἀρχαίους "Ἐλληνας συγγραφεῖς μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις, πολλὰ ἐπιστημονικά συγγράμματα καὶ πλῆθος ἐπιστολῶν, πολλαὶ τῶν ὄποιων εἶναι παρανετικά πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς του. 'Ο Κοραής μὲ τὰ κηρύγματά του ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ τὴν δλῆην πατριωτικήν του δρᾶσιν ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ὑποδούλου "Ἐθνους καὶ ἔγινεν εἰς τῶν πρωτεργατῶν τῆς Ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. 'Εγεννήθη τὸ 1851 εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἰστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργός ἐπὶ μικρὸν διάστημα. 'Τπῆρε πολυγραφώτατος καὶ ἐδημοσίευσε δεκάδας ἴστορικῶν μελετῶν ἀναφερομένων ίδιως εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Αγριόυριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. 'Εσπούδασε νομικά εἰς τὴν Εύρωπην, ἀλλ' ἡ σχολήθη περισσότερον μὲ τὴν λογοτεχνίαν. "Έργα του: «Τὰ μαστήρια τῆς Κεφαλλονιᾶς», «Στιγμογράμματα», «Ιδού ὁ ἀνθρωπός» (χαρακτήρες), «Στοχασμοί» κ. ἄ. 'Εσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὄποιον θειελες νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἔξυψωσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικούς μας καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον ὀξυδερκεῖς μελετητὰς τῶν κοινωνικῶν ἔλαττωμάτων.

ΛΙΠΕΡΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Κύπριος ποιητὴς, γεννηθεὶς ἐν Λάρνακῃ τὸ 1866 καὶ

ἀποθανών ἐν Λευκωσίᾳ τὸ 1937. Ὅτι πρέτησεν ὡς δημόσιος ὑπάλληλος ἐγύ Κύπρῳ καὶ ὡς καθηγητής τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης εἰς τὸ ἔκει Παγκύπριον Γυμνάσιον. Ἐξέδωκε δύο ποιητικάς συλλογάς ὑπὸ τοὺς τίτλους «Χαλαρωμένη λύρα» καὶ «Στόνοι». Ἀπὸ τὸ 1923 καὶ ἐντέθει ἥρχισε νὰ γράφῃ ποιήματα εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον, τὰ δόποια ἔξεδωκεν εἰς δύο τόμους μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «Τζυπριώτικα τραύονδικα». Τὰ τραγούδια του αὐτὰ διακρίνει γυνησία ἔμπνευσις καὶ πατριωτικὸς παλμός.

ΛΟΥΓΒΑΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Τήνῳ τὸ 1887 καὶ ἀπέθανε τὸ 1961. Ἐσπούδασε θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του εἰς Γερμανίαν. Τὸ 1925 ἔξελέγη καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1960 μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Διετέλεσε δἰς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ἐργα του : «Παῦλος, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ», «Ἐλσαγωγὴ εἰς τὰς περὶ Παύλου σπουδάς», «Ἐπιστολῶν Παύλου χαρακτήρ», «Τύπομνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαῖς ἐπιστολήν», «Μεταξὺ δύο κόσμων». «Ιστορία τῆς Φιλοσοφίας», «Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις», «Ἐκπαίδευσις καὶ ἀνθρωπισμὸς» κ.ἄ. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πολλὰ ἐπιστημονικά ἀρθρὰ εἰς περιοδικά.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἐπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἡπείρου ὑπέρ πατρίδος. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ ποιήματά του ὡς καὶ αἱ μεταφράσεις του ἐκ τῆς ξένης λογοτεχνίας ἔξεδόθησαν εἰς τόμουν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐργα». «Ο Μαβίλης ὑπῆρξε φλογερὸς πατριώτης εἰς τὴν ποίησιν ὅπως καὶ εἰς τὴν ζωήν.

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Λιδωρίκιον τὸ 1797 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1864. Ἦτο ἐκ τῶν σημαντικῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ. Συνέγραψεν «Ἀπομνημονεύματα» εἰς δύο τόμους. Τὸ ἔργον του εἶναι σημαντικὸν ὡς ιστορικὴ πηγὴ καὶ ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1870 εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐγράψε ποιήματα. Ἐργα : «Ωρεῖς», «Ασφόδελοι», «Πεπρωμένα», «Αντίλαλοι» κ.ἄ. Ἐτιμήθη μὲ τὸ ἔθνικὸν Ἀριστεῖον γραμμάτων καὶ τεχνῶν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ 1826 καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς Ἰταλίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ Ἰόνιον Ἀκαδημίαν. Ἀφιερώθη εἰς τὴν ποίησιν καὶ ἐδημοσίευσε τὸ 1875 τὸ ἐπικοινωρικὸν ποίημα «Ορκος». Τὸ 1898 ἔξεδωκε τὴν τελευταίαν ποιητικὴν συλλογὴν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Μικρὰ ταξίδια».

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. 'Ο Παῦλος Μελᾶς ύπηρξεν διπλωτής μακεδονομάχος, τὸ σύμβολον καὶ δῆρως τοῦ μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ἐγεννήθη τὸ 1870 καὶ ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡγώνισθη νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ, ύπὸ τὸ ψευδώνυμον καπετάν Μίκης Ζέρβας, κατήρτισε σῶμα ἐκ τριάκοντα καὶ πέντε ἀνδρῶν καὶ ἤρχισε τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ Μακεδονικοῦ ἑδάφους. Ἐφονεύθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος προδοθεὶς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κομιτατζῆδες εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1904.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1966. Διετέλεσε συντάκτης καὶ χρονογράφος εἰς πολλάς ἐφημερίδας καὶ σκηνοθέτης θεάτρου. Ἐγραψεν εἰς δλα σχεδὸν τὰ εἴδη τῆς λογοτεχνίας. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ιστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Χρονογραφήματα: «Δευτερίγιατα», «Κουβέντες τοῦ Φορτούνιο» κ.ἄ. Ιστορικὰ βιογραφίαι: «Ο Γέρος τοῦ Μωριά», εἰς δύο τόμους, «Ο ναύαρχος Μιαούλης», «Τὰ ματωμένα ράσσα» κ.ἄ. Θεατρικὰ έργα: «Ο γυιός τοῦ Λεκιού», «Τὸ χαλασμένο σπίτι», «Ο μπαμπάς ἐκπαιδεύεται», «Ο Παπαφλέσσας» κ.ἄ.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Ἐργα του: Διηγήματα, ήθογραφίαι καὶ θαυμάσιαι περιγραφαῖς: «Ἀθηναϊκαὶ σελίδες», «Ταξιδιωτικὰ σημειώσεις». Ἐκ τῶν καλυτέρων του σελίδων είναι «Τὸ φίλημα», μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Γερμανικήν, «Παναγία ἡ Μεγαλομάτα», «Τὸ παράπονο τοῦ μαρμάρου», «Εἰς τοῖχος» κ.ἄ.

ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τὸ 1846 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1911. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του ὡς ὑπότροφος τοῦ Κράτους ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπανελθὼν ἔξελέγη καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1875 καὶ μετὰ τριετίαν καθηγητής τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου διδάξας γεωλογίαν εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἀνώτατα ἰδρύματα ἐπὶ τριακονταπενταετίαν. Τὰ έργα του θεωροῦνται κλασσικά.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. Γάλλος ποιητὴς τοῦ 19ου αἰώνος (1830 - 1914). Τὰ ποιήματά του ἔγραψεν εἰς τὸ προβηγκιανὸν διαλεκτικὸν ίδιωμα, τὸ δποῖν ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέδειξεν εἰς ἔξοχον ποιητικὸν ὄργανον. Ἡτο θερμὸς φιλέλλην. Ποιήματά του μετεφράσθησαν σποραδικῶς εἰς περιοδικὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν Κ. Παλαμᾶ, Ιω. Πολέμη, Στ. Σεφεριάδου κ.ἄ. Τὸ 1904 ἐπιμήθη διὰ τοῦ βραβείου Νομπέλ.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1892 εἰς τὴν Συκαμνίαν τῆς Λέσβου καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1968. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Ἐδημοσίευσε διηγήματα, μυθιστορήματα καὶ ποιήματα. Σημαντικότερα έργα του θεωροῦνται τὰ μυθιστορήματα: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ» μὲ ὑπόθεσιν ἀπὸ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, «Ἡ δασκάλα μὲ τὰ χρυσᾶ μάτια» καὶ «Ἡ Παναγία ἡ Γοργόνα» καθώς καὶ αἱ συλλογαὶ διηγημάτων: «Τὸ πράσινο βιβλίο καὶ «Τὸ γαλάξιο βιβλίο».

ΜΩΡΑΙΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. 'Εγεννήθη ἐν Σκιάθῳ τὸ 1850. 'Εσπούδασε φίλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Συμπολίτης, σύγχρονος καὶ συγγενῆς τοῦ Παπαδιαμάντη κατέχεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀπλοίκης ζωῆς. Εἰς τὰ διηγήματά του ζωγραφίζει καὶ αὐτὸς τὴν ναυτικὴν ζωήν, κυρίως τῆς Σκιάθου. 'Έκτος τῶν διηγημάτων ἔγραψε καὶ θεατρικά ἔργα καὶ ταξιδιωτικάς ἐντυπώσεις. Τὰ διηγήματά του ἔξεδόθησαν εἰς ἔξι τόμους ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Μὲ τοῦ βοριᾶ τὰ κύματα». Τὰ δράματά του φέρουν τοὺς τίτλους : «Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν» , «Βάρδας Καλλέργης». Τὸ 1928 ἐγένετο μέλος τῆς 'Ακαδημίας Ἀθηνῶν μετ' ὀλίγον δὲ περιβλήθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1929.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγίτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. 'Εσπούδασε νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεύς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς 'Ακαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Ποιητικαὶ οὐλογίαι : «Τραχύδια τῆς πατρίδος μου», «Ο τάφος», «Ἡ ἀσάλευτη ζωὴ», «Ἡ πολιτεία καὶ ἡ μοναξιά», «Οἱ καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας καὶ τὰ Σατιρικὰ γυμνάσματα», «Δειλοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι», «Ο δωδεκάλογος τοῦ γύρτου» (ἐπικοινωρικόν), «Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιά» (ἐπικόν) κ.ἄ. Διηγήματα : «Θάνατος παλληκαριοῦ», «Διηγήματα». Δράμα : «Ἡ Τρισέγενη». Κριτικά : Τὰ πρῶτα χριτικά, «Πεζοὶ δρόμοι» (3 τόμοι), «Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου» (2 τόμοι) κ.ἄ. Εἶναι δὲ καθολικώτερος ποιητὴς μᾶς, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετή ἑθνικὴν Ιστορίαν μαζί, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὑρωπαϊκὴν διανόσιν καὶ ἀπὸ τὸν συνασθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη ἐν Αίτωλικῷ τὸ 1901. 'Εσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. 'Ησχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε χριτικὰς μελέτας, μυλιστορήματα, ποίηματα καὶ ταξιδιωτικάς ἐντυπώσεις. Αἱ χριτικαὶ μελέται του ἔξεδόθησαν εἰς 6 τόμους μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «Πρόσωπα καὶ κείμενα». Τὰ βιβλία του «Ἐλληνικοὶ δρίζοντες» καὶ «Σκαραβαῖος ὁ ἱερὸς» ἀναφέρονται εἰς ταξίδια του ἀνὰ τὴν 'Ελλάδα καὶ Αἴγυπτον, εἶναι δὲ δρισταὶ εἰς τὸ εἶδος των.

ΠΑΠΑΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1884 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1955. 'Εσπούδασεν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν σχολὴν ἵππικοῦ τοῦ Βελγίου καὶ μετέσχεν εἰς ὅλους τοὺς πολέμους ἀπὸ τοῦ 1912 καὶ κατόπιν. Εἶναι δὲ νικητὴς ἀρχιστράτηγος τοῦ 'Ελληνοϊταλικοῦ πολέμου (1940 - 1941) καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν συμμοριτῶν (1946 - 1949). Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ἡ πατρὶς τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ στρατάρχου. Τὸ 1951 παρηγήθη τῆς θέσεως τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἔδρυσε τὸ πολιτικὸ κόμμα «Ἐλληνικὸς Συναγερμός». 'Απὸ τὸ 1952 μέχρι τὸ 1955 Πρωθυπουργός. 'Εδημοσίευσε τὰ πολεμικά του ἀπομνημονεύματα «Ο πόλεμος τῆς 'Ελλάδος 1940-1941», εἰς τὰ ὄποια μὲ τὴν λιτήν στρατιωτικὴν φρασεολογίαν ἔκθετει τὰ γεγονότα τῆς περιφανοῦς 'Ελληνικῆς νίκης.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1851 ἐν Σκιάθῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Έσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἔφημερόδας καὶ περιοδικά μυθιστορήματα : « Οἱ ἔμποροι τῶν ἔθνων », « Ή γυφτοπούλα ». Τὴν δόξαν αὐτοῦ διείπει λίδιας εἰς τὰ διηγήματά του μὲ τὴν ἰδιότυπον καὶ λυρικὴν γλώσσαν του. Τὰ πλεῖστα ἔργα του περιγράφουν ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος του, πάντα δὲ διαπνέονται ἀπὸ βαθεῖαν εὐλάβειαν, θερμὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ ζωηροτάτην λατρείαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. 'Εγεννήθη ἐν Καρπενησίῳ τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1940. Ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν. Διετέλεσε διευθυντής τῆς 'Εθνικῆς Πινακοθήκης καὶ μέλος τῆς 'Ακαδημίας Ἀθηνῶν. "Εγράψε ποιήματα, διηγήματα, τὸ θεατρικὸν ἔργον « Ό σρκος τοῦ πεθαμένου » (δραματοποίησις τοῦ δημώδους ἄσματος « Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ »), αισθητικάς καὶ κριτικάς μελέτας. "Εργα του : Πεζογραφήματα : « Πεζοὶ ρυθμοί » « Ή θυσία », « Αγιον "Ορος », « Βυζαντινὸς ὄρθρος ». Ποιήματα : « Πολεμικὰ τραγούδια », « Χελιδόνια », « Θεῖα δῶρα ». "Εγράψεν ἐπίσης χρονογραφήματα καὶ μακράν σειράν ἀρθρων καὶ μελετῶν ἐπὶ αἰσθητικῶν καὶ τεχνοκριτικῶν θεμάτων.

ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Γένος τοῦ ἔθνικοῦ μας ἴστορικοῦ Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου. 'Εγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1843 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873, Ἐσπούδασε νομικά. Ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ποίησιν καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς καλυτέρους ποιητὰς τῆς ρομαντικῆς σχολῆς. "Εργα του : « Στόνοι », « Χελιδόνες », « Συζύγου ἐκλογὴ » (πολιτικὴ κωμῳδία), « Ἀσμα ἄσμάτων » κατὰ μίμησιν τοῦ Σολομῶντος καπτ. "Εγράψεν ἐπίσης σύνοψιν τῆς ἴστορίας τῆς 'Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπανειλημμένως ἐκδοθεῖσαν.

ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1815, καταγόμενος ἐκ Βυτίνης τῆς 'Αρκαδίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1891 εἰς Ἀθήνας. Έσπούδασεν εἰς Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν καὶ τὸ 1851 διώρισθη καθηγητής τῆς ἴστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Εἶναι δὲ ἐπιφανέστατος ἴστορικὸς τῆς Νέας 'Ελλάδος καὶ ἡ « Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους » ἀποτελεῖ ἴστορικὸν ἔθνικὸν μνημεῖον μετὰ καταδήλων λογοτεχνικῶν χαρισμάτων.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1921. Έσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὑπηρέστησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας καὶ μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐπεδόθη εἰς λαογραφικάς μελέτας καὶ εἶναι δὲ ἰδρυτής τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν 'Ελλάδα. Τὸ ἔργον του « Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ » εἶναι μνημεῖον. 'Αξιόλογος ἐπίσης εἶναι δὲ συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων « 'Εκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ ». Εκτὸς τούτων ἔγραψε διαφόρους κριτικάς καὶ αἰσθητικάς μελέτας.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΦΩΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1890 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1935.

Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν ἴστορίαν τοῦ θεάτρου καὶ σκηνοθεσίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Διεκρίθη κυρίως ὡς σκηνοθέτης τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου καὶ ὡς κριτικός. Τὸ κριτικόν του ἔργον εἶναι ἐγκατεσπαρμένον εἰς τὰς ἑφημερίδας. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθη τὸ καλύτερον μέρος του εἰς δύο τόμους « Ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ ἔργο του ».

ΠΟΛΥΓΛΑΣ ΙΑΚΩΒΟΣ. Έγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1826 καὶ ἀπέθανε τὸ 1896.

Ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν. Μελετήθης τῶν κλασσικῶν κάθε ἐποχῆς, Ἐλλήνων, Λατίνων, Ἰταλῶν, Ἀγγλῶν, Γερμανῶν. Διετέλεσε βουλευτής Κερκύρας. Μετέφρασε τὴν « Τρικυμίαν » καὶ τὸν « Ἀμλετ » τοῦ Σαλέπηρο, τὴν « Ἰλιάδα » καὶ « Ὁδύσσειαν » τοῦ Ομήρου. Συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ ὁποίου ἐξέδωκε τὸ 1859 « Ἀπαντά τὰ Εύρισκόμενα » μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς, τὰ « Προλεγόμενα », ὡς ἐπέγραψε τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου.

Έγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1879 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1932. Ἐγράψεν ὀλίγα, ἀλλ’ ἐκλεκτὰ λυρικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοὺς τίτλους « Σκιές », « Μουσικὲς φωνὲς ».

ΠΡΟΒΕΛΕΠΤΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ. Έγεννήθη ἐν Σίφνῳ τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1935 ἐν Ἀθήναις.

Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του εἰς Γερμανίαν, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένας. Διετέλεσεν ἐπὶ βραχὺ γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, βουλευτής τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος ἀπὸ τοῦ 1899 μέχρι τοῦ 1905 καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1926. Ἀφωνιάθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ποίησιν. Ἐξέδωκε τὰς ποιητικὰς συλλογὰς: « Ποιήματα παλαιά καὶ νέα », « Ποιήματα » καὶ « Ἐμπρὸς στὸ ἄπειρον ». τὰ δράματα: « Ἡ κόρη τῆς Λήμνου », « Ο Νικηφόρος Φωκᾶς », « Φαιδρά », « Ρήγας », « Ασωτος υἱὸς » καὶ μετέφρασε τὸ πρώτον μέρος τοῦ Φάουστ τοῦ Γκατέ καὶ τὸ κλασσικὸν ἔργον τοῦ Λέσιγγ « Λαοκόων ». Ἡ γλῶσσα του ταλαντεύεται μεταξύ καθαρευούσης καὶ δημοτικῆς.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1892.

Ἐσπούδασεν εἰς Μόναχον καὶ διετέλεσε καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐγρημάτισε βουλευτής, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτής. Ἐδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ἴστορικά, λογοτεχνικά, ποιήματα, δράματα, κωμῳδίας καὶ μετέφρασεν ἀρχαῖα καὶ νεώτερα δράματα. Τῶν « Ἀπάντων » του ἐξεδόθησαν 19 τόμοι.

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ. Έγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904.

Ἐγράψει δηγήματα καὶ κριτικάς μελέτας. « Ἐργα τόυ: « Ἡ πάπισσα Ιωάννα », « Συριανὰ δηγήματα », « Τὰ εἰδῶλα » κλπ. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τὰ « Ἀπαντά » του εἰς 7 τόμους.

ΣΑΙΣΠΗΡ ΟΥΓΓΑΛΙΑΜ. Μέγας Ἀγγλος δραματικὸς ποιητῆς (1564 - 1616).

Ἐγράψε τριάκοντα ἑπτά δραματικὰ ἔργα, τῶν δποίων πολλὰ μετεφράσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπαιχθῆσαν εἰς τὸ θέατρον: «Μάκβεθ», «Ἀμλετ», «Βασιλεὺς Λήρ», «Ἰούλιος Καῖσαρ», «Οὐθέλλος», «Τρικυμία» κ.ἄ. Περίφημα εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ «Σονέττα» του.

ΣΙΛΛΕΡ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ (1759 - 1805). Μέγας Γερμανὸς ποιητῆς καὶ δραματουργός, σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Γκαΐτε. ᘜγράψε σπουδαῖα ἴστορικα καὶ κριτικὰ ἔργα, ἔγινεν ὅμως διάσημος κυρίως διὰ τὰ λυρικά του ποιήματα καὶ τὰς τραγῳδίας του: «Γουλιέλμος Τέλλος», «Μαρία Στιούαρτ», «Ιωάννα ντ' Αρκ», «Λουΐζα Μύλλερ» κλπ. Πολλὰ ἔξ αὐτῶν μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ παρεστάθησαν ἀπὸ Ἑλληνικούς θιάσους.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1881 καὶ ἀπέθανε τὸ 1953. Παρηκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς εἰς Παρισίους. Διετέλεσε γραμματεὺς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεγχῶν. Τὸ 1945 ἐγένετο μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐξέδωκε πολλὰς ποιητικὰς συλλογάς, ἐκ τῶν δποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι: «Τραγούδια τῆς ὁρφανῆς», «Μεγάλη αὔρα», «Κυρά Φροσύνη», «Κολχίδες», «Μέσος ἀπὸ τὰ τείχη» κ.ἄ. ᘜγραψέν ἐπίσης τὸ δρᾶμα «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ μετέφρασε τὸ ἔπος τοῦ Ησιόδου «Ἐργα καὶ ἡμέραι».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμώναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβλίαν τῆς Ἰταλίας. Πλήρης τῆς νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικάς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμεινε εἰς τὴν Κέρκυραν. ᘜγράψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν Ἱταλικὴν γλῶσσαν, ἐνώρις ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθετον ἑλληνικῶν ποιημάτων. ᘜγραψε ποιήματα καὶ διλγα πεζά. Ποιήματα: «Τύμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν», «Ἡ φαρμακωμένη», «Ο Λάμπρος», «Ο Κρητικός», «Ο Πόρφυρας», «Οι Ἐλεύθεροι Πολιτορκημένοι» κ.ἄ. Πεζά: «Διάλογος μεταξὺ ποιητοῦ, φίλου καὶ σοφολογιωτάτου», «Ἡ γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος» καὶ διάφορα πεζὰ σχεδιασμάτα ποιημάτων του καὶ σημειώσεις, δλα εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν. Ο Σολωμός εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας ποιήσεως μας.

ΣΟΥΓΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σύρον καὶ ἀπέθανε τὸ 1919 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν. Ἀπὸ τοῦ 1883 ὕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἐβδομαδιαῖν σατιρικὴν ἐφημερίδα «Ο Ρωμιός». ᘜγράψε καὶ ἄλλα σατιρικὰ ποιήματα, κωμικὰ παιγνια, ἐμμέτρους σατιρικὰς κωμῳδίας καὶ διλγα λυρικά, τὰ ὅποια ἐξεδόθησαν εἰς ἔξ τόμους μὲ τὸν τίτλον «Ποιήματα».

ΣΟΥΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1808 καὶ ἀπέθανε τὸ 1863. Ποιητικὰ ἔργα του: «Ο περιπλανώμενος», «Ἡ τουρκομάχος Ελλάς», «Τὸ πανόραμα» κλπ.

ΣΟΥΤΣΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ. Έγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1806 καὶ ἀπέθανε τὸ 1868. Ποιητικά ἔργα του : « Ἡ κιθάρα ». Δραματικά : « Ὁ δδοιπόρος », « Μεσσίας », « Εὐθύμιος Βλαχάρβας », « Ὁ ἄγνωστος ».

ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὸ 1901. Εσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του εἰς Λειψίαν. Ἐπανελθὼν διωρίσθη ὑφηγητῆς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Συνειργάσθη εἰς πολλὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ περιοδικά καὶ ἔξεδωκε τὸ « Συμπόσιον » τοῦ Πλάτωνος ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐδημοσίευσε φιλολογικάς, ιστορικάς, παλαιογραφικάς καὶ ἄλλας μελέτας. Ἀπέθανε προώρως, τὸ 1937.

ΤΑΪΝ ΗΠΠΟΛΥΤΟΣ. Γάλλος φιλόσοφος, αἰσθητικὸς καὶ ιστορικός. Έγεννήθη τὸ 1828 καὶ ἀπέθανε τὸ 1893. Ἐγραψε πολλὰ ἀξιόλογα ἔργα, δι’ ὃ καὶ ἐγένετο μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Εἰς τὸ ἔργον του « Φιλοσοφία τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι », μεταφρασθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικήν, περιέχεται ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυσις τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὄποιας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδαν ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη.

ΤΕΝΝΥΣΟΝ ΑΛΦΡΕΔΟΣ (1809 - 1892). Δαφνοστεφῆς ποιητής τῆς Ἀγγλίας ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν συμπατριώτην του Μπάρον καὶ τὴν ὅλην ρομαντικὴν ἐλληνολατρίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐδημοσίευσε πολλὰ ποιήματα, μεταξὺ τῶν ὅποιων ὁ « Οδύσσεας » ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ πλέον γνωστὰ καὶ ἀγαπητά.

ΤΑΣΣΟΣ ΤΟΡΚΟΥΤΑΟΣ. Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Ἰταλίας. Έγεννήθη τὸ 1544 καὶ ἀπέθανε τὸ 1595. Ἐγραψεν ἐποποίιας : τὴν « Ἀπελευθερωθεῖσαν Ιερουσαλήμ » καὶ τὸν « Ἀμύνταν », τὴν τραγῳδίαν « Τορρισμόνδος », τὰς « Ἐπτὰ ἡμέρας τῆς δημιουργίας » καὶ πολλὰ μικρὰ ποιήματα.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὅτιηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐξέδωκε τὰ ἔξῆς ἔργα : « Μυκῆναι καὶ μυκηναϊκὸς πολιτισμός », « Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκου », « Ιστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης ». « Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν » κ.ἄ.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελ.
1. Παναγία ἡ γλυκοφιλούσσα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	33
2. Τὸ φίλημα, Μιχ. Μητσάκη	49
3. Παραδόσεις, Ν. Πολίτου	55
4. Διήγησις συμβάντων τῆς ἑληνικῆς φυλῆς (καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Τερτσέτην)	65
5. Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα, Ν. Κασομούλη	67
6. Ἡ πενία τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Δ. Θερειανοῦ	69
7. Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940 - 1941, Ἀλ. Παπάγου	78
8. Προλεγόμενα στὴν πρώτη ἔκδοση τῶν Εύρισκομένων τοῦ Σολωμοῦ, Ἰακ. Πολυλᾶ	124
9. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Φ. Πολίτου	129
10. Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς Ὀλυμπίαν, Χρ. Τσούντα	136
11. Ἡ τέχνη τοῦ Γκρέκο, Ζαχ. Παπαντωνίου	139
12. Ἡ δημοσία οἰκονομία τῶν Ἀθηναίων, Ἀνδ. Ἀνδρεάδου	152
13. Ὁ Πλάτων, πνευματικὸς ἀρχηγέτης τῶν αἰώνων, Κ. Γεωργούλη	164
14. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, Κ. Παπαρρηγοπούλου	174
15. Ὁ Ἀθωνᾶς, Ἀλ. Μωραΐτίδου	176
16. Ἡ Παναγία ἡ Γοργόνα, Στρ. Μυριβήλη	180
17. Ἡ ζωή, Ζαχ. Παπαντωνίου	195
18. Ἀχώριστοι, Γ. Βλαχογιάννη	196
19. Σκέψεις, Ἐμμ. Ροΐδου	197
20. Στοχασμοί, Ἀνδ. Λασκαράτου	198
21. Θρύψαλα, Δ. Καμπούρογλου	198
22. Ηροιμίαι	199
23. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, δημοτικὸς τραγούδι	211
24. Ὅμηρος εἰς τὴν ἑλευθερίαν, Διον. Σολωμοῦ	216
25. Εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον, Ἀνδ. Κάλβου	230
26. Ἡ φλογέρος τοῦ Βασιλᾶ, Κ. Παλαμᾶ	239
27. Ὁ ἑρασιτέχνης, Ἰακ. Πολυλᾶ	245
28. Καρδάκι, Λ. Μαζίλη	246
29. Τρελὴ χαρά, Ἰω. Γρυπάρη	247
30. Προσευχή, Π. Σούτσου	247
31. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀλ. Σούτσου	248
32. Εἰς ἐν ἄστρον, Ἰω. Καρασούτσα	249

33. Εἰς τὸν ἥλιον, Δ. Παπαρρηγοπούλου	251
34. Ἡ ἐλληνικὴ ψυχή, Ἀρ. Προβελεγγίου	252
35. Κύπρος, Κ. Παλαμᾶ	256
36. Γύμνος τῶν αἰώνων, Κ. Παλαμᾶ	258
37. Χειμάρρα, Κ. Παλαμᾶ	259
38. Τὸ ἐλληνικὸ θαῦμα, Μιλτ. Μαλακάση	261
39. Βράδυ σ' ἔνα χωριό, Λ. Πορφύρα	263
40. Ἰθάκη, Κ. Καβάφη	264
41. Θερμοπύλες, Κ. Καβάφη	266
42. Οἱ Ἑλληνες λόγιοι, Γ. Σουρῆ	268
43. Τί κόσμος, Γ. Σουρῆ	269
44. Φαύστα, Δ. Βερναρδάκη	270
45. Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἔξ ἐλληνικῶν ὡφελοῖντο λόγων, Μεγ. Βασιλείου	283
46. Λόγος εἰς τὸ ἄγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου	285
47. Αἱ τῆς μητρὸς ἐπωδαί, Ἰωάννου Χρυσοστόμου	287
48. Ἡ Ἄγια Σοφία, Προκοπίου	290
49. Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς δρθιδόξου πίστεως, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	293
50. Μυριόβιβλος ἡ Βιβλιοθήκη, Φωτίου	295
51. Ἐπιστόλη, Φωτίου	296
52. Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα, Εὔσταθίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλίης	296
53. Περὶ ἀρετῶν, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος	300
54. Πρὸς τὸν βασιλέα Ἐμμανουὴλον περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος	301
55. Χριστὸς πάσχων (ἀδήλου ποιητοῦ)	304
56. Εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ	304
57. Κανὼν εἰς ἀνάμυνσιν τοῦ σεισμοῦ ἔτει 740 γεγονότος, Ὁκτωβρίου 26, Ιωσήφ ὑμνογράφου	305
58. Ὁδοιπορικόν, Σατωβριάνδου, μετάφρασις Ἐμμ. Ροΐδου	316
59. Ἰούλιος Καῖσαρ, Σαλεπηρ, μετάφρασις Κ. Καρθαίου	336

B'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Η. Λάγιου

1. Λόγος τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως τῶν Ἐλλήνων Παύλου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	7
2. Λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη στὴν Πνύκα	14
3. Ναυάρια, Ἀνδ. Καρκαβίτσα	52
4. Ἀπομνημονεύματα, Ἰω. Μακρυγιάννη	60
5. Ὁ τορπιλισμὸς τῆς «Ἐλλῆς», Σπ. Μελᾶ	73
6. Ἡ προέλευσις καὶ ἡ ἀξία τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, Ν. Πολίτου	85
7. Τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας, Κ. Γεωργούλη	91
8. Πνευματικὴ ζωή, Ἰω. Συκουτῆρη	96

9.	Τὸ Πάσχα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	115
10.	Ἐλληνίδες, Γ. Βλάχου	118
11.	Ἡ τελετή, Γ. Βλάχου	119
12.	Κωστῆς Παλαμᾶς, Δ. Κακλαμάνου	134
13.	Κατακόμβαι, Ν. Λούβαρη	142
14.	Φαινόμενα παρακολουθοῦντα τοὺς σεισμούς, Κ. Μητσοπούλου	144
15.	Σκιαγραφία τοῦ ἀττικοῦ κλίματος, Δ. Αιγινήτου	147
16.	Ἡ αὐτόνομος ἥθική σύνειδησις, Θεοφ. Βορέα	159
17.	Ἡ ἐλληνικὴ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, Κ. Βουρβέρη	170
18.	Οἱ ἐπικήδειοι, Ἰω. Κονδυλάκη	200
19.	Οἱ Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι, Διον. Σολωμοῦ	225
20.	Οἱ Ὦκεανός, Ἀνδ. Κάλβου	231
21.	Οἱ ὄρκος, Γερ. Μαρκορᾶ	242
22.	Πατρίδα, Λ. Μαβίλη	246
23.	Τὸ τραγούδι τοῦ Σταυροῦ, Κ. Παλαμᾶ	255
24.	Ἐστιάδες, Ἰω. Γρυπάρη	261
25.	Μεγάλη Παρασκευὴ τοῦ 1942, Σωτ. Σκίπη	263
26.	Τὸ θέατρο, Λ. Πορφύρα	264
27.	Εἴμαστεν τcheinοι πού' μαστιν, Δ. Λιπέρτη	266
28.	Νά' τουν νὰ θωρούσατε, Δ. Λιπέρτη	267
29.	Ἡ ζωγραφία μου, Γ. Σουρῆ	269
30.	Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ φρενοκομείου, Γ. Σουρῆ	270
31.	Ἡ Κόλασις, Δάντη, μετάφρασις Ἀλ. Ραγκαβῆ	309
32.	Ο ἐλληνικὸς ὕμνος, Φρ. Μιστράλ, μετάφρασις Κ. Παλαμᾶ	314
33.	Ἐλληνικὴ ἀρχιτεκτονική, Ἰππολύτου. Ταίν, μετάφρασις Δ. Αιγινήτου	321
34.	Φάουστ, Γκαϊτε, μετάφρασις Κ. Χατζοπούλου	323
35.	"Αν..., Ρ. Κίπλιγκ, μετάφρασις Ν. Καρβούνη	354

Γ'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλλη

1.	Λόγιος ἐπιμνημόσυνος εἰς Παῦλον Μελᾶν, Σπ. Λάμπρου	19
2.	Νεοελληνικὸς πολιτισμός, Ἰων. Δραγούμη	101
3.	Πολιτικαὶ παρανέσεις πρὸς τοὺς "Ἐλληνας", Ἀδ. Κοραῆ	104
4.	Ο δημιουργὸς τοῦ 21 εἰναι τὸ "Ἐθνος ὁλόκληρον, Ν. Βλάχου	109
5.	Παύλον Μελᾶ ἐπιστολὴ ἐκ Μακεδονίας	122
6.	Ἐλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλήμ, Τορκουάτου Τάσσου, μετάφρ. Ἰουλίου Τυπάλδου	312
7.	Ο βουτηχτής, Σύλλερ, μετάφρασις Ν. Κογεβίνα	330
8.	Οδυσσέας, Τέννυσον, μετάφρασις Μ. Σιγούρου	356

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

I. ΡΗΤΟΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος του άειμνήστου Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Παύλου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	7
2. Λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη στὴν Πνύκα	14
3. Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς Παῦλον Μελᾶν Σπυρ. Λάζαρον	19
4. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 25ην Μαρτίου 1942 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Δ. Ζακυνθηνοῦ	22

II. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ — ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

1. Παναγία ἡ γλυκοφιλοῦσα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	33
2. Τὸ φίλημα, Μιχ. Μητσάκη	49
3. Ναυάγια, Ἀνδ. Καρκαβίτσα	52
4. Παραδόσεις, Ν. Πολίτου	55

III. ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΧΡΟΝΙΚΑ

1. Ἀπομνημονεύματα, Ἰω. Μακρυγιάννη	60
2. Διήγησις συμβάντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς (καθ' ὑπαγόρευσιν Θ. Κολοκοτρώνη εἰς Γ. Τερτσέτην)	65
3. Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα, Ν. Κασσομούλη	67
4. Ἡ πενία τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Δ. Θερειανοῦ	69
5. Ὁ τορπιλλισμὸς τῆς «Ἑλλῆς», Σπ. Μελᾶ	73
6. Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος 1940 - 41, Ἀλ. Παπάγου	78

IV. ΜΕΛΕΤΑΙ — ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ — ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

1. Ἡ πρόσελευσις καὶ ἡ ἀξία τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, Ν. Πολίτου	85
2. Τὸ νόημα τῆς ἑλευθερίας, Κ. Γεωργούλη	91
3. Πνευματικὴ ζωή, Ἰω. Συκουντρῆ	96
4. Νεοελληνικὸς πολιτισμός, Ἰων. Δραγούμη	101

5. Πολιτικαὶ παρανέσεις πρὸς τοὺς Ἑλληνας, Ἀδ. Κοραῆ	104
6. Ὁ δημιουργὸς τοῦ 1821 εἰναι τὸ Ἐθνος δόλοκληρον, Ν. Βλάχου	109
7. Τὸ Πάσχα, Ἀλ. Παπαδιαμάντη	115
8. Ἐλληνίδες, Γ. Βλάχου	118
9. Ἡ τελετή, Γ. Βλάχου	119
10. Παύλου Μελᾶ ἐπιστολὴ ἐκ Μακεδονίας	122

V. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑΙ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. Προλεγόμενα στὴν πρώτη ἔκδοση τῶν Εύρισκομένων τοῦ Σολωμοῦ, Ἰακ. Πολυλᾶ	124
2. Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Φ. Πολίτου	129
3. Κωστῆς Παλαμᾶς, Δ. Κακλαμάνου	134
4. Τὸ χρυσελεφάντινον ἀγαλμα τοῦ Διός εἰς Ὀλυμπίαν, Χρ. Τσούντα	136
5. Ἡ τέχνη τοῦ Γκρέκο, Ζαχ. Παπαντωνίου	139

VI. ΕΠΙΣΤΗΜΗ — ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1. Καταχόμβαι, Ν. Λούβαρη	142
2. Φαινόμενα παρακολουθοῦντα τοὺς σεισμούς, Κ. Μητσοπούλου	144
3. Σκιαγραφία τοῦ ἀττικοῦ κλίματος, Δ. Αἰγινήτου	147
4. Ἡ δημοσία οἰκονομία τῶν Ἀθηναίων, Ἀνδ. Ἀνδρεάδου	152
5. Ἡ αὐτόνομος ἡθικὴ συνείδησις, Θεοφ. Βορέα	159
6. Ὁ Πλάτων, πνευματικὸς ἀρχηγέτης τῶν αἰώνων, Κ. Γεωργούλη	164
7. Ἡ ἔλληνικὴ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, Κ. Βουρβέρη	170

VII. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ — ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

1. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, Κ. Παπαρρηγοπούλου	174
2. Ὁ Ἀθωνᾶς, Ἀλ. Μωραΐτιδου	176
3. Ἡ Παναγιὰ ἡ Γοργόνα, Στρ. Μυριβήλη	180
4. Πρὸς τὴν Μακεδονία, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	187

VIII. ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΑ — ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ — ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

1. Ἡ ζωὴ, Ζαχ. Παπαντωνίου	195
2. Ἀχώριστοι, Γ. Βλαχογιάννη	196
3. Σκέψεις, Ἐμμ. Ροΐδου	197
4. Στοχασμοί, Ἀνδ. Λασκαράτου	198
5. Θρύψαλα, Δ. Καμπούρογλου	198
6. Παροιμίαι	199

IX. ΕΥΘΥΜΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

‘Ο ἐπικήδειος, Ἰω. Κονδυλάκη	200
--	-----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

I. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη	209
2. Τῆς Δέσπως,	210
3. Μισολόγγη,	210

Β'. ΠΑΡΟΛΟΓΑΙ

Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ,	211
-------------------------------	-----

Γ'. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Μοιρολόγια	214
----------------------	-----

II. ΕΝΤΕΧΝΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΠΙΚΑ—ΕΠΙΚΟΛΥΤΡΙΚΑ

1. "Τύμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν, Διον. Σολωμοῦ	216
2. 'Ελευθεροὶ πολιορκημένοι, Διον. Σολωμοῦ	225
3. Εἰς τὸν Ἱερὸν Λόχον, Ἀνδρ. Κάλβου	230
4. 'Ο Ὁκεανός, Ἀνδρ. Κάλβου	231
5. Διονύσου πλοῦς, Ἀλ. Ραγκαβῆ	235
6. 'Η φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, Κ. Παλαμᾶ	239
7. 'Ο ὄρκος, Γερ. Μαρκορᾶ	242

III. ΑΥΓΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. 'Ο ἔρασιτέχνης, Ἰακ. Πολυλᾶ	245
2. Καρδάκι, Λ. Μαζίλη	245
3. Πατρίδα, Λ. Μαζίλη	246
4. Τρελὴ χαρά, Ἰω. Γρυπάρη	247
5. Προσευχή, Π. Σούτσου	247
6. Εἰς τὴν Ἐλλάδα Ἀλ. Σούτσου	248
7. Εἰς ἐν ἀστρον, Ἰω. Καρασούτσα	249
8. Εἰς τὸν ἥλιον, Δ. Παπαρρηγοπούλου	251
9. 'Η Ἐλληνικὴ ψυχή, Ἀρ. Προβελεγγίου	252
10. Τὸ τραγούδι τοῦ Σταυροῦ, Κ. Παλαμᾶ	255
11. Κύπρος, Κ. Παλαμᾶ	256
12. "Τύμνος τῶν αἰώνων, Κ. Παλαμᾶ	258
13. Χειμάρρα, Κ. Παλαμᾶ	259
14. Τὸ ἔλληνικὸ θαῦμα, Μιλτ. Μαλακάση	261

15. Έστιάδες, Ιω. Γρυπάρη.....	261
16. Μεγάλη Παρασκευή του 1942, Σωτ. Σκίπη.....	263
17. Βράδυ σ' ἓνα χωριό, Λ. Πορφύρα.....	263
18. Τὸ θέατρο, Λ. Πορφύρα.....	264
19. Ἰθάκη, Κ. Καβάρη.....	264
20. Θερμοπύλες, Κ. Καβάρη.....	266
21. Εὔμαστιν τcheinοι πού 'μάστιν, Δ. Λιπέρτη.....	266
22. Νά 'τουν νὰ θωρούσατε, Δ. Λιπέρτη.....	267

IV. ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. Οἱ Ἑλληνες λόγιοι, Γ. Σουρῆ.....	269
2. Τί κόσμος, Γ. Σουρῆ.....	269
3. Ἡ ζωγραφιά μου, Γ. Σουρῆ.....	269
4. Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ φρενοκομείου, Γ. Σουρῆ.....	270

V. ΕΜΜΕΤΡΑ ΔΡΑΜΑΤΑ

Φαύστα, Δ. Βερναδάκη.....	271
---------------------------	-----

A' ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΑΤΤΙΚΙΖΟΥΣΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἔξ ἑλληνικῶν ὀφελοῖντο λόγων, Μεγάλου Βασιλείου	283
2. Λόγος εἰς τὸ ἄγιον Πάσχα καὶ εἰς τὴν Βραδυτῆτα, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου	285
3. Αἱ τῆς μητρὸς ἐπωδαί, Ἰωάννου Χρυσοστόμου	287
4. Ἡ Ἄγια Σοφία, Προκοπίου	290
5. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς δρθιδόξου πίστεως, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	293
6. Μυριόβιβλος ἡ Βιβλιοθήκη, Φωτίου	295
7. Ἐπιστολή, Φωτίου	296
8. Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα, Εὐσταθίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης	296
9. Περὶ ἀρετῶν, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος	300
10. Πρὸς τὸν βασιλέα Ἐμμανουὴλον περὶ τῶν ἐν Πελοπονῆσῳ πραγμάτων, Γεωργίου Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος	301
11. Χριστὸς πάσχων (ἀδηλού ποιητοῦ)	303
12. Εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ	304
13. Κανὼν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σεισμοῦ ἔτει 740 γεγονότος, Ὁκτωβρίου 26, Ἰωσήφ ὑμνογράφου	305

Β'. ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ι. ΙΤΑΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. 'Η κόλασις, Δάντη, μετάφρ. 'Αλ. Ραγκαβῆ.....	309
2. 'Έλευθερωθεῖσα 'Ιερουσαλήμ, Τορκουάτου Τάσσου, μετάφρ. 'Ιουλ. Τυπάλδου	312

ΙΙ. ΓΑΛΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. 'Ο έλληνικὸς ὅμνος, Φρ. Μιστράλ, μεταφρ. Κ. Παλαμᾶ.....	314
2. 'Οδοιπορικόν, Σατωβριάνδου, μετάφρ. 'Εμμ. Ροΐδου.....	316
3. 'Ελληνικὴ ἀρχιτεκτονική, 'Ιππ. Ταίν, μετάφρ. Δ. Αἰγινήτου.....	321

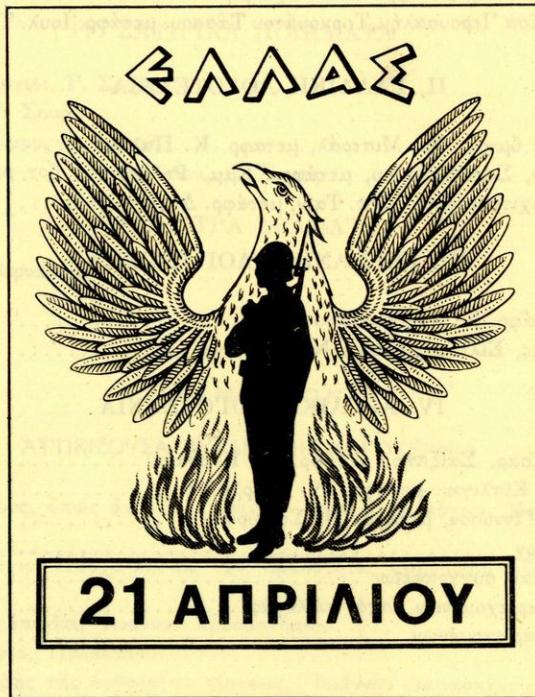
ΙΙΙ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Φάσουστ, μετάφρ. Κ. Χατζοπούλου.....	323
2. 'Ο βουτηχτής, Σέλλερ, μετάφρ. Ν. Κογεβίνα.....	330

ΙV. ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. 'Ιούλιος Καΐσαρ, Σαλεπηρ, μετάφρ. Κ. Καρθαίου	336
2. "Αν... P. Κίπλιγκ, μετάφρ. Ν. Καρβούνη	354
3. 'Οδυσσέας, Τέννυσον, μετέφρ. Μ. Σιγούρου..... Λεξιλόγιον	356
Βιογραφίαι συγγραφέων.....	359
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογὰς.....	368
Πίναξ περιεχομένων.....	380
	383

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ - 860.8 ΑΙΓΑΙΤΙΑ - (V) ΕΤΕ Η ΖΩΣΗ
ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ', 1972 (V) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 46.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2228/4.4.72

**ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : ΕΝΩΣΙΣ ΤΣΙΓΚΟΓΡΑΦΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΣΥΝ. Π. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Π. ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - ΚΑ. ΚΟΥΚΙΑΣ Ο. Ε.**

